

Artemisia – Ölümsüzlük için Düello Alexandra Lapierre

EXANDRA LAPIE ÎTR

Türkçesi: Necla Işık

"Serüven, kargaşa, tutku ve renklerle dolu bir (itap. Barok İtalya'nın
5 Dalo salonlarından işkence odalarına,
;mahkemelerden nikâh
\\ örenlerine ve içki masalarından, complolara dek uzanan
sürükleyici ve aydınlatıcı)ır roman..."

•Magazine Litteraire \

ARTEMISIA

Ölümsüzlük için Düello

GÜNCEL YAYINCILIK: 77 Edebiyat: 26

ISBN 975-8020-87-0

Artemisia Alexandra Lapierre

Kitabın orijinal adı: Artemisia Kapak: Talip Aktaş

Birinci Basım: Kasım «2000

Ofset Hazırlık , Güncel Yayıncılık Ltd.

Baskı: Kitap Matbaacılık Cilt: Fatih Mücellit

© Editions Robert Laffont, S.A., Paris, 1998

© Güncel Yayıncılık Ltd.Şti.

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında

yayınqrw yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

GÜNCEL YAYINCILIK LTD. ŞTİ. Çatalçeşme Sok. No: 19 Kat, 3

Cağaloğlu - İstanbul

Tçlt O 212 511 22 37, Fax: O 212 522 86 68 e- mail:

kontiki@turk.net

ARTEMÎSİA

Ölümsüzlük için Düello

Türkçesi: Necla Işık

1 GÜNCEL " \Y1NCIUK

Babama,

sevgiyle göz kırparak,

NOT

Beş yıl boyunca Artemisia ve Orazio Gentileschi'nin dünya üzerinde izini sürdüm.

Okuyucu kitabın sonunda araştırmaların öyküsünü ve belli başlı kişilerin isim listesini bulacaktır.

Önsöz KURŞUN MADENİ

Londra

11 Şubat 1639

Bir kadirganın pruvası Thames nehrinin üstüne çöken sisi yarmakta. Güvertede, Fransisken keşişlerin iç karartıcı giysileri içerisinde okudukları, "Ölülerin Ruhı için" adlı duanın mırıltıları arasında gemi ağır ağır yanaşılıyor. Orada, sönmek üzere olan yüzlerce mumun titreşen alevi ardında ve çiseleyen yağmur altında devasa bir katafalk yükseliyor. Tehditkâr bir kalabalık, iskele parmaklıklarının yanında birikmiş. İnsanlar, Stuartların ikametgâhı Somerset Hall'e kadar, cenaze alayının geçeceği halı boyunca yığılmış. Altı muhafızın taşıdığı tabut iskele köprüsünü geçiyor.

İşte o an, sisin içerisinde, tek başına, dimdik duran bir kadın silueti belirliyor. Kadın, alayın ardı sıra ilerliyor. Geniş, bol ve kolsuz mantosu onu gözlerden saklıyor. Peçesinin ardında kime ağlıyor bu kadın? Kocasına mı? Aşığına mı? Kendi yaşamına ve yaşamının özünü oluşturan babasına ağlıyor.

"Ünlü ressam Gentileschi dört gün önce hayata gözlerini yumdu. Sayın Majesteleri çok üzgün. Yeteneğinin farkında olan bütün sanatseverler üzüntülerini bildirirler." Toscana büyük dukalığından bir görevli, I. Charles ve İngiltere Sarayı hakkında yazdığı raporda böyle bir ifade kullanıyor.

Sabahın erken vakitlerinde Londra'da toprağa verilen sanatçı, sonuçta bütün Avrupa'da ünlenmiştir. İspanya kralı IV. Philippe, Fransa kralı XIII. Louis, Papa VII. Urbain, hepsi, hepsi de onun tablolarının

11

duldasında düşüncelere dalmaktadırlar. Ressam, Roma'da Quirinal Sa-rayı'nda, Lüksemburg Sarayı'nda, Hampton Court Sarayı'nda çalışmıştır. Arkasında, Pisa'dan Floransa'ya, Cenova'dan Turin'e, Paris'ten Londra'ya kadar onu en büyükler katına yükselten bir yapıtlar bütünü bırakmıştır. Kendisiyle karşılaştırılabilecek sanatçılar Rubens ile Van Dyck ise, onun açtığı yolda ilerleyeceklerdir. Katolik ve "Papa yanlısı" bir italyan ressam, bu yoldan sapmış topraklarda ününe değer bir mezar bulmayı umamazdı. İç savaştan hemen sonra, Stuart Hanedanı'nın mutlak egemenliğini sonlandıracak din savaşları, Londra'nın dört bir yanında patlamaktadır. Kral, kendisinin mezhebini değiştirmeye ant içmiş karısının Katolik çevresine iyi davranmakla suçlanmaktadır. Şu berbat şubat sabahında, Orazio Gentileschi'nin naaşım taşıyan insanlar, düşmanca bakan Püriten kalabalığının orta yerinde kendilerine yol açmakta zorlanıyorlar. Roma'daki ayın alaylarına öykünen -gümüş şamdanlar, ısılı haçlar, tütsü kapları ve kutsal anımlıklarıyla- bu cenaze töreni, bir "putperest" olan ve kimselerin tasvir etmemesi gereken şeyleri resmetmeye kalkışan şu resim yapıcısı için bu kadar tantana, tüm bu şaşaa, Protestanlarla, tasvir ve put düşmanlarının öfkesini artırmakta. Keşifler, düzgün sıralar halinde, parktaki çeşmelerin, merhumun italya'dan getirttiği heykellerin -çıplak kadınlar ve su perileri- arasından kara bir yılan gibi kıvrılarak ilerliyor. Emin adımlarla ilerleyen kadın silueti, sarayın batısına kurulan zafer takını geçiyor. Alçı ve kartondan yapılmış bu geçici yapı, tabutun Somerset Hall'e görkem içinde geçişini daha bir vurguluyor. Kortejin ardından gelen kalabalık çim sahayı geçiyor ve cenazenin konduğu yerde toplanıyor, halk yanlış bulduğu ve onaylamadığı töreni yine de görmek istiyor. Halk arasında Gentileschi'nin, kraliçenin ki-

12

lisesinin mihrabı altına gömülmek şerefine erişeceği söylentisi dolaşiyor. Bu kiliseyi, kocası İngiltere kralından almak için Henriette-

Marie de France on yılını verdi. Bu onun kadınlığının, kraliçe oluşunun ve Katolikliğinin zaferidir. Ortalıkta, kralın katline dek gidecek bir halk hareketinin belirtileri dolaşırken, sarayın Katolik ressamını oraya gömmesi XVII. yüzyıl kasallannı tamtakır bırakan mutlak hükümdarların Avrupa'sına da bir son vermekle aynı anlama geliyordu.

Krallar, bakanlar ve papalar, ölçsüz bir açgözlülükle birer koleksiyoncu manyağı haline geldiler. Sanat her zaman için varsılığın dışavurum göstergesi olmuştur. Öte yandan XVII. yüzyıl mesenlerinin elinde ressamlar ve heykeltıraşlar, alım satımla propaganda aracı ve şantaj silahı olup çıktılar. İtalya'da Bernini, İspanya'da Velasquez, Flandre'da Rubens için de durum böyleydi. Her biri komşusunun açgözlülüğünü kullanıyor; bir dahiye bir süre için elinde tutmayı başaran güç sahibi biri, ötekisine, unvan, mülk, savaş ya da barış sunuyor. Sözün kısası, o 1639 yılında, sanat iktidarın mihenk taşı olmuştur; sanatçı da iktidarın aracı. Başka kim, portresini yapmak bahanesiyle kapalı kapılar ardında bir hükümdara yaklaşabilirdi ki? Acaba hangi elçi, siyasetçi ve casus, sanatçıyla modeli arasındaki böylesi sıradan bir içtenlikten yararlanabilirdi? Baş başa geçen bu saatlerde, ressamın kendisinden başka kim kralla yarenlik edecek, onun fikirleri üzerinde etkili olacak, belki de kararını değiştirmesini sağlayabilecek zaman ve konumu bulabilirdi ki? Ya, bütünüyle yabancı bir saray aleminde bütün entrikalara burnunu sokma olasılığı? Rubens, Velasquez: Her ikisi de özel görevli olarak bunları yaşadılar. Bunlar Orazio Gentileschi'nin de başına gelenlere benziyordu. Kendi uluslarının hizmetinde olan ve güçlü ortaklarına da para karşılığı hizmet veren sanatçıların hepsi de zaman zaman Avrupa'nın yazgısını ellerinde tuttular. Ama hepsinin de her zaman tek bir efendisi oldu: sanatları... Yaşamlarının eşsiz ve büyük işi. Rubens'in de mektuplarında söylediğı gibi... "Büyük Serüven."

Ressam Orazio Gentileschi'nin yetmiş yedi yaşında umutsuzluk içinde ölüp gitmesi, şu 1639 yılı Şubat ayının yeryüzündeki görevini daha bitirmeden dünyayı terk etmesine benziyor. Greenwich'te kraliçenin evindeki büyük girişin tavanına çizdiği Esin Perileri bundan böyle yalnızca düşlerde tamamlanacak. Dehasının kanıtı ve belirtisi o büyük yapıt bitirilmemiş bir halde yarım kalacak. Onun bir son iş, bir kutsama gibi algıladığı bu yüce yaratıdaki tamamlanmamışlık, yaşamı boyunca peşinden koştuğu sorguyu hiçe indirger ve onu unutulmaya mahkûm eder. Ta ki kendi canından bir varlık, onun biçimlendirdiği, kışkandığı, kırdığı kızı Artemisia, meydan okuduğunu açıkça belirtene dek...

'r'

Dehanın son nefesini verdiği saatte, Artemisia ondan çok daha ünlüdür. İspanya kralı IV. Philippe için ve Avrupa'nın öteki taç sahipleri için çalışmaktadır. Ünlüdür, evet. Güzeldir ve skandallar yaratır. On yedi yaşındayken babasının en yakın iş arkadaşının tecavüzüne uğramıştır. Olayı mahkemeye götürmek ve inatla sürdürmek yürekliliğini göstermiştir. Sonuçta ses getiren bir dava olmuştur ve yüzlerce sayfalık tanık ifadeleri ile yüzyılın en meşhur tecavüz davası olarak anılmaktadır. Yıl 1612.

Yirmi beş yıl sonra, dünyanın harikaları arasında boy gösterir. Şairlerin dizelerine konu olan, elinin eşsiz ustalığıdır. Çağdaşlarının gözünde tarihteki kadın ressamların en büyüğü, belki de en dahi olanıdır. "Bende, bu kadın yüreğinde, Sezar'ın ruhunu bulacaksınız," diye belirtecektir mesenlerinden birine yazdığı mektupta. Somersets Chapel'in kapıları, Artemisia'nın yüzüne kapanıverir. Tabut şimdi, gümüş renkli kadifeyle kaplı tahtırevanın altında öylece durmaktadır.

Roma'da Raffaello'nun, Floransa'da Michelangelo'nun cenaze törenlerinden bu yana başka hiçbir sanatçı, İtalyan Gentileschi'ye sunu-

lan şerefe erişemedi; ama kilisede şu anda ruhsuz ve bunaltıcı bir hava var. Tek bir taş, metal veya tahta kırığı yok. Geometrik desenli döşeme taşları, tavan tekneleri, denge ve orantılardaki yetkinlik, her şey, her şey devasa bir kara örtü altında kalmış gibi gözüküyor.

Büzgüler, kırmalı yakalıklar, kurdela düğümleri, fiyonk kaynaşması sanki hep birden patlıyor. Pli çukurlarında, drape gölgelerinde, ölü kafaları uçuşup titreşiyor. Görünmez müzisyenler, bir Dies İrea'nın yakaran sözlerini makama döküyorlar. Solukları, duvar kaplamalarını titretmekte. Ölüler... Şarkı söyleyenler ölüler.

Katafalkın dibine oturmuş, yüzleri kilisenin dip tarafına dönük, ellerindeki tırpan ve kum saatini sallayan, yalancı mermerden iki hayalet sanki mahkemeyi selamlar gibiler. Araladığı perdenin bir ucundan tutan büyük kanatlı bir iskelet, yarı karanlık içerisinde, Orazio'nun kızını gözler önüne seriyor.

1639 yılının şu Şubat ayında, Artemisia bu yaban elinde tek başına ayakta. Dilini anlamadığı bir kalabalığın uzaktan gelen çığlıklarını duymakta ve yaşamının özünü oluşturan adamın, babasının cesedini seyretmektedir.

Yaşlı sanatçının çağırışına kulak vererek İtalya'nın ta nerelerinden çıkıp geldi. Tabloya, baba-kız Gentileschi diye imza atacaktı. Baba mı? Yoksa kızı mı? Hangisi ötekisini etkilemiştir acaba? Kim ustaydı, kim hoca oldu, kim öğrenci? Birbirlerine verdiklerini sonra gerisin geri aldılar. Artık aralarında barış var ve bu barışın adı ölüm.

Artemisia kabulleniyor. Evet, ona her şeyi Orazio öğretti, şimdi o da geri vermeye geldi.

Kızların babalarına ait olduğu, sanatın bir ölüm kalım sorunu sayıldığı ve fırçayla hançerin aynı ellerde karşılaştığı bir devirde, her ikisi de yetenek bakımından, daha üstün olduğunu kanıtlamak için her an öldürmeye hazır olmuşlardı. Her ikisi de ötekisinin yitip gideceğini düşleyip durmaktan çok daha fazla şey yaptılar. Baba katli mi? Ensest mi?

15

Artemisia – Ölümsüzlük için Düello Alexandra Lapierre

Babasını ebedi istirahatgâhına götürürken, yani Orazio'nun yapıtını tamamlarken, Artemisia yazgının, kilidini çevirdiğinin bilincindedir. Artık resim yapmayı sürdürebilecektir. Arkasında sanat ve yaşam vardır. "Büyük Serüven"! burada, Londra'da 1639 yılı Şubat'ında sona erdirir.

Birinci Bölüm BÜYÜK SERÜVEN

16

17. YÜZYIL BAŞLARINDA ROMA

PIAZZA Di PONTE SAN ANGELO

Beatrice Cenci'ye işkence yapılan yer

SANTO SPIRITO IN SASSIA,

Artemisia'nın evlendiği kilise 29 Kasın 1612

PRISON DE TOR Di NONA,

Artemisia'nın, Agostino'nun bulunduğu bir oturumda işkence gördüğü yer 14 Maviş 1612

SANTA MARIA Del Popolo

26 Aralık 1605

Artemisia'nın annesinin

gömüldüğü kilise

CORTE SAVELLA HAPİSHANESİ Artemisia'nın 1 Mayıs 1612 günü

Agostino Tassi'yi ziyaret ettiği yer

SANATÇILAR MAHALLESİ

SANTA MARIA Del Popolo

26 Aralık 1605

Artemisia'nın annesinin

gömüldüğü kilise

VIA PADINA

(Bugün Via del Babino)

Via dei Greci'nin

köşesinde

Gentileschi'lerin evi 1601-1610

Piazza Santa

Gentileschi'lerin

yaşadığı ev

1597-1601

9 Mayıs 1611 Saint-Jean-de-Latran'dan, dönerken Artemisia'nın f
geçtiği yol

1610 Arabk-1611 Nisan

Gentileschi'lerin

yaşadığı ev

POPOLO KAPISI

Artemisia'nın

doğduğu ev

8 Temmuz 1593

10 Niş an 1611'den 16 Temmuz 1611'e kadar

Gentileschi'lerin evi

Artemisia'nın tecavüze

uğradığı yer

I- BÖLÜM SUZENNE ve İHTİYARLAR

CARAVAGGIO* ZAMANINDA ROMA 1597 -1611

Saint-Ange Meydanı

11 Eylül 1599

Genizleri yakan ter ve toz kokusu içerisinde, gün ışığı binlerce insanın görüşünü engelliyordu. Bu gözler görmeyi istiyorlar mıydı acaba? Orasını Tanrı bilir! Damgacının tam karşısında, tüm gücüyle parlayan güneş, Vatikan Kilisesi'nin kubbesini neredeyse akkor haline getirecek biçimde ortalığı kavuruyor, liman girişinde bulunan ve ellerinde Şehitlik Kılıcı ile Cennetin Anahtarları'nı sallayan büyük Saint-Pierre ve Saint-Paul yontularının mermerlerini solduruyordu. Ateş basmış, sıkıntılı ve meraklı kalabalık, Tiber Nehri'nin akıntılarının kıyıda yarattığı sarımtırak çamurun içinde öne arkaya sallanıp duran kayıklarda adeta birbirine yapışmış haldeydi. Kapkara giysili insanların bulunduğu kayıklar, batma tehlikesi altındaydı.

Büyük Sıcaklar'ın yakıcı güneşi altında kadınlar ve çocuklar başları açık olarak pencere, teras ve çıkmalarda itişip kakışıyorlardı. Hatta, hapishane pencereleri, Nona Kulesi'nin mazgal delikleri ile Saint-Ange Şatosu mazgalları, bu spettâcolo edificante***de hazır bulunma ayrıcalığına erişmiş olan tu-

*Caravaggo: Asıl adı Michelangelo Merisi (1573-1610). Barok dönem resminin tekniğini geliştiren İtalyan ressam. Dinsel konuların ele alındığı geneleksen tavra karşı çıkmış, modellerini sıradan kişiler arasından seçerek gerçekçi bir yaklaşımla betimlemiştir. ***spettâcohed edificante: Muhteşem yapılar.

23

^^w

tuklularla karınca gibi kaynaşıyordu. Soyluların arabaları ise, semtin tüm yollarını tıkamışlardı. Arabaların sıkışıklığı Saint-Jean de Latran'a kadar bütün yol ve meydanları kapatıyordu. Gösteri kuşkusuz bütünüyle soylu sınıfa sesleniyordu.

Roma'nın en büyük soylu ailelerinden birinin ortadan kaldırılışı söz konusuydu: Yargının adam öldürmekten suçlu bulduğu Genci ailesiydi bu. Francesco Cenci'nin üç çocuğı ve ikinci eğı, baba Cenci'yi kafasına çekikle vurarak öldürmüşlerdi. Kurbanın öz kızı Beatrice Cen-ci cinayetin elebaşıydı. On sekiz yaşındaki bir genç kız tarafından işlenen baba katliamı.

Soylu sınıftaki yerleri, onlara özel bir infaz hakkı tanıyor olsa da, Papa, kadınlar dahil hepsini ağır işkencelerden geçirerek ve onları halkın önünde infaz ederek, baronlarına belli bir mesaj vermekteydi. Beş yüz bin hacıyı kutsal kente çekmesi beklenen 1600 yılı kutlamalarının arefesinde, Papa VIII. Clement, Roma'da yeni bir düzen örneğı göstermeyi ve böylelikle siyasal bir projeyle yaşama geçirilen bir hükümet modelini dünyanın gözünde somutlaştırmayı istiyordu. Papa yalnızca Hristiyanlığın manevi başkanı değildi; aynı zamanda ömür boyu hükümrân ve mutlak hâkimdi. Kilise'nin, Orta İtalya ve Adriyatik Denizi ile Akdeniz arasında geniş topraklara yayılmış mülkleri üzerinde hüküm sürüyordu. O halde o da -öteki

prensler gibi ve belki de onlardan daha da fazla- kendi devletlerindeki büyük derebeylerinin, korku, şiddet ve anarşi geleneğini kırmak zorundaydı. Beatrice Genci cinayeti, ona bu olanağı sağlamaktaydı. Otuzlar Konsili'nden sonra yepyeni bir adalet anlayışı doğmuştu. Baskıcı olmakla kalmayıp koruyucu, uyarıcı olabilen bir adalet. Bunun içine doğruluğun ve dürüstlüğün en ufak bir kırıntısı bile giremezdi.

Zira, Saint-Ange Köprüsü üzerinde, şu yağmurlu eylül ayında, Papanın, katillerini bularak cezalandırdığını öne sürdüğü Marki Cenci'nin, gerçekten de, VIII. Clement'in sayılarını azaltmak istediği şu eli

24

kanlı, canavar ruhlu despotlardan oluşan aristokrat sınıftan geldiğini herkes biliyordu. On altı yaşındaki, saf ve dürüst Beatrice, babası tarafından bir kaleye kapatılmış, dövülmüş ve yine onun tecavüzüne uğramıştı. Genç kız, onu öldürmekle sadece öcünü almış ve onurunu kurtarmış oluyordu. En azından halk arasındaki söylenti bu doğrultuydu. Ama, Kilise'nin Babası, daha ileriye, daha yükseği görürdü. Roma'nın sonsuzluğu ve ölümsüzlüğü için bu genç kızın kellesi gerekiyordu. Bu durumda Papa, avukatlarını dinlemeyi reddetmiş, hatta işi kendi savunmasını üstlendikleri için kabaca hakaretler etmeye dek vardırmıştı. Saint-Pierre Kilisesi'nin güzelleştirilmesi çalışmaları son derece görkemliydi, ama kasaları tamtakır bırakıyordu. O yıl, 1599 yılı kutlamaları öncesi, elde para yoktu... Oysa, Cenci'ler zengindi. Onların servetine el koyarak, mallarını müsadere ederek, VIII. Clement, onun koruyucusu olan aziz pederin de kemiklerini barındıran aile kilisesini bitirebileceğini düşünüyordu. Daha sonraları, 1600 yılı sonunda, Saint-Pierre Kilisesi'nin küçük kubbelerinden birinin üçgen bingisi üzerinde bulunan ve üstünde daha şimdiden elliden fazla sanatçının çalıştığı mozaikler, İsa'nın en yakın yol arkadaşı olan, kilisenin ilk pederinin, kutsal kalıntılarının birkaç metre ötesinde pırıl pırıl parlayacaktı.

Bütün bu ekip de, Sanatçılar Mahallesi'nin bütün ressamaları gibi köprüye koşuyordu. Hatta idam sehпасına yaklaşmak için sabırsızlık, korku ve aşırı istek gösteriyorlardı. Bu görüntü insana, sanatçılar loncasının tümüne özgü özel bir acımasız ve yırtıcı yanın varlığını düşün-dürebiliyordu. Gerçekte ise, meslekleriyle ilgili bir görev söz konusuydu. "Aziz" tasvirleri için, en önemli infazlarda hazır bulunsun diye resimle ilgili kitapları zorunlu olarak tutuyorlardı. "İlk Hristiyanların çektikleri işkencelerin hakkını verebilmek için, ölüm mahkûmlarının hareketlerini izleyiniz. İdam sehпасına çıktıkları sırada yüzlerindeki ifadeyi, rengi, bakışlarını ve kaşlarının şekline kadar her şeyi not ediniz..."

Ressamlar topluluğunun kaymak tabakası, yani, Saint-Luc Akade-
25

misi'ne yıllık harçlarını tek veya grup olarak yatıranlar, onlara en iyi yerleri ayarlayan güvenlik görevlisine, özel izin belgesini göstererek ayrıcalıklı bir konum elde ediyorlardı. En ön sırada, Del Monte Kardinali'nin favorisi, kısa boylu, tıknaz ve karayağız bir delikanlı olan, Michelangelo Merisi de Caravaggio görülüyordu. Meşeni ona, Saint-Louis-des-Fançais Kilisesi için, Saint Matthieu'nün inancı ve şehit Edilmesi tasviri gibi müthiş bir sipariş koparmıştı. Caravaggio'nun rakipleri, bir önceki hafta, onun Corte Savella Hapishanesi koşuşlarına girip çıktığı dedikodusunu yayıyorlardı... Bu kayırmadan başka bir şey değildi! Beatrice'in, sakın durumdayken yüzündeki çizgileri saptamak için, onun hücresindeyken Judith veya Saint-Catherine kılığında resmini yapma iznini elde etmişti. Oysa onlar çalakalem, aceleyle almakla yetineceklerdi. Yüzünü, katledilişini, şu sıcakta, bu pis koku içerisinde anımsamak zorundaydılar! Ya da en azından, Caravaggio'nun eski ustası, dahi öğrencisinin kendisini geçmiş oluşunu bir türlü hazmedemeyen beyefendi Cavalier d'Arpin'in yüksek sesle sızlanmaları bu yöneydi... Dünya katedrali ve papanın piskoposluk ikametgâhı Saint-Lat-ran Kilisesi 'nin çapraz sahanında dekorasyon çalışması yapan ekibi yönetiyordu. Beatrice

Cenci'nin, infaz edilmeden önce portresini yapmaya hakkı vardı doğrusu!..

Bu ünlü çehrenin-yanı başında, idam sehпасının hemen dibinde, Roma kentinde pek iyi tanınan, orta yaşlarda bir adam daha duruyordu: Ressam Orazio Gentileschi. Orazio Gentileschi, Papanın iаşe subay yardımcısı, papadan sonra gelen en güçlü kişi olan saygıdeğer Pet-ro Aldobrandini'nin koruması altındaki sanatçılardan biriydi. Bu kişi, giysilerinin ağırbaşlılığıyla meslektaşlarından ayrılıyordu. Uzaktan ayın ediliyordu, zira cılız omuzları üstünde bir çocuk taşıyordu. Altı yaşlarında bir kız çocuğuydu bu. Orazio Gentileschi ona bu "edifiant spec-tacle"nin programında neler olduğunu açıklıyordu. Ona davanın ayrıntılarını ve az sonra yapılacak işkenceyi anlattığı sırada, genç bir

26

adını -kimselerin şimdiye dek görmediği biri- kalabalığın içinde ustaca ilerliyor ve idam sehпасının yanındaki alana sokuluyordu. O karmaşa içerisinde, yerinde duramayan bu adam, en ünlü sanatçıların arasına karışıyor ve sanki kırk yıllık dostlarıymış gibi onlarla sohbete dalıyordu. Ağzından belli belirsiz bir biçimde, "Agostino Tassi, ressam" sözcükleri çıkıyordu. Kendisinin de pekâlâ Beatrice Cenci'nin hapisanedeyken resmini yapma olanağı olduğunu anlatıyordu. Mart ayında o da hapisanede kısa süre kalmıştı. O zaman yirmi bir yaşındaymış ve Floransa'dan dönüyormuş. Döndüğü yer olan Roma'ya gelişinden hemen sonra Sanatçılar Mahallesi'nde tutuklanmış. Kendisiyle yatmayı kabul etmeyen kibar bir fahişenin şahsına hakarettten, dayaktan ve yaralamadan suçlanmış. Onu nasıl düzdüğünü gülererek anlatıyordu. Geride kalmıştı bütün bu işler efendim, öyle ya, ona en esaslısından küfürü basıp bıçaklamıştı. Sözlerini, yakınındakiler tanıklıklarında açık açık belirtmişler: "Piç karı, fahişe, sürtük, ağzına sığıcağım senin! Git cellatın kamçısına uzat kıcını! Seni fırçamın sapıyla düzerim be!"

Sanatçılar Mahallesi'nde olağan şeylerdi bunlar. Papa adaleti, dava tutanakları, sorgulamalar ve polis belgelerinde çokça örneği görülen böylesi edebe aykırı şeylere pek aldırılmazdı. XVII. yüzyıl insanları aşırı iffet yanlısı değillerdi, sözcükleri ağızlarında gevelemezlerdi ve ayıp şeyleri adıyla sanıyla anarken, bir an bile duraksamazlardı. Gerçekte Agostino Tassi'ye 1599 yılında pahalya patlayan şey, emniyet görevlilerinin hazırladığı tutanağın bir kenarına çizilmiş olan bıçak resmiydi. Polis Roma'da, silah kullanımını yasaklamıştı. Yine de Sanatçılar Mahallesi'nin sokakları Avrupa'nın en korkulan boğaz kesen yerlerinden biriydi. Bu kutsal kentin geceler de, Hristiyanlığın en kötü, en zorba geceleriydi. Aynı ulustan insanların bir araya toplanmış olmaları -grup yaşantıları- her tür düzensizliği de beraberinde getiriyordu. Avrupa siyasetindeki çalkantı, bu grupların ve klanların birbiri-

27

ne karışmasını engelliyor ve mesleki kıskançlıklardan yarar sağlıyordu. Her akşam, rakip taraflardan ressamalar, Fransızlar ve ıspanyollar, kendi aralarında kıyasıya dövüşüyorlardı. Toscanahlar Bolognalıların, Na-polililer Romalıların karşısında olmak üzere birbirini boğazlayan İtalyanların alaycı bakışları altında birbirlerini kılıçtan geçiliyorlardı. Demek ki, ister kibar bir bey olsun, ister emniyetten damgalı ve mühürlü izni olan biri olsun, hiç kimse kılıcı kınında yanından sarkar halde gezemiyordu. Cebinde hançeriyle emniyetin eline düşenlerinse vay haline...

Öte yandan, Agostino Tassi geceyansı bir fahişeyle suçüstü yakalanma şanssızlığına uğramıştı. Kibar fahişelerin sayısı Roma'da öylesine artmıştı ki, papalar onları Tiber boyunca uzanan kuytuluklardan, Sanatçılar Mahallesi'ne birkaç yüz metre uzaklıktaki "Ortaccio di Ri-petta"dan toplamayı deniyorlardı. Elbette, bu bayanlar daha iyi piyasa yapmak için yoksul mahallelerinden kaçmaktaydılar. Eğer oralarda varlıkları hoş görülüyorduyse bu, günbatımından sonra ortalıkta gözükmeleri yasaklanmış olduğundandır. Ave Maria çanları, ışık söndürme saatini

bildiriyordu. Bu saat, güvenlik görevlilerinin, kahverengi, bol ve kocaman pelerinleri içinde göze çarpmadan kent içine dağıldıkları saatti.

Ama hanlardan genelevlere, atölyeden tavernaya, ressamalar, orospular ve kabadayılar, silahlı gruplar halinde dolaşmayı sürdürüyorlardı. Kent nüfusu, yüz bine ulaşmasa da, çoğunluğu, bekâr erkekler, gençler, yabancılar, hırslı veya kavgacı kişiler oluşturmaktaydı. Bu koşullarda kamu düzeni nasıl sağlanacaktı peki? Dokunulmazlığı olan "serbest bölge"lerin sayısına koşut olarak suç işleme sayısında da artış vardı. Canileri kilise içlerinde yakalamak imkânsızdı: Hırsız ve katillerin sığınabilecekleri yerler arasında dört yüzden fazla kilise vardı. Hastaneler, bakımevleri ve manastırlarda da durum aynıydı. Bütün kardinal saraylarının duvarları arasında ve bazı soylu ailelerin evlerinde de;

28

her ulusun kendi güvenlik görevlileriyle sisteminin geçerli olduğu büyükelçilikler bünyesinde de bu böyleydi. Demek ki güvenlik görevlileri suçluları, suçüstü yakalamak zorundaydı. Bu, onların hızlı hareket etmelerini ve keyfi tutuklanmalar yapıldığı yönündeki suçlamaları geri çevirecek uygulamalar izlemelerini gerekli kılıyordu. Geçen mart ayında, Papa adaleti mucize eseri, Agostino Tassi'yi Roma'dan sürmemiş, öylece serbest bırakmıştı. Yalnızca ipe çekilme cezasına çarptırılmıştı. Elleri arkasında bağlı, yerden birkaç metre yukarı çekilmiş, via del Corso ve via dei Greci caddelerinin kesiştiği köşede, Sanatçılar Mahallesi'nin orta yerinde yarım saatliğine ipte sergilenmişti. Kargaşa çıkaranlara verilen ve omuzlarda kalıcı bir bozukluk bırakmasa da, omuzların canına okuyan sıradan bir ceza. Kutlamalar öncesi, VIII. Clement düzen konusunda kaygılı, şüphelilere karşı sert, suçlulara acımasız mıydı, değil miydi? Artık orasını Tanrı bilir! Son aylarda Romalı yargıçların alışlagelmiş etkisini azaltan şey, bütün vicdanları meşgul eden Cenci davasıydı. Bu vatansever ailenin idamından söz-zediliyordu yalnızca: iki erkek, bir kız kardeş, koca ve babanın katlinden sorumlu tutulan bir üvey

anne. Özellikle de ensest kurbanı ve baba katili olan genç kız konuşuluyordu.

>

Agostino Tassi dirseklerini kullanarak ilerleyip, biraz sonra suçlu kızın çıkacağı basamaklara kadar yanaşmıştı. İdam sehpasının ta dibine, şu an kızını yere bırakmaya uğraşan ressam Orazio Gentileschi'nin yanı başına gelip yapıştı. Orazio kızına çok ağır olduğunu söylüyordu. Ama, küçük kız kızmış, çırpınmaktaydı. Babasına asılmış, kendisini bir süre daha omzunda tutması için ona yalvarıyordu. >> V, '>;

- Küçük kız haklı, diye lafa girdi Agostino. Buradan birşey göremez...

Kucağıma gelir misin? , -,,,,>•, ^fı,-:,,,^f'- •:,,,;..r.>;1,-•

••'•".• .-,"'""

29

Çocuk ona yanıt vermeksizin sırtını döndü.

Orazio eğildi, kızı belinden kavradı ve sertçe yere koydu.

Sonra birden Tiber nehri üzerinde bir çalkalanma oldu, kayıklar öne arkaya yalpalatan, kalabalığı balkonlara, liman kıyısındaki parmaklıkları fırlatan bir esinti. Öyle ki parmaklıklar büyük bir hızla, ön sıradaki askerlerin üzerine fırladı.

İdam sehpasının birkaç metre ötesinden, Saint-Jean-Decolle tarikatından dört keşiş, siyah kukuletaları, kaba kumaştan giysileri içinde, idam mahkûmlarına işkence yapılmasından sorumlu bu dört din adamı, mahkûmlar kilisesinden, Beatrice'in babasının ikinci eşini -baba katlinde suç ortağı ve ensest olayının tanığı olan kişiyi- çıkarıyorlardı. İlk o ölecekti. Kadın ayakta duramıyordu; onu baltaya götürecek olan güvenlik görevlilerinin oluşturduğu çitin arasında bitkindi. İki keşiş onu koltuk altlarından tutuyordu. Ötekisi de ölüme layıkıyla gitmesini salık veren sözler söylüyordu kulağına. Sonuncusu ise, onun yüzü hizasında bir ayna tutar gibi, idam sehpasını görmesini engelleyen, boyalı bir tahta levha tutuyordu. Bu tahta üzerinde Vaftizci Yahya'nın (Saint-Jean-Baptise) gümüş tepsi içindeki kesik başının tasviri vardı. Acıdan tükenmiş haldeydi, elinde baltasıyla onu bekleyen celladı görünce, mahkûm kadın bayıldı. Sehpaya çıkardıkları, bilinci yerinde olmayan zavallı bir kadındı. Onu

kesme kütüğüne yatırdılar. Görülecek ne var gerisinde? Gerisi kasaplık. Asıl dram sonrasındaydı. Kiliseden tek başına, hızla ilerleyen, Beatrice'in silueti çıktı. Bütün kent haykırdı. Acıma, hayranlık, öfke; bütün Roma, hapishanelerinden saraylarına dek aynı heyecanla sarsılmış gibiydi.

idam sehpasının altındaki ressam grubu hariç; onlar, ses çıkarmadan oldukları yerde kaldılar. Ellerinde kâğıt kalemli, en küçük bir ayrıntıyı kaçırmamak kaygısı içindeydiler. İnsanlar; üç dört hatta beş kadar idama alışık olsalar da, kutlamalar öncesi bir dönemde, böylesi gü-

30

zel ve soylu bir kadının idam edilmesi sık rastlanan bir durum değildi. Bu neredeyse bir çocuktu, yapılan işkencelere dokuz saat boyunca da: yandığı söyleniyordu ve oradaki herkes onu masum buluyordu. Roma halkı, kalabalığın içinden dimdik, kendinden emin, Tanrıya dualar ederek Papaya hakaretler okuyarak ilerleyen bu genç kızın gösterdiği yüreklilikte, Reform karşıtlarının, Katolikler anısına Hristiyan sanatçılara sipariş ettikleri, Sainte Catherine, Sainte Ursula ve Sainte Cecile gibi azizeleri görmekteydi.

Hemen sonrasında bir sessizlik oldu. Genç kız kafasını kesme kütüğüne koydu. Celladın kollarını havaya kaldırdığı görüldü. Baltanın gün ışığında yalkın verdiği görüldü. Yalnızca bunlar görüldü: güneş, balta ve Saint-Pierre Kilisesi'nin kubbesi. Kollar tekrar aşağı indi. Boğuk bir çarpma sesi duyulur gibi oldu. Halk haykırdı. Baba despotluğunun ve papa haksızlığının kurbanı bir genç kızın kafasını gördüklerinde, korku, acıma, öfke ve kin dolu bir çılgılık yükseldi. Gösteriyi yakından izlemeyi başarmış olan ressamlar arasında soğukkanlılığını koruyabilen iki kişi vardı. Bir baba ve kızı. Orazio Gentileschi ve küçük Artemisia.

İşkencenin sonunu beklemeden -Beatrice'in ağabeyi infaz edilecek ve bedeninin parçaları dört bir yana savrulacaktı- Orazio çocuğunu peşi sıra sürükleyip, kalabalığa ters yönde ilerleyerek kendisine yol açıyordu.

Otuz beş yaşındaydı, bir karısı, küçük yaşlarda dört çocuğu vardı; sonuncusu henüz dünyaya gelmişti. Doyurulacak altı boğaz. Bir kuyumcu ailesinin son çocuğu olan Gentileschi Pisa'lıydı ve Pisa'yı Ro-ma'ya çalışmaya gitmek için terk etmişti. Yirmi beş yıla yakın zamandır orada minyatürcülük ve madalyon işlemeciliği yapıyordu. Her ne kadar büyük şantiyelerin hemen hepsinde çalışmış olsa da, şu sıralar Saint-Jean-de-Latran'da Cavalier d'Arpin'in ekibinde çalışıyor, fakat ka-

31

riyeri ağır aksak gidiyordu. 1599 yılının Eylül ayına kadar bu böylece sürüp gitti. Orazio Gentileschi, eski hısımlardan, kendisi gibi, Papa VI-II. Clement gibi Toscanalı olan, papalık dairesi iâşe astsubayı Cosimo Quorli aracılığıyla San'Nicola in Carcere Kilisesi mahkeme salonunun dekorasyon işini almıştı. Burası papanın en yakın adamı olan saygıdeğer Pietro Aldobrandini adındaki Yeğen-kardinal'in sorumluluğu altındaki bir kilisedi.

Pietro Aldobrandini aynı zamanda idam edilen Beatrice Cenci'nin vaftiz babası, koruyucusu, genç kızın papayı insafa getirmesi için son umut bağladığı aracı kişiydi. Kardinalin, davayı onun öne sürdüğü gibi yeterince yürekten savunup savunmadığını kim söyleyebilir? O, seçilmiş en uygun kişiydi ve XVIII. Clement onu Cenci'lerin infazından ilk yararlanacak kişilerden biri yapmayı düşünüyordu. Daha şimdiden ona Cenci şatolarından birkaçını, topraklarının ise bazılarını ayırmıştı.

Pişmanlık belirtisi mi, üzüldüğünü anlatan bir jest mi veya bambaşka bir neden için midir bilinmez, Kardinal, San Nikola'da çalışmak hayalini kurduğu yeni mahkeme salonunun üstüne fresk olarak, kafası bu sabah kesilen kızın yüzüne benzer bir çehreyle bir azize tasviri yapılmasını buyurmuştu. Zira çok eski bir yapı olan Pietro Aldobrandini Kilisesi'nin baş mihrabının altında bir hazine yatıyordu: Diodetien* dönemi Komasında katledilen iki erkek ve bir kız kardeşten oluşan bütün bir ailenin kemikleriydi bunlar. Erkek kardeşlerin kafası kesilmiş, kız ise boğularak öldürülmüş. İşte, bu

azize -Tann'nın işi, yazgının oyunu ya da bir rastlantı- Sainte-Beatrice idi! Ressamı ise, Orazio Gentileschi

* Diodetien Roma imparatoru (Setoik, M.S 245413)

32

Corte Savella Cezaevi idare Binası

Dört yıl sonra, 12 Eylül 1603

- Pisalı Giovan Batista oğlu Horatius! Ne şekilde ve hangi nedenle hapiste bulunuyorsunuz?

Kısa boylu, zayıf yapılı Orazio, Roma Senatosu yargıç vekili ile papalık savcı yardımcısının oturduğu uzun masaya doğru bir adım attı.

- Bu sabah evimde tutuklandım. Nedenini bilmiyorum. Üstünde kahverengi kumaştan basit bir hırka, kestane rengi pamuklu çoraplar vardı. Koyu renklere bürünmüş bu karanlık siluetler, güvenlik görevlilerinin elinden kurtulup, karanlıklara karışmaya kalkışan Romalı akşamcılarının değişmez görüntüsüydü... , , ; /

- Okuma yazma biliyor musunuz? ,v<., , '

- Biliyorum, ama doğru biçimde değil.

Roma'nın resmi dili olan Toscana ağızlarının en düzgün ve en temizliğiyle konuşuyordu. Halk bunu yöresel lehçeyle karıştırıyordu. O ise, düzgün biçimiyle kullanıyordu. Aksanı, tutumu, hatta görgü kuralları konusunda biraz bilgi sahibi olması, onun dünyayı dolaşmış olduğu kanısını uyandırıyor insanda. Kusuru ise elleriyle çalışıyor olmasıydı. Parmak uçlarını sarartan yağ ve parmaklarında biriken boyalar mesleği konusunda en ufak bir kuşku bırakmıyordu. Yine de otoriter,

33

kinici, şaşırmış ve sıkıntılı bir ifade, bu bakışa bir ağırbaşlılık, görünümüne bir ağırlık katıyordu ki, bu durum insanda bir merak ve saygı uyandırıyor.

Bu sabah Corte Sevilla'ya girişinde, Soldano onu "yoksul olmayanlar" bölümüne yerleştirdi. Roma hapishanelerinde,

tutuklular işledikleri suçun veya onlara dayatılan suçlamaların ağırlığına göre değil, toplumsal statülerine göre ayrılırlar. Poveri, nonpoveri, vecch; yani yoksullar, yoksul olmayanlar ve ihtiyarlar. Demek ki, Orazio Gentileschi, tutuklu kaldığı süre boyunca, gereksinimlerini karşılayabilecekti. Tabii yiyeceklerinin, iç çamaşırlarının, berber ve çamaşır yıkatma işlerinin ücretlerini ödeyecekti. Yatak yorgan temin edebilecekti. Ailesi olmamış olsaydı -yemeklerini müdüriyete teslim eden bir eşi, yatak getirecek çocukları- tutukluluk masrafları davacılar tarafından karşılanacaktı. Onun için aslında sorun yok gibiydi. Güvenlik görevlileri onu, Via del Babuino Caddesi'ndeki evinden almış, gizlice, hapisanenin alt katındaki hücrelerden birine koymuşlardı. Bu hücreler, duruşmasını bekleyen kişilere ayrılmıştı ve dış dünya ile bağlantıları yoktu. Duvarları kireç badanalı bu küçük salonda, ona yöneltilen çağrılar, ısali haç ve bir de uzun masa onu yalnızlığından ancak çekip alabilirdi. Orazio, oradan avludaki sesleri, kilisenin çanını, lokantadaki sesleri duyabilecekti. Savunmalarını hazırlayan tutukluların sıkça gelip gittiği bütün o mahallenin gürültüsünü işitebilecekti. İki savcı yardımcısının sorgulamaları, üstüne çökecek olan olası felaketin ne olduğu konusunda nihayet bir bilgi verecekti.

- Yazınızı görseniz tanır mıydınız?

- Sanırım evet. ; Yargıçların

önünde, kollarını cılız göğsü üzerinde kavuşturmuş olarak dimdik duruyordu. Ama elinde tuttuğu berenin titreyip durması; böğrüne çarpıp duran şapka tüyünün titreşmesi heyecanını ve aşı-

34

i

"liliğini ele veriyordu.

- Bu mektubu daha önce gördünüz mü?

Gri ve yuvarlak gözüyle, kâğıda bir baktı. Çok ince, kıvrık dudakları sımsıkı kapalı kaldı. Kırk yaşlarında olabilirdi. Belki de daha az. Zira Orazio Gentileschi, şu yaşından önce ihtiyar gösteren, yüz çizgileri

çocuk yaştan mezara, hiç iz bırakmadan geçen insan sınıfına giriyordu. Yer yer kırılmış kumral kısa sakalı, çenesini ve soluk yanaklarını gizlemekteydi. Kupkuru yüzünde ve yalnızca sinirden oluşan ateş vardı. Adam yine de uyanık ve tetikteydi. Haklıydı da! Biraz önce tutuklanmasının nedenlerini bilmediğini öne sürerken içtendi. Hatta sorgulamanın temel kurallarından biri şuydu: Sanık kendisine dayatılan suçu hepten bilmez görünmek zorundadır. Gentileschi bugün her zamankinden daha çok, Roma hapishaneleri konusunda hiç deneyimi olmadığını biliyor ve kendini sakınıyordu. İşin gerçek yanı şu ki, olay biraz şaşırtıcı gözüküyordu! Kırk yaşına gelinceye kadar Orazio Gentileschi'nin hukukla hiç işi olmuş muydu? Tek bir tutuklama da mı yaşamadı? Ondan hiç mi şikâyet yok? Hiçbir dava yok mu hakkında?

Nona Kilisesi'nde, Corte Savella'da, Saint-Ange Kilisesinde her şey düzen içinde değildi elbette. Ama hapisten, en azından yanlış bir davadan paçayı kurtaran ressam neredeyse yok gibi. Sanatçılar Mahallesi sakinleri dışında hiç kimse davayla bu denli ilgilenmemiştir. Borçlar, alacak peşine düşmeler, kiralamalar, ikinci el kira, satın almalar, takaslar, bağış ve hibeler, itirazlar, aziller: En ufak hareketlerini bile neredeyse yasa önünde kontrata döküp işi karşılıklı imzalar atmaya götürüyorlardı. Bu da, zamanlarını noterde geçirdikleri anlamına geliyordu. İlk ihtilafta, en ufak uyuşmazlıkta hemen şikâyete kalkışıyorlardı. Hemencecik dava yolları açılıyordu. Bütün bunlara karşın, Orazio Gentileschi'ninbu gibi şeylerde hiçbir izi yoktu. Ne noterdeki geçmiş akitlerde, ne polis raporlarında.

35

Ne de gecenin bir vakti hastanelere başvuran yaralılarla ilgilenen doktorların listesinde. Bir tek dövüş de mi yok? İçki âlemleri de mi yok? Orazio Gentileschi bu denli uysal, bu denli sofu biri mi?

Yargının burada birtakım kuşkuları vardı doğrusu.

Kendisine uzatılan kağıdı inceledikten sonra, Orazio tekrar ayağa kalktı ve yalın bir ifadeyle:

- Bana göstermekte olduğunuz bu mektubu, bu sabah noter benim evimde ele geçirmiştir.

- O hade sizin olduğunu kabul ediyor musunuz?

Sanığın bakışlarında bir ışıltı belirip geçti. Orazio Gentileschi kendisinden ne istendiğini anlıyordu! Bir adım geriledi, duraksadı.

- Evet, onu gördüm, ama şimdi hatırlamıyorum.

- Kâğıdın arkasına yazılmış olan soneyi gördünüz mü?

- Evet gördüm, ama şimdi hatırlamıyorum. "

- Bu sonede ve bu mektuptaki yazı sizin mi? ,,;

- Belki öyle, ama belki de değil. Benim birçok yazım vardır. Bazen mürekkeple, bazen de başka kalemle yazarım. Sizin bana gösterdiğiniz belki de mürekkeple. Ya da bu başka bir şey...

Savcı yardımcısı sabırsızlık belirten bir el hareketi yaptı, koltuğunda iyice bir yerleşti ve birden konuyu değiştirdi.

- Ressam Giovanni Baglione'yi tanıyor musunuz?

İnkâr etmek bir işe yaramazdı. Giovanni Baglione ve Orazio Gentileschi Roma'daki bütün büyük şantiyelere birlikte katılmışlardı. Vatikan'daki Sbctine Kütüphanesi'nin fresklerini yapan büyük süsleme ekibinde on üç yıl önce birlikte çalışmışlardı. Sonra Santi-Marie-Majeure Kilisesi'nde şahın üstü pencerelerde, Saint-Jean-de-Latran'da Cavalier d'Arpin yönetiminde ve özellikle de 1599 yılında San Nicola in Carce-re'de Yeğen-kardinal için hep beraberdiler. Gentileschi ve asistanlarına iş olarak mahkeme salonunun duvar freskleri; Baglione ve onun atölyesine de bütün bir kilise verilmişti.

36

- Efendimiz, Roma'daki bütün ressamı tanıyım ben, hem de çok uzun süreden beri. Yani en önemlilerini demek istiyorum.

- Peki, size göre en önemli olanlar kimlerdir?

- Cavalier d'Arpin, Caravaggio, Carrache'ler, Giovanni Baglione ve adı aklıma gelmeyen, ama ilk sıralarda yer alabilecek olanlar...

- Bu ressamlar arasında kimler dostlarımızdır? Düşmanlarınızı da sayınız.

- Herkesle dostum ben... Gayet doğaldır ki, aramızda belli bir rekabet olsa da...

Az sözle çok şey anlatmak diye buna derler!.. Orazio'nun dürüstçe "rekabefdiye adlandırdığı şey, yazgının şu işine bakın ki, Baglione ile onun arasında dönen olaydı'. Bunu izleyecek olan otuz yıl boyunca, Roma'dan Mantou'ya, Paris'ten Londra'ya, iki ressam aynı mesenlerin siparişlerine yanıt verecekler, aralarında aynı duvarları paylaşacaklar, aldıkları parayı aralarında tartışacaklardır.

- Evet, örneğin, Efendimiz, Giovanni Baglione ile, San Giovanni dei Fiorentini için, Cebrail'i tasvir eden bir tablo yapmıştım. Baglione de bir Amour divin* ile çıkageldi burnumun dibine. Bu Amour di-vin'i Caravaggio'ya salt rekabet olsun diye yapmıştı, zira Caravaggio Kardinal Guistiniani için Amour terrestre'yi** bitirmişti. Kardinal, Ca-ravaggio'nun Amour terrestre'sini Baglione'nin Amour divin'inden daha çok sevdi. Ama yine de tablosu karşılığında Baglione bir altın zincir aldı. Ben ona tablosunun pek mükemmel gözükmediğini söylemiştim. Bu Amour divin var ya, melek orada küçük çıplak bir erkek çocuk olmalıydı: Oysa onun yaptığı yalnızca savaşıç kılığında bir yığın şey...

- Baglione ve Caravaggio ile konuşmayalı ne kadar oluyor?

- Melek meselesinden bu yana, Baglione ile konuşmayı kestim.

* Amour divin: Kutsal aşk.

** Amour terrestre: Dünya sevgisi

Hatta daha da önce. Çünkü Roma'da karşılaştığımız zamanlarda Bagli-one ilkin benim selam vermemi bekliyor. ilkin ben şapkamı çıkaracak-mışım, öyle umuyor. Ben de, onun yapmasını istiyorum. Caravaggio ile de durum aynı. Arkadaş olsak da, Caravaggio ilkin benim selam vermemi bekliyor. Oysa mesele bile yapılmamalı... Altı ya da sekiz aydır diyelim, Caravaggio ile konuşmadım. Fakat bir tablosu için benden bir papaz kukuletası, Fransisken tarikatı rahibe giysisi ve melek kanatları istemişti. Ben de verdim. Aşağı yukarı on gün sonra kukuletayı geri göndermiş...

- Şu şiirdeki yazıyı tanıyor musunuz, sizin mi? ..•;

"Giovanni, değersiz herif Kâğıt si.li herif Pisliklerini kaktırıyorsun bize Altın zincirini sen al da Sıska çiroz kurusu taşaklarına as Pis boynuzlu herif seni Dök sella sella o sınıfa ' Giremeyenlerden uzağa Savur o rezil pisliğini..."

Gentileschi'nin yüzündeki karmaşık ifadeyi vurgulayan somurtkan dudak büküşü, şiirin biçimi mi yoksa içeriği mi yarattı? Yüzündeki kasılma hâlâ sürüyordu. Ama büyük oynamış olduğunu, onun işlediğini sandıktan suçun cinayetle eşdeğerde olduğunu, papa adaletinin, onun cezası ile bizzat ilgileceğini biliyordu. Zira - Beatrice Cenci'nin infaz edilmesinin sonuçları bir yana- çıkarılan bir ferman ona buna kara çalan "iftiracıları" cezalandırmaktaydı. Genç kızın cezasının infaz edilişinin ertesi günü, kent içinde, papaya karşı çıkan, onu bir azizeyi açgözlülük edip ortadan kaldırmakla

38 suçlayan, küfürlü yergiler içeren küçük şiirler dolaşıyordu. Yazanlar yakalandıklarında anında oracıkta öldürülüyorlardı. 12 Ocak 1601 tarihinde VIII. Clement tarafından, Tanrı'dan ve adaletten korkmaksızın "pis dillerini" çalıştırıp, mektuplar, şiirler yazanlara, yanlış haber yayan bozgunculara, iftira edip bir başkasının onurunu kıran, ününe leke süren, kara çalanlara karşı resmi olarak bir yasa yayınlandı. Kara çalanlar bundan böyle Engizisyon tarafından izlenecek, kimliği belirsiz mektuplarla ya da kamu ihbarı ile Governatore di Roma (Roma Hükümeti) ağır ceza mahkemesine teslim edileceklerdi.

Hal böyleyken, aynı yılın Ağustos ayının yirmi sekizinci günü, Roma'nın en güçlü, en ünlü ressamlarından birine, yakında kendisini "Saint-Luc Akademisi Başkanlığı"na seçtirecek olan ve resmi olarak loncanın müdürlüğüne gelecek olan Giovanni Baglione'ye çalınan kara konusunda şikâyet dilekçesi yine bu masaya geldi.

"Aylardan beri, Caravaggio ve samimi dostları, mimar Onorio Log-hi, ressam Filipo Trisegani ve Orazio Gentileschi, yaptığım işleri kıskanarak, kent içinde hakkımda kötü söylentiler ve yapıtlarımı küçük düşürücü sözler yaymaktadırlar. Bana kara çalan, onurumu

zedeleyen şiirler yazmışlardır. Bu şiirleri on adet kadar çoğaltıp her yere dağıtmışlardır. ilişkide bir örnek sunuyorum:"

;

"Giovanni, değersiz herif, pisliklerini..." ' * ! :

Bu iş Caravaggio için iyi olmamış, onu tutuklamışlardı. Ama durum Gentileschi için daha da beterdi! Sanatçılar arasında herkes biliyordu ki, Orazio Gentileschi ile Baglione arasındaki ilişkiler, tutuklunun savcı yardımcısına verdiği ifadeden çok daha zehir zıkkım bir özelliğe sahipti. Barutu ateşlemeye tek bir bahane yetmiş de artmıştı bile! Bir yıl öncesine, 1602 yılının Kasım ayına dönelim. Lorette'e yaptığı hac ziyaretinden dönüşte, çok saygıdeğer Bagli-

one Efendi, arkadaşlarına, üstünde Meryem figürleri bulunan küçük madalyonlar getirmişti. Bu altın, gümüş ya da kurşun madalyonlar; sanatçılar bunları iğne ile şapkalarına iliştirirlerdi. En değerlilerini, Baglione, Roma'nın en büyük ressamlarına, Cavalier d'Arpin'e ve kendisini Saint-luc Akademisi'ne seçecek olduğundan emin olduğu öteki bazı resamlara armağan etmişti. Orazio Gentileschi böylece bir gümüş madalyon almış oluyordu!

Dostluk anlayışı bakımından yara alan, özgüveni sarsılan Gentileschi işte o zaman küfür dolu bir mektup yazma lüksünü tanımıştı kendine. imzasız, ama yazarının kim olduğu konusunda kuşku bırakmayan : bir mektuptu bu. Cimrilik, övüngeçlik, bir hiç olmak: Baglione mektupta bunlardan bol bol nasibini alıyordu.

Giovanni Baglione bu mektubu saklamış ve onu soruşturma dos- ? yasına aktarmıştı. inandırıcı bir belge. Şaşırtıcı ayrıntı ise şuydu:

Yazı- ', da, şiirin bir dizesine benzeyen bir tümce çarpıyordu göze:

"Altın zincirini sen al da / Sıska çiroz kurusu taşaklarına as." Kardinal Guisti-ani'nin Baglione'ye, Gentileschi'nin başarısını kıskandığı, bir o kadar da nefret ettiği Amor divin adlı tablo karşılığında armağan ettiği iş- ; lemeli kolyeye inceliklerle yüklü bir gönderme...

,

Şu an savcı yardımcısı, öne doğru eğilmişti ve biraz da dikkat ve :
özenle önündeki yığılı evraklara bakmak hevesine kapılmıştı. Üstelik,
; bu sabah tutuklunun evinde ele geçirilen önü arkası dolu kâğıttaki
ya- ; zıyı -özünde zararsız bir kâğıt parçası- kara çalan şiirdeki kimliği
belir- < siz kişilerin yazısıyla kıyaslayarak epey bir eğlenmişti. Olay
yargılık! Ora- : zio Gentileschi, beş yıl boyunca papalığa ait
gemilerde kürek çekecek!

Gentileschi bu olaydan paçayı nasıl kurtardı bilinmez, dava belgeleri
kesin bir şey söylemiyor. Buna karşın arşivlerin söylediklerine ba- ;'
40 i.1,

kılırsa, Fransa büyükelçisinin müdahalesiyle Caravaggio, VIII. Cle-
ment'in pençesinden alınıyor. 25 Eylül 1603'te Caravaggio özgürdür.
Suç ortaklarının da onunla birlikte salverildiğini varsayabilir miyiz?
Ya da Gentileschi'nin ceza almaktan mucizevi biçimde kurtulmasını,
papalık dairesine yakın bir kişinin, hani bir zamanlar ona kariyerinin
ilk büyük siparişi olan San Nicola in Carcere Kilisesi mahkeme salonu
fresklerini yapma işini koparan şu devlet memurunun koruması ve
desteğine mi borçlu? Papanın iâşe astsubayı Cosimo Quorli. Bu
güçlü dostun gücü Orazio'nun yazgısı düşünülünce, "Baglione"
davasının sonuçları üzerinde etkili olmayacaktır. Bu kara çalma
davası Caravaggio'ya dayatılan suçlama bakımından önemsiz olmuş
olsa da, Genti-leschi'ye pahalıya patlayacaktır. Ömrünün kalan
bölümünde bunun karşılığını ünüyle ödeyecektir.

Kırk yıl sonra, bu aynı Giovanni Baglione, sırası geldiğinde kalemi
eline alacaktır. Çağdaşlarının görenek ve yeteneklerini kaleme alan
bir özyaşam öyküsünü yazacaktır. Orazio Gentileschi'ye ayırdığı
bölüm onun intikamı olacaktır. Baglione, bölümü — Vite dei pittori,
scultori e architetti- XVII. yüzyıl İtalyan sanatçıların yaşam ve
yapıtlarını ele alan, çağının tanığı, çok değerli bir başvuru kitabı
olarak kalacaktır. Gentileschi'nin analizi, yapıtlarının tam bir
eleştirisi olan bu yapıt, gariptir ki, 1603 yılında, Gentileschi'nin
kendisini gülünç duruma düşürme sevdasına kapıldığı en büyük
düşmanı aracılığıyla bizlere ulaşmıştır. •••• • ' ;,

4i

Sante Maria del Popolo Kilisesi

Günbatımı, 26 Aralık 1605

Şu rutubetli aralık gününde, Popolo Meydanı'nda kadınlar çamaşır yıkamaktalar. İnekler, küçük kara domuzlar ve başı boş gezen köpekler yalağın önünde toplanıyorlardı. Ana kapıdan giren yolcular, dikili taşın dibine dek kum üstüne yere atılmış kütükler üzerine tünemiş, yiyip içmekteydiler. Börek satıcıları ve sucular çeşmenin çevresinde bağırıp duruyorlardı. Burada, Popola Meydanı ile Spagna Meydanı arasında sanatçılar bulunuyordu. İki binden fazla sanatçı vardı: Fransızlar, Flamanlar, Bolonyalılar da, Floransah ve Romalılar da. Değişik kökenlerden beş kilometreden daha dar çaptaki bir alanda yerleşmiş olan iki binden fazla sanatçı... Sayısız han, yeni gelenleri ağırlamaktaydı. Pincio Tepesi'ne sırtını vermiş evler ise ışığı arayan bu yaratıcı kişileri bağrına basıyordu. En yüksekteki, en iyi biçimde ışık alan üst katlarda -pek fazla değeri olmayan- onlara atölye görevi gören bir odada iki üç kişilik gruplar halinde kalıyorlardı. Bütün öteki ülkelerin en uzak yerlerinden güzellik hayali kurarak gelen insanlar, bu bir ya da iki sokağa akın ediyorlardı. Ressamlar, heykeltıraşlar, kabartmacılar, altın işlemeciler, nakkaşlar; öğrenmeye, ama aynı zamanda da servet yapma-

42

ya adıyorlardı oraya. Hıristiyan âlemi, kentin kuzey girişinde bu semtin oluşmasını, Papalık'ın tedirginliklerine ve Protestanlığın sapkın tutumunu gördükleri yerde ezmek için bir şeyler yapma saplantılarına borçludurlar. XVII. yüzyılın bu ilk yarısında, Avrupa'nın yarısı Papalık nüfuzunu kabul etmiyordu. Roma'nın yenilenmiş, güzelleştirilmiş ve muzaffer çehresini dünyaya göstermek için bu devasa işgücüne gereksinimi vardı. Roma'daki bu görkem, bütün dünya kentlerine Roma'nın üstünlüğünün bir kanıtı olsun! Onun büyüklüğü, yüceliği, zenginlikleri oraya gelen hacıların gözünü kamaştırınsın.

Kiliselerin görkemi bedenleri ezsin, kuşkulan silsin, ruhları aydınlatın ve bu ruh haliyle konuklar şaşkınlık içinde, soluk soluğa ve Katolik kilisesinin üstünlüğünün kaçınılmazlığı düşüncesi karşısında yenilmiş halde dönsünler evlerine. Tarihin ileride, "barok sanat" diye adlandıracağı akımı yaratan ve Reform hareketinin ilkelerine karşı olan Otuzlar Konsili'nin kararlarından yola çıkmış olan bu siyasal programın özü buydu. Altınların çokça kullanımı: mermerin, değerli taşların -en az bulunan ve en çok parıldayan malzemenin kullanımı- en iyi sonuca varma arayışı, tiyatro zevki, gözboyama tutkusu... Bütün bu sahnelemenin bir bölümü papaların aralarındaki ideolojik mücadeleden; Luther ve Calvin'in doktrinlerine karşı verilen kavgacı stratejisinden ileri geliyordu. 1605 yılında, Roma yeniden eski tantanalı günlerini yaşıyordu. Son ateşlerini yakıyordu. Ama bu bir kor aleviydi. Papalığa ait dökümhanelerde, yakın bir gelecekte, Pantheon'dan koparılarak götürülen kırk ton bronz, fırınlarda eritilecekti. Bir otuz yıl sonra ise, Saint-Pierre Kilisesi tavanlığının gövde sütunları, Roma gök kubbesine doğru uzanacaklardı.

Akşam oluyordu ve mahalle tan vaktinden bu yana ölümler ayını için Çalan çanların iç karartıcı sesleri içinde canlılığını sürdürüyordu. İler-43

leyen alayı görmek için sabırsızlık içinde bekliyorlardı cenaze alayı Meydana, sağ taraftan, Via del Babuino Caddesi'nden geliyor olma- I di. Vefat eden kadın, yüz metre ötede, sedef kakma ustası Francesco j| Magnessi'nin sahibi olduğu, via dei Greci Caddesi'nin köşesinde yer alan dört katlı şu beyaz evde oturuyordu. Ölüm bu kapıyı on üç yılda tam üç kez çalmıştı. Üstünde antik tragedya maskı -ağlayan ve kötü haberci bir yüz- ve bronzdan bir çekiç tokmağı olan üstü yuvarlak kapıyı...

Augustine Manastırı'nın duvarı boyunca ilerleyen konvoy sonun-1 da meydana çıkmıştı. Çanlar hâlâ çalıyordu; boğuk bir titreşimle, kesik kesik; lavanta dövenlerin tokaç seslerinin bile bastıramadığı bir demir vızıltısı...

Günün son ışıkları içinde alayın önünde, altın işlemeli beyaz üstlük i giymiş kılavuz, yol açıyordu. Ardından haç taşıyıcısı geliyordu, değerli J taşlarla süslü ve Santa Maria del Popolo Klişesi rahiplerinin yalnızca J önemli fırsatlarda ortaya çıkardıkları İsa figürlü gümüş haç, göğsüne doğru sallanıyordu. Bir ressamın, ölen karısına böylesine görkemli ve zen-gin bir töreni yaptırabilmesi görülmüş şey değildi. Kimse böyle bir şe-] yi hayal bile edemezdi.

Onun için, Ottaviano Montonis'in kızı, Romalı, uxorHoratii Gen-1 tileschi pittoris, Prudenzia için, yedinci doğumunu yaptıktan sonra otuzunda hayata gözlerini yuman bu kadın için, Orazio, prens ailelerine özgü bir tören sipariş etmişti. Sabahın erken vakti çalınan bu çan- J lar acaba ona kaç patlıyordu? Bütün mahalle bunun hesabını kitabını j yapıyordu. Peki şaraplı ekmek taşıyıcısına ne kadar ödemişti? Ressam J meslektaşlarını temsilen gelenlere ve rahiplere ne kadar verilmişti?; Sonra papaz yardımcılarını ile kutsal eşya taşıyıcılarına, yöre kilisesi papazlarına? Çok sevilen ve kendisine iyi bir drahoma bırakacak olan ka-1 dma yapılan bu cenaze töreni tam tersine onu tam takır bırakmış ola-1 bilirdi.

.. , . . . ,

Yerel idareyle her tür uyuşmazlıktan kaçınmak amacıyla, papazlar, kiliselerinin kapısına, verdikleri farklı hizmetlerin bedelini gösteren fiyat listesi asmışlardı.

Ondan ne işlenmişse ödemişti Orazio Gen tileschi; hatta bileklerinin gücüyle yaşamayan seçkin beylerin oturması için ayrılan yirmi kütüğün parasını bile ödemişti. Böylesi bir borcu ödemek için ne kadar tablo, fresk ya da madalyon yapmak zorunda kalırdı, artık Tanrı bilir! Karısı kilisenin kutsamaları olmadan gitseydi, tören de doğal olarak daha ucuza patlardı. Belki de Popolo Kilisesi dışından, birkaç metre ötesinden, kafirler, din değiştirmiş olanlar, mezhep sapkınları, Yahudiler ve Aurelien surları dibine karmakarışık tikiştirilen "ahlaksız fahişeler" arasından geçerek gidecekti. Roma'da mezarlık denebilecek yer yalnızca uzun Torto suru boyunca vardı. Halk, geleneğe uyararak, Hristiyanları kırıp geçirmiş olan büyük

"yıkıcı" kişilerden olan Ne-ron'un mezarını koymuştu oraya.

Şeytanların ve sadakatsiz kadınların mekânıydı orası...

Prudenzia günah çıkarmış; kudas ayininden geçmiş ve son olarak kutsal yağ sürünmüştü. Ruhunun esenliğe ermesi için, on ayin duası okunacaktı. Orazio'nun sevgili eşine sunamadığı iki fazladan lüks iş kalıyordu geriye: bir tabut ve kilisede bir mezar taşı.

Orazio'nun, kendisine kıyasla daha yüksek bir sınıftan gelmekte olduğu sonucuna vardığı merhum karısı, kardinalin çok sayıdaki katiplerinden -papalık dairesindeki Cosimo Quorli'nin meslektaşının- en küçük kızıydı. Evlendiklerinde on yedi yaşındaydı, Orazio ise otuz. Çeyiz olarak ne bir altın ne de bir tek mobilya getiriyordu. Ama kocasını ileride, en güçlü mesenlerin, "müşteri" makamına oturacakları bir dizi ilişkiler ve koruyucular şebekesi getiriyordu drahoma olarak. Evlilik anlaşması üzerinde tartışırken, Cosimo bu noktayı Orazio'nun huzurunda iyice bir vurgulamıştı. Prudenzia Montonis'in ebeveynleri büyük ailelerin olanaklarından yarar sağlamaktaydılar.

44

Gentileschi'lerin çocuklarının altısına da sırasıyla vaftiz bababalığı eden seçkin tabakadan kişilerin toplumsal konumu, Quorli'nin kanıtlamalarına parlak bir örnek oluşturmuyordu. Daha geçen yıl, burada, Maria del Popolo'nun vaftiz bölümünde, Orazio ile Prudenzia'nın son erkek çocuğu, akrabaları olan, geleceğin Paduva piskoposu, şimdinin Venedik Dükü'nün kucağında tutulmaktaydı. Doğruyu söylemek gerekirse, bu yüksek rütbeli papaz, törende, katibi Francesco Cavazzi tarafından temsil edilmişti. İşte bugün de aynı şekilde, Orazio Gentilesc-hi'nin ünlü iş ortakları -Altepmms, Olgiatti ve Pinelli aileleri- cenaze törenine hizmetkârlarını ve boş arabalarını gönderiyorlardı. Bu özel giysili hizmetkâr ve süslü araba dizisi Orazio'nun meslek yaşamında çok yararlı bir iş görmüş oluyordu. Bunun adı prestijdi, zaferdi. Roma ressamı burada yanılmıyorlardı. Gentileschi'nin çocuklarından birinin vaftiz babası Cavalier d'Arpin de, Saint-Luc Akademisi'nden gelen çok sayıda

temsilci ile birlikte cenaze alayını izliyordu. Yalnız, Caravaggio ve Giovanni Baglione orada yoktular. Onuru, Orazio'yu bu yönde bir masraftan alıkoymuştu. Ama özellikle de Prudenzia'ya duyduğu sevgi... Bu sevgiyle neler yapmazdı ki o!

Her ayrı kalışlarında karısını bir daha görememekten korkardı. Çok eski bir yapı olan Farfa Manastırı'nda geçirdiği son iki kış onun için çetin bir deney olmuştu; onu mutlu olmakla cezalandıran Tanrı'nın bir azabı. Küçük kiliselerde, karanlıkta, tahta iskeleler üstüne tünemiş halde, çalışmaktan bitkin, bu çok ağır, çok uzun süre isteyen iş için, lanetler savurmuştu yukarlara dönüp; keşişlere, açgözlülükleri ve sabırsızlıklarından dolayı lanetler okumuştu. Onların oralara kadar gelip, ayak üstünde saatlerce dikilip, yarım yapıtları incelemelerini savuşturmuş, Tri-omphe de Sainte-Ursule (Sainte-Ursula'nın Zaferi) veya Christ au Mont d'Oliviers, (Oliviers Tepesi'ndeki İsa) adlı freskleri ardında bırakıp, katırını dört nala kaldırarak, Sabins tepelerini devirmiş ve Roma'ya, eşine koşmuştu.. Prudenzia hayatının kadını olarak kalacaktı.

46

Orazio Gentileschi, gelecek otuz yılda yorulmak nedir bilmeksizin, onun masum, tatlı, bakir yüzünü, cildinin kadifemsi halini, berrak teninin ışıltısını resmedecektir... Meryem'ler, azizeler, hepsinde, hepsinde de Prudenzia'nın akıldan çıkmayan sevimliliğinden, kırılğanlığından, narinliğinden bir şeyler olacaktır daima. Orazio'nun tüm iyiliği, tüm neşesi onunla birlikte kayıplara karışmış oluyordu. Küçük Cerasi Kilisesi önünde bir yere, sol yandaki şahında, Prudenzia Gentileschi'nin ölüsü konmuştu. Ölüler duası okunmuştu. Ölü'nün yattığı yerin başucundaki yirmi büyük mumun ışığı son kez yüzünü yalıyordu. Gözleri kapalıydı ve başı omuzuna düşmüştü. Hafifçe aralanmış dudaklarıyla, uykuda gibiydi. Henüz lohusayken öldüğünden, hala şiş olan karnı üzerinde duran elleri, bebeğinin cesedini de kucağında tutmaktaydı. Çocuğun kundak bezleri, kefenin etek uçları, yeşil kadife giysisi üzerinde beyaz lekeler oluşturunuyordu. Çok ağır plili etekliği baldırları üstüne yığıyor ve

dizlerini sarmalıyordu. Ayakları çıplaktı. Ayakkabılarını ve uzun saçlarını ayin boyunca örtmüş olan ince kumaş başörtüsü çoktan ölü gömücülerin eline geçmişti bile. Geleneklere göre, bütün kadın süs eşyaları onlara verilirdi.

Ölü gömücülerden üçü tahta çitin bir iki adım ötesinde, kazık çıkıyorlardı; siyah beyaz döşemede, gül biçimli karo taşı kaldırmak için kaldıraç görevi yapacaktı. Üstlerinde ikişer deliği olan bu sayısız karo taş, ortak tek büyük bir çukura açılıyordu. Santa-Maria del Popolo Kilisesi'nin bodrumunda böyle daha on beş kadar mezar odası bulunmaktaydı. Tabutla ya da tabutsuz, yöre kilisesine bağlı birçok kuşak üst üste yığılmış oluyordu böylece.

En son anlardı bunlar, ne çocuklar ne de kadınlar katılırdı buna; korkup bayılacaklarından endişe edilirdi; ölü gömücüler taşı kaldırdıklarında hava solunmaz hale gelirdi; pis bir koku basardı kiliseyi.

Rahipler, rahip yardımcıları, kilise papazları çekilmişlerdi. Ölünün başında sadece dört kişi duruyordu: bir din adamı, ayakta duran iki er-

47

kek ve dizüstü dua eden bir kız çocuğu. Artemisia annesine, son istihayatgâhına kadar eşlik etme iznini nasıl koparabilmişti?

Yere kapanmış halde de olsa, yine de büyük, yaşına göre çok iri gözüküyordu. Bedeni şekillenmiş, yüz çizgileri belirgin hatlarına kavuşmuştu. Yüzünün yuvarlaklığı, dudaklarındaki şehvet, bakışındaki yoğun karartı artık hiç değişmeyecekti. Hatlar kuşkusuz daha da yuvar-laklaşacak ve genç kız daha da büyüyecekti. Ama, daha şimdiden fazlasıyla dişiydi; on üç yaşına basmak üzereydi, yakın bir zamanda onu evlendirmek gerekecekti.

Aile dostu Cosimo Quorli böyle düşünüyordu; Gentileschi çiftiyle yakınlığı -zaten on üç yıl önce onları o evlendirmişti- dul adamın ve yetim kızın yanı başındaki varlığını açıklıyordu. Orazio gibi kısa boylu, ama daha şişman ve sakallı olan Quorli, başını öne eğik tutuyordu. Mumların ışığında kafası parlıyordu.

Artemisia'ya üstten bakacak şekilde, ama biraz gerisinde durmuş, çok genç olan kızın umutsuzluk içindeki profilini inceliyordu Quorli. Başını örten eşarp kayıp omuzlarına yığılmıştı. Öne eğilmiş bu çıplak boyuna, yumuşacık soluk enseye, oradaki dağınık saç tutamlarına yu-tacakmış gibi bakıyordu... Yanağının eğimi, orada sönen ışık, yarı karanlıkta uçları belirgin minik göğüsleri. Daha iyi görmek için Quorli ona yaklaştı. Alnı açık ve düzdü. Dümdüz kaşları ve badem gözleri vardı. Gözkapakları uzun kirpikler altında şakaklara doğru çekik duruyordu. Ama yüzünün alt kısmı -alına kıyasla- basık gözüküyordu. Ağıza çok yakın olan yuvarlak çenesi üstünde Quorli'nin fark ede-miyeceği bir gamze yer alıyordu. Artemisia onun baktığını anlayınca başını iyice önüne eğdi.

Dua eden bu silüetin arkasında duran sekiz büyük mum, babasının rakipleri olan, Caravaggio ve Carrache'ın tablolarını aydınlatmaktaydı, â Kilisenin dip kısmında, en arkada, kırmızı mantosunu ve kollarını iki ; yana açmış Meryem; mezarından çıkmış da Prudenzia'nın ruhunu pe- |

48

si sıra sürüklüyor gibiydi.

Birden, din adamı ölüye doğru gitti. Ölü gömücülerin elindeki sııkları fark etmişti. Küçük kilise ile merkez şahmın birleştiği köşedeki taşı kaldırmışlardı; taş sırik ucunda iki yana sallanıyordu. Berbat bir çürüme kokusu genizlerini yaktı. Orazio ve Cosimo birbirlerine baktılar: Prudenzia'ya veda etme zamanı gelmişti... Ama Gentileschi'nin bakışındaki, yüz ifadesindeki bir şeyler Cosimo'yu geri çekilmeye zorladı. Çapraz şahını geçerek yan kapıdan sıvıştı. Evlenmelerinden önce ne gibi bir rol oynamıştı Cosimo, Prudenzia'nın yazgısı üstünde? Orazio şimdiye kadar bunu kendi kendisine sormamıştı hiç. Ne kadar az miktarda olursa olsun, Cosimo bu genç kıza ne diye kendi gelirlerinden çeyiz parası vermişti ki? Hangi nedenle Prudenzia'nın babası -parası ve dostları olan bir kardinal kâtibi olarak- kızını serveti olmayan birine, kendi bilek gücüyle çalışan bir ressama vermişti? . Cosimo yanıtı duymak

isteyen meraklılara çekinmeden söylüyordu: Evet bizzat kendisi, kızın ırzına geçerek, namusunu lekelemiş, onu kirletmişti. Yapmacıksız, ama kıskanç biri olan Gentileschi'nin, iâşe astsubay yardımcısının yaydığı söylentilerden hiç haberi olmadı. Hayatını, kendisine tatlı bir hayat ve sevgi veren bir kadınla birleştirme koşulları üzerinde fazlaca sorgulama durumu, onu sadece umutsuzluğa düşürebilirdi olsa olsa. O da bu durumda, ne yapacağını bilmeksizin, bilinçdışı bir tavırla bu konuyu hiç aklından geçirmemeyi yeğlemişti. Bu gerçek körlük, bu her şeyi bastırma ve saklama yeteneği çoğu davranışlarında etkili oluyordu. Ama bilmezlikten gelmeyi yeğlediği bir konuyu onun gözüne sokmaya çalışanın vay haline: Durumun gerçek-liliği karşısında, baş kaldırışı, keşfettiği şey karşısındaki patlaması, öfkесinin ve hıncının ölçüsü, her zaman kaçtı.!! Orazio'nun gücünü, şiddetini bilen Cosimo Quorli, böbürlenmelerini, arkadan konuşmalarını -veya suçlamalarını- arkadaşının kulağına gitmeyeceği yerlerde yapmaya çok özen gösteriyordu. Ama doğrusu bu ya, çok böbürleni-

49
yordu Cosimo Quorli... Durmaksızın Roma'nın bütün bakire kızlarını bozduğunu öne sürüyorduysa, bunun nedeni, kadınların yanında onun kişiliğinde, bundan daha başarılı ve sükseli olan başka bir özelliği olmamasıydı. Bunun dışında, arzuda ısrar etme, kuşku yokluğu, özgüven eksikliği, bütün bunlar onu aşağılamalara karşı duyarsız, alay edilmelere karşı aldırılmaz, her tür geri çevrilmeye karşı sağır yapıyordu. Quorli, kapıdan kovulunca pencereden giren insanlardandı. Bu inadı onun meslek yaşamındaki başarısını açıklamaktaydı; bu yönüyle, ne koruyucusu VIII. Clement'in ölümü, ne de bunu izleyen öteki iki papanın seçimi, bu kararlı inadı tehlikeye sokmamıştır.

Papanın "birinci iâşe astsubayı" rütbesine yenice getirilen Quorli, yirmi yıldan beri papalık dairesinin tüm menkul mallarıyla ilgilenmekteydi. Mobilyaların satın alınması, kapılardan, kapı perdelerinden, halılardan en ufak eşyaya kadar her şeyin bakım ve

onarımı -dinsel eşya dışında- Quirinal ve Vatikan saraylarında onun sorumluluğu altındaydı. Görevi ona sanatçılar üzerinde çok büyük bir güç ve yetki sağlıyordu. Bir duvar kaplaması -ve ödemesi- bir saat ibresinin düzeltimi, bir çerçevenin onarılması işleri ona bağlıydı. Nakkaşlar, işlemeciler, kakmacılar, mermer işçileri onun gözüne girmek, tercih edilmek için didiniyorlardı. Ressamlara gelince, Cosimo Quorli, onları, bir tavan freski için veya bir galerinin dekorasyonu için Aziz Peder Papa Hazretlerine, yeğenlerine, zengin papaz çevresine tavsiye ediyor ya da etmiyordu. Bu görev ona bir yandan birçok çıkar sağlamaktaydı. Ne oduna ne tuza, ne yağa ne şaraba para veriyordu. Papanın hediyesi oluveriyordu bunlar. Bu gün Cosimo Quorli tam kırk yaşındaydı ve Borgo'da dört evi ve Trevi Mahallesi'nde sanatçılara kiraladığı birçok dükkânı vardı. 1600 yılına varmadan, tam bundan beş yıl önce önce evlenmiş olduğu genç ve yumuşak başlı karısı Clementia Romoli, ikibin ecu'den ve menkul mallardan oluşan yüklü bir çeyiz getirmişti. Gentileschi'nin tersine, o

50

güzel bir evlilik yapmıştı. Kızını Clarisse Manastın'na vermişti, iki oğlunu da devlet işlerine hazırlıyordu; ilk oğlu Saint-Pierre Kilisesi'nin yakınında bulunan ve Papa'nın ailesi ve çevresinden "insanların" istira-hatgâhı olan Santa Marta Kilisesi'nde gömülüydü. Quorli adı mermere kazılmış halde sonsuza dek orada kalacaktı. Bu, Gentileschi'nin isteyebileceğinden çok daha fazlasıydı. Prudenzia'nın cesedi, bir mumya gibi bembeyaz; onu birazdan mezara bırakacak halatların ucunda salınıyordu. Döşemenin tam ortasında ağzı açık çukura doğru ağır ağır, derinliklere iniyordu. Prudenzia orada daha önce kaybettiği, biri altı, öbürü iki yaşında ölen çocuklarıyla birlikte sonsuz istirahat çekilmiş olacaktı. Her ikisinin de adı Giovanni Battista idi ve buraya 1601 ve 1603 yıllarında gömülmüşlerdi. Birde şu son çocuğu vardı: Kundaklanıp karnının üstündeki kefenine konan bebek.

Artemisia, mezar çukurunun başında, mutluluğun o ağır inişini -sabit bakışlarla neredeyse hayal gibi- dikkatle izliyordu. Prudenzia, onun için de sonsuza değin sevgi, şefkat gibi dünyada insanca olan her şeyin somutlaşmış bir örneğidir. Ve bu ışıksı varlığın anısı, ana sevgisine duyulan özlem, genç kızı Orazio'nun kollarından hızla uzaklaştıracaktır; artık ona sımsıkı sarılmayı bilemeyecek bir babadır Orazio.

Orazio kızını kendisine öylesine yakın bilmişti ki, bütün o geçmiş yıllar boyu, kızın başka bağlan da olduğunu ve -ana sevgisi, kardeş sevgisi gibi- kendinden başka birine bağlanabileceğini aklına bile getirmemişti. Şimdi sınırsız acısı içindeyken, bu yasin kızını da ne denli acımasızca vurmuş olduğunu hesaplayamıyordu

Artemisia da aynı babası gibi 8 Temmuz'da, ama ondan otuz yıl sonra dünyaya gelmişti. Adını, babasının onun için ayarladığı, Roma aristokrasisinden gelen vaftiz annesi Artemisia Capizucci seçmişti. Bebeği San Lorenzo in Lucina'daki vaftiz kurnasına kadar taşıyan adam

51

'i

Floransa ve Venedik'te papanın büyükelçiliğini yapmıştı. Küçük kız

|

hayata böylece başlamış oldu. 1605 yılının 12 Haziran'ında,

Paskalya- !

dan sonraki ikinci pazar, o yörenin bütün küçük kızlarıyla Saint-Jean-

;;

de Latran Kilisesi'nde Hristiyanlığa ilk geçiş törenini yapmıştı. Vaftiz

|

babasının seçimi, kutsama işi için, çocuğun yazgısında çok önemli,

vaf- |

tizden daha da önemli bir özellik gösteriyordu. Âdı: Vincenzo

Carelet- f

ti idi. Orazio'nun ressam olan öteki iki erkek kardeşine çok bağlı, Pi-

;!|

sa'lı bir soyluydu. Chapeletti, özellikle de o sıralar Pisa'nın Floransa ve i;

Cenova'nın kubbelerinde çalışmakta olan Aurelio'ya daha bir yakın

::

gözüküyordu.

!j

Çeyrek yüzyıl önce, yani 1575'te babaları -harika mücevher işle-

mecisi- Giovan Battista Lomi'nin ölümüyle aynı Aurelio, ailenin en

|

büyüğü olarak Orazio takımının hepsini Pisa'dan Roma'ya götürdü.

Bi- ^

ri yirmi, öbürü on üç yaşında iki erkek birlikte öğrenim gördüler,

aynı j: atölyelere gittiler, aynı çırak odasını paylaştılar. İlki Pisa'ya

dönecekti, ikincisi ise Roma'da kalacaktı.

Dayıları Francesco Gentileschi Saint-Ange Şatosu'nda çok gözde V;

olan muhafız subayı görevindeydi; yeğenini işe aldı, Orazio Lomi

kari- :

yer olarak anne tarafının saygın gücünden yararlanmayı yeğledi. O

; günden sonra da onu herkes Orazio Gentileschi diye tanır oldu.

Ailenin bütün bireyleri "Lomi" ya da "Gentileschi" olsun; Pisa'daya

da Roma'da, Cenova'da veya Floransa'da olsun, hepsi de resim için

yaşıyor ve geçimlerini resimden kazanıyorlardı! Meşaleyi, soyu

sürdürecek başkalarına devretme zamanı gelmişti. Aurelio'un

çocuğu yoktu. ! Kardeşi Orazio'un oğullarına güveniyordu.

Ama Tanrı önce bir kız çocuğu vermekle başlamıştı Orazio Genti-

leschi'ye. Daha beş yaşındayken, Artemisia, babasının toprak

boyaları- 1

nı ezer, renkleri elde eder, tuvaleri hazırlar ve verniğini kaynatırdı,

|

Grazio'nun bütün öğrencilerini kışkandıracak biçimde ilk derslerini

::

52

'.

'

bizzat ondan alıyordu. Kardeşi Francesco onayetişemiyordu. Artemisia ötekilerden daha eline çabuk, daha dikkatli, daha yetenekliydi. Ama bir kızdı o. Yakında ya Tanrı'nın emrine, ya da bir koca-yaverilmesi ve kısa zamanda konumunun belirlenmesi gereken bir kız. Annesinin ölümüyle drahomاسız, çeyizsiz kalan bir kız. Yoksul ve yalnız biri.

Prudenzia'nın cesedi gözden kaybolmuştu. Ölü gömücüler halatlarını toplamış, mezara kapak görevi gören gül biçimli karo taşı kapatmışlardı. Çanlar susmuştu, çömezler erimiş balmumlarını topluyor ve mumları söndürmeye çalışıyorlardı. Kiliseler, heykeller, tablolar, hepsi, hepsi karanlığa karışıyordu.

Orazio ile Artemisia kilisenin önüne birlikte çıktılar. Popolo Mahallesi'nde lavanta satan kadınlar, baba-kız, ikisinin birlikte yan yana meydanı geçip dikili taş, oradan çeşmeye varmalarını izlemeye alıştıkları: iki kara silüet, ufak tefek, aynı boyda ve el ele tutuşmuş iki silüet. iki çocuk gibi; ya da iki âşık.

Bu son kezdi. Bu yolu daha önce de yıllarca birlikte tepmişlerdi. Artemisia'nın doğumundan sonra; arkadaşlarının sertliğini pek iyi bildikleri bu adam, yumuşak bir tavırla kızının beşiği üstüne eğilmişti, kendisine benzemeyen -sevgili eşi Prudenza'ya da büsbütün benzemeyen- ama onu ta yüreğinden duygulandırıyor -zayıflıklar ve masumiyet onu nasıl duygulandırır- bu küçük varlığı kucagına almıştı. Onları birbirine bağlayan ilk bağ Orazio'nun o ilk bakışıyla mı oluşmuştu acaba? Minik kız babasının başparmağını avucuna almış, bir daha bırakmamıştı. iki yaşına kadar, nereye giderse onu da götüren babasının omuzlarına tünemiş halde, Roma'nın bütün sokaklarını dolaşacaktı böylece.

Orazio Gentileschi'nin gölgesi olan bu cılız kız, kalabalık ortasında büyüyordu. Hep birlikte görüyorlardı: iki başlı bir beden, iki farklı

53
bakışlı bir kafa.

Öylesine doğal, öylesine güçlü bu duyguyu kızını her zaman yanı başında görmek istemeye dek götüren Orazio'da bu sevgiyi neye

bağlamak; acaba, çok taktir ettiği bir ailenin kızıyla biraz geç yaptığı evlilikten doğan ilk çocuk olmasına mı? Öteki bebeklerin -bu kez erkek çocuklarıydı- dünyaya gelmesi Artemisia'yı babasının yüreğindeki tahtından in-dirememiştir.

Yürümeyi öğrendiği an, onu şantiyelerin iskelelerine götürmüştü; ürkek adımlarla yürüyen küçük kız, babasının paçasına yapışırdı. Buraya Santa Maria del Popolo' ya da sık sık getirmişti onu; aynı şekilde, Orazio'nun büyük resim —ender olarak ve ta yürekten beğenen biriymi- diye değerlendirdikleriyle içli dışlı olabileceği yerlere de götürmüştü. O bütün zamanını kızına "görmeyi" öğretmekle geçirirdi. Eski büyük ustaların -Raffaello- mozaiklerini ve çağdaş iki büyük sanatçının -Annibal Carrache ve Carravaggio'nun- tuvallerini gösterirdi ona.

"Bak onlara, iyi bak! Hepsine bak!.. Carrache'ın yaptığı Havariler'e iyi bak... Raffaello'yu öylesine iyi incelemiş ki, figürlerinin hepsi de dosdoğru Transfiguration" dan çıkmış gibi. San Pietro in Montorio'da gördüğümüz tabloyu hatırlıyor musun?.."

Küçük kızın gözleri, kutsal tarihin kişilerinden sevgili babasının yüzüne çevrilirdi. Bakışlarında uyarılmış bir istek parlardı. Dikkatle ve açgözlülükle, babasını canıgönülden dinlerdi. Onun, yüreğindeki en sevdiği şeyi, gizini bildiği, anlaşılması zor şeylere onu da yönlterek, kendisiyle paylaşmak istediğini anlardı. Orazio'nun sonu gelmeyen konuşmalarını kendisine duyduğu güven ve sevginin bir belirtisi olarak alırdı. Babaya gelince, kızının her sözcüğü, her görüntüyü anımsa-yamayacağından çok emindi. Ama varsın hepsini anlamasın, hiç önemi yoktu! Orazio onun zekâsına değil, duyularına sesleniyordu: Çocuğunda güzelliklerden anlayan yönü uyandırmaya çalışmaktan daha

54

çok hoşlandığı başka bir şey yoktu.

"...Şu sağdaki, Meryem'in kolunun altında duran kişi, Michelangelo'nun bir havarisini çağrıştırmıyor mu?" diyordu. "Bak ışık nasıl da eşit düşmüş buraya da... Yaklaş. Görüyor musun? Hatta

yatak bile kaygan, dümdüz görünüyor... Hiçbir pot veya boya birikintisi yok... Caravaggio'da olduğu gibi..." Bir an düşünceli halde duraksıyor, sonra soldaki tabloya geçiyordu. "Ama bu Caravaggio! Saint; Pierre'in çarmihında dikeldiğini görebiliyor musun? Nereden? Bedenin üst kısmının kısa tutulmasından; kolunun çapraz yönde yana açılışından... Cara-vaggio, ne olursa olsun desen çalışması yapmaz: Domuz herif, hiçbir şeyi karelere alıp büyütmez! Olduğu gibi beze, boyalara döker... Bizden yüzünü gizleyen şu cellatın kıcına bak: Her şey ne kadar da doğru! Tek bir perspektif hatası yok! Kompozisyonlarında böylesi bir dengeye nasıl ulaşıyor bu pis herif?- Desen,, ışık, renk, ben, ben hepsini istiyorum! Raffaello'yu istiyorum, Michelangelo'u istiyorum, Carrache'ı, Caravag-gio'yu istiyorum... Ben -sen ve ben- diye düzeltiyordu, başka hiçbir ekole ait olmayacağız. Kendimizi niye sınırlayalım ki?

Orazio'nun söylemediği şey, hayatının en büyük estetik şokunu Caravaggio'ya ve onun yenilikçi ve devrimci vizyonuna borçlu olduğudur.

Bu güne gelinceye kadar, Gentilechi'nin meslek yaşamı sıkıntılı bir yürüyüşle, el yordamıyla ulaştığı buluşlarda ve acılarla, şaşırtmacalarla dolu bir arayışla, ani ve keskin dönüşlerle, zorlu ve uzun bir yolculuk gibi geçmişti. O, bu arayışı, yıllarca, inatla, coşkuyla izlemişti. Başkasına olmadığı gibi, Orazio'nun kendisine de acıması yoktu. Rakiplerinden bazılarının elde ettiği kolay başarı, hiç de kıskançlık gösterisi olmayan öfke nöbetlerine atıyordu onu. Ama, bu konuda Orazio uzlaşmaya hiç yanaşmazdı. Ortalama bir iş çıkarmak onu korkutuyordu ve kendini buna kaptırma korkusu ise hemen her tür kendini aşma çabalamasına iteliyordu onu.

Bu gün kırk iki yaşındaydı ve korkularının çoğunu geride bırakmıştı. Kendisini fazlasıyla yeterli görüyordu. Yeteneği olgun çağına ulaşıyordu. O kadar çok çalışıyordu ki, ırakları hizmetinde ancak altı ay dayanabiliyorlardı. Onları sıkıp suyunu çıkarıyor, onlardan imkânsız istiyordu. Mükemmeli arayış çalışması onu dünyadan uzaklaştırıyordu. Öte yandan Orazio yalnızlığa gelemiyordu:

Çocuklarının, en küçük oğlunun bile, yanı başında, atölyede olmasında ısrar ediyordu. Onları gereksiniyordu; hepsini birden gereksiniyordu. O yapıtında çalışırken, kendisine yardımcı olmalarını istiyordu. Kızında, istediklerine karşılık veren yeteneklerin olduğunu keşfettiğinden beri bir daha peşini bırakmamıştı.

Cömert yürekli üstat, şafaktan günbatımına kadar bütün bildiğini ona aktarmaya çabalarlı. Yine de yeterince bilgi almamasından korkar ve eğitiminde hiç boşluk bırakmazdı.

- Palette, yağla inceltmiş boya maddeleri nasıl bir düzen, idilde yerleştirilmelidir? diye sorardı daha kız gözünü açtığı anda.

- Açık renkler başparmağa yakın, koyu renkler alt kısma.

- Kaç tane saf renk vardır?

- En fazla dokuz... Üstübeç beyazı, diye bağırıyordu çocukcağız çorbasının önünde, toprak sarısı, alev kırmızısı, toprak kırmızısı...

- Boya işi bittiği zaman palette kalan yağlı boya nasıl saklanır? -Su içinde.

- Ya üstübeci?

Küçük kız kaşığını koyar, duraksardı... Orazio sabırsızlık gösterince, kıza karşıdan bakardı. Gri gözlerini diker, onu dinler gibi gözükürdü. Bu bakış Artemisia'yi öylesine etkilerdi ki, düşünmeksizin aceleyle cevap verirdi.

- Yağ içinde.

- Yağ içinde ha! diye gürlerde Orazio.

Bu tür hataların çocuğa pahalıya patladığı olurdu,

- Su içinde... diye aceleyle düzeltirdi.

İki kahkaha arasında, dersi tekrarlatmak için tekrar baştan alırdı biraz daha sabırla, en azından sebatla. Ama, bir kez daha yanılsaydı kız, vay haline.

Uysal, atılgan Artemisia babasını memnun etmeye çalışırdı. Her şeyleri bilen ve kızını yaşamındaki tutkusu resime katan, gece gündüz kendisiyle ilgilenen bu baba için sınırsız hayranlık besliyordu. O sorardı, kız yanıtlardı, o verirdi, kız alırdı.

Bütün bu yıllar boyunca babayla kızının çılgınlığını frenlemeyi başarabilen kişi yalnızca Prudenzia idi. Akşam olunca her ikisi de yorgunluktan tükenmiş ve kendilerinden hoşnutsuz halde ortaya çıkarlardı. Prudenzia'nın yumuşak başlılığı, gerçeği yakalamadaki duyarlılığı, bu korkuyu, onlarda hiç eksik olmayan bu sıkıntılı hali sakinleştiriyordu. Evet, acılı bir biçimde, derinden mutluydular. Resim ve aşk yaşamın iki çılgın serüveni, Orazio her ikisini de çoğu insanın çoktan tanıdığı veya uzlaştığı veya en azından kabullendiği yaşta, gençliğin verdiği heyecanla yaşamıştı.

Çoğu sanatçılar gibi, evleninceye kadar, yalnızca mahallenin kibar orospularıyla arkadaşlık etmişti. Günah çıkarmış -Prudenzia ile karşılaşmadan önce- kadınlara tam bir aşağılama ile baktığım söylemişti. Evlilik yaşamındaki tatlı hava, bütün duygularını altüst etmiş ve onu derhal lekesiz, kusursuz kadınlığa tapmaya, Meryem'i, analığı ve saflığı yüceltmeye götürmüştü.

Karısını yitirdikten sonra, Orazio bu kadın ve sevgi imgesinden vazgeçmiyor, ama eski önyargılarına da yeniden dönmüş oluyordu. Onun ölümünü kendisine yapılan bir ihanet ve kalleslik gibi görüyordu. Bir zamanlar, o on altı yaşındayken -Artemisia'nın bu günkü yaşı-annesinin onu terk etmesi gibi, Prudenzia da onu terk ediyordu. Bütün öteki kadınlar gibi terk ediyordu. Bu noktada, Orazio yaşatlarının

. • . ' . . 57

inandıkları şeyleri paylaşmaktaydı ve eski dostunun, ortağı Cosimo] Quorli'nin şakalarından zevk almaya başlıyordu... Kadın terk ederdi, I yeter ki, erkek tehlikeyi sezip en ufak önlem almasın...

Küçük kızın hep elinin altında olması, kaydettiği ilerlemelerin ona j verdiği mutluluk, kızın ona yaptığı yardım, onu kadın cinsinden geler biri gibi algılamasını engellemişti. Bütün bildiklerini kızına aktarıyofj du. Kızların yazgısının babalarını bir koca için veya bir manastıra panmak için terk etmek olduğunu düşünmeksizin, ona gizlerini teli tek açıklıyordu. Ta ki Prudenzia'nın şu tümcesini, ölüm yatağındaykeç bir fısıltıyla söylediği şeyleri duyana kadar:

- Bizim Artemisia'ya bak... Şimdiden bir kadın oldu, onu çabuk ev-] lendir, yoksa kim bilir başına neler gelecek.

Prudenzia geçmişindeki acı olayı mı düşünüyordu? Kendi başına ge-] lenlerin, onun da başına geleceğinden mi korkuyordu?

Cenaze toprağa verildikten sonra, dönüşte genç kız elini babasının avucu içine yavaşça kaydırmıştı. Uzun süredir bu kadar yakın olmamış lardı. Del Babuino Caddesi'nin köşesindeyken buz gibi incecik bir ya|| mur çiselemeye başlamıştı. Cosimo Quorli de onlara yetişmişti.

Artemisia'nın bakışı, sinirli oluşu, sabırsızlığı her iki erkeğin de gö-1 zünden kaçtı. Ne zaman ki Cosimo onun elini eline almaya kalkışınca,! her ikisini birden orada bırakıp kaçmıştı kızcağız. Cosimo Quorli:"] Çocukluğundan beri ondan nefret ederdi Artemisia. Prudenzia'nın f onca sitemi yenmeye yetmemişti bu iğrenme duygusunu.

- Prudenzia'sız, diye mırıldandı Cosimo, bu kızla nasıl başa çıkar- • sın sen?

Orazio yanıt vermedi.

Önünde hızlı giden genç kıza bakıyordu. Artemisia'nın onun elini bırakması, bu.kadar çabuk ve ani terk etmesi onu, hele sevgiye ve ra-;! hatlamaya bunca gereksinim duyduğu bir anda fazlasıyla yaralıyordu.

58

Mezarın önündeki halini bir daha gözü önüne getiriyordu. Dua etmekten bitkin halde, hiçbir şey demeden öylece duruyordu. Hıçkırır, inlese, ağlasa, baba olarak hemen ona sarılırdı. Birbirlerini pekâlâ teselli edebilirlerdi.

Üzüntüyle ve biraz da gücenmiş olan Orazio, Artemisia'yı Prudenzia ile karşılaştırıyordu. Tek bir hareket, tek bir sözcük, acıma belirten bir şey yoktu onda: Sert görümlü Artemisia, yaşamında karşılaştığı en büyük acı gibi algıladığı bu felaket karşısında dilsiz ve sessizdi. Annesinden, sevebildiği o tek kadından, ne merhamet, ne

uysallık, ne alçakgönüllülük kalmıştı, diye düşünüyordu öfke ve acı içinde.

- Onu yola getirmen gerekecek, diye bilgiç bir biçimde konuştu Cosimo.

Roma'ya sis çökmüştü. Soğuk, mat, ıslak sis çatılara bastırmış, duvarlara, kapılara dayanmıştı. Sokaklarda gece karanlığında surda burda, insanı şaşırtan soluk ışıltılar belirip gidiyordu.

Del Babuino Caddesi'nden eve doğru tek başına çıkarken, Artemisia ağlıyordu. Ne yağmuru, ne göz yaşlarını hissetmekteydi. Dipsiz, sonsuz bir sıkıntı vardı yalnızca... Şu Cosimo Quorli asla evlerine ayak atamayacaktı! Artemisia buna dikkat edecekti elbette.

Neredeyse on üç yaşındaydı. Bundan böyle de ev'mpadrone di casa'*sı oydu, erkeklerle dolu bu evde tek kadındı, erkek kardeşleri için ananın yerini tutan biri; en küçükleri henüz iki yaşındaydı ve babasına arkadaş olacaktı. Ressamlar Mahallesi'nde kadın cinsinden tekgarzone** oydu.

*padrone di casa: Evin patronu. **garzone: Erkek çocuk.

59

Margutta Sokağı Orazio Gentileschi'nin Atölyesi

Beş Yıl Sonra, 1610 Yılı Aralık Ayı

-Artemisia, piç kurusu, çok pis kokuyorsun, ta buradan alıyorum kokunu! diye haykırdı Orazio atölyenin öte ucundan.

Bir an için, gözü dönmüş halde, oradan uzaklaşan on yedi yaşındaki kızının tuvalini incelemek için resim sehpası önünde diz çökmüştü.

Hışım ile değil, özenle, hatta uysalca elini resimdeki ilk kat boya üstünde; gökyüzünün mavisindeki kalın boya tabakasının üzerinde; resimdeki üç şahsiyetin üstüne gelen yerdeki renklerde dolaştırıyordu. İki adamın henüz bitirilmemiş silüetini parmaklarıyla izliyordu.

Kompozisyonun tam tepe noktasında birleşen başların henüz bitirilmemiş çalışması üzerinde dolaştırıyordu parmağını. Kel bir kafada, çeneyi sarmalayan ince halkavi sakalda, ele geçirmek için can attıkları kadına, sessiz durmasını buyuran "ihtiyarlardan birinin,

Orazio'nun kendi parmağına tıpatıp benzeyen yukarı kalkmış parmağını belirleyen çizgilerde gezdiriyordu. İlk planda, "Suzanne" onların bu atılımını saj vuşturuyor ve başını öte yana çeviriyordu. Baldırları, karnı, göğsü iş saçıyordu: Teni, bakışlar ve eller altında adeta capcanlı sergilenmekte di. Orazio'nun eli belli belirsiz dokunuşlarla cildinin kıvrımlarında çizgileri izliyor, Artemisia'nın tamamen çıplak olarak kendi görüntüsünü verdiği şu "Suzanne"m koltuk altına hafiften değip geçiyordu.

- Senin şu berbat kokun, her yerde, ta desenlerime kadar her yerde! Aslında oda, pis keten yağı, kola, terebentin ve vernik kokuyordu. Odanın yarı karanlığında, iki çırak, havanların üzerine eğilmiş, üstleri başları yırtık pırtık, sırtı tarak, ha bire tokmağı, vura vura boya tozlarını ezmekteydiler. Alev kırmızısı için beyaz mermerden, lapis laciverdi için kırmızı somaki mermerden havanellerini, karşılıklı, sırasıyla -bir o bir öteki olmak üzere- indiriyorlardı. Boğuk, düzenli bir kalbin atışı gibi sancıyla saplanan gömük sesler. Domuz yağına bandırılmış kâğıt panoyla örtelenen gün ışığı, odadaki tek pencereden giriyor ve hazırlanan boyaları süzmekte kullanmak için, keten bezinden bıçakla keserek parçalar çıkaran yedi yaşındaki yumurcak, Marco Gentileschi'nin çıplak bacakları arasında, döşeme üzerinde büyükçe bir sarı ışık birikintisi oluşturunuyordu.

Boya kavanozları, toz boyaları, kaplar, leğenler, taslar, imbib kapları ve eğri boyunlu cam kaplarıyla bu yer, bir ressamınkinden çok bir simyacının atölyesine benziyordu. Hatta, kumaş yığınları, kırmızı kadife örtüler, beyaz dokumlu çamaşırlar; kısacası, salonun arka tarafındaki sehpalarda yığılı duran sanatçı aksesuarları, keşiş giysileri, kocaman melek kanatları, din uğruna ölenlerin üstünde işkence gördükleri tekerler, ölü kafaları, bu korkulu yerin gizemli havasına, biraz bunaltıcı gerçeküstü bir hava katıyordu. Bir mangaldan siyah kalın bir duman tütüyordu ve bunu çekecek hiçbir baca yoktu. On beş yaşlarında bir erkek çocuk, evin büyük oğlu Francesco, dibi kurşunlu, kızıl renkli bir toprak kaptaki, altın gibi

ışıltılar saçan yağın başını bekliyordu; elinde tuttuğu uzun bir kuş tüyü ile bunu ağır ağır karıştırıyordu. Ama birden elindeki tüy tütsülenmiş tavuk kokuları yayarak tutuşup yandı; bu bütün işlemlerin yeni baştan yapılacağını göstergesiydi; istenilen renk-
60

61

leri verecek olan yağın özünden yeterince ayrıışmadığını gösteriyordu. Francesco ikinci kez, bir daha, yağı sıcak sudan geçirmek; büyükçe bir cam kapta birkaç dakika sallamak ve sıvının iki kışma ayrılmasını sonra da suyun dibine pisliklerin çökmesini beklemek; yağı suyun içinden almak, yağı bir kez daha soğuk suyla yıkadıktan sonra, içerisine tebeşir tozu, sonra kum, daha sonra birkaç ekmek kırıntısı atmak ve bu elemanların, ortaya çıkan pislikleri emmesini beklemek; sonra karıştırmak, peliküller oluşmasını diye yine sallamak ve soluk bir renk alıp da oksijeni içine çekmesini beklemek zorunda kalacaktı. Eğer tüy yanma-saydı, Francesco, bu "yağından arınmış" yağı kardeşinin kestiği keten bezlerden süzecekti. İşte ancak o zaman, çıraklar tarafından hazırlanmış toz boyalan bu mamulün içine katabilirdi. En azından bazılarını. Çünkü bazı pigmentler yağda değil suda erirdi, kimisi de yumurta sarısında, süt bebeği idrarında, daha nice uzun karmaşık daha bilgiççe hazırlanmış karışımlar içinde erirdi.

- Şu orospunun kokusu genzimizi yaktı, dedi ayağa kalkarken Orazio. Tenimize yapıştı be, hey Artemisia, yapış yapış bir koku salıyorsun bize!

- Babacığım, sen de beni evlendir! Evlendir o halde ne bekliyorsun? Elinde fırçasıyla, loş mekândan çıkageldi.

Uzun boylu, balık etinde, bakışlarında sorgulayan bir eda, aç, isyankâr dudaklarıyla Artemisia, on yedi yaşında ve annesinin defnedildiği günün akşamı, Cosimo Quorli'nin ta o zamanlar söylediği gibi güzellikle ilgili bütün vaatleri yerine getirmiş güzel bir genç kız olmuştu. Bakır kızılina çalan çok gür saçlarını rastgele arkada topluyor, ama ne yaparsa yapsın yine de, alınına ve

şakaklarına bukleler halinde dökülüyordu. Teninin tazeliği, beden hatlarının yuvarlaklığı -omuzları, gelişkin kalçaları- sanki bir gençlik marşı ve bir tür aşka davetti. Eğer gelişmesindeki dalgalanma onda var olan baştan çıkarıcı gücün, içgüdü-

62

sel olarak farkında olduğunu açıkça belli ediyorsa da, bu durum onun umurunda bile değildi. Özenti yok, yapaylık yok. Süslenme, püslenme ve desen yok. Üstü başı, parmakları leke içindeydi. Ondaki çekicilik tek bir sözcükle özetlenebilirdi: doğallık. Artemisia'daki doğallık, kendisi oluş, kuşkusuz onun en şaşırtıcı cinsel yanıydı. Fırçanın sapı elinde, tuvaline doğru çabuk çabuk yürürdü; bu hareket, göğüslerini daha da bastırıyor ve açık yakasından daha fazla fırlamış gözükmesine neden oluyordu.

Artemisia, bu şekilde tutup elinde salladığı uzun fırçayı, gizemli, parlak bir sıvıya daldırdı, Orazio'nun paletine almayıp ayrı bir yerde, sedefli birdeniz kabuğu içinde üstünü yağlı kâğıtla kapatarak saklı tuttuğu bir sıvıydı bu. Bu sıvıdan, kullanılacak rengin içine doğrudan küçük bir damla karıştırmaktan ibaret bu tekniği, Orazio ancak bazı ten renklerinde saydamsılığı elde etmek için kullanırdı. Bulunan bu ten berraklığı yalnızca ona aitti. Artemisia, henüz ıslak bir resim üstünde bu rengi bir kat olarak acilen kullanmak istiyordu. Minik dokunuşlarla, işte Orazio Gentileschi'nin bu pırıltılı pembesini "Suzanne"ın meme uçlarına vuruyordu.

- Beni evlendirin, ben sadece ve sadece, Cosimo ve ötekileri beni ispiyonlamaları için görevlendirdiğiniz bu evi terk etmek istiyorum!.. Atölye onların her günkü tartışmalarının gürültü patırtısıyla çın çın çınılıyordu. Artemisia'nın üç kardeşi, iki çırak ve onlara modellik eden berber, hepsi de bu ev halini seyretmekteydiler. Tam kuzeye bakan en üst katta, tuval yaparken kullanacakları kenevir balyalan ve çakacakları çerçeveler için tahta ve sopalar, tencereler, maltızlar, iskemeleler arasında baba kız, birbirlerine karşılıklı küfürler yağdırarak çalışırlardı.

Her ikisi de her şeye karşın, aynı saplantı içerisinde bir arada geçirdikleri zamana duydukları özlemi ve geçmişteki uzlaşma dönemlerinin durmadan yeniden dönüp gelen kederini içlerinde barındırmaktaydılar. ... ••.,',. .,.; ;•'•. ••.:.'':•

63

Prudenzia'nın cenaze töreninin hemen ertesi günü, Orazio eski alışkanlıklarına bürünmüştü. Eğer bir mahkum gibi çalışıyor, fakat ay- J nı hırsla kazandıklarını eğlenceye yatırıyor, aynı çılgın tempoyla da ka- j fayı çekiyordu.

;

Daldığı ayak takımı içinden, dış dünyayla doyumsuz ve kendisinden hoşnutsuz halde iğrenerek çıkıp geliyordu. Ama en çok bir içki aleminden sonra kompozisyonları bu kadar dengeli, renkleri daha ışıklı, melekleri uçuşkan oluyor, Meryem'leri bu denli tatlı, yumuşak ve soylu gözüküyordu. Paleti eline almadan önce kendine duyduğu öfkenin geçmesi koşuluyla; kendi işlediği günahlarına karşı duyduğu tiksintiyi en yakınındaki varlığa, en sevgili yaratığa, kendisinin bir kopyası l olan kişiye, yani kızına aktarması koşuluyla oluyordu bütün bunlar.

On beş yaşına kadar; Artemisia, huzuru, barışı yalnızca resimde bulan bu adamın bunalım nöbetlerini tam anlamıyla kabullenmişti. Onun ?ı istediği her rolü üstlenerek, onun arkadaşı, onun vicdanı, yandaşı, öğrencisi ve modeli olmuştu.

Orazio bıkip usanmaksızın kızının resmini yapıyordu. Her ne kadar onu anlamadığını, kızının kendisinin bir uzantısı olduğunu, onda kendini bulduğunu sanıyor, ancak onun aracılığıyla var olan, duyum- sayabilen ve yalnız ve yalnız Orazio'nun kendisi aracılığıyla çalışan bir öteki ben varmış gibi gözüküyorduydu da, genç kızın umut dolu bakışının, içinde beslenen ateşin ve sıkıntılarının kızın kendisine özgü olduğunu bilmekteydi. Artemisia Gentileschi'nin fırçası altında kendine çok daha fazla benzemekteydi. Özellikle onu isa'nın ayakları dibinde algılayıp yalvaran bir Madelaine gibi tasvir ettiğinde, güzel yüzünün ovalliğini, kaşlarının düz giden çizgisini, çenesindeki

çukurluğu sevgiyle belirleyip resmederken, Artemisia bir Azize Ursula veya bir Azize Cecile gibi oluyordu. Ama ona sorarsanız, Artemisia'nın kendisi, din için şehit olmaya, ölmeye, doğrusu hiç mi hiç istek duymuyordu için-

de. Bu gün tam on yedi yaşındaydı ve adım adım mücadele ediyor, yumruğa yumruk, tekmeyle tekme diyordu. Orazio bu kadının gecikmiş başkaldırısında, çok sevdiği çocuğun yumuşak başlılığından bir iz göremiyordu.

Kızındaki bu acelecilik, bu sabırsızlık neden ileri geliyordu? Kendisine bu kadar güvenmesinin nedeni neydi?

On yıl boyunca kızına bir şekil vermişti, on yıl boyunca çıraklarının içinde daha fırçayı tutup resim yapmadan zevk alıp alamayacağı, görebildiğini, düşlediğini tuvale döküp dökemiyeceği düşüncesi aklından bile geçmezken o en yetenekli genç olarak yine de kızını seçmişti.

İki kez -evet yalnızca iki kez- onun ressam olacağı sezgisi belirdi içinde. Birincisi, Beatrice Cenci'nin infazından kısa süre önceydi. Artemisia henüz on altı yaşındaydı... O güne kadar, Orazio belli bir amaç olmaksızın gittiği her yere kızını da götürmüştü, belki de salt bu çocuğun ona arkadaşlık etmesinden duyduğu zevk için yapıyordu bunu. Ama; onu idam sehpasının yanına, bile bile götürdü: Artemisia'nın çok yakın bir zamanda bir gün bu "aziz" sahnesini resmedecek yetenekte olduğunu göstermek durumunda kalacağını çok iyi biliyordu Orazio.

Kızındaki yeteneği kavradığı sabahtı. İşe, onu, küçük erkek kardeşlerini ve bütün çıraklarını atölyeden kovmakla başladı. İş sipariş edenlerden güçlü bir ortak ziyaretine geliyordu. Müşterilerini kabul ederken yalnız olmayı isterdi. Ama konuştukları süre boyunca, Artemisia'nın kapı arkasında olup onları dinlediğini hissetmişti.

Gariptir ama, kızı için konuşmuştu sanki.

- Bayım, ben canlı varlıkları, etten ve kandan oluşmuş kişileri, soluk alıp veren, kıpırdayan figürleri resmetmekten yanayım... Ama bu,

kompozisyonlarımda deneyi, plastik dokunuşlarımda en iyiyi gözardı edeceğim anlamına gelmez. ••/ :••.<•••<••,•; , ">,•, ••••••.,. : • v Küçük kız onun kendisine söylemek istediği şe^ knfafor iwydu?

, , 65

- Ben isterim ki, bir ressam öncelikle doğaya göre resim yapan eski ustalara başvurabilsin... Doğa her şeyden önce gelir, hocaların en iyisi, ustaların ustasıdır. Eğer dikkat ve özenle incellerseniz, sayın bayım, Raffaello'nun başlarına bunca hayran olan siz de, bir kafada bulunan çıkıntılı kısımların ışık alışlarının farklılığını vermeyi başarırırsınız... Orazio hızla kapıyı açmıştı. Kız oradan kaçmıştı. Müşterisini arabasına kadar götürdükten sonra, kızının yanına gitti. Artemisia mutfak kapısının orada dikilmiş duruyordu. Çevresinde spatülalar, bıçaklar, ezme taşları, pençeler, kısacası Orazio'nun alela- | cele atölyeden çıkarttığı resim malzeme ve araçları vardı. Öteki ressam gibi o da bir ressamın müşterisinin önünde, el işleri ile uğraşan bir işçi gibi görünmemesi gerektiğini biliyordu. Siyahlar giyinmiş, ken- J dinden hoşnut bir havada, yüzünde saygı uyandıran ve resmin yalnızca ve yalnızca entelektüel bir çalışma olduğunu anlatan bir ifadeyle atölyesini gezdiriyordu. Ama, başarılarının büyük bir bölümünü dillerinin zerafetine borçlu olan rakipleri Giovanni Baglione veya Cavalier d'Ârpin'in tersine o, kendisinin kaba, silik, can sıkıcı ve bir konuyu anlatmada yetersiz olduğunu biliyordu.

"Kızına doğru ilerlerken, bu ikisi var ya, resimden hiçbir şey anlamamışlar! diye homurdanıyordu. Bir de antikçağı çok iyi bildiklerini söyleyip kafamızı şişirirler, ama iyi ustaların konularını canlılardan aldıklarını unuttular. Heykelleri kopya ederler, eski yapıtları aşırırlar, ama canım, sanatın içini özünü boşaltıyor bu adamlar! Öz, yaşamın kendisidir!.. Baglione'nin mücevher hırdavatına gülerim ben, soyluları yansılayan Cavalier d'Arpin'e gülerim ben. Bu dünyada yükselmek için ne kılıç taşımaya, ne de araba sürmeye gereksinim duyarım ben... Ne var ki ben de inciler, altın zincirler isterim! Ama via del Corso'da papağan gibi şakıyıp

ortalıkta kasım kasım kasılmak için değil, onlara değerimi kanıtlamam için... Altın sadece buna yarar... Ressamın ölçüsüdür! Altın bir yapıtın ününü oluşturur... Peki ya bütün şu ortalama sanatçı-

66

lann aldığı ödüllere bakın hele, onları ele geçireceğim ben de, hem de yüz katıyla! Değerimi haykırmak için satmak, satmak satmak. Bugün, Saygıdeğer Olgiati Bey anlaştığımızdan daha az bir miktar ödemeye kalkıştı. Benim fiyatım kişi başına genelde elli ecu tutarıdır. O en son otuz verdi: o halde bir insan yüzünün yarısını hak edecek benden."

İşte bu konuşma sırasında, Orazio'nun gözü, Artemisia'nın önündeki yayılmış kâğıda takıldı. Atölyenin aletleriyle, kalemelerini çıkarmıştı ortaya.

Doğrudan, mutfak masası, fırçalar, palet, rengi muhafaza eden domuz keseleri ve hacim kazandırmaya çalıştığı boya kapları gibi eşyaların desenlerini çiziyordu. Birçok kereler babasını çalışırken izlemişti, onun gibi yapıtını karelere bölüyordu. Evet, resmin bütünü her ne kadar çocuk deseni ise de -fırça temizleme kabı bir çamur teknesine, ressam değneği ise sopaya benziyordu- sağlam bir gözlem gücü vardı. Ayrıca ışık ve gölgeyi çok doğru değerlendirdiği görülüyordu...

Bu başarısız bir ilk girişim karşısında, elindeki kâğıda bakarak Orazio onu uzun düşüncelere salan bir tür sevince kapılmıştı. Bu sevinç nereden ileri geliyordu bilemiyordu. Sanki yaklaşan bir sevinci sezinlemek gibi mi desek? Yoksa mutluluğun vaatleri miydi? Sonra tam sekiz yıl boyunca bu coşkulu anı bir daha anımsamadı ve unutup gitti.

Kendini işine fena kaptırdığından, Artemisia'nın yetenekli olabileceği, en azından kendisinininkinden farklı ve ona özgü bir yeteneğe sahip olduğu düşüncesini bir yana bırakmıştı. Gentileschi'nin kızına bakışını sonuna kadar bir daha artık değiştirmeyecek olan parlak bir bilinçlenmeye kadar bu böyle gitti...

ikinci kez ise annesi Prudenzia'nın Ölümünden hemen sonrasındaydı. Artemisia evlenme çağına varmıştı. Kızıyla uzun bir gün boyunca birlikte yaptıkları çalışmanın sonunda, tablolarının arasına gizlenmiş yağlı boya küçük bir Meryem tasviri buldu; bunu kendisi yap-

67

mamıştı. Kimin yaptığı konusunda en ufak kuşkusu yoktu: Artemisia!.. içgüdüsel bir dürtüyle sessiz kaldı, bir şey demedi. Yorum yapmadı. Ne yerme, ne övgü. Ardında, sanatçının sıkıntılı bakışlarını sezmişti. Hiçbir şey olmamış gibi davrandı. Gece olunca, o çalışmayı iyice bir incelemek amacıyla geri gelmişti. Kumaş katmanları altında Kutsal Bakire'nin beden çizgileri, ışığın geçirgenliği, beyazın kullanılışı onu müthiş umutlandırdı. İçinde, kızına karşı bir babalık gururu kabardı. Evet, Artemisia onun kızıydı, adeta kopyasıydı ve meşaleyi o eline alacaktı. ikisi birden, ölümsüz olacaklardı!

Ama sinsî bir kuşku, çarçabuk bu sevinç duygusunu sarsalamıştı... Bir öğrenci, böylesine yetenekli bir öğrenci yetiştirmekle ateşle oynamış, kendisini ve yapıtlarını hepten silip süpürecek bir yangını başlatmış olmuyor muydu?

Belli belirsiz bir sanatçı kıskançlığı ile babalık gururu arasında parçalanmış durumda, çıtayı, Artemisia'nın ulaşamayacağı bir yüksekliğe yerleştiriyordu. Onu işe koşuyordu, ya başarırsa, ya çok iyisini yaparsa korkusu içinde, ondaki ilerlemeleri gözlemliyordu. Akli başında her erkeğin kadın milleti karşısında dikkatli olması gerektiği kanısını besliyordu. Kızı yanı başındayken içini saran bunaltı, bu yeni sıkıntı bundan dolayıcıydı.

Aralarında süren ağız dalaşındaki şiddet, bugün de kibar orospuların ağzındaki sözlerle komşuları olan ressamların birbirlerine savurdıkları küfürlerle eşdeğerdi. Zaten Orazio Gentileschi'nin kızı da ağzındaki bu açık saçık sözleri, pek yakınında bir yerlere, hoş olmayan yerlere borçluydu. Bu bakire kız -hâlâ bakire olduğu varsayılıyor, ama babasının savurduğu hakaretler kuşku

duyulmasına neden oluyordu-yalnızca mahalledeki çığırtılardan bile, gerçekler konusunda belli bir,

68

kavram edinmişti. Annesinin ölümünden bu yana, masumiyetin de önemi kalmamış gibiydi. Orazio tarafından sürdürülen eğitimin incelikli bir yanı hiç olmamıştı. Artemisia yazmayı bilmiyordu. Bazı küçük burjuva kadınları gibi birkaç sözcük okumayı ve birkaç tümce çözmeyi becerebiliyordu. Solfejden haberi yoktu, şarkı söylemiyordu, hiçbir müzik aleti çalmıyordu. Dul kaldıktan sonra, bir süre için onlarla birlikte kalmaya gelen halası Lucrezia de Pisa tığ işiyle ilgili ön bilgileri kafasına sokarken ne zahmetler çekmişti. Yemek yapmakmış, ev işymiş, üstüne düşen bu türden işlere Artemisia hiç mi hiç aldırımıyordu. Yatakları yapmıyor, çamaşırını yıkamıyordu. Çamaşırcı kadın Margarita gelip çamaşırlarını alıyor, sonra eve geri getiriyordu. Artemisia Genti-leschi hiç dışarı çıkmıyordu. Hatta alışveriş için bile. Âdetlere göre pazarlarda aile reisi dolaşır, eve yiyeceği o getirirdi. Orazio bu özeni bile gösteremiyordu. Hep şantiyede olduğundan gündüzleri eve gelmez-

- di. Geceleri ise, çocuklarını evde bir çorbadan yoksun bırakarak tavernada geçiriyordu. Büyük oğlu Francesco, kent içinde kâh babasını arıyor, kâh bir iki kuruşun peşinden koşturuyordu. Çoğu zaman da eve yalnızca Cosimo Quorli'yi getiriyordu. Artemesia'ya gelince, o hiç gözükmezdi ortalıkta. Balkonlarının altından geçenleri durduran kibar orospuların tersine, onun pencereye çıkması bile yasaktı. Evden dışarı adım atması yasaklanmıştı. Kapı eşliğinde hava almasına bile izin yoktu. Via Margutta sakinleri arasında onun sesini bilen, tanıyan birileri vardiysa bile onunla karşılaşmış olmakla övünebilen çok az kişi çıkardı. Ne bahaneyle olursa olsun, babası onun görülmesini istemiyordu. Ta sabahın köründe iş başında olmasını zorunlu tutar, ama herkesin sık gittiği ikindi ve akşam dualarına gitmesine izin vermezdi; zira erdemli bir kadın gece sokağa çıkmazdı. Ne ziyaret, ne de gezintiler. Gentileschi'nin onu şantiyelerine rakiplerinin ve

sevdiği meslektaşlarının tablolarını seyretmeye götürdüğü günler geride kalmıştı. Karısının ölümünden sonra kızını sakladığını herkes bilmekteydi. Evlendirebileceği yaşa geldiğinde onu kapatacaktı. Atölyesine gelen zengin beyler, hatta mesenleri ve iş ortakları i onu tanımıyorlardı. Orazio onların önüne rahatça Artemisia'nın desenlerini seriveriyordu, bir bir resim dosyalarını açıyordu; büyük salonun dört bir köşesini karıştırmalarına izin veriyor, hatta onlara, kızından hiç söz etmeksizin, el altında saklı tuttuğu küçük boy, orta boy l formları göstererek tuvaleri çevirip bir bakmaya çağırıyordu. Patron- | lan Orazio'nun onlara sunmayı.başardığı küçük boy çalışmaların onun değil de, bir başkasının elinden çıkmış olacağını akıllarından bile ge- çirmiyorlardı.

Evet, çamaşırcı kadın Artemisia'yı mutfakta hiç görmüyor olabilirdi, çıraklar ise bütün gün genç kızın didinip durmasını seyreliyorlar- 'J di. Gentileschi atölyesinin üretimi açıkça ona dayalıydı; bottega'yı ası- ' lı olduğu yerden alan oydu. Ev işlerine hiç yatkın olmayan bu kızı hiç kimse takıp takıştırmak ya da tembellik yapmakla suçlayamazdı doğrusu. Sabah en erken o kalkar, kuyudan kovalan çeker, yağmur sulan-nın bulunduğu kapları boşaltır, cortile dolu leğenleri atölyeye o çıkarırdı. Kolları dirseklerine kadar sıvalı, etekliğinin uçları kalça hizasın-, '! dan toplanmış halde, göğsü bağıriyice açık -zaten kapatma zahmeti--' ne katlanmazdı- kendini en ağır, en nankör işlere kaptırarak alçıyı in-] ce elekten geçirir, paketleri hazırlardı. Yeter ki hepsini de atölyede ha- | zırlasın, işleri orada kotarsındı. Çalışma alanı, yeri yurdu, yavaş yavaş] Orazio'nun anahtarını ona teslim ettiği bir krallık, tacının elinden alınmasına izin verdiği imparatorluktu. Gerçekten de, kendini bütünüyle sehpadaki tabloya feda edecek zamanı hiç yoktu Orazio'nun.

Kırk yedi yaşında, Orazio meslek yaşamının en üst noktasındaydı. Bir prensin evine "ait" değildiyse, hiçbir büyük kişinin özel hizmetinde olmadıysa, o güne değin kimse ona aylık bağlayıp, ev verip karnını ;j doyurmadıysa bile, bütün bunlara karşılıklı, tüm büyük

şantiyelerde;; çalışmış, Saint-Pierre Katedrali'nin bitirilmesine katılmış, bir aile kilise-1]

70

sinin kurulmasında, özel bir koleksiyonun oluşturulmasında çalışmıştı. Yapıtları her yerde sergilenmişti. Roma'nın en önemli kiliselerinden biri olan Saint-Paul-hors-les-Murs'ün mihrabında yer alan tablosu, şimdilik onun tanınmasına, günlük reklamı olarak, yarıyordu doğrusu. Gelecek için ise ona ölümsüzlük sağlayacaktı. Yenilerde, Kardinaller Meclisi'nin kubbesinin süslenmesi işi için bir kontrat imzalamıştı. Bu salon yakında bütün dünya kardinallerinin Papa V. Paul'ün himayesi altında toplandığı bir yer olacaktı. Nihayet, üstüne üstlük, hepsinden de önemlisi, en yakın rakibi, yaşamında en büyük sanat şokunu borçlu olduğu ressam, kendisine yeteneklerini fark etmesini sağlayan ve müthiş sınırlarını gösteren Michelangelo Merisi da Caravaggio, ortalığı ona bırakıp bu dünyadan göçüyordu. Sıtmaya yenik düşmüş veya ihanet ettiği Malta şövalyelerinin atlanmn nallan altında kalarak, Caravaggio, Artemisia'nın on yedi yaşma bastığı gün, Roma'nın kuzeyindeki bir kumsalda cansız düşmüştü.

- Benim yaşımdaki bütün kadınlar evli. Zamanı, tam zamanı: Yakında yaşlı bir kadın olacağım!
- Peki, hangi çeyizle evlendireceğim seni ben?
- Ait olduğunuz meslek grubunuz birşeyler yapar bu konuda. Ya da ne bileyim, vaftiz babam. Yahut ortaklarınız, örneğin Sayın Bay Oglati...
- Ne demeye mesenlerimden biri, bir monsenyör Oglati varken, başkası senin çeyizini yapacakmış ki? Şerefimizi iki paralık ediyorsun!
- Ama bana evlenme teklifi yapabilecek kişileri, bizzat siz uzaklaştırıyorsunuz.
- Benim arkamdan neler teşhir ediyorsun ki, o çılgınlar böyle bir şeyi isteyebileceklerini sanıyorlar?

- Eğer izin verirsem beni kızınız olarak saklayacaksınız! Yeter ki birine satmayın da efendim... Örneğin şu Cosimo domuzuna?

71

- Bir tek sözcük daha söylersen, yarın sonsuza dek susarsın, tamam mı? Seni manastıra kapatırım.

- Dene hele bakalım, babacığım, cesaretin varsa dene! Beni rahibe yapacak olursan, tuval bezlerini kim kesecek, kim çerçeveye girecek, yağı kim hazırlayacak? Francesco'nun benim yaptığımı yapıp, üs-tübeç sıvamayı yapabileceğini mi sanıyorsun? Peki ya Guilio, kola ve alçı dozunu tam ayarlayıp imprimitura'yı sana yapacak mı bakalım? Boyalarını ezen bu iki salak senin bitiremediğin tabloları bitirebilecekler mi? Ya daha sonra satmak için sakladığın yapıtların kopyaları, onları ben yapmazsam kim yapacak dersin? Francesco'nun arıtmayı başaramadığı yağı gözetlemek için üstüne doğru eğildiği kaynar kapların sıcağından yüzü kıpkırmızı olan genç kız, babasına meydan okudu:

- Tabii bütün benim için çıkan fırsatları geri çevirmen bu nedenlerden ötürü değil! Sen amber verniğini ya da gurur duyduğun şu yeşil renk tozunun gizini başkalarına vermemden kuşkulanıyorsun! Çünkü iş yaptığın kişiler benim yaptığım kopyaların senin orijinallerinden, daha iyi olduğunu keşfederler diye korkuyorsun.

- Sen parmaklarında ustasın Artemisia ve ben bu ustalığı alıp sat bir geçiririm görürsün. Yapacağım bunu.

- Bahse girelim! Sen Monsenyör Olglati'yi bekliyorsun. Bunun için : eve geldin bu gün, çünkü sayın bay çalışmalarını görmek istiyor. Ama ; bu kez beni kapatamayacaksın. Bu tabloyu ona ben göstereceğim, tamam mı?

']

- O tablo benim kompozisyonum Artemisia. Desen benimki Renkler benim. Bu benim yapıtımdır. , '

- Ama şuraya, sol tarafa bir bakalım... imza benim .),,

- Artemisia Gentileschi fecit, 1610; diye tek tek okudu Orazio, M-tince konuşuyordu, şimdi de yazmayı biliyorsun ha? ;/ <

- Hayır canım, kopya etmeyi biliyorum. Sen öğrettin ya tana...; Vi /ti

72

- Benim tablolarımı çalıyor kıza bak, şu sürtük, daha bitirilmelerini beklemeden aşırıyor.

- Sen öğrettin bana, diye inatla yineledi. "Her şeyi sen öğrettin bana!"

- Her şeyi değil Artemisia, her şeyi değil... Sana öğreteceğim bir şey daha kalıyor bana!..

Orazio susmuştu.

Onun tehditlerinden çok, öfkesinden çok, bu ani suskunluk ağırına gidiyordu kızın. Sesini çıkarmadı. Tablonun başına döndü.

Orazio'nun gözü "Suzanne" adlı tabloya takılı; tablo onu birden içine çekmiş, yutmuş gibiydi... İşçiler bile sessizliğe şaşmışlar ve havan dövmeyi kesmişlerdi. Geceyle birlikte atölye üzerine garip bir sessizlik çöküyordu.

Artemisia babasına yanaşmıştı. Yarı karanlıkta onu inceliyordu.

Artemisia kendi yapıtına takılan bu bakışı, Orazio'nun anlaşılması olanaksız bakışını inceliyordu; bu ona hep aynı acıyı yaşatırdı. Şu an ne düşünüyor babası? Yapıtında ne gibi şeyler görüyor acaba?

Kızarmıştı. Gergin bir biçimde bekliyordu onu. Alnında incecik ter damlaları parlıyordu; burun kanatlarında, dudak üstünde. Bekleyiş iş-kencesiydi bu. Korku ve umuttu. Onu bedeninden çıkarıp atan, ruhundan söken bir istek ve gereksinim, o ki sanatının hem bir parçasıydı, hem de eleştiren, karar veren bir hakem. Artemisia ateş gibi yanıyordu, çocukluğundan beri, resim aracılığıyla onunla birleşeceğini sanmaya dek götüren bir hayalle yanıp tutuşuyordu.

Bu akşam, ustalığıyla, yeteneğiyle, hatta bu tablonun güzelliğiyle ona dokunabilecekti. Onu heyecanlandırmak. Onu baştan çıkarmak. Evet, nihayet babası onun olduğunu kabul edecekti. Artemisia,

Orazio'nun kızı Artemisia, Orazio'nun tıpatıp benzeri... Belki de onu sevecekti... , , , , ;

— iddialı oluşun bilgisizliğine denk..... , ... , , , , , / , , , , ,
" • 1'1' ' " ' ,

Bıçağını eline almıştı ve omuzların çizgisinden, iki ihtiyarın başlarının birleştiği yerden iri iri parçalar alıyordu. • - ...Bu tuvalde, gurur duyduğun bu resimde içerik eksik!

Kesik vuruşlarla, Orazio resmin ilk boya tabakasını attırıyor, aniden küçük malasını tuval sıvasına daldırarak, keskiyle bir çizgi çekerek elin pozisyonunu, Artemisia'nın tasarladığı parmak modelini düzeltiyordu.

- ...Tanrı bilir ne amaçla beklediğin Sayın Bay Olglati bile senin göremediğini görmeyi bilebilirdi!

Eline bir fırça geçirdi.

Tam yerinde ve çarçabuk, ihtiyarların pelerini yeni baştan çalışıyor, plisenin kıvrımlarını veriyor, giysi kat yerlerini gölgeliyordu.

- ...Dümdüz boyuyorsun Artemisia, yanlış yapıyorsun! Bu kolun kısalığı bir hata. Ayakların perspektifi yanlış! Bizim sanatın temel ilkeleri yok sende. Senin için çok geç kızım, çok geç!

Şaşkınlıktan donakalmış olan genç kız onun çalışmasına bakıyordu.

Tablosunu değiştiren, silip süpürüp geçen babasına bakıyordu.

Gördükleri doğrusu onu sarsıyordu.

Kendisininkinden kat kat üstün bir kompozisyon çıkıyordu ortaya.

Onun asla algılayıp gerçekleştiremeyeceği, birşeyi kat kat fazlasıyla var kılan bir denge ve uyum...

Bunu görmek ve kaçınılmazı kavramak onda hayranlık uyandırıyor. Onu hiçliğe, bir boşluğa daldırıyordu: "Senin için kızım çok geç, çok."

Artemisia Gentileschi fecit olarak attığı imza oraya konmayı hak etmemişti.

Yanlış! Yanlış, kendi yazgısı gibi bir hata! Roma'da Gentileschi soyadını taşıyan tek ressamın adı Orazio idi. Ona, yalnızca ona, onun

kaleminin lütfuna borçluydu bu mucizeyi Artemisia: "Suzanne"ın bir başyapıta dönüşmesi. ••

74

Quirinal Sarayı Kardinaller Meclisi Salonu

Şubat 1611

- Sen ne dersin Gentileschi, diye gürledi Orazio'nun sekiz metre üstünden bir yerlerden inen ses, anasıyla yatan adam ne yapar?
- Bu konuda ne söylememi bekliyorsun Agostino?
- Yine de bir fikrin vardır! Ne düşünüyorsun?

Kardinaller Meclisi'nin koca salonunda üç erkektiler. Aralarından ikisi, şantiye kalasları üzerine tünemiş, kubbenin ölüsünü almaktaydılar. Biri, içlerinde yaşlı olanı, tıknaz, üstü başı pek düzgün olmayanı -Cosimo Quorli- öbür adamın söylediği rakamları kâğıda yazıyordu. Adam belden yukarısını boşluğa bırakmış, kolları iyice gerilmiş, ölçüm için kullandığı aracı tavana dayıyordu: Ressam Agostino Tassi'ydi bu. Şu, on iki yıl önce Beatrice Cenci'nin infazı sırasında Orazio'yla yakınlık kuran ve Roma hapishanelerini sıkça ziyaret etmiş, fahişe düşkünü ressam. İdam sehpası dibindeyken kısa süreli bu karşılaşmayı ne o, ne de Orazio anımsıyordu.

O günden bu yana, Agostino Tossi, Toscana'da skandallar yaratmış ve belli bir kariyer elde etmişti. , ı v 'V . •:•>;••

Çok zarif giyinmişti, mantosunun kordonları tek ornuzunda sımsı-

75

ki bağlanmış, iskele üzerinde ustaca devinerek yer değiştiriyordu. Tehlikeden habersiz bir durumda, başının dönmesine aldırmadan ve iskele tahtalarını sarsalayarak hızla çalışıyordu. Bir yandan da, aşağı salonun ortasında masa başına kurulmuş üçüncü biriyle durmaksızın şa-kalaşıyordu.

- Görmezden gelinecek bir hata olduğunu sanmıyorum, diye bağırdı Orazio başını yukarı doğru kaldırarak.

Sayırsız sıralı pencerelerden içeri düşen çiğ gün ışığı, görmesini engelliyordu. Beyaz kış güneşi yeni kireç vurulmuş duvarlara çarpıyordu: Kardinaller Meclisi Sarayı ikinci kat, bahçe tarafı.

Bu cepheyi mimar ocak ayının sonunda bitirmişti; bir hafta kadar oluyordu. Büyük merdiven hâlâ bir kargaşa yerine benziyor olsa da, blok mermer, taş blokları, delikli taşlar, travertenler halinde sol rampa zar zor salona ulaşırsa da, işler hızla ilerlemekteydi. Quirinal Tepesi, mahalle, bahçeler, bütün saray, hepsi, hepsi şantiye halindeydi.

Ünlü Guido Reni'nin asistanları son olarak, papanın özel kilisesi la Capella dell'Annunciata'daki aydınlatma pencerelerine el atıyorlardı. İki yıl boyunca en büyük Bolonyalı sanatçılar, dekorasyon işinde birlikte çalışmışlardı. Tam bir mücevher ve bir değerli bir taş gibiydi, Papa V. Paul bunu öylesine beğenmiş ki, Avent kutlamaları boyunca dört pazar, tam kırk saatlik törenlerde kardinallerinin toplantılarda hazır olmalarını istemişti. V. Paul Monte Cavallo'daki ikâmetgâhında oturuyordu. Kendisinden öncekilerin armalarını bastırdıkları Vatikan'dan daha çok, Papa burayı, Quirinal Sarayı'nı tutuyordu. Onun eseriymi burası; Papa V. Paul Borghese'in ölümsüz kente mirasıydı. Yıllar yılları aştıkça, buraya daha uzun süre için yerleşiyordu. İşçilerin alet edavatının ona ortalığı boş bırakacak şekilde ayarlanması koşuluyla yeni odalar ve salonlar yapılması için yatırımlar yapıyordu. Aziz Peder'in planlarının onaylanmadığı Quirinal Sarayı'nda hiçbir iş yapılamazdı. Bazen her kapı çerçevesinin, her pencerenin, dekorda bulunan her dinsel ikon ça-

76

/

•

:

lışmasının nerede, nasıl olacağını belirlerdi. Havanın güzel olduğu günlerde, kulvarlarda dolaşırken yapardı görüşmelerini. Günlük egzersiz olarak koridorlarda her gün iki saat yürüyüş yapardı. O halde ressamların aralarında yaptıkları konuşma ve şakalaşmalar pek tehlikesiz de sayılmazdı: Bunlar öyle kaba saba şeylerdi ki, eğer gözü iyi görmüyorsa bile, kulağı duyarlı olan birileri tanık olabilirdi. Ama karnavalın ilk günü olan bu gün, böylesi şerefli bir ziyaret korku ya da umut veremezdi. Herkes biliyordu ki, Roma sokaklarında halkın düğün bayram ettiği şu saatte Papa Vatikan'daki dairesine

kapanırdı. Balolar, eğlenceler, maskeler, at yarışları tartışılacaktı on gün boyunca. Cendres* Çarşambasına kadar. O zaman her şey değişecekti; din yeniden haklarını eline alacaktı! Kilise şeytanın elinden kopacak. Papazlar günahkârların "itiraflarını" dinleyecek ve Papa V. Paul de günahkârları bağışlayacaktı.

- Eee, anasıyla yatan erkek konusunda ya 'da kız kardeşini düzen kişi hakkında düşüncen nedir?

Gentileschi'nin gözlerinde kurnaz bir ifade belirip geçti. Karelerle bölümlediği desenlerini masanın üzerine yayarken, hafiften gülümsü-yordu.

- Sana söyledim, gizli kalan bir hata yoktur! diye bağırırdı. "İnsanı utandıran itiraftır."

Dört metreye iki metrelik boyutta freske geçirmeyi düşündüğü desenin bulunduğu kâğıdı açtı: horozlanıp kabaran, ağzından ateşler püskürten, kanatları uçmaya hazır biçimde genişçe açılmış korkunç dragonetto canavarının tam üstüne yerleştirilmiş karta! figürüyle koskoca bir Borghese arması. Taslak kâğıdın her iki yanına, Orazio ayakta duran iki melek çizmişti. Bununla pek gururlanıyordu. Bu melekler papalık tacı ve Aziz Pierre'in ana hatlarıyla taçlanmış olan armayı dün- , yaya, daha sonra gelecek olan zamanlara tutmuş olarak göstermektey-

* Cendres: Dini günlerden. Küllerden yeniden doğuş günleri.

... ..,77'

di. Bütünü, görkemle tasvir edilmiş yapay bir mimarinin -balkonlar, sütunlar, localar- orta yerine oturtulacak, bu haliyle müthiş bir göz aldatmacayla, yukarılara, mavi bir gökyüzü parçasına, sonsuzluğa giden bir yere açılıyormuş havası verilecekti.

- Ben sana kendini çimdiklettiren adamdan söz ediyorum... Sesi sıcak, geniş, gür ve güçlü, çınlıyordu. Orazio'nun üstünde bir yerlerde neşeyle gümbürdeyen bir hançer sesi.

- ... Kız kardeşiyle yatakta bastırılan adamdan... Kız geceliksiz ve adam çıplak...

Resimdeki bu göz aldatmaca tekniği, sanki bir patlamayla, sınırları hepten kırma sanatı, Orazio Gentileschi'nin bilgi alanına girmeyen bir bilim gerektiriyordu. Sahne dekorcusu birini, Floransa'da tiyatro için çalışmış, II. Cosmo'nun nikâh sahnesinin mizansenine katılmış bir perspektif ustasını çağırmak zorunda kaldı: Bu kişi Agostino Tassi idi...

Adı papalık devletlerinde pek ünlü olmasa bile, Tassi bu gün yine de şöhretli kişilerin koruması altında hayatın tadını çıkarıyordu. Saint - Luc Akademisi'nde "Resim Sanatında Desenin Önemi" konusunda yaptığı konuşma ve söyleşiyle büyük alkış toplayan ressam Cigoli, ondan Roma'da Floransa Sarayı'nda kendi şantiyesinde yararlanmıştı. Cigoli, Tassi'den -küçük boy manzara resimlerinden, deniz resimlerinden- öylesine memnun kalmış, tekniğinden öylesine etkilenmişti ki, onu kendi meşeni Yeğen-kardinal Scipion Borgehes'e takdim etmişti. Bu siparişe, eski bir Floransalı tanıdığın papanın iâşe subayı Cosimo Quorli'nin desteği vardı. Şu an ise, salt dostluk adına, sevgisini göstermek babına, Quorli, iskelelerde Tassi'nin yanında bulunuyor ve kubbe ölçümlerini onun için not ediyordu.

Tanrı, Orazio'nun -ki Quorli onun, kıskanç, arkadaş canlısı rakiplerine ve karşıtlarına karşı kinci doğasını tanıyordu- ona zorla verilmiş olan bu yardımcıyı kanatlan altına almasını istemişti.

Agostino Tassi gibi bir sanatçının onun şantiyesindeki varlığına
78

alışmasına Orazio'nun gururu nasıl izin veriyordu acaba? Bilinmez! Cosimo, ikisinin de, birbirinin panzehiri karakterlerde olduklarını biliyordu. Gentileschi kadar patlayıcı olan Tassi, kendini içine kapanık ve gizemli biri gibi gösteriyordu. Aslına bakılırsa Cosimo bu grupta en akıllı kişi olarak kendisini görüyordu. Bir felsefesi olup yaşamayı bilen tek kişiydi o. Görevin ona sağladığı güçten yararlanıyordu elbette, öte yandan ikinci adamı oynamaktan da büyük zevk alıyor, ipleri çekmekten büyük gurur duyuyordu. Yalancı. Aracı -pezevenk- sanatçıları mesenlere, kadınları müstakbel eşlerine takdim etmede üstün bir yeteneği vardı. Her zaman

ücretini toplamaya çıkan bir çöpçatan. Her yere girip çıkardı. Berberiyile, terzisiyle içli dışlıydı. Yüksek rütbeli din adamlarının ve onların başındaki kişinin sırdaşıydı. Ne Tann'dan korkardı ne şeytandan; yalnızca hastalık onu vaizlerin dudaklarına baktırma gücüne sahipti. Gücün simyasını, ölümsüz kentin bütün gizlerini bildiğini öne sürerdi. Haklıydı da; insanlar hakkında bilmediği şey yoktu. İnsanlar denince de her şeyi umardı onlardan! Yalnızca bu gün için onu Orazio Gentileschi'ye ve Agostino Tassi'ye bağlayan şu dostluk hariç!

Gerçek şu ki, Tassi kendini kaptırmıştı. Quorli onun bütün gururunu bir yana bırakıp -olağan övünmelerine kulak asmamak kaydıyla- büyüklerini övdüğünü görmüştü.

Agostino, Gentileschi'yi binbir dikkat ve özenle sarmalamayı, ona güzel sözler söylemeyi bilmişti. Hatta ona faizsiz otuz ecu ödünç vermişti. Böylesi bir cömertlik, böylesi bir özveri içtenlikten yoksun değildi. Tassi Gentileschi'ye hayrandı. Onunla çalışmaktan gurur duyuyordu.

Orazio'ya gelince, bu kadar inceliğe, kibarlığa şaşmış, onca ilgiden başı dönmüş halde, birden rahatlamış gibi gelmişti ona.

Karşılaşmalarından bu yana, güldüğü duyuluyordu; onu hiç böyle rahat, hafif, bir şantiyede çalışırken bu denli güvenilir bilen olmamıştı. ,. ,,,

79

Quorli, Tassi ve Gentileschi üçlüsü artık birbirinden hiç ayrılmıyorlardı. Üç kafadar meslektaş, yemeklerini paylaşıyor, neşe içinde çalışıyorlardı; karnaval saatini vuran ve saraylarda çalışan işçilerin çıkışını belirten Capitole'ün çanına kulak asmıyorlardı.

- Sana düşünceni soruyorum, diye üsteliyordu galerinin yukarı kısmından tedbirsizce aşağı eğilen Agostino; kadının üstünde yakalanan adam konusunda açıkçası ne düşünüyorsun?

- Benim düşünceme göre o kişi hayatının en büyük günahını işli- : yordur, diye atıldı Orazio başını önüne eğerek. Kendi şeyini emmekten de beter, korkunç bir suçtur bu.

Bu şakaya hepsi birden katıla katıla güldü. Öyle ki, Tassi iskele tahtalarını titretti. Orta boylu, topluca görünümlü, hatta şişmanlığa eğilimi olan Agostino antik güzellik ölçülerine sığmazdı. Adonis diye nitelemek zor; Apollon gibi alınması ise, olanaksız. Hem daha ilk anda, onu kıpırdanır görmek, konuşmasını dinlemek, şaka yapışını, başarılarından kuşkulandırılmasını diye böbürlenmesini, çalım yapmasını duymak yeterliydi.

Bacakları üzerinde sıkı duran orantılı bedeni ile, gözle görünür bir aşırı gayret göstermeksizin yaptığı işini bitirmek amacıyla her tür tehlikeyi göze alarak tahta iskeleler üzerinde gidip gelirken, basamaklı tahtaları tırmanırken fiziksel çalışmalara iyiden iyiye alışmış gibi gözüktüyordu. Kadife hırkasının çok iyi oturtulmuş etek kısmı bedeninin üst bölümünü belirginleştiriyordu. Bol ağızlı, kırmızı-beyaz kalın çizgili bol gömlek kollarını sallıyordu. Uzaktan bakıldığında, sancak gibi görünüyordu. Ayağında çizme değil de, yalnızca bacağı saran beyaz çoraplar ve üstünde gül rozetleri olan ayakkabılar olmasına karşın, her adım atışında topuk vurur gibi ses çıkarıyordu.

Yuvarlak ve hareketli yüzünde neşe, öfke, tehdit, hepsi de vardı. Açık havada bulunmaktan yanık tenli; kara gözlerinde bir ateş; bakışlarında bir şiddet... Ama asıl dikkat çeken yeri ağzıydı. Ne yese doyma-

yan çocuk ağzı, bıyığının pek dokunmadığı, ince bir sakalın genişçe çevrelediği, serbest, cesur ve temiz bir gülüş için açılan dudaklar. Tassi salt hava olsun diye dişlerine çok özen gösterirdi. Berber onun dişlerini temizlemeye düzenli olarak şantiye üstündeyken gelirdi. Gerisi?.. Yer yer kırışan saç buklelerine üzülerek bakıyordu. Ama öte yandan, kıllı erkek göğsünü gösterecek şekilde gömleğinin dantel yakasını açık tutuyordu. Otuz yaşlarındaydı; duyarlı, kendine güven duyan şu Akdeniz tipi erkeklerdendi. Zarafeti, cömertliği, atılganlığı çıraklarını kendisine hayran bırakıyordu: Agostino gibi bir ustayla, gelecekleri güven altına alınmış gibiydi.

- Sor bakalım Orazio'ya, kendi kızıyla yatan bir erkek hakkında ne düşünüyor? diye fısıldadı Cosimo Quorli.

Ama Orazio daha cevap vermeden Quorli ağzından lâfı aldı.

- Hadi canım... İnsan gerçekten çocuklarının babası olup olmadığını bilemez hiçbir zaman! Eşlerin gönülleri bizi aldatacak kadar uçarıdır. İçimizden hangimiz gerçekten namuslu ve sadık bir eş bulmakla övünebilir? Hepsi de bedelini bize yalanla ödüyor, dahası onların dalavereleri karşısında kimse kendini korumayı beceremiyor... Eğer benim evimde Orazio'nun kızı gibi ateşli ve güzel bir yaratık olsaydı, arkamda kim olursa olsun, onunla kırıştıracağını bir tür kaçınılmaz yazgı gibi kabullenip günahını ben üzerime alırdım en önce. Bu gönderme Orazio'nun hoşuna gitmiş olsa bile, bir şey belli etmedi.

- Zamanla alışır, kulağı duymaz olur, diye alaylı konuştu Cosimo yanındakinin kulağına. , t

- Bir kızı mı var onun?

- Oropunun teki. / ,

- Kızların hepsi öyledir!

- Tabi, pek tabii de... Bunu bir görsen. Seninle tanıştıracacağım... Göğüsler... bir ağız... bir kalça... Cennetteki bütün azizelere cehennem

.... 81

azabı çektirecek kadar etli, yumuşacık. Azize Meryem beni affetsin, isa bile dayanamazdı buna! Dalga geçmiyorum. Yalan yok!

Orazio'nun çırağı Scalpellino onunla yatmış, açıkça söyledi bana... Bütün atölyede-kiler de... Pasquino bile, hani şu Ripetta limanı sorumlusu... Scalpelli-no'nun bana söylediğine göre, kızla o da yatmış!

- Orazio biliyor mu?

- Ne yani, kızımızın tutup mahallenin bütün erkeklerinin şeyini | emdiğini ne bilsin. Yok canım, Orazio kıskançtır... Karısı Prudenzia'nın ruhu şad olsun. Onun ölümünden bu yana tek kadın üstüne atlamadı; l

>fi

onu kızı deli ediyor! Bir gün benim yatakta uyuyordu, kızını rüyasında l gördüğünü anladım... Resmini yapmak için kızı soyduğu söyleniyor, l Kızı Marie, Suzanne için çırılçıplak poz vermiş... Madelaine kılığında... Ama Madelaine'in iman getirmeden önceki hali yani...

- Bu tabloları gördün mü?

- Kahretsin, saklıyor, o kız var ya!

- Haklı da. Eğer kanmı eve kapatmış olsaydım, onu öldürmeye de jji gerek duymamış olacaktım. Lucques'e ve Toscana'ya masraf edip yolculuklar yapmaktan da alıkoyardı beni. Parası için değil; para vız gelir f bana: fırçamın ucunda altın madeni var benim! Ama benim gibi birini | çarpmazlar, değil mi? Ne kazandı yani zavallı Maria? Utanç ve ölüm! " | Gerisi ne mi? Ruhumu Tanrıya emanet ediyorum. Tek yargıç odur... Beklediğim mektuplar geldi: iş kapandı. Namusum temizlendi, öcüm alındı.

Agostino Tassi'nin gönderme yaptığı bu iş, bir yıl boyunca onun 'f yüreğini kemirmiş, yaşamını mahvetmişti.

Roma'ya gitmek için Livourne'u terk etmeye hazırlanan karısı Maria Cannodoli, dört yüz ecu, altın bir tas ve mücevherlerini yanına alarak onu terk etmişti birdenbire. Agostino'nun mücevherlerini...

':tü

Çok kötü bir fikirdi! Maria tam da zamanını seçmişti ha! 28 Mayıs'ı f 82

29'a bağlayan geceydi. Bir gün öncesi Tassi ona, Roma'ya taşınacakları haberini vermişti. Acaba, sabırsız ortaklar tarafından uzaktaki şantiyelere çağırılan Agostino, sürekli kendisini izlemekten vazgeçer mi diye umut besliyordu kadın. Hata! Eğer Agostino'daki hırs, onu Papalık devletleriyle elini tez tutup iş kurmaya itelemiş olabilirdi, fakat onu orada boynuzlu olarak görmelerini, gururu kaldıramazdı doğrusu.

Öfkeden kudurmuş halde, kendisini aldatan karısının ve aşığı Lucques'un peşine, kentin yerlisi olan bir satıcıyı takmıştı. Bu takibin

ona ne kadar patladığını Tanrı bilir. Kadın onu projelerinde geciktiriyordu.

Maria'nın kaçışından iki ay önce -1610 Şubat'ında-Agostino, ailesine, kendi kız kardeşi Olympia'ya, Vatikan'ın bir mahallesinde deri işçisi olan eniştesi Salvatore Bagellis'e gelecekleri haberini veriyordu. Onlardan Maria ile birlikte kendisine ve ayrıca çırağı Filippo ve onun genç karısı, aynı zamanda da Maria'nın kız kardeşi olan Constanza'ya da ev sahipliği etmelerini rica ediyordu. Daha on dört yaşında olan Constanza hamileydi. Mektubunda kendisinin, Constanza'nın aşığı ve beklenen bebeğin babası olduğunu belirtmiyordu elbette. Buna karşın, ısrarla bu misafirliğin geçici olduğunu söylüyordu; bir ev bulana kadar hep beraber Olympia'nın evinde kalınacaktı.

Maria'nın kaçışı, Agostino'nun Roma'ya gelişi tarihini daha da ileri atıyordu. Ama kendisi gitmediği halde, genç çifti acele içinde Olympia'nın evine gönderiyordu. Evlilikleriyle ilgili işlerini bir ayarladı mı, onlara yetişeceğini düşünüyordu. Ailenin geçim derdini geçici olarak çırak Filippo, onun vekili olarak üstleniyordu. Yirmi üç yaşındaki Filippo Franchini yalnızca tek bir usta tanıdı: Tassi. Kendi babası da Agostino'ya asistanlık yapmıştı. Agostino, Filip-po'yu on üç yaşına basar basmaz yanına çırak almıştı. Floransa'da, Ce-nova'da, Livourne'da; -suç ortağı, hizmetkâr, bir köle gibi- Filippo her yerde onun yanındaydı. Tassi bizzat kendi karısının küçük kız kar-

83

deşi olan yetim gördüğü Constanza'yı, anne babasının ölümünden sonra yanına almıştı. "Göz bebeğim" dediği bu kızı Filippo'ya nikahla-maya karar verdiğinde, Filippo hiçbir şeye itiraz etmemişti. Zaten, genç kız da Tassi'nin çabasıyla bir manastıra yerleştirilmiş ve kızın çeyiz parası yine Agostino tarafından sağlanmıştı. Evlilik kontratını imzaladığında Filippo yirmi beş ecu altın alacaktı ve daha sonra bir yirmi beş daha. Ocak 1610'da, Agostino'nun ailesine o mektubu yazmasından ve yola çıkmasından az önce Livourne'da

Filippo ile Constanza'nın düğün törenleri yapılmıştı. Bu tören nedeniyle mi fırsat çıktı da "vasi" hakkında yararlandı? Yoksa Constanza'yı nikâhtan önce mi iffal etmişti? Evlendiğinde genç kadın hamile miydi? Tam bir giz! Nasıl olmuş olursa olsun, Livourne'daki komşular, Agostino'nun baldızıyla olan ilişkisinin, üçlü oyuna eğilimi olmayan Ma-ria'yı, kocasını boynuzlamaya ittiğini düşünenecekti.

Maria'nın kaçıışından otuz gün sonra, 28 Haziran 1610'da Agostino nihayet Roma'ya gidip Olympia'nın evinde Filippo ve Constanza ile buluşacaktı. Karısının ondan çaldığı eşyaları yeniden ele geçirmişti: iki altın maşrapa, kolyeler ve yüzükler.

Küfürler savurarak, antlar içerek, başına gelen felaketi kim sorarsa anlatıyordu: Maria'yı Lucques' de bulmuştu. Ama elde etmeyi başaramamıştı. Bir manastıra kapağı atmış, Agostino'nun kesin bir şey söyle-meksizin "beyefendiler" dediği önemli kişilerin koruması altına girmişti. Orosu beklerken, zaman kaybetmemiş oluyormuş! Dönüş yolunda Floransa'dan geçerken, Agostino iki profesyoneli kiralamıştı: Bu toprakta Maria Cannodoli'nin hesabı görülecekti! 1610 yılının Ağustos ayında Agostino'nun kız kardeşi Olimpia ve eniştesi Salvatore Bagellis'in evine iki adam gelmişti. Evet: Alacaklarını istiyorlardı.

Parayı ödemeden önce, Agostino bu iki kişiyi ressam arkadaşlarından Valerio Ursino'nun evine yerleştirmişti. Lucques'e, Livourne'a ve

84

L

Floransa'ya yazıp bu adamların getirdikleri haberin doğru olup olmadığını öğrenene kadar da orada alıkoymuştu. Yanıtı 1610 yılının Aralık ayında aldı Agostino. Bu mektupları o günden beri üstünde taşıyordu. Herkese de gösteriyordu, Agostino Tassi'nin şerefini yeniden kazanacağını herkese kanıtlayan bir tomarı açıp okuyordu: Maria ölmüştü!

Agostino bu cinayetin bedeli ni -iki yüz ecu-, cinayeti işlettirdiği kişilere verdi. Bu iki kişi, daha sonra Roma'yı terk etti. Namus kurtulmuş, şan ve şöhreti utançtan yunmuş yıkanmıştı. Agostino 1611 yılma rahatlık içinde, kafası sakın başlıyordu. İş kapanmış, kendisini mutluluğa yeniden kavuşmuş sayıyordu. Bu iş ona yine de çok pahalya patlamıştı: Maria'nın aşırıldığı dört yüz ecu'yü asla bulamamıştı, şimdi buna bir de cinayet masraflarını kakıyordu. Monte Cavallo şantiyesinden iyi kazanacaksa bile, Tassi bu parayı ilkbahardan önce alamazdı. Via del Corso Caddesi'ndeki boya satıcısı Antoniro'ya olan borç öyle artıyordu ki, dükkânına ayak atacak durum yoktu. Öte yandan, Consistoire Salonu'nun tavanına yapacağı freskler için malzeme gereksinimi vardı. Mali felakete nasıl dayanacaktı? Kendi alacaklarını tahsil ederek mi? Bir zamanlar, 1609'da, eniştesi Salvatore Bagellis, Livourne'a kadar gelip açlıktan mahvolduklarını haykırmişti: iyi huylu prens, büyük Beyefendi Agostino ona yüz sekiz ecu kadar bir borç vermişti, Salvatore noter nezdinde 1610 Şubatı'ndan önce ödemeyi kabul etmişti. Ama işte, Salvatore borcunu ödeyemiyordu. Kendi çatısı altında olup bitenlerden güç kazanan Salvatore, şimdi de Maria'nın öldürülüşünü ve Agostino'nun Constanza ile ilişkisini papalık adaletine bildirmekle tehdit ediyordu onu. Gelecekte karısının ölümünden kimseler Agostino'yu sorumlu tutmayı aklından geçirmeseler bile; Maria'nın namusa leke sürecek tutumunun Agostino'yu ondan kurtulmaya zorunlu kıldığını anlasalar bile; yalnızca alçak bir serserinin, bir boynuzlunun böylesi bir öç kavgasın-

i : , .;.'." 85

da farklı hareket edebileceği konusunda hemfikir olsa bile, Agostino'nun baldızı ile aralarındaki ilişki her tür yasaya aykırıydı ve herkeste şok etkisi yapıyordu, doğrusu bunu akılları almıyordu. Tassi, Salvatore'nin daha ilk tehditinde taşı tarağı toplamış, Sant Onofrio yokuşunda bütün bir kata yayılan büyük bir daire

kiralamıştı; orada Cons-tanza ile oynaşmalarının Filippo'dan başka tanığı olamazdı.

Ama Salvatore, işin peşini bırakmıyordu. Ödeme için ihtar alan Salvatore, şantajı devam ediyordu. Ocak sonunda Tassi, tedbirli olma kararı alarak -geçici olarak- Franchini çiftinden ayrılıyordu:

Constanza ve Filippo onun evine birkaç yüz metre ötede Via della Lungara Soka-ğ'na yerleşeceklerdi. Agostino ise Saint'Onofrio mahallesinde kalacak, sokağın karşı tarafındaki küçük bir bekâr odasına taşınarak mas-1 rafları taşıyacaktı. Bu önlemler alındıktan sonra, Tassi büyük darbesini vurdu, 1 Şubat'ta, eniştesini borçlarını ödemediği için tutuklattı. O saatte artık Salvatore, Corte Savella koşullarında çabalamalar içinde, 1 berbat bir yaşam sürüyordu. Agostino, kız kardeşi Olympia'nın tepkisinin ne olacağını aklından 1 geçirmiş miydi? 4 Şubat 1611 günü, Tor di Nona Hapishanesi müdüriyetine gelen mektubun kendisiyle ilgili olup olmadığından kuşkulandığını biliyor muydu? Bu mektupta Olympia erkek kardeşini, ahlak ve dinin en ağır şekilde cezalandırdığı cinayetle suçladığını bilebilir miydi? Kadın onu aile içinde yanlış ilişki ile suçluyordu! Tamam, Agosti-no'nun ilişkisi kendi kız kardeşiyle değildi, ama cinayet de o tür suçtu giriyordu.

Yasalar, aile üyeleri arasında cinsel ilişkiyi yasaklıyordu. Bir kişinin, 1 babasının karısı olan kadınla yatması kendi öz annesiyle yatması de- 1 mekti. Karısının kız kardeşiyle yatmak da, kendi kız kardeşiyle yatmak 1 demekti.

Ensest: Agostino'nun kafasına takılan şey, onun saplantısı! Neden > mi? iyi.ya az daha kellesini verecek olduğu bir mesele bu. Zira bu ci- 86

nayeti Roma, hiç acımaksızın, idamla cezalandırıyordu. Paul Borgehe-se buna çok dikkat ediyordu.

Bu muazzam Consistoire Salonu'nda, Tassi, Quorli ve Gentileschi arasında geçen şakalaşmalar oldukça ağır konularla ilgilirdi.

"Annesiyle cinsel ilişkiye giren kişi... ya da kız kardeşine atlayan..?" gibi laflar ediliyordu. Her üçü de aynı düşünceyi kafasına takmıştı:

Ensest. Her biri ayrı ayrı kendi tarzında bu konuyla dalgasını geçiriyor, aynı sıkıntıyı paylaştıklarından en ufak kuşku duymaksızın sorunu ötekine yolluyordu: "Peki ya kendi karısıyla yatan adama ne demeli?"

- Aslına bakılırsa, Orazio haklı Görmezden gelinecek suç yoktur! diye atıldı katlar arasında yuvarlanıp duran Tassi.

Kıvrak, eline çabuk, iskelede yukarıdan aşağı bir iz gibi, ustaca bir plâtfomdan ötekine geçiyordu. Bir renk lekesi gibi izlenebiliyordu, beyaz çorap ve pantolonu; durmadan yer değiştiren kırmızı-siyah kol ağzıları; oysa ardında sayılı adımlarla, küçük adımlarla ilerleyen Quor-li'nin ağır, koyu gri silueti bu inişe dikkat ede ede, yer yer kesiyordu.

- Suçlu, kendini olay anında suçüstü yakalatan kişi değildir, dedi döşemenin üstüne atlarken Agostino... Suçlu, itiraf eden salaktır! Ben masaya geçmeden önce şöyle...

Plan ve ölçümleri koltuk altına sıkıştırılmış halde Gentileschi'ye döndü. Sıcak bir sevgi gösterisiyle sırtına vurdu birkaç kez. Cesur ve yürekleri ısıtan kahkahasını atmadan önce öyle dedi:

- Benim ağzımdan lâf alacak, beni itirafa zorlayacak cellat daha anasından doğmadı.

87

Margutta Sokağı, Gentileschi'lerin Evi

! ••"••'••';• 5 Şubat 1611 -'; - : !

- Onu dün almışlar, Quirinal Sarayı'ndan çıkarken!

Cosimo Quorli oturma odasında birden ortaya çıkıvermişti.

Olağandışı durumlar bazen olur; Orazio, Francesco, Guilio, Marco, çıraık Scalpellino yemek masasının çevresinde toplanmışlardı: Bütün Genti-leschi ailesi oradaydı. Her şey Artemisia idaresindeydi. Şu an, elinde elleriyle hazırladığı büyük bir tepsi börölce yemeğiyle mutfaktan geliyordu. Bir defalık olsun, bu her zaman olacak demek değildi.

-... Onu Constanza'nın evinde yakalamışlar! Dosdoğru evine gideceğine, deli herif Lugara Caddesi'ne geçmiş, sözde Filippo'da bulunan desen kitaplarını almaya uğramış.

Eli yüreğinde, Cosimo bir sandalye buldu. Artemisia'nın sandalye filan gösterdiği yoktu. Onu hiç böyle görmemişlerdi. Evleri, sırtını Pin-cio Tepesi'ne vermiş olduğundan, kademeli bir konumda yükseliyordu. Yamacın böğründe sanki bir labirent. Kapıdan içeri girer girmez, Quorli ilk etapta çamaşırlığı soluna alarak parmaklıkları geçmek, merdivenlere varmak için ta ilerilere dek gidip ilk eşığe kadar tırmanmak | zorunda kalmıştı. Oradan da, hemen solunda yer alan ikinci bir merdivene varmış; eğimli araziye kurulu, fıskiye havuzu ve kuyusuyla j Cortile'ye, yani bir tür bahçeye çıkmış ve nihayet Gentileschi'lerin

mutfak ve oturma salonlarına sokulabilmişti. Bu sürekli yukarı doğru çıkış onu ter içinde bırakmıştı; soluk alamaz haldeydi. Oluk gibi ter akıyordu.

- ... Constanza'yı da tutukladılar! Filippo'yu da içeri attılar!

- Filippo'yu mu?

Orazio, kaşığı bırakmış, kâsesini önünden itmişti. Çarpılmış gibiydi.

- Niçin Filippo?

- Roma Mahkemesi savcısından öğrendiğime göre, Olympia mektubunda kesin bilgiler vermiş. Filippo Constanza ile yatmadığı gibi, Agostino onun yatağında karısıyla muradına ererken Filippo mutfağa kapanmayı kabulleniyormuş. Hatta öyle gözüküyor ki, Constanza'yı inatçı olduğu zamanlarda zorla Tassi'ye götüren Filippo imiş. Bu arada, Tassi ona buyurduğunda Filippo onların sevişmesini seyrediyor-muş. Çifte aldatma: Onu bu işin içinden nasıl sıyracağımı bilemiyorum.

Artemisia hiç tepki vermeyen, kardeşlerine yemek servisi yapmış, özel bir dikkat göstermeksizin konuşmaları dinliyordu. Babasının arkadaşlarını -bütün arkadaşlarını- aynı şekilde küçük görürdü. Cosimo Quorli'nin şu Tassi denen adamın çıkarlarını gözetmesi,

Artemisia'nın kişilik olarak onu bir yerlere oturtmasına yetiyordu. Bu yeni dost için Orazio'nun beslediği sevgiden haberdardı. Babasının onun adını -Agostino Tassi- söyleyişini ve ondaki desen gücünü övüşünü, kalem vuruşuna hayran olduğunu, hatta perspektiflerini kurmak için bir araç icat etmesi karşısında dilini yuttuğunu anlatırken duymuştu. Geriye kalanı ise -başına gelenlermiş, kötülükleriymiş- o adamla hiç karşılaşmadığı için, Artemisia'yı hiç mi hiç ilgilendirmiyordu. Quirinal Sarayı'ndaki şantiye ise onun için babasını evden uzakta meşgul eden ve eğer canı isteyip de eve dönmüşse, her gün karşılaştıkları insanlardan kaçan babasını içe kapanık huyundan çekip çıkararak biraz farklı

kılan bir yarar sağlıyordu. Ev yaşamlarındaki bu sessiz sakin durum, Artemisia için yepyeni bir heyecan deneyimiyle aynı zamana denk geliyordu. O da dostluğun sevinçlerini keşfetmekteydi.

Margutta Sokagı'nın karşı sırasında iki genç kıızı olan bir kadın oturuyordu. Artemisia önce on yaşındaki küçük kıızı samimiyet kurmaya başlamıştı. Kızı pencerede görünce adıyla seslenip, kendi evine gelmesini söyleme cesaretini göstermişti. Çocuk izin istemeden kabul etmişti. Yanında on altı yaşındaki ablası Faustina ile çıkagelmişti. İki saat sonra, Artemisia ile Faustina artık ayrılmaz olmuşlardı.

Kızlarını aramaya gelen anneleri, Orazio'nun eve dönmesiyle şaşkına döndü. Beklenenin tersine, Orazio ona iyi davrandı. Bir süre onunla gevezelik etti ve Roma dışında çalışan bir adamla evli olduğunu öğrendi. Kadını eve daha sık gelmesi için cesaretlendirdi; her zaman yalnız kalan kızının namuslu bir kadın tarafından gözetilebilmesi-nin iyi olacağını düşünüyordu. Adı Tuzia Medaglia olan bu bayanın, ona evinin çevresinde dolanıp duran insanların ne yapıp ettiklerini tek tek bildireceği konusunda ikna oldu. Hatta, işi, bir durum ayarlamasına dönüştürmelere kadar götürdü, kadının kocası Stefan usta seyahatten dönünce, onunla konuşacaktı bu konuyu.

Artemisia'nın önünde kadınca konuşup görüşebileceği, sır alıp vereceği, aşk hayalleri kurabileceği neşeli yeni bir dönem açılıyordu. Zira Artemisia'nın bir taliplisi vardı! Babası kızının yanlış gidişatından kuşkulandıkça, onu kötü olmakla suçlarken, duyduğu sıkıntı aptalca ya da içgüdüsel bir tepki değildi. Evet, kızı yoldan gelip geçenlerin ilgisini üstüne çekiyordu. Pencerelere çıkıyordu. Evet, kibar orospular gibi teşhir ediyordu kendini, ortalarda geziniyordu. Artemisia gerçekten de yalnızca şunu geçiriyordu kafasından: Bir erkek. Bir erkek yakalamak, bir koca kapmak! Onu evlendirmek görevi Orazio'ya düşüyordu, o ise bunu ihmal ediyordu. Onun yerine bu konuda kızı, bu konuda çaba gösteriyordu.

90

Bildik inadıyla, tek silahı olan şeyi kullanıyordu: sevimli çekiciliğini. Bakışı, gülümseyişi, göğüsleri, göğüslerin şarkımı... Artemisia Genti-leschi güzelliğini silah ediniyordu.

1611 yılı Karnaval ayında, nihayet işi bitirdi: Kendisine kibar bir bey bulmuştu -ona kur yapmakta haklı nedeni olan bir ressam diyordu bu bey kendisi için. Onunla evlenmeyi düşünen Modene'li bir fresk ustası. Yirmi yaşındaydı. Adı Girolamo'ydu. Kardinal Bandino'nun evindekilerden.

Her sabah Monte Covello'daki şantiyesine giderken, Margutta Sokağı'nda şöyle bir dolaşmadan edemezdi. Papalık Sarayından birkaç yüz metre ötede çalışıyordu -ve Orazio'dan pek tabii- bu yer San Spirito al Quirinal Kilisesi'ydi. Öteki Modene'liler gibi o da Bandino Kilisesi'nin görkemli dekorasyonunda uğraş veriyordu. Geceleri, onun meşeni olan kardinalin evinde uyumaya giderken de yine Artemisia'nın penceresi altından geçiyordu. -

Uzun boylu, zayıf, kararsız adımlarla yürüyen, gülsün mü gülmesin mi türünden bir bekleyişle gülen Girolamo Modenese, Orazio Genti-leschi'nin tüm öteki iş arkadaşlarından farklıydı. İşte bu ağır başlı havası, suskunluğu, çekingenliği, az buçuk sakarlığı dokunmuştu genç kıza. Girolamo yüzünü genç kıza her ne kadar kendine aşık

edecek bir bakışla kaldırırsa da, bir şey yapacak cesareti yoktu. Bir şey demeye kalkışmış da değildi, eğer Artemisia ona bir çiçek fırlatmamış olsaydı tabi. Namuslu bir erkekti o.

Artemisia daha fazla bir bilgiye sahip değildi, yalnızca bu kadannı biliyordu. Ama onu düşlüyordu.

Agostino'nun tutuklanması bu akşam evi sarsan bu ani darbe, Gentileschi, Quorli, Tassi üçlünün üyelerinden birinin üstüne çöken bu tehlike, Artemisia'nın gönül işlerini bir şekilde yoluna koyacaktır. Arkadaşının kellesini kurtarma çabası içinde olan Orazio, kızının 91

erdemliliği sözkonusu olduğunda gösterdiği inadını birdenbire unutarak onunla ilgilenmeyecekti. Daha şafak atar atmaz, Roma sokaklarını arşınlamak için fırçalarını bir yana bırakmıştı. Saray avlularında, merdivenlerde, bekleme odalarında oturup kaldığı görülüyordu: iş ortağının davasını her yerde sürüyor, kardinal sekreterlerinin nezdinde, kendi mesenlerinin yanında ortağının suçsuz olduğunu savunuyordu. Gentileschi'deki hiç görülmemiş bu incelik, bir başkası için harekete geçirdiği o müthiş enerjisi, Agostino yararına çalışıyordu. Ve Artemisia'yı kendi haline bırakıyordu.

- Size söz verdi mi? diye mırıldandı büyük bir iştahla, komşu kadın Tuzia; kucagında son doğurduğu çocuğu, üç yaşlarında bir oğlan vardı.

- Kendi aramızda sözlendik. Sadakat yemini ettik.

- Nerede peki?

Tuzia, bakışlarını atölyenin dört bir yanında dolaştırdı. Artemisia meyve sepetinin resmini yapıyordu sakın sakın. Babasının "Suzanne" adlı tablosu için, bir olay çıkarıp, desen çiziminde zayıf olduğu konusunda düşüncelerini belirtmesinden bu yana, Artemisia kadınca yapıtlar üstünde çalışıyordu. Artık tarihsel konularda resim yapmayacaktı. Yalnızca meyveler, çiçekler, yeni arkadaşı Faustine'in portresi; Tu-zia'nın küçük oğlunun resmi. Çalışmak ona acı verir olmuştu. Büyük tasarılar, yetkinliği ve ölümsüzlüğü yakalama düşleri bitmişti artık.

Onun dünyasını bilen Tuzia, kendi arkadaş çevresinden siparişler bulmayı önermişti: Meryem tasvirleri, küçük dinsel resimler, azizlerin resimleri, minyatürler. Bunlar Orazio'nun haberi olmadan masraf olarak karşılayabilirdi Artemisia. Böylece kendine kurdelalar, mendiller, küpeler alırdı ki, bu da doğrusu sözlüsünün hoşuna giderdi.

Tuzia gibi bir kuşu evine sokarken, kızı üzerinde ne gibi etkileri olabileceğini ölçüp biçmemişti Gentileschi. „ - Aşığıyla nerede buluştun? diye yineledi Tuzia. Çocuğunu hopla-

92

-'..••

tıp duruyordu. "Burada mı?"

- Burada olsa babam öğrenirdi!.. Kilisede buluşuyoruz.

- Size yazıyor mu?

- Kardeşimle pusula yolluyor.

- Biz de sözlendiğinizde, Stefano usta, kocam, bana pusulalar yollardı.

Tuzia geçmişe duyduğu özlemle iç çekti. Sağlam kalçaları, geniş omuzları, alnına kıvrıkcık köpükler gibi dökülen, tek bir akı olmayan güzel saçlarıyla, Tuzia küçük burjuva kadınlarını, şu doğura doğura zamanla ağırlaşan ve 'Ah bir zamanlar gelecek vaat ediyordu,' denilen şu saygıdeğer hanımlardan birine benziyordu. Gençliğinden bir tek bu kurnaz bakış kalmıştı ona, neşeli, şen şakrak, gelgeç gönüllü birşeyler vardı. Hepsi bu, fiziksel ya da ahlaki boyutuyla Tuzia Medaglia, sıradan insanlar arasına karışıp gidiyordu. Ne uzun, ne kısa, ne zayıf, ne şişman. Yaşı da yok. Otuz yaşlarında olabilir.

., , ,

- Mektuplarında ne diyor?

<••'•'•••-''•• "•-'•'•'

- Tanrı'nın nezdinde ben onun karısıymışım... Ama ben pek emin değilim, iyi okuma bilmiyorum.

- Ben okuyacağım sana... Ama uslu duracağına söz ver... Şey demek istiyorum... Sizi şey, yani şey etmedi mi ?

Bir elmanın üzerinde, bir an için havada öylece kaldı elindeki fırça Artemisia'nın. Kaşlarını çatdı. Çırak Scalpellino'nun bu konuda suç ortağı olduğunu biliyor muydu bu kadın acaba?

- Namusuma dokundu mu? Onu mu soruyorsun? diye çıkıştı birden sert bir tavırla. Bir süre ciddi havasını sürdürdü. Çok ciddiydi: onun erdemiyle ilgili yüksek düşüncelerine hiç kuşku bırakmayan ağır bir ifade. Beni isteyen erkek, Tuzia Hanım, önce parmağıma yüzüğü geçirmeli!

- Yani size dokunmadı mı? Bir öpücük bile mi yok?

~Yok! . ' . ,i; . ,,,; . ,,, S-:'. v:h' ' •-, "% ^\;': :!Ui .;rv'":. v, . • " • . • :•'•• .', , " ••'• ' ' •:':•-'\$8

- Ya armağanlar? Size armağan verdi mi?

- Hayır!

- O zaman, adam ciddi değil! Sizi de sevmiyor! Bu da sizinle evlenmeyecek demektir. Ondan bir teminat koparmak gerek. Bağlanmaya zorlamalı onu... Örneğin bir öpücük için bir yüzük... Tanrı bu kadarına izin verir. Belden yukarı her şeye izin verir. Ne şeytan bu kadın! Üçüncü sınıf rahibelerin gri giysilerine bürünmüş bir şeytan. Zira Tuzia da kocası gibi, yüz yıllık bir papaz grubuna bağlıydı. Ten ve altın tutkunu bir sofı kadın.

- ... Bir yüzük, bir ecu'lük bir yüzük hiç olmazsa.

Orazio'nun, kızına göz kulak olmasını istediği işlerde bile -örneğin, Santa Maria del Poppolo Kilisesi'ne günah çıkartmaya giderken veya San Lorenzo in Lucina'da Hristiyanlığa ilk adım töreninde- Tuzia kendi fısıldadığı dedikoduların peşinden gidiyordu. Tütsü kaplarından yükselen dumanda veya iki ayın çanı arasında, onun kulağına ne yapıp edeceği konusunda vaazlar fısıldıyordu.

- ... Eğer yüzük iki yüz ecu ederse, Girolamo size çok önem veriyor demektir. Bırakın memelerinizi ellesin, Meryem anamız gözlerini kapatacaktır... Birbirinize bağlılığınızı gösterecek bir iki ufak kanıtta bir zarar görmez o... Yakında zaten karı-koca olacaksınız; aşktan zevk almak da sizin için bir görev olacak zaten.

Sofu Tuzia, düşüncede günah işliyordu: Sözle ve birşeyleri es geçenikle işlenen günah. Şehvet hayallerine bir kötülük daha ekleniyordu: çürümüşlük, kokuşmuşluk, bozulma, hepsi...
-... Yüzüğün taşı değerli olmak kaydıyla, tamam mı? Yoksa belden aşağısı da yok... Ona sadaka diye küçük bir günah canım, ama hata yapma sakın.

Artemisia'nın buruk dünyasında, onun üstüne böylesi bir titreme, onun için mutluluğa doğru bir kapı açmıştı. , , , , • •

94

Genç kız, Tuzia'da merhum annesinin sıcaklığını ve insanlığını bulduğunu sanıyordu. Prudenzia'nın o sevgisi, şefkati. Prudenzia'nın anlayışlı hali -anne sevgisi! Karşılığında bir şey beklenilmeyen ve geleceği hazırlayan bir özveri... Tuzia, birdenbire pat diye Girolamo'yu kendi evlerine almayı teklif ederek böylelikle karşılaşmalarını kolaylaştırmış olmuyor muydu?

Nasıl teşekkür edeceğini bilemeyen, umutsuzluk içinde kıvranan Artemisia, bedence ve ruhça onun tavsiyelerine, emirlerine kendini teslim ediyordu... Evet o, yani Bayan Medaglia, evlenmelerini olanaklı kılacaktı! Girolamo'nun vaatlerinden çok, Tuzia'nın dostluğu genç kızın yaşamını değiştirmişti.

Baş dönmesi. Gece gündüz Margutta Sokağı'na birkaç metre uzaklıktaki karnaval müziğini, haykırışları, kahkahaları dinliyordu. Roma dev bir maskeli baloya, herkesin bağıra çağıra, giysilerine uygun rolünü oynadığı bir tiyatroya dönüşmüştü. Artemisia penceresinden, yoldan geçenleri korkunç bir davayla tehdit eden avukat rolünü sürdüren kişinin konuşmalarını duyuyordu. Savcı maskesi altındaki kişi, aşıklarının listesini sıralayarak kadınları tutukluyordu. Arlequin'i* eşek sudan gelinceye kadar döven Matamore'un** seslerini duyuyordu. Po-lichinelle'i döve döve pestilini çıkaran Çapılan*** ...

Kuşkusuz, Orazio kızına kılık değiştirmesini yasaklıyordu. Ama Artemisia iki kez, Tuzia ve iki kızına kapılarak Poppolo Meydanı 'na kadar gitmişti. Karnavalın en göz alıcı yerini, barberi adı verilen

berberi atlarını görmüşlerdi. Dikili taşın orada, tıka basa yulaf yemiş, viva sesleri ve onca gürültü patırtı arasında tepinen, kişneyen, köpükler saçan on beş adet savaş atı... Koşumsuz, gemsiz, binicisiz, böğürleri mahmuz-

* Arlequin-, İtalyan komik tiyatrosu tiplerinden.

** Matamore: Yalancı pehlivan tipi.

*** Capstan: İtalyan tuluat komedisi tipleri.

95

lanmaktan kan revan içinde, burun delikleri kanlı bu atların Corso Yo-kuşu'nu çıkışlarını, Venedik Meydanı'na kadar hızla dörtlüala koşan cehennem atlarını görmek için durmadan öne doğru eğilen işsiz güçsüzleri etrafa savuruşlarını görmüşlerdi.

Ama dört kadının da tercih ettikleri, gerçekte onları en çok eğlendirmiş olan şey, gelecek yıla kadar anısını neşe içinde saklayacakları olay, çıplak erkek koşusuydu. Bin beşyüz metrelik del Corso Cadde-si'nde yapılan üç maraton koşusu. Adem baba kılığında, Romalı seyircilerin laf atmaları altında koşuşturan Yahudileri gülerek izlemişlerdi. Ve bir de ihtiyarlar koşusuyla, çıplak delikanlıların in naturalibus koşusu.

Şu şubat ayının nemli havasının, soğukların ne önemi vardı. Ölümsüz kentten yükselmekteydi yaşam ılgınlığı. Büyük perhizi bozmadan önceki bu hızlı yaşam... Bu sarhoşluk, bu baş dönmesi Artemisia'nın içini buruyordu.

96

Corsa Sokağı Boya Satıcısı Antinoro'nun Dükkânı

25 Mart 1611

- Hayır hayır, efendimiz, sizi temin ederim ki, on beş günden beri ne diye beni burada tuttuğunuzu anlamış değilim, diyordu yüz göz hareketleriyle taklit ederek Agostino Tassi, neşeli, güleç bir dinleyici kalabalığının önünde.

Serüvenlerini aktarışını on kadar sanatçı -heykeltıraş, ressam, yaldızcı- dinlemekteydiler boya satıcısı Antinoro'nun dükkânında. Corso Tepesi'ndeki San Carlo Kilisesi'ne bitişik dükkân, posta kutusu

ve buluşma yeri görevini görüyordu mahalledeki bohem çevreye. Ressamlar oraya yalnızca boya tozu, tuval, fırça almak için gelmiyor, aynı zamanda Antinoro'nun hazırladığı alacalı bulacalı bez parçalarından da satın alıyorlardı. Nalburluğu doğruydı, ama aynı zamanda, temizlikçi, aktar, eczacıydı da. Orada, tezgâh üstünde hem haber alışverişi, hem gevezelik yapıldı. Ateşin başında birkaç tek atılırdı. Antinoro "ateşini" kutlamak! Via del Corso'da bir ocak başı, saraylara layık bir şöminesi olan tek dükkândı. Antinoro orada, müşterileri için en son resim malzemelerini ustaca işleyerek hazırlardı. Örneğin bitişikteki evlerden birinde rüzgâr son mumu'da söndürdü diyelim, hemen Antinoro'nun dükkânına koşulurdu eve ateş almak için. Korkulu bir in, dükkân-

97

kânı bir mağara. Dükkânın yarı karanlık ortamında yığılı malların yal-kım verip ışıldaması savaş ganimetlerini çağırıyordu.

-Ah! diye bağıyordu Agostino, oynadığı rolü sürdürerek, "Efendimiz, gece boyu çizmek için eve dönmeden önce, uslu uslu perspektif kitaplarına bakmak istemiştım sadece ve sadece! Majesteleri sayın papa hazretlerinin güzel sarayı için bana sipariş ettiği bir fresk söz konusu. Papa hazretlerinin işi beklemes..." ikide bir papa hazretleri derken, bu iki sözcüğü fırlatıveriyordum yüzlerine; bu üç salak herife, onun gücünü benimsetme meselesi, anlarsınız ya... "Papa hazretleri ne der sonra, kardinaller meclisi için Consistoire Salonu'nun hazır edilmediğini öğrenirse ha? Ben, efendim, kendi yazgım konusunda kaygılanmıyorum, efendimizin yargısına güvenim sonsuz... Ama peki ya işim? Yaptığım iş, saygıdeğer bayım? Papa hazretleri projeme çok değer veriyor!.. Sağlığıma da pek tabii. Bana yatacağım yatağı onun iâse astsubayı vermedi mi, bizzat sarayın mutfağında hazırlamadı mı yemeğimi? "Bay Cosimo'nun iyiliklerini yüzlerine vurarak işkencecilerimi korkutuyor ve onları utandırıyorum."

Bir oyuncu gibi, Tassi sonunu da gösterdi, bir pozlar takınarak:

- Birden Cosimo Quorli, müdüriyete çıkıp gelmez mi? Onların Yeğen-kardinal'in imzalamış olduğu belgeyi gözlerine sokunca savcı bağışlayacak sandım. Aman Tanrım! Bağışlayıcı Tanrı'm! Bizzat Scipion Borghese Efendimiz tarafından bağışlanmışım! Bağış! Bağışlanmış olarak çıkıyorum. Hatta Yargıç Bulgarello baldızımla birlikte oturmaya davet eden bir yazı yazdı; ne kadar istersem o kadar süre hem de!.. Titresin benim kız kardeşimle eniştem! Salvatore dükkânını kapadı bile, dericilik bitti onun için! Yargı, satması için zorladı onu; bana para bulması için. Zengin oldum ben, zengin!.. •

Agostino, tezgâhın üstünden ecu'lerle dolu bir keseyi aldı ve he kes duysun diye salladı.

- ... Ben, borçlarımı ödüyorum. Tamam mı?.. Faizlerini de. Herk| se içki benden...

Herkesin candan altlayarak karşıladı, bu sözler, Orazio'nun ö-zukmesiyle yarım kaldı. 8

- Gördüm onu! Evime girdi!

- Kim?

- Size daha önce sözünü ettiğim şu adam. Kızımın aşığı. :

TTatrodaymışlar gibi, Agostino orada bulunanlara dönmüştü-

- ftr arkadaşın namusuyla asla dalga geçmem -Kutsaldır! Ben halledeceğim bu işi. Gentileschi adının ününe gölge düşürmeye cesaret eden kişiyi bana bırakın!

- Haydi gidelim! , , , ... : , -,

Hışımla dışarı çıktılar. **

8

Agostino Tassi'nin ifadesi ve Tuzia Medaglia'nın Tanıklığı
1612 Mart'ındaki Dava Konusu 25 Mart 1611 Tarihindeki Kavga'nın Öyküsü

Bir yıl sonra Agostino, "Olayın nasıl olduğunu size açıklayacağım," diye anlatacaktır.

"O akşam Artemisia, Orazio'nun Cosimo Quorli'nin evine akşam yemeğine gittiğini ve gece yarısına kadar orada kalacağını sanarak,

aşığı Girolamo Modenese'yi evine aldı. Ama tam çıkarken Orazio arkadaşlarıyla söyleşiye dalmıştı. Girolamo'nun eve gizlice girdiğini gördü. Hemen Antoniro'nun dükkânına gelmiş. Beni aramak için, orada buluşacaktık. Bana her şeyi anlattı ve evine kadar kendisine eşlik etmemi rica etti. Onarılması zor şeyler olmamasını dileyerek peşinden gittim. Girolamo'yu süpürge sapıyla eşek sudan gelinceye kadar dövdü. Yanındaydım. İki üç kez tam isabet ettirdi ve tabii adam tabanları yağladı... Onları ayırmak için araya girdim, kavganın kötüye gitmemesini istiyordum. Ama Girolamo bana bozuldu, haftalarca olaydan beni sorumlu tuttu. Bir sabah, sanırım Nisan başlarında, Quirinal Sarayı'na gitmek için acele ediyordum. Girolamo ve iki yamağı çevremi sardı, kılıçlarını çektiler. Kimse yaralanmadı. Ama kendimi savunmayı becereme-

100

şeydim, beni öldüreceklerdi. Düellodan birkaç gün sonra kardinalin evinde ve onun emriyle rahip Bandino aracılığıyla barıştık; Girolamo'nun kardeşleri -veya yeğenleri- olduklarını söyleyen iki saldırgan da hazır bulundular."

Bütün tanıkların, o gün orada olmadığını belirttikleri Artemisia, bu konuda mutlak sessizliğini koruyacaktır.

Tassi'nin hiç tanımadığı bir adamın sopa yemesi ve kendisini ilgilendirmeyen bir nedenle yapılan düello, genç kızın öfkesini çekerken, babasının Agostino'ya teşekkür etmesini sağlayacaktır. Yaşamını tehlikeye atarak, arkadaşının öfkesini yatıştırıp onurunu koruyan, kendisine el uzatan bu dostun sadakati karşısında Gentileschi'nin minnettarlık duymakta haklı olduğunu anlatacaktır komşu Tuzia: Bu adam, tek başına, karşısındakine cezasını veremeyecek denli yaşlı olan bir babanın onurunu savunmuştur. Her iki erkeğin birbirine yaptığı karşılıklı yardım ve hizmetler onları ölünceye dek birbirine bağlıyordu. Tuzia şöyle diyordu:

"Birkaç gün sonra, kızının namusunu her zamankinden daha çok kıskanarak, benden, onlarla birlikte bir ev kiralayıp kiralayamayacağımı sordu. Ben de konuyu kocamla konuşacağımı ve onu ikna

etmeye çalışacağımı söyledim. Artemisia'ya duyduğum sevgiden dolayı bu düşüncüyü uygun görüyordum. Kutsal Cumartesi günü kocam çıka-geldiğinde, Orazio ile karşılaştı. Bu tasarıdan konuştular. Via Croce'de bir ev bulundu ve hep birlikte oraya yerleşmeye gittik. Birbiriyle bağlantılı iki kata yayılmış bir daire. Gentileschi'ler altta yaşıyorlardı. Biz üstte. Ama bir kattan ötekine rahatça geçebiliyorduk. Orazio dışarı çıkarken kızını bana emanet ediyordu. Ya da beni ona göz kulak olmaya çağırıyordu. Kendisi evde yokken benden eve girip çıkanların adia-r|nı ona aktarmamı istiyordu. Bir defasında, hangi nedenle olursa ol-

sun, kızına ne erkeklerden ne de evlilikten bahis açmamamı buyurdu. Tersine onu bir manastıra girmeye, rahibe olmaya ikna etmemi istedi benden. Ama kızı, babasının boşuna vakit harcadığını söylüyordu bana. Rahibe olmasını öğütlediği her konuşmada kızı ona nefret besliyor ve onu can düşmanı olarak görüyordu." Âgostino'nun saliverilmesi baba-kız arasında çarpışmaya ara vermek için bir işaret olmuştu sanki.

Girolamo benimle evlenmek istiyordu, diye avunuyordu. Ustasıyla konuşmuş... Kardinal Bandino'nun hayır duasını istemeye gidecekti.. -Ayıp, ayıp sana! Şerefsizce davranman bizi öldürüyor, kardeşlerini de beni de...

Orazio'nun ağzında tek bir isim vardı: "Âgostino Tassi". Artemisia da bu adı onun kadar sık kullanıyordu. Ama aynı vurguyla değil. Yaşamını yıkan, hayallerini yok eden bu kim olmadığını bilmediği kişiye karşı yalnızca babasının boyutlarını bilebileceği bir kin beslemektedir.

Girolamo'nun sevgisine yeniden, sonsuza dek nasıl kavuşabilirdi acaba? Güvenini nasıl kazanabilirdi? Kendisinin yüzünden yaşadığı olaydan sonra bu nasıl gerçekleşebilirdi? O utançtan, sopya dövülme rezaletinden sonra nasıl?..

Artemisia'nın taliplisi yüreğinin sesiyle konuşuyordu, sopa yemekten nefret ettiğini söylemiti. İşte Artemisia bundan kuşkuya kapılıyordu. Onun güzel gözlerini sevdiği kadar dayaktan da nefret

ediyordu adam. Girolamo Modenese, Quorli'lerle, Tassi'lerle aynı karakterde değildi... Onların gururunu paylaşıyordu, evet ama, onlardaki dik kafalılık yoktu onda. Her tür sıkıntıdan, karmaşık işten kaçardı. Ayrıca cesaretini de çok çabuk yitiriyordu. Üç kez pencerelerde bakışmak, iki kez de kilisede buluşmak bir erkeği kendine bağlamak için yeterli değildi. Tuzia'nın sevecenlikle altını çizdiği gibi. Şimdi onu yeniden ve nasıl yakalamalı? diye sorup duruyordu kendi kendine Artemisia. Onu

102

nasıl geri getirmeli? Beni isterken, babamın öfkesine nasıl karşı koyacağı konusunda onu nasıl ikna etmeli ki? İzlenecek davranışı ve başvurulacak yollar, Tuzia ile uzun uzun konuşarak ele alıyorlardı.

Ona yardım eden ve onu kurtaran tek şey dostluktu. Dostluk ve resim.

Artemisia, Suzanne ve ihtiyarlar adlı büyük tarihi tablosunu yeniden ele alarak işe koyulmuştu.

Hüzün yaşamına yeniden giriyordu. :

103

Quirinal Sarayı Kardinaller Meclis Salonu

15 Nisan 1611

- Artemisia size sormamı istiyor, Sayın Cosimo'nun sözünü dinlemeye mecbur muymuş?

Bu, Orazio'nun on beş yaşındaki oğlu yakışıklı Francesco Gentileschi, Consistoire Salonu'ndaki şantiyeye henüz gelmişti, soluk solu-ğaydt.

- Vay canına, elbette ona itaat etmek zorunda! diye atıldı Âgosti-no, oysa soru kendisine yöneltilmemiştir.

Bu kez iskele üzerinde çalışanlar on kişi kadardı. Kubbenin tam orta yerinde "görkemle kurulmuş, Borghese ailesi armasını, Orazio'nun çizdiği iki melek altından tutmaktaydı. Zerafet ve güç ile donanmış kol kasları ve gergin bacakları, çok renkli ve zengin desenli ağır taslak kartonunu, yerle gök arasında bir yerde asılıymış gibi öylece

tutuyordu. Tassi'nin freski henüz taslak halinde. Sütunların kırmızı eskizi, trab-zanların burmak dalları henüz kül rengi boğucu bir mimarinin etkisinde ve kurgunun başlangıç aşamasında... Köşelerde dört kadın figürü, Papa V. Borghese' in yücelere çıkardığı dört erdem -adalet, cesaret, sakınım ve tutku- yavaş yavaş Gentileschi'nin fırçasında ortaya çıkıyor. Yeminli düşmanı, Giovanni Baglione, hani şu 1602 yılı kışında

104

bir akşam şiirlerinde gülünç laflarla karaladığı adam, yani Baglione'nin ta kendisi bile, Gentileschi'nin bugüne dek bu tavandan daha güzel bir şey yapmadığını kabul edecektir. Arkadaşlarının yardımıyla, Ora-zio, kumaş kıvrımlarının aşırı boyası rengini henüz ıslak olan sıvanın üzerine vuruyor.

- Aslına bakarsan babacığım, beni Bay Cosimo gönderiyor, dedi kubbenin altına gelen Francesco. "Karısı ile birlikte şu an kapıda. Size Artemisia'yı getirmek istiyor, çalışmalarınızı seyretsin diye, hatta Gu-ido Reni tarafından boyanan kiliseyi görmesi için, sarayı gezmesi için..."

- Ee, ne var bunda? diye üsteledi, birkaç adım ötede çalışan Tassi.

- Eee'si, Artemisia ona kapıyı açmıyor. Arabasına binme teklifini de geri çeviriyor. Eve kapanacağını, Türkler gibi eve kapalı yaşadığını haykırıyor içerden. Kim olursa olsun, kimsecikleri içeri alamayacağını ya da dışarı çıkmayacağını söylüyor... Arabada baldızınız, Constanza da var, dedi Tassi'ye dönüp.

- Gelsinler canım, diye yanıtladı Tassi, daha Orazio bir yanıt bulamadan. "Her ikisi de birlikte gelsinler!..."

- Artemisia'ya söyle izin veriyorum, diyerek araya girdi Orazio.

- Ablam yalan söylediğimi sanacak.

- Söyle ona, ben emrediyorum, tamam mı? ; . , > , ; , ,

V. Paul Borghese'in sarayının avlusuna, başlarında Cosimo Quorli olmak üzere kadınlar doluştu. Papa Hazretlerinin evine böyle paldır küldür girmek kuşkusuz olağandışı durumlardandı, ama prenslerin özel koleksiyonlarını gezmek, şatolarının görkemini seyretmek o

devirde o kadar zorluk çıkarmazdı. Quirinal Sarayı'nın bütün katlarında ziyaretçiler, çalışanların aileleri kaynaşır, Papa da bu ilgi ve gayreti desteklerdi. V. Borghese, cemaatin hayranlık belirtilerinden pek hoşlanırdı. Halk onun, şantiye halindeki bahçelerinde özgürce dolaşırdı ve

105

Yeğen-kardinal o sıralarda villasının dış parmaklıklarına şunları yazdırmıştı: "Nereye isterseniz gidiniz, istediğinizi alın, canınız istediğinde de gidiniz. Bu güzellikler, yabancıların zevk almasından çok, sahiplerinin zevki içindir..." Kardinalin gerçekten de bu sözcüklerle seslendiği kişiler, bugün Quirinal Sarayı'nın bakıcılarının karşıkışıya geldiği alık alık bakarak gezen işsiz güçsüz takımından kişiler miydi?

Cosimo Quorli yalnız kendi karısını ve Tassi'nin şu ünlü baldızı Constanza'yı getirmekle kalmamış, aynı zamanda Artemisia ile birlikte Tuzia'yı, üç yaşındaki oğluyla iki kızını da beraber getirmişti. Büyük merdivene doğru giderken toplam altı kadına kılavuzluk ediyordu. Garip bir topluluk!..

En yaşlıları Tuzia, katları zar zor tırmanıyordu, göğsü açıktı; onu emmekte olan bebeği de kucağındaydı... Genç Constanza ise altı aylık, karnı burnunda gebeydi. Bu Agostino'nun marifeti olan ikinci hamileliği. İlk bebeği, Livourne ve Roma arasındaki yolculuğu sırasında kaybetti. Kız kardeşi Maria'nın öldürülüşü onu öylesine üzmüştü ki, o da ölü doğum yaptı. Agostino ile aynı zamanda tutuklanan Constanza birkaç hafta hapisanede kaldı. Henüz on beş yaşındaydı.

Papalık sarayının merdivenlerini çıkarken, Constanza ile Artemisia'nın -ki daha önce birbirlerini hiç görmemişlerdi- el ele tutuştuklarını anlatacağı daha sonra Tuzia. Cosimo Quorli'nin arabasında, iki genç kız arasında ne türden bir bağ kurulmuş olabilirdi ki? Bunun nedeni acaba ikisinin de desteğe gereksinimi olmasa mıydı? Yardımına koşmak gibi mi?

Artemisia'mın üstünde biçimsiz, kirli, boya lekeleriyle dolu bir giysi vardı. Üstünü değiştirmeyi, saçını başını taramayı kabul etmemişti. Neredeyse kızıla çalan sarışınılıktaki saçlarını bir parmağına dolayıp bükttükten sonra rastgele tepesi üstünde tutturduğu topuzundan saç tutamları kurtulup, gözüne, şakaklarına, ensesine dökülmekteydi. Qu-orli'ye karşı duyduğu tepki, Orazio'ya karşı hıncı, Tassi'ye olan nefre-

106

i

ti -arabadayken Cosimo onunla kendisini tanıştıracaklarını ve Tassi'yi sevmesini sağlayacağını söylemişti genç kıza- her şey, her şey burada içindeki karmaşık duygular bütününü daha da sarsıcı kılıyordu.

Direnci ile kızgınlığı arasında sıkışıp kalan Artemisia, Papalık sarayının duvarları arasında bulunuyor oluşunun verdiği coşku içinde -o, sarayda ha!- Roma'nın lo Smargiasso (şamatacı) adını taktığı Agostino Tassi'nin üzerine saldırışını fark etmedi.

Genç kız daha ayırdına varmadan, Cosimo onu dosdoğru Tassi'ye götürmüştü. Bu iki insanın karşılaşmasını, Quorli eskiden beri aklından geçirirdi. Aylardır Tassi'yi kızıştırıyordu. Orazio'nun, Artemisia'nın hayasızlığı konusundaki şikâyetleri, onun ilgisini daha da bilemeye yaradı. Hayalini daha da canlandırdı. Kavga, tanımadığı bir kadın için giriştiği düello; bu kadınla tanışmak arzusunu duyurtmaktan öte gidemezdi. Ama Orazio'dan kızını ona göstermesi için ricalar edecek kadar da deli değildi. İşte, Quorli üstleniyordu bu işi o halde.

1611 yılının o Nisan ayında Artemisia'nın Consistoire Salonu'ndaki varlığı iki kafadar arkadaşın geliştirdiği bir plana uymaktaydı.

İlk saniyeler içerisinde, Cosimo, planının bozulacağından korktu.

Gentileschi'nin kızının güzelliklerini Agostino'ya fazla mı övmüştü?

Ona pespembe ağzını, bembeyaz göğüslerini iştahını kabartacak renklerle mi anlatmıştı?

Bütün bu beklentilere karşın, Agostino Tassi önünde geri adım atma tepkisini gösteren kişi Artemisia'nın kendisi olmadı. Giysinin kol ağızlarının halini görüp, sesindeki gırtlaktan gelen sıcaklığı duyup eliyle şöyle bir iteleme hareketi yapan da Artemisia değildi. Onu umduğu kadar güzel bulmayan Agostino'nun kendisi oldu. Pek beğenmediğini ötekisine bakışıyla belirtti. Giysi diye sırtına geçirdiği bu çuvala, yüzüne savrulmuş saç tutamlarıyla, hatta sararmış tırnaklarıyla, kız, istek, arzu ve aşk imgelerinin kesinlikle hiçbirinin somut bir örneği değildi.

107

Artemisia'ya gelince, onun evliliğini ta başında yıkmış olan bu kısa boylu şu şakrak adamda, kafasında canlandırdığı kabadayı simgesini bulamamıştı. Yine de o sıralar Tassi tam formunda gözüküyordu. Çizgili hırkasının rengi Nisan güneşinde her an göze çarpıyordu. Yüzüklerinin, kemer tokasının, bacağına çarpıp duran küçük hançerinin altınları ılık altında pırıltılar saçıyordu. Sabahın o saatindeki çiğ ılık, gamzelerinde, alınının, yanaklarının, güzel ağzının yuvarlak çizgilerinde neşeye oynuyordu; yüzüne öyle bir değişkenlik veriyordu ki, adeta bakışlarında bin bir anlam tutuşturuyordu. Quorli'nin bu kişiden duyduğu hoşnutluk, onunlayken duyduğu sevinç ve telaş karşısında Artemisia, Agostino Tassi'yle karşı karşıya geldiğini anladı. Ama Cosimo'nun ondan beklediği tepkiyi de göstermedi. Artemisia'nın karakterindeki sert yanı bildiğinden, bir an için üstüne atlayacağını, olay çıkaracağını, baba-kız arasında geçen ve onun da tanığı olduğu şu kavga sahnelerinden birine tanık olacağını sanmıştı. Kime nasıl davranacağını, ne diyeceğini bilemiyormuş gibi yapmacık bir tavır takındı, iki işbirlikçinin omuzlar üzerinden gözlerini öteye, uzaklara dikmeyi sürdürdü. Bir zamanların küçük kızına, Santa Maria del Poppolo'daki o hiçbir şeyden etkilenmeyen, annesinin ölüsünün mezara indirilişini görmüş olan çocuğa benzeyen sert duruşlu, bir heykeldi sanki. Bozulmuş olan Agostino, iskelede yeniden dönüyordu ki, üstünde Tuzia'nın ağır bakışlarını yakaladı. Çıplak boynunu ve sütle dolu

göğüslerini gördü. Emilmekten kızarmış meme ucunu. Ve evet, Tuzia'yı kolundan tuttuğu gibi kadınlar grubuyla birlikte kubbenin tam altına

- Her tür işte çalıştım, bayanlar, ama bütün bunlar arasında duvar resmi en büyük, görkemli ve en güzeli. Size bunu sanırım açıkça söyleyebilirim! diye söylev çekti şöyle sırayla onlara bakarak. ; •-]

108

Tuzia ile -Agostino kokluyordu onu- iş pek uzun sürmeyecekti. Evli olmuş, dul olmuş hiç önemi yoktu. Bu akşam yatağında onu ziyaret edecekti; en geç yarın sabah, şafak onu Tuzia'nın yatağında bulacaktı. Bu ikinci olasılığa Agostino olmuş bitmiş gibi bakıyordu. Geceyi Croce Sokağı'ndaki katta geçirecekti. Zaten seçme şansı da yoktu: Sant 'Onofrio'daki bekar evine kadın götürmek mi?

Olanaksızdı bu! Baldızı Constanza en ufacık olayları bile gözetliyordu. On beş yaşının ta yukarılarından, koca karnı ve felaketzede gibi soluk, küçük yüzüyle ağzının payını veriyordu Tassi'nin, Agostino'nun yasal karısının ölümünden bu yana, Maria'nın öldürülüşünden bu yana, Costanza bir eşin bütün ayrıcalıklarından yararlanmak istiyordu. Öylesine şiddetle kıskançlık sahneleri yaratıyordu ki, Agostino'nun bundan ödö kopu-yordu. Çırak Filippo ile üçlü yaşantısında, kesenin ağzı da onun elindeydi zaten. Agostino onu aldattığında, kadından ve kocasından kaçmaya, saklanmaya dikkat ediyordu.

- Neden fresk sanatı hepsinden daha güzel geliyor bana, biliyor musun? diye sürdürüyordu sözünü, öteki beş kadını Consistoire Salonu'nda yöneterek.

Onu. böyle sevince boğan, Tuzia'nın kokusu muydu, süt kokusunun sıcaklığı mı, kadın kokusu mu? Ya iştahlandırıcı? Ya da Tuzia'nın iki kızının şaşkın halleri mi, onu övüp duran genç bakirenin büyük çekiciliği mi?

Birincisi buluşa bile ermemiş gözüküyordu. ikincisi mi? Maymun suratının biri! Evet, bir suratsız! Ama körpe, orası kesin. Kim böyle havasını değişik kılıyordu acaba? Cosimo'nun eşi mi? Kareli

kumaştan giysisi içinde pespembe, taptaze; Cosimo'nun karısının bir ahlâsız olduğu söylentilerini duymuş Agostino. Eğer Agostino Quorli'yi boynuzlamayı düşünmeye cesaret edemiyorsa -çünkü dostluğun zorunlu kıldığı görevler onun için kutsaldı- bunun nedeni papanın iâşe astsubayının genç ve uysal, öteki yarım dediği karısına, başından geçen her

109

şeyi kendisinin söyleyerek böbürlenmelere kalkıştığını anım- i samasındandı.

- Çünkü fresk biz ressamları bir tek günde bunu gerçekleştirmek zorunda bırakır; öbür türlerde, başka zamanlarda istediğimiz anda düzeltmeler yapabiliriz... Tek bir gün, tek! diye yineledi tumturaklı bir söyleyişle. "Bayan Artemisia, şu an babanızın üstünde çalıştığı Erdem adlı tablo boyutunda bir tablo yapmak için ne kadar zaman gerekirdi size?"

Genç kıza doğru dönmüştü, kara ve kötü niyetli bakışını tam yüzünde dolaştırıyordu. Sonra bakışlarını onun açık yakasına indirdi.

Doğrudan kendisine hitap edileceğini ummayan Artemisia şaşırdı, kızardı. Bir sessizlik oldu. Ne yanıt vereceğini bilemiyordu. Ne lâfa atılabiliyor, ne bir sinsilik yapabiliyordu. Bu kez kendi hesabına kıvrak zekâsını kullanan Cosimo hafifçe güldü... Hatta bir kötülük de yok bunda!

- Haydi Bayan Artemisia, bir sayı söyleyin bize... Gözüktüğü kadarıyla kendisine ilgisizmiş gibi durmasına karşın, Artemisia biraz önce Agostino'nun ona nasıl da küçümseyerek baktığını fark etmişti. Agostino'nun bozuma uğradığını, onu sevimli bulmadığını anlamıştı. Bu umursamazlığı da yüzünde bir tokat gibi duyumsadı. Girolamo'yu yaşamından defederek kendisini içine attığı acılı duruma bir de aşağılanma ekleniyordu. Bu hakarete varan bekleyiş, kızı belirsiz bir kargaşada, soğuk olmaktan da öte, sarsıntı halinde alıkoyuyordu.

- Size ne kadar süre gerekirdi küçük hanım? Bir hafta mı, bir ay mı?

Artemisia omuz silkti... Onu rahat bırakmalarını isterdi... Şu an o, bütün bu insanlardan, Quorli'den, Tassi'den, iskelesinden; bu konuşmayı duyabilmek için yukarıdan aşağıya eğilen babasından millerce uzakta duyumsamak istiyordu kendisini. Bu baskılardan, bu sarsıntılardan uzakta, çok uzakta... Girolamo Modenese'den de fersah fersah

110

uzakta... Hepsini, hepsini unutmali! Bir daha önüne çıkmayacak bir şanstın, bu fırsattan yararlanabilmek için onları unutmaliydi!.. Bu şans, bir daha önüne çıkmayacak bir armağan: Görmek! Öteki sanatçıların işini görmek. Roma'nın en iyi ressamlarının yaptıklarını görmek. En büyüklerin yeteneğine hayran kalmak. Onlardan birşeyler öğrenmek, kendini onlarla karşılaştırıp, ölçüp tartabilmek. Nihayet rakipleriyle yüz yüze gelmek!

Genç kız başını kaldırdı. Ona yönelttiği kısacık bakışta neler okudu Agostino? Öfke, hiddet? Kin mi? Ya da onun yüzüne bambaşka bir şey mi haykırıyordu adam?.. Bir kez daha omuz silkti. Bu kızın korkusuzluğunun, yoğun gururunun, resim konusundaki çılgın, tehlikeli, harika düşüncelerinin onu öteki bütün baskılardan kurtardığının ayır-dına vardı mı acaba Agostino? Ondaki hırsların boyutunun -Artemisia bunu yalnızca kendisine borçluydu- çocukluğundan bu yana sanatını yerleştirdiği basamağın, onu sonsuza dek ulaşılamaz kıldığını anlayabiliyor muydu? Agostino'nun yüzünde birşeyler belirdi geçti, aşırı istek gibi bir şey, sıkıntı gibi, avcının acımasızlığı gibi...

İşte o an, Cosimo, Tassi'nin kızı bir daha artık bırakmayacağını anladı.

- Güzellik, küçük hanım? Yüce babanız bir gün buna mutlaka ulaşacak! Yetkinliğe varmak yedi saatini alacak!
- Bütün kubbe yedi saatte mi? diye coşkuya kapıldı Tuzia koluna asılmış halde onun.

- Bütün kubbe değil, diye düzeltti Tassi kahkaha ile; gülüşü devasa salonda çınladı. "Ele aldığımız işin büyüklüğünü bahse girerim ki, ölçemiyorsunuz..."

Agostino, Orazio da duysun diye yüksek sesle konuşuyordu. Ora-zio ise platformun en üstünde Erdem 'in giysisini boyuyordu; kulak kirişte, gözünün bir ucuyla küçük kalabalığın oradan oraya gidip gelişlerini izliyordu. Artemisia ile Agostino'nun baldızının el ele, salonu boy-

III

dan boya geçişlerini gözlüyordu. Constanza kendi aşkının tehlikeye düştüğünü görüp, rakibini kendi kanadı altına alarak korumaya mı çalışıyordu? Yan yana iki genç kız pencere pervazları altında uzunca duruyor, çerçevelerin ayrıntılarına hayran hayran bakıyor, boya küpleri arasında geziniyor, pencerelere dek uzanıyorlardı. Hemen peşlerinden Agostino onları oralarda şerefliendiriyordu.

Gentileschi'nin kızı için Roma'nın en şatafatlı sarayında gezinmek bir mucizeydi. Orazio bunu biliyordu. Bütün sonuçlarını da bilerek korkuyordu. Tassi, hanımları birkaç dakikalığına onun görüş alanından dışarı, yandaki iki bekleme odasına, koridorlara çıkardığında, gerisingeri onun merdiveni altına getirene dek yerinde rahat duramıyor-du Orazio.

- Babanız bana sizdeki yetenekten söz etti, diye sürdürüyordu Tassi konuşmasını. Yorulmak nedir bilmiyordu. "Söyleyin bakalım bana, fresk duvara nasıl vurulur?.. Haydi canım, bahse girerim ki bilmiyor! Ya siz, bayan Tuzia, siz biliyor musunuz?"

Tuzia kırıttı. Tassi tavanı gösterdi.

- Şu kubbeyi görüyor musunuz? Önce orayı, ariccio* denilen pür-tüklü sıvayla kapladım... Babanız, küçük hanım, kartonundaki deseni keski yardımıyla çizerek ıslak sıva üzerine çıkardı.

Genç kız duymak istemiyordu. Ama yine de dinliyordu. İstemese de Agostino'nun kırmızı etli, yuvarlak dudaklarına bakakalmış, Artemisia'nın onu dinleyişini gören Cosimo, kıza hayali ve tutkusu olan resimden söz eden söylevine alkış tutuyordu.

-... Babanız daha sonra bu eskizi "günlere" böldü. İkinci kat sıvayı atmadan önce... bu sıvaya da intonaco** denir...

Kızı, freskten başka her şeyi anlatan bir sesle, bir bakışla, iefeik terimlerle bombardımana tutuyordu.

* ariccio: Sıvada alt kat.

** intonaco: Sıvada ikinci kat. üst kat.

112

- ... Hatırlarsınız; Erdem1 m. güzel bedeninin yalnızca bir bölümünü kaplayabiliyor. Bacağı, kolu, göğsü bir tam günde bitirmek zorunda. Şu Tanrı'nın cezası yedi gün! Islak ikinci kat sıva üzerine deseni çıkartmak yedi saat, yedi saat de resim katmanını yaymak ve saydam boya geçmek için... Beni izliyor musunuz Bayan Artemisia? derken, 'Beni izleyin! Belki de bana hak vermiyorsunuz, ama izleyin beni!' demek istiyordu. "Babanız belki de günde bir metre kare yer boyamayı başarabilir. Ben, bense dört! Sizin aşığına sopa çektim, evet, ama bu babanızın hoşuna gitmek içindi. Benim tekniğim onunkinden hızlı. Ama benim dostluğum daha çok sizin için... Babanız küçük hanım, eski ekole bağlı. Böylesi acımasız bir durumda, size, evet yalnızca size, oldukça büyük bir ilgi ve özveri gösterdiğimi sanıyorum. Ben o tabaka üstüne doğrudan yapıştırıyorum ve desen çizgimi toplu iğnelerle delerek belirliyorum. Ya da doğrudan keskimle giriyorum. Sizinle aklı başında konuşmaya gayret ediyorum. Bu gayret sizi yaralamayacak bir duygunun gücünü kanıtıyor. Oluşturduğum desen izine kırmızı boya tozu dolu bir gazlı bezle dokunuyorum. Benden korkacak ne var bilmem? Her pozisyonda resim yapan ben, yedi saat boyunca, aynı babanız gibi, ama sıva tabakamı çizgilerle ve ıslak bezlerle sürekli ıslatarak..." Cosimo,onun kulağına kikirdeyerek fısıldadı: . ' • "' -

- Ona fresklerden mi y'oksa/r-aşklardan* mı söz ediyorsun?

- Kalçalarından söz ediyorum, var mı diyeceğin! diye homurdandı alçak sesle. "Son dokunuşlar, bitişi küçük hanım, kuruyunca yapacağım," diye yüksek sesle yeniden başladı konuşmaya. "Ve işte

tüm beceri ortaya konmuştur! Sonsuzluğa bırakılacak bir başyapıt!
Benim için ölümsüzlük demek!"

Bir yıl sonra, 1612 Mart'ında Tassi davasında, Agostino'nun
çıraklarından birinin vereceği ifadesinde söz ettiği gün bu gün
olabilir mi?

* frasklardan: Yazar sözcük oyunu yapıyor. Hile, dolap, muziplik,
çalgınlık ve sapkınlık anlamını çağrıştırıyor.

..,••'!.. : •• " ' • . . ' ;". V" ' 113

"Aralarındaki gizi bilmiyorum, ama Cosimo'dan öğrendiğime göre
sözü geçen Artemisia'ya deliler gibi tutulmuş Agostino. Karşılık
görüp görmediğini bilmiyorum. Ama Cosimo sürekli olarak, zavallı
Tassi'nin aşktan çarpıldığını söylüyordu. "Sarayı gezdikten sonra,
diye anlatacaktır Tuzia, sırası geldiğinde, Cosimo'nun arabasına
binip evine yemeğe gittik. Orazio ile Agostino, görülmemiş şey,
günün öteki kısmında işi bırakıp yaya olarak arabayı izlediler.
Öğleden sonrayı hep birlikte Cosimo'nun evinde geçirdik. Artemisia
öteki kadınlarla oradaki küçük bahçede kaydırak oynadı. Cosimo,
Orazio ve Agostino onun oyun ebeliğini tartışmasına baktılar. Biz
kadınlar, tekrar çıktık. Cosimo'nun arabası bizi Saint-Pierre
Kilisesi'nin kubbe içini ve Orazio'nun çalıştığı kısmı görmeye
götürdü. Akşam eve döndük. O günden sonra Agostino aklına
estiğinde, baba evde yokken hep bize gelmeye başladı..."

"Via della Croce'den taşınmıştık" diye doğrulayacaktır Artemisia.

"Babam üst katı Tuzia için kiralamıştı ve bu ortak yaşam aşağı yukarı
on ay sürecekti. Babam o sıralar, Agostino Tassi'ye sıkı bağlarla
bağlanmıştı. Tassi, ona yakınlaşmak istediğinden Tuzia'ya kur
yapmaya ve evine sıkça gelip gitmeye başladı. Oraya çok sık gelir
oldu ve Santa Croce günü 3 Mayıs'ta, evet, kesinlikle oradaydı."

"Bir süredir Tuzia bana yalnızca ondan söz ediyordu. Agostino'nun
çok iyi, çok sıcak bir çocuk olduğuna beni inandırmaya çalışıyordu.
Birlikte çok iyi olacağımızı söyleyip duruyordu. Bu konuda o kadar
çok çaba gösterdi ki, sonunda beni onunla konuşmaya ikna etti.
Çıraklardan birini işten çıkarmıştık, Scalpellino, çünkü bir işe yaradığı

yoktu artık ve hakkımda kötü konuşuyormuş. Benim için söylediklerini Agostino'dan öğrenebilirmişim. Tuzia bunlarla beni kandırabilirdi. Eski çırağımızın benim hakkımda söylediklerini bilmek istediğimden, o gün Agostino ile konuşmaya karar verdim.

" Agostino'yu bizim eve Tuzia soktu. Scalpellino bana sahip oldu-
114

ğunu söyleyerek övünüyormuş, Agostino da bunu söylemeye gelmiş. Boyacı Antinoro'nun dükkânında yaydığı söylentiye göre çırağımız benden her istediğini elde etmiş. Ben de bunun umurumda bile olmadığını, Scalpellino'nun canının istediğini söyleyebileceğini söyledim. Hatta, benim de orada olduğumu ve işin hangi aşamasına gelindiğini bilmek istediğimi söyledim. Ben bilmiyor muydum kimsenin bana dokunmamış olduğunu! Agostino, beni bu kötü söylentiler nedeniyle çok merak ettiğini söyledi, bu ağzı bozuk heriflerin benimle ilgili anlattıkları onu çok kaygılandırıyormuş, zira babama ve bana karşı sonsuz dostluk duygularıyla yüklüymüş. Adımıza, şerefimize çok önem veriyormuş. Başka bir şey eklemekten çekip gitti."

i.

Çevresindekilerin saçmalamaları kızcağızı ne biçim kaygılara salıyordu, söylemeye ne gerek var. Milletin saplantısı haline geldiği, her tür sefahatin ana konusu edildiği; bir semtin orta yerinde evine kapanmış halde çırağlarının hayallerinin ve arzularının çatıştığı, ama ona zarar veremeyen ateşler arasında çabalayıp duruyordu Artemisia. Öyle sanıyordu. Ama bir süre sonra kendisi bu dedikodulara bulaşıp kalıyordu. Ama onun da düşündüğü tek bir şey vardı: Kaçak Girolamo Modenese'ye sahip olmak. Peşinden koşmayan tek erkeğe bağlanmak. Ve bu evliliği iğrençliğe ve korkuya kapılmaksızın gerçekleştirmek.

Resmine bile yansıyan bu takıntıyla, onu deli eden varlıkları resmediyordu sonunda. Orazio'nun tablodan sildiği iki erkek başından biri yavaş yavaş Agostino Tassi'nin güzel, kara bukleleriyle şekilleniyordu. Yüzü yok, bakışları yok. O haliyle, öteki siluete, daha

yaşlı gözüken kişinin silüetine yaslanıyordu. Cosimo Tassi mi bu kişi? En azından beyaz saçları, düz burnu, inceltme işaretine benzeyen çatma kaşları ile bir başka imgeyi uyandırıyor. - Baba, Orazio Gentileschi. •

M.M': M , ' • • '•

115

10

Croce Sokağı

Üentileschi'lerinJyi

3 Mayıs 1611

- Soyundun mu? diye sordu Orazio, belli belirsiz bir sesle.

Ona bakmıyormuş gibi yapıyordu, kendi işiyle ilgileniyordu. Ama kapı sürgüsünü çekmiş ve atölye kapısı önüne bir sandalye yerleştirmişti. Bir köşede, ip üzerine atılmış bir çarşafın ardında soyunuyordu kızı. Korse kancalarını açtı çabucak, eteğinin ipini çözdü ve bir çarşafa sarınarak, sehpaye oturmak için koştu. O pozunu almadan Orazio'nun dönmeyeceğini biliyordu. Aralarında bu konuda anlaşmışlardı: Artemisia kendini hazır hissettiğinde ona seslenirdi. Öz babası önünde kendini çıplak sergilerken, utanma duygusuna alışmış mıydı acaba? Böylesi durumlarda her ikisi de mesleklerine özgü bir soğuk havaya bürünerek, etkilenmemiş gibi davranırlardı.

Artemisia ona bu kadar kızgın olmasaydı, kuşkusuz ilk gençlik yıllarından beri bildiği şekliyle iç rahatlığı duyardı. Aynı suçu birlikte işlediklerinde, baba da kızı da, ressamalara modellerini soymayı yasaklayan Roma yasalarına birlikte karşı gelmiş oluyorlardı. Erkekler çıplak olarak mahallenin bütün ressamlarının evinde aynı biçimde modellik yapabiliyordu; ama. bacchante'fan*, Suzanne'ları, Kleopatra'ları, resim

* bacchante: Ewipides'in trajedisi. 116

iil

tarihinin çırılçıplak kadın kahramanlarını temsil etmek için gerçek kadınlardan esinlenenlerin hali yamandı! Kadın teninin ince, zarif

görünümü, kadınca çizgiler, delikanlıların anatomisine bakılarak, bu çizgileri biraz daha yuvarlatarak veya antik tanrıça heykelleri kopya edilerek verilebiliyordu. Şurası da kesindir ki, çok sayıda fahişe poz vermek için zamanlarını bol bol, para karşılığı bu işe vermeye hazır görünüyorlardı. Ama işin riskine bağlı olarak fiyatları akıl almaz derecede yüksekti ve güzellikleri de umulduğu kadar değildi. Demek ki bu durumda Orazio'nun elinin altında, paha biçilmez bir hazine yatıyordu. Kızının güzelliğini, hiç tanık olmaksızın, resme aktarabiliyordu.

- Bir gün yakalanacaksın, dedi kara kara düşünerek Dua kürsüsüne diz çökmüştü. Orada Maria Magdalena, pozunda durmak zorundaydı.

Babası bu söyleneni bir işaret gibi gördü ve ona yaklaştı: ... ,;••
>.,...-

- Kehanet mi? . Orazio'nun
yüzünde bir gülümseyiş esti geçti. Artemisia'nın böyle çıplak halde kendisine teslim olduğu anlarda, birazcık neşelenir, eski zamanlardaki iyi haline bürünürdü. Mahrem yerlerine çarpmamaya çok dikkat ederdi; atölyeyi çok büyük ateşler yakarak, elinden geldiğince en iyi biçimde sırtırdı. Kızın ona sağladığı bu iyilikten dolayı sonsuz minnet duyuyordu ona. Kıza gelince, çarpışmadan, ters düşmeden birbirlerini o dikkatle izledikleri bu ayrıcalıklı anların değerini bil1 meyi öğrenmişti sonunda. Sessizce resim yapan ustasını gözlemleyebildiği bu zamanlarda, her zamankinden çok bu samimi saatlerde daha fazla şey öğreniyordu. Ama bu gün Orazio ona sevgisiz ve acımasız. bir bakışla bakıyordu.

- Kehanet mi? diye yineledi, aynı yapay neşeyle. "Yoksa tehdit mi?..."

Bitiştirdiği ellerinde ısılı haç, Maria Magdalena haçın üstüne eğilmekteydi. Soruyu savuşturarak, alaylı yergiye geçti:

"" .!•", ""!••...• •

117

- Sana her zaman üstünlük taslayacağım. Sana yasak olan bütü kadınları somut kılmam için aynanın önüne geçip soyunmam yeterli.

- Ne demek bu?..

- Bu üstünlüğü kendime saklamayı düşünüyorum. Orazio'nun fırçası havada kalakaldı. Bu tümce, böylesine sakince söylenmiş bu sözler, son haftalarda başına gelenlerden çok daha fazla dokunuyordu ona. Ne demek istediğini biliyordu: Çıkarları çatışır, yollar ayrılırsa, resim alanında savaş ilan demektir bu.

- Peki, dedi yalnızca, gidebilirsin.

Artemisia iki kez söyletmedi bile. Dua iskemlesini bıraktığı gibi kalktı. Bu kez Orazio, o atölyenin içinden geçerken gözleriyle izledi. Genç kızın ayağı çarşafa dolanıyor, örtünmeye çabalıyor, bedenini ondan saklıyordu: insanlığın ilk günahını işledikten sonra yaratıcısından kaçan Havva! Hatta giyinmek için bezleri ipe attığı zaman bile dönüp bir kez daha baktı kıza. O an onu parlak çıplaklığıyla gördü, şimdiye değin böyle görmemişti: göğüslerini, bir başkasına ait olacak olan nice sevdiği bu kadının, kızının karnını gördü/»1' ' ' ! •'

- Girolamo'yu görmeyi başarabiliriz mi? diye bağırdı Artemisia Tuzia'yi merdivende durdurarak. ^:' •'

- Tanrıya şükür ki evet, gördüm Onu, âmâ kolay olmadı, diye karşılık verdi hatun. ' ' : , •>•;

- Ne söyledi size? '•. "•"• -<;

- Size iade-i ziyaret yapacak. ^

- Peki ne zaman? ; , >

- Yarın sabah... Bizim eve gelecek... Babanız gittikten sonra. Benim kapıyı-birilerine açtığımı duyar duymaz, yukarı çıkın siz.

- Yarın sabah ha! Tanrı sizden razı olsun Tuzia!

118

Via della Croce'deki ev daha öncekilerden pek farklı değildi. Zemin kat, bir terzihaneydi. Evin ön cephesi ise bir sabuncu dükkanına bakıyordu. Adres böyle verilirdi, zira o zamanlar Roma sokaklarında hiçbir yerde numara filan yoktu. Kapıdan geçer geçmez, çamaşırlığı sola alıp, bir (cortile)'yi avluyu dönerek yükselen merdiveni çıkmak gerekiyordu. Birinci katta Gentileschi ailesi oturmaktaydı.

Bu seferki evlerinde, sıra halinde beş oda vardı. Önce mutfak, sonra penceresiz oturma odası. Daha sonra da sokağa bakan iki büyük açmasıyla atölye geliyordu. Atölyeye bitişik iki yatak odası. Dip taraftaki Orazio ve üç oğlu içindi. Atölyeye bitişik olanı ise Artemisia'ya aitti.

Tuzia'nın katında konuşulanlar üst kattan duyulmazdı, ama gidip gelenler, giriş kapısının sesi duyulurdu. Girolamo'nun Tuzia'nın evine yapacağı ziyareti pusuda bekliyordu Artemisia.

- Yarın! dedi bir kez daha. Neşe ve şükran duyguları içerisindeydi. Tuzia konuşmaya yeniden başlamadan önce Artemisia sarılıp onu öptü.

- Sizden saklayacak değilim, onu sokakta bulana kadar neler çektim... Nerdeyse koşturup durdum peşinden... Onu buldum, ama biraz soğuktu. Babanızın bana bu konuda söz verdiğini söyleyerek rahatlattım önce onu...

- Bak bu doğru, eh, az biraz doğru, babam razı oldu gibi. Artık manastırdan filan söz etmiyor!

- Yine de Girolamo Modenese'nin size göre biri olmadığı düşüncesini bende yok edemezsiniz... Yeterince iyi değil! Bu herifte ne buluyorsunuz bilmiyorum. .Meryem'in affına sığınarak, izin verirsiniz size bir şey söyleyeyim, o adamın bacakları arasında bir şey yok... Oysa ki Bay Tassi öyle mi ya, bambaşka biri o! İşte size uygun bir erkek...

- Ondan nefret ediyorum!

v:

- Ama neden canım?

, > , ; (•

- Babama çalışan bir ispiyoncudur o! •

, '• "': 119

- Ailenizin şerefinden öte bir şey düşünmeyen ve yalnızca sizin onurunuzu savunan bir kibar bey.

- Odamın kapısına kadar gelip nöbet tutmak için babamın adını ve dostluğunu kullanan bir ahlaksız.

- Kavga sırasında edilen hakareti bağışlamayı bilen ve sizin Girolamo'nuzla soylu bir davranış gösterip barışan cömert ruhlu birisi.

- Hayır, babamın güvenine daha iyi ihanet edebilmek için öve öve göklere çıkaran ikiyüzlünün teki! . ,.
 - Tuzia şöyle bir içini çekti: .,• ,
 - Ne karmaşık birisiniz siz!
 - Ya siz Tuzia, Quirinal Sarayı'ndaki karşılaşmamızdan bu yana aynı kişi misiniz? diye sürdürdü aynı şiddetli tonda Artemisia. "Beni artık sevmiyorsunuz!"
 - Ah, ben mi sizi sevmiyorum? Yarın sabah babanız burada yokken, size bayılan birini evime alıyorum ve de sizi sevmiyorum öyle mi? Artemisia kederle gülümsedi.
 - Değiştiniz. (,...\$;• .. ,,,
 - Hayır, siz uzatıyorsunuz! Agostino yakışıklı biri. Zengin. Ve üste-îf lik dul... Sizin bir kocaya gereksiniminiz var: İyi ya ben de size onu bu-:' luyorum işte!
 - Ben Girolamo'ya söz verdim. •;.<, ..^İi-H .:V;si:-
 - Ama babanız Agostino'yu tercih ederdi... , I , ,,, >
 - Ben Girolamo'yu seçtim, tamam mı?...
 - Eğer bir gün babanızın sizi evlendirmesine önem veriyorsanız yavrucuğum, onun gönlüne göre birini seçseniz iyi edersiniz!..
- 120
- 11
- 1612 yılı Mart ayındaki duruşmada Artemisia Gentileschi'nin ilk ifadesi
- (4 ve 9 Mayıs günleri yaşanan olayların anlatısı)
- "Ertesi sabah, henüz yataktaydım, babam çoktan gitmişti. Merdivenlerde Tuzia'nın ayak seslerini duydum. Kapısını açıyordu. Aceleyle giyindim ve onun evine çıkan basamakları dörder dörder çıktım.
- "Agostino Tassi ile birlikte Papa'nın iâşe astsubayı Cosimo Quor-li'yi de görünce Agostino'ya dönüp dedim ki: "Şu işe bakın! Bir de bu adamla gelebiliyorsunuz buraya ha?" Tabii, Cosimo'dan bahsediyordum. Agostino sakin olmamı söyledi. Ben de öyle yaptım zaten. O zaman Cosimo da bana Agostino'ya karşı kibar

davranmamı tavsiye etti... Bu uyan beni fazlasıyla sinirlendirdi. Sözlerine devamla, öteki bazı insanlara kendimi nasıl verdiğem, Agostino'ya da öylece vermeme söyledi. Öyle öfkeliydim ki, onun gibi bir salağın sözlerini dinlemeyeceğimi söyleyerek tersledim. Defolup gitmesini rica ederek sırtımı döndüm. O zaman sözlerinin bir hata, bir gaf olduğunu şaka yaptığını söyledi. Sonuçta her ikisi birden çekip gitti. Ama Cosimo'nun sözleri beni çok sarsmıştı. Günlerce hasta oldum bu yüzden.

"Babama hiçbir şey anlatmadığım halde, o her yerde benim sinirliliğimden yanıp yakıldı. Bundan faydalanan Tuzia birazcık hava almamın, gidip gezinmemin bana iyi geleceğini, evde böyle kapalı kalma-

• • • • • ' . : " " • • • • • , ' ; ' • ' : • • : ' 121

nın bana yaramadığını söyleyiverdi.

"Ertesi gün, Agostino küçük oğlu aracılığıyla Tuzia'ya, benimle mutlaka bu gece konuşması gerektiği haberini vermiş. Yaptığı yardımlar nedeniyle teşekkür etmek için, kızlarından birine giysi yapması için bir parça kumaş hediye ediyordu karşılığında. Tuzia bana haberi ilettili ve ben şöyle yanıt verdim: "Ona gidip söyleyin, akşam vakti genç kız-larla konuşulmaz öyle."

"Ertesi gündü, babam, gerçekten sağlığıma iyi gelecekse, Tuzia'nın beni gezintiye çıkarabileceğini söylemiş. Onu namuslu bir kadın sanarak, beni Saint-Jean-de-Latran'a götürmesi için izin vermiş.

"Saint-Jean Kilisesi'ne gittiğimiz o sabah, herhalde bir gece öncesinden haberdar edilmiş olacaklar ki, Agostino ile Cosimo eve çıkagel-diler. Beni kent dışında bir eve götürmek konusunda Tuzia ile anlaştılar. Ben sinirlendim, kıra gitmek istemediğimi, beni rahat bırakmalarını söyledim. Onlar da çekip gittiler, biz de Saint-Jean-de-Latran'a doğru yola çıktık." ... , :

Artemisia bu geziyle ilgili haberi o iki kafadara Tuzia'nın değil de, bizzat babasının vermiş olabileceğini akıl edemiyordu. Agostino Tassi ile Cosimo Quorli'yi kızına göz kulak olmalarını istemekle Orazio'nun delilik edeceği kimin aklına gelir? Ne var ki,

tanıklar bu konuda uyuşmakta. (Kardinaller Meclisi'nin salonunda çalışan bütün işçiler, Agostino Tassi'nin anlattıklarını doğrulayacaklardır.) Mayıs 1611.

"O sabah, Gentileschi Quirinal Sarayı'na geldi, ben çoktan oradaydım, "diye anlatacaktır yargıçlara." Komşusu Tuzia ve kendi kızı Arte-misia'nın Saint-Jean-de-Latran'a gittiklerini söyledi bana. Bu kiliseye gitmek için öyle ısrar etmişler ki, sonuçta Orazio bir şeylerden kuşkulandır olmuş... Kendisi pekala ne yapıp ettiklerini ne çevirdiklerini görmek için onlara eşlik edebilirmiş. Ama efendim, yapamazmış! Yeni 122

sıvalı duvara ikinci kat sıra için işçilerine görev vermişmiş. İş beklemezmiş. Bense, henüz o günkü işimi hazır etmediğimden, Orazio benden onun yerine kızını korumak için benim yardıma gitmemi rica etti. Ben de oraya gittim..."

Tassi'nin tanıklığından ne diye kuşkulanılsın ki?

Raslantı bu ya, olduça akla yatkın gözüküyor. Artemisia'nın Agostino'ya karşı ters davranmasını bilen Orazio, bu adamı kızının yanına gönderirken pek bir şeylerden kuşku duymuyordu. Agostino, dayak atma işinde, Gentileschi'nin onuru söz konusu olduğunda gösterdiği özveriyle bağlılığını kanıtlamıştı.

Orazio'nun baştan göremediği şey belki de Agostino'nun şu kızını izletme işiyle ilgili olarak Cosimo'nun yardımlarını alacak olmasıydı. Gentileschi'nin şikâyetlerini doğru kabul eden iş arkadaşları —uzun anlatmaları, korkuları, kaygıları sonucu- uzun süredir Artemisia'nın yanlış davranışları konusunda ikna olmuşlar, onun mahallede herkese dağıttığı zevklerden, şu Orazio'nun kulaklarına az buçuk fısıldadığı zevklerden kendilerine düşen payı almayı düşlemekteydiler sadece ve sadece.

- Kız bana nasıl da benziyor, sen öyle görmüyor musun? diye soruyordu büyük kiliseye giderken.

- Artemisia mı? Bilmem.

- Yüzündeki bazı çizgiler... Gözleri... Kaşları... Benim kızım olduğunu bilsen ne derdin?

- inanmazdım! diye karşılık verdi Tassi kahkaha atarak. "Kendi kızını baştan çıkarmak bana çok büyük suç gibi gelirdi doğrusu!"
- Şu yobaza da bakın! Peki Lut peygamber kızını nasıl döldedi dersin? Suçluluğa gelince, her ne olursa olsun, ahlaksız bir kadını beceren bir erkek zaten kendisi lekelenmiştir, diye alaya aldı Quorli, İsa'dan açılmalar getirerek.

- Günah işlemeyi bırak, bir de yanlışı olduğu yerde değerlendire!

123

diye onadı Agostino.

Yapı iskelesinde tek basıyken, Orazio Gentileschi, ıslak harç üzerine kardinalin dördüncü erdem dediği, sakinimi simgeleyen kadının hatlarını işliyordu. Ne bekliyordu? Ne umuyordu? Pek tuhaf elçisinden ne diye bu kadar korkuyordu? Arkadaşlarının kösüllüğünü biliyordu: Tehlikenin boyutunu mu ölçemiyordu? Yoksa karanlık bir takım zevkler mi alıyordu bundan? Agostino'nun Artemisia'ya eğilimini anlamış mıydı ve ayrıca kızın kendisi için seçtiği aşığı cezalandırmak ve kovmak için Tassi'nin kıskançlığına mı güveniyordu yoksa? , ;

Orazio -Agostino'nun sevgisi ve Artemisia'nın nefretinde- her ikisinde de, hem ona hem ötekine karşı duyduğu sevgiye, kendi tutkusuna, her ikisine olan kendi takıntısına müthiş bir başından savma yolu bulmuş oluyordu.

124

12

Saint-Jean-de-Latran

9 Mayıs 1611

"Dünya halini sevmeyiniz... Dünya, tenin isteği kamçılmasıdır. Gözleriniz cinsel isteğin uyarıcısıdır, dünya yaşamın gururudur!"
Günah çıkartma kulübesinin kafesi ardında böyle konuşuyordu rahip.

Artemisia'yı kendini suçlu gördüğü hatalarından arındıracaktı.

"Dünya halini sevmeyiniz, ne de dünyada var olanı, kızım. Tanrı aşkı, dünya sevgisiyle dolu olan kişide yoktur!"

Ses karanlıktan geliyordu, havari Saint-Jean'ın sesi kendi adıyla anılan kilisenin altınları ve mermerleri altında fısıldıyordu sanki. Saint-Jean de Latran, Roma ve dünya katedrali, la prima chipsa dell'orbe catolico peygamber dönemi kiliselerinin, patrik bazilikalarının ilki. Günah çıkartmak için Artemisia'nın buraya kadar gelmesi ras-lantı değildi. Miraç bayramı arefesinde Saint-Jean'a yaptığı ziyaret, onun bütün günahlarını bağışlayacak, bir tövbe sağlayacak, günahını çıkaran rahibin zaman zaman onun için belirlediği geçici süreli cezaların tümünü yerine getirecekti. Çarmıha gerili İsa'yı gösteren resmin altında diz çökmüş, alnım kafese dayamış, coşku içinde dinliyordu Artemisia: "Arzuya karşı koyun kızım, işlenen günahın başlangıcındaki arzuya karşı koyun. Bazı şeylerden yoksun kalarak, oruç tutarak inan kendi bedenini terbiye etmeli..."

125

Tuzia ve Artemisia'nın küçük kardeşi Francesco da, orada hücreler içinde küçük, kara lekeler gibi durmuş, koskoca kilisenin beş ayrı geçitini belirliyordu sanki. Org, günün bu dört büyük ayinini bildiren ilahiyi çalıyordu. Kilise şahmının her küçük kemeri arasındaki gümüş buhurdanlıklar yavaş yavaş sallanıyordu; üstlerine kakılmış değerli taşlar, ateş pırıltılarını buhurun mat beyazlığı içerisinde saçmaktaydı.

Agostino'nun ona, eski çırağın suçlamalarını aktardığından bu yana Artemisia'nın içini bir sıkıntı kaplamıştı. Hafif bulantı, adını koyamadığı bir yanlıştın verdiği sarsılmışlık duygusu; varlığının temelinde bir ağırlık, öyle bildik bir ağırlık ki, genç kız nedenini unutuyordu. Bazen kendinden ve duyduğu korkudan iğrenerek ürperiyordu. "Tan-n'nın öfkesini üstüme çekecek ne yaptım ki ben?" Sıçrayarak, suçlu olmadığına dair Meryem'i tanık gösteriyordu. Şu Scapellino denen adamla en ufak alışverişi asla olmamıştı! Pis saçları olan bir sığır, boş gezenin boş kalfası, model olarak yararlanmak amacıyla baba-kız Gen-tileschi'lerin uzun süre yanlarında alıkoydukları yetersiz biri. Resimlerine ya despot Goliath başı olarak,

ya da İsa'nın cellatının yüzü için poz veriyordu. Artemisia'nın ona karşı koyacak büyük bir gücü olamazdı! Doğruyu söylemek gerekirse, onun alçakça emelleri, istekleri olduğundan hiç kuşkulanamamıştı kız. Şimdi çırağın övündüğü başarılarının, aklı başında kimselerin yanında hiçbir değeri yoktu. Yalnızca babasının aklı böylesi suçlamalara takılmış durumdaydı. Orazio'nun ruhu; Artemisia'nın ise bilinci. Suçlu! Babasına karşı gelmekten ve ihanet etmekten suçlu. Çünkü, babasının onaylamadığı şu evliliğin suç ortağı olmaktan suçlu onun karşısında. Onu terk etmeye çalışmakla da, ona ihanet etmekte.

Suçluluk duygusu Artemisia'ya mihrap önlerine, ışığın ve tövbenin peşine düşürüyordu.

Kuşkudan çıldırmış gibi, buhurdanlıkların baş ağrıtan kokusu içinde, orgun titreşiminde, İsa'lı haç resimlerinde ve onu çağırان şu ses
126

karşısında yiyip bitiriyordu kendisini: Saint-Jean'ı örnek alıp Golgotha Tepesi'nde annesinin İsa'yı kendisine teslim ettiği yerde bütün gücüyle şöyle haykırıyordu: "... Size kızım, bütün insanlara, durumuna göre aramızdan herkese, bakir havariye kulak ver: Kendisini ten isteklerine kaptırmış olan sizler, bunun peşinde sürüklenmekten vazgeçin! Ve namuslu bir evlilikte pekâlâ tensel isteklere başvuran sizler, tene boş verin, duygularınızdan vazgeçin" "Meryem Anamız, Tanrı'mın anası, diye dua etti Artemisia, ta yürekten seslenerek, babam beni evlendirmeye razı olsun, kurtarın beni!"

Tuzia'nın tavsiye ve buyruklarından yoksun kalmıştı, onun dostluğu bugün Girolamo Modenese ile sözlü oluşuna ters düşüyordu ve Artemisia neyin iyi, neyin kötü olduğunu, ayıramaz durumdaydı. Masum olan neydi, hangisi düşüştü? Cosimo'nun son imalı sözleri, kabalığı, onu hepten kirletiyordu. Kendinden, yaptıklarından, saflığından kuşku duyar olmuştu sonunda.

"Zira, diye sürdürüyordu rahip, eşler arasındaki sevgide kendini tutamayışa bir çare hazırlayan Tanrı, bu kutsal çare ile kötülüğün

büyükliğini göstermiştir insana. Evet, elbette özlemini çektiğiniz evlilik gibi bir; evlilik iyidir, değil mi ki kutsanma söz konusu; ama kötülüğün olduğunu var sayan bir iyi şeydir, bu kötülük, şehvettir! Evlenmek, kızım, hoş görülen kuralsızlığa fren de koyar. Ama, ey sefil insanlığın büyük zayıflığı; yeterince üzülmeliğimiz şey, evlilik bağının sınırları içerisinde tutunabilmeniz için karşılaşacağınız nice zorluk var. Bir kadının kendi kocasına duyduğu sevgi, öteki bütün erkekleri doyumsuzluğa götürmüyor mu? Bu türden dengesizliklerden kaçınmak için, evli insanlar namuslu bir şekilde yaşamak zorundadırlar, yani kendini duyuların doyurulmasına kaptırmaksızın... Yavrucuğum, bütün öteki kadınlardan daha mutlu olun ve teni hor görün, dünyasal olanı hor görün. Bu masumiyet durumunda kalmak için direnin ve böyle yaptığınızda Tanrı katında meleklerle eşit olacağınızı düşünün!"

;. 127

illi

Günah çıkarma kafeslerinin üstünde çocuk yüzlü melekler küçük, beyaz kanatlarını açıyordu. Kornişler üzerinde yusuvarlak çocuk yüzlü, yalancı mermerden bin putti ve kiliselerin kubbe anahtarları uçuşuyordu! Şahın kenarlarında, yüzlerce mumun ışığında dalgalanıp duran devasa bir halıda Cebrail, Seylan'a üstün geliyordu... Sancakların, altın kırmızısı halıların bezeme kıvrımlarında ve çiçek desenlerinde her şey titreşimler, ürperişler içindeydi kutsalışığın soluğu karşısında.

Sabahın aydınlık ışığında, altın yaldızlı tavan teknesi, mavi fon üzerine, papa armaları, döşemelerin geometrik deseni -yeşil mermerden eşkenar dörtgenler, kızıl damarlı somaki mermerden gül bezekler- kilise bütünüyle, bir fışkıрма, gün ışığı sularında renk demetleri içinde bir patlamaydı sanki.

incecik beyaz ışık demetleri, dokunsan ele gelecek çiğlikte, yukarıdaki pencerelerden yağıyordu; yalnızca papanın ayın sırasında bulunacağı baş mihrap üstünde bir araya geliyorlardı. Şamdanlar, kollu şamdanlar ve içinde Saint-Pierre ile Saint-Paul'un kafalarının

bulunduğu, altından kutsal anmalıkları aydınlatan avizeler koro yerini kıvılcımlar yuvasına dönüştürüyordu. Burada her şey Artemisia'yı dünyadaki yerinden söküp alıyordu. Güç denen şeyi, huzur aramaya geldiği karanlık odacığa kadar her yerdeki kutsal gücü duyumsuyordu orada. Din adamının sesi ona yöneliyor, mırıldanışına bir makam veriyor, onu sözleriyle sarıp sarmalıyor ve dünyayla ilişkisini kesiyordu.

"Ben kirlenmedim!" demeyiniz. Sanmayın ki Tanrı da siz unuttunuz diye sizin günahlarınızı unutacaktır. Tanrı babanın yüce tavsiyelerine karşı direnmeyin, bu tavsiyeleri sizden geri alırsa öfkeye kapılmayın! Zira Tanrı'nın gücüne başkaldırmak gururun âlâsıdır ve tabii, deş- , | teğine karşı kafa tutmak da. Çok öğrenmeye, çok bilmeye çalışmayınız. Uyguladığınız sanat alanında yıpratıp gitmeyin kendinizi. Vazgeçin resim yapmaktan. Tanrı'nın selametinden öte başka bilim aramayınız. Başka her tür bilgi boşunadır." ,

, .. ,

128

Artemisa, rahipten, içinde çekeceği eziyetleri, ne kadar oruç tutacağını belirten bağışlanma kâğıdını alıp, küçük kilisede ayrı bir köşeye çekilip dualarını okuduktan sonra, kutsal şaraplı ekmek sunulan mihrabın orada, çapraz şahında, Francesco ile birlikte kendisini bekleyen Tuzia'nın yanına gitti. İşte bazilikanın bu bölümünün süslemelerini Papa VIII. Clement, 1600 yılında Cavalier d'Arpin ekibine yaptırmıştı. Bu ekip içinde Giovanni Baglione ve Orazio Gentileschi de vardı. Büyük bir ziyaretçi kalabalığı orada itişip duruyordu. Dindarlar, azizlerin azizi Peygamberin kutsal tasının saklı olduğu sandığın önünde seyre dalıyor, fresklerin altında oradan oraya geziniyor ve resimlerin konularını yorumluyorlardı. Kimselere susun demeden ayın başlamıştı koroda. İnsanlar yüksek sesle gevezeliğe, gezinmeye devam ediyordu. Artemisia da başını yukarı kaldırmıştı, pencereler arasındaki en yüksekte yer alan on iki havariden hangisinin babasının fırçasından çıktığını tahmin etmeye çalışıyordu.

Orgun bulunduğu yere varınca Gentileschi'nin Saint Thaddee's'mi gördü, yarısı plili bir giysi altında kalmıştı: Cosimo'nun şişman silüetiydi bu. Sonra Agostino'nun cart kırmızı kol ağızlan gözüne çarptı.

İkisi de çapraz şahının sıraları arasında duruyordu. Meslektaşının üzerine eğilmiş olan Agostino'nun kel kafası, onun kulağına şaka gibi bir şeyler fısıldıyordu. Gözlerini birbirinden ayırmaksızın, gülüyorlardı.

Bunu izleyen sahneden, Tuzia 1612 yılı Mart ayında vereceği ifadede ayrıntılı biçimde söz edecektir: "Saint-Jean'm orada, havarilerin önündeyken, Artemisia bağırırdı: "Bakın!.. Agostino ve Cosimo orada! Haydi gidelim!" Ben de kabul ettim ve ayini beklemeden gittik. Dışarıda Artemisia elinden geldiğince çabuk yürümeye başladı. O iki adamı ekmek için neredeyse koşuyordu diyebilirim...

.' '' ,<'. ' • . ' : | ; /-'•' . ••.' ; .

Kaçış rahaç crfmö | to: Saint Thaddee resmi önündeki durumu, Ar-

• • • „ '•• •• "•• 129

temisia'yı kilisenin çıkış kapısına birkaç adımlık bir yerde tutmuş oluyordu. Orgun gümbürtüsü altından geçip binanın önündeki düzlüğe çıkması içinse yeterli olmuştu.

Başını örten şalının iki ucunu kollarıyla birlikte çapraz kavuşturmuş halde, dilencilerin koltuk değnekleri, börek satıcılarının tepsileri ve sınır taşları üstüne tünemiş yaşlı sepetçi kadınların sepetleri arasından kendisine hızla bir geçit açmıştı. Meydanın tozu toprağı içinde kaynaşıp duran bir yığın baldırı çıplak.

Saint-Jean'ın iki çan kulesini, papanın kutsama locasını ve Papa V. Sixte'in büyük bir haçla taçlandığı, Mısır tanrısı Amon'un dikili taşını da ardında bırakarak yuvarlak alanı geçti. Başı önde, keçi sürüleri ve pencereleri deri panolarla örtülmüş, dört nal giden altı atın çektiği ve yüksek rütbeli papazlara ait ağır, siyah, "kör gözlü" arabalar arasında koşuşturuyordu. Kendisini Saint-Marie-Majeure Kilisesi'ne götürecek olan Via Merulana Sokağı'na henüz dalıyordu. Oradan, Trinite-des-Monts Kilisesi'ne kadar, Felice Caddesi'ni

kullanabilirdi. Biraz önce Tuzia onu bu yoldan götürmüştü. Elli dakikalık bir yol... Roma'nın büyük kiliselerini birbirine bağlayan bu sokak şebekesini papalar çok belirgin bir amaçla çizdirmişlerdi: Bir gün içerisinde, bu kutsal kentte, hac yeri olan yedi kiliseyi birden ziyaret edebilme imkânı veren bu yolculuğun yılda bir kez, özellikle karnaval döneminde yapılmasını Kilise zorunlu görüyordu. İman sahibi kişiyi Corso'nun putperest zevklerinden uzaklaştırmak; onları at yarışları ve balolarla uzaklara sürmek; karnavalın maskeli alaylarının yerine hac alaylarını koymak; daha bir baştan çıkarıcı, daha uçarı oyunlarla gelişen tiyatro coşkusunun yerine, dinsel törenlerin görkemini ve Roma mabetlerini koymak: Reform karşıtlarının büyük tasarısı işte bu yöneydi.

Böylece, Artemisia'nın daldığı Merulana Sokağı onun için İsa'nın havarisi Philippe'e söylediklerini somutlaştırıyordu gözünde: "Benim J yolum." Bu sözler Vicdanın Gerçeğe doğru yaptığı uzun yürüyüşü sim- ;

130

geliyordu. Kutsal kent çapında, meleklerle şeytanın kavgası. Roma çapında, ruhun bedene karşı verdiği savaş. "Cosimo ile Agostino, bizi hemen arkamızdan izliyorlardı," diye aktaracaktır daha sonra Tuzia.

Hep birlikte girdikleri bu yol, ıssız ve çamurlu bir mahalleyle dalıyordu. Kırsal bir alandı burası. Manastırların duvarları, dalgalı, engebeli, çok büyük bir arazi parçasını ortada bırakacak biçimde hendeklere gömülüp gidiyordu. Taşlar arasında elverişli alanlarda, şurada burada, tepecikler üzerinde, orta çağdan kalma pas rengi, parça bölük kule kalıntıları fırlıyordu. Yağmur yağacaktı. Koyun sürüleri otlar arasında, bir ağıl artıkları olarak çürümeye terk edilmiş kapkara kalaslar arasında otluyordu... Uzakta kara lekeler gibi gözükken çamlar arasında, Aureli-en surlarına kadar göz alabildiğine uzanan alanda otlayan iri boynuzlu mandalar göze çarpıyordu. Fırtına belirtisi bir ışık, çayırları solduruyordu. Havada nemli toprak ve gübre kokusu vardı. Artemisia çakıllarda tökezliyor, yıkık duvar

taşlarına çarpıyordu. Önü sıra horozlar, başıboş domuzlar yolu geçiyorlardı. Yamaçlarda, birden iki yanı selvili yollar ortaya çıkıyor, villaların gizlendiği gizemli koruluklara doğru tırmanıyordu.

"Artemisia'nın küçük kardeşi Francesco, diye anlatacak Tuzia ifadesinde, ardımız sıra geliyordu. Cosimo ve Agostino çabucak ulaştılar ona. Ona çok iyi davrandılar, börek aldılar. Francesco onlarla konuşa söylese bana yetiştii. Üçünün de aralarında konuştuklarını duymadım. Artemisia adımlarını sıklaştırmıştı. Öyle ki, bu şekilde koşmamasını bağıra çağıra söyledik ona!"

"Sanırım, ona yaklaştım" diye kabullenecektir Agostino ve şöyle dedim: "Saint-Jean'a sabah vakti bu kadar erken gidecek ne var? Babanız sizi kollamam için beni gönderdi."

Yüzü dönük olan Artemisia yanıt vermedi. Şimdi ikisi yan yana yürüyorlardı. Şalına sımsıkı sannmıştı; Agostino da pelerinini rüzgâra vermişti. Duvarlar sanki üstlerine kapanıyordu. s ,

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{ } \end{array} \right\}$$

• ' '•••: 'i; -V" 131

- Bu ıssız mahallede başınıza bir şey gelebilir! diye üsteledi. Adımını ona uydurmuş, neredeyse yanı sıra koşuyordu. Ve başınıza gelebileceklerden her ikimiz de pişman oluruz, eğer babanıza önem veriyorsanız!

Kız ona şöyle bir göz attı. Sessiz kaldı.

- Benden böyle kaçmakla Artemisia, size anlatamayacağım kadar büyük acı veriyorsunuz bana... Tanrı bana bir çok sıkıntı verdi; ama hiçbirini, sizin bu sabah bana yüklediğiniz sıkıntı kadar acıyla taşımadım."

Roma'da ona lo Smargiasso (şamatacı), lakabını kazandıran hatiplik yeteneğiyle kızın başını döndürüyor ve onu sözcüklere boğuyordu.

- Ama, bana karşı en acımasız düşüncelere kapılmanızı bağışlıyorum. Sizin için gerçekten iyi olan, benim için az iyidir. -Tüm bu tavırlarınıza karşın bu öylesine aziz bir duygu ki, sizde can bulan Tanrısal yapıtı yok etmenizi engellemek için canımı verirdim. Zira böyle kilise ortalarında erkeklerle buluşma sözleri vermekle, size

yanaşmak isteyenlere teslim olmakla, babanızı kandırmakla siz kendinizi mahvediyorsunuz Artemisia.

- Kimse, hiçbir zaman buluşma sözü vermedi, diye atıldı Artemisia. Agostino gülümsemesini gizledi: tepki vermişti ya, savaş başlıyor demektir. Kıza karşı açtığı bu savaş kazanacaktı.

- Sizde kötü niyet olmasaydı, niye kaçacaktınız ki? Suçlanacak düşüncelere kapılmasaydınız eğer, ne diye bana bu konudaki düşüncenizi açma durumunda kalasınız ki?

O sokaktan Sainte-Marie -Majeure şantiyesine çıkıyorlardı. ,

- ... ibadetinizi yerine getirmek için buraya gelenin yalnız siz olduğunuzu mu sanıyorsunuz?

Hiç duraksamadan kilisenin ardına döndü, Kardinal Montalto'nun villasının köşesinden sağa döndü. Burada manzara değişiyordu.

Daha

132 • ' , .. "•••";

dönemeçte, Roma bütün görkemiyle seriliveriyordu göz önüne.

Mermer duvarlar, altı girişten gözükten çeşmeler, kurşuni bir gök yüzü altında bembeyaz ev, meyve yüklü portakal ağaçları arasındaki antik heykeller, her şey bu görkem içerisine fırlatılıyordu. Artemisia bir ara Agostino ile arasında aralık bıraktı. Ama yeniden karşılaştıklarında Artemisia durdu:

- Bence siz iğrenç birisiniz!

Onları ayıran mesafeyi bir adımla kapatıp, yüzüne seslendi:

- Beni rahatsız etmek için, babamın dostluğundan yararlanıyorsunuz!

Hiç de hoş olmayan bir heyecanla titriyordu.

- Nereye gitsem karşıma çıkıyorsunuz. Kiliselerde beni izliyorsunuz, günah çıkarma kulübelerine dek kovalıyorsunuz beni!

Kız bağırıyordu:

- İsrarınız canımı sıkıyor! Saygısızlığınız beni rahatsız ediyor!

Kabalığınız midemi bulandırıyor! Bu yolla benden asla bir şey elde edemeyeceksiniz!

Sözlerin etkisi kesindi. Agostino ağzını açmadı. Ama şaşkınlık, öfke, heyecanın verdiği katılık, yüz çizgilerini bozuyordu. Bu da ona kaba sertliğe hakim olamayan bir yüz ifadesi veriyordu. Her ikisi de gergindi; bir süre birbirlerini süzdüler.

- Beni rahat bırakın, yoksa çevirdiğiniz dolapları babama anlatırım.
Agostino onu orada terk etti, öteki sokağa saparak şu sözlerle bıraktı onu:

- Dikkatli olun!

Tuzia ve Artemisia, Saint-Marie-Majeur Kilisesi'nden Croce Sokağı kadar onu gözden kaybettiklerini söyleyecekler, Cosimo'ya gelince, o da işten vazgeçecekti.

"Ama eve geldiğimde," diyecek Artemisia ifadesinde, "Paskalya"da yapılacak kudas ayini kâğıtlarını toplamak için beni bekleyen yöre ki-

133

lisesinin papazlarını gördüm. Kapıyı açık bırakarak içeri girdiler.

Âgos-tino arkalarından içeri fırladı. Papazları görünce kafa tutmaya başladı, onları dayaktan geçireceğini falan söyledi."

Artemisia, tanık olarak verdiği ifadesinde, papazların önünde, orada, Agostino'nun davranış biçimi konusunda görünüşte zararsız ayrıntıları katıvermekle ona korkunç bir tuzak kurmuş oluyordu. Kiliseden gelenlere saygıda kusur ettiğinin altını çiziyordu. Daha da beteri, Agostino'nun Paskalya'da pazar günü kudas ayininde şaraplı ekmek almadığını söylüyordu, Paskalya ayini en temel görevlerdendir, Kilisenin farz kıldığı tek görev!

Ayin masasında rahip, dindarlara bir tür belge, bir kâğıt parçası veriyordu. Bu belgeyi elde edemeyenler cemaat dışı kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ya da odun ateşine giderler. Zira bu kâğıt, inananlarla kâfirleri birbirinden ayıran bir belgeydi.

Agostino Tassi ile Artemisia arasında kızıışan savaşta iki taraf da kendi silahını bilemekteydi...

"... Sonra Agostino, din adamlarının gidişinden sonra o da gitti. Kendisine karşı çok kötü davrandığım, onu sevmediğim ve buna bir

gün üzüleceğim konusunda yakındı durdu. Ben de 'Nasıl, ben mi üzüleceğim? Beni isteyen adam parmağıma alyansı geçirmelidir tamam mı?' dedim. Alyanstan söz ederken ona yüzüğümü gösterdim. Bana sırtını döndü. Ben de gidip atölyeme kapandım. O da çıkıp gitti."

134

13

Croce Sokağı Atölye

9 Mayıs 1611

Resim sehpasında, tüm görkemiyle günışığı içerisinde bitirilmiş bir tablo kuruluyordu: Suzanne ve İhtiyarlar. Biraz geriye çekilmiş, yapıtını inceliyordu Artemisia. Evet bu kez galiba bitmişti, tamamdı! Resim sehpasını atölyenin arka kısmına çekti. Tuval gölgede kuru-malıydı, saydam boya ve vernik sararmamalıydı.

Tablo, gölge yerde, küçük bir ayna gibi parlamaktaydı. Birbirinden ayrı duran üç kişinin yüzü -Artemisia, Agostino ve belki de Orazio-camla kaplanmış gibiydi. Sırsız ayna.Yalnızca biçimler, Orazio'nun piramit kurgusu çalışması, Artemisia'nın hiç dokunmadan öylece bıraktığı orijinal desenin tüm ana hatları bütünüyle algılanıyordu. İki ihtiyarın omuzları tek bir yatay hat içinde birleşiyordu, tek renkli bir eğri; mordan kırmızıya, bir halkamsı yay uzamı kapatıyor, Suzanne'ın üstüne yükleniyor, onu eziyordu.

Artemisia da, Roma'daki bütün ressamılar da, İncil'deki o bölümü biliyorlardı.

"O yıl, halk kendisine yargıç olarak iki ihtiyarı seçmişti. Herhangi bir davası olanlar onlara başvuruyorlardı. [...] Her gün güzel Suzanne'ı kocasının bahçesinde gezinmeye girerken görüyorlardı, onu arzu et-135

meye başladılar. Akılları başlarından gitti."

Daniel babından, bu son ayetleri ona hangi ses aktarmıştı?

Babasının sesi mi, yoksa Cosimo'nunki mi yoksa kulağına fısıldamıştı bunları? "Bu tutkuyla yüreğinden yaralı iki yaşlı, acılarını birbirlerinden gizliyorlardı. [...] Bir gün, ayrı oldukları bir zamandı.

[...] her biri kendi yoluna gitmişti Bir gün bir araya, yüzyüze geldiler. İşte o zaman birbirlerine açılmak zorunda kalıp, aşklarını itiraf ettiler ve Suzanne'ı yalnız yakalayabilecekleri bir anı kollama konusunda ikna oldular. [...] Suzanne her zaman olduğu gibi çıkageldi. [...] Hava çok sıcak olduğundan, bahçedeki çeşmede yıkanmak istedi. Kimsecikler yoktu: yalnızca saklanmış olan o iki ihtiyar. [...] Hizmetçiler çekilir çekilmez adamlar ortaya çıktılar ve üstüne atlayarak dediler ki: "Bahçe kapısı kapalı, bizi kimse göremez. Biz seni arzuluyoruz. Direnme! Bizimle yat! Eğer reddedersen, seni bir genç adamla yakalamış olduğumuzu söyler, adamın burada seninle yattığına tanıklık ederiz." [...] Suzanne içini çekti: "Her yandan saldırıyorlar bana! Size izin versem benim için ölüm demek. Size karşı koysam, elinizden kurtulamayacağım. [...] Ama en iyisi Tanrı'ya karşı ihanet içinde olmaktansa sizin elleriniz arasında masum olmak daha iyidir." Bağırma çağırma yardım istedi. "İki ihtiyar böylece onu suçladılar. Onu yargıladılar. Ölüme mahkûm ettiler."

Tuval üzerinde kendini gözler önüne seren çıplaklığı içerisinde Suzanne direnmekteydi.

14

1612 Yık Mart ayındaki duruşmada Artemisia Gentileschi'nin ilk ifadesi

(9 Mayıs 1611 tarihinde geçen olayların anlatısı)

"Aynı gün, öğlen yemeğinden sonraydı, yağmur yağıyordu. Salt eğlence olsun diye, Tuzia'nın küçük oğlunun portresini yapıyordum, Agostino geldi. Kapıyı açık bulmuş, çünkü evde duvarcılar çalışmaktaydı. Beni çalışırken görünce: "Bu kadar da çok resim çalışmayın canım!" dedi bana. Elimden fırçaları ve paleti alıp yere attı. "Yeter bu kadar resim, yeter!" Paleti ta odanın öteki ucuna fırlattı ve Tuzia'ya bağırarak: "Sen, defol ortalıktan!" Tuzia'ya kalması için, beni onunla yalnız bırakmaması için yalvardım. O da bana: "Burada kalıp sizlerle tartışmak istemiyorum. Gidiyorum ben!" dedi.

Agostino'nun başını omzuma koyduğunu görmüştü, ama yine de çekip gitti."

Tuzia çıkar çıkmaz, Agostino elimi eline aldı ve, "Haydi birlikte biraz yürüyelim, ikimiz... Oturup kalamam, kıpırdamadan durmak benim için artık dayanılmaz oldu!"

"Birlikte atölyeyi arşınlayıp durduk".

Kendimi iyi hissetmediğimi, ateşimin olduğunu söyledim.

"Ateşi olan benim, sizden daha fazla yanıyorum ben!" diye karşılık verdi. ' , , , ; • ... , , .. ,; ,,,,...- , •.

"Benim odamın kapısına yavaşça girdim ki, atılıp aniden kapıyı açtı,
..."; 137

beni aceleyle içeri itti, sürgüyü çekti. Beni yatağa attı. Eli göğsümdeydi, yattığım yerde beni öylece alıyordu. Bacaklarımı kapatmayayım diye dizini baldırlarımın arasına yerleştirdi, sonra elbisemi kaldırdı. Ben çırpımıyordum. Ağzıma bağırmamı engellemek amacıyla bir mendil soktu. Sonra sıkıca tuttuğu ellerimi bıraktı, iki dizini bacaklarım arasına yerleştirdi ve sonra, organını dimdik çıkardı, itelemeye başladı, içeri girdi. Ben müthiş bir yanma hissi duydum, canım yanıyordu. Ağzımı kapattığı eli nedeniyle haykıramıyordum, ama hiç olmazsa elimden geldiğince bağırmaya gayret ediyordum, Tuzia'yı çağırıyordum, yüzünü çırmaklıyordum, saçlarını çekiştiriyordum, içime girmeden önce organını yakaladım, girmesin diye derisini kopardım. Ama yaptığım hiçbir şey onu durduramıyordu, yaptığı şeyi yapmaya devam etti. Organı içimde olduğu halde uzun süre üstümde kaldı. İşini bitirince, çıktı ve beni bıraktı. Nihayet serbest kalınca, masaya koştum, bıçağı aldım ve yüzüne haykıarak koştum: "Öldüreceğim seni. Namusumu kirlettin sen!"

"Gömleğini açtı: "Haydi durmasana!" dedi.

'Saplamak istedim bıçağı savuşturdun. Yoksa öldürürdüm onu. Onu göğsünden yaraladım. Kanı akıyordu. Ama hafiften, zira yalnızca sıyrıp geçmişim. Gömleğini yeniden kapattı.

"Hiçkınıyordum, bağıırıyordum, bana yaptıklarından dolayı umutsuzluk içinde kıvranıyordum.

"O zaman beni sakinleştirmek için Agostino bana şöyle dedi: 'Size evlenme teklif ediyorum, söz veriyorum sizinle evleneceğim, Artemisia. Şu an içine kısılıp kaldığım labirentten kurtulur kurtulmaz sizinle evleneceğime yemin ediyorum.' Sonra da şöyle dedi: 'Ama şimdiden haberiniz olsun, sizi karım olarak alınca, hiçbir hafiflik kabul etmem, tamam mı?'

"Ben de ona yanıt olarak dedim ki: "Sanırım siz de bugün, hafif bir kadın olmadığımı kabul etmişsinizdir."

138

"Ve bu evlilik vaadinden sonra, beni yatıştırmayı, umutsuzluğumu gidermeyi başardı. Bu sözden sonra, onun isteklerine boyun eğerek, bir yıl boyunca çok kereler karşılık vermiş oldum ona."

"[...] Agostino Tassi'den başka bir erkeğe ait olmadığımı burada belirtmeye önem veriyorum... . Her ne kadar, onun bana zora başvurarak sahip olduğu günün ertesi gün, Cosimo da hesap görmeye geldiyse de... O da bana tecavüze yeltendi, bütün gücünü, enerjisini bütün ağırlığını kullandıysa da beni kirletmeyi başaramadı. İşte o zaman mutlaka intikamını alacağını söyledi. Her ne olursa olsun, bana sahip olmuş gibi orada burdaböbürlenecekmiş, herkese anlatacakmış... Birçok kişi nezdinde bunu yaptı da [...] Özellikle de Agostino'nun yanında konuşmuş, o da bana karşı öfkelenip, sözü bozmakla tehdit etti beni.

"Ama o sözünü tuttu. Birçok kereler yineledi bunu. Ben de sözünü tutacağından öylesine emindim ki, önüme çıkan öteki evlenme tekliflerini, kendisinden başka birisiyle evlenmemi engelleyerek hep geri çevirtti.

"İşte Agostino ile aramızda olup bitenler bunlar..."

139

ikinci Bölüm JUDITH

SCIPION BORGHESE ZAMANINDA ROMA 1611-1612

15

Tor di Nona Hapishanesi

Papa hükümetinin ve devletin ırza geçme ve pezevenklik suçlamalarıyla Agusto Tassi'ye açtığı dava
14 Mayıs 1612 Pazartesi günkü sorgulama

- Ya Artemisia Gentileschi burada sizin önünüzde ifadesini doğru* larsa ne dersiniz?

- Şimdi kapıdan içeri girse ve sizi yalanlasa ne dersiniz?

- Bir kez daha bu kadının doğruyu söylemediğini yinelerim!

iki ay tutukluluk dönemi içerisinde bu, Agostino'nun yedinci kez sorgulanmasıydı. 16 Mart 1612'de tutuklanmıştı. Gün ışığına kavuşmadan önce, on günlük hücre cezası çekmişti. 28 Mart'tan bu yana, ki bu ilk ifadesini verdiği tarihtir, yargıçlar aynı soruları sorup Agostino'dan hep aynı yanıtları almışlardır.

Bugün, hava biraz sertleşiyordu. Corte Savella hücrelerinden Tor di Nona hapishanesinin korkunç koşullarına nakledilen Tassi, yasanın ona avukat tutma hakkını tanımasından önce aleyhindeki tanıkla - Artemisia Gentileschi- yüz yüze gelmek zorundaydı. Bu büyük yüzleşme sırasında, Agostino Tassi savunmasını kurabilecek ve karşı saldırıya geçebilecekti.

Mahkeme heyetinin hepsi oradaydı. Papa adaletinin başkanı en 143

yüksek rütbeli yargıçlar. Valinin yaveri, teğmen Sayın Bay Girolamo Felici... Roma Hükümet Yargıcı Sayın Bay Francesco Bulgarello. Devlet Savcısı Sayın Bay Porzio Camerario. Mahkeme zabıt kâtibi, noter Decio Cambri idi. Ve savcı yardımcısı Hostilio Tucco. Bu sonuncusu Artemisia Gentileschi'nin ilk ifadesini evinde özel olarak alan kişiydi. Artemisia idare binasının bu küçük salonunda yargıç heyeti önünde ilk kez bulunuyordu. Ama mahkemenin durum hakkında bir fikir edinecek boş zamanı olmuştu: Ölümsüz kentin sanatçı ortamına, papanın hizmetindeki ressamalara, Borghese'lerin çevresindeki yüksek rütbeli memurların en büyüklerinden biri olan iâşe astsubayına çamur atan bir skandal. Roma, soruşturmayla çok yakından ilgileniyordu. Davanın başlangıcından beri heykeltraşlar,

çıraqlar, modeller baroda boy gösteriyorlardı. Orazio Gentileschi'nin sık sık değişik adreslere taşınan evini son on yıldır ziyaret eden sanatçılar, kızı ile olan ilişkilerini anlatmaya geliyorlardı buraya: "Ben kızı hiç görmedim," diye kabulleniyordu kimi. "Ama boya satıcısı Antinoro'nun dükkânında geceler boyu tanışılıyor. Roma'da her zaman cinayet, belden aşağı konular, kan ve döl konuşulur." "Artemisia'nın ifadesi de çok tartışılıyordu," diye belirtiyordu bir başkası. Deniz ötesinden getirilen mavi boya satıcıları onun bakire olduğundan yanaydılar. Ona işleri düşmüş bu adamlar öyle diyorlardı, zira Orazio'nün tablolarını boyayan, atölyeye bakan da kızıymış."

Papalık mahkemesinin yargıçları ortaya serilenlerin önemi konusunda yanılmıyorlardı ve akıllarından geçenler duydukları kaygıyı açığa vuruyordu: Kurban veya cellat; bakire veya orospu, bu kız her ne ise kesinlikle bir koca bulmaya ve evlenmeye çalışıyordu. Peki ama, babasıyla arasında ne tür bir suç ortaklığı, ne gibi bir bağlantı vardı? İfadesinde, Orazio Gentileschi kızının Agostino Tassi tarafından stuprata piu e piu volte edildiğini, "hem de üst üste!" tecavüze uğradığını öne sürüyordu. Böylesi bir suçlamadaki saçmalık yargıçları kuşkuyla düşü-

144

rüyordu: "Tekrar tekrar mı tecavüze uğramış?" Peki dokuz ay boyunca kendi rızası olmadan, kendisi işin içinde olmadan, bir kadına nasıl tecavüz edilir? Sonra, gerçekten de Gentileschi'nin dokuz ay boyunca -tanıkların anlatmasına göre kıskanç biridir- kızının, kendi iş arkadaşıyla olan ilişkisinden haberi olmadığına insan inanabilir mi? Ne kapris, ne delilik bu böyle, kendini rezil eden bir şeyi böyle ulu orta açıklayıp yayması ne karmaşık bir davranış! Çünkü sonuçta, kızının ırzına geçilmesi olayı, onun adını, Gentileschi adını kirletiyordu; kesinkes alçaklık! Suçun işlenmesinden çok uzun bir süre sonra ortağını el vermekle ne çıkar sağlıyordu acaba? Artemisia'ya biraz önce üst üste bu soruları yöneltten yargıçlar, Tor di Nona Hapishanesinin işkence salonundaydılar.

Agostino için pis bir hikâye! Zira şu 1612 yılı Mayıs'ında onu sıkıntıdan kurtaracak bir Cosimo da yok artık. Santa Maria al Vaticano Kilisesi içinde büyük bir yer taşı mezar örtüsü olarak üzerine konmuş durumda.

Sanatçılar Mahallesi'nde herkes, bu işin on üç yıl önce, aile içi ters ilişkiler kurbanı, baba katili Beatrice Genci davasındaki gibi biteceği kehanetlerinde bulunuyordu: Yani idam sehpasında.

145

16

Tecavüz Olayından Sonraki ilk Beş Ay

Mayıs - Kasım 1611

Irza geçme olayını izleyen beş ay boyunca Agostino'nun çok güzel bir yaşantısı olmuştu! Hiç kuşku yok ki, başına gelecek her şeye hazırdı, fakat Artemisia'nın bakire çıkacağına inanamazdı! Aptal Orazio'nun orada burada bayağılığını anlatıp durduğu genç kızın bakire oluşu, serüveni biraz tehlikeli ve çarpıcı kılıyordu.

Artemisia'nın gözyaşlarını dindirmek, çığlıkları, sitemleri kesmek için, olayı izleyen günlerde ortaya çıkan sinir krizinin önüne geçmek için, Cosimo başlangıçta Tassi'nin yöntemini çok takdir etmişti. O gün Tassi, Gentileschi'lerin evini terk ettikten sonra dosdoğru Quirinal Sa-rayı'na çıkmıştı. Orazio'yu görmek istiyordu. Ona Saint-Jean Kilisesi'n-de kızını izlemesiyle ilgili konuda bilgi vermişti. Sonra evine kadar Orazio'ya eşlik etmişti. Ve Orazio'larda, Via della Croce Sokağı'ndaki evlerinde geç vakit çorba içmeye kalmıştı. Artemisia her iki erkeğin birlikte masaya oturuşlarını duymuştu. Babası ve aşığı. Kız odasına kapanmış, ortada gözükmek istememişti. İşte o zaman Agostino oyunu kazandığını anlamıştı. Eğer Artemisia onu hemen baştan suçlamadıysa, utancını haykırmadıysa, asla babasına bundan söz açmayacak demektir.

Aynı akşam Agostino büyük bir cesaret göstererek. Artemisia'ya '<!;

146

perspektif dersleri vermesi konusunda baba Gentileschi'yi ikna etmişti. Desen onun zayıf yanı gibi gözükmüyor muydu? İyi ya, üstat

Agostino ilaç diye kendini öneriyordu. Orazio kendini işin gidişine bırakmıştı. Kendi işleri biraz hafifleyip ona zaman bırakır bırakmaz Agostino derhal öğretmencilik oynama lütfuna erecekti.

Korku, umutsuzluk ve ateş içinde, Artemisia bu derslere karşı çıkmıştı. Ama Gentileschi sevgisizlik gösterilerini kızının ne denli iffetli olduğunun garantisi gibi anlayarak, bu konuda inat etmişti.

Boyun eğmeye zorlamıştı onu.

Orazio ile aralarında geçen bu türden sayısız sahnenin sonunda bu direniş bir çözüme ulaşıyordu. Artemisia sonunda boyun eğdi. Kabul etmek zorunda kalmıştı. Her şeyi kabul ediyordu.

Agostino'ya bağlanmak, mutlu olmak için önündeki tek şansı gibi duruyordu. Onunla evlenmek ise tek çıkış yolu.

Geriye ne gibi bir seçim kalıyordu ki? Dünyanın gözünde Artemisia Gentileschi bundan böyle kirletilmiş bir kadındı sonuçta. Çaresiz, yıpratılmış, sakat bir beden ve ruh durumu içerisindeydi. Tassi'nin onu içine attığı durumda kimseler almazdı onu, hiç bir erkek evine sokmazdı. Yalnız Agostino "onarım" yetkisini, gücünü korumaktaydı.

Ona bağımlıydı, onun iyi niyetine, güvenine, vicdanına, belki de biraz özsaygısına... Ona boyun eğdiğine inandırması gerekmiyor muydu? Onu efendisi gibi kabul etmek durumunda değil miydi? Kocas o değil miydi; her şeyi umabileceği, bekleyebileceği kişi? Onu kurtarsın! Onarsın ruhunu! Tuzia, bazı şeylere Kilisenin izin verdiğini söylemişti -öpüşmeler, okşamalar- yeter ki evlilikte aşk zevkleri tez elden yasal-laştırılsın. Tuzia bugün, aşıkların baş başa ayine gitmelerinin, kilisenin çevresine yaydığı kutsallık kadar ağır başlı bir özelliğe bulunduğunu yineleyip duruyordu.

147

O günden sonra Agostino her gün Artemisia'yı görmeye geliyordu. Ona geometri, perspektif ve öteki değişik bilimleri öğrettiğini öne sürüyordu...

- Ah, perspektif, Bayan Artemisia! diye sesleniyordu atölyeyi geçerken.

Artemisia, kin duygulan içerisinde, eşikte onun gerisinde duruyordu. Zira bütün ev halkının duymasına özen gösterdiğini biliyordu.

- Yaklaşınız! diye güdüyordu. "Bugün, ölçüleri matematik yoluyla hesaplamayı öğreneceksiniz..."

Metal gürültüleri arasında -demir, cam, bakır ve tahta orada birbirine giriyor- tezgâhın üstüne sanat araç gereçlerinin bulunduğu büyük çantayı koyuyordu.

- Orada durun! Gönyeyi alın! diye bağıırıyordu, gönyeyi burnuna sokarak. Pergel...

Kurnaz Agostino hafifçe kolunu sıkıyordu. Kız geriye sıçırıyor, kötü bir bakışla onu tehdit ediyordu. Ama o da onun başkaldırışını görmezden geliyordu.

-... Cetvel!

Neşe içinde cetvelle ona vurur gibi yapıyordu. Yutturmaca sözlerle dolu olan bağırışları uzaktaki birilerine sanki.,

- Evet, nihayet, diye sonuçlara varıyordu, Leonard'ın keşfettiği şu ünlü perspektograf. "Dürer'in gravürlerinde çoğalttığı ve naçizane hizmetkârınız... tarafından daha da geliştirilen..."

Artemisia'ya çerçeveyi, bezi, ipleri, kurşunları uzatıyordu. Hafifçe j ellerine dokunuyordu. Avucunun içini, yumruğunu okşuyor, kara göz-] leri uzun uzun kızın gözlerinin içine dalıp gidiyordu. Her bakış, her.! dokunuş kızı sarsıyor, kafasını allak bullak ediyordu. Artemisia gözlerini kaçırmaya çalışıyordu, kaçmak, oradan gitmek istiyordu.

Ama Agostino'nun varlığı yüreğine korku salıyordu...

Karşıt duygular içinde, hem büyüüne kapılıyor, hem iğreniyor;

148

korku, hatta terör duygusunun yanı sıra insanı şaşırtıp yoldan çıkaran, bir suça ortak olma duygusuna kapılıyordu. Agostino'nun duyduğu arzu onun midelerini bulandırıyor, fakat aynı zamanda ona güven de veriyordu: Ona bir kez sahip olduktan sonra gösterdiği umursamazlığı, soğukluğu, yukarıdan bakışı, daha da beter gelebilirdi ona.

- Geometrinin aslı, yavrucuğum, diyordu, ölçülere hakim olabilmektir. Elinizde tuttuğunuz şu harika araçları daha sonra kullanacaksınız, yani bütün öteki büyük problemleri halletmeyi öğrendiğinizde.

Kızın önüne bir kâğıt yaydı.

- Şimdi bana mükemmel bir yay çeceksiniz, sonra bunu sekiz parçaya böleceksiniz: A, B, C, D, E, F, G, H... ' '<••

••••••••/

Kızın arkasına geçti, ensesini yaladı, soluğunu... •,••• '••/>

•:'•';;

- Bu parçaları bitişik P çizgisine taşıyacaksınız. Artemisia'nın saç bukleleriyle oynadı, parmakları altında teninin ürpertisini duyumsadı, bu ürperti onu iyice uyandırdı. P çizgisine dedim! diye bağırıldı. Sizden ne istendiğini anlamıyor musunuz?

••,<••'r'1' '(: *;; *;;*

istüne eğildi; ağırlığını kızın omuzuna verdi iyice., :''it." '' ; '

- Buraya! diye haykırdı parmağını kâğıt üstüne vurarak.

Eli ayağı tutulan Artemisia verilen bilgileri izlemeye çabılıyor, ama egzersizi anlamıyordu.

- Hiçbir şey bilmiyorsunuz! diye yineledi ciddi bir tutumla. Boynuna bir öpücük kondurdu. Peki babanız size ne öğretti? diye fısıldadı, ağzı, dudakları onun kulağına.

-Yeter, kesin!

•;••.-•••: y''^f

Artemisia'nın öfkeden tepesi atmıştı, tabureden indi. ' ' ' Agostino elini onun omuzuna koydu, yeniden oturması için bütün ağırlığıyla bastırdı.

-... Bana dokunmayın!

- Öğretmeninize karşı mı geliyorsunuz? diye usulca sordu namussuz herif, öğretmeniniz, ustanız ve kocanıza?

149

- Bırakın beni!

Bir sarsalayınca, Artemisia'nın dengesini kaybetti. Taburenin üstüne yeniden düşer gibi oturdu.

- P, L, G, M, N noktalarını imleyin; öyle ki her çizgi bir yanındakiyle dik açı oluştursun. Sonra da dikey bir çizgi indirin.

Haftalar haftaları izledi, bu boyunduruk altında Artemisia isyankâr olmuştu. Bütün bir ilkbahar boyunca, biçimsel olarak direnmiş, onur savaşını sürdürmüştü... Ama bundan böyle artık ne gibi bir onur söz konusu olabilirdi ki?

Utanç onu susmaya zorluyordu. Kendi hatası olduğu duygusu onu içten içe zorluyor, baskı altında tutuyordu. Hata ve utanç onu, Agosti-no'yla başından geçen kötü olayı, tecavüz olayını ve kirletilmişliğini paylaşmaya zorunlu kılıyordu. Suç ortaklığı ve duyduğu tinsel yalnızlık bu karışıklıktan, bu şaşkınlıktan ileri geliyor, her gün biraz daha daraltacak biçimde onu zincire vuruyordu sanki. Onları nikâh yoluyla hizaya getirme yolunu sunan, yerine getirmek zorunda oldukları dinsel görevleri, onları boğan bağı, daha bir çözülmez hale getiriyor, birleşmelerini gelecekte bir zamanlara atıyordu. Belki de sonsuzluğa...

Bugün artık Artemisia, merdivendeki şu ayak seslerinin, ensesinde dolanan elin, bütün bu gürültü patırtının, Agostino'nun öfkesinin onu kaygı ve baş döngülerine hapsettiğini, umudunu yok ettiğini, ruhunu koparıp aldığını, dipsiz uçurumlara savurduğunu, orada yok olacağını biliyordu. Evet, "hocası ve kocası"nın kolları arasında soluksuz kalmayı, bulantıya, hiçliğe, yok oluşa yeğlerdi doğrusu. Bir temmuz akşamı, Agostino'nun pek bir şey beklemediği bir anda Artemisia silahlan indirdi. Teslim oldu. Onu yalnızca sevgiye

150
dayanan bir evlilik kurtarabilirdi.

"Eğer Agostino beni iyice tanır, bana güvenirse benim yardımına koşacaktır. Her şeyi anlatsam bile, babam bana ne yapabilir ki? En iyisi hiçbir şey bilmemesi. Bana kesinlikle inanmaz! Bu işin içinden tek başıma çıkmalıyım."

Roma yazının boğucu sıcaklığında, artık sanattan aşka, atölyeden yatak odasına geçiyorlardı. Ateşli, coşkulu genç kadın, kendini Agostino'nun arzusuna bırakıyordu, onun sıcak sarılmalarına, bir

zamanların erkeğinin kuşku duyduğu bir duyarlılıkla karşılık veriyordu. Artemisia'nın bedeni bütün vaatlerini yerine getiriyordu: Agostino bu güzellikten artık vazgeçemezdi.

Her öpücük, aralarında bir yemine açılıyor, her kucaklaşma bir antlaşma üstüne kapanıyordu. Agostino durmaksızın yeminler ediyordu. Peki neden kaygı duyuyordu Artemisia? Tanrı'nın katında onun karısı değil miydi? Yakında insanların önünde de böyle olacaktı... Eğer susmayı bilseydi... Beklemeyi bilseydi... Umutla korku arasında; korkuyla sevgi arasında döne dolaşa bekliyordu o da. Onun onuruna leke süren adama duyduğu kin duygusu içinde bekliyordu; onu kurtaracak olan adama duyduğu büyük sevgi içinde bekliyordu, ^v.:^ "•. •*"•'. <f'•:•••! Ş •/;,,,/,;:- •...-&" •-::;>;v-; ••'

Aylar geçtikçe, bir tür özel yaşam biçimi, hatta bir sevgi türü keşfediyorlardı... Agostino ona, birlikte çalıştıkları büyük ressamların tablolarını anlatıyordu. Bir gün mutlaka ona da göstereceği ölümsüz yapıtları, kendi yapıtlarını, ustaların tuvallerini sergiliyordum... Floransa Sarayı'nın görkemini, zenginliğini seriyordu onun gözleri önüne. Pitti Sarayı'na bir gün birlikte gitme, onun için Papa hazretlerini dinleme

151

fırsatını elde etme hayalleri kuruyordu... Grandük Cosimo'nun yanında elde ettiği özel ilgi ve korumayla övünüyordu... Bir gün Medicis ailesi Artemisia Gentileschi'nin yapıtlarını isteyecekti, bu kesindi...

Lo Smargiasso, Şamatacı Agostino Tassi, her yere girip çıkmış, çok kadın tanımıştı. Kuşku nedir bilmez, korku nedir tanımaz gibi davranan erkeklerdendi. Artemisia'nın içinde çırpındığı tinsel karmaşa içinde, Agostino yanıtları buluyordu, belirsizliği süpürüp atıyordu. Tosca-na'da birlikte bir atölye açacaklardı -Agostino Tassi ve Artemisia Gen-tileschi- Il.Cosmo ve Avrupa'nın bütün öteki prensleri için çalışacaklardı.

Gizler ve besledikleri büyük olma hayalleriyle birbirine bağlı bu iki kişi bazen kapıyı kilitlemeyi unutuyorlardı. Ve bir gün Tuzia onları yakaladı! Artemisia'nın odasında ikisi de uzanmışlardı; Artemisia çarşafı arasında çıplaktı ve yatağa çizmeleriyle uzanmış olan adamın elleri başının altındaydı.

- Siz, sizi ilgilendiren yere burnunuzu sokun, tamam mı! diye bağırır genç kız.

Beklenenin tam tersine, hatuncağı susması için zorlayan Agostino değildi. Artemisia diklenmişti:

- Gördüklerinizi babama aktarırsanız...

Tuzia'nın bakışları altında utanmadan bedenini sergiliyordu. Tok bir sesle onu tehdit etti:

-... Bana ihanet edenin siz olduğunuzu söylerim, ben atölyemden çıkmamak için yeminler ederken, beni onunla sizin yalnız bıraktığınızı söylerim. Beni bu duruma sizin düşürdüğünüzü! Tuzia korkudan ödü patlamış halde, oradan kaçmıştı.

Orazio bir şeylerden kuşkulandır gibi gözükmüyordu. Dahası, kim onunla evlenmek isterse kızını ona verme fikrini benimsemiş gibiydi.. Sık sık kızının Girolamo ile söz kesme tasarısından - Artemisia'nın ar-

152

tık olanaksız gördüğü, ama gündemde kalışıyla Agostino'yu kıskançlıktan çıldırtan şu evlilikten- konu açıyordu. Tassi bazı bazı Ora-zio'nun gerçekte onunla alay edip etmediğini soruyordu kendi kendine. Ve tabii herkesle dalga geçiyor da olabilirdi. Cosimo Quorli ile sohbetlerin çoğunu bu sorun alevlendiriyordu. Bu kadar saf bir kişi miydi bu Gentileschi? Evinde olup bitenden hiç mi kuşkulamıyordu? "Hayır!" diye kanıt getiriyordu Tassi. Çapkınlık mesleği boyunca, Orazio gibi babalara, kocalara, çevresinde bas bas bağırarak şeyi duymayan aşıklara rastlamıştı!..Zaten bu biraz da Orazio'nun kişilik özelliğinin belirtileriydi; kıskanç olmasına rağmen, bilmek istemediği şeyi göstermeyen at gözlükleri vardı... "At gözlüğü ve boynuz!" diye onu dalgaya alıyordu Agostino. Gentileschi ile

evlenmeden önce Prudenzia'nın yaydığı dedikoduları duymayan yalnızca Gentileschi'nin kendisi değil miydi?.. İaşe astsubayı bu mantığa katılıyordu: Orazio hiçbir şey görmüyor, hiçbir şey anlamıyordu! Genç ve yetenekli iş arkadaşına karşı duyduğu minnet duygusu da, sevgi de gözünü kör etmişti. Agostino ona sayısız iyiliklerde bulunmamış mıydı? Tassi iki yüz ecu verdiğiğine göre, bu önemli miktardaki parayı Gentileschi kolay kolay bulup ödeyemeyecektir ona. Diyelim ki Orazio ufak tefek kuşku duydu, sessiz kalmak işine gelirdi! Ama Cosimo güvenmiyordu. Agostino, eve dalmak için Artemisia'nın erkek kardeşlerinin saflığına bel bağlamamalıydı artık. En iyisi oraya birini gözcü, casus olarak yerleştirmekti. Bu kişi Agostino'nun yatak odasına gidiş gelişlerini kolaylaştıracaktı. Gerektiğinde kendi gidiş gelişlerini de.

1611 yılı Temmuz ayında, Gentileschi ailesi, Agostino'nun evine yakın olmak için, Sanatçılar Mahallesi'ni terk etmişti. Tabii Tuzia ve çocukları da Orazio Tiber Nehrinin sağ yakasına yerleşti. Tassi ise, San

153

Spirito in Sassia Kilise bölgesinde, tam hastanenin köşesinde kendine kusursuz bir ev bulmuştu. Cosimo Quorli'nin evinden birkaç metre ötede...

Bu son taşınma küçük topluluk içinde bağları sıklaştırmıyor; üç meslektaşla birlikte yeni bir şantiyeye katılma olanağı sağlıyordu. Tassi-Gentileschi ortaklığının başarısı, Consistoire Mahkeme Salonu'ndaki parlak çalışmaları onlara daha da saygın bir sipariş koparmıştı. Yeğen-kardinal için, Carrache'lerin Farnese Sarayında yaptıkları galeriye denk bir yer, Scipion Borghese Bahçesinin dip tarafına, önceleri Ro- f] malıların, Gazino Muses (Esin Perileri Pavyonu) adını verdikleri pırıl pırıl bir yer.

Bu çalışma onları aylarca uğraştıracaktır. Onlar yokken Artemisia'yı kim gözetecek peki? Tuzia mı? Bu hatun konusunda, Agostino da, Cosimo da yanılmıyorlardı. Eğer bu hatun Tassi'nin aşklarına kolaylıklar sağlamışsa, başka başka ilişkilere özendirebilirdi pekâlâ!

Artemisia kendisiyle ilgili bütün sırlarını eski dostundan gizliyordu. Hatta ona en kaba biçimde güvensizliğini gösteriyordu. İki kadın da birbirinden kaçıyor ve Tuzia bundan böyle korku içinde yaşar olmuştı.

Artemisia'nın huylarından korkuyordu. Agostino'nun kıskançlığından ve şiddet yanlısı tutumundan korkuyordu. En çok verene fazladan hizmet veren bir aracı gibi ele almıyorlar mıydı sanki onu?

Santo Spirito'daki yeni evlerinde hoca ile öğrencinin arasındaki aşk her gün biraz daha tehlikeli bir biçim alıyordu. Atölye, öteki evdeki gibi Artemisia'nın odasına bitişik değildi. Aşıklar bir yerden ötekine geçerken, Orazio ile üç oğlunun kaldığı salondan geçmek zorundaydılar. Gentileschi'nin oğulları, Tassi'nin coşkulu konuşmasının büyüüne kapılıp, ona bir tür hayranlık duyuyorlardı, fakat büyük oğul Francesco, kız kardeşi ile babasının ortağı arasındaki ilişkiyi anlayacak

154

yaşıyordu. Neyi biliyordu? Francesco susmaktaydı. Ama bugün Agostino'nun, ablalarının yanında bazen bekçi gibi bulunuşlarında onlara sus payı olarak verdiği şekerleri almayı Francesco öteki iki küçüğe yasaklamıştı. Sonra ders süresi boyunca atölyeyi terk etmemeye dikkat ediyorlardı. Agostino ortanca oğlunun onun bilgisinden ve verdiği eğitimden yararlanmak isteyip istediğini merak ediyordu. Artemisia omuz silkiyordu. Erkek kardeşinin sürekli yanlarında bulunuşu onu sinirlendiriyordu. Her şey sinirlendiriyordu. Özellikle, onu kollamaları, Agostino'nun sergilediği bugünkü sakinliği... Agostino kendine uygun gelen bir durumu benimsemiş gibi gözüküyordu. Çiftlere özgü bir yaşam.

Bu rahatlık içerisinde geleceğe yönelik tehlikeler sezen Artemisia, . Girolamo Modenese'yle barışmayı çok istemişti. Kabaca kurulmuş bir tuzak. Agostino tuzağa düşmüştü. Alevlenen kıskançlığı aralarına bir yığın öfke nöbetini beraberinde getirmişti ki, bu da sevgilerinin içtenliği konusunda genç kızı rahatlatıyordu.

Agostino, Tuzia'yı kendi evinden dosdoğru Gentileschi'lerinkine giden iç merdiveni kullanmak zorunluluğuna soktu. Girolamo ve ötekilerin bu yoldan Artemisia'yı ziyarete geldiklerini varsayıyordu. Oradaki günlerinde, Orazio'nun konuşmalarını dinlemek için gizlediği merdiven kapısına dek inince Tuzia'nın evinde bir skandal yaratmıştı. Zaten Tassi'den başka kimse bir kattan ötekine geçemezdi ki.

Onun bu gösterileriyle yatışan Artemisia kndisini yine de en delice tehlikelere atıyordu.

Bazen, Tassi ortak duvarın gerisindeyken, Orazio, ortağının hemen birkaç metre berisinde, kafası yorulup, yatağına uzanırdı. Ondak kaçmak için Agostino oğlanların odasından geçmek zorundaydı. Ya da sabahleyin Gazino Muses'de buluşmak için Orazio'nun oraya gitmesini beklemek durumundaydı.

Yazdan bu yana, birbirinden gizlenen insanların kapıldıkları sevin-

• • 155

ci tanıyordu artık. Bir tür kutlama gibi, aynı anda gizemi ve korkuyu katıyordu yaşamına. Sevgisini saklamada ateşli bir sevinç yakalıyordu. Yalan söylemekten de coşkulu bir zevk alıyordu...

Başlangıçta gizleri yaşamının verdiği bu baş döngüsünü paylaşmıştı. Gecenin bir vakti Artemisia'nın bedenini arzuluyor; aralık dudaklarına bayılıyordu, gündüzleri ne denli soğuk ve ıraksa, akşamları o denli çok. Ama tehlikeler -ve bir o kadar da başarı- nedeniyle Agostino bıkmıştı. Genç kız, önlem nedir bilmeksizin, tehlikeyle oynuyor, rastlantıları savuşturuyor, öfkeyle ve umutsuzluğun verdiği inatla yazgıyı zorluyordu.

Aralıksız yağmur yağıyordu. Artemisia, camlara dolu taneleri gibi çarpan yağmur damlalarını ve rüzgârın yağmuru savurmasını dinliyordu. Tiber Nehri suları öylesine çok yükseliyordu ki, eve çok yakın olduğundan, biraz daha fazla eğilse kayıp gidecekmiş duygusuna kapılıyordu. Bekleyişle geçen bu gecelerde, uyanık halde, hüylalara dalıyordu. Gelecekte öylesine çok korkmuştu ki, bu işi hemen burada kesip atmayı geçiriyordu aklından. Ama bu

geceleeri çok da seviyordu, babasını, tehlikeyi ve ölümü böylesine yakınında duyumsadığı zamanları...

Bir akşam Orazio geç vakit handa çorba içtiği bir sırada, Artemisia kapıyı Agostino'ya bizzat kendisi açmıştı, onu kardeşlerinin önünden geçirip, yüksek sesle konuşa konuşa odasına kadar götürmüştü. Francesco nereye gittiklerini sorduğunda, ona alaylı ve sakin bir yanıt vermişti; hiç de kötü bir şey yapmadıklarını söylemişti. Odasının kapısı kapanır kapanmaz soyunmuştu. Agostino, onun giysisini, eteklğini, gömleğini çıkarışına bakıyordu... "Kadınların gösterebileceği yüreklilik garip doğrusu!" diye geçiriyordu aklından, biraz korku, biraz yengi içerisinde yüzerken. Ama Artemisia'nın giysisi yere yığıldığında, onu onca görkemli güzelliği içerisinde gördüğünde, birden kızın gözlerindeki yaşları ayırımsadı. Onu kendisine çekti. Kız da başını onun omuzu-na koydu. Ses çıkarmadan ağlıyordu. Agostino da başarısının tadını çı-

156

karıyordu. Ancak bir kadını ağlattığı zaman, onu kendi kadını gibi algıladı.

Kadını yatağa doğru itti ve uzandı. Kız yavaşça ona doğru eğiliyordu. Kısacık bir an ciddileşti yüzü, havada kaldı. Agostino, saçlarının, göğüslerinin kokusunu içine çekiyordu... heyecandan sapsarı kesildi, gözlerini kapadı. Kız bir kez daha yattı üstüne. Bu kadın bedeni altında gömülüp gitmeye terk ediyordu kendini. Kız, ateş gibi dudaklarını onun ağzına yapıştırdı. Agostino zevkten az daha bayılacaktı.

Cellatla kurbanı arasındaki bu tutkulu aşk, Cosimo bu işe bir son verene dek sürecekti. Cosimo, Tassi'nin kuşku nöbetlerinin çok ileriye gittiği sonucuna varıyordu. Zira bu "deli herif, hatasını "onarmayı" kafasına koymuştu. Bazı bazı Artemisia ile evlenmeyi düşünmüyor muydu sanki? Eee, ne olursa olsun, Papa'nın iâşe astsubayı bu evliliği istemiyordu bir kere. Artemisia'nın onun sarkıntılığına izin vermeyi-şinden bu yana öç alma duygusuyla onu izliyordu. "Tam bir dert kuyusu!.. Böylesi bir kadınla başını belaya

sokmazsın sanırım!" Ne yazık ki Agostino kendine olan güvenini kaybetmişti. "Çok kaprisli bir kız," diye üsteliyordu Quorli. "Bu tip biri adamın başına dert açar. Bu kız uğursuz! Baksana, onun yüzünden seninle çok iyi anlaşılan iki arkadaş olmamıza karşın tartışıyoruz işte!"

İaşe astsubayının baştan çıkarma girişimi sonucunda, iki ortağın arasındaki ilişki soğuklaştı. "O metresin", o kadının kendisine ait olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle onu kıskanıyordu...

Artemisia'yı, seviliyor olmaktan dolayı rahatlatan bu kıskanç tutum, İaşe astsubayını deli ediyordu.

- Cehenneme kadar yolu var, diyordu Cosimo Artemisia için.

- Peki, madem ki onun babası olmakla övünüyorsun, ona sahip olmaya çabalamak da neyin nesi? diye soruyordu Agostino.

- Aaa, sakın ol be enayi; aileler böyle büyütülür!

157

Ne var ki Agostino bu şakalara artık gülmüyordu. Şimdi avını yakalamış ve üstüne bir sıkıntı çökmüştü. Çok geç olmasına karşın, yapıp ettiklerinin sonuçlarını ölçüp biçiyordu. Eğer Artemisia bakire olmamış olsaydı, ona zorla sahip olmasının hiç mi hiç önemi yoktu. Ama bekaretin değeri Otuzlar Konsili icraatında bir kez daha göklere çıkarılarak resmen onanmış ve Papa V. Paul tarafından kutsal ilan edilmişti: Bir kadın sadece bir erkeğe ait olabilir: O da eşidir. Stupro violen-te, yani zor kullanarak ırza geçmenin bedelini Agostino çok önceden beri bilmektedir. Zaten merhum eşi Maria Cannodoli ile bu tür bir zora başvurma yüzünden evlenmek zorunda kalmıştı. Ya nikah ya da beş yıldan yirmi yıla kadar kürek cezası.

Cosimo 1602 yılında Livourne'da meydana gelen bu olayın öyküsüyle ilgili her şeyi biliyordu. Agostino'ya onu savunması için birpro-curatore sağlamıştı. Floransa'da halk noteri olarak çalışan -ne var ki odadan çıkarılmış- Cosimo Quorli'nin uzak akrabalarından biri olan bu adam, bugün Roma'da bulunuyordu. İaşe astsubayının evinde kalıyordu; Cosimo bu adamı başından nasıl atacağını

bilemediği, Genti-leschi'lerin evine yerleştirmeyi düşünüyordu.

Orada onun yararına çalışmak koşuluyla tabi.

- Neden onu senin eve almayacakmışsın? diye fısıldıyordu Cosimo Orazio'nun kulağına. "Evin büyük..."

O gün, 25 Kasım akşamı, Sainte-Catherine Bayramı'nda, Cosimo, Agostino'nun onuruna bir şölen veriyordu. Galeride uzun bir masa hazırlanmıştı: Kardinaller gibi davranıp, tablo koleksiyonlarının en güzellerinden birini orada sergilemekle övünüyordu. Ne Titien (Tiziano)* ne Raffaello resimleri. İyi ya, Romalı en ünlü sanatçıların imzalarını ta-

* Titien Tiziano: İtalyan ressam. (1490-1576) 158

siyan yüz kadar tuval... Üst üste konduğunda yerden tavana dek ulaşan bir yığın. Her tablo, elde edilmiş bir şantiye karşılığı teşekkür olarak Cosimo'nun tabloları yapan kişiden aldığı bir kupa şarap parası, el altından yan cebime koy türünden rüşvetti. Yaşı ilerledikçe resime olan tutkusu başına vurmuştu. Şantajlarını açıktan yapıyordu, sanatçılara her gün daha da göz doymazlığıyla yaklaşıyordu. İşte Orazio, Sci-pion Borghese'in siparişi karşılığında - şu Gazino Muses, Cosimo'nun aralıksız Gentileschi'nin başına kaktığı, borcunu hatırlattığı yer-Judith rolünde kendi kızının portresini mutlaka yapmasını istiyordu. Orazio ise tabloyu bitirmekte gecikiyordu. İş başından aşkın olduğu içim Judith işini Artemesia'ya vermişti, ama ona Cosimo'nun kendisinin şimdiden daha bu tablonun sahibi gibi gördüğünü söylememişti açıkça. Judith'i ne yapacağını Orazio'nun kendisi de bilmiyordu. İaşe astsubayına mı bırakacaktı? Yoksa satacak mıydı? Her şey tablonun niteliğine ve getireceği paraya bağlıydı. Artemisia şimdilik, Agostino yönetiminde bu tablo üstünde çalışıyordu. Şurası Cosimo'nun çok çok hoşuna gidiyordu: Artemisia'nın bedeni tuval üzerinde somutça biçimlenecekti. Hem de aşığı tarafından deseni çizilen veya en azından onun buyrukları doğrultusunda oluşan bedeni. İki suçlunun elini ve fırçalarını burada, bu duvarda bir araya getirmek düşüncesi onu zevkten deli ediyordu.

Son zamanlarda, Agostino'nun işleriyle ilgili her şey, iase astsubayını hem eğlendiriyor, hem de ilgisini çekiyordu. Hatta Quorli, Agostino'yu aile içi ters ilişkilerle suçlamış olan Agostino'nun kız kardeşi şu Olimpia denen kadınla yeniden barıştırmak istiyordu. Agostino nasıl olmuştu da böylesi bir buluşmanın getireceği tehlikeyi sezmemişti? Kız kardeş de, ağabey de birbirlerini bağışlayamayacak denli doluydular. Agostino kendi çıkarı için Olimpia'nın kocasını, sahibi olduğu deri tabakhanesini satmak zorunda bırakarak adamı mahvetmekle kalmamış, daha sonra öz kız kardeşini adam öldürmeye kalkışmakla suç-

159

lamıştı. Kendisini ortadan kaldırmak için Agostino katil kiraladığını öne sürüyordu. Bu suç bildirisiyle kadıncağızı da cezaevine yollamıştı.

Cosimo bu tırmanışa bir son vermeye çalışıyordu. Koruması altında olan kişiyi tehdit eden yeni dertler çıkmıştı ortaya: Geçen Ağustos ayında Agostino, ressam arkadaşı Valerio Ursino'yu tutuklatmıştı, o da intikam almayı kafasına koymuştu. Bu Valerio Ursino, bir zamanlar, Roma'da Tassi'nin karısının katillerini evinde barındıran adamdı... Aile içi ters ilişki, kardeş katli, cinayet: Agostino'nun başı üzerine kara bulutlar yığılıyordu.

Bütün bu kişiler niye aynı masa başında toplanmasınlar ki? Aile yemeği! Cosimo Quorli bu yönde düşüncelere dalıyordu.

İşe bakın ki, Agostino bu iş yemeğine baldızı genç Constanza'yi; Orazio da Artemisia'yı getiriyordu.

Yan yana oturan bu iki kadın birbirleriyle konuşmuyorlardı. Consistoire Salonu'na gittikleri günden bu yana hiç görüşmemişlerdi ve her ikisi de sevdikleri adamın aynı serüven içerisinde onları bir araya getirdiğinden asla kuşkulanmıyorlardı. Yine de ilişkileri değişmişti... Her iki genç kadını da gözetlerken, Cosimo bıyık altından gülüyordu. Her ikisi de kendisini Agostino'nun karısı olarak görmüyor muydu? Karşılaşmalarından bir çatışma çıkabilirdi. Bu geceye nice zevkler katacak yumruk yumruğa bir kavga! Biraz hafifmeşreplik, kahrolası

şeytan! Gentileschi'nin kızıyla Tassi arasındaki ilişkinin aldığı bu yeni ciddi boyut, Cosimo'nun gücüne gidiyordu. Evet, bu ateşli aşka biraz soğuk su dökmenin zamanı gelmişti... Bu nedenle sevgili kız kardeş Olimpia'yı Artemisia'nın sağına yerleştirmişti. Artemisia, yavuklusunun, ne geçmişteki ne de şu andaki yaşantısı konusunda hiçbir şey bilmiyordu. Maria'nın öldürülüşünden, Agostino'nun Constanza ile ilişkisinden haberi yoktu: Cosimo onu haberdar etme işini, Olimpia'ya bırakıyordu, onun anıştırmalarına ve kalleşliğine güveniyordu. Olim-pia bir yolunu bulup Constanza'nın hamile oluşuna göndermeler ya-

160

pabilecek miydi? Babanın Agostino oluşuna? Aile yaşamlarına?

Ne var ki, akşam şemeği kazasız belasız atlatılmıştı.

Yeni birinin; masanın öte başında oturan asık suratlı noterin gelmiş olması havayı yumuşatıyordu. Orazio ve Cosimo tatlı tatlı yarenlik ediyorlardı.

- Zavallı yeğenim, şurada gördüğün adam, diye anlatıyordu Cosimo gözüyle işaret ederek, zavallının başına gelmedik şey kalmadı...

Uzun boylu, zayıf, devlet savcısı gibi siyahlar giyili olan bu kişi onların bakışından kaçıyor. Başı öne eğik, belli belirsiz gülümsüyor, dişlerini sıkıyor, ağzındakileri tadına varıyormuşçasma uzun uzun çiğniyordu.

- Göze çarpmaz hiç... saygılı, diye sürdürdü Cosimo Orazio'ya dönüp.

Üstelik de yobaz! Günah çıkararak geçirir yaşamını... Tanrıya saygılıdır ve insanların çıkardığı dedikodulardan nefret eder... Mezar sanki! Mesleği öyle gerektiriyor... Seni hiç rahatsız etmez. Ve sen de evinde güveneceğin birini bulacaksın... Şu sıralar şantiyede çok işim var! Sen yokken Artemisia'nın ne fındıklar kırdığını biliyor musun?

Kızın için bulduğun yaşlı 'kadın'm arkasından konuşmak istemem, ama yerinde olsam şu pis Tuzia'dan uzak dururdum!.. Yeğenim onur sahibidir! Çocuklarını gözetir, kendi ailesi gibi. Seninkilerle aynı yaşta iki oğlu var, bir de karısı; Artemisia'ya bakacak olan yürekli bir

kadındır o... Agostino'ya sor bakalım, o bu konuda ne düşünür.-
Yeğenimle, ailesiyle sıkı fıkı olmuş kendisi.

Adamın adı Giovan Battista Stiatteşi idi. Kırk iki yaşındaydı. Evet sonuçta uzun süredir tanırđı Agostino'yu da! Onları birbirine bağlayan dostluk, ta Livourne'da karşılaşmalarına dayanıyordu... O da Floransa kökenliydi, Tassi orada çalışmıştı... Agostino'nun bütün dünyayı gezip dolaşmakla böbürlendiğı, izliyor, fakat Grandük Ferdinand de Medi-cis'nin gemilerinde, özellikle de kürek mahkûmu olarak kürek çekmiş

olduğunu biliyordu. Yeğeni Cosimo ile ilişkileri daha sıkıydı. Giovan Battista Stiatteşi, iâşe astsubayının Toscana'daki işleriyle ilgilenmişti. Zimmete para geçirmeler, dolandırıcılık, güveni istismar... Bu güçlü akrabasının namussuzluğuna borçluydu kendi durumunun çöküşü... Cosimo ortaklığında, son noter tastikli akitleri Toscana'dan kaçıp Ro-ma'ya sığınmaya zorlamıştı onu. Bu gün de beş parasızdı. iâşe astsubayının kendisine yardım ve koruma desteğı borçlu olduğı kanısını taşıyordu.

Kaypak tavırları, yobazca konuşmaları, Cosimo'nun pek iyi başlattığı söyleve nokta koydu: Şölenin ertesi günü, Orazio onu birkaç haftalığına evine almayı kabul etti. Karşılığında ufak tefek işler, büyük hizmetler...

1611 yılı Kasım ayında, Stiatteşi karargâhını ressamın evine kurdu. Görevi, orada olup biten her şey hakkında Cosimo'ya bilgi vermektir. Ne var ki, Tassi -Gentileschi- Quorli üçlüsüne, bu dördüncü namussuzun gelişiyile, hepsinin de yargısı değışecekti. Baş oyuncuların ikisiyle noterin görülecek eski bir hesabı vardı. Özellikle de yeğeni iâşe astsubayı olacak herifle!..

Yaşamında belki ilk kez, Cosimo, adamı hakkında yanlış karar vermiş, piyonunu kötü yerleştirmişti.

Giovan Battista Stiatteşi'nin yeni pozisyonu, onun oyununu bozmak ve ortalığı soyup soğana çevirme olanağını sağlayacaktı kendisine.

162

17

Stiattesi Meselesi ikinci Bir Bıçak Soruşturması

Kasım 1611 - Mayıs 1612 v

AGOSTİNO DAVASINDA GIOVAN BATTİSTA STIATTESİ'NİN
ANLATTIKLARI

"Bu altı ay boyunca Agostino, Cosimo ve Orazio ile arkadaşılığımı sürdürdüm ve aşkları üzerine gizli ya da açık biçimde konuşmalarını duydum...

Cosimo ve Agostino'nun ağzından öğrendiklerime göre, birincisi tecavüze yeltenmiş, ama bunu başaran ötekisi olmuş. Ben, Orazio tarafından Girolamo Modenese'yle bir evlilik anlaşması yapmakla görevlendirildim. Ama bu evlilik tıpkı ötekilerde olduğu gibi Agostino tarafından engellendi Bu adam gizlice bana, bu eve kendisinden başka kimsenin girmesini istemediğini söylerken ciddiydi. Öylesine kıskançtı ki, parayla adam tutup gece ve gündüz kızın evine giren kişiyi kendisine haber vermeleri için nöbet tutturuyordu. Özellikle edinilen bu bilgiler sonucu, Artemisia'nın gerçekten namuslu davranışlar içinde olduğu sonucuna varıyordu. Ama Tuzia'ya güvenemiyordu: onun içeri adam almasından ve bundan Artemisia'nın bir şekilde rahatlık duymasından kaygılanıyordu. Özellikle de Girolamo Modenese'yi, çünkü baba onu damadı olarak kabul etmiş gözüküyordu. Ve işte Agostino'nun kaleminden soneler. Bana yazdığı mektuplar. Ve işte benim
163

verdiğim yanıtlar... Ayrıca benim yazdığım şiirler ve bu konuyla ilgili gönderebildiğini mesajlar... Bütün bu belgeleri kanıt olarak veriyorum. Yargının buna gereksinimi kalmadığında geri alırım." Garip adetlere göre gönderilen her mektubun, en ufak pusuladan, dostlar arasında elden ele geçen en kısa satıra kadar her şeyin bir kopyasını kişiler kendilerinde alıkoyuyorlardı. Yargıçların, sırların ve ima-1 ların öneminin ve anlamının tadına varmaları için, kullanımına sunulan ve karşı taraftan alınan her bir sözcük üzerine bile açıklayıcı notlar yazmaktan ve onların yerine bir sonuçlara varmaktan ibaret garip gö-1 renklerdi bunlar. Şöyle ki:

"Bu mektuplaşmada, Agostino'nun Artemisia'ya deli gibi aşık oldu-ğu açıkça görülüyor. Ve Cosimo onun muhabbet tellalı ve pezevengi' olmuş..."

Papanın iase astsubayı hakkında, bu şekilde açıkça suç duyurusunda bulunulabilir mi? Kardinal Supion Borghese'in ressamı, bundan daha berbat bir şekilde suçlanabilir mi? "Pezevenklik, ırza geçme": Orazio'yu Cosimo Quorli ile Agostino Tassi'nin karşısına getirip koyan bu davada iki ana suç. Tassi bir gün kendi kendine soracaktır -tabii çok geçtir artık!- acaba ne kadar zamandır Giovan Battista bu kanıtları biriktirdi? Stiattesi ne diye onu hiç mi hiç ilgilendirmeyen bir konuda dosya oluşturuyordu ki?

"Sonunda," diye sürdürdü noter konuşmasını, Sant'Onofrio yokuşundaki evinde Agostino'nun odasında yatağını paylaştığım bir gece uzun bir söyleşiden sonra onu, acısına neden olan şeyi bana anlatması için zorladım. Bana şöyle dedi: 'Stiattesi, sana o kadar borçluyum ki, olup bitenleri sana anlatmamazlık edemem. Ama erkek sözü ver bana, anlattıklarımı Cosimo'ya aktarmayacaksın.' Elini sıktım, yemin ettim: "Bu konuyu yeğenimle konuşmayacağıma dair size söz veriyorum." Bu yeminle rahatlayan Agostino anlatmaya başladı: "Artemisia ile karşılaş-

164

î

mamın başlangıcında Cosimo'nun olduğunu, onun aracılığı ile büyük labirente girmiş olduğumu bilesin Stiattesi. Elim kolum öylesine bağlı ki, Artemisia'yı terk etmeye, Kardinal Borghese'in evindeki Esin Perileri Pavyonunu bırakıp Toscana'ya kaçmaya karar vermek zorunda kalacağım. Aksi halde Cosimo ile aramda çirkin şeyler olacak! Cosimo'ya çok şey borçluyum, bildiğin gibi, onunla tartışamam, tartışmak da istemem. Bir yığın iş açtı başıma, neler uydurdu, Artemisia ile yanlış antlaşmalar, neler neler... Onun yüzünden Artemisia Girolamo ile yeniden barıştı... Bu adamı bana bırak, onunla ben ilgileneceğim. Yakında nasıl bir kadınla evlenmeye hazırlandığım öğrenecek. Ama Cosimo'ya karşı ne yapabilirim? Ona

hayatımı borçluyum, sen de biliyorsun. Onun izni olmadan hiçbir şey yapamam." Agostino bütün gece, Artemisia ile aralarındaki aşkı bütün ayrıntılarıyla, sızlanarak anlattı bana. Artemisia'ya duyduğu duyguları bildiğinden, Cosimo'nun onunla yatmaya kalkışmaması gerektiği konusunda ısrar ediyordu. Tam iki kez kıza tecavüze yeltenmiş..."

Bundan daha sarsıcı bir tanıklık olamaz. Giovan Battista Stiatessi hangi hakaretin öcünü alıyor acaba?

Onu Cosimo'nun karşısına geçiren anlaşmazlığın doğası tam bir giz olarak kalıyor. Hiç kuşku yok, para işi veya faiz hikayesi, aileden gelen bir hınç. Noter, yeğenine yazdığı mektuplarda bunlara sıkça göndermeler yapıyor; bu mektuplar ona ahlaksızlık üstüne nutuk çekiyormuş gibi gelince de, çok yakın bir ölümle tehdite kadar götürecektir işi... Bu aynı zamanda onur meselesi tabii, öyle ya Giovan Battista Stiatessi; Quorli'yi, onun yasa adamı onurunu çiğnemek; kendisini daha da küçük düşürmek için zayıf yanını ve yoksulluğunu bir avantaj olarak kullanıp, onun uzmanlık alanlarından yararlanmakla suçluyor. Peki, şu Gentileschi'lerin evinde -kendi çıkarı için casusluk yaptırma işi bir yana- Cosimo noteri ne şekilde kullanıyor?

Şu ırza geçme ve pezevenklik davası, ne Artemisia ile Agostino ara-

•'-' '•' •' '•' •' : "• 165

sında, ne de Gentileschi ile Tassi arasında değil; buna karşın, Battista Stiatessi ile Cosimo Quorli arasındaki hesaplaşmadan başka bir şey değildi. Erkekler arasında geçen bir hikayeydi ve son adı geçen kişi belini bir daha doğrultamayacaktı.

"Daha sonra Cosimo ile aramızda konuştuk," diye sürdürüyor noter.

"Bu iş üzerine bildiklerimizi anlattık birbirimize. Cosimo bana, ne olursa olsun Agostino'nun, Artemisia ile evlenmemesi gerektiğini söyledi. Ben de herhalde, Cosimo da ona aşık gibi bir izlenim edindiğimden; onu içini dökmesi için iyice zorladım; o da bana şunları söyledi: 'Stiatessi, dostum, bu olaya daha fazla karışma. Agostino genç ve çok yetenekli; tekrar evlenmek isterse, seçimini

yapacaktır. Bu geçimsiz kız, beyni olmayan bu sefiş kan, Agostino'yu yoldan çıkaracak bir kadın.' Ben de ona kıskançlıktan böyle konuştuğunu söyledim. Cosimo bana şöyle karşılık verdi: 'Kıskançlık durumu yok! Eğer sen hoşuma gidecek bir şeyler yapmak istiyorsan Gentileschi'lerin evini terk et. Sonuç olarak ben yanıldım: Bu yer sana göre değil. Orazio'nun evinden çık, git! Birbirlerini yesinler!' Cosimo ve Agostino ile aramızda geçen bu konuşmalar her yerde çokça oldu. Quirinal Sarayı'nda, Kardinal Borghese'in bahçesinde, Cosimo'nun evinde, Agostino'larda, kilisede, handa. Sekiz ya da on aydır bundan başka konularda konuştuğumuz yok..."

Giovan Battista Stiattesi 'nin hatırlayamadığı şey, Esin Perileri Pavyonu'nun çatısı altında geçen saplantılı konuşmalarının sonuçlarıdır. Kardinalin yakında şölenler vereceğı bu kubbeye, Orazio yalnızca ve yalnızca kızının resmini yapmaktadır, bedenini, yüzünü... Kan kırmızısı giysisi içinde, eli kalçasında, yelpazesi avucunda, Artemisia Gentileschi halkına doğru eğilmektedir. Gözü halkın üstünde, balkondan locaya doğru yer değiştirmekte, bu locayı bir göz aldatmaca ustası ve 166

aynı zamanda aşığı olan adam yapmaktadır.

"Bu son haftalar boyu, Cosimo her akşam yemekler verdi, eğlenceler düzenledi," diye anlatacaktır noter. "Hepimiz orada buluştuk, aynı grup Sainte-Catherine gününün akşamı da toplandık, Artemisia da vardı; Agostino'nun kız kardeşi Olimpia; baldızı Constanza... Karnavalın sonundan bir gün önce, Cosimo, eğlencenin yapıldığı salona Arte-misia'yı getirerek Agostino'yu hoşnut kılmak istedi. Onları birlikte bir odaya kapattı, gönüllerince eğlensinler diye yalnız bıraktı, Cosimo'nun karısı kapıyı tutuyordu, ben de babayı meşgul etmekle görevlendirilmiştim."

Cosimo'nun Artemisia'yı götürdüğü galeri bölümü hâlâ barut kokuyordu. Gösteri sırasında bir kez ateş edilmişti; sahnelenen komedide bir efektti bu. Oyun büyük sükse yapmıştı. Konu, hayali bir kent olan Bellaptitura'da* geçiyordu, ülkenin kralı resimlere öylesine tutkundu ki, sonunda sağduyusunu yitirmişti: kızını bir

ressama veriyordu, öyle ya!.. Prenses umutsuzluk içinde kıvranıp, bir prens olan nişanlısından yardım istemişti. Her iki talibin sosyal konum farklılığı düello yapmalarına engel oluşturmaktaydı. Krallığı komik adamdan ve prenseslerle evlenebileceklerini öne süren ressamlardan kurtarmak için tüm sırtına bir el silah yetmişti. Bu masal mecazi anlamda sanatçılarla onların iş ortakları arasındaki karşıtlığı konu ediniyordu. Sanat hiyerarşisi içerisinde, resmin yeri neresiydi? Bu konuyu tartışan çok sayıda kitap yayınlanıyordu. Resim,

* Bellapittura: İtalyanca, güzel resim.

167

mekanik sanatlardan uzak, soylu bir iş miydi? Eğer evet ise, resim toplumda ne gibi bir yer tutuyordu? Cosimo'nun davetli konukları bu konuyu, onlara sunduğu görkemli ziyafet masası önünde tartışmayı sürdürüyorlardı. Quorli bir kez daha kardinalleri tehdit ediyordu.

O yılın sert ve kötü hava koşulları karnavalı özel şöenlere dönüştürmüştü ve -yüksek rütbeli din adamları gösteriş konusunda yarışıyorlardı. Yarın, saygıdeğer Bay Montalto'nun sarayında Papa'nın iâse astsubayının evinde sahnelenen gülmece oyununun aynısı sunulacaktı; ama biraz farkla, Tasso'nun* Renaut et Armide'inden bir parça ile birlikte...

Şu an, Senyör Cosimo'nun galerisinde, kalabalığın dışarı çıkarken devirdiği birkaç tabure yerde öylece duruyordu. Kürsüde dekor, bir antik kent sokağı -Agostino Tassi'den bir perspektif- göz yanılsaması sonucu, heykeller arasından ıraklara uzanıp gidiyordu. Gentileschi ile yaptığı işbirliğiyle kazandıkları başarı, Tassi'yi Roma sahnesinde ön plana çıkarmıştı. Bütün prensler, saraylarında verdikleri gösteriler ve peri oyunları için onun desenlerini elde etmenin bir yolunu arıyorlardı. Pek yakında, ondan sarayın dekorasyonunu isteyeceklerdi. Roller tersine dönmüştü. Eğer Orazio en iyi on ressam arasında yer almaya devam ediyorsa, Agostino da Roma'da tek adam gibi gözüküyordu. Hiç kimse gerçekliği onun gibi

kullanamıyor, onu geliştiremiyor, böyle şaşırtıcı bir ustalıklı gerçekliği genişleterip oradan görüntü çıkaramı-yordu. Karmaşık kurgulaması, geometrilerdeki çoğulluk, zaman dışı görüntülere, gizlere, şiire varıyordu sonunda.

Ustasının bu özgünlüğünü herkesten çok Artemisia anlıyordu. Düşselin, yanılsamanın bir önceki yüzyılda uygulanmış olduğunu öğrenmişti, ama yalnızca Tassi'nin uzamın bu şekilde patlayışını sağlamaya ulaştığını kabulleniyordu; motiflerle oynuyordu; ayrıntıları müzik gibi veriyordu; görsel şölen ve görsel patlama anlayışı vardı onda.

Tasso: italyan şair. (1544-1595) 168

Onun resminde her şey güç, canlılık, hareket ve fanteziden oluşmuş gibiydi.

Galerinin arka kısmındaki şömineye yaslanmış Agostino onu bekliyordu. Hiç kıpırdamadan, tetikte ve kavgaya hazır. Dirseği mermere yapışık, kasılıyordu. Geniş ensesi, bir at binicisininkini andıran bacakları yay biçiminde, bu haliyle her an harekete hazır, parlamaya hazır gibi gözüküyordu.

Tam onun üstünde bir yerde, tuvaleri aydınlatan meşalelerin ışığında, Suzanne'm çıplak bedeni dikiliyor; Sainte-Cecile kırmızı bir minderde uyuyormuşcasına; Marie-Madelaine gözlerini gökyüzüne kaldırmış dua ediyordu. Cosimo'nun tabloları duvarları tavana kadar bir halı gibi kaplıyordu. Ama koleksiyonunun gerçek harikaları, beyaz mermerden sekiz Roma imparator büstüydü. Bunlar salonun bittiği yere dek sıra halinde uzanıyordu. Bir yanda da, yaldızlı devasa kafeslerde muhabbet kuşları ve kanaryalar ötüşmekteydi.

-... Neyin var? Bu ne surat böyle?

Soluk ve gergin haliyle Artemisia hiç de Agostino'nun beklediği aşık değildi. Orazio ya da Tuzia'nın çıkıp gelivermesinden korkmaksı-zın böyle yalnız kalma olanağı bir daha çıkmayabilirdi. Öyle ya, Stiatte-si bile gönül alıcı, hoş, kibar tavırlarıyla ortalıkta göründükten sonra, Gentileschi'lerin evine yerleşmesinin nedeni olan görevi yerine getirmeyi bugün için reddetmemişmiydi? Karşılaşmalarda yardımcı

olmaktan hiç hoşlanmıyordu. Kaypak, korkak haliyle, yalnızca, tanışmalarını dostu Orazio'ya borçlu olduğu kişilerle konuşuyordu zaten. Onu para almadan barındıran Orazio değil miydi? Stiattesi ve ailesi için kira be-, deli filan yoktu. Giovan Battista'nın karısı Tuzia'yı Artemisia'nın gözünde tahtından indirmişti ve artık onun sırdaşı gibiydi. Stiattesi aşireti oraya yerleşiyor gibiydi...

-... Eee, neyin var? diye öfkeyle yineledi Agostino.

, ,,: •';,'

Genç kız onu feci terslemişti.

169

Esin Perileri Pavyonu'nun kubbe içi portresindeki kırmızı giysisi içerisinde, her zaman olduğundan daha da çekici, istek uyandırıcıydı. Giysinin delik bırakılan kısımlarını örten yeşil tafta tenine soluk bir renk veriyor, ağzını daha gölgeli, daha etli gösteriyordu. Bu akşam, ördükten sonra topladığı bakır kızılı gür saçları küçük kulaklarını açıkta bırakıyordu. Agostino bu kulakların yuvarlak ve iştah kabartıcı biçimine bayılırdı. Kızı yeniden kolları arasına almak istedi. Artemisia ise onu yine geri çevirdi. Başını kaldırmıştı, dudakları titriyordu. Gözleri öfkeden parlıyordu. Ağlamıyordu. Kendini tutmaya çalışıyordu, ama sarfettiği güç sesini etkiliyordu.

- Gülmece gösterisi sırasında baldızının yanında oturuyordun, diye söze başladı sert ve dokunaklı bir ses tonuyla.

- ... Constanza'nın yanında... Benim portremin onun yastığının başucunda olduğunu söyledi...

Agostino, onu anlamadan öylesine dinliyordu.

- Benimjuditb'im, tablom, diye kesin konuştu, buz gibi bir ifadeyle, geçen gün benden aldığın tablom...

- Eee, n'olmuş?

- O kadar sevdiğin bu tablo onun yatağının üstünde, duvardaymış. Bana öyle söyledi... Uyurken orada, gözünün önünde bulunmasını istiyormuşsun ve bu da oldukça olağan bir durummuş... Constanza güldü bana... ve bebeğinin belki de bana benzeyeceğini söyledi...

Agostino, savuşturan bir hareket yaptı. Artemisia bağırarak onu durdurdu:

-Bekle!

Buyruk öyle sertti ki, kıpırtısız durdu.

Bekle... Bitirmedim! Evli olmasaymışmı^sen veo-sizyifiili... şey...

;

- Ama ben artık evli değilim! Karım öldü!

170

- Ama Constanza böyle söylemiyor, dedi soğuk bir edayla, Constanza dedi ki...

- Constanza'nın Cehenneme kadar yolu var! Kendi isteklerini gerçekler olarak ele alıyor, kız kardeşinin yaşadığını sanıyor o aptal karı!.. Al bak istersen...

Her zaman yanında taşıdığı mektupları gömleğinin cebinden çıkardı.

- Daha ne istiyorsun? Al oku!

Katillerin onun isteği doğrultusunda işi tamamladıkları konusunda ona güvence veren, iple bağlı bu paketi uzatıyordu.

- Oku onu, Livourne'da satıcı olan Giovanni Senni'nin mektubunu, sonra şu Pietro Migone'unkini, diye üsteliyordu. Ama Artemisia'nın hiçbir şeyi okuyamayacağını biliyordu. Kanıt mı istiyordun? İşte! Herkes onun öldüğünü söylüyor!

Kız paketi yana itti, kapıya doğru gerildi. Ama gitmesine, kaçmasına izin vermedi, öfke oyununa kapılıp o da bağlırdı.

- Öldü! Yirmi bıçak darbesiyle! Daha ne kadar gerekiyordu sana?.. Hem seni de uyarıyorum, karım olduğunda kötü yolda gidersen aynı yazgıyı paylaşırsın!

Artemisia tam karşısına dikildi.

- Ben sadece, benimjudith'imın Constanza'nın başucunda ne aradığını bilmek istiyorum.

- Constanza aklına geleni söylüyor! Belki onun yatağında uyuyorum ben, o da gidip kocasıyla yatıyor!

- Ama ben kendi kocamla yatmak isterim! ;

- Biraz daha sabır... Labirentten çıkmama az feaklı.

Kız bir an için yumuşar gibi oldu. | |

- Hangi labirent bu?

- Sana burada açıklayamayacağım engdier. Bgua \$! olmayan bir giz.

171

- Ne gibi engeller? diye inat etti. Özgür olduğunu söylüyorsun. Tanrı'nın katında karın olduğumu söylüyorsun. Beni sevdiğini söylüyorsun... Hangi engellenmiş bunlar?

- Cosimo. •'••>•'.

- Ne? "Cosimo" mu? Sen onun kölesi misin?

- Cosimo alıkoyuyor beni... Constanza benden nefret ediyor!.. Biliyorum bunu, hissediyorum! Sana tutulmuş adam!..

- Constanza mı? diye kestirip attı; چراغımın başına dert alma hatasını işlediği bir aptaldır.

- Peki, neden benim kötülüğümü istiyor? Kıskanç karı! Neden?

- Çünkü ben seni seviyorum Artemisia. Çünkü seni istiyorum! Sana susamışım ben!..

Bu kez onu yakalamıştı. Kafasını geriye atmıştı ve onu saçlarından tutuyordu.

-... Giderilmesi zor bir susuzluk, bir zamanlar Kirke'nin* aşk iksirinin tutuşturduğu susuzluklardan.

Agostino'nun duyduğu isteğin, alnının üstünden, gözlerinin ve dudaklarının üstünden geçişini duyumsuyordu Artemisia. İkisi de aynı boyda ve aynı güçteydiler. Kız çırpınıp elinden kurtulmak istedi. Soluk soluğa kaldı. Agostino mırıldanıyordu:

- Ben seni yalnızca bir tutku süresi için seçmedim. Benim için sonsuza kadarsın, tamam mı!

Dudaklarını boynuna, gerdanına, göğüslerine bastırdı...

-... Kanının sıcaklığını ağızımda saklamak isterim... Ateşim...

Yakutum... kekeleydi. Altın kupam... Zehirim... Ölene dek seni içmek! Bir an için kızdan ayrılmış, ona karşıdan bakıyordu. Artemisia'mın bu garip, neredeyse ürkünç denebilecek bakışını biliyordu. Sarardı, gözlerini kapattı.

O sırada kapı açıldı. İaşe astsubayı, yanında birkaç davetli olduğu

* Kirke: Yunan micolojisindeki ünlü büyücü kadın. 172

halde çıkageldi.

- Eğer hâlâ zevkini alamadıysanız, eh, ne yapalım, yazıklar olsun size, diye gümbürdedi adeta.

"Bu tümceyi duydum, evet ben, diye yineleyecektir Giovan Battis-ta Stiattesesi. Hem yalnızca ben değil. Orada karım da vardı, çocuklarım da, Cosimo'nun çocukları, Orazio'nun üç oğlu... Ayrıca ben Artemisia'nın, kendi görüntüsünde bir Judith resmi yaptığını ve bunu Agostino'ya verdiğini öğrendim... Oysa Cosimo bu Judith'ç. çok önem veriyordu. Bu konu onun koleksiyonunda eksikti doğrusu. Doğruyu söylemek gerekirse, modelini arzu ettiği kadar çok arzu etmekteydi bu tuvali. Karnavalın son günü onu ele geçirmek için bir plan yaptı. Bu konuda ona sitemler ettim... İşte bu konuyla ilgili olarak ona gönderdiğim mektup. Şu sekiz satır: "Bu tür bir tabloyu bu zavallı genç kızdan çalmaya çalışmaktan utanç duymalısınız... Sanırım aslını alamadığınızdan olacak, kopyasına paralar ayırıyordunuz... İtirafa hazır olun ve vicdanınız üzerinde ne varsa ortaya dökün... Bugün, yeğenim, yaşayanlar arasındayız. Ama yarın toprak altında tekrar buluşabiliriz. Ayağınızı bastığınız yere bakmanızı ve en güçlü kişiler arasından kimilerinin, bu günden yarına belli olmaz, bir gün kurtçuklar tarafından kemirilmiş olarak bulunduklarını hatırlamanızı salık veririm size. Siz eylemlerinizi yargılanacaksınız. Canlı... ya da ölü. Bu mektubu düşünmeyi size bırakıyorum."

Bunların nelere patladığını ölçüp biçecek kadar uzun yaşamadı Cosimo... Yine de, mektuptaki tehditler kendini hissettirmede gecikmeyecektir. "Karnavalın son gününün ertesi günü" diyelim. Ölüler Bayramı'nda, 7 Mart 1612 Çarşamba günüdür. Herkesin yazgısını sar-salayacak bir darbe ile yukarıdaki sözler arasında birkaç gün geçmiştir yalnızca. Geriye şunu sormak kalıyor artık: Stiattesesi'yi böylesi bir acı olayı başlatmaya zorlayacak olan son dakika riski,

büyük korku, olayı tetikleyen şey ne oldu? Stiattesi'nin Quorli'ye verdiği söz, ettiği yemin

"...". "v"; ". 173

bazı yanıtlar veriyor.

Noter yeğenin hizmetlerinden pek hoşnut kalmayan Cosimo, uzun süredir onu Gentileschi'lerin evinden çıkarmanın yollarını aramaktaydı. Ama, kira ödemeyen Giovan Battista Stiattesi, oraya sımsıkı sarılmıştı. Eğer onu kovarlarsa, gerisi sefaletti! Orazio'nun evinde bulunduğu yatak ve yemek olmasaydı, Saint-Pierre Kilisesi basamaklarında dilenmeye gidecekti: Stiattesi, Cosimo'nun onun karısına ve çocuklarına pek yakın bir süre için hazırladığı gelecekte korkmaktadır... Sonra Orazio'ya çok derinden şükran duygulan besliyor. Orazio noterin ailesine çok iyi davranmıştır... Öfkeli oluşuna, mizaç değişikliklerine rağmen, onu bir uç duygudan ötekine sarsalayıp fırlatan heyecanlı yapısına rağmen, Orazio cömert bir insandır.

Gentileschi ve Stiattesi, ikisi de birbirini etkilemezler, bazı konularda birbirlerine çok benzemektedirler. Her ikisi de aynı şekilde çevresindeki karmaşık yapılı kişilerin çekiciliğine kapılırlar. Kötülüğe karşı aynı ilgiyi, sefahata karşı aynı çekici büyüğü paylaşmaktadırlar. ikisinde de dürüstlüğe susuzluk var. Hal böyleyken, Quorli, kendi yöntemlerine sadık olan, Orazio'nun kafasına, Stiattesi'nin Artemisia'ya kur yaptığı; asıl düşmanın evinin içinde olduğu, her an noterin Gentileschi ailesinin onurunu zedeleyebileceği düşüncelerini sokar... İaşe astsubayı için ondan kurtulmanın bundan daha iyi bir yolu var mıdır? Cosimo büyük bir saldırıya geçmiştir, bu da yasa adamını kendini savunmaya itecektir: "Son pisliğinizi neye bağlamalı bilmem", diye yazar ona Stiattesi. "Babasının ve Artemisia'nın yanında beni suçlayarak bana yaptığınız kötülüğü düzeltiniz... Aksi taktirde, pişman olabileceğiniz bazı kötülükleri yapma olanağı vereceksiniz bana. [...] Başıma daha fazla dert açmamanızı tavsiye ederim. Eğer Orazio kira bedeli almadan beni evine alıyorsa [...] bana öfkelenmemeniz gerekirdi... Tam tersine yeğenim, kendi

ailenizden birilerine sizden daha iyi davrandığı için ona teşekkür etmeliydiniz... Sizin için çalışan, sizin için ter dökenlerin

174

ve yoksulların her zaman kanını emdiniz... Bana vermiş olduğunuz berbat tavsiyeler, beni yıktı, işlerimi mahvetti. Şimdiye kadar bana yapmış olduğunuz kötülüklerle yetinin ve beni rahat bırakın... Aksi takdirde, bana çektiğiniz bütün bu belalara ben bir son vereceğim. Ro-ma'da adil bir yargının olduğunu aklınıza getiriniz. Ve ben, beni memnuniyetle dinleyecek bir adam tanıyorum."

Bir handa, gürültü patırtı içerisinde, Stiattesi ile Gentileschi çorbalarını bitirmek üzereydiler. Orazio'nun Gazino Muses'deki şantiyesinden geç vakit inmişlerdi. Cosimo ile Agostino ise yollarına devam etmişlerdi. Onlar ise sanatçıların karargâhı olan Ostaria del Moro'da kalmışlardı, bir zamanlar Caravaggio'dan davacı olan tezgâhtar burada çalışıyordu. Ressam onun kafasına bir tabak dolusu sıcak enginar yemeğini fırlatmıştı. Ondan sonra da tabii genel savaş çıkmış, ortalık iyice karışmış, Orazio sekiz yıl sonra bile bunu hatırlayıp gülüyordu.

Yemek burada veriliyordu. Başlarının üstünde, üstüne mumlar dikili bir araba tekerleği tabakları aydınlatıyordu, içlerinde bir parça ringa balığı, bakla, salata vardı. Ve boşaltılmış üç şarap şişesi. Bunlar elbette çoktu. Hayatı boyunca çok içki içmiş olan Giovan Battista Stiattesi, artık alkolü kaldıramıyordu. Bu onun en zayıf ikilemiydi. Quor-li-Tassi-Gentileschi üçlüsü onu hoş görüyordu, çünkü masada yapılan en açık saçık ve en ifrat şakaları herkesten daha iyi kaldırıyordu. Tadinı öylesine iyi çıkanyordu ki, şakaların bedelini de fazlasıyla ödüyordu: Oburluğunun cezasını sert biçimde çekiyor, açık saçık sözleri, sonrasında onu pişmanlığın verdiği kederlere salıyordu. Tassi ve Quorli onun sefahat gecesinin ertesinde pişmanlığa kapılmasıyla çok eğleniyorlardı, istedikleri tek şey, bu yeminleri ederken kendi dilini tutması ve yüksek sesle vaaz vermemesiydi. ^ <v., :

' . . • i:." ' 175

- Orazio, bayım, siz bana her zaman büyük bir cömertlik gösterdiniz, diye başladı, şarabın ağlamaklı ettiği, sızlanmacı bir ses tonuyla. "Sizin adınıza şerefimize kendi aileminkinden daha çok önem veriyorum. Sizin çocuklarınız benim için kendi çocuklarımdan çok daha değerli... Arkadaşlarınızın tutum ve davranışlarından Tanrı'nın huzurunda utanç duyuyorum... Onların herhangi bir bahaneyle ustaca beni sizlerden uzaklaştırmak istediklerini biliyorum..."

- 'Onlar' dedığınız kimler? diye sözünü kesti Orazio.

- Sayın Bay Agostino ile Sayın Bay Cosimo...

Stiattesi bir soluk aldı ve bütün gücünü toplayarak, hoş olmayan bir görevi yerine getirmeye hazırlandı. Yüreği, vicdanının sesine kulak veriyordu: görevini yapmak.

- Ama bilmeniz gerekir ki, Bay Orazio, yeğenim, merhum eşinizin onuruna dil uzatıyor... Ve tablolarınızı çalıyor!

Gentileschi'nin soluğunu kesen şaşkınlık ve korku, noteri söyleyeceği gizli şeyleri çabucak söylemek durumunda bırakıyordu. Karşısındakinin gücünü ve öfkesini bildiğinden, Orazio patlayıp da onun sözünü kesmeden diyeceğini demeliydi.

-... Bayan Prudenzia'nın erdemliliği herkesçe bilinir... Böyleyken, Cosimo -Tanrı beni bağışlasın- kapı kapı dolaşıp Artemisia'nın kendi kızı olduğunu haykırıyor... İnsanlara, kızın kendisine benzeyip benzemediğini soruyor... Bunu hizmetçisine sordu, arabacısına sordu... Onlara, yakında Artemisia'nın portresinin evinde, onda olacağını, onu kendi resminin yanına asacağını, bu benzerliği herkesin görebileceğini, yüzleri karşılaştırmanın yeterli olacağını söyledi. Artemisia'nın Ju-dith'i, yani onun yüzü olanı...

- Şu "'Benim" Judith'im mi? diye düzeltti Orazio, hani kurgusunu benim yaptığımı...

Kaygı şakaklarını kasiyor, yüreğini buruyordu. Neredeyse kusacaktı. Kafasından geçenlere bir düzen vermeye, Giovan Battista'nın anlat-
176 •;

tıklarını sindirmeye çalışıyordu. Ama işin aciliyeti, aklından geçenlere noterin önceden akıl edemediği bir açıklık getiriyordu.

- ... Agostino'nun buyrukları doğrultusunda Artemisia'nın yaptığı Judith, diye belirginleşirdi Stiattesi.
- Benim bitirdiğim, resmim. "Benim" Judith'im o.
- Cosimo onu sizin kızın elinden almış.
- Artemisia o adamdan nefret eder. Bu işe izin vermiş olamaz.
- Bunu daha önce de yapmadı mı?... Artemisia bu tabloyu, Agostino'nun evine göndermişti.
- Ne! Benden izin almadan ha!
- Sinyor Tassi onun hocası değil mi? Bu sözcükleri kullanırken öyle bir tonda söyledi ki, onlara yüklediği anlam konusunda kuşkuya hiç yer bırakmıyordu. Karnavalın son günü Cosimo'nun, çalışma odasındaki mermer masada Agostino'ya bir pusula yazdığını gördüm; tablosunu -sizin şu Judith- pusulayı getiren kişiye hemen teslim etmesini buyuruyordu. Bu yazıyı benim gözümün önünde, Artemisia'nın adıyla imzaladı. O akşam tablo eve geldi. Yargıya başvurup, onu yakalatın! Buna hakkınız var. O tablo sizden çalındı. Şikayet edin! Orazio yüreğinden vurulmuştu: karısının anısı, yapıtı, kızının erdemliliği. Tam bir strateji olan Giovan Battista Stiattesi, öcünü alıyor-du! Çocuk oyunu. Noterin geriye sadece kılıç darbesini indirmesi kalıyordu.
- Size daha korkunç sırları da söyleyeceğim... Geçen yıl Mayıs ayında Agostino Tassi'yi kızınızı Saint-Jean-de -Latran'a gidip orda bulması için yolladınız. Siz onu Via della Croce'ye, sizin eve kadar kızınızı götürsün diye görevlendirdiniz; hatırlayınız. O ise, o ise kızınızı odasına kadar götürdü.

177

Kardinaller Meclisi'nin büyük salonunun kubbesi altında, koltuğunda oturan Papa V. Paul Borghese, kâtibinin, onun dikkatine sunduğu bir konu hakkında verdiği bilgileri dinliyordu. Evindeki hizmetkarlarıyla, özellikle de ressamı ve iâşe astsubayıyla ilgilidir. Raslantıya bakın ki, Papa hazretlerinin kâtibi bu konuya kişisel bir önem vermektedir; kâtip, Gentileschi'nin merhum eşinin bir akrabasıdır. Kendi ailesinin

de Cosimo Quorli ile görülecek bir hesabı vardır. Tekdüze bir sesle lütuf dilekçesini okur:

"Ressam Orazio Gentileschi, Papa Hazretlerinin naçizane basit bir hizmetkârı, büyük bir saygı içinde size, kiracısı Bayan Tuzia'nın baskısı ve aracılığı ile, kızının nasıl kirletildiğini, bir ressam olan, ayrıca şikâyet sahibi kişinin yakın dostu ve iş ortağı olan Agostino Tassi tarafından tekrar tekrar bedenen nasıl tecavüze uğradığını anlatmakta.Yı-ne bu dilekçe bu karanlık işe, sizin iâşe astsubayınız Cosimo Quor-li'nin nasıl olup da bu işe bulaştığı konusuna açıklık getirmektedir. Tecavüzden ayrı olarak, söz konusu Cosimo, entrikalar çevirerek genç kızın elinden babasının tablolarını, özellikle de büyük boy Judith adlı tabloyu nasıl koparmış, bu konuda bilgi veriyor. Çok aziz pederimiz, bu çok iğrenç eylemler mağdur davacının aleyhine ve dostluk kisvesi altında ifa edilmiştir. Bunlar davacıya öyle ciddi hasarlara neden olmuştur ki, cinayetle eşdeğerdedir..."

Papa gözünü bile kırpamaz... "Cinayet..." sözcüğünün laf olsun diye söylenmediğini bilmektedir. Bir kızın namusuna dokunmak onun babasını öldürmek, soyunu tüketmek demektir. Kız kendini isteyerek veya zorla versin, hiç önemi yok, çünkü yasal anlamda, kız kendine ait değildir. O, ailenin namusuna karşılıktır; ailenin onuru onun elleri arasındadır. Orazio Gentileschi'nin kendisini mağdur diye nitelediği bu cinayetin doğasını Papa adaleti pekâlâ tanımaktadır. Stupro sözcüğü, ki toplum bunu günlük dilde "tecavüz" yerine kullanır, XVII. yüzyıl başlarında çok daha karmaşık bir gerçekliği kapsa-

178

maktadır. Roma Ceza Kanunu bu suçu sürgünden ölüm cezasına dek vardırıran üç farklı bölüme ayırır. Stupro semplice, rızası olarak ırza geçme. Stupro qualificato, evlenme vaadiyle rızası alınarak ırza geçme. Stupro violento, zora başvurarak ırza geçilmesi. Tassi'yi stupro violen-to ile suçlamak, ona çok kötü bir oyun oynamak demektir. Zira, kilise hukuku tecavüz konusuyla çok az

ilgilenmektedir. Bakirelik anlayışı ile, bozulan bakirelikle dalga geçilemezdi.

"... Ama bu canavarca eylem, daha da beter suçlar işlemeye alışık bir kişi tarafından gerçekleştirilmiştir" diye haykırır ortaya kâtip, "çünkü söz konusu kişi Cosimo Quorli!"

Cosimo Quorli!.. Bu adı, durmaksızın özel bir şekilde yinelemeleri devletin başkanı papanın canını sıkıyordu.

Papalık "aile" sinin hizmetkârını, bir bakire kızla müstehcen bir işe girmekle suçlamak, bizzat Papa V.Paul'ü suçlamak demektir.

Elli yıl öncesi olsaydı, devlet başkanı papaya karşı yapılan bu tür bir saldırı çok da ağır bir hareket sayılmayabilirdi. Ama Otuzlar Konsili'nin hemen ertesinde, reform karşıtı papalar, tam da bizzat kendileri, erdemliliğin somut örneği olmaya çalışırken, Paul V. Borghese de ancak bu doğrultuda bir etki gösterebilirdi. Irza geçme, hırsızlık, pezevenklik, papalığa karşı bu tür suçlara kalkışmak, mezhep sapkınlığını besler: Protestan ayrılıkçılığı, haklılığı, Aziz Pederin ve çevresinin kokuşmuşluğunda taban bulmuyor mu? Papa V. Paul'ün miyop gözleri kubbe içinde dolanır ve Papalık ta-cıyla süslenmiş armanın ve Saint-Pierre'in anahtarlarının üstünde yer alan en önemli dört erdemin üzerinde durur. Daha ayın başında, kötü giden havalar Papayı, bu salonu, çok sevdiği buz gibi sarayı terk e-dip, Vatikan'daki dairesine yerleşmek zorunda bırakmıştı... Ama bu ona uğurlu gelmemişti. Beatrice Cenci'nin idam edildiği yerde bir önceki Papa tarafından dikilen ağaç, güçlü bir fırtınada, yıldırım çarpma-

) 179

sı sonucu yıkılırken onu az daha eziyordu. Paul V. Borghese, bu olaydan çok üzüntü duyacağı bir şeyin olacağı kehanetini çıkarmıştı. Şu an duyduklarını işte bu anlamda düşünüyor. Bu açıklama yeğeni Kardinal Scipion Borghese'in villasındaki çalışmaların çok fazla geciktirilme tehlikesini de beraberinde getirmektedir.

Ensesi tahtının arkalığına yaslanmış halde, papa, kubbe tavanını seyretmekte hâlâ. Eldivenli olan sağ eliyle sivri, kısa sakalını

sıvazlıyor, öteki eli ise işaret parmağındaki elmas taşlı yüzüğü çevirip duruyor. Çok az konuşuyor. Daha ziyade sevimli bir yapısı var. Çalışkan, dikkatli... çalışma gücünden dolayı gurur duyuyor. Devletleri içerisinde olup biten her şeyi bilmekle övünür. İşlerle bizzat uğraştığını, küçük ya da büyük olaylarla ilgilendiğini öne sürer her zaman. Kâtibinin elindeki lütuf dilekçesini şu an eline alıyor ve yüzüne yaklaştırarak bizzat kendisi baştan sona göz gezdiriyor.

"Ve bütün bu nedenlerle, şikâyet sahibi, Papa Hazretlerinin ayaklarına kapanıp, bu tür zulümlere karşı adaletin uygun gördüğü şekilde önlemler almanız için yalvarmaktadır. Böylece yalnızca davacının şahsına tanıdığınız bir lütuf olmakla kalmayıp, aynı zamanda bu mektubu size yazan zavallının öteki çocuklarının mahvını da engellemiş olurdunuz. Kendisi sizin için Tann'ya dualar edecektir. Papa Hazretlerine şükran duyguları içerisinde." "

,^f',;,,,,: ; ; Zarlar atılmıştır.

>' ;, . ' •'•••

Orazio'nun şikâyet dilekçesini, pek tanınmamış biri olan Stiattesi tarafından sağlanan kanıt belgeleriyle birlikte -özellikle zatın Cosimo Quorli'ye yazdığı tehdit mektubu- sorgu dosyasına ekleyen yargıçlar, ilginç bir ayrıntıyı hemen saptayabileceklerdir. Sayfaları karıştırırken, her iki acil mektubun da aynı kâğıt üzerine aynı mürekkeple yazılmış olduğunu keşfedeceklerdir. Aynı yazıyla, noterin dümdüz yazısıyla... 7 Mart 1612 Çarşamba tarihini taşıyan Quorli'yi tehdit amaçlı mektup ve Papa'ya lütuf dilekçesi aynı elden çıkmıştır: biraz fazla ye-

180

tenekli ikinci bir kalem!

Hapishanede, Tassi, Giovan Battista Stiattesi'yi Orazio Gentileschi imzasıyla yapılan ihbarın metin yazarı olmakla suçladığında; hiç mi hiç yanılmayacaktır! Herkesin başına gelenlerden Stiattesi'nin kendisi sorumludur, o kadar!

J

Handa, Giovan Battista Stiattesi, Orazio'ya, kızının namusuna leke sürüldüğü haberini verdiği sırada, karşısındaki kişinin acısında ne

kadarının babalık sevgisinin hiçe sayılmasından, ne kadarının dostluğa ihanetten ileri geldiğini ayırt etmeyi bilememişti. Kendi kanından gelen kızı ve sevdiği tek adam olan Tassi tarafından gülünç duruma düşürülen, yıkılan, aldatılan Orazio, ihanete tepki göstermişti. Duyduğu heyecanın şiddetiyle, suçluların hemen cezalandırılmalarını istemişti. Daha o akşam, kısasa kısas yasasını uygulamaya geçmişti..

Ama, öfke nöbeti geçince -Stiattesi'nin intikam fikrini kabul edip de Papa'ya şikâyet dilekçesini onayladıktan sonra- Orazio sessizliğe dalmış ve sıkıldığı dişlerini bir daha gevşetmemişti.

Duyduklarının doğru olup olmadığını ağzından alabilmek amacıyla Artemisia'yı uyandırmaya gitmedi. Neden böyle davrandığının hesabını da soramazdı, savunmasını da dinleyemezdi. Kızını görmek, onun karşısına geçip konuşmak fikri onu müthiş bir dehşete düşürüyordu! Ondak korkuyordu, kendisinden korkuyordu, onları batıran bu çamurdan korkuyordu. Korkudan, iğrenme duygusundan ve hayretten başkaca duyduğu bir şey yoktu ve duyguları yalnızca kaçmakta kurtuluş yolu buluyordu.

Aynı gece Orazio atölyesini boşalttı: Bütün malzemesini, boyalarını, yağlarını, fırçalarını, aksesuarlarını ve Artemisia'nın pırtısına kadar

' . • • ' , . . • -181

her şeyi aldı.

Yükünü sırtına vurup ortalıktan kayboldu. Ne Şato Spirito Mahallesi'nde, ne de Gazino Muses'de bir daha gözükmedi.

- Aman Tanrım, bu ne dalgınlık böyle!..

Artemisia çevresine bakmıyordu. Çerçeveler, bez tomarları, alçılar, her şey yerlerdeydi. Bir büstün parçalarını ve yayılmış kâğıtları toplamak için eğildi.

- Ne olmuş burada böyle?.. Her şeyi böyle kim alt üst etmiş?

Boşaltılmış gibi gözükken büyük salona, Artemisia'nın peşi sıra Gi-ovan Battista Stiattesi girmişti. Kapıyı kapattı ve sırtını kapıya yasladı. Babadan sonra şimdi de kızı ele alıyordu... Elleri arkasında

durmuş, kızın orada burada dolanmasına bakıyordu. Dimdikti Battista. Uzun paltosundan ayak uçlarına yağmur damlaları dökülüyordu; kaftan giymiş gibiydi. Gençken çok daha koyu kumral olmalıydı. Kırk üç yaşında, saçları kırlaşıyordu. Saçları öylesine kısaydı ki, kırılmış gibi duruyordu: Sakalsız, bıyıksız haliyle kafası bir keşişinkini andırıyordu. Yandan bakıldığında, parlak kırmızı burun kanatları soluk teni üzerinde çok belirgindi. Keskin kemeriyle burnu fazlaca çıkıntılı gibi gözüküyordu. Kepçe kulak örneği, tepesi açılmış kafasının ortada bıraktığı kulakları çok iriydi. Ağzının kapanma yeri buruk çizgilerle eğimli, gergin ifadesiyle de acı ve hüznü yüklü gibiydi. Ama karşıdan bakıldığında Giovan Battista Stiattesi çok yakışıklı biri olarak görülebilirdi. Çıkık elmacık kemikleri, ayrık kaşları, iri gözleri ve pırıldayan türden denilebilecek berrak bir bakışı vardı. Yuvarlak kırmızı dudakları ateşli haliyle sanki bir Agostino Tassi'nin duyarlılığını çağırıyordu. Ama Agostino'nun tersine, Giovan Battista uzun boylu, zayıf, kalça kısmında bir parmak bile yağlı olmayan biriydi. Yakışıklı hali hem çok ağır başlı, hem de kay-182

gı vericiydi.

Artemisia ona dönüp bakmıyordu bile. Bir resim defterine eğilmiş, eskizlerini arıyordu.

- Hiçbir şeyi yerinde bulamıyorum.

Tek bir fırça, bir palet bile yoktu! Başka zamanlar resim sehpaları üzerinde duran şeyler, kafatasları, melek kanatları, her şey, her şey yok olmuştu.

- Agostino ne zamandır size yalan söylüyor Bayan Artemisia, diye belli belirsiz bir sesle, noter konuşmaya başladı.

Genç kız dikildi kaldı, yanaklarını ateş basmıştı. — Hepimiz size yalan söylüyoruz, diye boğuk bir sesle sürdürdü "Agostino sizinle evlenmeyecek..."

- Nedenmiş o? diye bağırdı Artemisia.

Constanza ile ilgili anısı, eğlence gecesi yapılan zehir zakkım konuşmalar kafasına takılmıştı. Kuşkular içine gömülmüş kalmıştı.

Alnındaki saçları bütün gücüyle toplayıp eliyle geriye aldı, ve kontrol etmeye çalıştığı bir sesle yeniden konuşmaya başladı:

- Biliyorum, Cosimo evlenmesini engelliyor! Agostino diyor ki, eğer o olmasaymış, Agostino'yu asarlarmış, işte o da bu yüzden Cosimo'nun rızası olmadan evlenemiyor.

- Tanrım sen beni koru!.. Sizinle evlenmiyor, çünkü beş yıldır bal-dızıyla karı koca hayatı yaşıyor. Siz onu kocanız sanırken o akşamları evine, onunla yatmaya gidiyor. Çocukları var, -herkes biliyor bunu. Constanza, eğer kendisini terk ederse onu aile içi ilişki suçlamasıyla ihbar etmekle tehdit ediyor... Agostino, Livourne'da ona tecavüz etti, kirletti onu. Merhum Maria'yı da kirlettiği gibi... Gerçeği babanıza itiraf ediniz Bayan Artemisia! Yargı yolunda mücadeleye girişiniz! Size kalan tek çıkış yolu budur. Sonra Agostino size ne kadar tutkun olursa olsun, Constanza ile Cosimo arasında sıkışıp kalmış durumda. Ne ona, ne ötekine aldıracağı var. Yeter ki siz onu buna zorlamayın. Yalnız-

183

ca adalet Agostino'nun sizinle evlenmesine karşı çıkabilir! Düşününüz bir! O özgür biri. Eğer evlenmeye niyeti varsa ne diye şimdiye kadar onarmadı bu hakareti? Babanıza itiraf ediniz. Onurunuzu Aziz Pederimiz Papa'ya bırakınız. Tanrı'ya ve onun kilisesine inancınızı sürdürünüz...

Noterin ona söylemediği şeyler de vardı tabii: Orazio'nun handayken kâğıt ve mürekkep istemesi; suç duyurusunu Stiatte'si o an orada kaleme alması; Orazio'nun bunu imzalaması; birlikte o saat, daha fazla düşünmeden, dilekçeyi Quirinal Sarayı'na götürmeleri.

Artemisia, atölyedeki dağınıklığın ve babasının ortadan kayboluşunun nedenini nasıl öğrendi? Babasının onu halkın gözünde utançlı ve namussuz duruma sürüklediğini kim açıkladı ona? Çünkü aynı akşam, papalık güvenlik görevlileri Agostino Tassi ile Tuzia'yı tutuklayacaklardı. 18 Mart 1612 gününün ertesinde -bir

pazar günü!- Roma Hükümetinin savcı yardımcısı onun zabıt kâtibi ve iki ebe, baba-kız Genti-leschi'lerin evine sorguya gelecekerldi. Genç kızın gösterdiği ilk tepki, aşğını haberdar etmek oldu... Madem babası her şeyi biliyordu, Agostino onunla konuşmalıydı! Yağmur altına, saçı başı açık halde aceleyle dışarı çıktı, San Spirito Meydanı'nı geçti ve Sant'Onofrio Kilisesine giden yolu tırmandı... Agostino'ya haber vermek. Onu korumak! Ama artık Agostino o tepede oturmuyordu. Eski odasının sahibi genç kıza, Tassi'nin şimdilerde Via della Lungara'da oturduğunu söyledi. Constanza ile birlikte yeniden çırağının evine dönmüştü! Artemisia'nın hangi yoldan geri döndüğünü asla öğrenemedi. Yalnızca yağmurun yağdığını, aylardır yağmur yağdığını anımsayacaktı.

184

.. •'.•...:

iki saat sonra, Agostino Tassi Via della Lungara Sokağı'ndaydı; Sis-to Köprüsü'nü geçmiş, evine -Constanza'nın evine- gelirken tutuklanmıştı. İstikamet: Corte Sevilla Hapishanesi. Birkaç dakika sonra da Tuzia hücreyi boylayacaktır.

Yatağın üstüne tortop kendini atan Artemisia, topuk seslerini, çığlıkları, alt katta sürüklenen masanın çıkardığı gürültüyü duydu. Tuzia'yı zorla merdivene sürüklüyorlardı. Sonra bir sessizlik oldu. Tecavüz gecesi Agostino'yu yaraladığı bıçağı eline aldı, sımsıkı göğsüne bastırdı. Ölecekti, evet. Ölüm! Bir tasarı değildi bu, bir fikir de değil. Son umuttu. Bu kâbustan onu yalnızca ölüm kurtarabilirdi. Bıçağı dayarken, karnının üstünde Cosimo'nun elininin bulunduğunu ve onu ertelediğini sanıyordu.

Artık kıpırdamıyordu.

,,, ,,,,
,,,J[/; ...',,

iki gün boyunca yemedi. içmedi. Uyumadı.

Soğuktan uyuşmuş gibiydi, nemli bir soğuk iliklerine dek işliyordu, utançtan tükenmiş halde karardıkça kararıyordu. Onun hâlâ evde bulunabileceğini kimse aklından bile geçirmiyordu. Erkek kardeşleri, kendilerini işlerine kaptırmış, komşularda barınak bulmuşlardı.

Bütün sokak bundan böyle artık yalnızca Gentileschi'lerin evi üzerine çöken uğursuzluğun dedikodusunu yapıyordu. Baba, çocukları terk etmiş bir yerlerde saklanıyordu. Kiracı Tuzia da tutuklanmıştı; öyle ya, o da küçük çocuklarını ortada bırakmıştı. Önce Giovan Battista Stiattesi'nin dümeni elinde tutacağı sanıldı. Roma adaletini iyi bilmemek demekti bu! Zira hapisteki hücrelerinden, Agostino Tassi de bir dava açmayı başarmıştı. Onu doğrudan ilgilendiren bir konu değil de, noterin kendisine olan borçlarını ödememiş olduğu içindi. Stiattesi de pek kısa bir aradan sonra kendini hapiste bulacaktı.

Orazio, Artemisia'nın ilk sorgusunun yapıldığı gün ortaya çıktı. Ne yapacağını bilmeden, oraya buraya gidip gelirken rastladılar ona. Pazar

185

günü, sorgulamadan birkaç saat önce gelip yeniden evine yerleşti. Ama eşyası yoktu. Komşular, her şeyini rehine verip parasını içkiye yatırdığı konusunda fısıldaşıyorlardı.

Baba ve yasa adamlarının gelişleri Artemisia'yı içine düştüğü dalgınlık halinden birdenbire çekip çıkaracaktır. Ateşi düşmüştür. Orazio tarafından, kızının nerede olduğunu anlamak için gönderilen Stiatte-si'nin karısı onu baygın halinden kurtardı, yedirdi içirdi.

Ne yapacağını bilmeden, hazırlıksız, plansız, odasından alınıp doğrudan yargıçların odasına götürüldü. Uzun zamandan bu yana gizlenen, yalanlar söyleyen Artemisia'nım, o iki gün boyunca yalan söylemek aklına bile gelmedi.

Korku, şu her anını mahveden, tehdit edilmenin verdiği duygu yok olmuştu. Babasının kehanetleri gerçekleşiyordu. Alçağın biriydi. Bir orospuydu! Bu utanç duygusu, öğrenilmiş olma, halkı utanca boğacak şekilde sergilenmiş olma korkusu... Bu duyguyu annesinin ölümünden bu yana tanıyordu, Santa Maria del Poppolo Kilisesi'nde Cosimo Quorli'nin bakışlarını ensesinde ilk kez hissettiği gündü bu. En kötüsü olmuştu işte. Daha beteri ne olabilirdi? Neden korkabilirdi ki?

Agostino'nun baldızıyla olan ilişkisini Stiattesi ona açıkladığında hissettiği azaltılamaz acı yerini şimdi edilgen bir kabullenmeye bırakıyordu. Ne var ki bu hepten yazgıya katlanmak anlamına gelmiyordu.

Tecavüz olayından bu yana belki de ilk kez, Artemisia Gentileschi varolma gerekçesine yeniden kavuşmuştu. Ve elbette doğruyu haykırma gereksinimine.

- Evet, beni sorguya çekmek istediğiniz konu hakkında fikrim var, babamın gidip gelmelerini ve alt katımızdaki kiracıyı tutuklattığını biliyorum. 186

18 Mart 1612 Pazar günü, Borgo Santo Spirito'daki eve gece bastırıyordu. Saint-Pierre Mahallesi'nin bütün sakinleri kapının önüne yığılmıştı. Artemisia'ya bakirelik muayenesi yaparak mahrem bölgelerini inceleyecek olan iki ebe dışardaki işsiz güçsüzlerle birlikte bekliyorlardı. Ebe kadınlar, jinekolojik muayene için savcı yardımcısının onları çağırmasına kadar orada -olay hakkında ayrıntılı bilgi ve müstehcen sorulara yanıt vererek- bekleyeceklerdi.

iki saattir, Artemisia Gentileschi salonda ilk sorgulamayı yaşamaktaydı. Yasa adamlarının karşısında tek başınaydı. Babası kapalı kapı ardında volta atıp duruyordu.

- Agostino Tassi tarafından kuvvetlice baskıyla kızlık bozulurken, gizli bölgelerinizde kan gördünüz mü?

Genç kız dimdik duruyordu. Dirsekten aşağı kolları çıplaktı, ellerini masaya koymuştu, ama oraya yaslanmıyordu. Tam savcı yardımcısının karşısında durmuş, doğrudan ona sesleniyordu. Savcı bol giysisi içerisinde bir din adamına benziyordu; dinliyor ama düşüncesini açıklamıyordu. Genç kız ona dikkat dolu kapkara bir bakışla bakıyor, baygın bakışını, çok acele konuşmadığından emin olmak için her sözünü tek tek yazabilecek zamanı bulsun diye zabıt kâtibine çeviriyordu.

Her ikisi de meslekten geliyor olmasalardı, bu kız onları şaşkına çevirebilirdi. Uzun boylu, taptaze, iri yarı, tombul haliyle on yedi yaşlarında olmalıydı. Cesareti, rahatlığı, ses tonundaki çok özgür bir

tını, anında cevap yetiştirmedeki büyük gayreti onu mahallenin sayısız kibar orospularına benzetebilirdi. Ama her tür süs ve abartıdan arınmış gözüküyordu. Mücevher yok. Hiçbir süs eşyası yok. Basit kırmızı bir eteklik. Siyah kol altından geçirilmiş, omuzlarda düğümlemiş bir üstlük, hiçbir yanını açıkta bırakmayan, yaka kısmı dantel çevrili, fistolu bir gömlek... Ama, neredeyse pliseleri çatlatacak denli şişkin göğüsler, beyaz dişli bu küçük ağız, çok kabarık, kızıla kaçan sarışınılıkta saçları ve şakaklarına ve gözleri üstüne dökülen saç tutamlarıyla her şey, on-
187

daki her şey, bir tür aşka davetti.

Yalnız, sesinde, sesindeki o saf tını, öylesine taze, öylesine berraktı ki! Tarzında bir hakimiyet, kesinlik ve belirginlik vardı.

- Agostino bana saldırdığında, aybaşıydım, saygıdeğer beyler, be-ni kanatan onun eylemi miydi, doğrusu doğrulayamam bunu; zira bu j tür şeyleri bilmiyordum ben... |

Ave-Maria'yı çalan Saint-Pierre Kilisesi'nin canlan çok yakından du J yuluyordu. Genç kızın sesi, yazan tüy kalemin cızırtısı, kapalı kapı ar- c dında gidip gelen adamın ayak sesi duyuluyordu. Artık kişiler seçile-miyordu. Artemisia'nın değirmi yüzü, çılgın saç tutamları, ağzı, hepsi, hepsi yarı karanlığa kayıp gidiyordu. Adımlar bazı bazı duruyordu. Kulağı kapıya dayalı baba acaba onun anlattıklarına mı kulak kabartıyordu?

- Yalnız ilk kezde kanama olmadı bende, Agostino'nun daha sonra benimle yattıklarında da oldu. Ona niçin durmadan kan olduğunu sordum, o da bana, bende yapısal bir kusur olduğunu söyledi!

- Agostino Tassi'den armağanlar aldınız mı?

- Hayır, onunla yaptıklarımı, o benim kocam olacak diye yapıyordum. Öyle ya madem beni kirletti...

- Bedence ondan başkasıyla birlikte oldunuz mu?

- Hayır, asla. Burası kesin, ama yine de Cosimo Quorli bana sahip olmak için her yola başvurdu.

Savcı yardımcısı, iki ebenin içeri alınmasını emreder.

Agostino ile aşk yaptıkları yatakta, onun odasında, onun bacaklarını ayırırlar, zabıt kâtibinin dikkatli bakışları altında iki kadın onu muayene eder. Ebeler, küçük hanımın kızlığının çok uzun süredir bozulmuş olduğu sonucunu bildirmek için dikildiklerinde Artemisia'nın üstüne çöken ezikliği bir düşünün. .

188

J

Yasa adamları Agostino Tassi'yi çok zor durumda bırakan ifadeyi yanlarına alıp evi terk etmişti.

Ebelerin onu muayene ettikleri yatak üstünde oturup kalan Artemisia odasından dışarı çıkmıyordu. Kıpırdamaya cesareti yoktu. Gece boyu yalnız kaldı. Ama sorulan sorulara verdiği yanıtlar onu gerçeğe yaklaştırdı.

Orazio'nun dediklerini onaylamakla, kendi ifadesi doğrultusunda tanıklık yapmakla, durum gereği o an orada adalet aracılığıyla tecavüz konusunda Tuzia ile Agostino'nun davranışları konularında ayrıntıları elde etmekle, Artemisia öç almayı mı denemişti? Küskünlükle mi, kıskançlıkla mı yükleniyordu onlara? Âşığına karşı yasanın tarafını tutmakla Costanza ile Agostino'nun ihanetine misil-leme mi yapıyordu? Babasının kafesteki aslan gibi dolaşıp durduğunu, sorgu süresi boyunca duymuştu. Şimdi de onun atölyede bir şeyler karıştırdığını işitiyordu... Hem ondan korkuyor, hem de onu görmek istiyordu. İsterse onu dövsün, öldürsün onu! Sessiz kalmasın da ne yapsa razıydı Artemisia. Böylesi bir yokluktansa, her şeye razıydı.

Sonunda ayağa kalktı. Orazio ve erkek kardeşlerinin yattığı odaya geçti. Atölyenin kapısını iteledi.

Gentileschi bütün şamdanları yakmıştı, büyük, küçük, meşaleleri. Cenaze bekleme gecesi gibiydi. Toplamayıp yerlerde bıraktığı alçılar üzerinde, yerde sürünen kâğıtlar ve duvara dönük bırakılmış tuvalerde, Suzanne -bir başka çağın tablosu- üzerinde ısıltıları oynasıyordu. Odanın tam orta yerinde, üstünde bir zamanlar

onunjudith'i -onların, herkesin Judith'i- bulunan resim sehпасı bir hayalet gibi dikiliyordu... Orazio şimdilerde sehpayaya bomboş beyaz bir sayfa, beyaz bir pano koymuştu. Bu pano bembeyaz parlıyor ve bütün ışığı üstünde tutuyordu.

Cılız bacakları üzerinde dikilmiş, gömleğinin kollan dirseklerine kadar sıyrılmış halde, genelde çok kızgın çizgilerle tuval üstünde '

'..•'••.. 189

dolaşıyordu. İki kişiden oluşan ve Artemisia'nın, Agostino'nun buyrukları doğrultusunda çizmiş olduğu ve pek çok gurur duyduğu X tarzında kompozisyona yerleşmişti aynı o desen. Onların Judith'len... Bu tablo Borgo noterlerinin şefinin bodrumlarında emin ellerde, Genti-leschi tablonun kendisine ait olduğunu kanıtlamadığı sürece kalacaktır. Ne var ki, onu satın aldığı ve parasını peşin olarak ödediğini onaylayan Cosimo'nun sözlerine karşılık onun sözünün ne değeri vardı ki?

Kızının içeri girdiğini duyduğu an, kalbi göğsünde hopladı sanki. Arkasına dönmedi.

Kızının orada olduğunu biliyor, iyi iş çıkaramıyordu. Ama onu fark etmemiş gibi yapıp inatla desen çizmeyi sürdürüyordu.

Her kalem darbesinde, öfkeyle, kırgınlıkla ve eskiye özlemle, onunla birlikte rahatlık içinde çalıştığı dönemi düşünüyordu... Böyle bir zaman var olmuş muydu? Bütün işaret noktalarını düşündükçe yitiriyordu. Ne geçmişşi görmezden gelebiliyor-küçük Artemisia'ya olan sevgisini, dostluğu, Agostino ile sıcak dostluğunu- ne de geçmişşi bugünüyle ve içindeki nefretle bağdaştırabiliyordu. Aynı anda iki farklı evrende; yapmacık olanda ve intikam içinde yaşıyormuş izlenimine kapılıyordu.

Kuşkusuz, Artemisia'dan kuşkulandığı ve onu dürüst olmamakla suçladığı dönem çok çetin geçmişti. Ama doğrusu bu ya, bu umutsuzluğa kuşkuyu binlerce kez yeğlerdi! Zaten dünyada en çok kuşkulandığı şey gerçekleşmişti. Artemisia'nın tersine, Orazio olan bitenden hiçbir rahatlama duygusu hissedemiyordu.

Midesindeki yanma, konuşmasına engel oluyordu. Ama kızının atölye içine doğru ilerlemesini hissedince, karnına daha da şiddetli bir sancı girdi. Kendini daha fazla tutamadı ve döndü.

Bakışları karşılaştı. Artemisia'nın yüzünden kanı çekildi. Yine de bakmayı sürdürdü.

190

Orazio'ya doğru yürüyordu, başı hafif geriye devrikti. Sanki onu yüreklendiriyordu. Rutubetten kıvrır kıvrır olmuş saçları zayıflamış çehresini çevreliyor ve her zamankinden daha koyu renkte gözüküyordu. "Evet beni yüreklendiriyor", diye düşündü Orazio. Artemisia'nın solgunluğu, aynı zamanda hem tepeden bakan, hem de korkan, dudaklarında kesilip kalmış gibi gözüken, garip yüz ifadesi ona daha da korkunç bir hayalet görünümünü veriyordu adeta. Ve koskocaman açtığı ve sitemle karşısındakine bakan iri gözleri onu tehdit ediyordu. En azından Orazio'nun edindiği izlenim bu yöneydi.

Baba kız tek söz etmeden birbirlerini incelediler. Birbirlerine dikkatle bakıyorlardı. Birbirinden korkan iki hayvan misali, tetikte gözetliyorlardı. Artemisia her an atılabilirdi, Orazio onu bekliyordu. Ama Orazio yanıyordu. Artemisia onu tehdit etmiyordu. Onunla aynı zihin kargaşasını yaşıyordu, karşıt duygular arasında kalmış, babasının karşısında suçluluk ve ona duyduğu öfke arasında paramparça olmuştu. Acıma duygusu ve nefret arasında bir yerlerde.

Orazio'ya, ona yaptığı şeyden dolayı kızılıyordu -toplum içinde utanç, sorgulama, ebe kadınlar- bir yandan da kendi kendini babasına çektirdiklerinden dolayı suçluyordu. Onu anlıyordu Artemisia ve onu bağışlıyordu. Ondan nefret ediyordu.

Agostino Tassi'yi nasıl unutmak? Şu saat hapisanede çürümesini nasıl unutmalı? Orazio'nun yüzünden. Artemisia'nın yüzünden... Aşışının anısı ilişkilerini mahvediyordu. Orazio hissediyordu bunu. Bu sürtüğün yalnızca ötekisini düşündüğünü, babasına verdiği acılardan, onda açtığı yaradan, hiç vicdan azabı çekmediğini

hissediyordu... Kıza bakmak yeterliydi: Başı yukarıdaydı. Gözleri karşısındakini tehdit ediyordu. Orazio başını öte yana çevirdi. Herkeslerin yüzünde okuduğunu sandığı bu aşağılamaya dayanamıyordu Orazio: komşuların, yardıma gelenlerin, çırakların yüzünde; sokakta, kentte... Mırıltılar, dedikodular, anımsıyor ve bunların

191

hiçbirine dayanamıyordu. Sırtını döndüğünde geçmişe yönelik anılarla güldüklerini duyuyordu. Herkes onunla alay ediyordu!.. Roma, uzun bir zamandır Orazio Gentileschi ile eğleniyordu. Şimdi emindi bundan, her yerde ve her zaman gülünç duruma düşülüyorlardı onu! Yıllardır parçalıyorlardı... Cosimo'nun suçlamaları -eşinin erdemliliği konusunda Stiattesi'nin ele verdiği suçlamaları- yine de söküp atmıştı yüreğinden. Yalnız, Artemisia'mın kendi kızı olmama olasılığı öylesine saçmaydı ki, bunu aklından bile geçilmemişti, içgüdüsel bir tepkiyle geri çeviriyordu bu düşüncely; kafasına hiç takmıyor, en ufak bir kuşku duymuyor, belirsizliğin nebzesi olarak bile görmüyordu... Ama Cosimo'yu anımsayınca, ona lanetler okuyordu! Bu ikisi, aynı hayvan soyundandı, yılan ve şeytan türünden! Aynı leş kokusu yayılıyordu ikisinden de... Evet, Prudenzia'nın ölümünden bu yana kendinden birkaç kıvılcım elde etmek için boyuna çabılıyor, güzelliğı, yetkinliğı arıyordu hep... Sonuç yok! Duygularının karmaşıklığına şimdilerde bir de ev sıkıntıları, mesleğı ile ilgili bozgunları katıyordu Ora-zio: hakettiğı komisyonları alamamıştı. Ne de mesenlerinden, kendi yeteneğıne borçlu olduğı bir onur payesi...

Rakipleri olan Baglione ve Cavalier d'Arpin İsa'nın şövalyelik kaftanını giymişlerdi O? Hiçbir şey! Evet ressamlar kalabalığı köpekler gibi üzerine çullanıyordu, it iti ısıtır gibi... Rakipleri onun gücünü kırmak, işini berbat hale sokarak, vizyonunu kapmak için kızını kullanıyorlardı: Hayatı boyunca ulaşma ideali olarak, azize çehrelerinde, Meryem tasvirlerinde denemiş olduğı mutlak safiyet gibi bir hayali elinden al-, | mışlardı.

Artemisia'mn resmi aşığına vermekle sahipleneceğini sandığı Ju- ; dith tablosunun başına gelenler Orazio'yu deli ediyordu. Adaletin bir ;" karara varmasına kadar kaybettiği varsayılan bu yapıtın; iki bozguncuya -Tassi ve Quorli- ait olmuş olan bu tuvalin, Orazio bu gece aynısından bir tane daha yapmayı deniyordu... Kalemî kâğıt üstünde cızır-

192

diyordu... iki kadın tipi çiziyordu. Biri ılık içerisinde, elinde kılıcıyla ona doğru çevrilmiş sıkıntılı bir yüz. Bu kızıydı. Etekliğinde ince bir kan sızıntısı vardı. Ötekisi ise Judith'in hizmetçisi, bakışı ıraklarda, tablonun derinliklerinde dalıp gitmiş. Orta yerde bütün çizgiler bir araya geliyordu. Kılıcın keskin kenarı, Judith'in kolu, hizmetçinin kol ağzı, her şey ılık halesi çevresinde odaklanmaktaydı: kanlı çizgiler, hasır sepet, kesik baş.

Ama, hizmetçi Abra'yi, Orazio yaşlı bir kadının yüz çizgileriyle vermiyordu. Bütün geleneklere ters bir tutumla İncil'deki anlatıya karşıt biçimde, pusuda bekleyen kulağı kırıste bir genç kız görüntüsü veriyordu resminde; Artemisia'mn yüzündeki şiddet, cinsellik ve sarsıl-mışlık belirtisi vardı onda da...

O sırada Artemisia da kendi tarafında, oturmuş, babasının çalışmasını seyrediyordu... Acıyla düşünerek onu nasıl ihtiyarlattığı sonucuna varıyordu. Zayıf boynu çocuklarınkini andıran saç bukleleri, uçuk gri ayva tüyleriyle babası bir kuşa benziyordu. Bu çok narin, kaygı verici bir baştı... Sonra cılız bacakları, çok dar omuzları... Onda uyandırdığı bu acıma duygusuna dayanamıyordu kızı. Kendi başkaldırısına da, iğrençliğine, onları ayıran korkunç öfkeye, ikisinde de artık patlak vermeyen şu korkularına da dayanamıyordu! Ama Orazio ona en ufak sitemde bile bulunmadı. Artemisia ona açıklamalar yapmadı ödün olarak, kendini de haklı çıkarmadı bu arada.

Susukluk içerisinde, tek söz etmeden, bakışmadan, baba kız yeniden işbaşı yaptılar. Kız ateşi yaktı, kalemlerini yonttu, bir çerçeveye

193

yeni tuval bezi gerip çaktı.

Babasının arkasında ayakta durmuş, onun emirlerini bekliyordu. Bir işaret yapması yeterliydi. Çalışma aletlerini, spatülayı, fırçayı, paleti, suyu, yağı ona uzatıyordu.

Artemisia bu alışılmış hareketleri yapmakla, Orazio'nun bir zamanlar birkaç adım ötesinde çalıştığı günlerdeki eski gücüne kavuşmayı umuyordu. Ondan bir şeyler öğrenmesi; ona asistanlık yapması, onun isteklerini yerine getirmesi bütün özlemlerini gideriyordu. İşte o zaman, masum biri gibi, o ideal güzelliğe doğru, büyük olma düşlerine, Villa Croce'deki sanatçıların tek derdi olan başarıya doğru yönelebilirdi. Şimdi, şu an... Görevlerini, yanlışlarla yüklü anılardan kurtulmak amacıyla uysallıkla yerine getiriyordu.

Olayları yaşayıp, tecavüzü atlatıp, Agostino'ya karşı suç duyurusunda bulunduğundan bu yana, pişmanlıklar, üzüntüler onu kemirip duruyordu.

Önad birini yaralamış izlenimi vardı. Kurbanının, ötekinin kanının kendi eli üzerinden sıcak akışını hissetmek gibi. Evet, birinde ölümcül yara açmış olmanın verdiği duygu gibi; Agostino için duyduğu şey buydu.

Günahlarını sever gibi seviyordu onu. Yokluğu müthiş sıkıntılara salıyordu. Kendisinin bu ilişkiyi bozduğu suçlamasıyla, ayrılığın fizik olarak acısını çekiyordu. Yalnızca onu, acılarını, kendisinin ona çektiydiklerini düşünüyordu.

Agostino'yla ilgili öteki bütün duygular yok olmuştu, öfkesi, Cons-tanza ile ilişkisini öğrendiğinde duyduğu kıskançlık, hepsi silinip gitmişti. Geriye yalnızca aşk kalıyordu.

Ona nasıl yardım edebilirdi? Nasıl kurtarabilirdi onu acaba?

Stiattesi de bunu düşünmüştü. Ama Stiattesi uzaktaydı, TFutuklan-194

masından önce, Agostino'nun içeride kısa süre kalacağını öne sürüyordu. Şundan kesinlikle emindi ki, evlenmekle hapisane

arasında bir seçim yapma durumunda kalırsa, Gentileschi'nin kızıyla hemen evlenecekti. Üstelik Agostino o kızı seviyordu...

Bütün bunları düşünürken Orazio'nun öfkesini hesaba katmamıştı. Bu durum karşısında, Giovan Battista Stiattesi olayı yanlış değerlendirmiş oluyordu. Tassi'nin hapishanedeki durumu iç açıcı değildi.

Bu kez davada suç ortaklığı bulunduğundan, Cosimo da koruduğu bu adama açıkça yardım edemiyordu. Suçlamalar arasına iâşe astsubayına karşı başka başka şikâyetler de karışıyordu. Yirmi yıldır yaptığı suistimalleri, çalıp çırpmalarını anlatan mektuplar yağıyordu dört bir yandan. Altın yaldızcılar, duvar kaplamacılar, gümüşçüler; bir zamanlar ücretlerinin bir kısmını ona kaptırmayı kabul etmemiş olanların ya da böyle yapıp da, papalığa ait şantiyelerden çıkarılanların hepsi de basıyorlardı çığlığı. Öte yandan, zaten Cosimo'nun dostları parmakla sayılacak denli azdı.

Sarayda itibar kaybetmesi, Sanatçılar Mahallesi'nde halkın ters tepkisi, hastalanmasının asıl nedeni mi oldu? Agostino'nun tutuklanmasının üzerinden üç haftadan az bir zaman geçmişti ki, Quorli yatağa düştü. 5 Nisan günü, vasiyetini gerçekleştiren kişi olan ressam Orazio Bor-gianni huzurunda son isteklerini yazdırıyordu...

Acaba Fransız hastalığı -frengi- kapması sonucu mu öldü; bu hastalığın tedavisi pek mümkün değildi. Öyle ki, hastalığa yakalananların hizmetine ayrılan Corso Hastahanesi en iyimser tanımla "devasızların hastahanesi" adıyla anılıyordu. Ya da papalığa bağlı devletlerde sıkça görülen şu sıtma mı aldı götürdü onu? Seyahatnameler, ölümsüz kent Roma'yı ziyaret edenlere, sağlıklı zararlı olan kırsal kesimlerde bütün

195

günlerini geçirmemelerini salık veriyordu: Kim ki geceyi surlar dışın- 'da geçirir, "Roma ateşi" denen bu üç günlük ateşli hastalığa tutulur ve eğer yolcu bunu hemen atlatamazsa, ömür boyu hastalığın etkisi altında kalır...

Bugün bile, Cosimo Quorli'nin hastalığı gizemini korumaktadır. Sonu hazırlayan, karnaval eğlencelerinde aşırılığa kaçması mıydı? Cosimo daha önce de birçok kereler damla hastalığı krizleri geçirmişti. Karısı ise zehirlendiğini söylüyordu.

Vasiyetinin açılmasına kadar çılgınlık atacaktır karısı. Sonra susar. Kocasının ölümü ona, iki bin ecu'lük çeyiz parasını gerisin geri almasını sağlamıştır, oldukça önemli bir paradır bu. Quorli karısını, oğullarının reşit sayılacağı güne kadar bütün mallarının idaresi için tayin etmektedir. Kızı ise olası bir evlilik için ödenmesi gereken drahoma miktarı en aza indirgenerek manastıra yollanacaktır... Eğer Cosimo birileri tarafından zehirlendiyse, bundan kimin çıkarı vardı ki? Acaba bundan böyle çok iyi donanmış biri olacak olan bu genç dul mu?

Ayrıca, Quorli, Giovan Battista Stiatessi'nin tutuklanmasından sonra değil, önce hastalanmıştır.

Diyelim ki, Stiattesi o dönemde çok yaygın olan bazı tozlardan yararlanmış olsun, varsayım kuşku götürür. Noterin ya da Bayan Quorli'nin, iâşe astsubayını bilerek mezara göndereceğini nasıl varsayabiliriz? Ancak, Quorli'nin ani kaybı yine de bazı soruları sormaya çağırır bizi. Giovan Battista Stiattesi'nin tehditlerinden bir ay sonra ölüm olayı gerçekleşiyor. Tam da Tassi'nin pek yakında ortağına gerek duyacağı anda!

Her ne olmuşsa olmuş, 8 Nisan 1612'de Cosimo Quorli toprak altında, istirahatgâhındadır artık. Ölmeden önce son bir kez, sevdiğini öne sürdüğü tek varlığı, Artemisia Gentileschi'yi ölüm yatağının başu-

196

'... . '

cuna çağırmadan da edemez.

"Agostino'yu kurtar! Tek sen kurtarabilirsin onu... Cosimo'ydu dersin, seni kirletenin ben olduğumu söyle! Seninle evlenecektir o. Öyle ya, onu engellemek için ben olmayacağım artık! Senin için ne

önemi var, ha ben olmuşum, ha o ırzına geçen? Benim olduğumu söyle babana, ben yaptım o işi!" :

Bunlar ne garip son isteklerdi?... " ;

Cosimo'nun ölümü, Orazio'nun son dostu Giovan Battista Stiatte-si'ye karşı beslediği duygulan uyandırmış gibi oldu. Corte Savella Ha-pishanesi'ne gitti ve noterin bütün borçlarına kefil oldu. San Spiri-to'daki evin Stiattesi'nin hücresi olacağına ve Agostino Tassi davası süresince yargının eli altında olacağına dair Orazio onun yerine yemin etti.

Paskalyanın ertesi gün Giovan Battista özgürdü. Yeniden Genti-leschi'lerin ikkâmetgâhına dönüyordu.

"Sizi kirleten adamın Cosimo olduğunu söyleyin, ne kaybedersiniz? Böyle söyleyin, olay kendiliğinden hemen kapanır" diye salık veriyordu Artemisia'ya.

Serüvenin aldığı yeni biçim Stiattesi'yi de mi sıkıntıya sokuyordu? İaşeci'den öç almak, Tassi'ye de bir ders vermek istemiş olabilir, ama birincisi artık ölüydü, ikincisi ise zarar verecek durumda değildi. Kavga edecek kimseler kalmamıştı. Kavga bundan öteye gidemezdi. Stiattesi şimdi de barış istiyordu. Birdenbire düşünce ve kanılarını değiştirerek yeni bir atılımla, sonuçlarının nereye kadar varacağını ölçeme-diği bir işe atılıyordu.

GIOVAN BATTISTA STIATTESİ'NİN İFADESİNİN DEVAMI:

"Saygıdeğer efendim, benim tutuklanmamdan sonra, taraflar arasındaki meselenin en iyi biçimde hallolması amacıyla kendimi bütününüyle her iki tarafın hizmetine vermiş olduğumu biliyor olmalısınız," diye anlatacaktır. "Bir zamanlar çok samimi dostum olan Agostino beni Corte Savella'ya çağırdı. Orazio'nun hapishaneye gelip kendisini görmesi için beni ikna etti. Bunu başarıyla yerine getirdim. Hatta bir sabah Orazio'yu dış parmaklıklara kadar götürmeyi başardım. Ama ayın saati olduğundan, Agostino ile Orazio konuşamadılar. Tekrar döndük. Ondan sonra Orazio'ya Corte Savella'ya gitmeyi bir daha asla kabul ettiremedim."

Giovan Battista Stiattei'nin gidiş gelişleri, Agostino Tassi ile özgürce görüşebilmeleri XVII. yüzyılda Roma tutukevi sistemi örgütlenmesiyle açıklanabilir. Corte Savella'da, Tor di Nona hapishanesinde yargı yolunda bekleyen suçlular bulunmaktaydı. Oradaki hapsedme, ceza niteliğinde değil de, koruma amaçlıydı, hapishane nasıl mıydı? Yargının cezalandıracağı veya salıvereceği bireyleri elinin altında hazır bulundurduğu bir bekleme salonu. Yargı ya sürgüne, ya küreğe ya da ölüme gönderir. Asla hapse tıkip orada tutmaz. Hapishane, sorgulamanın iki evresine karşı gelecek şekilde iki bölüme ayrılmaktaydı: Tek kişilik hücrelerden oluşan segrete'ler: Buralarda neyle suçlandıklarını bilmeyen tutuklular kalırdı. Larga denen tür ise küçük yatakhanelere bölünmüş bir kat olup, lokantası, küçük bir kilisesi ve bir tür gezinme yeri, havalandırması vardır. , ' / • , , • ' ,

Larga'da tutulan herkes gibi Agostino da -bir dizi ilk sorgulama sonucunda- nihayet ona bilgi veren suç dosyasını almıştı. Savunmasıyla uğraşıyordu ve bir avukat arıyordu. Odasından çıkabilir, merdivenler- f de dolaşabilir, konuk kabul edebilirdi. İşte böylece, tutukluların arası-

198

na girebilen Giovan Battista, Stiattei'yi yanına çağırmişti. Stiattei, Agostino ile geç vakit yemek yemeye geliyor. Tassi'nin görmek istediği dostlarını onun odasına kadar götürüyordu. Bunlar, Agostino'nun Orazio karşısına tanık olarak çıkarmak istediği kişilerdi. Kadın ziyaretçilere gelince, bu ziyaretler idare binası salonunda, bu iş için öngörülmüş sıralarda gerçekleştirilirdi. "O zaman Agostino, birlikte bir çözüm bulabilmeleri için Artemisia'yı ona getirme iyiliğini kendisine yapmam için yalvardı bana... Artemisia oraya gitmek istemiyordu... 'Size söyleyeceklerimi dinlemeniz belki de iyi olacaktır,' diye üsteledim. Sonunda kabul ettirdim. Ama babası gideceği yeri bilseydi onu eve kapatacağından, ona San Carlo ai Catinari Kilisesi'ne günah çıkarmaya gitmeyi düşündüğümüzü söyledik; kilise yeni takdis edilmişti..."

Giovan Battista Stiattei duruma hakim olduğunu sanıyor ve Gentileschi'lerin evinde kendisini padrona di cam (evin patronu) gibi görüyordu. Fakat Orazio'nun akılları başka bir yerden aldığını düşünmemişti. Ressam, ailesine mektup yazdı. Floransa'ya, Lucques'e, kardeşlerinin oturduğu Pisa'ya. Lomi ailesinden, Toscana'daki dostlarından aldığı haberlerden Agostino Tassi'nin şahsını karalayacak ve onu karısının ölümünden sorumlu tutacak ayrıntılar öğreneceğinden pek emindir. Katillerin adını ister, yeri, cinayet koşullarını. Kocasını aldatan bir kadını delik deşik eden yirmi bıçak darbesini soruşturur: nerede, ne zaman ve nasıl?..

Orazio'nun öğrenme durumunda kalacağı haberler dostu olan noteri de şaşkınlıktan şaşkınlığa sürüklemekten geri kalmayacaktır. ' 199

"Bir akşam, diye sürdürdü sözü Stiattei, sanırım Mayıs ayının ilk akşamı -pek emin değilim- gün batarken Artemisia, karım ve Artemisia'nın erkek kardeşlerinden sekiz yaşında olan en küçüğü ve bir de oğlum ve ben yola çıktık. Lungara Caddesi'ni ve Sisto Köprüsü'nü geçtik, kilisenin orada, vakit çok geç olduğundan, hiç durmadık..." Hiç duraksamadan sola dönüp, Giulia Caddesi'ne sapmak için de dosdoğru ileriye gittiler. Artemisia, Stiattei ve karısının arasında koşar adımlarla yürüyordu. İki küçük çocuk, arkalarından yetişmekte zorlanıyorlardı. Arkasında, gökte ki ay ışığı adeta güneş gibiydi... Dolunay vuruyordu. Tiber Nehri çelikten bir kılıç rengini almış, kıvrıla kıvnla karanlığa dalıp gidiyordu.

Sert kış rüzgârlarından sonra mayıs geceleri pırıl pınlı. Mavi gecelerdi. Sanki büyük bir bez germişsin de ardından ışık tutmuşsun gibi. Lekesiz bir gök. Karanlık yok, bulut yok. Tek kırırtı yok, her şey sa-bitlenmiş gibi.

Artemisia sarayların duvarları arasında adeta koşuyordu.

Agostino'nun ona yaptığı kötülük, sabırsızlığını azaltmıyordu...

Çektiği acıları düşünmüyordu artık. Üstünde uzunca durmaya cesaret edemeyecek denli korkunçtu anıları. Geleceği kapalıydı, korkuya ka-lıpmaksızın düşünemiyordu bile geleceği. Agostino ile

birlikte bir çözüm bulmak: Onu bu tehlikeli girişime iteleyeni Stiattesi'nin yansıttığı bu umut her bir şeyi doğruluyordu: sinirliliğini, neşesini, onu tekrar görecek olduğu için duyduğu mutluluğu...

Hayır, artık ona karşı öfke duymuyordu. Ne vicdan azabı, ne pişmanlık... Bundan böyle eşit durumdaydılar... Stiattesi'nin genç kızın bu konuda dikkatini çektiği gibi, ikisi de bir oyun içinde. Artemisia, Tassi'ye artık kızamıyordu, verdiği ifade dolayısıyla kendini suçlu bulup pişmanlık duymuyordu. Ne yenmiş, ne de yenilmişti, ama içinden birlikte çıkabilecekleri bir durumda olan iki tutuklu vardı.

Kendisini bu belirsiz umuda, birdenbire ortaya çıkan bu dirimselli-
200

ğe kaptırmış olan Artemisia, bu nedenlerden dolayı babasını unutuyor ve onu hâlâ aldatmaya devam ediyordu. Namusunu kirleten, herkesin namusuyla oynayan bu adamın çağırmasına karşılık veriyordu. Herkesin gözü önünde, tutukluların, muhafızların önünde, onunla karşı karşıya geliyor, düşmanın tarafına geçtiğini düşünmüyordu... Artık düşman filan yoktu!

Vicolo San Girolamo alla Carita'da, sağa döndüklerinde, Roma'nın bütün kabadayılarının dolaştığı hapisane ile düşkünler yurdu arasında yarı yolda bir yerde, Ortaçağdan kalma bir küçük sokağa daldıklarında, Artemisia'nın neşesi kaçtı! Agostino onu oraya ne diye istiyordu ki? Kendisini, nasıl haklı çıkaracaktı acaba? Onun açıklamalarını duymak istemiyordu! Hiçbir şey duymak istemiyordu! Bir şey söylemek de... Tehlikeyi sezinledi mi ki?

Corte Sevilla Hapishanesi, aralarından hiç sokak geçmeyen ev topluluğundan oluşuyordu. Saray kadar görkemli bina iki katlıydı. Tavşan büyüklüğünde fareler, duvar diplerinden koşuşturuyordu. Artemisia her şeyi çok açıkça gördü. Stiattesi'nin muhafız bölümüne kendini tanıtmasını gördü. Nöbetçilerin ona kapıyı açışlarını gördü bu noter oralarda pek tanınıyordu galiba. Güvenlik görevlileri "efendim" diye sesleniyor ve karanlık soğuk kapı altlarından

geçmesine izin veriyorlardı. İkinci parmaklığa kadar onunla birlikte gitmek zahmetine de katlana-mıyorlardı. Kadın ve çocuklardan oluşan, kendisinin önderlik ettiği küçük gruba sol tarafta yer alan muhafızların bulunduğu salonla, sağ taraftaki idare binası salonunu gösteriyordu. İdare binasına bitişik mahkemenin farklı bürolarını gösteriyordu: Tribunale del Governatore, Tribunale del Vicariato, Tribunale del Auditore Camerae.

Onun geçişini izleyen görevlilerin bakışları altında Artemisia yüzünün kızardığını hissetmedi. Ama heyecan ve sıkıntıdan bacakları tutmaz olmuştu. Acaba bu adamlar onun hangi tutukluyu ziyarete gittiğini biliyorlar mıydı? O adamı suçladığı olay konusunu biliyorlar mıydı?

201

Bıyık altından gülerek, onun kızılığının bozulması olayını sahne sahne hayal ediyorlar mıydı acaba? Parmaklıklar arasında bekleyen tutukluların oluşturduğu kalabalık içerisinde Agostino Tassi'nin varlığını da hissetmedi.

O, Artemisia'yı hemen gördü. Gidip muhafızı buldu ve demir parmaklığı açtırdı. Ama öylesine heyecanlıydı ki, bir saniye yine de parmaklık gerisinde kaldı. Kalbindeki bütün kan genelde yusuvarlak görünen yüzüne vurmuş, yüzü bir uzamış, bir renksizleşmiş gibiydi. Sti-attesi onun fenalık geçireceğini sandı.

Artemisia da ayakta güçlkle durabiliyordu. Stiattesi ve karısı koşup onu banklara kadar götürdüler, sıranın sonunda küçük oğlan çocukları olmak üzere tek sıra halinde dizildiler.

Agostino da onların peşinden gitmişti. Onların önünde öylece durup kalmıştı. Tek söz söyleyecek hali yoktu. Kızın başı önünde, kulakları uğulduyordu; gözleri önünden kara lekeler geçiyordu. Çabalıyordu. Artemisia özellikle bayılmamak için gayret gösteriyordu.

Onu böyle kırılgan görünce, Agostino biraz sakinleşti. Sapsarıydı, ama hapishane hayatının onun görkeminden hiçbir şeyi yok edemediğini biliyordu. Berbere bıyıklarını sürekli düzeltsin diye

dünya kadar para ödüyordu. Dişleri hiç bu kadar beyaz, tırnakları böyle bakımlı olmamıştı.

Artemisia'nın varlığı ona dokunuyordu. Geldiği için teşekkürler ediyordu. Kurtuluşu görüşmelerine bağlıydı. Bu işin peşini sıkı tutmak zorundaydı. Agostino Sıkı tutmak zorundaydı işi... Ne kadar vakti vardı? On dakika! On dakikada bu kadından her istediğini elde edecek biçim de onu baştan çıkarmalıydı. Babasını da, sözünü de varsın inkâr etsin, görmezden gelsindi... Oyun doğrusu bütün bunlara değerdı... On dakika sonra, yazıp karaladığı ve cebinde sımsıkı tuttuğu bu kâğıdı genç kızın imzalamış olması gerekiyordu... Artemisia'nın verdiği ifadenin yalandan ibaret olduğunu kabullendiğini belirten bir mektup...

202

Agostino'nun onun tüyüne bile dokunmadığını, her şeyi, onu kendisiyle evlenmek zorunda bırakmak umuduyla kendisinin uydurduğunu itiraf ettiği bir mektup. On dakika! On dakika içerisinde onu heyecana boğmak. Rahatlatmak. Güvence vermek. Onu böylece ele geçirmek isteği kıs H^TJ yaşadıkları mücadeleden daha çok uyarıyordu a<^-- \ başını koyuyordu. Şu an için, An'''''' ' 1i. Agostino'nun tanıdığı

\a bu işin kurallarını iyi

-jr^j- _a."r><5"v çn bozgun haberi veri-

A'yı onun gözünde da-

\

iu. Onu böyle tat-

seviyordu. yakında ona su-

v-

i.

ben? eyecanını gö-

, size daha önce de söz verdi-

sesi titriyordu

- ... 'signora Artemisia, bundan nasıl şüphe edebilirsiniz? Benim olmanız gerektiğini biliyorsunuz! Başka kimseye ait olamazsınız!..

Bakışlarını adama karşı kaldırmıştı. Sıkıntı, şaşkınlık, bekleyiş içindeydi. Sorgulayan bu kapkara bakışlarıyla onun bu hali yüreğine dokunuyordu...

-... Size söz verdim ve de yemin ettim, tutacağım sözümü.

Ateşli ve tumturaklı konuşma biçimiyle, kendini tutku seline bırakıyordu.

203

-... Eğer sizi kendime eş olarak almazsam, kafamdaki saç sakalım* daki kıl kadar çok şeytan girsin bedenime, ölene kadar da içimden çıkmasınlar!..

Eğilip kızı kolundan tuttu. Kalkmasına yardım ediyordu.

-... Karşılıklı söz verelim... Birbirimizi her zaman seveceğimize dair...

Tüm evrene karşı pırıl pırıl bir sevgiyle seveceğimize dair...

Karısı ve iki erkek çocuğu ile birlikte sırasında oturan Stiattesi bu sözlerin bir tekini bile kaçırıyordu.

Günün bu saatinde diktörtgen şeklindeki bu salon tıklım tıklım doluydu. Kendi ziyaretçileriyle konuşmaya kaptırmış olan öteki tutuklular o hay huy içerisinde onlara dikkat etmiyorlardı. Ama,

Agosti-no'nun bulunduğu köşedeki kalabalık biraz dağılmıştı.

Çiftlerin biraz ötesinde birkaç tutuklu —belki de o anın ciddiyetinin önemini bilerek- onların tarafına dönmüş, olup biteni gözlemliyorlardı.

Agostino ile Artemisia yüz yüze duruyorlardı. Agostino avcunu gererek açmıştı, kız da kendi avcunu açmıştı... Ellerini birleştirdiler.

Artemisia gözlerini ondan ayırmaksızın şu sözleri söyledi: , - Bana verdiğiniz şekliyle bu sözü kabul ediyorum, benim için bu sözü tutacağınıza inanıyorum.

Sesi titriyordu. Yumuşak bir ses tonuyla sürdürdü:

- Ama Agostino eğer daha Önce başkalarına da söz verdiyseniz, söyleyin bunu bana...

•< - Sinyora Artemisia, benim karım öldü... ;'•••• •'••"; /•

:•'./•'•"••. ;î Elini göğsüne koydu. , - ; '!, ^ ,

-... Size yemin ediyorum! ; •' >.

parmaklıklara doğru götürüyordu. Birbirlerine sevgi dolu işaretler yapıyorlardı... Sonunda birbirlerinden ayrılmak zorunda kaldılar. Agostino onun dış kapıdan çıkıp gözden yitmesine baktı. Sonra bize doğru geldi. Sarsılmış gözüküyordu. Bu kadının kim olduğunu ona sorduğumda, onun, Tanrı katında kendi karısı olduğunu söyledi bana." , :

, , ..•,•',.,." . 205

- Seni orospu, fahişe, hain, çöplük! Yeryüzünün bütün pis herifle-riyle yatmakla kalmıyor... üstüne üstlük nerdeyse çizmelerini yalayarak parlatıyorsun!

Orazio, Artemisia'nın akşamı kimlerle geçirdiğini, en küçük oğlunun ağzından öğrenmişti. Oysa günah çıkarmaya kiliseye gideceğini öne sürmekteydi, öyle ya!

Bu kez, öfkesini frenlemeden şiddete başvurdu. Kızına tokat atıyordu. Ne tokat ama! Artemisia babasının elinden kurtulup ona bağırırdı.

- Pis herif dediğin kişiyi, siz de ben de birlikte damadınız yapmaya çalışıyoruz efendim! Size ihanet etmek istemedim. Yalnızca onunla anlaşmanın yollarını aradım... Eğer benim kocam olacaksa, görevim...

Orazio öyle korkunç bir kahkaha attı ki, kızı onun delirdiğini düşündü ve korktu.

- Görevin mi? Kocan mı? Ne biri ne ötekisi senin için! Sen sokağa düşmek üzeresin kızım...

Kızı elinden tuttuğu gibi atölye içinde sürükledi, kapıyı sonuna kadar açtı ve onu merdivenden aşağı atmak istedi.

-... Git haydi! Öldün sen! Agostino'nun karısı varmış, doğru, ama benim kızım yok artık.

- Karısı mı varmış? diye böğürdü koluna asılarak babasının. Karısı ölmüş onun!

- Evet, öyle mi? Peki hangisi?.. Şu sıralar, Agostino Tassi'nin karısı olan Maria Cannodoli mi nedir, bir kadın Lucques sokaklarında kolunda aşığı ile gezerek şişiniyormuş, ne haber!.. Yalan yalan

böbürlenmeler, aman efendim, Agostino Tassi'nin onuru kurtulmuş, güya öcü alınmışmış... Onu öldürtmeyi asla başaramadı bu herif... Toscana'dan beklediğim cevap geldi... Evet, öldürme girişimi olmuş! Bir kez -belki

206

iki- bıçak darbesiyle delik deşik etmeyi denemiş. Sonra bıkmış... Ona bu kadar ecu'lük bir para nereden geliyor sanıyorsun? Ya senin kulağının dibinde şıkırdattığı para keseleri? Yüzükleri, lal rengi kumaşları, tüyleri?.. Altını, alçaklığının bedelidir! "Floransalı beyler", Lucques'lu tüccar, Livourne'lu tacir, Maria'yı koruyan kim varsa hepsi, kadını rahat bıraksın diye kocasına paralar vermişler. Agostino evli, kızım ve baldızı Constanza da bunu biliyor! Evlenmeye kalkışsa, önce Constan-za onu bırakmaz: Onu iki eşlilikle suçlayacaktır... İki eşlilik mi, kafasını uçurur Agostino'nun! Orazio alay etmeye başlamıştı. Seni seviyor-muş, bunu sana söylemiş, seninle evlenmek istemediğinden değil canım, "yapamaz", evlenemez de ondan! Zaten kolayca anlaşılıyor. Evlenmekle, beş yıllık kürek cezası arasında seçim yapacak olsa, tabii ki evlenmeyi yeğleyecektir... Ama, kürek cezası ile, idam arasında ise, o seni fırlatıp atar... Başka yolu yok... Sonuçta bir labirent içine hapsol-muş durumda... Croce Sokağı'nda böbürlenmelerinden sonra, onurunu kurtarmak amacıyla öcünü almamış olduğunu, karısını öldürmediğini ve boynuzlu herif ağzını kapasın diye karısının ona paralar verdiğini kabul edebilecek mi bakalım? Bütün Roma, bu adamın alnında boynuzlar taşıdığını öğrendikten sonra, acaba ne diyecek? Bayağı adı bir adam mı, satılmışın biri mi? Tıkılıp kaldığı bu eşek arısı kovanından çıkıp kurtulması için bir tek yol kalıyor ona, tek bir şekilde...

- Her şeyi inkâr etmek!

- Evet, sonuçta böyle... "Suçlu, kendisini suç üstü yakalatan kişi değil, itiraf eden kişidir!" Seni kirlettiğini inkar etmek! Bedence sana sahip olduğunu inkar etmek! Senin ortalık malı bir kız olduğun, bütün komşuların, sokak halkının, tüm mahallenin sana sahip

olduğu konusunda yemin etmek! Yalancı tanıklık yapacak kişiler bulmak ve tüm bu kişilerin sana sahip olduğunu kanıtlamak!

- Agostino böylesi bir yalanı kanıtlamayacak!

- Beyimiz rahatsız olacak! Eski arkadaşının ağzından duyduğu gü-

•...••

207

zel bir tümceyi söyleyerek dalgasını geçti: "Beni masaya oturtacak cellat daha anasından doğmadı!" Kanıtlayacak, işine gelen her şeyi kanıtlayacak! Senin kendini satıyor olduğunu kanıtlayacak. Benim razı olduğumu, buna seni benim ittiğimi kanıtlayacak. Seni fahişe yapacak. Ya beni, beni de muhabbet tellalı, bir pezevenk...

Gentileschi'lerin göreneklerini ifşa etmek bu işten sıyrılmasının tek yolu, tek savunma onun için... Seni çamura sürüklemek, bizi çamura batırmak! Seni, beni, kardeşlerini, ailemizi.

- Hele bir kalkışın buna!

En kötü koşullarda başlayan bu sahne birden ani bir ateşkesle son buluyordu. Aylardan beri baba kız arasındaki ilk birliktelik. Aynı korkunun bir araya getirdiği, aynı acının kenetlediği, bu iki ikisi tek bir neden için savaşacaklardır: Salt gerçek. Aynı hayali paylaşmaktalar: intikam.

|

208

18

Tor di Nona Hapishanesi Agostino Tassi'nin Yedinci Sorgusunun Devamı

14 Mayıs 1612

..'.•-.

J

'...;,'. "•'!• •,;';!;/.

-Artemisia buraya gelip sizin yalan söylediğinizi açıklasa ne dersiniz? Sorgu ikinci evresine giriyordu.

Hapishanenin larga bölümünde Agostino, avukatı olarak bu kez kendi alanıyla ilgili bir seçim yapmış olan Giovan Battista Stiattesi'nin ve Orazio'nun düzenlediği suç dosyalarının ve

belgelerin hazır olduğu haberini almıştı. Tassi de savunmasının yanı sıra, kendi karşı savunmasını hazırlıyordu.

Aynı sıralarda yargı da suçluyu yeni sorgulamalara alıyordu. Bundan böyle artık zabıt kâtibi yanıtları yazıyor ve fiziksel tepkileri de not ediyordu; ten rengi, jestleri, konuşurkenki ses tonu. Gerçek, bütün bu unsurların toplamından ortaya çıkacaktı. Ama yargıç, eğer suçlu suçunu itiraf etmemişse, asla onu bir tüzük ya da kurala olunamıyordu. Adalet, işkence altında verilen ifadeye inanmıyordu. Ve işkence, ayırım yapılmaksızın hem suçlulara, hem de tanıklara uygulanıyordu. Her iki durumda da cezalandırmıyordu: Doğruyu söylemelerine ve söylenilenleri kanıtlamaya yarıyordu. Eğer tanıklar işkencede de aynısını söylerlerse, bu onların doğruyu söyledikleri anlamına geliyordu...

,'....

209

Agostino Tassi'nin yedinci kez sorgulanmasının sonunda yargıç, mahkeme heyetinin tamamının orada bulunduğu sırada Artemisia Gentileschi'nin mahkemeye çıkarılmasını buyurdu.

Artemisia dimdik içeri girdi. İki aşkın bakışları bir an karşılaştı, sonra hemen kaçırdılar bakışlarını. O hiçbir şey açıklamadı, ama Agostino onu daha az kışkırtıcı bulmayı umuyordu. Onun bildiği tek güzel elbisesini giymişti Artemisia. Esin Perileri Pavyonu'nün kübbe içinde resme konu olan şu koyu kırmızı etek, Cosimo'nun evinde, kızın ilk kez Agostino ile Constanza arasındaki ilişkiden kuşkulandığı zamanlarda giydiği, aralarındaki savaşın kan kırmızısını çağrıştıran giysisi. Bugün hangi düşüncelerle geliyor acaba buraya? Agostino genç kızın durumundan şüphelenmiyor. Daha on beş gün önce çağırır çağırılmaz koşup yanına gelmedi mi? O günden bu yana kızı bir daha görmedi. O günden sonra zaten onu Corte Savella'dan, Tor di Nora Hapishanesine naklettiler, bu çok daha zor, çetin bir tutsaktı. Ama Artemisia ne diyor? Ona güveniyor Agostino. Söz kesmediler mi aralarında?

Savcı yardımcısı Kutsal Kitap üstüne yemin ettirir Artemisia'ya. Ona sanığı tanıyıp tanımadığını sorar. Kız, tanıdığı yanıtını verir. Sonra

Tassi'ye genç kızı tanıyıp kanımadığını sorar. O da tanıdığını belirtir. Yargıç soru sormaya geçer:

- Bayan Artemisia, daha önce söylediklerinizi doğruluyor musunuz? Yargıçlara bakmaz. Dört yargıç var masanın ardında. Onları görüyor mu acaba?

Salon küçüktür, çok yüksektir ve kubbe tavanlıdır. Tavanda işkence için bir makara ve insanı direğe çekip koyuvermeye yarayan organ sallanıyordu. Artemisia bunları bir anda gördü ve daha önce Corso Caddesi köşesinde gördüğüyle aynı olduğunun ayırdına vardı. Bu sistem, bir insanın ellerini arkasından bağladıktan sonra bileklerinden asıp yukarı çekmekten ibarettir. Yargıçların arkasındaki tuğla duvarla,

210

bu makara ve organı hatırlayacaktır yalnızca. Bir de onu sorgulayan kişinin giysisi. Uzun, Stiattesi'ninkine benzer, kara bir manto, yaka kısmında şu modası geçmiş süs var: kıvrır kıvrır pliseli boyunluk. Başında ise yuvarlak bir şapka var.

- İfadenizi suçlunun karşısında yinelemeye hazır mısınız?

- Evet, şu son günler ne söylemişsem doğrudur. Her şeyi onun karşısında yinelemeye hazırım.

Konuşurken sesi titriyor, ama duralamıyordu.

Agostino ve Artemisia: yan yana duruyorlar. Aynı boydalar. Güçleri de aynı. Her ikisi de kendini kabul ettiren türden. Mahkemenin karşısındalar.

Yargıç baş noterden, Artemisia'nın 18 Mart günkü ilk sorgusunda verdiği ve içinde nasıl ırzına geçildiğini anlattığı ifadesini, yüksek sesle okumasını rica eder. Agostino ve Artemisia aynı dikkatle dinlerler. Tekdüze bir erkek sesi yükselir:

"[...] Benim odamın kapısına yaklaşıyorduk ki, atılıp aniden kapıyı açtı, beni aceleyle içeri itti, sürgüyü çekti. Beni yatağa attı.[...] iki dizini bacaklarım arasına yerleştirdi ve sonra organını dimdik çıkardı, itelemeye başladı, içeri girdi. Ben müthiş bir yanma hissi duydum, canım yanıyordu. Ağzımı kapattığı eli nedeniyle bağırımıyordum,

ama hiç olmazsa elimden geldiğince bağırıma gayret ediyordum. Tuzia'yı çağırıyordum, yüzünü çırmaklıyordum, saçlarını çekiştiriyordum, içime girmeden önce organını yakaladım. [...] derisini kopardım..."

Yargıç genç kıza sorar:

- Bütün bu duyduklarınız sizin sözleriniz mi? Bu ifadeyi suçlunun önünde de onaylamak ister misiniz.?

- Okuduğunuz şeyi duydum evet, diye yanıtlar kısaca. İfademi aynen kabul ediyorum, benimdir. İçinde anlatılan her şeyin doğru olduğuna tanıklık eder ve gerçek olduğunu Agostino'nun önünde de doğrularım. , > ' î | , | ,

211

- Benim de bir sözüm var! diyerek araya girer Agostino. Irza geçme olayının anlatılması sırasında olduğu yerde durmadan kıpırdanıyordu. Belki on kez zabıt katibinin sözünü kesmeye yeltendi. Başkaldırısı ve öfkesi yüzünden okunuyordu. Artemisia'nın anlattıklarının hiçbirini kabullenmedi, hiçbir sahneyi gözünde canlandıramadı. Evet, her şeyi beklerdi de böylesi bir ihneti asla! O an için, sevgilerine öylesine inanıyor ki, olayın aslını unutmuş gibiydi. Sevdiği kadının ağzından her şeyin böyle ortaya serilivermesi onu sarsıyor doğrusu; ondaki utanmazlık, açık saçık sözlerle anlatışı onu incitiyor. Bu tepkide hiç yalan yok! Müthiş bir bozgun var: Corte Savella'da onu kendisine nasıl da yakın hissetmişti Agostino! Geçmişlerindeki olayı aydınlatan bu korkunç ışıık da neyin nesi? Demek ki sevgili Cosimo doğruyu görüp söylemiş: "Bu kız sizin başınıza iş açacak türden." Bu ne biçim tanıklık böyle!

- ... Ben bütün bunların, yani Sinyora Artemisia'nın yazdırdığı şeyin yalan olduğunu söylüyorum, yalan! Onu kirletmiş olmam mümkün değil, doğru değil! Onunla yatmışım, öyle mi, yalan! Kanıt mı? Onların evinde Scapellino adında bir çırak vardı, ona bir dişi kedi bile emanet adılmaz! Herkesin içinde söz konusu genç kıza sahip olduğunu söyleyerek böbürlendi! Ben onurlarını zedelemekten

kaçınarak ve bir dostun evine göstermek zorunda olduğumuz saygıda kusur etmeksizin girip çıkmışımıdır evlerine. Ne babasına ne de kızına zarar verdim ben. Hatta mümkün olabildiğince onlara gitmekten kaçınıyordum, zira aralarında durmaksızın tartışıyorlardı ve zaman zaman bu kavgalara beni de karıştırmaya çalışıyorlardı.

•'-

- Söylediğim her şey doğrudur. Öyle olmasaydı söylemezdim. Ateşli bir tutumla açıkladı.

' - İfadenizi işkence altında da doğrulamaya hazır mısınız? Hiç tereddüt etmez:

- Eğer gerekiyorsa evet, işkence altında da doğrulamaya hâzırım.

212

"O zaman," diye yazar zabıt kâtibi, "her tür yalan dolan izini ortadan kaldırmak için, Artemisia'nın şahsının dayanabileceği yere kadar varlığını sürdürebilecek olan her tür kuşku, bu sözleri güçlendirmek, cinsiyetini ve yaşını (bana on yedisindeymiş gibi gözüküyor) göz önüne alarak gayet yararlı amaçlarla yargıç, Artemisia Gentileschi'nin suçlunun da hazır bulunduğu ortamda, gözlerinin önünde, "sibylle"* işkencesinden geçirilmesini buyurmaktadır..." Kâhin işkencesi, az ya da kararsız bir biçimde konuşturan bir işkencedir. Bu şekilde adlandırılıyor, çünkü antik dönemde kâhinlerin bilgilerine başvurulduğunda söylediklerinin doğruluğuna inanılıyor.

Savcı yardımcısı kapıyı açar ve işkenceciyi çağırır. Kafası traşlı, ensesi kıpkırmızı kat kat deri... Bir adam içeri girer ve zabıt kâtibinin masası üzerinde işkence aletini hazırlar. Genç kızın parmaklarına bağlayacağı ve parmak kemikerini ezene kadar sıkacağı ipleri açar. Acaba ellerinin durumu ne olacaktır? Ressam Artemisia Gentileschi'nin elleri.

Artemisia adama bakmaz gözlerini kaçıır. Tam önündeki duvara dikmiştir gözünü.

Yagıç bir kez daha teşvik eder onu.

- Bakın dikkat edin! Eğer yalansa, Agostino Tassi'yi "güç kullanmak ve evlilik vaadinde bulunarak ırza geçmekle" suçlamayınız! Tersine ifadenizi doğrulamak istiyorsanız acı ve işkence içinde de olsanız eğer suçlamakta tereddüt etmeyin.

Genç kız yanıt verir:

- Ben doğruyu söyledim acı ve işkence içinde de olsam ve bir daha bir daha söyleyeceğim...

Bu kez sesi titremektedir. Korku içindedir. Sapsarı kesilmiştir. -... ve bunu doğrulamak için buradayım. (

Yargıç buyurur: , , ,

»sitylle: Kâhin kadın Bu adla aflifah, Örppeğ'cla suçluların doğruyu' iJytetnesî'için kullanılan

ışkence yöntemi

, /

213,

- Cellat, ipleri parmakları arasından geçirir. Ve usullere uygun biçimde sıkıştırın bakalım.

Cellat Artemisia'ya yanaşır. Kızın ellerini göğsünde çapraz kavuşturur ve bağlar. Sonra onu olduğu yerde döndürür ve tam Agosti-no'nun karşısına gelecek şekilde yerleştirir. Karşılıklı bakarlar birbirlerine. Korkusunu yenmek için gözünü ondan ayırmayacaktır. Onu aşağılamaktadır.

Şimdi cellat ipleri öteki parmakları arasından tek tek geçirir. Bitişme yerlerinde düğümleri sıkır. Burma aygıtıyla burar ağır ağır. İpler parmak kemiklerini boğmaktadır. Artemisia bağırır o sırada:

- Doğru, doğru, doğru!

Agostino'ya seslenmektedir, söyledikleri adeta yüzüne çarpar. -... İşte, işte bana vaadettiğin nikah yüzüğü, ettiğin yeminler! Agostino etkilenmemiş gözükür. Yargıç Artemisia'yı sorguya çekmektedir.

- Sorgulanmanız sırasında söyledikleriniz, sanığın önünde doğruladıklarınız gerçekten doğru mudur?

Cellat ipe bir burgu daha atar. Kolun her döndürülüşünde kız yanık hissine kapılmaktadır. Elleri, sanki iki kor yığınıdır. İpler gerildik-çe, parmak boğumları ezildikçe ateş artmaktadır. Eklem yerleri bem- (

beyaz ağarmış, kan deveranı durmuş gibi, şiş parmaklar. Özellikle bakmaması gerekiyor!

- Doğru, söylediğim her şey doğrudur, diye yineler sözlerini.
- Doğru değil işte, yalan söylüyorsun, diye haykırır Agostino. İpler parmak kemiklerini ezer iyice. Şiş parmaklar baskı artınca ça-1 tırdar. Bu ellerden geriye ne kalacaktır ki? Genç kız bayılmak üzeredir. |

- Doğrudur, doğru, doğru, diye mırıldanır.

Dişlerini sıkar. Agostino bir kez daha bakar, ama o gözlerini yere | dikmiştir artık. Cellat, ısrarlıdır. Genç kız artık konuşmayacak durumdadır. Agostino taş kesilmiştir.

214

Sessizlik! Yargıçlar bir ona, bir ötekine bakmaktadırlar.

"Her ikisi de karşılıklı tanıklıklarında tek bir sözcük bile değiştirmediklerinden, şeklinde yazar zabıt kâtibi, yargıç genç kızın parmaklarının gevşetilmesini buyuruyor. İşkence bir 'miserere'* süresince devam etmiş olacak herhalde."

Serbest kalan Artemisia, sendeler. Ellerini duyumsayamamaktadır artık. Ellerine bakar. Mosmor olmuş, iyice şişmişlerdir... Önüne geçilmez bir sıkıntı kaplar içini... Acaba eli kalem tutabilecek, fırçayı kavrayabilecek midir? Parmaklarını oynatmaya çalışır. Beceremez!

- Ekleyecek bir sözünüz yoksa, mahkeme çekilmenizi istiyor.

Kendinden pek emin olmayan adımlarla kapıya doğru yönelir

Artemisia. Tam eşiği aştığı sırada Agostino bağırarak:

- Çıkmasına izin vermeyin! Benim de ona soracak birkaç sorum var... diye seslenir.

Artemisia ona doğru dönmüştür. Solgun ve acınacak haldedir.

Ondan nefret edeok gücü bile yoktur artık. Bakışında bağışlanma isteği vardır.

- Ona sormak istediğim sorular şunlar, diyor Agostino cebinden bir kâğıt çıkarak.

Kâğıdı yargıca uzatır, yargıç şöyle bir göz gezdirip gerisin geri ona verir. Yasaya uygun olarak, yargıç davalının tanığa soru sormasına izin verir.

- Bana karşı tanıklık yapmanızı sizden kim istedi?
- Doğrunun ta kendisi.
- Söyleyin bana, tam olarak hangi koşulda ve ne biçimde sizin benimle bedenen ilişkileriniz oldu? Ve ilk olarak nerede?
- Bu akşam ne çok şey söyledim... Siz de benim gibi ifademini okunuşunu duymuşsunuzdur, nerede ve ne zaman olduğuna gelince...

Kibirli bir duruşla, sözünü bitirdi:

1 miserere: Kiliselerde makamla okunan, Davut

Peygamber'iB:mezanurinfn ellincisi.

- Sanırım bu kadarı benim için yeterli.

Agostino peşini bırakmaz. Orazio'nun öngördüğü biçimde, genç kızın kötü yola düştüğünü kanıtlayacaktır. Eğer yargıçları ikna etmeyi başarırsa, karşılarında bir orospunun bulunduğu inandırabilirse, oyunu kazanmış demektir.

- Söyleyin bakalım, babanız size gerek duyduğunuz her şeyi veriyor mu?
- Evet, babam gereksinim duyduğum her şeyi verir.
- Gerçekten sizi hiçbir şeyden yoksun bırakmaz mı? Size hiç başınızın çaresine bakmanızı söylemedi mi? Sizi başka erkeklerle evde yalnız bırakmadı mı hiç?
- Babam beni hiçbir erkekle tek başıma asla bırakmamıştır. ^
- Çırac Scapellino ile tek başınıza kalmadınız mı hiç?
- Tek başıma mı? Hayır, hiçbir zaman. Her zaman yanımda kardeşlerim vardı. En büyüğü on altı yaşındadır.
- Bana ya da bir başkasına babanızın bir şeylerden sizi yoksun bıraktığı konusunda şikâyetlerde bulunduğunuz olmadı mı?
- Size daha önce yanıt verdim.

- iddia ettiğiniz şekliyle size tecavüz edilirken ne gibi bir tepki gösterdiniz? Neden bağırmadınız?
- Söyledim ya, bağırmadım, çünkü siz elinizde bulunan bir mendille ağzımı kapattınız.
- Ne şekilde tecavüze uğradınız, nasıl bozuldu kızlığınız?
- Daha önce söyledim ya!
- Benim sizin ırzınıza geçtiğimi ilkin kime söylediniz?
- Giovan Battista Stiattesi ile karısına. Bunu Stiattesi'ye siz de söylediniz.
- Hemen akabinde mi söylediniz? Eğer evet ise, neden hemen şikâyetle bulunmadınız? Niçin şimdi söylüyorsunuz? Bunu şimdi konu etmenizi kim salık verdi? Sizi buna kim ikna etti?

216

- Yıl sonunda, bizim eve yerleşmeye geldikleri zaman Stiattesi'ye söyledim bunu. Çünkü, evet, siz bunu ona söylemişsiniz de ondan, ben de söylemekte sakınca görmedim. Eğer daha önce dava açmamışsam, bunun nedeni, sizin de, benim de bu konuda sessiz kalma konusunda aynı düşüncüyü paylaşmamızdı.
- Beni kocanız olarak görmeyi istiyor musunuz?
- Evet, sizin kocam olacağınızı umuyordum. Ateşli bir anlam belirtisi gelip geçer yüzünden.
- ... Ama şimdi artık ummuyorum! Çünkü biliyorum ki siz zaten evli bir adamsınız! Bunu öğreneli iki veya üç gün oluyor. Öğrenmiş! Bir anda Agostino felaketin boyutlarını ölçüp biçer. Bakışlarında şimşek gibi bir umutsuzluk belirtisi çıkar. Bundan böyle artık roller belli olmuştur. Düşmandırlar. Sonuna kadar karşılıklı düşman!. Tekrardan söze başlar:
- Sizi benim kirlettiğimi söylerseniz, sizinle evlenmek zorunda kalacağım size söylendi mi?
- Kimse bana bu türden şeyler demedi... Agostino'ya küçümser biçimde şöyle bir bakar...
- Artık sizden hiçbir şey beklemiyorum... Yalnızca doğruyu söylemek için konuşuyorum ben.

”

Artemisia birden çok yorgun gözükür.

Yargıç yavaşça elini kaldırır. Oturum kapanmıştır. Tekdüze bir sesle, savcı yardımcısı, Agostino Tassi'nin hücreğine gitmesini, Artemisia'nın da evine dönmesini ister. Mahkeme genç kız hakkında ne gibi bir izlenim edinmiştir acaba? Mahkeme salonuna yeniden sessizlik çöker. Yeni bir emre kadar sürecek bir sessizlik.

217

19

Santo Spirito in Sassia Semtinde Gentileschi'lerin Evinde
I Haziran 1612

- Giyin, diye buyurdu Orazio, şu pisliğin sana aldığı küpeler nerede?
- Ondan kabul ettiğim tek armağan budur, diyerek kendisini savundu Artemisia.

- İyi etmişsin, o herifi iliğine kadar soymalıydın... İnci kolyeni tak!
Sonra şu Cosimo'lara giderken giydiğin kırmızı eteklik, onu giy. Hani o yanar döner ipek kumaş olanı. Bir yelek yap ondan. Ne gülünç kılık ama... Ne yaparsın, Erdem! diye dalga geçti, Masumiyet! Hepsi de pek belli oluyor! Benimle geliyorsun.

İkilem: Toscana'da bir Bayan Tassi'nin varlığı ortaya çıkmalı beri, Gentileschi ailesi için, Agostino ile Artemisia'nın evlenmelerinin olanaksızlığı ortaya çıkaran -onarılmaz- namus lekesinden bu yana, artık Orazio kızını eve kapatmıyordu. Güvensizlik ve korku bitmişti: Artık kıskançlığa gerek yok! Boş bir evlenme sözü, kızının yüreğine indirilen son darbe, onu -Artemisia'yı- verdiği sözden dönme gibi korkulara salıyordu.

Resim ve kazanacağı başarılar üzerine nice hayaller kuran, evlenerek birinin velayetinden kurtulmak için nice yollara başvuran Artemi-

218

sia, böylece her şeyi birdenbire elinden kaçırmış oluyordu. Tassi'nin yalanlan ona sadece ve sadece gelecekteki manastır yollarını bırakıyordu. Artık yaşamdan bir şey beklemiyordu, ayrıca babasına güvenemezdi. Kızıyla başkaca bir tonda konuşmayı bilemediğinden, alışkanlık sonucu, biçim olarak ona karşı sert davranmayı

sürdürmekteydi; ne var ki Orazio'nun savurduğu küfürler ve hakaretler, her ikisine de içi boş, anlamsız sözlermiş gibi gözüküyordu. Oysa, anlaşıp gidiyorlardı işte.

Artemisia'nın düşüşü, onu klandan dışlanmaya kadar götürmeyerek Gentileschi soyu içerisinde -onu ve işini- öylesine derin bağlarla tutuyordu ki, bu durumdan ne etse artık sıyrılamıyordu. Kesime olan yeteneğinin bedeliydi, babasına borçlu olduğu bir hazine. Orazio ondaki yeteneği kabul etsin, kızının yapıtlarını sanatının en değerli uzan-tısıymış gibi ele alsın! Bundan başka bir şey olmayı hiç aklından geçirmiş miydi acaba?

- Benimle geliyor musun? diye yineledi babası. -Nereye?

- Yeğen-kardinal'in evine... Efendimiz pek sever bu tür ilginçlikleri... Canavarlar, cüceler, deliler... Haydi masumlar, ellerimiz hiç boş değil!

Artemisia bu acı alay karşısında gözünü bile kırpmadı.

- Gitmemeyi yeğlerim.

- Eveet, tıpış tıpış gideceksin!

Kapkara bir bakışla kızını şöyle bir süzdü. Parmakları hâlâ şişti. Ama birkaç güne kalmaz geçerdı. "Kâhin" işkencesi ellerinin sağlığını bozmamıştı. Bu iyileşmedeki iyi gidişatı yargıçların özel iyi niyetine mi bağlamak gerekir? Orazio, mahkemenin kızına karşı ihtiyatlı bir tutum gösterdiği kanısındaydı. Acaba buradan, papa adaletinin onun iyiliğini düşündüğü sonucuna varabilir miydi? Orazio ile Artemisia: İşbirliği içinde! Birbirlerine karşılıklı bağlıydılar, çıkar yönüyle, başka binbir ne-

219

denle... Her ikisi de gizlice seviniyordu her şeyler yoluna giriyor diye. Sabahın köründen akşama değin birlikte uğraş veriyorlardı. Eskiden yapmış oldukları bazı karışimleri yeniden ortaya çıkarıyor, eski çalışmalarını yeniden ele alıyor, düzeltmeler yapıyor, vernikliyorlardı... Baba-kız Gentileschi'ler: Yeni baştan bir bütün haline gelmişlerdi. Artık Orazio ondan öylesine emindi ki, fırçasını yönlendirmeye hiç gerek duymuyordu. Artemisia'yı tuvali önünde

tek başına bırakıyordu. Hazırladığı pas rengi fon üzerine istediği renkleri kendisi seçiyordu. Küçük dokunuşlarla açık tonları vuruyor, resmi canlandırmak için orasına bu-nasına fırçasıyla dokunuyor, parlaklık veriyordu. Ona kendindeki resim yeteneğini veren Orazio, nihayet, Artemisia'yı istediği türlerde, özellikle de kendisinin pek ustalık gösteremediği portre alanında, geliştirmesi için yüreklendiriyordu. Artemisia'nın eli altında, büyük geniş fırça darbeleriyle sağlıklı çocuk bedenleri, -onun melekleri içinde en canlı gibisi- küçük kardeşi Marco'nunki gibi bedenler, yaşam buluyordu. Beğeni kazanmaya çalışmak, yapıta para verenlerin iştahını kabartmak, sanat pazarında ününü haykıran bir yapıt yaratmak: Her ikisi de onları felaketten yalnızca yetkinliğe ulaşmak ve reklamın kurtarabileceğinin bilincindeydiler... Onlara ihanet etmiş olan adamın onların masum kurbanı durumuna düşmesi, bedelini ödeyip bir gün hapisten çıkabilecek olması, başarılar kazanması, onları, aynı korkuyla sarsıyordu. Gece gündüz demeden tek bir amaç peşinde koşuyorlardı: Agos-tino Tassi'nin cezalandırılması. Aynı korkuyu paylaşıyorlardı. Ya salıverilirse... Bu da eli kulağında gibi gözüküyordu.

1612 yılının Haziran ayında henüz Gentileschi'ler oyunu kazanmamışlardı!

Üç koşul Agostino'nun lehine çalışıyordu. Öncelikle, maiyetinde bulunduğu derebeylerinin desteği. Roma'da, onu ilk olarak papanın kentinde işe sokan, Consistoire salonundaki göz yanıltıcı mimarinin gerçekleştirilmesi için Papa V. Paul'e tavsiye eden en büyük ressamın,

220

Ludovico Cigoli'nin dostluğundan yararlanmaktaydı. Şu sıralar, Cigoli, Papa'nın gönlündeki en pahalı projeyi, Saint-Marie-Majeure'de özel kilisesindeki fresklerin yapımını gerçekleştiriyordu. Bir anlamda, Esin Perileri Pavyonu'nün iki adım ötesinde, kardinalin büyük bahçesinde yer alan ikinci bir pavyonun, Psyche* pavyonunun dekorasyonunu yaptığı yerde çalışmaktaydı. Bu iki

önemli iş Cigoli'ye Borghese'lerin bütün kapılarını açıyordu. Her gün, Yeğen-kardinal'm kulağına Agostino Tassi hakkında bir iki laf ediyordu muydu acaba? Orazio işte bundan korkuyordu. Cigoli da bayılmıyordu ona zaten: Orazio'nun başlarına gelen ve onu mahveden son felaketten onun sorumlu olduğuna dair kaygılan vardı. Cigoli'nin rakipleri -Caravaggio'nun da rakipleri-fresk çalışmasının hiçbir değer taşımadığını, herkesten saklı tuttuğu resimlerden kopyalama olduğunu öne sürüyorlardı.-Yine bu kişiler bu gravürleri, dış ülkelere gelme tahta gravürler gibi ele almış ve Cigoli'nin de konu, desen ve kompozisyon olarak bunları kopya etmiş olabileceği söylentisini yaymışlardı daha sonraları. Ne var ki Orazio da bu hareketin öncülerinden biri olan Caravaggio'nun izinden gidenlerdendi. Acaba Cigoli de Orazio'ya karşı Agostino'yu tutarak bu yönde davrananlardan kaçma yoluna mı gidiyordu? Bu dalavereler içerisinde, yüksek sesle ve sert bir şekilde her yönüyle inkâr yolunu seçiyordu. Ama Agostino'nun öğrencileri ve çırakları, kim bu konuda bir şey sorarsa, rakibi Baglione'ye karşı, bir zamanlar Orazio'yu hapislerde pişmanlıklara sürüklemiş olan karalayıcı şiirleri hatırlatıyorlardı... Bugün zavallı Agostino'nun Orazio Gentileschi'nin mesleki kıskançlığının yeni kurbanı olarak pis bir yaşam sürdüğü aynı hapishaneymiş... Tassi için bir başka avantaj ise, tutukluluğunun, Esin Perileri Pav-yonu'ndaki işin bitirilmesini geciktirmesiydi. Hal böyleyken, bütün koleksiyoncular gibi, Kardinal Borghese de sabırsız bir finansördü! Bu

* Psyche: Aşk'ın sevdiği güzel, genç kız. Psyche, mitolojide, aradığını bulamayan ruhun yazgısını simgeler.

221

davayı açmakla, bu skandala meydan vermekle, Orazio Gentileschi ters giden bütün bu işlerden sorumlu tutuluyor gibiydi. Nihayet özellikle de papalık dairelerine Floransa saray çevresinden, "Medici'lerin ressamı" Agostino'nun "suçunun" bağışlanması yönünde mektuplar geliyordu.

Bu konuda Agostino korumacılarının önemini anlatırken hiç de abartmamıştı. Orazio özellikle, Borghese'lerin idari makamlarını tutuklunun lehine kaleme alınmış lütuf mektuplarıyla bombardımana tutan Toscana Grandüşesi'nin kâtabinin vereceği destekten korkuyordu. Böylesi baskı mercileriyle hangi 'meşen' başarı göstermez ki? Bu türden etkilere hangi sanat sever karşı çıkacak gücü kendinde bulabilir acaba?

Artemisia'ya bakarken Orazio onun başarı şansını tahmin etmeye çalışıyordu. Gözlerini yere dikmişti, daha bir ateşle parılıyordu gözleri.

- Orazio Gentileschi'nin kızını bundan böyle görsünler bakalım!.. Ne güzel bir "sinyora"! Öylesine adına layık, bir o kadar yetenekli! Başıma gelen felaketin boyutları anlaşılın, bu alçağın hırpaladığı hazinem boyutu bilinsin!.. Bir incidir, bir koleksiyoncunun odasında boy göstermeye değer bir şaheser...

Artemisia'nın yüzünden bir pırıltı esti geçti. Babasının aklından geçenleri kavrayıvermişti.

- Peki ya tablolarım? "

- Ortaya dökeriz... Seninle birlikte gösteririz tabii ki!

Hayalini kurduğu an nihayet gelip çatıyordu böylece! Ama o tam bu şekilde düşlememişti.

Orazio onun heyecanlı olduğunu anladı. Kızını eskiden olduğu gibi, çocukluğundaki gibi -kırılgan ve güçsüz- haline döndüğünden beri ona karşı sevgi ve acıma duygusuna kapılıyordu. Kardinal Borghese'e takdim edileceği düşüncesinin Artemisia'nın aklında uyandıracak

gı umutları kolayca göz önüne getirebiliyordu; aynı şekilde nihayet onun sıkıntılarının, sarsıntılarının ve yıl boyu süregelen yalnızlığının ayırıcına varabiliyordu. Kızının, onca gururlu biri olan kızının içine düşeceği utanma duygusunu aklından geçirince Orazio'nun yüreği sıkışıyordu. Öylesine yürekli bir kızın kapılacağı korkulan... İğrenme duygusunu... Agostino'nun ona zorla sahip olduğundan, kızının ona karşı koymak için elinden geleni yaptığından, kendisini savunurken

onu yaraladığından hiç mi hiç kuşkusu yoktu. Hatta sonunda ona saldıran kişiye tutulmuş olması düşüncesini kabul etmiyordu. "Peki ama niye bana bir şey söylemedin?" diye içinden isyan ediyordu. "Ah bir bana haber vereydin!" Aileye sürülen lekeden çok, onun susmasına kızıyordu Orazio. "Daha suç akşamı hemen bana söylemeliydin..." Artemisia ise ona yalan söylemişti. Onu aldatmıştı. Onunla alay etmişti. Bağışlama yolunda Orazio'yu durduran tek şey bu duyguuydu... Ama işte kızı yeniden ona dönmüştü! Bundan böyle onu asla terk etmeyecekti. İçi rahatlamıştı, merhamet duygularına, şimdiye değin tehlikeli bir zayıflığa direnir biçimde hep karşı koydu; başkalarının acıları karşısında yumuşama duygusuna bırakabilirdi artık kendisini. Çocuğunun ateşli bakışının onda uyandırdığı acıma duygusu, merhamet ve bir araya gelmenin verdiği mutluluk, Orazio'nun kaygılarını bir kabullenişe dönüştürüyordu. Genç kadının sessizliği, son zamanlardaki suskunluğu, ölümün de ötesinde yok edilemez varlığını duyumsamayı sürdürdüğü o eşsiz ruhu, o saygılı, kutlu eşi Prudenzia'yı çağırıyordu.

Ama atölyeden ayrılır ayrılmaz, dış dünyayla temasa geçtiği anda, kendini savunmak ve varlığını sürdürebilmek için sert tutumunu sürdürmeye zoraki razı oluyordu.

- Hazırlan!., diye homurdandı.

Artemisia'nın onun niyetleri konusunda aldanmasını istemiyordu: Onu, Esin Perileri Pavyonu'na. götürmesinin nedeni eğlence değil, koşullar gereği idi. Evet, görülmeli, tanınmalı, beğenilmeliydi. Onu kendi 'mesenlerine' takdim edecekti. Artemisia onlar için çalışacaktı. Bir adı ve kimliği olacaktı. imzası bir resmi çağırıracaktı: Artemisia Gentileschi'nin harika yüzünü.

- Güzel bir kadın ressam, çok para getirir olmalı! Özellikle de sanatı onu en büyükler arasına yerleştirirse... Bir doğa harikası. Başlı başına bir olay... Sakallı kadın gibi, iki başlı cenin gibi... Bana bak, şunu kardeşlerine söyle de Borghese'leri bahçeye getirsinler... Sonra bunu da...

Onu gösteren Suzanne adlı tablosu ve Orazio'nun yeniden yaptığı Judith'm ikinci bir versiyonu.

- Sana gelince, tam olarak Judith'e benzemeni istiyorum! Müthiş güzel olmalısın, 'Gerçek' gibi parlak ve zafer içinde!
Artemisia artık onu dinlemiyordu. Utancı sonuna dek içmişti, geriye kala kala çalışmanın gururu kalıyordu. İşte bu gururdan vazgeçmemiştir.

- Benim tablolarım seninkilerle birlikte sergilenecek ha! Papa, kardinaller, herkesler Agostino Tassi'nin resimlerinin baba-kız Gentilesc-hi'lerin resmiyle karşılaştırıldığında beş para etmediğini görme olanağına kavuşacaklar... ••'''• ,;,:;'...;•;...'.••.,!;•; ,., K •••••. ••'...'.,

6 HAZİRAN 1612 PAZAR, ROMA'DAN GELEN RESMÎ YAZI -Avvisi di Roma

"Papa Hazretleri, öğle yemeğinden sonra, maiyeti ile birlikte Saint-Marie-Majore Kilisesi'ni görmeye gitti. Yeğen-kardinal Borghese'in bahçesindeki fısıkiyeleri seyretmek amacıyla durdu."

Sütunlu, yontulu, saksılı havuza bitişik bölümde Orazio, Papa'nın gelmesini beklemişti. Ama geleceğini çok geç haber aldığından kaçırmıştı. V. Paul orada değil de, Cipoli'nin fresklerini seyretmek için bahçenin aşağı kısmında durmuştu.

Oysa, Papa'nın kendi sarayı olan Quirmal Sarayı'ndan, yfeğenin; düzenlettiği harika malikâneye gitmek için Monte Cavallo Meydanı'nı geçmesi yeterliydi. Bütününüyle Papa'ya sadık olan Kardinal Borghese, amcasına yakın olmak amacıyla bu malikâneyi almıştı. Aile siyaseti ve mesenlik konularında bu iki kişi iyi anlaşıyorlardı, birbirlerine, aynı sanatçıları salık veriyorlardı. Kardinal Scipion, Borghese'den başka hiçbir papa Yeğeni-kardinal bunca iş, çıkar ve gelirlerden pay biriktirerek az iş, çok para türünden yarar sağlamamıştır. Yedi yılda muazzam bir servet. Hatta bir önceki papanın yeğeni olan kardinal, şu ünlü Pietro Aldobradini, hani, Genci Ailesinin mallarını ele geçiren ve Orazio Gentileschi'nin

ilk ortağı olan Aldobrandini bile, Scipion Borghese'in sarayı ve toprakları kadar mülk edinmeye cesaret edememiştir. Kalender ve cana yakın, sevimli bir karaktere sahip olan Scipion, bir tek -evet bir tek- alanda, hiçbir zorlamayı kabul etmeyen, geri adım atmayan bir doğallıkla davranırdı: Sanat! Çok hoşlandığı bir yapıtı ele geçirmek isterse başvurmayacağı adilik yoktu.

Söz konusu Pietro Aldobrandini'ye karşı düzenlenen bir savaşın dedikodusuyla çınlayacak, papalık çevrelerinde kısa zaman sonra başka hiçbir şey konuşulmayacaktır. Ressam Dominique'in atölyesinde kurumaya bırakılan ünlü Chasse de Diane (Diana Avda) tablosunu görünce, Scipion Borghese sanatçıyı apar topar hapse tıktığı gibi tabloyu ele geçirir. Açgözlülüğü ne engel, ne ölçü tanımaktadır. Aynı şekilde, Orazio'nun eski şantiye şefi Cavalier d'Arpin, Saint-Pierre Kated-ralı'nın kubbesindeki mozaikleri yapan adam da kendini bir hücrede bulmuştu. Scipion Borghese -onu para kaçırmakla suçlayarak- adamın bütün koleksiyonunu, kendi yaptığı tablolarını ve Cavalier d'Ar-pin'in yirmi yıldır biriktirdiği, ustaların yapıtlarını araklar.

Buna karşın, zevkine ve istediği işi kendisine yapıp getirenlere, Scipion Borghese şan, şöhret ve para dağıtıyordu. Onun isteklerine yanıt veren dahilere karşı alabildiğine özgürce davranıyordu. Papaların Ro-ma'sında, iyi resim, yeter ki Yeğen-kardinal tarafından parasal destek

225

görmüş olsun, yasalara üstün gelirdi. Sanat, Borghese'lerin ve çevresinin hizmetinde olduğu sürece Adalet'e galebe çalardı. Scipion buna çok dikkat ederdi.

İşte böylesine keskin seçici bir göz, baba ve kızın yapıtlarını açıkçası efsunlamalıydı. Agostino Tassi'nin mahkûmiyetini, Gentileschi'ler yalnızca yetenek ustalık ve fırçaların zaferi getirebilirdi.

226

20

Esin Perileri Pavyonu Kardinal Scipion Borghese'in Bahçesi

I Temmuz 1612

- Tanrı sizinle birlikte Bayan Artemisia. Neden umudunuzu yitiriyorsunuz? Tanrı'ya şükür ki, her durumda bir çıkış yolu vardır! gibisine tumturaklı sözler sarfetti Giovan Battista Stiattesi. Onunla birlikte Scipion Borghese'in akıllara durgunluk verecek bahçesini bir uçtan bir uca katediyorlardı.

Kardinalin gelişini bekliyorlardı, bahçıvanlar öğleden sonra geleceğini umuyorlardı. Dik aç oluşturacak biçimde birbirini kesen daracık, otlar içindeki yollardan, zar zor yan yana yürüyebiliyorlardı. Stiatte-si'nin siyah giysisi Artemisia'n'n kırmızı etekliğini izliyordu, giysileri, çiçek tarhlarını çevreleyen ufacık taş kalıplara çarpıyordu. Bunlardan, Roma imparatorlarının küçük büstlerinin her köşesine ve top biçiminde budanmış bodur ağaçların olduğu köşelere de dikilmişti.

- ... Kendinizi böyle sergileyemezsiniz, diye sözü yeniden aldı. "Özellikle de şimdilerde."

- Peki, size göre, ne yapmalıyım? dedi arkasına dönmeden ve biraz da sinirlice; öyle ki Stiattesi onu hırçın buldu.

Quorli'ye karşı duyduğu intikam ateşi içinde, noter, bildiği her şeyi Orazio'ya anlatmıştı. İtirafı onu daha çok rahatlatmıştı. Gentileschi'ye ihanet etmemiş olduğu için kendini kutluyordu; bu zavallı kızı 227

paramparça eden, onu aldatan Gentileschi'ydi, kendisi ise bu zavallı genç kızı korumak istiyordu... Bu kez de Agostino'nun intikamından korkuyordu! Kendi güvenliği için, karısının ve çocuklarının güvenliği konusunda kapıldığı korku onda bir tür üzüntü, buruk bir şeyler, Artemisia'ya karşı öç güden vicdanında tekrar tekrar duyduğu gücenme gibi duygular yaratmıştı. Stiattesi ona yardım edip edemeyeceğini, onu kurtarmak mı, yoksa ondan kurtulmak mı istediğini bilmiyordu. Ama sonuç olarak onun peşini bırakmıyordu. Birbirinden pek farklı olmayan ikisinin de eteklerine yapışmış keder, genç kızın yaşadığı acılarda her zamankinden daha fazla hissediliyordu.

Roma adaletinin, Orazio Gentileschi'yi sorgulamak hiç aklına gelmediyse de, Stiattesi'nin defalarca ifadesini almış, söylediklerini Agostino'nunkilerle kıyaslamıştı. Agostino, Artemisia'nın, o hapisteyken, onun ziyaretine gelmesini ayarlaması için düzinelerce ecu verdiğini öne sürüyordu. Ayrıca Stiattesi'nin de Artemisia'ya âşık olduğunu ve ikili oynadığını söylüyordu. Yasa adamlarının karşısında bir ağız dalaşıdır gidiyordu. Stiattesi öfkeden kudurmuş bir halde, Agostino'nun suçlu olduğuna ilişkin yeni kanıtlar sağlamakla bir kez daha öcünü almış oluyordu.

Agostino'nun daha uzun süre hapiste kalmasından Noter, Gentileschi ve kızından çok, kendi hesabına yarar sağlamaktaydı. Özgürlüğe kavuşmasını geciktirmek için bütün gücünü kullanıyordu. Suçluyu savunmaktan ibaret resmi göreviyle uğraşmadığı, tanık peşinde Roma sokaklarını arşınlamadığı zamanlar, Stiattesi, Borghese bahçesine, Gentileschi'nin yerine nöbet tutmaya, ona yardıma gidiyordu. Pa-pa'nın nezdinde hakkını aramak için eline geçen fırsatı -haziran ayında Papa Hazretlerinin çeşmeleri gezmeye geldiği gün- kaçırmış olan Orazio, öfke içinde, kardinale karşılaşmanın yollarını arıyordu. Mesleği gereği sürekli yardım ve koruma görmüştü Orazio, uzun deneyimleri ona hiçbir şeyin; ne bir mektup, ne bir lütuf dilekçesinin, elde et-

228

'1

mek istediği yardımı sunan yüksek şahsiyete doğrudan doğruya kendisinin başvurması kadar bir değeri olmadığını kanıtlamıştı. Agosti-no'ya fark attığı tek avantajı buydu Orazio'nün. - Peki, bu kez bana ne tavsiye ediyorsunuz? diye yineledi Stiattesi'ye seslenerek Artemisia. Stiattesi'nin gerginliği, durmaksızın ettiği yeminler onu sinirlendirebilirdi, ama Artemisia'nın aklına yapacak başka şey gelmiyordu. Tu-zia'nın tutuklanıp hapse atılmasıyla, kendi hatasıyla baş başa, yapayalnız kalmıştı Artemisia. Mart sonunda hatunun

saliverilmesinden önce, Medaglia ailesinin bütün bireylerinin anısı da onu hiç terk etmeyen keder duygusu içinde eriyip gitmişti. Artemisia'nın mermerler arasında su gibi kayarak gidişine, bodur çalılıklardan oluşan labirentlerde kaybolmasına, güllerle yüklü pergu-leler arasına dalmasına bakarken Stiattesi, parkın olağanüstü güzelliğinin böylesi koşullar altında gözleri önüne serilmiş olmasına yazıklanıyordu. Bundan daha hoş, daha görkemli ve şatafatlı bir yer görmemişti hiç. Dahası, Fransa'da halka açılan Boboli Bahçeleri bile ve hatta güzelliği dillere destan Este Villası'ndaki yüz çeşme bile, böylesi bir üstün yapımla sanat şaheserleriyle doğanın görkemini bir arada ele alamazdı doğrusu.

Çevresinde, her bir ekinlik ayrı tondan üç tür çiçeğin oluşturduğu geometrik deseni ortaya seriyordu. Uzaktan bakıldığında, sayılan yüzleri aşan bu kare çiçeklikler çok renkli ve kilise döşemelerine benzeyen, Saint-Pierre Kilisesi'nin muazzam mermer halısını andıran damalı bezek oluşturuyordu. İnsanın bütün duyulanna seslenen bir bahçe: görme, koklama, işitme. Basamaklı yükseltilerden çağlayanlar halinde akan suların gümbürtüsü duyuluyordu. Binbir çeşit çiçek, demetler halinde koruluklar ardında gülüp oynamaktaydı.

Stiattesi onun kokusunu unutmak amacıyla buralarda dolaştığını biliyordu. Şu an Artemisia, tıpkı gladyatörlerin oyun öncesi duydukları-

...,.,,;•,•

229

n duygular içinde olmalıydı. Orazio onu arenaya sürüyordu. Kızından beklediği neydi? Konunun temeline inmelerine, davranışındaki gözle görünür uyumsuzluğa karşın, korku içinde raslantı ve düzensizlik vardı Orazio'da. Tam olarak ne bekliyordu?

Tablolarında, kompozisyondaki denge, kişilerin zerafeti, pozlarda-kı incelik, yardımcı öğelerdeki şatafat, görmeyi bilenlere bu ressamda - bu köylüde- şatafat duygusunun ve dekor zevkinin en üst düzeyde olduğunu söylüyordu. İpeğin yanar döner pırıltısını türkölüyordu paleti, kadifelerin derinlerinde oynuyor, mermer tasvirlerinde

saydamsı omuzlara attığı altın telli tüllere sürünüyor, yalnızca ve yalnızca ideal olanı vermeye özlem duyuyordu. Yapıtında her şey iyice düşünülmüş ve bir kompozisyon içinde verilmişti. Kızının giydiği tuvaleti sanki tuvallerinden birini hazırlar gibi düşünmüştü. Bu tuvaleti satmayı düşünüyor muydu?

Hiç kuşku yok, satmayı düşünüyordu! Ama Stiattesi bu düşünceye karşı çıkıyordu. Bu çok güzel giysi içinde, Artemisia'yı, halka olduğu kadar Tanrı'ya da uzak olan Roma'nın antik çağdan bu yana geleneğinde yoğurduğu kadınlar sınıfına katabiliyordu. Orazio kızını hafifmeşrep birinin kılığında ortaya çıkarmaya nasıl razı olabilişti? Bu, Agosti-no'nun çizdiği yöne dalmak demek değil miydi? Halktan bir kız! Bir orospu!

Sıkıntılı ve sarsıntı içinde olan Stiattesi, Artemisia'nın bir bakire giysisi içinde olması gerektiğini, Meryem kılığında bir azize, hatta bir din şehidi gibi sergilenmesi gerektiğini düşünüyordu! Onu soluk yüzlü, başında bir örtüyle düşlüyordu. Bir elinde zambak, öbür elinde güvercin...

Yalnız, noter, Orazio'nun, deneyimleri sonucu şunu pek iyi bildiğini anlayamıyordu: Ne kızının masumiyeti, ne de masum görünüşü, ona Agustino Tassi'nin kafasını kesinlikle getiremezdi. Bu kafa, bu kafayı istiyordu Gentileschi! En değerli varlığı karşılığında bile olsa; yani

230
kızı, on sekiz yıl boyuca sakladığı kızı. Evlendirmeye kıyamadığı, manastıra veremediği kızını -pek ucuza- elden çıkarmaya hazırdı... Yazgılarının akışını etkileyecek bir davaya itelemekle, Orazio sonuna kadar gideceğini daha baştan kanıtlamış oluyordu. Kendine bile ihanetten geri kalmaz. Onun ve kızının erdemliliği konusunda böylesine kıskanç olan bu despot, aşırı utangaç ve kaba, korkusu yüzünden bütün zevklerine engel oluşturan bu acımasız adam, şimdi onu açık saçık yakalarla, mücevherlerle donatarak ortaya çıkıyordu. Hem de sonsuza dek kaybetme pahasına.

Stiattesi gözlerini bu çıplak enseden ayıramıyordu. Artemisia'nın boynundaki, ucunda altın bir mask bulunan bu büyük altın zincire kaç ecu para vermişti acaba?

1612 yılı Temmuz ayında, kardinalin hesaplarından anlaşıldığına göre, Esin Perileri Pavyonu için son ödeme yapılan tarih 28 Nisan'a denk geliyor. İki ortağa iki yüz ecu para ayrılmış. Yuvarlak hesap.

Agostino Tassi'nin hapisane hücrelerinden bağıra çağıra istediği, ama asla payını alamadığı iki yüz ecu'lük miktar... Ortaya çıkarılan işin bedeli, Gentileschi'lerin beklentisi: bu altın zincir, mask, Artemisia'nın ilk kaptısı; Orazio'nun da dehasının sonucu!

Bundan yirmi yıl öncesi, 1593 yılında Roma'da çok sayıda basılan bir ikonoloji kitabı yayınlanmıştı. Şairlerin, yontucu ve ressamların kullanımına sunulan bir tür incil; soyutlamalar yaparken sanatçıların yararlanması için semboller ve mecazlar sözlüğü gibi bir şey: Aklı, zarafeti gösteren semboller... Ya da Resim diyelim... "resim" kavramının hemen anlaşılabilmesi için; sanatçılar hep aynı biçimde, aynı niteliklerle vermektedirler: resim denince, üzerinde yanar döner renkte bir giysi ve boynunda da, ucunda bir mask sallanan zinciri olan çok güzel bir genç kız gelirdi akla.

Sanal mask. Artemisia'yı -daha ilk bakışta- gören Kardinal Borg-hese, ima edilen şeyi hemen anlayacaktı! Ona doğru ilerleyen bu gü-

231

zellik yalnızca kandan ve etten değildi. Somutlaşmış hayaliydi adamın: Resim'di o!

- Dikkatli olun! diye gürledi noter. Gözleri genç kızın ensesinde titreşip duran kıvrıcıklara, altın zincirin kapanış noktasında oynaşip duran çılgın buklelerle takılmıştı. "Dikkatli olun!"

Saçlarından, bahçenin bütün güzel kokularına karışan sarsıcı, ağır bir koku yayılıyordu.

- Neye dikkat edeyim? diye sordu adama, yarı dönük halde ve bir yeri ağrıyormuş gibi.

Stiattesi onun terlediğini gördü. Kardinali düş kırıklığına uğratmak korkusu muydu bu? Din adamının şöhretini bilen Stiattesi, Scipion

Borghese ile bu karşılaşmanın getireceği sonuçları hayal bile edemiyordu. Şehvetli, ince zevkleri olan bu sanat meraklısı, kadınlardan çok iyi anlayan biriydi... Korku muydu bu? Ya da Temmuz sıcağı mı? Stiat-tesi'nin bakışları göğüsler arasında, hemen hafif dantelden yaşmağın altında inci gibi parlayan narin damlacıklar üstünde uzun süre kaldı sanki orada değilmiş gibi, Artemisia gerdanını seyretmesine utanmazca davranıp bir şey demiyordu. Stiattesi, hiç kuşkusuz, bu kıza acımak mı, acımamak mı gerektiğini bilemiyordu... Alçak Cosimo Quorli pekâlâ haklı olabilirdi... Tassi pek de suçlu olmayabilirdi doğrusu! Babasının, başı üzerinde toplayarak bir taç gibi tepesine kondurduğu topuzuyla, babasının seçtiği koyu kırmızı, yanar döner ipek kumaştan giysisiyle -Resim'i simgeleyen yanar döner bir giysi- nice masrafla kardinalin bahçıvanlarının yetiştirdikleri tropik çiçekler gibi, başını döndürüyordu onun. Omuzlarda ve bedeninin iki yanında korse kısmını bağlayan kancalar açılacak gibi duruyordu... Tehlikeli, mahveden bir güzellik... Evet, Gentileschi aklını kaybetmiş olmalı! diye düşünüyordu noter. Adam şeytanın avucunda!

- Henüz zaman varken kaçın!

- Nereye gideyim dersin? diye yapıştırdı yanıtı iki yanına baka ba-
232

ka Artemisia.

, ' ,
:::, \: \.; •

Mimarlığın bütün kurallarına karşı çıkarak, kardinal, sarayını yaptırmadan önce bahçe düzenlemesini yaptırmaya karar vermişti. Gelecekte ona bina olacak yerde henüz hiçbir şey gözükmiyordu. Ana kat bir gün bahçe teraslarının en yükseğiyle birleşecekti elbette. Bugünse işçi ordusunun kaynaştığı bir şantiyeydi. Bu çok büyük bahçenin üç kat seviyesinde şimdiden, yazlık pavyonlar, şöenler vermek üzere düşünüldüğü bölümler yükseliyordu.

Orazio en alt kât seviyesinde dolaşılmasını yasaklamıştı onlara: Burası Ludovico Cigoli'nin alanıydı; Oraya Psyche'nin aşklarım sakladığı bir yer yaptırıyordu Cigoli. Başından geçen dalaveralar sonucu kimselere güveni kalmayan Cigoli, yapıtını kem gözlerden

gizliyordu. Yalnızca papa ve bir de, mağaraların, su perisinin ve havuzların mimarı seyredebilirdi bu harikaları. Psyche Pavyonu'nun batısında büyük portakal bahçesinin ta içlerinde, insanın önünde duvar gibi çeşmeler çıkıyordu. Oyuklar, heykeller ve fiskiyeler arasında iki yöne açılan bir merdiven ta Esin Perileri Pavyonu'nün bulunduğu bahçeye kadar çıkıyordu.

Bu bahçe eski Konstantin hamamı taban döşemesi üzerine kurulmuştu ve doğrudan Quirinal Meydanı'na bakıyordu. Tam ortada yeşil mermerden çok büyük bir havuz içinde, büyükçe bir Pınarlar ve Irmaklar Tanrıçası, paytak paytak kıvrıtarak yürür gibiydi: Venüs. Sağda, sular, Scipion'un il teatro d'acqua* adını verdiği bir mağaradan çağlayanlar halinde dökülüyordu. Bu "su tiyatrosu"nun yanı başındaysa Orazio'nun çalıştığı bölüm gözüküyordu; burası evin duvar dekorasyonuna eklenen bir mücevher gibi tasarlanmıştı. Aşağı yukarı on iki metre uzunluğunda, altı metre genişliğinde üç yerde kemerlerle kesilen bir salon söz konusuydu. Orta kemerden bakınca, parka yakışsın diye yapılmış olan bütün bir fresk tek bir bakışta kucaklanıyordu.

* il teatro d'acqua- Su tiyatrosu.

. . . ' , ".233

Bu bölmenin arka çeperinde, göz yanıltan üç kemer bahçeye açılan öteki üç kemerin yankılanması gibi düşünülmüştü. Bu Agostino Tassi'nin işiydi. Kemerlerle duvarın kesiştiği açılı alanları Orazio Gentileschi'nin yaptığı on kişinin resmi süslüyordu: Apollon ve dokuz esin perisi; henüz taslak halindeydiler. Ressam üstlerini örtmeyi uygun bulmamıştı. Ama -Cigoli'nin başına gelen terslikten dersini almış ki- o da tavan resmini meslektaşlarının meraklı gözlerinden saklamaktaydı: Zeminde durup bakıldığında, iki katlı iskeleler yüzünden güçlükle far-k edilen kubbeyi büyük bir bez kaplıyordu. Birinci katta duvarlar, ikincisin de ise tavan çalışılıyordu.

Kardinal, parasal destek sağlayan kişi olarak ilk kez işleri görmeye geliyordu. Ayrıca Gentileschi özellikle ona sunacağı bir sürpriz ve

Sci-pion Borghese'in görmeyi pek ummadığı birkaç kişi vardı. Orazio dört koltuk getirmişti, üç tane de üstleri örtülü resim sehpası.

- Stiattesi usta benim de saklanmamı salık veriyor musunuz? diye sordu genç kız. Hiç de alay etmiyordu. '.... '•

- Bakın bu kez gerçekten de düşüşünüz olur! Tanrı sizden bu düşüşün hesabını soracaktır!

- Gerçekten mi? diye söylendi kırıgın kırıgın. ;

- Şimdiye değin suçlu değildiniz... ;

- Peki ya şimdi? f] > ; ••;-

- Şimdi artık şeytan el atabilir size... Babanızın çılgınlığından;;ka-
çın... Şeytana uymuş o...

- Gidecek yerim yok. ' ••'

- Floransa'daki amcanızın yanına gidin!

- Kaçmak ve Agostino'nun kazandığını kabul etmek ha? diye öfkeyle çarptı sözü yüzüne... "Kaçmak ve kaybetmek... Bir an duraksadı ve gözlerini yere dikti. "Her şeyi kaybetmek.!

"Her şeyi" sözüyle, Artemisia babasını kastediyordu, sanatını kastediyordu. Ama ne "resim" sözünü, ne de "Orazio'nun adını söyleyebil-

234

di. Buna karşılık âşığının adını haykırmıştı. '••'

Kendisine hâkim olamayan bu ses ve hiçbir yere konamayan -ne karşısındakinin ne de bahçedeki harikaların üstüne- değmeyen bu bakış, Stiattesi'nin çok iyi tanıdığı bu dimdik bakış karşısında ölçüp biçti ve birdenbire, bu kadının ne kadar korkmuş olduğunu anladı.

Her an, yeniden Agostino ile karşılaştırmak için Tor di Nona Hapishanesi'nin işkence salonuna çağrılabilirdi. Yalnızca bedensel eziyet ve acılardan korkmuyordu Artemisia. Sevmiş olduğu adamın oradaki varlığı ve bu yakınlaşmanın onu içerisine atacağı kin çukuruydu onu ürküten.

- Ancak Agostino cezasını çektikten sonradır ki, bir manastıra gidip, sessizliğe gömülecek ve ölümü bekleyeceğim!

Stiattesi'nin ciddi görünümlü yüzünden bir gülümseyiş esip geçti. Belki de Artemisia bu dava sona ermeden ölüp gidecek. Ama ölümü asla sessiz sedasız olmayacaktır. Kesinlikle! Genç kız bu alaycı havayı ayırımsadı.

- Beni rahat bırakın da bir durum değerlendirmesi yapayım, dedi ona ciddi bir ses tonuyla. "Hepsinden de öğreniyorum. Ama ne yapalım ki bazı şeyleri değiştirmemiz olanaksız."

Bu sırada Artemisia'nın erkek kardeşi koşarak yanlarına geldi. Orazio oraya gelmek üzereydi ve kardinal de meydanı geçmekteydi...

- Senyor Gentileschi, sizden istediklerim konusunda sanırım gayet açık konuştum; otuz kişiden söz etmiştik, oysa burada sadece on kişi görüyorum! Öfkeyle konuşmuştu, Scipion Borhese.

iskelelerin birinci katında, kırmızı cübbesiyle birden ortaya fırlamıştı. Fresk olarak duvara işlenen figürlerden hiçbirisi tam olarak bitirilmemişti.

235

- ... Siz rahatınızı düşünüyorsunuz Sinyor Gentileschi! Ben bir proje geliştirdiğimde, sıkı takip edilmesini isterim!

Yeğen-kardinal otuz beş yaşlarında ya var ya yoktu. Papa'dan daha kısa boyluydu, onun gibi dimdik duruyordu. Yine onun gibi heybetli ve oturaklı biriydi. Hareketlerinde dayısınınkilere kıyasla daha esnek bir tavır, başını çevirişte daha bir bükülgenlik, bir tezlik, yürüyüşünde, bir canlılık vardı ki, bunu ne uzun din adamı giysisi, ne de iri yarı oluşu engelliyordu. Ama yine de, kaya gibi duruyordu.

Kafasının ardına devirdiği takkesi yüzünü yusuvarlak, pelerini de omuzlarını daha geniş gösteriyordu ve dizlerine dek inen beyaz entarinin eteği, boyunu enine bir çizgiyle kesmekteydi. Kısacası, kardinal Scipion Borghese yüksek rütbeli din adamı cübbesi giymeye pek uygun bir yapıda gözüküyordu! Gençliğinde Cizvit'lerin yanında, Roma'da, kolejde felsefe eğitimi almıştı ve Prouse'da* neşe içinde geçen bir üniversite yaşamı sürdürmüştü. Dayısının papa seçilmesine kadar böyle sürmüş, seçim sonrası papa onu acele Roma'ya çağırmıştı... Yeğen bir Borghese olarak doğmamıştı, soyadı

Caffarelli'ydi, yani babasının soyadını taşıyordu. Güvendiği kişileri ve akrabalarını, dostlarını, müşterilerini en fazla yarar sağlayan görevlere getirmenin derdine düşen yeni papa, ona kendi soyadını, kendi armalarını ve kardinallik rütbesini vermişti!

Bütün hükümdarlıkların tersine, papalıkta hüküm süren kişiler, yüzyıllar boyunca hükümdarlıklarını güven altına almak için; zamana, sürekliliğe, gelecek kuşaklara bel bağlayamazlardı. Papalıkları süresince önlerinde yalnızca birkaç yıl oluyordu.

Yaşamlarının sonbaharında seçilen papalar on beş yıldan fazla tahtlarında kalamıyorlardı. Bu onların ve ailelerinin adlarının Roma'da sonsuza kadar basılı kalmasını birlikte getiren bir o "kadar geniş ve sağlam bir serveti kurmak için sadece on beş yıl demekti.

..*..*..*..*

* Perouse: İtalya'da kiliseye bağlı devletlerden biri. İ2 vç 13.

yiizyülarışm kafana Mise ve saraylarıyla ünlüdür.

:'

*

236

Sixte Quint'len, papalığın babadan oğula geçmesini yasaklayan Reform karşıtı hareketin bildirgesinden bu yana, deneyimler göstermiştir ki, en kısa sürede güç ve zenginliği en etkin biçimde kendinde toplamanın yolu, elinin altında hizmete hazır iki yeğene sahip olmaktır. Birincisine devletlerin yönetimi ve Katolik dünyasının yönetimi geçiyordu... Papanın sağ kolu olan bu akraba, kilise ve din adamları düzenini koruyor ve Yeğen-kardinal'in resmileştirilmiş tüm görevlerini yerine getiriyordu. İkincisine ise askeri başarı, evlilik, soyu sürdürmeyi garanti altına alma sorumluluğu düşüyordu. Ama bu iki yeğenin de elini çabuk tutması gerekiyordu! Yeni bir papa seçimi, yeni bir aileyi ve evi iktidara getirmek demekti. "Bir yeğenin, dayı veya amcasının ölümünden sonraki durumundan daha tehlikeli bir durum yoktur." Bu tür bir sözün gerçek boyutlarını vermekte Scipion Borghese, tam da seçilmiş örnekti. Bir önceki papanın yeğeni olan, eski düşmanı, Pietro Aldobrandini'nin elinden bütün

ayrıcalıklarını almamış mıydı? Onu Roma dışında yaşamak zorunda bırakmamış mıydı?

Gelecekte böylesi bir duruma düşmemek için, Yeğen-kardinal'in, kimsenin bütünüyle sahip olamayacağı ölçüde bir servet biriktirmesi gerekiyordu!

- Anlaştığınız müzisyenler nerede? Müziği çağrıştıran bir şey göremiyorum ben burada!

Sahne iskelesinin sonuna kadar tek başına ilerlemişti, ağırlığı altında sallandı iskele. Hoşnutsuzluğu, yüzüne kapkara bir renk veriyordu, yüzü bütünüyle ağırlaşmış sarkmış gibiydi. Tiroid salgısındaki düzensizlikler yüzünden olmalı, hafif fırlak gözleri dikkatle çevresine bakmıyordu. Scipion Borghese'in yüzünden sağlık fışkırıyordu...

Sağlıktan söz etmişken şunu da belirtelim: Doktoruna ödediği para neredeyse mimarına ödediğine ulaşıyordu. Ama küçük dertlerini herkesten gizlerdi. Entrikaya ve gizliliğe yatkın oluşundan dolayı değil. Yalnızca, papadan sonra gelen en güçlü kişi, bütün dünya ülkelerinin elçile-

$$\frac{1}{\sqrt{\pi}} \left(\frac{1}{\sqrt{\pi}} \right)^n = \frac{1}{\sqrt{\pi}^{n+1}}$$

237

riyle içli dışlı olan bu adam mutluluktan zevk alırdı.. Siyasete o kadar meyli yoktu. Kim isterse, yardımını esirgemez, dayısının nezdinde destekler vaat ederdi, lütuf isteyenlere, iş isteyenlere, hepsine de aynı şekilde iyi bir söz söyler, müdahale etmekten kaçınırdı. Bıyıklarının ve çene sakalının altında dudakları şöyle bir bir gülümseyiş çizerdi...

Baskı yanlısı V. Borghese'in Yeğen-kardinal'in yardımcılığını yapmasını, ama onu yönetmeye kalkışmamasını beklediğini anlamazdan gelecek denli kurnaz biriydi. Scipion demek ki -aklıyla, zekâsıyla- | kendini papanın isteğine uygun bir şekilde yönlendiriyordu. Ama öte yandan "red" ve "isyan" sözcüklerinin ne anlama geldiğini unutmış gibi gözüküyordu. Buyrukları özenle, dikkatle yerine getirmeyi uygun bir zamana bırakıyordu

- Apollon'un giysisinin altın rengi ve nar çiçeği kırmızı olmasını istemiştiniz sizden! Sizin seçtiğiniz boyalarsa... Esin perisi Calliope'nin deniz mavisini de öyle! Niçin kırmızı aldınız? Biliyor olmalısınız Sinyor Gentileschi, zamanla dövülerek elde edilen kırmızı kullanımı yanıltır; kiremit tozuyla bakır kırmızısı karışımıdır!

- Ben de bu yüzden dövülmüş kırmızı ile çalışmadım, Kardinal Hazretleri, dedi öfkelenmeye başlayan Orazio. Bizzat kendim dövdüm, kazımaya kayalığın tepesinden başladım, yapısı da kristalizedir.

- Daha yakından incelemeliydiniz, toz iyiden iyiye uflanıncaya kadar havanda dövmeliydiniz!

- Sonuçta, yirmi yıl boyunca dövseydim, harika olurdu, diye olumladı ressam söylenenleri, alaycıydı.

- Şu baş yana eğilmiş ya, ona gelince, bana çok iyi olmamış gibi ge-

:'|

'A'SS

liyor.

- Resim daha bitmedi Kardinal Hazretleri!

- Bizim sitemimiz de bu ya! Oturan dokuz kişinin pozisyonlarını belirten liste verilmiş size, her bir esin perisi tek tek görülecekti.

Bir yapıtın konusu için emirler vermek papanın Yeğen-kardinal'e J 238

özgü bir ayrıcalık değildi. Koleksiyoncuların hepsi de, ressama yapacağı tablonun konusunu, boyutlarını ve istenilen kişilerin sayısını belirtirlerdi. Bu bilgilerin tümü fiyatı ve tanınan süreyi saptayan bir anlaşma metninde güvence altına alınır.

Kardinal Borghese gibi güçlü bir sanatseverle fiyatlar tartışılmazdı ve yapıtın bedeli havada kalırdı. Sanatçı bu nedendendir ki, bir ödül, cömertçe verilen bir ödül beklerdi. Geleneğe göre sipariş sahibi avans verir ve çerçevelerin, resim sehpası için gereken tuval bezinin, lacivert taşı mavisinin masraflarını karşılardı; tabii fresk çalışmaları sırasında kurulan iskelelerin de.

Scipion Borghese ile ressamları arasındaki ilişkiler, onun derin resim bilgisi nedeniyle daha da çapraşık bir duruma bürünüyordu. Mensenler içinde en açgözlüsü olmakla kalmıyor, en sabırsızı da o oluyordu, sanata karşı delicesine bir tutkusu vardı gerçekten de. İşler iyi gittiği zamanlar, yapıtı anlaması sanatçı için yoğun neşe kaynağı oluştuyordu. Ama işler kötü gittiğindeyse...

- Kardinal Hazretleriyle aynı kanıdayım, bu saatte batı tarafındaki duvar ve kuzey duvarı da sütunların sıvanması işine geçilmesi için yeterince kurumuş olmalıydı, diyerek konunun üstüne üstüne gitti. İkinci bir kişi, döşemede açılmış bir kapıdan yukarı uzanarak, ayağının birini dikkatle iskele tahtası üzerine yerleştirmişti.

Scipion Borghese'den daha yaşlı olan Florintin Antonio Ricci adlı bu zat, Arezzo Piskoposluğu'na atanmıştı. Siyah rahip cübbesi üstünde eflâtun renkli bir kemer vardı, ensesini gizleyen takkesiyle, kafasını salladı.

- Esin Perileri henüz başlangıç aşamasında, diye iç geçildi, "harûz bir taslak."

Orazio ona merdiveni göstererek:

-Efendim, ikinci kata çıkırlar mı acaba... dedi.

Konuştugu kişinin önemi konusunda aklanmıyordu; Attönio Ricci nadir olarak piskoposluğuna giderdi. Bir zamanlar, ressam Ludovico Cigoli'yi Scipion Borghese'e takdim eden oydu. Yeğen-kardinal'in çok sayıdaki şantiyelerinin sorumluluğu ondaydı. Bütün resim, heykel, madalyon çalışmaları programlarını onunla birlikte belirlemekle kalmaz, Monsenyör Ricci, hesaplan denetler ve özellikle iş için verilen avansların hesabını tutardı. Ne büyük bir görev! Zira Scipion bu bahçenin düzenlenmesinden memnun olmakla kalmayıp, aynı zamanda kentteki sarayı -Borghese Sarayı'm-da yenilemekte ve Pincio Tepe-si'nde kendisine görkemli bir villa inşa ettirmekteydi. O inşaat şantiyesine dün başlanmıştı, yani Esin Perileri Pavyonu'mn teftiş edildiği günün bir öncesi gün. Yeğen-kardinal, müzik aletleri koleksiyonunu, kitapları, tabloları ve deli gibi

bağlandığı iki yüz antik heykeli oraya yerleştirmeyi düşünüyordu. Bu eşyanın galerilere yerleştirilişini 1614 yılı ilkbaharında gerçekleştirmeyi öngörüyordu. Olmayacak şey! Ölümsüz Villa Borghese'in -tamamen bitirilmiş haliyle- ortaya çıkması için yalnızca iki yıldan az bir zaman! Scipion her zamankinden daha çok acele eder gibiydi. Yüce Tanrı, dayısının zor yaşta seçilmesini istemişti. Ama yedi yıldan bu yana V. Paul yönetimdeydi işte. Yeğen-kardinal'in kaç saati, kaç günü kalıyordu geriye varsılığına bir anlam katması için? Tarihin görüp göreceği bütün güzellik düşkünlerini sonsuza dek geride bırakmak için kaç ayı vardı daha?

- Kuşkusuz, bayım, Kardinal Hazretleri'nin de altını çizdiği gibi, bu bahçede onun için çalışan bir tek siz değilsiniz ki! diyerek araya girdi üçüncü bir din adamı daha. Platform üzerine henüz çıkıyordu. Yapıtınız belli bir tema doğrultusunda ona ait, bir bütünün parçasıdır...

Soluk renkte, çalışmaktan parlamış bir kafa, yirmi sekiz yaşında, kısa saçlı, sarkık bıyıklı, piskoposluk sınıfı üyesi Lelia Lelio Guidiccione, cübbe giymemişti, ama at binicilerinin zarif hırkası vardı üstünde. Yüzüklerle kaplı, uzun parmaklı pırıl pırıl elleri, kol ağzlarındaki danteller arasından çıkmış uzanıyordu; tek omuzuna attığı siyah, kısa man-

240

tosu korkulukları süpürüyordu. Lucques'un eski ailelerinden birinden gelen bu okumuş adam, bu bilim adamı, iyi şair, iyi matematikçi, babadan oğula geçen din adamlığı kariyerine de sahipti. Genç din adamı edebiyata ve antik döneme tutkun yeni aydın kuşağıındandı. Scipion Borghese'in çevresinde görmekten hoşnut kaldığı ustalar topluluğu içinde yer alıyordu. Korkulan bir ukala değildi, Lelio Guidiccione'nun seçici bir zekâsı vardı, geçmişe olduğu kadar geleceğe de merakla bakardı. Palatin Tepesi'nde pek yakında ilk kazı alanlarını o açacaktı; Ga-lileo'nun teorilerine destek verecekti. Geleceğin Sainte-Marie-Maje-ure ve Saint-Jean-de-Latran Piskoposu olarak, o da cenaze törenlerindeki zarif söylemleriyle,

gelecek kuşaklara geçecekti. Katolik dünyası önünde, katafalkı önünde Papa V. Paul'ün anısına yürekleri titreten bir konuşma yapma onuru Leilo Guidicciono'ya nasip olacaktı. Scipion'a duyduğu dostluk boşa çıkmayacaktır hiçbir zaman. Hatta rakip duruma düştüklerinde bile son kitabını ona ithaf edecektir.

- Bu bölüm, verilecek konserler için düşünüldü, diye coşkuyla açıklamasını yapıyordu, size sipariş ettiğimiz, Apollon'a Serenad, sanat tanrısına bu yüzyılda Kardinal Hazretleri için burada çalınacak müziğin sonsuz bir yankısıdır yalnızca."

- Bayım resmi beyninizle yapmalısınız, ellerinizle değil, diyerek sözü kesti Kardinal, övgüyü de ihmal etmiyordu. El, zekânın bir aletidir yalnızca. Zekâ olmazsa hiçbir şey iyi yapılmış olmaz.

- Ama Kardinal Hazretleri, izin verirseniz söyleyeyim. Biz, öteki ressamlar ellerimizle konuşuruz...

- Olmadı, diyerek araya girdi yeniden Arezzo Piskoposu, kafayla konuşuyorsunuz... Algı yoksa, düşünce de yoktur, görüntü de yok. Hatta aynı şekilde, şiir, konuşan resimdir... Resimse, Senyör Orazio, sessiz şiirdir.

- Çok iyi anlıyorum, diye yanıtladı Orazio. İşte bu nedenledir ki, Efendimizin benimle üst kata kadar gelmesini ricaya kalkışıyorum...

241

Sanırım, yukarıda Kardinal Hazretleri pişman olmaz... Zira daha ne gördüler ki!

İstemeye istemeye üç din adamı ressamın peşine düştüler.

Kubbenin altına gelince, Orazio ipi çözdü, tavanı örten bezi bıraktı.

Büyük bir çalkantıyla bez gelip ayakları dibine yığıldı.

Sonunda, Agostino Tassi'nin çizdiği olağanüstü balkon resmi, sütunları ve kül rengi taklit kornişleriyle ortaya çıktı. Hapishanelere düşen adamın şu garip mimari kurgulaması...

- Şaşırtıcı bir gerçeğe benzerlik, diye haykırdı Arezzo Piskoposu.

Heyecan ve zekâ, her şey göz zevki için bir araya gelmiş!

Floransa kökenli oluşu nedeniyle, Toskana'daki arkadaş çevresi,

Agostino Tassi konusunda onun lehine olacak şekilde, bilgilendirmiş-

ti onu.

Balkon'da karşılına Orazio Gentileschi'nin on dokuz insan resmi dikiliyordu. Görünmez, orada olmayan bir dinleyici kitlesine eğilmiş, çok güzel kadın müzisyenler, klavsen, keman çalıyor, flütlerine üflüyorlardı. Pembe, yeşil, toprak renginde rüzgârda uçuşan kumaş giysilere bürünmüş, bir bölümü ötekilere şarkılar söylüyor gibiydiler. Taş rengi bir fon ve yer yer gözükken mavi gök parçalan üzerinde pastel bir senfoni... Gruptan ayrı tek bir kadın, döneme ait giysiler içinde, galeri boyunca yer değıştirip durmuş, yüzü halka dönük duruyordu: Artemisia bu.

- Bu benim kızımdır, Kardinal Hazretleri, biraz sonra size takdim edeceğim onu.

- Harika, diye iç geçirdi Kardinal; artık genç kızın resmi için mi, tavanın tümü için mi dedi, bilinmez.

- Ne belirginlik bu böyle, ne rölyef!., diyerek destekledi konuşmayı piskopos. "İşte teknik diye buna derim ben!"

Her zamanki babacan tavrına yeniden bürünen Scipion Borghese ı dirseğini tutmuştu ve ona resimdeki her kişi önünde tek tek ressamın ı

242

durarak beğenisini gösteriyordu. \f,

- Bu güzellikleri saklamakla bize nasıl bir oyun kurdunuz öyle?

Orazio verecek yanıt bulamadı. Ne sevinç duyuyordu, ne rahatlama duygusu; sadece sonsuz bir hüzn. Kardinalin biraz önceki çıkışı onu yaralamıştı. Şimdi ona Arezzo Piskoposu'nun, Tassi'nin çalışmasındaki göz yanıltıcı tekniği karşısında hayranlık belirten çığlıklar atması onu daha da beter bir noktaya iteliyordu, her yanını acı, keder gibi bir duygu sarıyordu.

Ona nice sarsıntıya patlayan bu kadın resimleri birdenbire düz, dümdüz, sıradan gözükmişti gözüne. O kadar böbürlendiği renkler, giysi katlarındaki renk ayrıntıları bile sıradandı... Ayrıca onun çalışmasını pisleten Agostino Tassi ile ortak yapıtıydı bu.

Orazio için alışılagelmiş hallerden olan yüz seksen derece yön değiştirmelerden birinde, Scipion Borghese'in nezdindeki üstün başarısından beklentisini unutmuştu. Kendi başını da yeme pahasına bu tehlikeyi göze alarak, iş arkadaşını karalamadan edemedi.

- Galiba Agostino Tassi her şeyi Veronese'dekilerden kopya etmiş Kardinal Hazretleri... Bu tavan Maser Villası'nın fresklerinden bir devşirme. Herhalde Murano'daki Ponchino Şiir Salonu'na da öykünmüş... Gerçekten de Agostino böyle herkesi nasıl taklit edebildi, ama yine de nasıl kendisi olarak kalabildi, bilemiyorum: Bir hırsız o!

- Kendinize karşı çok sertsiniz doğrusu! diyerek alay etti Kardinal. "Sizin yerinizde olsam" dedi tahta köprü üstünden eğilerek, "bitirilmemiş duvarları dert ederdim kendime... Dokuz Esin Perisi, orada köşelerdeki ve şu zavallı Apollon, peki ne zaman bitirmeyi düşünüyorsunuz onu?"

- Sonbahardan önce, Kardinal Hazretleri. s • \.
- Üç ay mı? Deme yahu! Ludovico Cigoli bile sizden hızlı çalışıyor!
- Sanırım, günde bir el boyasam çok bile ederim, yeter ki sonuç iyi olsun! diye karşılık verdi kuru bir ifadeyle Orazio.

• • • 243

wWPr

Kardinal gülümser gibi yaptı.

- Sinyor Gentileschi, görüyorum ki, esin perileriniz ve müzisyen kızlarınız sizi hayal alemine alıp götürmüş ve duyduklarına göre, Mars, sizi sarsalamış, iyi davranmamış size. Ama sizinle Sinyor Tassi arasındaki savaş o kadar uzun sürmezse Tann'nın yardımıyla, ay sonunda bitirebilirsiniz belki.

- Elimden geleni yaparım Kardinal Hazretleri.

- Ay sonunda, çok önemli benim için!.. Kazandığınız değer var, Roma'nın en ünlü ressamı arasında yer almanız söz konusu, gözden düşmemelisiniz.

Bu sözler üzerine, bıkkınlıktan vazgeçip, coşkuya kapıldı Orazio. Bir sevgi patlamasına, mesenine karşı şükran duygularına kapıldı.

Yaptığı fresk birdenbire gözünde hayat buluyordu, öylesine karmaşık, öylesine derin bir hayat! Ressamının Apollon'u ve Esin Perilerini onunla aynı gözlerle gördüğüne Kardinali inandırabilecek birkaç söz söylemek istedi... Ama Kardinal artık onu dinlemiyordu.

Merdivenlere yönelmiş ve peşindekilerle birlikte tekrardan aşağı iniyordu. iskelelere iyice alışmış olan üç din adamı, ne tahta köprülerin darlığından, ne merdivenlerdeki boşluklardan, ne de iskele yapısının sağlam olmayışından korkuyorlardı.

Her mevsimde ve ayın her günü, Avvisi di Roma adı verilen ve olayları açıklayan bu resmi mesajlar, Yeğen-kardinal'in ve danışmanlarının kent içindeki gezilerini açıklardı. Kubbeler, yeraltındaki yapılar, su kemerleri -sanki bir dizi ziyafet ve araştırma gezisiydi, onların varoluş nedenleri.

Scipion Borghese en başta yürürdü ve birinin cübbesi ötekinin yüzüğünü yalar geçerdi. Orazio arayı kapatıyordu. Zemin kattan sesini duyurmak için bağıyordu.

- Evet öyle Kardinal Hazretleri... Otuz altı yıldır bu kentte oturdğumu ve bütün bu zamanı sanatımı daha ileriye götürmeye harca
244

mı biliyorsunuzdur. Bütün yaşamım boyunca tek bir amacım vardı: En büyük ustaların düzeyine yükselmek ve övgüye değer bir insan olmayı sürdürmek!

Ressam çevik bir devinimle yere atladı. Kırk dokuz yaşındaki Orazio Gentileschi'nin hiçbir sakatlığı yoktu. Sağa sola çevirip durduğu, her an tetikte duran kuş kafasıyla; cılız ve sert görünümlü ensesiyle hiç çözülmeyecek biri gibi gözüküyordu. Onu dinleyenlere, sinirlerini kontrol altında tutmak için yoğun çaba harcayan demir gibi bir adam görüntüsü sunuyordu. Üç din adamı onun işi geciktirmesine sitemler ettiklerinde, kardinalin, onun kullandığı kırmızının niteliği konusunda dikkatini çektiğinde, meslek yaşamı ve Roma'daki geleceğinin üstüne yığıldığını sandığı anda -tam da her şeyi beklediği

an- Orazio bir an bile kendi değerine olan inancının göstergesi olan bu güven görüntüsünden vazgeçmemişti.

Ayak sesleri, yer döşemesini tozdan ve boyadan koruyan yayılmış büyük şallar üzerinde sessizce yitip gidiyordu. Arezzo Piskoposu haklıydı, bu bölüm bitecek gibi gözüküyordu! Merdivenin dibinde alçıdan büyük çiçek kapları, kızıl somakiden imparator büstü, birkaç antik efriz (baş tabanla korniş arasında kalan bölüm) tavandan dökülen kumlar üzerinde öylece bırakılmıştı. Bekleme odalarında, ana bölmenin her iki uç bölümlerinde, mermer kaplamalar için mermerleri kare parçalar haline getiren yontucuların çekiç sesleri duyuluyordu.

- ... Bugün üç erkek çocuğu ve bir kızıyla dul kalmış bulunmaktayım... diye sürdürüyordu Orazio, çarpma seslerine karşı kendi sesiyle karşı koyarak.

Üç din adamını farkında olmadan, çekiç seslerinden olabildiğince uzağa, salonun orta yerine kurdurduğu dört bir yanı kapalı iç alana doğru iteliyordu. Çepeçevre tuvalle kaplanmış, derme çatma bir atölyeydi burası. Bu tuval, insan boyu yükseklikte, dört resim sehпасına asılmıştı; bez dokumanın gerginliği ve sertliği ardından sehпalar açık

.245

I

seçik fark ediliyordu.

- Bir kız ile dul kaldım... diye yineledi. Bezin bir ucunu, geçmelerine kolaylık sağlamak amacıyla bir tarafa çekti. Kardinal Hazretleri izin verilerse eğer... kendilerine takdim etmekten şeref duyacağım bir kız...

Tam iş üzerinde yakalanmış gibi, bir elinde paket, bir elinde fırçalanıyla Artemisia boş bir tuvalin bulunduğu resim sehпасı önünde ayakta duruyordu. Orazio'nun bir düzenlemesi söz konusuydu. Nice başka düzenlemeler gibi, din adamlarını öteki yardımcılardan, özellikle de Agostino Tassi'nin işbirlikçilerinden ayırmak için tasarlanmış bir koreografi; zira bu fesatçılar, ressamın ispiyoncusu

Ludovico Cigo-li'nin onlara Scipion Borghese'in Esin Perileri Pavyonu'nda bulunduğu haberini uçurmasıyla oraya üşüşmekten geri kalmazlardı. Orazio, özellikle de, Agostino'nun eski çırağı, şimdilerde onun şantiye şefi olan baldızı Constanza'nın kocası Filippo'nun burada ne cesareti, ne de zekâsı parılıyordu: Artemisia'nın karşısında ustasına iyilik olsun diye konuşmaya kadar vardırılamazdı işi.

Yeğen-kardinal'in gelişiyile, heyecandan dudakları titreyen Artemisia arkasını dönmüştü. İlk birkaç dakika süren sessizliğin ardından, içini öyle bir sıkıntı sardı ki, şaşkınlığını gizlemek için, Battista Stiatte-si'nin o bildik yüzüne bakakaldı. Stiattesi de heyecanlıydı, ona tepki ^ vermedi, gözünü Scipion Borghese'den ayırmıyordu.

Stiattesi, Orazio'nun ve din adamlarının iskeleler üzerinde gezindikleri sürece genç kızın sıkıntısını görmüş, onun yanında beklemişti. ,'|

Kıpkırmızıydı genç kız; elindeki araçları kalem ve boya kaplarının yığılı olduğu sehpalardan birine koymak istedi. Ama işte tam o sıra Orazio kızına döndü ve onu elinden tuttu; kız ise paleti ve fırçayı bıraktı.

Onu Kardinalin tam önüne götürdü, Kardinal öpmesi için yüzüğünü uzattı. Artemisia reverans için eğilip başını kaldıracaktı, boynu, zin-246

ciri ve ucundaki mask ortaya çıkacaktı böylece, ama ona uzanan eli tutmayı unuttu.

Tek bir ayrıntıyı bile gözden kaçırmayan Stiattesi, Orazio'nun görmediğini gördü: Yapılan çalışmalarla kafası fazlasıyla meşgul olan Kardinal, ressamın kendisine gösterdiği canlı tabloya pek duyarlılık göstermemişti. Ama ötekiler bu simgesel görüntünün güzelliğini ilgiyle gözlemlemişlerdi.

- Bu kızı, Kardinal Hazretleri, Tann'nın yardımı ve inayetiyle resim çalışmaları içinde büyüttüm. Öylesine iyi, öylesine çok çalıştı ki, üç yılda öyle çok şey öğrendi ki, bu dünyada tek olduğunu söyleme cesaretini buluyorum kendimde! Nice yapıtı öylesine nitelikli bir

çalışmayla gerçekleştiriyor ki, benim diyen meslekten gelme sanatçılar bile onun seviyesine ulaşamazlar... Gerisini size bırakıyorum, karar sizin Kardinal Hazretleri...

Bu sözler üzerine, iki tablonun arasında duran ve görevini bilen Stiattesi birden geniş bir kol hareketiyle Suzanne ve Judith adlı tabloların üstünü örten bezi çekti.

Üç din adamı dikkatle yanaştılar.

- Şaşırtıcı! diye mırıldandı Yeğen-kardinal, Suzanne'ın çıplak bedenine doğru eğilerek. Bu tabloyu yapan sanatçı siz misiniz küçük hanım?

- Tanrı'nın yardımıyla... diye geveledi ağzında lâfı genç kız. "Bir de babamın..."

Bir kez daha dudaklarının titrediğini duyumsuyordu.

- Kızım çalışmaya başlamadan önce Meryem'den başarısı için lütuf diler. Diyebilirim ki, kızımın tuvaline ilham veren Meryem'dir.

- Dikkatli olun Senyör Gentileschi, dedi gülerek Kardinal. "Böylesi bir destekle, öğrenci pekâlâ ustasını geçebilir! Dikkat edin..."

Scipion Borghese dayattı ve Suzanne'dan Judith'e geçti:

-... Kızınızın sizden daha usta olmayacağını kim bilebilir?.. "Evet," diye yineledi dalgın dalgın, "öğrenci pekâlâ öğretmenini geçebilir..."

- Bu oyunda, diye sürdürdü kara kara düşünen Orazio, bazı koşullarda, kaybeden kazanır... Övgüyle eleştiriye birbirine karıştırarak, kızımı benimle yarışacak şekilde yetiştirdim.

- Sizinle mi?

- Benimle, Kardinal Hazretleri, ya da kendi kendisiyle, bu da aynı kapıya çıkar!

- Siz bu konuda neler diyorsunuz baylar, diye sordu Kardinal, danışmanlarına dönerek.

- Bir kadın ressam başlı başına bir gariplik oluşturur Kardinal Hazretleri, şeklinde fikir beyan etti Arezzo Piskoposu.

;

, - Ya siz, Sayın Guidiccione?

Genç Lelio Guidiccione başını önüne eğdi.

- Bir olgunun ender oluşu o şeye değer katar.
- Saint-Luc Akademisi'nde kadın akademisyenlerimiz var mı bizim?
- Evet Sayın Kardinal, üç kadın akademisyen var, ama toplantılarda bulunmazlar.

Kafası karışan Kardinal, yeniden iki tabloya dönmüştü. Tek söz etmeden tabloları inceliyordu. Çok iyi anlayan gözü, resimdeki giysilerden ten renklerine, ayrıntılardan bütüne gidiyordu...

- Sinyor Gentileschi, diye sordu ciddi bir tonda, bu iki tuvali gerçekten de kızınızın boyadığından emin misiniz?

- Sayın Kardinal Hazretleri ne demek istiyor acaba?

- Ben sizin elinizi tanırım!.. Bu desen sizin... Sizin kompozisyonunuz... Sizin ışığınız... Ve sizin fırça vuruşunuz. Orazio gözünü kırpmadı.

- Kardinal Hazretleri, kızımın bir şey isteme şerefini bahşedebilirler... Zat-ı alinizin arzu edeceği şeyi çizmek -ya da boyamak- için burada kızımın elinin altında her şey var...

248

Scipion Borghese'in yüzünden rahat bir gülümseme gelip geçti. Arkasından gelen iki din adamı aralarında alçak sesle söyleşiye daldılar. Kardinalin günlük programının çok yüklü olduğunu bilen Arezzo Piskoposu bir hatırlatma yaptı:

- Zaman ilerliyor Kardinal Hazretleri... Kardinal Serra bizi Pauline Kilisesi'nde bekliyor... Papa Hazretlerinin ısmarladığı büstler için gerekli mermeri bize teslim edecek.

Durumun aciliyetini hisseden ve korkusunu unutan Artemisia araya girdi.

- Kardinal Hazretleri ne arzu ediyor? Bir erkek başı mı, kadın başı mı? Genç mi, yaşlı mı? Neşeli mi, kederli mi olsun?
- Nasıl, küçük hanım siz konuşmayı da mı biliyorsunuz, diye alay etti genç piskoposluk üyesi. "Resimi temsil eden alegorinin sessiz kalmak zorunda olduğunu unuttunuz mu? 'Resim' bu mask ve bu zincirle temsil edilir... Ama özellikle de kapalı bir ağızla!"

Kardinal gülümsedi. Nihayet Artemisia'yı görüyordu ve genç kızın giydiği tuvalette Orazio Gentileschi'nin vermek istediği mesajı yakalıyordu. Eğlenmeyi severdi ve bu durum onu eğlendirdi.

- Haydi bakalım bize bir başka Judith yapınız... Bu tabloda bize Bethulie Kraliçesini, Holopberne'in* başını kestikten sonraki halini resmedeceksiniz... Tam onun başını kestiği anı gösterin bize!

Kardinalin bu izleği seçmesi, bu bir raslantı değildi: Caravaggio, bir bankacıya ait olan bu tabloda şiddet konusunu büyük bir ustalıkla işlemişti. Kardinal bu tuvali istiyordu. Ama bankacı aceleyle yapıtı gizli bir yere götürdüğü için tabloyu ele geçirmesi çok zordu.

Artemisia düşünüyordu... Sıkıntı Orazio'nun yüzünü allak bullak ediyordu. Kardinalin oyunu bu kadar ileriye götüreceğini düşünmüyordu. Bir Judith! Artemisia, böylesi karmaşık bir kompozisyonu her-

* Holopheme: Nabutketnezar'ın generali, kuşatma altına aldığı Betholie kapılarında Judith tarafından, uykuda olduğu bir sırada öldürülür (incil'den).

:

'•

249

kesin gözü önünde birkaç dakika içinde asla kuramayacaktı! Desen konusunda pek iyi değildi ve bu konuda ona ders verecek olan usta, asıl konudan saparak başka tür etkinliklerle meşgul etmişti kendisini. Onu böyle ortaya çıkarmak ne çılgınlık! Artemisia hazır değildi, asla hazır olamayacaktı!

Babanın bakışları kuşkulu, korkulu ve öfkeliydi! Hayır, Artemisia başaramayacaktı! Başaramazdı! Kardinal biraz önce doğru görmüştü. Artemisia'nın evi kendi eviydi. Kompozisyon, desen, renk, her şey, her şey Orazio Gentileschi'ye aitti.

Başaramayacaktı... Babası bu bozgundan mı korkuyordu acaba? Ya da istediği bu muydu? Elinde fırça, tuvalinin önünde, Artemisia başlamıştı. Orazio her kahverengi çizgiyi, ince kenar çizgilerini aynı ayrıntılı ve karelere bölünmüş bir resimde olduğu gibi izliyordu.

Tuvalin tam ortasına, ön plana Artemisia zorba kralın başını oluşturacak olan yuvarlağı çizmişti. Otadan başlayarak, tablonun iki yanına doğru yayılıyordu Judith'in kolları. Bir yüz taslağı çizdi. Tuval bezinin üzerinde fırçanın tüyleri gıcırdıyordu. Zaman askıya alınmış gibiydi.

Yüksek sınıftan din adanılan onun arkasında, Cordoba derisinden büyük koltuklarda oturuyorlardı. Onu rahatsız etmemek için aralarında alçak sesle konuşuyorlardı. Orazio, kızının hareketleriyle büyülenmiş gibi, resim sehпасına yapışmış kalmıştı.

Tablonun tam tepe noktasına, Artemisia üçüncü bir yüz taslağı daha çizmişti, hizmetçi kadın Abra'nın yüzü. Onun, Holopherne'in üzerine eğilmiş silueti bütün ağırlığıyla, resimde yeni yeni belirginleşmeye başlayan erkeğe bütün ağırlığıyla yükleniyordu.

Hiç ses çıkarmadan, Scipion Borghese Artemisia'ya yanaşmıştı. Tam arkasında durdu. Danışmanları onun başını salladığını gördüler.

- Şaşırtıcı!

Artemisia kasıldı. Eli havada kaldı. Devam etmeli mi, etmemeli
250

miydi, bilemiyordu... Bakışlarıyla babasını aradı, ama Orazio gözünü desene dikmişti, onu yanıtsız bıraktı. Yüzünde ne hoşnutluk, ne de hoşnutsuzluk ifadesi vardı. Hiç bir şey yoktu.

- Güzel yetenekler Kardinal Hazretleri, diye yerinden kalkarak onu onayladı Arezzo Piskoposu.

- Ya siz Sayın Guidiccione, siz ne diyorsunuz?

- Ortalama yapıtlar karşısında Michel Angelo diyordu ki: "Bu, cesur birinin elinden çıkmış, zararsız." Burada ben de onun gibi iyi bir usta karşısında: "Bu, kesinlikle haşarı birinin ya da çok kötü birinin elinden çıkmış," derdim.

Artemisa onlara doğru dönmüştü. Din adamlarının karşısında, yargılarına meydan okuyarak duruyordu.

Orazio -seyirci olarak- karşısında birdenbire yepyeni bir kadın keşfediyordu. Bu kadın, kendisini başarının coşkusuna kaptırmıştı. Bu sarhoşluğu kendisi de yaşamış olan Orazio, bütün belirtilerini çok

iyi biliyordu: Ateşli bir bakış, aralık dudaklar, gözlerle ağız arasında dalgalanıp duruyormuş gibi gözüken zafer gülümsemesi. Artemisia Genti-leschi'nin yüz ifadesinde korkunç ve acımasız bir yan da vardı.

- Bu şiddet, diye yorum getirdi Kardinal, ilk bakışta hoş gitmeyebilir. Ama oradan uzaklaşırsanız, hemen kendisini size hatırlatır. Sizde, küçük hanım, büyük bir güç var...

- Kesinlikle Kardinal Hazretleri, bir güç bu, diye araya girdi Orazio. Bir şiddet... Kardinal Hazretleri sanırım biliyorlardır. İki yıl önce bu kente Agostino Tassi adında biri geldi. Grandük Ferdinand'ın ateşli ressamı. Kısa sürede arkadaş olduk... Baldızıyla yasak ilişkiye girmekle suçlandığında onu hapisten çıkarmak için araya giren bendim. Kardinal Hazretleri, sizin imzalamak lütfunu gösterdiğiniz mektubunun benim ısrarlarım sonucunda yazıldığını söylememe izin verin lütfen...

Kuytu bir yerde duran Giovan Battista Stiattesi, bütün ayrıntılarını bildiği bu öyküyü dinliyordu. Orazio Gentileschi'nin rahatlığı onu şaş-

kına çevirmişti. Onun böylesine önemli kişiler karşısında rahatça koşturmasını ve onlarla uzun uzun konuşabilmesini görünce, sıradan bir noter olarak nasıl olup da yüksek sınıftan bu güçlü kişiler arasına kendisinin de aynı rahatlıkla giremediğini sorup duruyordu kendisine. Ressamlık! Acaba hangi meslek daha da çabuk yükselmesini sağlardı insanın? Daha da yükseklerle?

Siyah hırkası ve dantel kol ağızlarıyla Orazio sihirbazlık yapabiliirdi. Piskoposluk üyesiyle sanatçı arasındaki uzaklık o kadar da büyük gözüküyordu... Ressamlık! Stiattesi'nin, sanat alanında kariyer yapmak için Floransa'da kalan, kendisinden küçük erkek kardeşi, acaba o da böylesi yüksek mevkilere gelebilecek miydi? Acaba o da çocuklarını, Orazio Gentileschi'nin kendinde bulduğu cesareti göstererek, Ro-ma'nın en güçlü adamının yanına yerleştirebilecek miydi?

Orazio'nun, frenlemediği sesiyle, konuşmasıyla ve kendisini canlı kılan ateşli haliyle iyice açıldığını gören Stiattesi, onu kıskanıyordu.

Stiattesi ailesinin belirsiz yazgısıyla Gentileschi soyunu birleştirmek düşüncesi noterin kafasında ilk o anda doğdu:

- Yaptıklarına karşılık, diye sürdürdü Orazio, Tassi, kızımla karşılaşmanın yollarını aradı, onu görünce, evime kadar girdi. Güzel sözlerle, onu inandırıp aşkına karşılık almak istedi. Ona, Altesleri, Toscana Dükü'nün, çok sevdiği bir kişi olduğunu söyledi, kızımla Grandük'e takdim edeceğini, Grandüşes'in sekreteri aracılığıyla tuvallerini satın aldırtacağını söyledi. Bu sekreter, size anlattığım gibi, Sayın Kardinal Hazretleri, bu vicdansızın iyiliği için sizden ricada bulunuyor... Eğer dedikodular doğruysa, yalvarıyorum size Kardinal Hazretleri, adalet yerini bulsun. Çünkü, kızımın yapıtını görünce -bu meslekte eşsiz-efendimiz, dünyanın en kötü adamı tarafından, dostluk görüntüsü altında bana yapılan haksızlığı fark etmişlerdir sanırım. Kızıma yardım vaatlerinden ve kızımın da bunu geri çevirmesinin ardından, altı ya da yedi saatlik bir direnmeden sonra, ona zorla sahip olup, onu kirletti.

252

Gösterişli sözlerle Orazio ayrıntıları abartıyordu. Başarısından dolayı kızını cezalandırmaya kalkışsaydı, kızının ayıbını sergileyerek bundan daha iyisini yapamazdı. Artemisia'nın başı öne eğikti. Biraz önce ona hayran kalan, yaptığı işi göklere çıkaran bu adamların yüzüne bakamazdı artık. Alnına damga vurulmuş gibi hissediyordu kendisini, kocasını aldatan kadınlar gibi.

- Agostino Tassi, alçakça işlerinde daha da ileriye giderek, sonunda kızıma evlenme vaadinde bulundu. Bütün bir yıl boyunca, vaadini erteleyerek, kızımın, bu vicdansızın evli olduğunu öğrendiği güne kadar ondan yararlandı. Kardinal Hazretleri'nin bu konuda iyice aydınlanması için, şunu da ekliyeyim. Agostino Tassi'nin üç kız kardeşi Roma'da fahişelik yapmaktadır. Kendi karısı da fahişedir. Yararlandığı baldızı ise orospunun tekidir. Ayrıca, erkek kardeşlerinden biri asıldı. Öbürü, bir oğlancılık olayı üzerine, pezevenklik yapmaktan, Papalık sınırlarının dışına çıkarılmıştır. Agostino Tassi'nin kendisi, Cenova'da, Pi-sa'da, Livourne'da, Napoli,

Lucques ve hatta burada, Roma'da, ensest ve edebe aykırı eylemler nedeniyle, Kardinal Hazretleri'nin, şahıslarına vereceğim mahkeme tutanaklarında da görebileceği gibi, yargıyla başı derde girdi. Bana gelince, Kardinal Hazretleri'ne bu mütevazı resmi sunmam yeterlidir. Bununla, Kardinal Hazretleri, kızımın yeteneğini ve şahsım adına işlenmiş bu suçun karşılığını değerlendirebileceklerdir.

Yüksek rütbeli din adamları grubu bu uzun konuşmayı hiç tepki vermeksizin dinlemişlerdi. Kardinal bir süre daha sessizliğini korudu. Sanki hiçbir şey duymamış gibi rahat bir şekilde şunları söyledi:

-Agostino Tassi ile iyi geçinmenizi rica edeceğim... Beni sevindirmek istiyorsanız, öfkenizi unutup her ikiniz de barışacaksınız.

Orazio attan düşmüş gibi oldu.

- Ama efendimiz... Kızım ne olacak?

- Kızınız... Agostino Tassi onunla evlenecek.

- Sözüne tutmayacağını bile bile kızıma evlenme vaadinde bulun-
; 253

du. Hatırlatmama izin verin Kardinal Hazretleri, onun bir karısı var.

- Vay canına! O halde kızınızın çeyiz parasını o verecek.

- Eğer yalan söylüyorsam Tanrı cezamı versin Agostino Tassi asla suçunu kabul etmeyecektir Kardinal Hazretleri. Ceza olsun diye kızıma çeyiz parasını versin diyorsanız, öldüm ben, adım-sanım yok oldu!

-Alay mı ediyorsunuz siz? Bu gibi kapana düşmüş hayvanları iyi tanıyabilecek bir meslekten olduğumu biliyorsunuz. Kızınıza çeyiz parasını verecek diyorum size. Hem de nasıl! Daha sonra kızınız küçük hanıma bir koca bulacağız. Babasının kanatları altında, çok iyi başlamış bir eğitimi sürdürebilecek iyi bir ressam bulacağız. Olağanüstü yeteneklerinizi bir kocanın atölyesinde geliştirmenizi istiyorum küçük hanım. Utpictura matrimonium. Yeter ki yeteneğinizi bütünüyle Bakire Meryem'e yürekten bağlı kalarak adayasınız... dedi hafif bir gülümsemeyle. "Ayrıca, büyük başarınız için, Tanrı'nın isteğiyle, kendinize bir manastır seçmelisiniz..."

- Benim başarımlarınız için ve sizin hoşunuza gitmek için çalışmayı sürdürmek olacaktır Kardinal Hazretleri...

Başını tekrar kaldırmıştı ve gözleri ateşten parlıyordu: Bir kez daha, yazgısı Agostino Tassi'nin ellerine bırakılıyordu.

- Babam ve ben, sizin korumanız altında hiçbir zaman ölmemesi gereken sanatçılardan olmayı arzuluyoruz... Nasıl ki, dünyaya hiç gelmemesi gereken kişiler de varsa!

Kardinal kendine özgü tavrıyla, amcası V. Paul'ün söylediği ve sanatçılar arasında sık sık söylenip duran şu özdeyişi tane tane yineledi:

Pictoribus atque Poetis omnia licent.

"Şairler gibi Ressamlar da her şeyi yapmakta serbesttirler." Bu güzel sözler üzerine hiçbir vaatle bulunmadan konuşmayı bitirdi.

Ama Artemisia Gentileschi'nin görünen hali birini çok etkilemişti...

Piskoposluk üyesi Lelio Guidiccione'nun gözünde, Agostino Tassi'nin defteri durulmuştu. , , , ! , ,

254

21

Gentileschi'lerin Evi Ve Corte Savella Hapishanesi

Ağustos - Kasım 1612

- Müjdeler olsun, Sinyor Orazio: Piskopos Guidiccione, Artemisia'ya çeyiz parasını vermeyi kabulleniyor! diye haykırdı, Giovanni Battista Stiattesi sandalyeye çökerek.

Yorgunluktan bitmiş birinin yüz çizgileri ve hareketleri gözleniyordu onda, gözlerinde ise bir zafer pırıltısı vardı:

- ... Evlendiğinde kızınızın dört yüz ecu gibi bir parası olacak!

Yeteneğine duyduğu hayranlıktan, Piskopos kendi kasasından veriyor.

Orazio, Stiattesi'nin bu yüce görüşmesinden hiç etkilenmemiş gibi gözüksü. Kardinallerin danışmanları karşısında Artemisia'nın kolayca elde ettiğı başarı onu sinirlendiriyor muydu? Dört yüz ecu! Elindeki işi bitirdiğinde kazanacağı paranın neredeyse tamamına yakındı!

- Dört yüz ecu'sü olsa bile kim ister onu?

"Dört yüz ecu'sü olunca herkes!" diye geçirdi aklından Stiattesi, bu patavatsız sözler dilinin uçundayken tuttu.

- Tahminim, diye sürdürdü Gentileschi, dört yüz ecu gibi bir drahoma onu ancak Clarisse Manastın'na kabul ettirebilir.
- Salt ona olan saygım bir yana, Bayan Artemisia, manastır düşüncesine pek hazır değil!

255

- Artemisia, ben ne dersem onu yapmaya hazırdır.
- O halde ona bir koca bulun, kabul ettirin, hem de yakın zamanda, diyerek, âdeti olmadığı üzere gayet açık biçimde ısrar etti Stiatte-si.
"Onu Agostino'nun baskılarına karşı koruyacak bir manastırın varlığına inanıyor musunuz? İntikam duygusuna kapılmaksızın, kızınızın yüzünden şu son ayları hapiste geçirdiğine inanır mısınız? Çıktığında onu öldürecektir."

- İkisinin de canı cehennemle!..

- Toscana'daki aileme yazmama izin verin... Floransa'da bir erkek kardeş bıraktım ardımda... iyi biridir... Her şey düşündüğüm gibi giderse, Artemisia'yı kabul edebilir o.

- Peki bundan ne çıkarım olacak?

"Karıınız Prudenzia Montone'yi, Cosimo Quorli'nin elinden kurtarmakla elde ettiğiniz çıkar gibi bir şey..." diyecekti; ama bir kez daha Sti-attesi, düşündüklerini kendisine sakladı.

- Henüz durum net değil, dedi, Artemisia'nın bizim aileyi kabulleneceğinden emin değilim. Ama sizin için senyör... bana çok iyiliğiniz geçti... Sonuç sizin yararınıza olacak. Artemisia bir evlenirse adınıza sürülen pislik temizlenir, onurunuz kurtulur... Ayrıca atölyeniz iki koldan daha destek kazanır. Kardeşim Florance esnaf loncasına kayıtlıdır. Ressamlık mesleğini yürütüyor... Durum böyle olunca işlerinizin hızı düşünüldünce, yardıma gereksinmeniz olabilir. Bir süre öylece kalan Orazio yanıt verdi:

- Agostino, ceza almadan Artemisia'yı evlendirmem... Alçak herif bu mutlu olaydan yararlanıp bağışlanmayı becerebilir... Bana onun kellesini getirin, üstat Stiattesi, kızımı alın!

25 Ağustos 1612 günü, Orazio'nun, Borghese'ler nezdinde destek
256

istemesinden korktuğu Toscana Grandüşesinin özel kâtibine yazdığı mektupta Agostino Tassi şöyle demektedir: "Vostra Signora Illustrissi-ma, Hücremde oturmuş, Yüce Altesleri Grandük'nün dikkatini çekme hakkını kendimde görüyorum..."

... Dikkatlerini neye çekecek? Onu sarsan yazgıya mı? Roma hapishanelerinde geçen günlerini, gecelerini mi anlatacak? Kuşkusuz hayır! Agostino Tassi o dünyayı fazlasıyla tanımaktadır. Ayaklarına kapanıp ağlamakla güçlülerden hiçbir şey elde edemeyeceğini bilmektedir... Ama tersine, onların açgözlülüğünü pohpohlamakla, sahip olma arzularını bilemekle, onların bu hırsına Agostino Tassi'nin herkesten daha iyi hizmet edebileceğine onları inandırmakla, eh!

"... büyük Alman üstat Elsheimer'in elinden çıkma yedi tabloya dikkatinizi çekmek hakkını kendimde görüyorum. Azize-Helene'in Yaşamı, Gerçek Haçın Mucizeleri ve Cennet adlı tablolardan oluşan olağanüstü bir koleksiyonu, tanıdığım bir ispanyolun evinde keşfetmek mutluluğuna ermiş bulunuyorum. Tabloların sahibi bunlardan kurtulmaya hazır, yeter ki ticari muamelelerle uğraşmayı ben üstleneyim."

Agostino Tassi de, Orazio Gentileschi'nin silahıyla karşı saldırıya geçmektedir: sanat, güzellik, resim, yalnızca bunlar onu özgür kılabilir, ona zafer sağlayabilir!

"Magni/ica Commesco*" diye yanıt verecektir grandükün kâtibi. Eğer son iki mektupta belirttiğiniz gibi tablolar bakır üstüne yapılmışsa, bir ispanyolun evinde keşfettiğiniz Alman Elsheimer'in yedi tablosu gerçekten nitelikliyse, ki öyle söylüyorsunuz; kabul edilebilir bir fiyat istiyorlarsa, Altesleri onları almaya hazırdır..."

Sanat sevenlerin hapishane duvarlarına aldırmayarak, tutuklularla ilişkiyi sürdürdükleri garip bir evren!

Pitti Sarayı'ndan, Corte Savella Hapishanesi'ne, eylül ayı boyunca on kadar mektup, Floransa Sarayı'nı Roma Hapishanelerinden ayıran

Magnified Commesco: İtalyanca. Müthiş alışveriş.

'•

257

üç yüz kilometreyi aşarak gidecektir.

"Altesleri, eğer elimizi çabuk tutmazsak, tabloların sahibi bunları | kendi kralına teklif edecek!" diyerek sıkıştırılmaktadır Agostino. Tehdit ustaca. İspanya'dan III. Philippe -ki Scipion Borghese'den daha aç gözlü bir koleksiyoncudur- yeni tablolar ele geçirsün ha, Prado'daki sarayının duvarlarını başka nefis güzellikler süslesin, bu gran-dükün gözünde bağışlanamaz türden bir olasılıktır.

"Bu yedi tabloyu Roma'daki büyüklerimize göstermeniz gerek, diye yanıt verir acelesinden Floransa'lı kâtip. "Onun bizzat görüp değerlendirebilmesi ve izlenimlerini Alteslerinin Grandük'e bildirmeleri için..."

"Daha fazla hapiste kalırsam Sayın Elçi'ye nasıl gösterebilirim dersiniz? İşte neredeyse sekiz aydır bir rakibin korkunç kıskançlığı, özgürlüğümü elimden alıyor, beni Kardinal Hazretlerinin övgülerinden yoksun bırakıyor, tam sekiz aydır bu alçak adam bana gelen paraları çalıyor -daha bu ne ki! Özellikle beni, efendim Grandük'e yürekten ve ona borçlu olduğumuz özveriyle hizmet etmekten alıkoyuyor!"

"İspanyolu ya Floransa Sarayı'na ya da Villa Medicis'deki elçimize gönderiniz lütfen..."

"Elçiyle karşı karşıya gelince İspanyolun bu harika şeyleri kimin için ayarladığını anlamasından korkuyorum. Hiç kuşkunuz olmasın: Altesleri, benim elde edebileceğimden tam on kat fazlasını kazanacaktır! Alışverişin benim aracılığımla ve gayet gizlilik içinde yapılması daha akıllıca ve doğru olmaz mı?"

Altesleri (Prens Hazretleri) 5 Ekim 1612'de, Toscana Büyükelçisi, Grandük'e bir yazıyla bildirir.

"İsteğiniz doğrultusunda Alman üstat Elsheimer'in bakır üstüne yapılmış yedi tablosuna sahip olan İspanyolun evine gittim. İspanyolun istediği fiyat bana çok yüksek gözüktü. Tablolar da sizin değerli

koleksiyonunuza giremeyecek derecede orta halli."

Bu Agostino için bir kayıp mı demekti? Kişisel olarak kendi başarısızlığı gibi gördü bunu; ama gözünün keskinliği, ayırcılığı, hiç de tartışma konusu yapılamazdı. Tam yedi yıl sonra, 4 Aralık 1619'da büyükelçi sözünü geri alacak ve Agostino tarafından bunca övülen diziye bedelinin üçte birine ele geçirecektir. Sonuçta, Elsheimer'in Azize-Hele-ne'in Yaşamı başlıklı tablosu Grandük'ün koleksiyonuna girecekti... Ama Agostino Tassi'nin öngörüsünün bir işe yaraması için artık çok geç olacaktır!

Yine de bu mektuplaşma onun Floransa Sarayı çevresiyle bağlarını sağlamlaştıracaktır.

Agostino Tassi karanlıkta ağını örmeyi sürdürdüysen, Giovan Battista Stiattesi işini açıktan açığa yapıyordu. Zira, beklenmedik bir anda; 1612 yılının Ağustos ayında, Agostino suçsuz olduğuna ilişkin bir kanıt getiriyordu.

Scipion Borghese'in Esin Perileri Pavyonu'nu ziyaretinden az önce, on yedi-on sekiz yaşlarında, Niccolo Bedino adlı bir delikanlı yargıya başvurmuştu. Orazio Gentileschi'nin eskiden hizmetçisi, çırağı, kâhyası olduğunu söylüyordu. Değeri ölçülemez bir tanıklık! İki yıl boyunca, Orazio'nun evinde kalmış; her gün Gentileschi ailesinin sofrasında oturmuş, Artemisia'nın odasına bitişik odada kalmış. Tam iki yıllık cehennem hayatı!

"Zira, Sinyora Artemisia beni kentte dolaştırıp duruyordu. Âşıklarına notlarını ve aşk mektuplarını götürmem için beni oradan oraya gönderiyordu, mektuplarla adamları evine çağırıyordu. Pislik, hepsini, hepsini gördüm!

259

Giovan Battista Stiattesi, hiç zorlanmadan, Artemisia'nın okuma yazma bilmediğini, "yüzlerce aşk mektubu kaleme almasının olanaksızlığını kanıtlamayı başarıyordu; ama Niccolo Bedino, öylesine kesin bilgilerle evleri, mektup alanların yüzlerini betimliyordu ki, mahkeme heyeti şaşırıp kalıyordu.

1612 yılı Eylül ayında, yargı Niccolo Bedino'yu ipe çekilme cezasını çekiyordu. Kolları arkasından bağlı olarak ipe çekilecekti. Omuzları yerinden oynamış halde, acı içinde attığı iki çığlık arasında tanıklığını doğrulayacaktı. Yasal terimlerle, Niccolo Bedino'nun o sırada doğruyu söylediği kanıtlanmış oluyordu.

Ekim ayı başlarında mahkeme ikna olmuş gibiydi: Artemisia Gentileschi orta malı bir kızdı. Agostino Tassi ırzına geçmiş ya da geçmemiş, hiç önemi yoktu. Hemen yarın, Agostino Tassi ve tanık Niccolo Bedino özgürlüklerine kavuşacaklardı. . . , ; • , LI
', < i '• .•'•'. •'.'•.'" "':
' :.-'

Agostino Tassi'nin geçmişini yok saymaktı bu! Sanki şu öldürmeye kalkışmaktan tutuklandığı, onu aile içi sapık ilişkiler nedeniyle ihbar eden sevgili kız kardeşi yoktu! Eski dostu, aylarca yedirip içirip yatırdığı, sonra da korkunç bir kira isteyip kendisini tutuklandığı, borcu karşılığında hapse attırdığı şu ressam da...

Valerio Ursino, Olimpia Bargellis: Bunlar Cosimo Quorli'nin, Sain-te-Catherine akşamı verdiği barış yemeği sırasında evinde örgütlediği ve güçlerinden korktuğu iki intikam kolu... Tam bir yıl önce, günü gününe...

Cosimo, bans girişiminin olumlu karşılandığına Olimpia'yı öylesine inandırmış ki, karnaval süresince evinde kabule devam etmiş...

Olimpia da -o da- "her şeyi görmüş, her şeyi duymuşmuş." O da saatini bekliyordu...

"Bu Niccolo Bedino'yu ben de tanıyorum" dedi mahkemeye Olimpia, aptal aptal. "Tam Agostino'nun saliverilmesinden bir gün öncey-

260

di; onu kardeşimin evine yerleştirdiğim zamandan bu yana tanırım. Onun evine geldiğinde üstünde ne tür bir giysi olduğunu anımsamıyorum; ama kardeşim ona yarı yünlü, yeşil bir giysi aldı, bu gün de üstünde... Niccolo Bedino kardeşimin hizmetine 1610 yılı Ağustos ayında girdi. Öne sürdüğü gibi Orazio Gentileschi'nin evinde

oturuyor olamazdı, zira o sıralar kardeşim Gentileschileri tanımıyordu bile. Daha sonraları, 1611 oruç ayında Niccolo Bedino, Oraziolarda, daha fazla kalamazdı; çünkü kardeşim ve baldızı Constanza birlikte yaşarlarken onların yanındaydı. Ressam Valerio Ursino buna tanıklık edecektir. Size Niccolo Bedino'nun, Orazio Gentileschi'nin ne çırağı, ne de hizmetçisi olmadığını söyleyecektir. Tam tersine gölge gibi kardeşimin peşindeydi o... Kardeşim sokağın karşı yakasına taşındığında Niccolo da onu izledi; mutfakta yatardı. Agostino'nun hoşuna gitmek için ne istese yapardı, ruhunu şeytana bile satardı... Ben de kardeşime sadık biriyim, geçmişte para meselesi yüzünden biraz tartışmış olabiliriz; ama onu iyi tanırım." "Ben de karşı değilim ona," diye sözü alacaktır Valerio Ursino. "Hattâ Tor di Nona'dayken ziyaretine gittim. Hapishane avlusunda o gün de Niccolo Bedino vardı. Agostino'ya ne diye bu çocuğa, Orazio'nun evinde hizmet ettiğim söyledin, dedim, herkes bunun doğru olmadığını biliyordu. Agostino da bana, Niccolo'ya doğruyu söylemesini ve eğer çırak yalan söylediyse onun yüzünden olmadığı şeklinde yanıt verdi... Bunun üzerine Agostino o gün kibar bir beyi kabul etti ve beni Niccolo ile yalnız bıraktı. Ben çocuğa bu yalancı tanıklığın nedenini sordum. O da bana, eğer Orazio Gentileschi'nin evinde bir zamanlar oturmuş olduğunu söylerse, Artemisia'nın ve bu çürümüş ailenin, bütün pisliklerini bildiğini anlatırsa, Agostino'nun ona ödül vaat ettiği yanıtını verdi. - Şimdi bize Bedino'nun canı gerekiyor!.. Onun yalan söylediğini 261, kanıtlarsak, Agostino'nun bütün savunması çöker! diye haykırdı Gen-tileschi, oturma hakkında ona hesap veren Stiattesi'ye. Dokuz aydır sürüyordu bu iş! Agostino Tassi'ye karşı Orazio Gentileschi: Düşman kardeşler arasındaki mücadele son buluyordu. Bir yıldır yargıçların doğruyu bulabilmek için denemedikleri yol kalmamıştı. Her gün -hattâ pazar günleri bile- savunmanın ve iddia makamının tanıklarını dinlemişlerdi. Örnek bir davaydı bu.

Ama 1612 yılının bu ekim ayında olaylar biraz hızlandı.

Orazio -avukatı Stiattesi aracılığı ile- Niccolo Bedino'nun yalancı tanıklık yaptığı konusunda şikâyetle bulundu ve yeni bir dava açtı. Adalet, bir kez daha Bedino'yu işkenceye aldı. İşkence altında tanık ifadesinin her sözcüğünü tek tek doğruladı. O halde doğruyu söylüyordu.

Bedino'ya işkence edilmesinin ertesi gün, Orazio ve Stiattesi onun salıverilmesini protesto ettiler ve takipsizlik kararına karşı çıktılar. Bedino'nun açıkça yalancı tanıklıktan -ki Orazio bu konuda karşı davada ısrarlıydı- ya suçlu, ya da masum olduğunun ilan edilmesini kesin biçimde istiyorlardı...

On gün sonra, mahkemenin Niccolo Bedino ve Agostino Tassi lehine sonuçlanması konusundaki bütün müdahalelerine karşı Orazio, resmi yola başvuruyordu. Valerio Ursino ve Olimpia Bargellis'in anlattıklarının yeniden mahkemede görülmesini istiyordu.

Bu gün 27 Kasım 1612 günü, her zamanki gibi, yargıcın yer aldığı küçük salonda, mahkeme başlıyor.

Savcı, polis şefi ve ağır ceza yargıcı kendi kişisel görüşlerini, Tanrı'nın ilgisi, Roma'nın, Kardinal Borghese'in ve Toscana Sarayı'nın menfaatleriyle bütünleştirmek zorundalar...

262

22

Corte Savella Hapishanesi Agostino Tassi'nin Yargı Kararı

27 Kasım 1612, Salı

Davacı Orazio Gentileschi karşısında, ressam, Corte Savella'da ırza geçtiği savlanan ve yalancı tanık bulmaktan ağır cezada yargılanan Agostino Tassi lehine yargı karar...

"Çok Saygıdeğer Yargıç Hieronimus Felicius, davalıyı beş yıllık kürek cezası ile Roma'dan kovulmak cezaları arasında bir seçim yapmaya mahkûm etmiştir."

"Sürgün edilmeyi seçme durumunda, Agostino Tassi, Kutsal Kitap üzerine yemin edecek ve her ne bahaneyle olursa olsun, bu sürgünü yaşayacak ve asla Orazio Gentileschi'den öç almaya çalışmayacak."

"Orazio Gentileschi'nin Agostino Tassi tarafından öç amacıyla rahatsız edilme durumunda, Tassi iki yüz ecu'lük para cezasına çarptırılacaktır..."

"Agostino Tassi bu gün saliverilecek ve kentin çıkışına götürülecektir."

Mahkûmun... Lebine... diye söylenen garip karar... Bu kararın terimleri öteki yargı kararlarının örnek formülleriyle karşılaştırılınca şaşırmamak elde mi?

263

Bütün öteki Roma davalarının akitlerinde, yargıçlar genelde suçlulara karşıdırlar. Burada ise zabıt kâtibi hiç tereddüt etmeden Agostino: Tassi için "jugementpro"(uygun karar) diye yazıyor! Bu niteleme mahkemenin duyduğu rahatsızlığı yansıtmıyor mu? ; Bu gibi durumlarda, usuller, suçlunun -eğer ırzına geçtiği kıza evlenemezse- ailesine drahoma parası ödemeye mahkûm edilmesini isterdi. Genç kızın yaşam boyu giderlerini karşılaması içindi bu. Burada mahkeme neden böylesi bir maddi tazminattan söz etmiyor acaba?

Piskoposluk sınıfı üyesi Leilo Guidiccione'nun müdaheiesi -Artemisia'ya verdiği dört yüz ecu söz konusu- Agostino Tassi'nin kesesine fazladan bir el atma mı oluyordu? Ya da mahkeme.

Agostino Tas-si'yi ağır olmayan bir ceza vermeye mi özen gösteriyordu? Kim bilebilir: Agostino Tassi bir kez saliverildi mi bakalım Kutsal Kent'te kalacak mıydı? Koruyucularının gücü onu yasalardan değil, uygulanmalarından korumuş olmuyorlar mıydı? Roma'da, Toscana grandüklerinin mülklerine yerleşebilirdi, ya da Floransa Sarayı'na, veya Medicis'lerin villasına...

Yargı kararları sonuç olarak yargıçların ortaya koyduğu karşıtlar birliğine ihanet ediyordu. Hemen ertesi gün, yani 28 Kasım'da, yeniden yazılacaktı. Yargı kararı artık ne kürek cezasından, ne iki yüz ecu para cezasından, ne de Orazio Gentileschi'ye yapılabilecek baskı olasılığından söz ediyordu. Ceza onaylanmıştı; ama süreylede sınırlandırılmıştı: Beş yıl sürgünlük.

Beş yıl boyunca, Agostino Tassi Sonsuz Kent'te hiçbir işte çalışamayacaktı. Belki de Papa'nın koruması altında Saint-Siege büyükelçiliklerin duvarları arasında, emin ellerde olabilirdi, ama meslek yaşamı, Roma göğündeki baş döndürücü yükselişi, kesin biçimde son buluyordu.

Öfke içindeki Agostino, yavaşça, beddualar okuyan, hafeiMier içe-264

ren şu tehtidi savurdu, bundan böyle kazananlar arasına anlaşmazlık tohumları saçıyordu söyledikleri:

"Gentileschi bugün istediğini yapabilir... Zaman gelecek, açım diye haykıracak! Zaman gelecek, kızının yardımını gereksinecek... Bakın, şuraya yazıyorum; Orazio kızına hiç acımadı ve bunu göstermekten de çekinmedi. İşte bu mutlak acımasızlık yüzünden, Tanrı ona cezasını verecek..."

O an için, Agostino Tassi'nin mahkûmiyeti dünyaya Artemisia'nın suçsuz olduğunu ilan ediyor ve aileye onurunu iade ediyordu. Orazio, gururuna -Artemisia da haysiyetine- yeniden kavuşuyordu. Baba-kız Gentileschi'lerin zaferiydi bu!

Kırk sekiz saat sonra Vatikan Mahallesi'nde kilise korosundan iki çocuk, Orazio'nun iki oğlu, nikâh töreni için yapılan ayinde hizmet ediyorlardı.

265

23

Santo Spirito in Sassia Kilisesi

29 Kasım 1612, Perşembe

- Petrus Antonius Vincentis Stiattesi Florentinus, Floransalı Vincenzo Stiattesi oğlu Pierantonio...

Santo Spirito Kilisesi'nin orgu altında, ayakta durmuş, hayatını geçirdiği bu yerde, yaşamının son iki yılını düşünüyordu. Her an daha bir acı veriyordu, öyle ki, acının etkisi altında, onun zorlamasıyla öne doğru çöküyordu. "Hayatımı, kızıma, en soylu sanatı öğretmeye harcadım... Her şeyim ona miras: Bildiklerim, başarılarım."

- Matrimonium, contracterat per verba et praesensis in eadem chiesa cum Artemitsiafilia diDominusHoratius... Git, bizzat kendin tanıklar huzurunda evlenmek için kiliseye başvuru, Orazio ustanın kızı Artemisia ile...

"Ona hayatımı verdim... Olana bak sen!"

Mihrabın önünde sürünen yanardöner ipek giysisi içinde Orazio onun sırtını görüyordu. Sağ elini, koşulların zorla ona verdiği adamın sağ eli içinde tutuyordu. Sol ellerini avuç içleri kutsal anmalıklara dönük biçimde yemin etmek için kaldırmışlardı.

"Evet, sonunda bunları görmek için nice acı, nice keder! Pierantonio Stiattesi... Başboşun teki, borca batmış bir deli... Agostino Tassi benzeri biri!"

266

Orazio kararını ilk bakışta vermişti... Bu kadife yelek, şu tüylü şapka: Pierantonio zevke düşkün biriydi, kumarı ve kızları çok seviyordu... Ama daha bu neydi ki! Onu atölyesinde ağırlarken, Orazio Gentileschi bu çocuğun hiç de ondan bekledikleri anlamda resimle ilişkisinin olmadığını biliyordu. Şimdi anlıyordu, Pierantonio Stiattesi, mesleğin en berbat, en kötü sınıfına dahildi, sanata hiç mi hiç aldırmayan, garzoni* sürüsündendi. Böylelerinden Roma'da yüzlerce vardı. "Res-sammış, bu koyunun sadece resim aletleri var: Henüz kullanmayı bile bilmediği türden... Asla bir sanatçı olamaz. Bir zanaatkar... Berbat bir küçük zanaatçı."

Orazio yıllardır ilk kez, babasını düşünüyordu; yaşlı mücevher işlemecisini, altın taslar üzerine eğilmiş haliyle gözünün önüne getiriyordu... Sonra erkek kardeşini hatırladı, iskeleler üzerindeydi, Pisa Ka-tedrali'nin kubbesini boyuyordu. Kendisini de düşünüyordu, Ro-ma'nın bütün ölümsüz yerlerine imzasını atmıştı.

"... Bu çalışma, bu kavgalar, başarılar, zaferler, böylesi bir sonuç içinmiş, öyle ya!"

Üzüntü içinde, daldığı düşüncelerini daha fazla ortaya dökmeye cesaret edemiyordu... Nice zahmet, nice düşünce, sonunda kızını berbat

bir yaşama bağlamak için miydi? "Adımı ve soyadımı karanlığa gömmek içinmiş!"

Dava sonucuna rağmen, Gentileschi artık Sanatçılar Mahallesi'nde gözüküyordu. Agostino'nun sürülmesi olay yaratmıştı. Orazio'ya karşı öç alma olasılığını öngören yargıçlar, insanları iyi tanırlardı... Eğer mahkûmun yandaşları o saat Santo Spirito in Sassia Kilisesinin üçüncü bölümünde yapılmakta olan törenin ne tür bir tören olduğunu bilseler, Tanrı bilir ne gibi bir zorbalığa başvurulardı. Otuzlar Konsili tarafından geliştirilen yeni yasaya göre, evlenme ilânları duyurulmuştu. Piskoposluk üyesi Lelio Guidicciano'nun araya girmesi sayesinde duyuru üç kez

* garzoni: Çoluk çocuk, velet.

267

^

değil, bir kez yapılmıştı.

Gelinin solunda tanık olarak bulunması bu işe bir ağırlık, bir görkemlilik katmıştı. Ne var ki, Artemisia'nın başında Roma âdetlerine göre mutlaka takılması gereken çiçek tacı yoktu ve mihrap süslenmemiş-ti. Az sayıdaki konuklar arasından tek bir kadın bile dua etmiyordu. Gelinin giysisini mihrabın basamaklarında düzeltip duran tek bir kadın yoktu. Kilisede görülmesi adetten olan sofu kadınlar bile San Spirito'ya giremiyorlardı. Kapılar, akşam duasından sonra silahlı baskın korkusuyla kapatılmıştı.

Karanlıkta bir büyük mum gibi ışıyan bu şapel dışında koro kısmı, şahın -bütün kilise yâni- karanlıklara gömülmüştü. Orazio Gentileschi akşam vakti, gizlice kızını evlendiriyordu. Hem de istemeye istemeye!

Neler uydurmuştu da Giovan Battista Stiattesi onun rızasını koparmıştı acaba? Nasıl olmuştu da Agostino'ya atılan son darbelerin sıcaklığında, sonra zafer kazanmanın verdiği sarhoşlukla, noter, Orazio'ya artık geri alamayacağı bir anlaşma metnini imzalatmayı başarmıştı? Kızını vermek -ya da onu geri almak-hakkını yitirmişti.

Yüce karar Artemisia'ya aitti.

Bu saatten sonra yalnızca o, kendisine sunulan kocayı kabul etmek veya geri çevirmek yetkisini elinde tutuyordu.

XXIV. dönemini evlilik konusuna ayıran Otuzlar Konsili bu konuda gayet açık ve kesindi: Hiç kimse yedinci kutsiyet olan evliliği baskı altında, zorla kabul edemezdi. Eşlerin özgür istemi -tek eşlilik ve ayrılmazlık kurallarıyla birlikte- evlilik bağının sine qua non, olmazsa olmaz koşulu oluyordu.

Biraz sonra, Artemisia Gentileschi bağimlanacaktı. Tek başına gidip bağlanacaktı hem. Belki de hayatında ilk kez özgürce bağlanacaktı.

- Kabul etme! Kabul etme onu, ya da çek git hayatımdan! diye haykırıyordu ruhunun derin kargaşası içinde Orazio. Bu acıyı çekmektense ondan yoksun kalmayı yeğlerdi doğrusu...

268

Gitsin, başkasına ait olsun, bir başkasına bağlansın -hattâ başkasını sevecek olsun!- bunlar Orazio'da öğürmeye yakın bir bedensel acıya neden oluyordu... "Ya kabul etme ya da çek git!" Onu, kızını kaybetmeyi kabulleniyordu evet, ama oralardan çekip gitmesi koşuluyla. Orazio Gentileschi'nin kızı yoktu artık. Artemisia hiç yaşamamıştı.

"Evet gitsin, Roma'yi terk etsin, gözüme gözükmesin!"

Heyecandan boğazı sıkılıyor gibi oluyordu yaşlı ressamın. Yarın Artemisia'nın kocası onu kendi memleketine, evine götürecekti. Uzakta, Floransa'da yaşayacaktı kızı... Orazio almıştı bu karar... Ama kararı alan gerçekten de kendisi miydi, bir başkası mıydı yoksa? Pierantonio • Stiattesi mi? Kimdi peki Artemisia'yı Toscana'ya, Agostino Tassi'nin ustalık alanına götüren? Orazio'nun kafasında düşünceler birbirini kovalıyor, çarpınıyor, birbirlerine karşı çıkıyorlardı. Kafası allak bullaktı... Sorular düzensiz bir biçimde dönüp duruyordu, mantıklı düşünebilmesi olanaksız gibiydi... Evet, Artemisia Agostino'nun vaat ettiği gibi, Floransa'ya gidiyordu. Zaferin tadı buruktu... Agostino da sürgün yeri olarak Floransa'yı mı

seçecekti acaba? Ceza uygulamaya konulacak mıydı? Agostino sonsuzu dek Roma'yı terk mi ediyordu? Dönüp dönüp aynı düşünceye varıyordu: Neden Artemisia'nın Pierantonio ile evlenmesine izin vermişti? Bu kilisede ikinci defadır, sevdiği kadını kaybediyordu, eşi ya da kızı, ne fark ederdi.

"... Ama eğer beni terk edersen Artemisia, kendini inkâr etmiş olursun! diye sessizce ona bağırıyordu adeta. Seni öylesine büyük bir ressam yaptım ki, hiçbir üstat sana yetişemez!"

Hesap, kitap edip, kardinalin önünde sarfetmiş olduğu bu sözlerin bütün ağırlığını bu gün burada duyumsuyordu...

"Kabul etme onu, Roma'da benimle kal ya da birlikte kaçalım! Cenova'ya gidelim, eğer Roma'da kalmak ağırına gidiyorsa, Turin'e, Vene-dik'e gidelim... Birlikte her işin üstesinden gelebiliriz! Bir fırça nasıl tu-

". . . . ' 269

tudur, onu bile bilemeyen bu aptal herifle, nice değerli yeteneklerini mahvedeceksin. Benimle birlikte ise... kendini tamamlayacaksın! O adam yeteneğinden -benim deham- çok ona vereceğim paracıkları istiyor. Eğer peşinden gidersen sanatın biter, bataklıktan gerisin geri dönersin."

Artemisia başı önünde, alttan alta Tann'nın ona uygun gördüğü kocaya doğru bakıyordu. Onunla aynı gün öğleden sonra ilk kez karşılaşmıştı. Tanrı onun genç olmasını, yakışıklı ve iyi biri olmasını istiyordu...

16 Ocak 1584'te dünyaya gelen Pierantonio bu gün yirmi sekiz yaşındaydı. Neredeyse ondan on yaş daha büyüktü. Campaccio Soka-ğı'nda terzilik yapan babası Vincenzo Stiattesi'den mi, yoksa terzi olan amcalarından mı geliyordu güzel kumaşlara olan tutkusu? Orazio'nun acı bir alayla belirttiği gibi, Pierantonio kendisine gösterdiği özen açısından Agostino'ya benziyordu. Uzun boyu, zayıflığı ve onda yumuşaklık, sevimlilik, hafiflik gibi nitelikler

oluşturan bir tür kayganlık hali, Pi-erantonio'ya ağabeyi Giovan Battista'dan geçmişti. Her ikisinde ortak olan yan: Zarafetti. Artemisia'yı görünce, Pierantonio da çok şaşırılmıştı. Onun böylesine güzel olacağını ummuyordu. Salt çeyiz parası için kabullendiği bu onursuz kız, onun borçlarını temizleyen bu eş, kafasında tasarladığı görüntüye hiç uymuyordu. Görkemliliği, cinselliği karşısında kardeşi Giovan Battista gibi, çarpılmışa dönen Pierantonio, hanıma aynı biçimde bir reveransla, korka korka karşılık vermişti...

"Güvenme ona, güvenme, diye bağıyordu kafasında Orazio, şimdi sana saygılı gözükür, ama yakında seni aşağılayacaktır... Üç kardeşin ve ben, bize yaptıkların için seni öldürebilirdik! Bu adamın seni, bir başkasının kirlettiği seni, ne diye kabullendiğini sanıyorsun? Neden? Çünkü sen onun mahvolmadan önceki son kozusun, borçları yüzünden hapse düşmesini engelleyecek; Tanrı bilir ama, başına felâket gel-

270

..

meden önce elindeki son koz! Seninle dalgasını geçtikten sonra, tekrar eski haline dönecektir. Ne diye onursuz bir kadını kabul etsin ki? Gerdek gecesi başına gelenleri öğrenince neler olur, geç, geç onları, gerdek odasının gizleri... Ama bütün Roma, bütün Floransa, Agosti-no'nun sana sahip olduğunu biliyor, bütün İtalya gülecek arkasından... Güvenme... Çeyiz parana rağmen, iyi bir eş olacak özellikler yok sende, adam pek yakında fark eder bunu... Erdemli bir kadın kumaş dokumayı, örgüyü, dikişi, yemek yapmayı bilmelidir-sen babanın evini bile derleyip toplayamadın-... Doğa insanların cinsiyetini, öğrenime ya da bilime göre ayarlamamıştır canım! Sen mesleğinde kocandan daha çok şey biliyorsun, çok daha fazla..." Artemisia, mihrabın önünde ayakta durmuş, önünde dikili duran büyük boy İsa'lı çarmıhı seyretmekteydi; İsa öylesine solgun, öylesine beyazdı ki!

Korku ve neşeyle karışık bir coşkuyla; acı çekmekte olan bu erkeğin yüzüne sesleniyordu Artemisia:

"Tanrım, bizlere huzur ver, hep yanımızda ol; sevgi ver bize..."

"Hayır, her şeye birden sahip olamazsın! diye sessizce haykırıyordu Orazio. Şu ölümlü dünyada mutluluğa ve yüzyıllar boyu sürececek ölümsüzlüğe sahip olamazsın. Seçmek zorundasın!"

"Tanrım, desteğini eksik etme, yalnızca kocamın duygularını hissedeyim. O neşeli olduğunda, neşeli olmamı sağla..." Artemisia haça bakarken ateş içindeydi: İsa'nın öne eğik yüzü onu dinliyor gibi gözüküyordu. "O kederli olduğunda, benim de kederli olmam için güç ver."

Rahip şöyle diyordu:

- ikisi tek vücut olacak...

"Seçimini yap, Artemisia! Küçüklükle büyük olmak, hiçlikle sonsuzluk ve onunla benim aramda seçimini yap!"

Mum damlasının düşme sesinin bile duyulduğu öylesine derin bir sessizlikte, Artemisia babasının çığlıklarını işitiyordu.

271

Agostino'yu mahkûm eden yargı kararından bu yana, Artemisia'nın Pierantonio ile evlenme ilânının asıldığından bu yana, Artemisia'nın aklı havadaydı, dalgın, başıboş dolaşıp duruyordu. Yüreği hafiflemiş halde, sıkıntıdan da, umuttan da uzakta, daldan dala koşuyordu.

Hayır, öcünü almış olmanın esrikliği içinde değildi... Bir şaşkınlık, duygusuzluk ve henüz tanımakta olduğu bir varlıkla kuşatılmış halde bırakan bir sessizlik içindeydi. Nice zamandan beri yitik bir varlık... Kendini garip bir biçimde yeniden buluşu onu şaşırtıyordu: Evli bir kadın! İşte her zaman istediği bir şeyi bu gün elde etmiş oluyordu. Gerçekleşen bu dilek, bu barışma duygusunu, içten içe kendini buluşunu doğrulamaktaydı.

Geriye kalanları düşündüğü yoktu. Hele hele yanı başında ayakta duran adamla birlikteyken onları bekleyen yaşamı hiç düşündüğü yoktu. Bu adama sonsuz minnet ve şükran duyuyordu.

"Dikkat et! Sana, şimdiden ileriye görüp söylediklerime dikkat et..! Onunla gidersen, bu orta çaplı adam seni deliğe tıkayacak. Asla büyük bir ressam olamayacaksın..."

Sayıklamaları arasında Orazio, kızının berrak sesini dinliyor muydu acaba? Rahibin ardından yineliyordu:

- Pierantonio, beni istiyor musun? /
- Evet, Artemisia, sen beni istiyor musun? /
- Hayır!

Orazio'nun bu acı çığlığı, koro yerinde çınladı. Artemisia'nın sendelediğini gördü. Şaşırان rahip, piskoposluk üyesi Lelio Guidicci-ono'ya, ne oluyor, der gibi baktı ve tanıklara sordu:

- Nikâha bir engel mi var?
Artemisia tereddüt eder gibi durdu. Sonra geriye döndü. Karanlıkta babasını arıyordu. İşte o zaman ayakta duran Orazio'yu gördü: Kara bir siluet gibi organ altında ezilmişti. Orazio, duraksayarak sıralar arasında ilerledi.
>.

272

- Hatırlasana, diye geveledi, ben hep haklı çıktım... Beni dinlemiş olsaydın, bana müsaade etmiş olsaydın...

-Babacığım...

Artemisia dizlerinin üzerine çöktü.

- Baba, kutsayın beni, diye mırıldandı.

İşte o an, Giovan Battiste, Artemisia'nın üç erkek kardeşi, rahip, damat, Orazio'nun gergin yüzünün çözöldüğünü gördüler. Yüz çizgileri -alın, ağzı, gözleri- erimiş, dağılmış gibiydi. Her şey çözölüyordu. Maske düşüyordu.

Son bir gayretle yeniden çabaladı, kızını yerden kaldırmak istedi. Ama kolunu gerisin geri indirdi ve bedeni dengesini kaybedince sendeledi, konuşmak istedi. Ama dudakları titriyordu. Tek söz edemedi. Heyecandan ancak kızının üstüne doğru eğitebildi. Orada eğilmiş halde, havada asılı gibi kalakaldı...

Artemisia, yüzünü yukarı kaldırmıştı. Bitimsiz bir tutku, sevgi ve tatlılıkla yalvanyordu ona. Orazio öyle bir sarsıldı ki artık kendini savunacak hali kalmadı. Başını göğsü üstüne bıraktı. Ağlıyordu.

Diz çökmüş bu kadında, birçok kez tablolarında vermeye çalıştığı sevginin sahibini, İsa'nın aşığını gördüğünü mü sanıyordu acaba? İsa Peygamberin ayaklarına kendini atmış, İsa'ya sarılmış ve onu sevgisine hapsedmiş Marie Madeleine'i mi yani? Madelaine'in Job'la birlikte ona: "Beni kutsayana kadar sizi terk etmeyeceğim" deyişini, ya da Job'dan daha da ileri giderek, "Beni kutsamış olsanız da, sizi terk etmeyeceğim" deyişini duyduğunu sanıyordu? İsa, Madeleine'i kutsuyor, Madeleine ise onu terk etmiyordu...

Azize'nin görüntüsü siliniyordu çoktan, yerini bir başka anıya, daha derinlere inen içtenlikle bir duyguya bırakıyordu.

Bu biçimde, kadının üstüne eğilen, onu tutan, kucağında taşıdığı küçük kızın, Artemisia'nın ağırlığını duyumsuyordu. Etinden kopma bir et...

; ;', • 273

Elinden tutmuştu, eliyle yukarı kaldırmıştı, ağırlığını duyuyordu yine... Sıcaklığı onu sarmalıyor, ona nüfuz ediyordu.

Bu kız çocuğuna, bu kadına bir biçim vermek, onu yetiştirmek istemişti -bir görüntü, bir düş, bir düşünce, kendisinin ve tutkusunun bir uzantısı, resim sanatının simgesi- kızı gözyaşlarıyla parıldayan gözlerinin önünde yaşam buluyordu. Kendi gözyaşları mı, ağrıları mı, yoksa kızıninkiler miydi onu böylesine sarsan, bilemiyordu.

Değiştirdiği, kılıktan kılığa soktuğu kızı, ayaklarına kapanmış, yeniden ete ve kemiğe bürünüp, yaşayan özgür bir kadında can bulması için Orazio'nun ona giydirdiği sembolleri soyunuyordu tek tek. Iraktan ırağa sözcükler belleğinden geçmekte; onu saran bu birleşme ve huzur bulma duygusuna tüm özünü veren sözcükler... Gayet özen göstererek ayrıldı, evladını sarmalayan kolunu çekti. - Sevgi, kopmasını arzu etmeyeceğin kadar güçlü bağlar ister, diye fısıldadı kulağına, onu rahatlatmak için.

Birbirine sarılmış iki insan silueti birbirlerinden mumların alevleri önünde ayrılıyorlardı. Ama zaten karanlıkta yanıp tutuşanlar Orazio ve Artemisia idi.

Artemisia – Ölümsüzlük için Düello Alexandra Lapierre

Beyaz elini hafifçe kızının başı üstüne koydu:

-Aşk kendine sınır tanımaz... Aşkın kuralı arzulardır. Yasası ise iletimleri...

Orazio'nun sesi kırılıyordu:

- ... Ölçüsü ise aşırılıklardır. Hıçkırıklar bu son sözcükleri yuttular. - Babanın adına...

Orazio istavroz çıkarmada acele etti:

- Seni kutsuyorum kızım.

274

13 Aralık 1612 günü, Artemisia Floransa yollarına düşüyordu. Katırının iki yanına denk yapılmış rulo halinde, Borghese'in gözleri önünde yapmış olduğu deseni yanında götürüyordu. Babasını ardında, Ro-ma'da bırakıyordu. Yirmi beş yıl boyunca birbirlerinden ayrı yaşayacaklardı. Ayrı geçen her saat onları umutsuzca birbirlerine daha çok bağlayacaktı.

Başı yukarıda, kolunda kocası, Artemisia Medicis'lerin kentine doğru yol alıyordu.

275

İkinci Kıtırın

AŞIRILIK ÖLÇÜLERİ OLDU

1625 YILINDA İTALYAN DEVLETLER

Manferra Markiliği

Papalığa bağlı devletler Venedik Cumhuriyeti İspanya Bourbons Hanedanı | Büyük toskana Cenova Cumhuriyeti Savoie Dukalığı İki-Sicilya Krallığı

ARTEMİSİ'A GENTİLESCHI'NİN YAŞADIĞI DÖNEMDE AVRUPA

Osmanlı imparatorluğu

Osmanlı imparatorluğu

Madrid Habsburg Hanedanına bağlı yerler Protestan çoğunluğun olduğu ülkeler Viyana Habsburg Hanedanlığı altındaki yeller

278

279

BÖLÜM III

HOLOPHERNE

GALİLEO ZAMANINDA FLORANSA 1613 -1620

24

Pitti Sarayı

17 Şubat 1615

Artemisia'nın kocası ressam Pierantonio Stiattesi, Pitti Sarayı'nın devasa binalar bütününe giden yolu tırmandığı sırada yüzlerce davetli oraya gelmekteydi. Karnaval gecesinin puslu gökyüzünde, bina tutuşmuş gibi gözüküyordu. Gözükmeyen destekler içerisine tutturulan binlerce fiacole her pencereyi, her kapıyı, her balkonu, her kornişi, hatta her köşe taşını çepeçevre sarmaktaydı. Akkor panlısıyla kaynaşan, bu tel örgü, kafesi andıran zemin katın kocaman kaya bloklarını sımsıkı saracak ve her taşı içine alacak şekilde kaldırım taşlarına kadar iniyordu. Özenle işlenmiş, ılık ve gölgenin ana kütleli yer yer kabartma hale getirmiş oyuk oyuk ettiği bir mücevher kutusu içinde yer alan değerli bir parçaymış gibi üstünde alevlerin oynadığı altınım-sı-kızıl renkte bir kor ateş sanki...

Pierantonio'nun ardındaki gece karanlığı, kalabalık, arabacı bağırıları, at nalları ve Arno'ya kadar taş yollarda metal çemberli araba tekerlerinin tıkırtısıyla çın çın çınıyordu. Artık, ne Vecchio Köprüsünde, ne Trinite Köprüsünde yayan yürünemiyordu. Gösteri, sarayın tiyatro salonunda (Sala della Commedia) saat dokuzda başlıyordu. Ama Floransa sokaklarında, soyluların, zengin burjuvaların ve Medicis yönetiminin ardı arkası gelmeyen geçidi karanlık bastırırken başlamıştı. Eee,

283

Şubat ayında da akşam erken olurdu!

On beş yıldır, ki bu Marie de Medicis'nin -Dük Ferdinand'ın yeğeni-Fransa Kralı IV. Henri ile evlendiği tarihtir, duyulmadık görkemde kutlamalar, şöenler birbirini izlerdi. Prenslerin düğünleri için olağandı bu, ama vaftiz törenleri, cenaze törenleri, her şey geçit töreni için alaylar halinde dolaşmak için, gösteri ve piyasa için bir

bahaneydi. Her yıl, karnaval sırasında, görkemli açık hava gösterileri yapılır, Arno'da deniz savaşları canlandırılır, Santa Maria Novella Meydanı'nda Roma savaş arabaları yarışı düzenlenirdi. Bu gösterilere halk ve soylular sınıfı katılırdı. Grandük ayak vurarak oynanan ve calcio adı verilen oyunu oynar, bu arada soylu dostları savaş arabalarında hava atarlardı.

Papaların, saray efradının tersine, Toscana Sarayı çok genç insanlardan oluşmaktaydı. Altı yıldır hüküm süren H.Cosme reşit yaşını henüz geçmişti: Daha yirmi beş yaşındaydı, kız ve erkek arkadaşlarıyla -yirmi dördündeki Eleonora, yirmi ikisindeki Caterina, Francesco yirmi bir, Calo on dokuz ve Lorenzo on sekiz- tek istediği eğlenmekti. Yine Roma'nın tersine burada, Floransa'da ortalıkta dolaşan kadınlar-dı: Grandük'ün kayınvalidesi, Christine de Lorraine ve Habsbourg'lar-dan Marie-Madeleine burada farklı rollerdeydiler. ikisi de hem rakip, hem sofuydular -üstelik biri ötekinden yobaz-yine de lüksü ve deliler gibi eğlenmeyi seviyorlardı. Cüceleri, köpekleri, soytarıları, maymunları, beylerinin amlemini taşıyan özel uşak kılıkları içinde, hanımların dairelerine bitişik büyük yan odaları dolduruyorlardı. Çok sayıda hanımefendi, kokulu pudralar serpili yastıkları şişirilmiş eteklerini, bitişik nizam dairelerinde, galeriler boyu sonu gelmez aynalar önünde gezdirip duruyorlardı. Burada taşlar yalnızca piskoposların ayın külahlarını ve asalarını süslemezlerdi. Sanat ve bilim, yalnızca kardinallerin okullarında tartışılmadı. Burada Venedik'ten gelen danteller, Bağdat'tan gelen ipekler, kadın fısıltıları ile birlikte yerdeki halılar üzerinde hışırdıyordu. Do-

284

ğu'dan gelen inciler güvercin gerdanlarda yuvarlanıyordu: Roma, Floransa -en az üç yüz kilometrelik- iki kent, iki devlet, iki dünya! Papalık yöneticileri Kilise'nin gücünü yaymaya -sonsuza dek dünyada yerleşik hale getirmeye- çabalarken, V. Paul Borghese çok sınırlı papalık süresi boyunca ailesini zenginleştirmeye çalışırken; Medi-cis'lerin evi yüz yıllık egemenlikleri boyunca, yanıltıcı bir

güvenlik duygusu içerisinde uyuya kalmıştı. XVII. yüzyıl başlangıcında hiçbir siyasal tasarı, Floransa Sarayı'nı canlı kılmıyor, kente hareket getirmiyordu.

Toplumdaki aşırı kaynaşma, her ortamdan insanın geçmişine bağlılık duygusuna kapılmasına olanak tanıyordu. Öyle ki, halk kendisine barışı getirdiğini iddia eden, onun acılarını, sevinçlerini paylaşmış gibi gözüken, binbir türlü eğlenceyi mevsimine göre ayaklarına getiren bu oligarşi boyunduruğunu kabulleniyordu. Soylu sınıfa gelince, tarihinin temel sorunlarını kafa yormayı artık istemiyordu. Ama sanata hizmet, -öğrenme ve eğlenme amaçlı bütün sanatlarla,- zarafetin peşinde olmak, duygularda incelmeyi olabildiğince ileri götürmek, entelektüel merak ve estetik bakımdan aşırıcılık cesareti ile doluydu: Bu konularda Floransa, geçmişin önerilerini tutuyordu ve cömertlik gösteriyordu.

Günün sanatçısı, daha öncekilerin, zaten en iyi biçimde yerleştirilmiş geleneğini yinelemekten öteye gidemiyordu; örnek ilkeleri tekrar tekrar ele alıyordu, eskinin toplarını: Rönesansı. Öylesine zengin ve öylesine başarılı, görkemli ki, doyana kadar eşeleyebiliyordu.

II. Cosme, gelecekle ilgili olarak öyle az kafa yoruyordu ki, ilk hareketi, babasından miras kalan dukalığında, Medicis'lere ait bankaları ve yabancı ülkelerdeki şubelerini kapatmak olmuştu. Ticaret, Avrupa'da hüküm süren ailelere bağlı bir devlet içinde makbul değildi. Örneğin İspanya Kralının kayınbiraderi ve Fransa Kraliçesinin yeğeni olan bir hükümdara yakışmazdı. Ne büyük hata! 1615 yılının karnaval ayında, Floransa, doruk noktasına ulaşmış bir kültüre yakışır bir şölen sunuyordu. Ama elinde kalan son ateşlerini yakmaktaydı. O akşam, ka-

285

din şarkıcılar kuğunun şarkısını söyleyeceklerdi ve on yıla kalmadan da her şey tüketilmiş olacaktı.

Arabalar sıra halinde Santa Maria Novella Mahallesi'ne kadar çıkıyorlardı. Basık ve kübik arabalar içerisinde, sonuna kadar açık perdeler arasından gözüken, saraya gitmekte olan maskeli hanım

büstleri halkın gözleri önünden akıp geçmekteydi. Lüleler halinde, dantelden, geniş, beyaz yakaları; kapaklı kol ağızları ve ellerinde tuttukları mendilleri, yapılmış saçlarında parıldayan tüm değerli taşlardan daha parlaktı. Erkekler yaya olarak onlara eşlik ediyor ve eldivenleri araba kapısına şöyle bir atılmış halde, kadınlarla gevezelik ediyorlardı. Çok kalın ve kabarık, yırtmaçlı kol ağızları; eteklik gibi belden ta dizlere inen kabarık poturları, uzaktan bakıldığında gölgemsi görüntülerinde bozukluk yaratıyordu. Ama başlarını yukarı ve dik tutmak zorunda bırakan pliseli yakalık, alınlarına, gözlerine, yüzlerinin her yerine akça ışığını ve pırıltısını yansıtıyordu.

Perdenin açılma vakti yaklaşıyordu. Güvenlik görevlileri dön köprüyü de meraklı kalabalığa kapatmışlardı. Ama Pierantonio kız kardeşleri ve enişterleriyle paylaştığı ve Arno Irmağı'nın karşı kıyısında yer alan orta halli evinden Fitti Sarayı'na on dakika kadar yürümek zorunda kalmıştı. Avuç içinde, tuttuğu porselen plâketi bir engel çıktığı zaman göstermesi yeterliydi. Yol boyunca, avucunda, bir yüzünde Medi-cis'lerin armasındaki altı başı, evirip çevirerek kendi adının işlendiği kabartma plaketi duyumsamıştı: Illustrissimo Signore Pierantonio Stiattesi. Çevresine altın şerit geçirilmiş porselen plaket, onun daveti-yesiydi. Üzerinde gösteri salonundaki yerinin numarası yazılıydı. Bu terzi oğlu acaba hangi mucize sonucu, Grandük'ün evine bir bale şey- J rine davetli bulunuyordu?

Pierantonio, dış kapının ardından, süregiden bir horultu, bir üfle-
286

me, üst kattan gelen ve demir dökümhanesindekine benzer bir körük sesi duydu. Lavtaların, teorilerin*, arplann ve yukarıda bir yerlerde akord edilen klavsenlerin metalik sesini de duydu. Sonra Boboli Bah-çeleri'nden aşağı inerken, Neptün havuzlarının ordaki Diana Koruluğu'nda ışıklandırılmış bir heykelin dibinde prova yapan şarkıcı kızların ses titreşimleri geldi kulağına.

Avluya girip arabalarını park eden takımın arasında, garip hayvanlar, kediler, uzun tüylü fino köpekleri dolaşıyordu. Yakında bayanların ellerine manşon olacakları kesindi.

Kalabalığın peşine takılmaksızın, Pierantonio sarayın sağ kanadında basık bir kapıya daldı. Bu yolu sık sık kullandığından, gösteri yerinin yolunu biliyordu. Eşini oraya götürmek, orada onunla buluşmak ve almak için oraya gitmiyor muydu?

Üç yıldır evliyediler. Her ikisini de hayretlere düşüren olay, evliliklerinin bir mutluluk mucizesine dönüşmüş olmasıydı. Asla tartışma yoktu! Tam bir anlaşma. Mutluluklarını bozacak en ufak düş kırıklığı olmamıştı. Tanrı onları gözetiyor olmalıydı. Evlendikten on ay sonra bir oğulları doğmuştu. Çocuğa ortak bir uyumla, onların yazgısını birbirine bağlayan adamın adını vermişlerdi: "Giovan Battista Stiattesi" Artemisia en azından ilk çocuğuna küçük yaşta ölen ve Santa Maria del Po-polo Kilisesi'ne gömülen iki erkek kardeşinin adı olan Giovan Battista Gentileschi adını vermek istemiş miydi? Zaten "Giovan Battista" dedesi mücevher işlemecisi Giovan Battista Lomi'nin de adı değil miydi?

1615 yılı Şubat ayında, ikinci bebeğini bekliyordu, bir oğul daha, Pierantonio'nun bundan hiç kuşkusu yoktu.

Annelik onu sakın biri yapmış, yumuşatmıştı. Artemisia, Stiattesi aşireti içinde erimiş, bu eski ve sağlam zanaatkar ailenin kalıpları içine tam anlamıyla bir tencere kapağı gibi, esnek bir uyum sağlamıştı. Kim

s teorbe: 16. yüzyıl sonlarında kullanılan büyük levta.

287

inanırdı? Babasının -müstakbel damadına karşı "namuslu" davranmış olmak kaygısıyla- "cadaloz" olarak tanımladığı, Orazio'nun sert renklerle ve kadın başlı, kuş gövdeli bir yırtıcıya boy hedefi olarak canlandığı bu namusu lekeli kız, kocasının bütün isteklerine boyun eğiyordu. Şurası da gerçek ki, Pierantonio'ya da isteyeceği çok az şey kalıyordu. İki zayıf noktası vardı: Konfor zevki ve lükse düşkünlüğü! Lüks mü? Evlendikleri dönemde, bu konuda

Artemisia'mın en ufak bilgisi yoktu. Ona en nadir kumaşları tanımayı, seçmeyi öğreten Pieran-tonio idi.

Evliliklerinin daha ilk günlerinden başlayarak, kocasının mobilyalar, çamaşırlar, biblolar, masasına yemek takımları hayal ettiğini görünce, genç kadın çok, şaşırmıştı. Bugün hâlâ şaşıırıyordu haline, bu denli özen ve ayrıntılar için bu ölçüde kaygı duyulmasından, maddi dünyanın ufak tefek şeylerine saplantılı tutkunluğundan dolayı. Bu özellik, kendisinin deyimiyle "Floransalı" olduğunu anlatan bu "incelik", Pi-erantonio'da biraz kadınsı kaçıyordu. Tuvalet, saç yapımı, bu geceye gereken mücevherler, her ikisinin de başına bir sürü iş çıkarmıştı. Pierantonio'nun hırkasını, çoraplarım, koca bir düğümle bağlanmış kapalı süet pabuçlarını görünce kim garip bulacak, kuşkulanaçaktı ki durumdan? Çocukluğunun geçtiği mahallede, yeryüzüne gelip gelecek en güzel çocuk olarak görülürdü. Tüyleri, kurdelalan, süs şeritleri, kırmaları ona bir dakikalık bir özene bile patlamadığı, onun böylece cici centilmen giysileri içinde doğduğu söylenece yeriye. Gerçekte, bu farbalalar onu gırtlığına kadar borca sokuyordu. Zira Artemisia'mın çeyiz parasına, Orazio'nun onayı olmaksızın dokunamazdı. Orazio, tedbirli davranarak, piskoposluk üyesi Guidicci-ono'nun verdiği dört yüz ecu parayı Pisa'da gayrimenkullere ve credi-ti del monte (bir tür hazine bonusu) yatırmıştı. Olayın olağandışı bir yanı yoktu ki. Roma yasası, kadınların ailelerinden gelen parayı korumak amacıyla, kocaların anaparaya dokunmalarını yasaklıyordu. Buna karşın, tüm faizler, mülklerin kiralanan ve evde kazanılan paralar kocaya aitti. Ama, Pierantonio, Artemisia'yı çeyiz parasının faizlerini ve işinden kazandığı parayı harcamada cömertçe serbest bırakmıştı. Artemisia üç aydır, atölyesini duyulmadık biçimde lüks eşyayla donatıyordu. Çekmecelerine boyalarını yerleştirebileceği mobilyalar, her boydan resim sehpaları, lambalar, makaralar satın almış, Floransa'da kışın ışığın az olduğundan yakınlıkla, bütünüyle bir aydınlatma düzeneği çizdirmiş ve yaptırmıştı. Tanrı ve Pierantonio sonuçta Agostino Tassi'nin bütün vaatlerini yerine

getiriyorlardı! Betimlediği kadarıyla, altın tozu rengindeki atmosferi, basık tepelerden yükselen dumanlar, altın yaldızlı titreşim: İşte Floransa, Artemisia'nın bugün yaşadığı serüven buydu! Babasının arkadaşının ona daha iyi sarılmak ve bir Roma gecesinde ona sahip olmak için onda uyandırdığı düşleri, görüntüleri tekrar gözü önüne getirmeye asla cesaret edemiyordu. Öte yandan, Toscana'daki güzelliklere olan ilgisini frenleyemiyor, mutlu olmaya duyduğu açlığa gem vuramıyor, tutkusunu gizleyemiyordu artık... Desen, renk, ılık, her şeyi istiyordu: onun resmi onu tekrar ele geçirmişti! Şansa bakın ki, Pierantonio açık ve seçik servetlerinin kaynağını açıklamıştı: "Senin fırçalarının ucunda bir altın madenimiz var bizim," diyerek, bilmeden Agostino Tassi'den bir tümceyi yineleyip durmaktan hoşlanıyordu.

Agostino ile hiçbir ortak yanı yoktu. Çok doğal bir tatlılıkla, neredeyse içi geçmiş bir yumuşaklıkla, az konuşuyordu. Pierantonio övün-mezdi. Artemisia'ya deliler gibi tutkun, onun güzelliğine, yeteneğine hayran biri olarak onun başarılarından üstü örtük bir gurur payı çıkarıyordu. Artemisia ona, bu hayranlığın yüz kat fazlasını veriyordu. Onun kaygısızlığını ilgi eksikliğine, açık sözlülüğünü erdemine, uysallığını da iyi biri oluşuna bağlıyor, onu yüce bir ruh katına çıkıyordu. Tanrı'ya kendisine böyle bir koca verdiği için şükranlarını sunmadan uyumazdı. İsa gibi, Pierantonio da bağışlamayı biliyordu; sevmeyi biliyordu.

I

288

289

Hiç sipariş almayan bir ressammış gibi ele alıp, damadının, kızının çalışmalarını, ilerlemesini ve sanatını büyütmesini engelleyeceğini sanmakla çok büyük yanılığa düşmüştü. Artemisia'nın Floransa'daki meslek yaşamını Pierantonio bütün gücüyle daima desteklemekteydi.

Artemisia iki yıl içinde, en nüfuzlu ortamlara sokulmayı başarmıştı. Çeyizini sağlayan, piskoposluk üyesi Lelio Guidiccione, bir zamanlar

edebiyat öğrenimini Pisa'da, Floransa'nın ileride önemli aydınları olacak kişilerle bir arada yapmıştı. Artemisia'nın vaftiz annesi olan Markiz Artemisia Capizucchi, Floransa'da oturuyordu. Bir zamanlar Ludovico Cigoli ile birlikte öğrenim gören, grandüşes tarafından övgülere boğulan bir sanatçı olan amcası, bugün Accademia del Diseg-no'nun en ünlü konsüllerinden biriydi. Mirasçısı da yoktu. Kendisinden sonra atölyesini sürdürecektirini arıyordu.

Yeğenlerinden birini Orazio'nun Pisa'da kalan öteki kardeşini evlat edinmiş ve yetiştirmişti. Bugün ise Artemisia'yı harika çocuğuymuş gibi karşılıyordu. Bir Flo-ransa'lı ile evlenmekle, limana dönmekten, köklerini bulmaktan öte bir şey değildi yaptığı.

Otuz yıl kadar önce Orazio Roma'ya yerleştiği sıralarda, ağabeyi Aurelio'yla ortak soyadını değiştirmek istemişti. Annelerinin soyadı olan Lomi yerine Gentileschi adını almıştı. Kızı, tarihi tekerrür ettiriyordu. Fakat bu defa ters yönde. Baba mirasından yararlanmak için, Floransa'ya yerleşen Artemisia, yapıtlarını "Artemisia Lomi" adıyla imzalayacaktı. Aurelio Amca'nın Toscana'daki ününü ve bu akrabalığın onlara açabileceği kapıları çok iyi bilen kocası, Artemisia'ya bu kimlik değişimi işinde canla başla yardım ve destek vermişti. Bu tavsiyeyi vermekte kendi çıkan da vardı: "Gentileschi", "Artemisa Gentileschi" adı skandal ve utanç kokuyordu. Ama karısının üstüne bunca bakışı ve isteği çeken de bu kokuydu. Bunca estetikçi ve çapkının yanı başında, cinsiyetin, güzelliğin ve yeteneğin, işin içine bundan iyi girişi olur muydu?

,

... ,

290

Sessizlik içinde, gölgede kalan Pierantonio, insanların ilgisinden ve davanın, Artemisia'nın resmine katkılarından yararlanmayı bilmişti. O halde bulunduğu noktayı ona borçluydu, "onların" korumalarına. Artemisia'nın mesenleri -liberetto'cular, besteciler, bu geceki gösterinin yorumcuları- kocası için de bir yer bulmuşlardı. Genelde Grandük'ün, halkına, Santa Croce Meydanı'nda verdiği şölende karı-koca Stiattesi'ler yan yana otururlardı. Ama, 1615 yılı

karnavalının bu son gününde, Artemisia Lomi, Pitti Sarayı sahnesine resmi girişi yapıyordu. Pierantonio, onunla bale gösterisinden sonra buluşacaktı. Artemisia'nın, II. Cosme de Medicis ile dans edeceği küçük perde arası müziğinin sonunda...

Pierantonio tiyatro binasına girmeden önce, kol kapaklarını düzeltmek istedi, ama aynaların önünde duramadı, kalabalık onu önüne kattı. Altı bin seyirci bekliyordu. Salonun ana girişi henüz kapalıydı. Gösteriden, balodan, hafif yemekten sonra büyük merdivenlerden çıkacak olan davetlilerin gözlerini iyiden iyiye kamaştırırsın diye...

içeri girince Pierantonio'nun başı döndü. Duvarlar boyunca üç taraf da, altı sıra basamaklar halinde inerek orta yeri parter bölümü dahil, dans yeri olarak boş bırakıyordu. Sahneyle ön sıralar arasındaki bağlantı yanlardaki iki rampa ve bir merdivenle sağlanıyordu. Onun konukları tam sahneye dönük yerde, bir sayvanın altına oturmaya gidiyorlardı. Tümü zambak ve güllerle kaplı tavandan, üstlerine uzun mumların sokuşturulmuş olduğu elli adet avize sarmaktaydı. Köşe yerlerde çift çift heykeller, Trajedi'yi, Şiir'i, Eski ve Yeni Komedi'yi, Pastoral'i simgeleyen kadın figürleri bulunuyordu...

Gösterinin, ana teması, son balo sırasında, Grandüşes'in Ortaçağ giysileri içinde en sevdiği cücesi tarafından duyurulmuştu: Ölümsüz Aşk'ın Şövalyesi ve Şövalye Fidamante Cupidon'a* kim karşı gelirse ona

i Cupidon Eski Roma'da Aşk Tanrısı. Yunan mitolojisindeki karşılığı ise Eros'tur.

291

meydan okuyorlardı... Venüs'ün oğlu, aşkın rahatça serpilmesi için insanlığa yardım etmek istiyordu. Medicis'lerin sarayına yerleşen bu kişi, kıskançlık, öfke, tartışma, kavga ve aldatma olmaksızın yeni bir aşk krallığı kurmaya çalışıyordu. Demek ki, Grandük'ün davetlileri, Cupi-don'un zaferini izleyeceklerdi.

Pierantonio koltuğunu kolayca buldu. Salonun arka kısımlarında bir yerde rahat koltuğuna oturmuş, topluluğa bakıyordu. Yüzleri ve

kişileri birbirine karıştıran yabancı biri gibi duyumsamıyordu orada kendisini. Sayvan altında yer alan büyük ailelerin her bir üyesinin adını ve unvanını yapıştırmayı en iyi şekliyle biliyordu. Merhum Dük I. Ferdi-nand'ın eşini, dul peçesi altındaki bu ciddi ve oturaklı "madama"yı tanıyordu. Aynı biçimde, kabarık, yüksek saç biçimini, ta karnına kadar inen iki sıra iri inciden gerdanlığı ile "Şua Altezza Imperiale" Arşidüşes Hanımefendilerini de tanıyordu. Soluk teni, değerli taşlarla işlenmiş, vücuduna yapışık, dizlerine dek inen uzun ceketi içinde, zayıf omuzla-rıyla, prensi II. Cosme'yi de tanıyordu. Onu dairesine git gide daha fazla kapatan hastalığı, iri burnuna dek varmış, etli dudaklarına daha bir şişkinlik veriyordu. Ama kısacık saçlı başını pliseli yakalığı üzerinde dimdik tutuyordu. Pierantonio karnaval maskeleri arkasındaki herkesi tek tek adlarıyla sayabiliirdi, Medicislerin akrabaları, yeğenleri, Medi-cis'lerden yasal olmayan evlilik sonucu olanlar... Kendisi de soyun küçük kollarından Monsenyör Niccolo de Medicis'nin küçük oğlu, Kont Leone tarafından vaftiz kurnası üzerine tutulmuştu; bütün Stiattesi aileleri, bir zamanlar onun için çalışırdı. Yedi yıl önce kendi babası, terzi Vincenzo Stiattesi buraya, Pitti Sarayına, II. Cosme'nin düğün törenlerine sarayın kabul ettiği çalışanlar arasında davet edilmişti. Evet, Pieran-tonio'nun kendisi de Rönesans'ın son dönem sanatçı ve zanaatkarlarından, "ikinci kuşak"tı. Birazdan sahneye çıkacak olanların çoğu, ressam, müzisyenler, şairler, Floransa'ya kendilerine bir isim yapmak için gelmişlerdi. Bu isim, yani başarı onları taçlandırmıştı: Ağabey-

292

leri bu yolda çabalamıştı... Artemisia gibi birfigli d'arte\ Tabii ki Artemisia'nın yeni arkadaşları da... Şarkıcı Francesca ve Settimia: İtalya'nın en ünlü müzisyenlerinden biri olan Guilio Caccini'nin iki kızı, ki bugün ikisi de Artemisia'mn sırdaşı, suç ortaklarıdır. İşte üçünün birlikte dans edeceği bale ve müziğini besteleyen kişiler bunlar. "Baba mesleğini" sürdüren çocuklar... Artemisia'mn beklediği bebeğinin vaftiz babası olmasını isteyeceği Cristofans

Allori adlı bu ressam gibi örneğin: Ristofano, hem şu ünlü Bronzino'nun yeğeni ve aynı zamanda hem onun mimarı, hem de yirmi yıldır sarayın eğlencelerini düzenleyen kişi, yönetmen ve saray ressamı olan Alessandro Allori'nin oğluydu...

Bu sanatçıları Floransa'ya uzun süre bağlayan güvenlik duygusu, aralarındaki rekabeti, Roma'lı sanatçıların birbirleriyle yarışmalarındaki özelliği oluşturan, aşırı biçimde şiddete başvurudan sıyrınıyordu...

Bu akşam herkes Grandük'ün konuğuydu ve Pierantonio da kendisinin aynı dünyaya Galileo'nun teleskobuyla gözlemlediği yeni evrene benzeyen sonsuz dünyaya ait olduğu duygusuna kapılıyordu. Tiyatronun görkemli perdesi üzerinde, Il Cosme'in ressamlarının bilginin devrimci buyukları doğrultusunda resmettikleri yusuvarlak bir ay dalgalanıyordu: Kraterler ve volkanlarıyla, ışıklı ve karanlık göl-geleriyle Ay! Jüpiter de oradaydı, Galileo'nun "Mediceenne Gezegenleri" adını verdiği dört uydusu ile. Sonra Dünya'mız, Güneş ve Dünya'nın yaratılış söylencelerine karşı çıkan sınırsız bir evren, incil'in söylediklerini doğru bulmuyor, Kilise'ye karşı çıkıyordu. Sahneyi kapatan bu büyük perdenin -Güneş, kendi çevresinde dönen Dünya'nın resmi- ardında Artemisia hazırlanıyordu. Basamaklarda rahat, sakin oturan Pierantonio, kendi kendine sorup duruyordu: On sekiz yaşına kadar her tür incelikten yoksun kapatılmış yaşayan karısı, bu denli karma bir topluluğun karşısına nasıl çıkabilecekti? Doğrusu şuydu ki, Artemisia dans etmeyecekti. Baletin bir

293

iki figürünü yapıyormuş gibi devinecekti, bacak rondo, yana sıçra ve oldukça hafif devinmeyle gerçekleştirdiği üç adım, dans... Onun oyununun kısa oluşu denemelerinin yoğunluğundan bir şey eksiltmiyordu ki... Ama Pierantonio hiç merak etmiyordu. Artemisia için asla endişeye kapılmadı. Her şeyin üstesinden gelirdi karısı. Çabuk öğreniyordu. Onu okuma yazma bilmez halde almamış mıydı? Bugünse mektuplarını kendi başına yazıyordu! O halde

bugün de Grandük'ü şaşırtabilir, bileklerinin çevikliğiyle, elinin bükülgenliğiyle, topuk üstü dü-şüşlerdeki ustalığıyla hayretlere düşürebilirdi.

Bu eğitimde Pierantonio'nun katkısı büyük olmuş olsa da, karısının kaydettiği ilerlemelerin salt kendisinin bir başarısı olduğunu sanacak ölçüde de saf değildi. Görgü kurallarını öğrenme, müzik ve şiir konusunda ilk bilgileri, bütün bunları, artık tam bir içtenlik ve rahatlıkla "vaftiz babam" dediği kişinin iyi yürekliliğine borçluydu. Floransa'da onun adı, Buanarotti le Jeune idi. Pierantonio onu ön sıralarda sayvan altında görüyordu, siyahlar içinde, uzun boylu, kibar bir bey, saray erkânını ve kent halkını selâmlıyordu. Büyük Michelangelo'nun kardeşinin küçük oğlu ve Toscana'nın en büyük tiyatro yazarlarından biriydi. On beş yıldır en güzel yapıtları burada veriyordu. Crusca Akademisi üyesi olarak, yenice yayınlanmış ilk İtalyanca sözlüğün geliştirilmesi çalışmalarına katılıyordu.

Gençliğinde Galileo Galilei ile birlikte Pisa Üniversi-tesi'nde öğrenim görmüştü. Her iki bilgin arasındaki dostluk, olgun çağlarında daha da sağlamlaşmıştı. Kara günlerde bile yanlarındaydı bu dostluk:

Michelangelo Buonarroti le Jeune, bilginin en sadık savunucularından biri olarak kalacaktır. Ortak dostları, mahallelerini ve üniversiteyi paylaştıkları kişi olan Kardinal Maffeo Barberini - daha dün Paris'te V. Paul, yarın VIII. Urbain adı altında Roma'da Papa!- nezdinde Galileo'yu savunacaktır.

Eh, Michelangelo Buonarroti, le Jeune de bu dünyanın güçlüleri arasına girdiyse ne demeli?

294

Genç Artemisia onun yoluna nasıl çıkmıştı? Belki de onu 1610'da ressam Cigoli ile Roma'ya yaptığı yolculuk sırasında Orazio'nun atölyesinde tanıdı... Ortak ilişkilerinin dolaylı yoldan, Agostino Tassi'ye dayanması yetmez mi!.. Daha sonra Floransa'da, Aurelio Lomi amca, yetenekli yeğeni Artemisia'yı Buonarroti'nin Ghitellina Caddesi'ndeki evine götürmüştü, Buonarroti onları bütün

zamanların en büyük ressamının -Michelangelo'nun- evine davet etmişti.

Buonarroti le Jeune, yaşamını ve tüm servetini bu çok ünlü atasının şöhretini dile getirmek için kullanıyordu. O müthiş estetik ve koleksiyoncu enerjisini, onun anısını yüceltmek için harcıyordu. Michelangelo'dan ona kalan evini, bütün sanatlar için bir tapınak, resime, yontuya, müziğe ve şiire övgü yeri yapmayı düşünüyordu... Üç yıl önce, Artemisia'nın Floransa'ya geldiği zamanlar, düzenleme işlerini başlatmıştı. Üç yıldır da, Buonarroti le Jeune, büyük ustaları, yeni yetenekleri, tablo ısmarladığı, Toscana'nın en iyi sanatçıları çevresinde topluyordu. Duvarlara, galerisinin tavanlarına yerleştirilmiş tuvaler, öldükten sonra ardında bırakmayı düşlediği vasiyeti; onun baş yapıtıydı! Galerisine o denli önem veriyordu ki, yazdığı sonelerde, alay ve yergiyle karışık, önsezilerle, yazgısını önlemeye çalışıyordu, "sinek pislikleri", "kedi çişleri" ve "güvercin pislikleriyle" kirletilmiş olarak terk edilecekler yakında... gibi dizelerle...

Perde canlı bir tabloyla açılmıştı. Oyun dört saat sürecekti. Artemisia yalnızca iki kez gözükecekti, Pierantonio bunu biliyordu... Venüs'ün, korkunç kocaman kanatlarını çırpıp duran iki kuğu tarafından çekilen görkemli arabası sahneden geçecekti. Arka fonda karton hamurundan sayısız dalga, belirli zaman aralıklarıyla göz alabildiğine uzanan pırıltılı bir okyanus imgesi yaratacak biçimde tek tek, bir inip bir çıkıyordu. Amphytrite, yunuslarla at koşturuyor ve Neptün, söylene-lerdeki hallerinden daha gerçek su perileri ve deniz kızlarıyla bir su balesi içerisinde derinliklerden çıkageliyordu. Burada, gerçeğe uygun

295

ayrıntılara verilen önem ve dikkat her tür görsel taşkınlık ve saçmalığa, tüm periler alemine ve yapaylığa hükmediyordu. Ön plandaki kayalıklarda parıldayan deniz kabukluları en ufak ayrıntılarına, özelliklerine göre yapılmıştı: Midyeler, çayırıklar, deniz salyangozları, zamanın ve rüzgârın aşındırdığı falezlere

tutunuyorlardı. Yüzlerce mekanik balık, dalgalar arasında sıçnyordu. Işık oyunları ve perspektif düzenlemeler, göz yanılsamaları, Agostino tüm bunları burada, Floransa'da öğrenmişti. Yine işte burada adım adım işliyordu, Artemisia da kendi mesleğini! Venüs'ün arabası, su perileri ve aşkla yüklü olsa da, Artemisia orada sırtı dönük dursa da, Pierantonio yine de anında tanıdı onu. Kızıl çalan altın sarısı saçlarını tanıdı, annelik onu biraz esmerleştirmişti. Onca sevdiği kıvrık buklelerin büküm büküm durduğu ensesini, sırtının eğimini ve yuvarlak kalçalarını görür görmez tanıdı. Mermer renginde, bedenini sımsıkı saran giysisi içinde, her iki yanında Caccini'nin kızları olduğu halde, üç güzeller temsil ediyordu. İki genç kadın, aynı yontularda görüldüğü biçimde onun omuzlarına tutunuyorlardı. İki şarkıcı, seyirciye dönük, kendi besteleri olan şarkılar söylüyorlardı.

Pierantonio onları sevmiyordu. Bu iki kadının Artemisia üzerindeki etkisini zararlı buluyordu. Altın zincirler, küpeler, mesenlerinden aldıkları armağanlar yine de iyiye yorulabilirdi! Mantova Dükü'nün hizmetindeki, Settimia Caccini -küçük olanı- Monteverdi'nin operasında Ariane rolünü canlandırıyordu, besteci ise yorumcusunun kendisinden daha fazla para aldığını söylüyordu her yerde. Sonuç olarak Settimia Caccini, Gonzagues'lere bir servete mal olacaktı! Francesca'ya gelince -La Cecc'hina deniyordu ona- Avrupa'nın bütün sarayları onu birbirinden zorla koparıyorlardı. Henüz yirmi altı yaşındaydı, fakat çoktan İtalya'nın en pahalı ve en güzel sanatçısı olmuştu.

296

Şarkıcı ve aynı zamanda yetenekli bir besteci olan Francesca Caccini, Buonarroto le Jeune'ün en başarılı oyunlarını sahnelemişti. Bu zatın esin perisi ve metresi idi. Ama La Cecchina saray müzisyenlerinden, çok iyi bir aileden gelen ve onun serüvenlerine göz yuman genç bir adamla evliydi. Kocasını da kendi ışıklı yolunda peşinden sürüklemiş olmuyor muydu? Pierantonio gibi, Francesca'nın kocası da karısının yetenekleriyle yaşamını sürdürüyordu. Ama bu baylar, karılan

olmadan var olamıyorlardı ve kanları da onlarsız bir şey yapamazlardı.

Bir kadın sanatçının Grandük'ün ücretliler listesinde yer alabilmesi için, o kadınla aynı işi yapan bir erkeğe bağlanmak zorunluluğu vardı... Bir meslektaşla evlilik: sine qua non (olmazsa olmaz) bir koşul! Bir kadın ancak eşi ile birlikte kariyer yapabiliirdi. Demek ki bu nedenle, Pierantonio, Accademia del Disegno temsilcilerine kendi mesleğini hatırlatmaya özen gösteriyordu. Artemisia'nın boya satıcılarındaki alışverişlerinde onun imzası kefil oluyordu. Karısının tuval tahtalarını çatan ve tuval geren doğramacılar da kendi adını kullanıyordu. Stiattesi'leri birbirine bağlayan toplumsal bağlar sevgi bağları kadar önemliydi.

Gösteri bitiminde Pierantonio, Artemisia'nın kahkahasının kalabalığın gürültüsü içinden yükselişini duydu, tam Grandük'ün baleyi kapatıp, baloyu başlatmak için partere indiği andı.

Pierantonio saray danslarını bilmezdi. Orada basamaklarda ısrarla Artemisia'nın yanına gelmesini oturup bekledi. İçi şekerleme ve drajelerle dolu gümüşten deniz kabuklarını davetlilere dağıtırken ona bir kez bile bakmamış, oturduğu sıraya kadar çıkmamıştı. Francesca sahnede söylediği şarkısında: "Bunca güzellik içinde yürekleri ateşle tutuşturan şu kadına bakın..." diyordu.

Birazcık canı sıkılan Pierantonio, annesini, kız kardeşlerini ve bütün eniştelelerini gösteriye çağırmadığı için pişmanlık duyuyordu. Stiattesi aşiretinin, ailesinin buradaki zaferine tanık olmasını isterdi.

• • • • • ; • • • • •

297

Onu gözden kaybetmişti, ama onun gülüşünü, ondan önce kimselerin duymamış olduğu, nice şen kahkahasını tanıyordu. Birdenbire, çabucak, inci taneleri gibi kesik kesik yükselen gülüşü aynı çabuklukla sönüp gidiyordu. Gülmenin, görgü kuralları açısından en büyük kusurlardan biri sayıldığı bu gibi yerlerde, insan bu özelliğiyle anında tanınabiliirdi. Bir de, gözlerini yere dikerek bekleyemiyordu, doğuştan mükemmel insanlarda görüldüğü üzere alçakgönüllülük onun işi değildi. O, kibarlık kurallarının zorunlu

kıldığı gibi "tatlı, ağır ve özenli" konuşmazdı. Asla dirsekleri bedenine yapışık, elleri önde bitişik -yine ayakta durma kurallarına uygun biçimde- durmazdı hiç. Hatta bu kabalıktan daha da beteri, yürürken "sokakta daha hızlı gitmek ve daha çok yol almak için" elini kolunu sallayabiliyordu. Sofrada, ekmeğini ufalıyor ve tuzu parmaklarıyla serpeiyordu. Mucize olarak, eğer canı bıçak kullanmak isterse, kolunda atılı olarak tutmak zorunda olduğu açık peçetesinin bir ucuyla bıçağı kurulamayı unutuyordu. Ama ne önemi var? Artemisia iyi bir okulda olduğunun bilincindeydi. Tu-zia'dan sonra -kötü günlerin arkadaşı- dostları Francesca ve Settimia ona sosyal yaşamı öğretiyorlardı: yaşamın zevklerini, inceliği ve kibarlığı. Caccini kardeşler yanındayken Artemisia'dayanılmaz oluyordu. Üç genç kadının birbirlerine gösterdikleri karşılıklı hayranlık, yeteneklerinin bilincinde oluşları, onlara aynı güven duygusunu, sarayın bütün avcılarını üstlerine çeken aynı fetheden gülümseyişi veriyordu. Erkeklerin arzusuyla oynamakta Caccini kardeşlerin üstüne yoktu. Oynamak ve de paylaşmak...

Gösterilen oyunun kahramanı, Ölümsüz Aşk'ın Şövalyesinin zırhına bürünmüştü ve cennet kuşu biçimindeki tolgaşı başındaydı; üç Graces, -Antikçağ'ın giysileri içinde- daha sonra da çingene kılığında görülmüşlerdi; üstlerini değiştirmiş, yerine kırmızı kadifeden birer tuvalet giymişlerdi. Üçünde de aynı biçimde uzun ve kollan yırtmaçlı mantolar, yelpaze gibi kalkık ve açık, aynı dantel yakalan, üstünde bir tüyün uçuş-

298

tuğu, külah biçiminde bir örnek şapkaları vardı. Hayranlarının kalabalığı, kadife, brokar kumaş kütlesi ve kurdela ile inci yığını, yapılmış saçlarının düzgün duruşunu birazcık bozuyordu. Her iki şarkıcının ünü henüz pek yeni olan Artemisia'ya gösterilen ilgiyi aşırıyordu elbette, ama bütün bakışlar kadın ressam üstündeydi. Dedikodular, geçmişte kalan aşklarının tutku ve şiddeti akıllarda ilgi ve merak uyandırıyor, duygulan ateşliyordu... Yanlarından o geçerken dedikodu yapıyorlardı. Hattâ Grandüşes, "Madonna

Serenissima" -II. Cosme'nin pek sofu annesi- bütün bunları en ince ayrıntılarına kadar biliyordu.

O tarihten üç yıl önce, 1612 yılının Temmuz ayında, Orazio'nun Artemisia'yı Scipion Borghese'e takdim ettiği tarihte, Toscana'da da dava açmıştı. Kızını yüksek sınıftan bir soylunun koruması altına yerleştirmek amacıyla, Altesleri Serenissime Christine de Lorraine'e mektup yazmış ve Medicis'lere bağlılığının bir tanıtı ve zavallı genç kızın ender rastlanan yeteneğinin de bir kanıtı olarak, Artemisia'nın elinden çıkma küçük bir tabloyu göndermişti.

Böylece Artemisia'nın bir yapıtı Toscana Sarayı'na kendisinden önce gelmişti...

Christine Lorraine'in tepkisi ne oldu, tarih bu konuda bir şey söylemiyor. Ama bir kadın ressam kendi başına öyle büyük bir gariplik oluştuyordu ki, olayla ilgilenmemesi olanaksızdı. Kadın cinsinden sanatçılara verdiği ender destek konusunda geliniyle rekabet halinde olduğuna göre... Gelini -yani oğlunun karısı- Habsburg'lardan Marie-Madeline, bir başka kadın ressam olan ve yeteneği kuşku götürmeyen, hevesini kırmanın daha hoş kaçacağı, Signora Arcagela Paladini'yi koruması altına almamış mıydı? Artemisia, resminin Lorraine'de uyandırdığı heyecanın büyük bir bölümünü davanın ilginçliğine borçluydu. Pierantonio'nun tersine Artemisia bunu anlamıştı. Birilerini etkilemek, rahatlatmak ve baştan çı-

299

karmak için elinden geleni yapıyordu. Saraydaki sanatçılarla ve koleksiyoncularla ilişkileri öyle bir boyuta ulaşmıştı ki, kocası tüm bunların masumca olduğuna inanmak istiyordu.

Pierantonio, sonunda basamakları inip onun yanına gitmeye karar verdi, parterde yer alan kalabalığı yarıncı şaşıp kaldı. Uzaktan da olsa, Artemisia'nın yüzü, ressam Cristofano Allori'nin, meşeni Michelangelo Buenarroti'nin ve onu arzulayan öteki erkeklerin coşkusunu yansıtıyordu. Şölen hakkında önemsiz konulardan söz ediyorlardı karşılıklı, ama gözleri aşk diyordu, aşk! Özellikle de

Artemisia'nın peşini bir türlü bırakmayan Cristofano Allori'nin etkileyici bahsi. Hemen yarın, atölyesine ziyarete gelmesini istiyordu... Artemisia'nın müthiş zaferi! Allori gibi bir sanatçının onayı, koruması ağırlığınca altın değerindeydi. Pierantonio bunu biliyordu.

Tam karısının yanma gelince duraksadı. Yüzünde esen, gözlerinde, aynada yansıyan güneş ışığı lekesi gibi oynayan zevk, Artemisia birkaç adım kala durdurdu kocasını.

Artemisia'nın yüzü Allori ve Buonarroti'ye dönüktü ve gözlerini onlara dikmiş bakıyordu. Kendisini onların duyduğu zevke kaptırmış gibiydi. Bu iki erkek şahsiyetin çapraz bakışı altında bedeni ılık saçıyordu. Umursamazlığı henüz öğrenmemiş olan gülüşü, her şeyi anlatıyordu: gurur, mutluluk, tanrıların, büyük ressamın ve Toscanalı meşenin hoşuna gitmenin sarhoşluğunu... Böylesi bir anda, yaşam birdenbire, kadınlık gururu ve sanatçı tutkusu kesiliyordu.

Pierantonio'nun sevgi dolu bakışı karşılığını bulmadı. O da Artemisia'dan uzaklaştı. Ama dayanılmaz bir güç onu en ufak sevinç dalgalarını bile tanıdığı -dudakları aralık, dişleri beyaz ve sivri- bu yüze doğru götürüyordu... Genç kadından çevresine yayılan bir şeyler onu umutsuzluğa düşürüyordu. Yanaklarına dokunup duran küpelerinin düzensizliği, boynunu yalayıp duran kuş tüyünün ürpertisi, dantelleri-

300

p^

nin ve mücevherlerinin parıltısı, hepsi, hepsi baştan çıkarıcıydı. Giysisinin çok açık yakası ayartıcı... Pierantonio birden, karısının bedenini bedenine yapışmış gibi hissetti, kokusunu alıyordu. Karısı aşk için, yalnızca aşk için oluşmuş bir kadın gibi gözüküyordu ona. Eğer ona dönüp bakmıyorsa, demek ki başka şeyleri seviyordu... Başka şeyleri seviyorsa, demek ki, o Orazio'nun ona betimlediği gibi biriydi!

Sıkıntı içinde ki, Pierantonio onu, her tür kötülükle suçluyordu. Kazandığı paralar konusunda kendisine hiç hesap vermediği için kötü bir ev hanımıydı; bir de oğlunu ihmal ediyor ya da fazlasıyla uğraşıyordu onunla.

Onun böyle seçkin sanatçılar arasına özgürce karışmasına bakınca, Pierantonio biraz buruk biçimde, onu içinden çekip aldığı dünyayı düşünüyordu. Peki, ya şimdi? Bir zamanlar Orazio'yu sıkıntılara sokan bu utku kazanmış dişilik şimdi de onu kaygılandırıyordu... Hayır, Artemisia'nın başını döndüren, kalabalığın ona duyduğu hayranlık değildi, tek bir kişinin coşkusuydu. Hangisi acaba? Buonarroti mi? Michelangelo'nun yeğeni olan, elli yaşındaki bu adam, yakışıklıydı. Kısa saçları, barkık bıyığı ve giysilerindeki alçakgönüllü havasıyla zarifti, sarayda her şeyi yapabiliirdi Artemisia için... Christofano Allori mi yoksa? Artemisia, karnında taşıdığı çocuğun vaftiz babası olmasını istiyordu onun. Demek ki çok senli benliydi! Belki de atölyeye sık sık geliyordu.

Uzun boylu, iri yapılı, şakacı biri olan Christofano Allori, otuz sekiz yaşında, Floransa sarayı ile içli dışlı, güzellik biçimlerinin tümüne duyarlı bir estetikçi olarak ortadaydı. Resim onun gündüzleri tutkusu idiyse, şiir, dans, müzik -ve aşk da- gecelerini kaplamaktaydı. Güzel kadınların ender yeteneklerine büyük bir hayranlık besliyordu: Portresini yapmak istediği Francesca ve hemen ertesi gün tablolarını görmek arzusunu yineleyip durduğu Signora Artemisia gibi.

Christofano'dan gelip bir çalışmasını incelemesini istemek genç bir sanatçı için yüksek sosyete de bütün başarıları, bütün sanatsal ut-

301
kulara açılan bir kapı demektir. Grandük'ün favorisi, Grandüşes'in yakın dostu olan Christofano Allori resimi öylesine derinlemesine biliyordu ki, amatörlerin çoğu tablolarını değerlendirmesi için onu çağırıyorlardı. Genellikle ondan ille de istenen bu tür bir uzmanlık rolü oynamayı kabullenmiyordu. Bir ustanın yapıtı karşısında, ona - zira yapıt bedelsizdi- asla değer biçemeyeceğini biliyordu. Ortalama

nitelikte bir yapıt karşısında ona da değer biçemeyeceğini -çünkü hiçbir değeri olmadığını- ileri sürüyordu. Mükemmel olmadığı sonucuna vardığı bir çalışma karşısında ise, susmayı yeğliyordu. Kendisi de çok az yapıt üretiyordu ve elini ağırdan alışı bütün Floransa'da dillere destandı.

Ama, Cristofano Allori'nin nihayet bitirip, ısmarlayan sahibine teslim etmeyi kabul ettiği zaman yapıtın görkemliliği ressamın bütün geciktirmelerini doğrular nitelikte oluyordu. Artemisia'yı, sahnede bedenine sımsıkı yapışan giysisi içinde görmesine gelince, Allori, Artemisia'nın güzel anatomisine ilgi duyuyordu. En azından, hem metresi, hem modeli olan Mazzafira'ya duyduğu tutkulu sevginin izin verdiği sınırlar içinde; o da Mazzafira'nın Holopherne'in kafasını kesen Judith olarak resmini yapmaktaydı. Cristofano şaka olsun diye, başı bedeninden ayıran zorba kralın yüzü için kendi yüzünü model olarak vermişti, gerçeğe daha da uygun olmasını istiyordu. Sakal bırakıyordu ve kara bukleli saçlarını kesmiyordu. Dalaverayla kandırılan erkek izleği -kadın zalimliği- onda bir saplantıydı. Durum böyleyken, 1615 yılı Şubat ayında Sinyora Artemisia da aynı konuyu büyük boyutta, hemen hemen kendi tablosuyla aynı boyutta işlediğini öne sürüyordu. Kendisi gibi sanatçıydı ve tuvalde kendi portresini yansıtmıştı. Bu kez tabii kılığında ki Judith! Kadın kahraman zorba kraldan kılıç ve kan yoluyla kurtuluyordu... Kendi ele alış biçiminden taban tabana zıt başka bir iz-leğin yorumlandığı bir otoportre.

'j

Her iki yapıtı yarım haliyle yalnızca Buonarroti görmüştü. Bu usta | eleştirmen her ikisinin de şiddeti aynı biçimde işleyişlerinin harika ol-

302

düğünü söylüyordu. Evet, Cristofano Allori hemen sinyora'nın Judith'mi incelemeye gidecekti. Büyük bir şey beklemiyordu: Buonarro-ti'nin Artemisia'ya duyduğu babacan duygular, herhalde hayranlığının bir sonucu olmalıydı.

Pierantonio'yu büyük bir kuşku nöbeti bastı. Artemisia'nın çevresinde dolaşan erkek şahsiyetlerin tümünü aklına getirdiğinde başı döndü. Korku midesini bulandırdı. Nikâhtan önce Orazio'nun ona dikkatli olmasını söylediğini anımsıyordu... Aklı başında her erkek Artemisia gibi bir kadınla dikkatli olmalı... "Belki de ben yanılıyorum," diye yineliyordu içinden, "önemsiz şeyleri kafama takıyorum."

Ama gördüğü şeyi anımsıyordu: Kulis çıkışında, kendisine tek bir kez bile bakmadığı halde Allori'nin uzanan elini kabul ettiğini görmüştü. Ya geçmişî? Agostino Tassi! "Belki de yanılıyorum, o bana sadıktır!" Hafif yemek salonuna gidip sığındı, oraya bu ad verilmişti, çünkü burada yalnızca soğuk et ve ara yemek servisi yapıyordu. Ama av eti, vanilya, sığır, portakal ve tarçın karışımı kokular midesini bulandırdı. Tatlı ve meyva masasına yanaşmadı bile, oysa ne çok severdi tatlıları, meyvaları, ayva kompostosunu, tatlı şarap ve badem kurabiyelerini. Genelde onu heyecanlandıran tüm süslemeler, şekerli Cupidon, badem ezmeli Venüs'ler, Medicis'lerin ünlü pastacılarının hazırladığı süslü püslü tatlı-pasta şekilleri; hepsi karşısındaydı. Fakat hiçbirinden zevk almıyordu. Gümüş şerbetlikler, kaymak taşından kol işi kupalar, ibrikler -yüksek sosyetenin ısıltısı, pırıltısı, birdenbire hepsi de boğucu hava içinde eriyip gitmişti. Öfke ve kuşku melankoliye dönüşüyordu. Bitişik salona geçti. Orada kimseyi tanıımıyordu. Yalnızca, evet uşakları -calcio takımından arkadaşları- kapalı pencereler arasında durmuş, duvarlara yapışık büyük mum tablalarında alevleri gözetliyorlardı. Fransız duvar halılarının ipliklerini yalayıp geçiyordu, yeşillere, toprak rengine, kırmızılara,

303

kanlı-hayvan manzaralarına, geyikleri parçalayan köpeklerle garip ve ilgi uyandıran ısıltılar yansıtıyordu alevler. Eski arkadaşlarını selamlasın mı, selamlamasın mı, bilemedi Pierantonio. Üçüncü bir salona geçti. "Acaba onu eve kapatsa mıydım?" Duygularından pek emin olmayan, karısının basanları karşısında büyülenip gelecekten

şu çok yeni korkusu içinde adeta körleşen Pierantonio, Artemisia'nın her şeyden çok sessizliği, huzuru ve yuvasının loş odalarını özlemiş olduğunu unutuyordu... "Evet, Floransa'ya gelir gelmez onu kapatmalıydım..." Ama, Artemisia'nın, salt kocasına duyduğu sevgiyle, sanatından vazgeçmek ve öteki kadınlar gibi yaşamak istediğini unutuyordu. Küçük Giovan Battista'nın dünyaya gelişinde kendini o denli iş içinde bulmuştu ki -aynı zamanda annelik sevgisi ve Pierantonio'ya duyduğu sevgi- sonunda bir daha asla fırçalara el değdirmemek isteği uyandırmıştı onda... Pierantonio yine aynı biçimde, karanlıktan onu çekip alanın, sahnenin önüne fırlatanın, bizzat kendi arzu ettiği yaşamı sürdürmek için gereken altını kazanmaya onu zorlayanın kendisi olduğunu unutuyordu.

Artemisia'nın ilk tablolarını -kadın portreleri- kentteki burjuva ailelerinin peşinden koşarak sipariş alan kişi Pierantonio idi. Bu gün tablolarına attığı şu "Lomi" soyadı, ne babasına, ne kocasına aitti -ve bu akşam bu adı kullandığı için Artemisia'ya sitemler etmeye hazırlandığı- bu adı bulup çıkaran da yine kendisiydi!.. Ruhunda tüccarlık olan Pierantonio, haklı olarak kendi soyadları "Stiattesi"nin çok belirsiz; Artemisia'nın Floransa surlarının ötelerine de yayılmasını umut ettiği müşterileri açısından hatırlanması çok zor bir ad alması onu korkutmuştu. Evet, sokakları arşınlamaktan, ödeme ve sipariş peşinde koşmaktan bu denli çabuk yoruldu, ama işte Artemisia deliler gibi çalışıyordu o gün. "Satmak, satmak, satmak..." Yıllarca Orazio'nun ona yi- I neleyip durduğu bu yasayı, bunun kaçınılmaz özelliğini bugün anlaya- | biliyordu kızı. "Satmak, evet ama yükselmek, servet edinmek için değil, bir yapıta ün sağlamak için. Altın bizim estetik zenginliğimizin öl-

304

çüsüdür. Yalnızca şuna yarar: Bir ressamın değerini dünyaya haykırmak." Pierantonio bu yargının inceliklerini anlamıyor değildi. Evet... Bir ecu'nün ağırlığı ile Romagiulio'sunun ve Floransa lirasının günlük değerini biliyordu. Zevk düşkynü, belki biraz tembel, ama doymuş bir biçimde pazarlık etmeyi iyi biliyordu.

Üzüntüden yorgun düşmüştü. Yerine gitmek için basamaklara yöneldi. Parter boşalmıştı. Yalnızca Grandüşesi'n peşindeki birkaç dansöz hızlı bir dans müziğinin karmaşık ve ağır aksak figürlerini oynamaktaydılar. Konuşkan insanlar kalabalığı, tiyatronun yüksek heykellerinin dibinde Komedi ve Trajedi'yi simgeleyen heykellerin orada yeniden bir araya gelmişlerdi. Ayakta duran beyler duvar kaplamalarına yaslanmıştı. Kadınlar onlann önünde sıra sıraydılar... Pierantonio, pist kenarında son metal ve taş parıltısı içinde, altına bulanmış güzel böcekler arasında, yüreğine çöken karanlığın içerisinde karısını aramıyordu artık. Çok sayıda mücevherle yüklü minik kulaklar birazdan çingirakların dokunaklı tıngırtısını işiteceklerdir herhalde, diye düşünüyordu. Uzun inci kolyeler, boyunlarını, gerdanlarını, göğüslerini nokta nokta belirleyen bu binlerce küçük, beyaz leke, cesetlerinin çok çabuk çözülerek ayrılacağı binlerce kemiğin simgesi gibiydi. Lavtalar, büyük lavtalar, müzik, dans ve ayakların altında kıpırdanıp duran bütün bu iskeletlerin sıçrayışları, sadece ve sadece sonsuz sessizliği maskelemekteydiler.

Onu iyiden iyiye kaygılandırmaktan uzak, bu kara düşünceler Pierantonio'yu rahatlattı. Kıyamette yargı gününün pek yakın olduğundan haberleri yokmuş gibi davranan bu hayaletler için hiçbir acıma duygusu yoktu onda. Ama ölüm karşısında her şeyin eşit olduğu düşüncesi ona kaybettiği güven duygusunu yavaş yavaş geri veriyordu... Bu sırada, Artemisia'yı ikinci kez kalabalığın arasında aynmsadı.

Hızlı dansa ayrılan yerin kenarına çekilmiş büyük hanımların sıra-

• . . . 305

I

sından, görgü kurallarına aldırış etmeden, hemen önlerindeki partere çıkmak için Caccini kardeşler ayrılmış olmalıydılar, zira, sadece onun kadife giysisi, sedef rengi muare kumaşlar, altın yaldızlı sam ipekleri ve soğuk parıltılar saçan -lame kumaşlar örneği- saray

tuvaletlerinin çizgili kumaşları üzerinde kırmızı bir leke gibi duruyordu.

Oradan oraya gidip geliyordu. Tereddüt içerisindeydi, çevresine bakmıyor, duruyordu. Sonrasında yeniden harekete geçiyordu. Pierantonio öylesine sıkıntılı, kaybolmuş gibiydi ki, birdenbire rahatladı.

Karısı başını basamaklı bölüme doğru kaldırmıştı. Onun kendisini aradığını anladı. Bir çocuk gibi karısının onu aramasını istiyordu. Pierantonio'nun yüreği mutluluğa boğulmuştu.

Artemisia onu şükran ve şefkat dolu bir bakışla kavrayınca, Pierantonio sevgi anlarını yeniden anımsıyordu... "Sen olmadan ben hiçbir şeyim" derdi karısı ona. "Sensiz, yokum ben, resmim de yok. Sen olmadan..." Sonra anlatamadığı bir korkuya kapılarak susardı.

Pierantonio onun bir kez daha basamaklı bölüme doğru döndüğünü gördü. Kalbi çarpmaya başladı: Sonunda karısı onu fark edecek miydi? Pierantonio onu ışıklı bölümde görebiliyordu; ama, karısı, onu nasıl görebilirdi ki? Basamaklı tiyatro salonundaki bütün büyük mumlar yanıp bitmişti. Gecenin bu saatinde, uşaklar sönen mumların yerine yeni mum dikmiyorlardı. Karanlığın ortasında garip silüetler-maymunlar, soytarılar, sıralar arasında zıplayan cüceler-dolaşıyordu. Yavaş yavaş karanlık bastırıyordu, ta Pierantonio'nun inatla durduğu en arka sıralara kadar...

Artemisia onun varlığını hangi ayrıntıyla fark etti? Krem rengi hırkasından mı, yoksa kol manşetlerindeki büyük yırtmaçlardan mı? Yakasından bel altına kadar göz yaşları gibi dizilmiş inci düğmelerden mi? Yüzünün nefis -incecik bir sakalla ve kısa kesilmiş siyah saçlarla j çevrili- yuvarlaklığından mı? Yoksa pliseli beyaz yakadan fırlayan düzgün hatlarıyla şu güzel kafasından mı?... , : 306

Artemisia, kendisini dikkatle uzaktan izleyen kocasını karanlıkta bulup tanıyınca yakalandı. Hem gülümseyen, hem sıkıntılı bir bakışla onu yiyecek gibi bakarak olduğu yerde kala kaldı Artemisia.

Artemisia'nın onu hem sıcaklığı, hem pırıltısı ile sevilen bir çocuk gibi tutkuyla sevdiğini anladı mı?

Elleriyle kabarık eteklerini topladı. Karanlıkta koştu, basamakları tek tek çıkarak ona doğru gitti.

Orada, olduğu yerde kıpırtısız duruyordu Pierantonio.

Artemisia ona atılıp sarılınca, Pierantonio nihayet sevildiğinden emin oldu. Gözleri öylesine ateşliydi ki, nihayet bütün gücünü yeniden buldu. Ne yani, kentin en yakışıklı çocuğu ve en iyi kocası değil miydi kendisi?

Elinden tutup karısını peşinden sürükledi. Birlikte saraydan kaçtılar. Sahnenin ön planında Ölüler Bayramı'nın kutsal çarşambasabahı, tan ağarmaktaydı. Büyük perhiz alayının ilki, meydanı geçiyordu. Çuha kumaştan giysileri, açık ve dağınık saçları, çıplak ayaklarıyla genç kızlar ıslak taşlara basarak San Spirito Kilisesi'nden külleri almaya gidiyorlardı.

Cenaze müziğinin ritmiyle ikişerli sıralar halinde saraydan dosdoğru kiliseye, balodan mihraba, zevkten, pişmanlık duymalara götüren yola giriyorlardı. Tahta haçlar, çiviler, kırbaçlar, dikenli taşlar, Passion'un bütün aletleri, uzun yetim kızlar alayı, bunların hepsini göğe doğru sallayarak, ellerindeki mumların ışığında, onlar da sarsılıyorlardı. Floransa'nın büyük çanları tövbe zamanını duyuruyorlardı. Şiddetli bir rüzgâr birden alevleri söndürdü.

Ama Arno Nehri'nin suları üzerinde toz rengi bir Ay, Jüpiter, MEdî-cis'lerin bütün gezegenleri -sahne- dansa devam ediyorlardı. ""

307

25

San Pier Maggiore Mahallesi Pierantonio ile Artemisia'nın Atölyesi
15 Mart 1615

- Böylesi bir şiddeti resmedenin bir kadın olduğunu söylemek zor, diye mmltlı bir sesle konuştu Arşidüşes'in gözde cücesi.

Elli yaşlarındaki bu minik şahsiyetin buruşuk suratı kocamandı ve kırmızı kurdelalarla bağlı binlerce minik topuzla çepeçevre sarılıydı.

Artemisia'nın Judith'ı önünde kıpır kıpır dolanıp duran ve vıcır vı-cır konuşan bebekler gibi süslenmiş bir sürü cüce kadın vardı.

Kadınların etekliklerini kabartmak için etek altına yastık koymalarının moda olması, bu cücelerin minik silüetlerini daha da kısa gösteriyordu, şekilsiz oluşları saraya her şeyin görece olduğunu ve Habsburg Hanedanı'ndan Marie-Madeline'in imparatorluğa özgü görkemliliğinin değerini iyice bir vurgulamaktaydı.

- Kasap dükkânı gibi! dedi incecik sesiyle minik kadınlardan biri. Böyle bir tablo ile bir koridorda yalnız kalma düşüncesi tüylerimi diken diken etmeye yeter!

- Bu sahnenin kompozisyonunu Floransa celladı yapmış... Minik kadınlar dişlerini takırdatıyor, titrer gibi yapıyor, kısık sesle burunlarından konuşuyorlardı. Arşidüşes daha kanısını belirtmemişti. Büyük perhizin ertesi günü, Cristofano Allori sözünü tutuyordu.

308

Sinyora Lomi'nin çalışmasını görmeye geliyordu. Ama yalnız gelmemişti. Beraberinde samimi olduğu arkadaşlarını da getiriyordu, yeni yetenekleri kollayan arkadaşları, Grandük'ün kendisi, karısı ve maiyetindekiler. Toplam yirmi kadar kişi. Sokakta kalabalık birikmişti, sesleri duyuluyordu. Sabahın bu saatinde, San Pier Maggiore Pazar Meydanı'nda terzi Stiattesi'lerin küçük aile evinin bulunduğu son katta, iktidar, Bilim ve Sanat'ın bir araya geldiğini bütün kent biliyordu: Grandük II. Cosme, matematikçi Galileo Galilei, ressam Cristofano Allori, 1615 yılında orada bulunan en ünlü üç kişiydi. Floransa'lılar kendi tarihleriyle, yörenin sanat mirasıyla öylesine gurur duyuyorlardı ki, "Allori" adı Michelangelo'nun adı gibi onlara ait bir şeydi. Otuz yıldan bu yana, baba-oğul Allori'lerin yapıtları önünde, onların yaptığı Kutsal Meryem ve aziz tasvirleri önünde, bağlılıklarını göstermeye gelirlerdi: Tablolarından biri bir kilisede kaybolur, ya da birileri onu surlar dışına çıkarırsa bunu yapanın canına okunurdu! Hatta 1612

yılından başlayarak Toscana'ya ait resim ve heykellerin başka yere götürülmesini yasaklayan bir yasa çıkarılmıştı.

Ne var ki bugün Stiattesi'nin çatısı altına bunca insanı çeken Cristofano değildi, Galiei idi. En sıradan kişi tarafından bile tanınan Galiei, gittiği her yerde ortalığı ayağa kaldırırdı. Daha bir gün önce ona gelen bir paketi, mercato vecchio tüccarları -şekline bakınca- ünlü te-leskobu sanmışlar. Merakla, üstündeki mühürü kırmak istemiş bazıları; ama başka bazı insanlar da karşı çıkmışlar. Sonrasında patlayan savaşı, Floransa uzun süre konuşacaktır... Bir zamanlar Galiei'nin öğrencisi olan Grandük onu Medicis'lerin evinin asaleten matematikçi ve filozofu unvanıyla atıyordu. Üniversitede ders verme zorunluluğu yoktu. Yüklü bir maaş olacaktı. Ama Gali-ei'nin popüler başarısı özellikle çok sayıda pratik buluşlarıyla kendini gösteriyordu. Venedik Cumhuriyeti ondan tarlaları sulama makinesi almakla övünüyordu; ayrıca, anapara üzerinden yıllık faizleri anında

.. • . : v

309

•

bulan bir hesaplama formülü, tarihteki ilk barometre ve nihayet şu dürbün! Bu dürbün, Venedik'te, San-Marc Kilisesi'nin en yüksek çan kulesine yerleştirildiğinde, Venedikliler Paduva'daki Santa-Cristina Kilisesi'nin ön cephesindeki her ayrıntıyı görebiliyorlardı! Papa Hazretleri bu aletin yararını hemen anlamıştı: Korsan gemilerini yüzlerce mil uzaktan saptamak.

Bir bilginin -fizik, astronomi ve matematik alanlarında araştırmalarıyla ünlü birinin- laboratuvarını bir ressamın atölyesini ziyarete gitmek için terk etmesi olacak şey değildi. Ama Floransa'da, olay kimseyi şaşırtmıyordu.

Mükemmel bir desinatör olan Galiei, resimle yakından ilgileniyordu ve Accademia del Disegno'ya kabul edilmesi için başvuruda bulunmuştu. İki yıldır oradaydı.

Sanatçı ortamlarında, onun delikanlılığından, resimi bütün öteki bilimlere yeğlediğinden söz ediyordu. Ressamlar onunla kuramsal

konuları tartışıyor, mesenler düşüncesini alıyorlardı. Ama Galilei kendisine bir koleksiyon kurmuyordu. Ayrıca, Grandük'ün peşindeki yağcılardan, giysisiyle ayrılıyordu. Pliseli yakalık yok, Galilei de mücevher yok! Alay, yergi yok.... Biraz da alay ve yergi yok değil; evet, o hiçbir zaman profesörlerin giydiği cübbeyi sırtına takmadı; siyah kaftan üstüne dönen beyaz yaka, kısacık saçlar ve köşeli sakal: Eski dostları ve iş arkadaşları, sarkık bıyıklı Buonarroti le Jeune'e ve kızgın demirle kıvrılmış bukleleriyle Cristofano Allori'ye tam karşıt bir kılık.

Yaşları ve konumları bakımından birbirinden farklı bu dört adamı - Grandük yirmi dört yaşındaydı; Allori otuz sekiz, Buonarroti kırk yedi ve Galilei elli- aynı estetik anlayışta ve aynı şeylerin peşinde koşmada birleşiyorlardı.

Şu sıralar Artemisia Lomi'nin evinde, Caravaggio ekolünden, siyah, mavi, kırmızı ve altın renginin bir arada kullanıldığı büyük bir tabloda, hani şu kardinalin bir zamanlar ilk taslağına hayran kalmış olduğu Ju-

310

dith Holopheme'm kafasını keserken adlı yapıtta şiddeti keşfediyorlardı.

Ön planda, yatak çarşafı üzerinde dümdüz konmuş bir kılıcın parlak yüzeyi ve çerçeve dışına sızan kan, seyircinin gözleri önündedir. İkinci planda, Holopherne'in geriye düşmüş başı, sessiz bir çılgınlıkla ağzı başkalarının gözlerini arayan, yardım için yalvaran bakış! Sonra Judith'm kurbanının saçlarını kavrayan sol eli, bütün ağırlığıyla şakağına abanması... Nihayet kolları ışığı yakalayan Judith 'in giysisinin kol ağzlarına, yüzüne kadar ileten iki paralel çizgi... Burada herkes, Floransa'lı en büyük sanatçılara esin kaynağı olan izleğin bütün gizlerini, bütün değişkenlerini tanımaktadır: Heykeltraş Donatello'nun, Vecchio Sarayı salonlarından birinde bulunan Holopherne'in Başını Kesen Judith'i; Michelangelo'nun/wâ?#/?'i ise Sixtine Kilisesi tavanında,, zorba kralın çadmndan kaçmaktadır... Ama bu Ju-dith'in, despotun başını keserken duyduğu sevinç, kılıcı

bir mutfak bıçağı gibi kullanım biçimi; sonra kan gerçeği, Holopherne'in anatomi-sindeki kesinlik... Darbeyi savuşturmak için gösterdiği gayret içindeki bağlı kollarının adaleleri, iki yana açılan ve destek almak için dayanak aranan bacakları... Bugüne değin hiçbir öldürme sahnesi bu denli açık seçik ve şiddet içinde resmedilmemiştir!

- Bu tabloya daha fazla bakamayacağım, diyerek düşüncesini açıkladı Arşidüşes.

Uzun boylu, güçlü ve hep hamile olan, Habsburg Hanedanı'ndan Marie-Madeline, ava çıkmayı, dansı ve büyük ayini pek severdi. Sanat denince ilgilendiği şey, mücevher işlemecisine kabını yaptırdığı görkemli Kutsal Kitap'tı Aziz Sever'in ceset kalıntılarından ve Aziz Franço-is'nın at kılından yapılma hırkasından parçalar içeren ağır gümüş sandukalardan öteye geçmezdi. Artemisia'nın atölyesinde, birkaç özverili yapıt dikkatini çekebilirdi yine de. Övünülecek bir şey örneğin. Bir natürmort. Bir demet çiçek. Hanım elinden çıkma işler. Kendine göste-

311

rilenlerden hoşnut kalmayarak başını sallıyor, kafası üstünde piramit gibi dikili duran taraklar, inciler, değerli taşlar takılı topuzunu sarsıyordu.

Artemisia Grandüşesi karamsar bir gözle izliyordu. Bir köşeye, karanlığa çekilmiş, öylece duruyordu. Oda çiçek kokulan içerisindeydi, ama işler hiç iyi gitmiyordu. Bu ziyaretin ta başından beri, gerçekleştirilmiş düşlerin coşkusu değildi Artemisia'yı saran. Düş kırıklığı, öfke ve utançtı.

Bu hali geçen haftadan bu yana, bu olay ona bildirildiğinden beri sürüyordu: Evet, habercinin Pitti Sarayı'ndan geldiği gün, Stiattesi çifti, yalnızca birbirleriyle tartışmak amacıyla konuşur durumdaydılar. İlk dargınlık. Kötü şeyler olacağı önsezi! Artemisia daha da kötüsünü bekliyordu, ama felaket düşündüğünden de betardi. Öte yandan Pi-erantonio duruma hakim olamıyordu. Bu girişimin başarı getirmesi için her şeyi yapmış, hiç ihmal olmamıştı.

Orazio'nun atölyesinin tersine -geniş, boş ve temizdi orası-Artemisia'nın atölyesi bir simyacidan çok bir balo salonunu andırıyordu. Cilalı döşemeler. Kireç badanalı duvarlar. Köşelerde sandalyeler. Burada bir ressamın inini çağrıştıracak hiçbir şey yoktu. Yalnızca ışık! Aydınlık, ışık banyosu bu! Artemisia her mevsim ve günün her saati burada çalışabilmekle övünüyordu. İçinde yanık duran altı mum çanağının bulunduğu, koca karınlı, bakırdan üç adet lâmba, ana direklere asılıydı. Yağ ve su hazneleri olan bu lambalar, aydınlatmanın ayarlanmasına olanak tanıyan bir asma sistemiyle yoğun gölgelere, doğal gün ışığıyla bütünleşen bir ışık saçıyordu. Gün ışığı ile alevlerin ışığını bir araya getirmekle, babasından öğrendiği bu yöntemi Artemisia daha da ileri götürüyordu. Odanın tam ortasına düşecek biçimde, tavanda gökyüzüne açılan yuvarlak bir delik açmıştı. "Işık yukarıdan gelmeli, diye yineleyip durmuştu Orazio onun çıraklık döneminde, olabildiğin-

312

ce yüksekten. Bir ressam için en ideal olanı, Pantheon'un oculus'ü* gibisidir. Yüksekten gelen ışık modelin yüzüne, hatta o anlamsız, çirkin yüze bile, tatlı bir hava, sanatçının istediği biçimde işleyeceği bir tür güzellik katacaktır..."

Pantheon'ın tepe camı olmadığı gibi, atölyesinin de ne camı, ne kepengi vardı; hatta kapatacak hiçbir şeyi yoktu... Aşırı boyasına bandırılmış bir keten bezinden öte bir şey yoktu. Bu, domuz yağına bandırılmış yağlı kâğıdın yerine geçen; ona denk bir nesneydi.

Orazio ise bunu, ışığı filtre etmek amacıyla kullanırdı.

Demek ki bu durumda Kasım ayında döşemeye yağmur yağıyordu.

Tam uygun yerlere yerleştirilmiş birkaç leğen bu rahatsız edici durumu bir parça engelliyordu. Kışın, yağmur suyu buza dönüşüyordu. Ne önemi vardı! Artemisia, kendi krallığında soğuğu duyumsamazdı, ne rüzgârı, ne de donu, canı isterse gayet güzelce, duvarları yüklü raflarla doldurabilir, köşelere tencereler, yağ testileri, keten bezi toplarını ve tuval çerçeveleri için tahtaları

yığabilirdi... Pierantonio'nun gözü her an Artemisia'nın üzerindeydi...

Saray erkânının ziyareti nedeniyle, Pierantonio, Artemisia'nın atölyesine sadece birkaç aksesuar koymasına izin vermişti: iki vazoya konmuş on kadar fırça, farklı biçimlerde üç palet -kare, yuvarlak, oval- özenli ve uyumlu bir biçimde tezgâh üzerine dizilmişlerdi... Bazı tablolarında görülen, özellikle de Holopherne'in çadırında sol tarafı kapatır biçimde yerleştirilmiş olan büyük kırmızı kadife perdeyi, sandalyelerden biri üzerine kıvrımlar oluşturacak biçimde atmıştı. Bu tablo, sergilenen her şeyin ana parçasıydı. Zira bu, Artemisia Lomi'nin yapıtlarının, Pierantonio tarafından düzenlenmiş, geçmişten günümüze gelişiminin gerçek bir göstergesiydi.

Ayrıntılara gösterdiği ilgiyle ve bu özelliğin uygulamalı anlamında; Pierantonio, müşterilere bitmiş bir yapıt izlenimi versin diye bazı tu-
* oculus: (Latince) Mercek, cam.,.

313

valleri çerçeveletmişti: Kalın kütük veya abanoz çerçeveler, yaldızlı varak kaplamalı, geniş çubuk çerçeveler. Karısının tablolarını bir sarayda sergileniyormuşçasına gösterme düşüncesindeydi; büyük boyuttaki-ler duvarlara asılmış, küçük boy ve orta boyut yapıtlar, resim sehpaları üzerine konmuş durumdaydı. Bir dizi resim sehpa! Tüm bunlar hazırlanırken, Artemisia isyan etmişti.

Evet, hiç kuşkusuz, kendi güzelliğine ve takıp takıştırmasına özen gösteriyordu; etkili mesenlerin yanına sokulabilmek için veya Buenor-rati le Jeune veya Cristofano Allori'yi baştan çıkarmak için yapmayacağı numara yoktu. Ama resim ve sanatçının rolleri konusunda edindiği düşüncesini değiştirmekten yana değildi. Oysa Pierantonio tam bir satıcı gibi davranıyordu işte! Sattığı tabloları yeniden toplamayı ve son yıllarda yapılan natürmort ve portreleri geri vermek üzere almayı başarmıştı. Yarım yüzyıl öncesinin sanat dünyasının gelenek ve göreneklerini aşan bu türden bir uygulama, mesleğin bütün kurallarına ters düşmekteydi.

Bir sanatçı, yapıtlarını sergileyerek kendisine şöhret sağlayamazdı. Bunu yapanlar, dinsel tarikatlar ve kendi çevrelerinde kendi kiliselerinde, kendi mihraplarında, galerilerinde, saraylarının duvarlarında, gerek Tanrı'nın, gerekse bizzat kendilerinin "ihtişamını" anlatan görkemli tablolar bütününü yine bizzat kendi çevrelerinde toplayarak, kendilerini çağdaşlarının ve daha sonrakilerin beğenisine sunan, soylu sınıftan ailelerdi. Demek ki Pierantonio'nun tasarısı bu dönemde, karısına bir tür hakaret gibi gözükebilirdi. Tüm bunlar ressamın meslek ve sanat anlayışını açıkça sarsıyordu.

Ayrıca, tüm yapıtların bu şekilde sergilenişi, Artemisia'yı daha da özde yatan bir planda tehdit ediyordu: işinde tutturduğu nitelik. Ün ve kariyer olarak bundan bir kazancı yoktu. Babasının tavsiyelerinden uzaklaştığından bu yana kendine karşı, daha bir bağlayıcı ve sertti;

314

Orazio'nun olmadığı kadar sert, acımasız ve eleştirel...

Son yıllardaki devasa üretimden kalan yalnızca iki yapıt vardı elinde. Yıldızlı, parlak, ipek giysili bir otoportre, Lavta Çalan Kadın, ki bunda güzelliği öne çıkıyordu. Kumaşı çalışırken, çalgıcı kızın yüzüne, ellerine, müzik aletinin ağaç kısmına ve tellerine düşen ışığa gösterdiği aşırı dikkatin bir sonucuydu bu. Şu büyük tablo, Holopherne'in başını kestiği andaki haliyle Judith; bu Artemisia'nın babasına yakıştıramıyacağı ve çok şey beklediği tek yapıtı...

Ama, Pierantonio ne yapmıştı, gidip eski tuvallerini derlemişti! Resim defterlerini karıştırmış, gömütten, başarısız çalışmalarını çıkarmıştı ortaya!

Yaratısının acılı dünyasına böylesi bir müdehale Artemisia'yı tutup Orazio'nun daha önce şiddetini yaşadığı öfkelerden birinin içine atmıştı. Stiattesi çiftinin ilk karı koca kavgası. Art arda gelecek olan bir dizi kavganın ilki:

- Allori gibi bir ustanın karşısına bu denli açması çalışmaları nasıl çıkarabilirsin, ne cesaretle?

- Onları satmak için! diye bağırırmıştı kocası. Satmak -ağzından düşürmediği tek sözcük.
- Ünümü yerli yerine oturtmak için! Yapıtımı beş paralık etmek için değil tabii! Grandük gibi birine, hiç bir değeri olmayan bu çalışmalarını göstermekle, resime haksızlık ediyorsun ve mesenine hakaret etmiş oluyorsun!
- Senin tercih ettiklerin Artemisia, sanatçının tercihi canım, satın alan kişinin zevkleriyle ender olarak çakışır.
- Benim gibi bir ressamın tercihleriyle Altesleri gibi bir koleksiyoncunun zevkleri aynı yetkinlik kaygısı içinde bir araya gelir canım.

Artemisia Lomi, Orazio Gentileschi'nin derslerini anımsıyordu. Genç kadın zayıf yapıt konusunda korkusunu paylaşıyorduyse eğer, bu, babasının ona verdiği eğitimin çapını ancak Floransa'ya yerleşme-

315
sinden bu yana ölçüp biçebileceğindendi.

Rönesans ustalarını keşfedişi ve Artemisia'nın aydınlar ortamına girişi, Buonarroti le Jeune ve Cristofano Allori gibi estetikçilerin ona, Pi-erantonio'nun da bu konuda hiçbir zaman, hiçbir platformda kuşku duymadığı gibi, yeni ufuklar açmıştı.

Artemisia, evet o, Toscana'da Allori'nin devrimci rolünü kavramıştı. Aynı Carrache'nin Bolonya'da ve Caravaggio'nun Roma'da yaptığı gibi, Allori de kendisinden önceki ressamın kuşağıyla ilişkisini koparmıştı, biraz acımasızcaydı evet, evet o resim alanında bir "sapkın"dı. Keyfe bağlı orantılarda figürlerle, iki boyutlu uzamlarla, simgesel konularla ve yalnızca çok bilgili kişilerin anladığı öylesine belirsiz sembollerle ilişkisi kesmek...

Kesmek ama, yeni bir geleneğe bağlanmak için eskiyle ilişkisi kesmek. Akla yatkın kompozisyonlara dönmek. Desen ve rengin geçişimini denemek; doğa ile düşüncenin; gerçeği düşlemekle, algılamanın geçişimini izlemek. İdeal güzelliğe ulaşmak. Evet bu arayışı Orazio Gentileschi denemişti.

Genç kızlığı boyunca, bu türden nutuklardan öte Artemisia başkaca bir şey duymamıştı. Bugün, Allori, Buonarroti, Galilei, Floransa'da, babası Orazio'nun önsezilerini yankılar uyandıracak biçimde işliyorlardı. "Her şeyi istiyorum ben, diyordu ona Santa-Maria del Poppolo Ki-lisesi'ndeki tabloları önünde. Deseni istiyorum, rengi istiyorum, ışık istiyorum... Michelangelo ve Raffaello'yu istiyorum... Carrache ve Ca-ravaggio'yu. Ne sen, ne de ben, hiçbir ekole dahil olmayacağız. Niye kendimizi sınırlayalım ki?"

Orazio Gentileschi'nin, Caravaggio'nun natüralizmiyle, Carrac-he'nin idealizmini uzlaşmazlıktan uzak, tek bir gizli görüntüde, nasıl olup da bir araya gelebildiğini duyumsamış olan belki de tek kişinin o olduğunu, kızı Artemisia bugün anlıyordu: bu gizli görüntü ona aitti. Yirmi iki yaşında, Artemisia Lomi nihayet meydan okumaya hazır olduğunu seziyordu. Yalnızca iki tablo ile, evet, dört konuğunun cüret ve güzelliği yakalayabilecekleri bu iki tablo.

- Onlara başka şey göstermek demek, diye yalvarıyordu adeta Artemisia, bu beni küçültmek, azaltmak demektir.

Sonra kızmış, ortalığı ayağa kaldırmış, bağırmış, akıl yürütmüştü, Pierantonio daha da diretmişti. Onuru onu işin peşini bırakmamaya zorluyordu. İkinci bir -daha bir incelikten uzak- nokta üstünde inat ediyordu. Artemisia yine karşı çıkıyor, onaylamıyordu.

Bu garip zıtlıkların birinde bütün Stiattesi ailesinin, Grandü-k'ün ziyaretine ve karısının zaferine tanık olması için, ona baskı yapmıştı. Daha tanyeri ağarırken, Pierantonio'nun annesi, başında türbanı, önlüğü ile, kız kardeşleri ve yengeleri, atölyeyi doldurmuşlardı.

Erkekler duvarlara yaslanmıştı, bebekler dört bir yerde viyaklıyordu.

- Tanrı yeğenlerimi sevip sevmediğimi bilir, diye alçak sesle konuştu Artemisia, eli ayağı birbirine dolaşıyordu, ama burada ne işleri var, ayağımın altında?

'• . • •

-Ailemi aşağılıyor musun?

";

- Bunu nasıl söylersin? Kız kardeşin, senden sonra en yakın kişi; en çok sevdiğim...

- Gerçekten mi? Onu hep hizmetçi kılığında resmediyorsun... Kendini ise Judith kılığında!
 - Giysileri için ipekler armağan ettim ona, geçen hafta daha LISSH betta'ya şey verdim...
 - Verdiklerini sayıyor musun, biz seni alırken bohçasız aldık!
 - Bohçasız mı? Ama annemden kalan çamaşır...
- Doğrusu şuydu ki, Artemisia yakınlarıyla idare edip gidiyordu. Evlerini paylaşıyordu, sofralarını, dinlenme saatlerini... Onları seviyordu. Ama burada, orta halli yapıtlarla ortaya çıkmanın, terzi silüetiyle birlikte ortaya serilmek kadar berbat bir iş olduğunu düşünüyordu.

316

317

Olaylar önceleri onu haklı çıkarmıştı. Grandüşes'in sekreteri Andrea Cioli, güvenlik görevlilerine atölyeyi alelacele boşalttırmış ve Stiat-tesi aşiretini alt kata sürmüştü. Bunun sonrasında bir yığın karmaşa oldu: Saray erkânı bu sırada dışarıda halkla birlikte beklemek zorunda kaldı. Bu beklenmedik terslikten dolayı sonunda Marie-Madelaine de Habsburg'un canı sıkılmış, sabırsızlık göstermişti.

- Altesleri'ne, bana göstermiş olduğu iyilik ve verdiği onurdan dolayı müteşekkirim, dedi sanatçı çekinerek. "Naçizane atölyeme hoşgeldiniz," diye sözlerini bitirdi, yüzünde soğuk ve alışılmadık bir solgunluk vardı.

Artemisia'nın özensiz bir reverans yaptığı görüldü. Bu sakarlığı belki de içinde bulunduğu durumdan ileri geliyordu. Hamileydi ve geniş, bol önlüğü altında karnı sivrilmeye başlamıştı. Övücü sözlerini söyledikten sonra, boş bir yere çekildi.

Şimdi Pierantonio, yerlere kadar eğilmeler ve bacak esnetmelerle, duyduğu onuru anlatmaktaydı. Grandüşes'in, Artemisia'nın başyapıtım diye nitelendirdiği tablo için duyduğu antipatiyi açıklayışından beri, Pierantonio, karısının kaprislerine dayanmış olduğu için kendisini kutluyor ve saray erkânının dikkatini öteki tablolarla doğru çekmek istiyordu. Ama bütün çabalarına karşın

Grandük'ü, Holopherne'in Başını Kesen Judith adlı tablonun önünden alamadı.

- Ölümünün yakın olduğu şu yüz, insana bir erkeği hatırlatıyor, diyerek araya girdi kâtipi Andre Cioli, bir ressamı Sayın Altesleri... Orta halli bir soydan gelen ve kısa boylu olan Andrea Cioli, Grandük'ün çevresinde, kendisi gibi boy gösterenlere karşı çok sert davranırdı. Cortone'da dünyaya geldiğinden, Floransa vatandaşlığına kabul edilmemişti. Meslek yaşamını Grandük'ün annesi olan ve ona Fransa ve İngiltere'de diplomatik görev veren Christine de Lorraine borçluydu; aldığı görevleri ustaca yerine getirmişti. Müthiş bir bellek ve yön-

318

temci bir akılla!

- ... Şu zavallı Holopherne'in yüzü size, Alteslerinin düğün törenleri için dekor ve süslemeleri yapan ressamın yüzünü çağırıştırıyor mu? Ressam...

- Ha Agostino Tassi, diye gürledi tek tek dökülen bir sesle ve çocuk gülüşüyle kahkaha atarak.

Sapsarı kesilen Pierantonio, Artemisia'nın durduğu köşeye döndü. Elleri karnında, dudakları tir tir titrer durumda, bir an bakakaldı Artemisia. Sonra gözlerini yere dikti.

- Agostino Tassi'yi hiç mi hiç aklına getirmedüğünü Pierantonio'ya nasıl söylemeli? Holopherne'in yüzünün Tassi'ye hiç de benzemediğini acaba nasıl açıklamak gerekir?

- Sinyora hesaplaşıyor mu ki? diye burnundan konuştu Arşidüşe-s'in gözde cücesi kan.

- Altesleri, ben de böyle bir ustalıkla tuval bezlerini değerlendirmeyi başarabilseydim...

Cristofano, gözleri önünde bir aile kavgasının döndüğünü anlıyor muydu? Sarayda kendisini her şeye cesaret edebilecek kadar, hatta Hobsbourg'lu Marie-Madeline'in çok sert buyruklarına karşı çıkacak kadar kabul ettirmişti. Ona yanaştı, elini saygı içinde eline aldı ve onu incelemesi için tuvalin yanına götürdü.

-... Çarşafı bakiınız... Kıvrımları çalışmasına bakın, sanki dokunsanız elinize gelecek... Küçük püsküle bir de tersinden bakın. Ketem tohumu gibi... Hizmetçinin koyu kırmızı giysisi... Nefis bir sonuç...

- Burada bana ilginç gözükem şey, diye abartmaya girişti Grandük, kişilerin dış görünümü. Judith'in yüz ifadesine bir bakın. "Atışma", "bir araya gelme", "tartışma", "diyalog" gibi sözcükler, Roma'dan daha önce Floransa'da modaydı. Uzmanlar kuramsal konulan tartışmak için akademilerde bir araya geliyorlardı. Resim ve heykelin görece değeri: Raffaello ve Michelangelo'nun karşılaştırılması.

319

Fasulye ile bakla arasındaki fark.

Cristofano Allori bu tür tartışmalardan nefret ederdi, çünkü akademisyenlerin etkinlikleri Grandük ve Buonarroti'nin çok zamanını almaktaydı.

- ... Bu iki kadın konusunda ne düşünüyorsunuz Senyör Buonarroti? Siz ki, nezdinizde en iyi ressamı çalıştırıyorsunuz, hiç böyle resim gördünüz mü?

- Alteslerine bu yapıtın bütünüyle özel olduğunu söylerken taraf tutuyor olmaktan korkarım... Holopherne'in karnına, kesene daha bir kolaylık olsun diye, dizile bastıran hizmetçi kadın... Bütün bu tablo bütünüyle değişik, İncil'den alınmış temanın tam tersi... Ren Suzanne ve İhtiyarlar'ı kastediyorum... Ben bir ilişki göremiyorum. Devam ediniz...

- Suzanne ve İhtiyarlar'da iki erkek, bir kadının masumiyetini tehdit etmekte. Burada iki kadın bir erkeği öldürüyor.

Bayanlar arasında bir korku dalgası yayıldı.

- Bu tabloya dayanamıyorum! diye şiddetle yineledi Grandüşes. Bu kez eşini fazla rahatsız etmekten korkan Cosimo, konuyu değiştirdi.

- Bütün tabloları, diye özetledi Grandük sözlerini, Caravaggio'nun hanımefendi üzerindeki etkisi son derece açık. Judith konusunda ise, Sinyor Allori, sizin yapıtınızı görme zevkine ne zaman erişeceğiz?

- Benim yaptığım kompozisyonla bu kompozisyon arasındaki fark, diyerek ustalıkla yan çizdi Cristofano, kişiler çevresindeki mekân eksikliğidir, Altesleri. Bu tabloda, bu iki kadın profilden sağa doğru dönükler ve bakışları çerçeve dışına kadar uzanıyor, bu bana akıl almaz bir şey gibi geldi...

- Bu bakış yeni değil ki, diyerek araya girdi Galilei. "Bu sanırım babasında da görülür." -' ••'.'•'•' •' , : 320

- Sinyora'nın babasıyla Roma'da mı tanıştınız? Sorusunu yöneltti Grandük.

- Onu 1611 yılında, son yolculuğum sırasında bir kez daha gördüm. İkimiz de Pisa'lıyız. Büyük bir ressam. Yapıtlarında, her sanatçının müzikte ve düzyazıda olsun, uygulanması gereken üç basit ilkeyi uygular: açıklık, kesinlik, etkililik. Bir şey demeden susup duran Tas-so'nun tersine, Gentileschi'nin her fırça darbesinde anlatılmak istenen bir şey vardı. Kompozisyonları anında kavranabilir özelliktedir. Ama şunu söyleyeyim ki, kızı, Altesleri, insan ruhunun tutkularıyla ondan daha çok ilgileniyor. Belki de insan yüreğini daha iyi tanıyor... Evet, sonucu arıyor diyebilirim. Resmi, izleyiciyi etkilemek istiyor...

- Babası mı, kızı mı, hangisi daha iyi, diyerek sözünü kesti Grandük. Yarı karanlıkta, kıpırtısız duruyordu Artemisia. Bu kez ne elleri, ne de dudaklarıydı titreyen... Ruhı titriyordu, bütünüyle titreyen varlığının temelindeki kuşkuyla karşı koyup kalan ruhu.

"Babası mı, kızı mı, hangisi daha iyi?" Bugün artık fırçasıyla her konuya el atabileceğinin, her şeye cesaret edebileceğinin bilincinde. Fakat, babasıyla boy ölçüşmeye hayır!

Kim onları birbiriyle kıyaslasa kıyaslasın, bu ona ne sevinç, ne de gurur veriyordu. Tam tersine, derin bir kaygı duyuyordu. Geçmişten gelen bir umutsuzluk!

Evet, her şeye cesareti vardı. Yapıtıyla ilgili söylenenlere aldırılmıyordu. En iyi tablosu amatörlerin hoşuna gitmemişmiş, aşığıyla hesap-laşmamışmış, yaşamla, hatta babasıyla iyi bir ilişki

- Lütüfa gelince, hepimiz gibi, burada ben de Tanrı'ya güvenirim Altesleri... Size söyleyebileceğim şu ki, tutkular konusunda Sinyor Lo-mi babasını aşar. Kompozisyon, renklendirme ve desen gibi unsurlar söz konusu olduğundaysa Orazio Gentileschi bedenini ve ruhunu göz-

*Ariosto: İtalyan şair (1474-1533). 322

lerini bekleyiş içerisinde tutarak resmeder! Varlıkları ve nesneleri olduğu gibi ele almaz; kendisine gözüktükleri gibi resmeder. Görülebilen dünya onun ellerinde şiir olur.

- Kızı için bunlar söylenemez ama! diye sertçe çıkıştı Grandüşes. Buz gibi ve aşağılayan havasıyla Marie-Madeline de Habsbourg, Judith Holopherne'in Başını Keserken adlı tablonun önünden ayrıldı. Hiçbirine gerek yok baylar, ne ateşe, ne kılıca, "kim haklıdır sınaması" için! Yüce Tanrı'mın sesi, iyi şairler, büyük ressamlar aracılığıyla açıkça duyulur... Ben bunun burada en ufak yanlısını bile algılamıyorum!

Mücevher-takı sıkımları arasında dönerek peşindeki tüm avanesiy-le atölyeden çıkıp gitti. ; , ,

Artemisia ve Pierantonio eğer sarayın tepkilerini bir felaket gibi algıladılarsa, yanıldılar.

Atölyeye uğramasının ardından sonra, H.Cosme kuşkusuz karısının hiç de hoşuna gitmeyen/zw/z'/M satın almadı. Ama, değişik boyutta bir kopyasını ısmarladı. Aynı kompozisyon olacaktı, fakat daha büyük bir formatta, daha zengin ve daha görkemli elbiseler içinde, daha Floransa'lı bir Judith resmedilecekti. Ayrıca Lavta Çalan Kadın'ı alıyor ve ondan bir de, Grandüşes'in koruyucusu Azize Marie-Madeline istiyordu.

Bundan böyle Artemisia, Medicis'lerindi!

Yine de, onun tablolarının yarattığı coşku, başarısızlıktan daha da tehlikeli ve daha derin, sonsuz bir biçimde her türlü doğru ya da yanlış yargının konusu olma riski taşıyordu. Grandük'ün ziyaretinin hemen ertesi günü, 16 Mart 1615'de, devlet kâatibi Andrea Cioli, Tosca-na'nın Roma Büyükelçisi'ne şunları yazdı:

"Burada, halkın arasında, Orazio Gentileschi'nin en iyi ressamlar-
: : 323

dan ve Roma kentinizde oturan en ünlü Toscana'lılardan biri olduğu
söylentisi dolaşıyor. Bu söylenti de inanılır gibi gözüküyor, zira
burada, yetiştirdiği kızı Artemisia'nın, yapıtlarını gördük."

"Altesleri, zatınızın Orazio Gentileschi hakkında en doğru, kesin
bilgileri edinmenizi ve en kısa sürede buraya bildirmenizi arzu eder.
Bu yazının amacı budur."

Her şey tam tersine dönüyor. Öğlencinin başanşt, dikkatten
öğretmenine çeviriyor. , . •• : ,il••.'.,. ••... >'..•..• /•:•,'.,..

Üç yıl oluyor. Artemisia babasını görmeyeli üç yıl oluyor. Bir uçurum
ve evliliği sanki onlan ayırmıştı. Bir başka adamla evliliği ve mutlu
oluşuydu buna neden olan.

Davanın dedikodusu Artemisia'nın kariyerine katkıda bulunuyordu
evet, ama, skandal Orazio'nunkini sarsmıştı. 1612-1613 yılı kış
mevsimi boyunca, Roma'da Gentileschi iş bulamamıştı... Tassi'nin
önsezilerini doğrularcasına, aklıktan nefesi kokuyordu.

Agostino'ya gelince, 29 Kasım 1612'de -Artemisia'nın nikah günü-
salıverilmiş, kenti hiçbir zaman terk etmemişti! Duldaya çekilmiş,
intikamını almak için fırsat kolluyordu. Orazio'nun çırakları sokak
içlerinde eşek sudan gelinceye dek, bir güzel dövülmüşlerdi.

Atölyesinden desenleri kayboluyordu, boyaları, vernikleri
kapılarında kuruyordu. Ünü sönmüştü. Hakkında kötü söylentiler,
tehditler, can sıkıcı olaylar birbirini izliyordu; müşteriler Orazio
Gentileschi'nin taslak defterlerini karıştırmaya gelmez olmuşlardı
artık. Hattâ Kardinal Borghe-se, Esin Perileri Pavyonu'ndaki yapıtını
tamamlaması için onu hırpalamayı kesmişti. Şimdi Agostino
Tassi'nin bottega'sını tamamlama işini ona vermişti..

1613 yılı ilkyazında, Orazio Gentileschi büsbütün işsiz kalmıştı.

Tecavüz davası tersine dönmüş, bu kez o sürgüne yollanmıştı!

Zaman ve

324

: ";

uzaklık, meslektaşlarının kaba tavırlarını yatıştıracaktı elbette. Nisanda, uç eyaletlerden Marches'ta bir şantiyede çalışmayı kabul etmişti. Üç oğluyla birlikte böylece Urbino'ya kadar gitmişti. Elli yaşında, meslek yaşamının doruğundayken, Orazio Gentileschi, yeni baştan taşra kiliselerinin loş havasında iş bulabiliyordu!

Agostino Tassi'nin zafer sevinci uzun sürmemişti. Aynı sıralarda, eski oda arkadaşı, ressam Valerio Ursino, onu Roma ağır ceza mahkemesine "sürgünü bozmak" suçuyla ihbar ederek, öcünü almıştı ondan. Agostino Tassi yeniden Corte Sevilla'nın demir parmaklıkları arkasında bulmuştu kendini. Artemisia ile aşk ilişkilerinin etkisi bitmek bilmiyordu.

Aleyhine ikinci bir yargılama gerçekleşti ve birincisini doğrulayan ikinci bir karar verildi. Onu daha da ağır bir cezaya çarptırdılar.

Yalnız Roma'dan değil, Papalığa bağlı bütün devletlerden beş yıllığına sürgüne gidecekti.

Bu kararın ertesi günü, 28 Nisan 1613'te, beklenmedik yeni bir olay daha gerçekleşti!

Üçüncü bir yargılama, daha önceki bütün yargı kararlarını bozarak, 1612 Kasım ayındaki tutuklanışını -bir önceki gün- ertelemekteydi. Bu celpsiz yargı Borghese'lerden geliyordu: Agostino Tassi'yi, Orazio Gentileschi'nin bütün "alçakça ve yalan" suçlamalarından akıyordu. Tassi'nin suçsuzluğunun ilan edilmesi Artemisia'yı yeniden suçlamak demekti. Her ne pahasına olursa olsun, evlenmek için çabalayan orta malı bir kız.

Pierantonio'nun ailesi alarına geçmişti.

O zaman Artemisia babasına danışmak istemişti. Marches'a, sonra Roma'ya yazmıştı. Ondan beklediği neydi? Ne gibi bir yanıt ve ne tür bir yardım? Yaşadığını bile bildirmemişti. Orazio'nun inatla sürdürdüğü suskunluk, aralarındaki kırgınlığı berkitiyordu.

325

Artemisia'nın, ilk çocuğu doğana kadar babası tarafından reddi, babasının mahkûmiyeti, lanetlemesi, kızının mutluluğunu bozmuş, hattâ bazen hepten yok etmişti. Artemisia hiç belli etmemişti bunu.

Ayrıca Pierantonio da uzaktaki bu rakibin gücünden, etkisinden hiç kuş-kulanmamıştı.

Orazio'ya duyduğu özlem, öğütlerine, sanat konusundaki buyruklarına -onun onaylamasına duyduğu yoğun gereksinim- genç kadında her zaman için varlığını sürdürmüştü. Kızını sevdiğini göstermeyen bu babanın tabloları onun yapıtında sık sık kendim göstermişti. Her yerde vardı: Desenlerin oluşturulmasında, konu seçiminde, kompozisyonlarda, boyama tekniklerinde, renk dizgelerinde. Her kalem çizgisini, her fırça darbesini babasının beğenmesi için atmıştı. Yanılmazlığını bildiği bir gözü doyurmak içindi tüm bunlar.

Bu kadar uzun zamandır üstünde çalıştığı şu büyük tablo, Judith Holopberne'in Başını Keserken'e babasının gözleri önünde başlamıştı. Amacı, onu Cristofano Allori'ye göstermek değildi! Yapıtı üstünde bir fikir belirtecekse bunu söyleyebilecek tek bir kişi vardı! Agostino Tassi'nin çevirdiği dolaplar sonucu sürgüne gitmek zorunda kalan bir adam.

Artemisia Lomi, içini kemiren suçluluk duygusuyla, Orazio Gentileschi'nin sarsılan kariyerinden kendini sorumlu tutmuştu.

Ama işler artık öyle değildi!

Uzun, aylar boyu süren bir bekleyiş sonunda, Orazio onun her çağrısına kulaklarını tıkadıktan çok sonra, Artemisia'nın duyduğu üzüntü hızla korkunç bir kine dönüşmüştü. Geçmişini hatırlatan her şeyden tiskiniyor ve korkuyordu.

Görünür bir neden olmaksızın- günden güne, bir zamanlar babasının ona yaptıkları geliyordu aklına. Hırsızlıklar, nicedir unuttuğunu sandığı kırgınlıklar, acılar, onda -on-on beş yıllık bir mesafeyle- olan-326

lara karşı bir öfke, kine yakın bir başkaldırı biçiminde dışavuruyordu. Nedenini, niçinini kovuşturma duygusunu yatıştıracağına, zaman bunları daha da keskin hale getirdi. Orazio Gentileschi adı anılınca Floransa üzerine umutsuzluk ve boğucu bunalıtı çöktü adeta.

Hayatına yeniden gireceği, yuvasını yıkacağı ve yaratıcı gücünü yok edeceği korkusu, genç kadını sarsaladı durdu.

Analık duygusu, ailesinin geleceğini, babasının kötülüğü karşısında koruma isteği, bunun doğru olduğunu göstermiştir.

1613 yılı Eylül ayında küçük Giovan Battista'nın dünyaya gelişiyle oluşan mutluluk ortamı, onu biraz rahatlattı. Kendinden emin oluşu resmine kadar yansdı. O tarihten sonra -yaşamında ilk kez- sanatını iyi yaptığını güveni tam, başarısızlıklarından ders alabildiğini, başarıya sevinip, yeteneğini iyi kullanabildiğini hissediyordu. Üstelik Ora-zio'nun bunlara tanık olmasına gerek duymuyordu. Artemisia yalnızca karşılaştırmadan çekinmiyordu, onun anısından korkuyordu, onun varlığından ürküyordu, işlerine burnunu sokmasından korkuyordu.

Medicis'lerin kentinde babasının gölgesi bile korku demekti, utanç demekti, dünyayı kaplayan çamur demekti. Orazio Gentileschi'nin Michelangelo Buonarroti le Jeune'ün villasında olması ise, oraya tırnaklarını geçiren, yapışan, Croce Sokağı hayaleti demekti! Sanatçılar Mahallesi'nde birlikte yaşadıkları, onun hakaretleri Artemisia için kâbus demekti. Hiç aklına getirmezdi bunlan, şimdi ise düşündüğü tek şey buydu.

Haksızlık, ihanet, utanç... Artemisia bunlan hiç yorulmadan renklere döküyordu. Esin kaynaklarını tarihteki büyük kadınların gururlu mücadelesinde derinleştiriyordu. Yalana karşı koyan, İncil'deki kadın kahramanlar. Zorbalığa başkaldıran, efsaneleşmiş çehreler... Judith tuvallerinde, baştan çıkardığı despot kralı öldürerek halkını özgürlüğüne kavuşturuyordu. Yael, düşmanın şakağına çekiçle vura vura bir çivi çakarak ailesinin geleceğini güvence altına alır. Lucrece hançerine,

327

Kleopatra da yılanına sarılır: Her iki kadın da daha güçlü olanın yasalarına boyun eğmektense yaşamlarına son verirler.

Kılıç, zehir, hançer. Amazon kadınları, günahkârlar, baştan çıkaran kadınlar, Marie-Madeline, Galatee, Esther ve Bethsabée, hepsi de aşk, ölüm ve özgürlük arasında çırpımlar. Hepsi de zafer kazanır. Artemisia'nın en güzel yapıtları bir hayaletin -babası, hocası, rakibi- görüntüsünün tehdit ettiği bu döneme rastlar.

1615 yılı Mart ayında Toscana Büyükelçisi ve Floransa'da devlet kâtibi olan Andrea Cioli, "Üstüsrissimo mio Signore, isteğinize uyarak, Bay Orazio Lomi Gentileschi'nin yeteneği konusunda elimden geldiğince, kesin bilgiler aldım" diye yanıt verdi. "Bizzat Roma'da gerçekleştirdiği yapıtlarını görmeye gittim, büyük siparişleri, tuvaleri [...] Bay Gentileschi uygulamada çok özen -gayret demiyorum- göstermiş çalışmalarında. Kaymak taşı üstüne de, küçük formatlarda, ufak tefek şeyler, yapmış. Baş ya da büst çalışmaları daha başarılı gözüktü bana, zira doğal halini aynen yapıyor. Kumaşa, armalara, nesnelere biçim vermede birinci sınıf [...] Ama bu adam desen bilmiyor, tarihi konulardaki kompozisyonlarının, canlı model çalışmaları kadar başarılı olmasının nedeni bu.

"Kısacası, Orazio Gentileschi orta halli ressam düzeyini aşmaz ve hattâ bazen kötü bir ressam düzeyine kadar iner. Kuşkusuz sipariş koparabilmek için kendini paralıyor, örneğin Senyör Settimio Olgiatti için resimlediği, Küçük Pace Kilisesi ile, aynı zatın, Kardinal Borghe-se'in bahçesindeki evi var.

Zaten, iki büyük yapıtı da bu [...]

"Bay Orazio Gentileschi'yi Toscana' için yeterli biri olacağını düşünüyorum. Öyle ya, siz Alteslerinin eli altında, Floransa'da büyük Cris-

328

tofano Allori var ki, Orazio Gentileschi'ye, nesneye uyum, desen gücü, özen ve açıklık konularında fark atar! [...]

"Ayrıca, bu kişinin kokuşmuş geleneklere bağlı olduğu, görüldüğü gibi olmadığı ve ani mizaç değişiklikleri olan bir adam olduğunu söz

konusu etmeye gerek görmüyorum bile. Öyle ki, kimseler onunla an-laşamıyormuş.

"Şu sıralar Bay Gentileschi Prens Savelli'nin evinde kalıyor, onun için çalışıyormuş. Toscana Sarayı'na koşa koşa geleceğini biliyorum. Sonra Prens Savelli'nin; siz Altesleri, benim çizdiğim portreye rağmen davet etmeye karar vermeniz durumunda gitmesine hiç bir zorluk çıkarmayacağından eminim. [...]"

Bu kınama, satır gibi iniyordu. Bu beğenmeyiş, Agostino Tassi ile temas halindeki birinden, Grandük'ün Roma Büyükelçisi'nden geliyordu. Tassi büyükelçiye, bir zamanlar, Alman ressam Elsheim'in tablolarını satın almayı salık vermişti. "Orazio Gentileschi desen bilmez" tümcesi bütününü, bütün yapıtını çizgi ve nokta üzerine kuran, perspektif ustası Agostino Tassi'nin ağzından çıkıyor gibi gözükiyordu.

Böylesi bir yargılama Orazio'nun Toscana'daki kariyerine son vermek demekti.

Artemisia'mın içi çok rahatlamıştı! :s'r v... A. .•> .4n\t.< •;•',...••. ••<•••;','>

"Vaftiz babam çok değerli biridir efendim," Artemisia'a neşeli bir ifadeyle meşeni Buonarroti le Jeun'e; "1615 yılı Eylül ayıydı, sizden bana bir iyilik yapmanızı istiyorum: Bana hemen yirmi bir lira gönderiniz... Elime geçince geri ödeyeceğimden kuşkunuz olmasın! Binlerce kez teşekkür, binlerce sevgi... Kızınız sayılan biri tarafından..."

Buonarroti'nin hesapları, "kızı sayılan" kişinin koruması altındaki diğer kişilerden üç kez daha pahalıya patladığını kanıtlar nitelikteydi.

, • '.'"•• ' 329

Ama, Artemisia'nın ne denli paraya gereksinimi olduğunu biliyordu. Boyalan için, tuvaleri, modelleri için; dadı aradığı oğlu için; pahalı kocasının havailikleri için; kendisi için, giysileri, takıları için, sarayın resepsiyonlarında sergilediği güzelliği için...

Küçük adı Artemisia -Toscana'da ender rastlanan bu ad- moda haline geliyordu. San Pier Maggiore Kilisesi'nin vaftiz kurnaları

üzerinde komşu kızları gözüküyordu: Küçük yeni Artemisia'lar... Vaftiz babası olarak da Cristofano Allori. Floransa halkı bundan böyle her iki ressamın adını aynı düzeyde anar oldu. Lomi, bir süre önce uçarı bir edayla hangisinin haklı olduğunu, yaptıkları resimlerle ölçmeyi önermişti. Artemisia kendini Cristofano'ya karşı meydan okuyabilecek güçte görüyordu. Hem rakiptiler, hem işbirlikçi olarak, araştırmalarını tartışır, görülür bulduklarını birbirlerine zorla kabul ettirirler, karşılıklı sırlarını açarlardı. Acaba kim ötekini etkileyecekti? Hakemliği Buonarroti yapar, cam yeşilini, toprak sarısını, kırmızının kızılığını kıyaslardı. Bu üç rengin, her iki sanatçının aynı yoğunlukta kullandıklarını sonucunu çıkarırdı.

1615 yılının Eylül ayında, meşeni oturmuş, harcamalar defterine bir kez daha "Artemisia" adına yeni bir avans miktarı daha, soyadını yazmadan yalnızca kaydediyordu. Artemisia, Buonarroti'nin galerisi için sipariş verdiği tabloyu henüz teslim etmemişti, ama yapıttaki ilerlemeyi denetleyen Buonarroti'nin içi rahatı.

Bundan altı ay önce, ikonografi programını şu terimlerle anlatıyordu: "Tavan teknelerinden biri için yürekli bir kadın portresi [...] isterdim, çıplak ve Allegoria dell'indinazione olmalı Yüce Michelange-lo'nun sanatsal tüm eğilimlerinin simgesini bünyesinde toplamalı." Artemisia, saçma sapan, mantıksız bir serbestlikle kendi çıplak resmini yapmıştı. Erkeklerin arzusuna ve tablolarına konu olan bedeninin güzelliğini, fırçasının ustalığını, dehasını üstleniyordu bu çıkışla.

Bilgili biri olarak sembollerini çözümlemeye alışık; meraklı biri ola-

330
rak da garip ve korkunç çirkin olan şeylerin büyüüne kapılan Buonarroti, Artemisia'nın vermek istediği mesajı, ince alaylı nükteyi ve özentiyi takdir ediyordu. Onun hoşuna gitmek için, Artemisia Lomi, farklı biri oluşunu ve garipliklerini aşırıya kaçarak işliyordu. Artemisia ağlarını işte böyle örüyordu: Medicis ailesiyle, Buonarroti Ic-Jeune ve Cristofano Allori ile, Galilei ile, bütün dostlarıyla içtenlik-

li, ölene dek kopmaz bir biçimde... Kariyerini onlara borçlu olacaktı. Fitti Sarayı'nın duvarlarında resimlerinin sergilenmesi onların sayesinde olacaktı. Dahası var, dahası!

Olmak istediği kadın oldu; bunu onlara borçluydu. Nüktedan biri; okuması yazması olan, bilgili, aklın zevklerinden yararlanabilen, tartışabilen, dizeler yazabilen, lavta çalabilen: Ressam denince Floransa'da nasıl bir tip anlaşılıyorsa öyle. Bütün Avrupa saraylarında ressam denince akıllara gelen bir kimleğe bürünmüştü. Toscana'da geçen 'formasyon' yılları, Artemisia Gentileschi'nin bütün geleceğini hazırlıyordu.

Gentileschi'nin onun atölyesine ilk ziyaretinden yirmi yıl sonra, 1635 yılının Ekim ayında bilgin Kilise tarafından mahkûm edildiğinde, keşifleriyle sapkınlık yapmaktan uyarı alıp gözetim altında tutulmasına karar verildiğinde, Artemisia ona Napoli'den, samimi bir hava içinde ve eski dostluklarının kanıtı olan bir ifadeyle suçluluk duygusunu belirten bir mektup yazacaktır:

"Ne diyeceğinizi biliyorum Beyefendi Hazretleri. Eğer bugün size gerek duymamış olsaydım, unuttur giderdim, diyeceksiniz. Büyük Gali-lei'ye o denli çok şey borçluyum ki: o, mantığı ile, yalnızca gereksindiğim durumlarda yaşam belirtisi verdiğim sonucuna varacaktır. Yanlış!

Sizden habe'r almak için neler yaptığımı bilemezsiniz! Ama kimse-331

lerden kesin bilgi elde etmeyi başaramadım! Şimdi, Tann'ya şükür - sağlığını konusunda içim rahatken, bir zamanlar benim için yaptıklarınıza benzeyen küçük bir hizmet istemek için sizden desteğinizi rica ediyorum... Merhum Grandük, Altesleri ILCosme'un bana ısmarladığı şujudith'i anımsıyor musunuz? Hatırlarsanız, sizin girişiminiz olmasaydı, Grandük'ün ölümünden sonra Pitti Sarayı'nda kaybolabilirdi, hem de bana beş kuruş ödemedi akıllardan silinir giderdi. Sayenizde, sonunda çok güzel bir bedel aldım. Pekâlâ, bugün yine sizden aynı yardımı istiyorum! Floransa Sarayı'nda, oraya gönderdiğim iki büyük tablonun alınmasıyla ilgili olarak kimse

bana iyi ya da kötü bir şey demiyor. Hiçbir karşılık alamayışımın nedenleriyle ilgili bilgi edinme inceliğini ve -bu kez de- benim için aracılık yapma iyiliğini gösterir misiniz? [...]"

"Aydınlar, bilgili kişiler, bilim adamları, hepsi Croce Sokağı'ndan gelen okuma yazma bilmeyen bu genç kadına pratik sayısız yardımlardan çok daha fazlasını yapacaklardır. Ne babası, ne kocası aracılığıyla asla giremeyeceği bir evreni keşfetmesini sağlayacaklardır: bilgi dünyası."

Bu dünya Pierantonio'ya her zaman kapalı kalacaktır, her ne kadar kendisinin de Buonarroti le Jeune çevresine bağlı olduğunu sansa da: "... Artemisia'nın 15 Eylül 1615'te yazdığı, 'vaftiz babası'ndan avans istediği mektuba ek not olarak. Monsenyör yaşadığım felaketleri biliyordur! diye ekleyecektir 'Eşimin istediği yirmi bir lira yerine bize dört ya da beş duka altın borç vermenizi rica ediyorum.'"

Acaba hangi "felaketleri" kastediyordu ki? . . . •,;,;: s v (

332

26

Stiattesi'lerin Evi Artemisia'nın Odası

13 Kasım 1615

Artemisia, ensesini yastıklara gömmüş, gözleri kapalı halde, yatağın örtüsü üzerinde dinleniyordu. Kolu gergin durumdaydı, eli, hemen yanı başına kurdurduğu hasır beşiği tutuyordu. Yeni doğan bebeğini yıkamıştı. Cristofana beş günlüktü.

Suyla dolu iki bakır leğen, bezler, kundak bezleri odanın içinde şuraya buraya atılmış halde duruyordu. Artemisia kendinde, kalkıp odasını düzelterek cesareti göremiyordu.

Yine de beklediği konuklar vardı; özellikle Buonarroti le Jeune'ün hizmetkârı, ona bizzat elden verilmek üzere üç florinlik avans getirecekti. Ve daha başka kimler? Komşular, dostlar, aile mi? Lohusalıktan çıkma töreni için, Pierantonio'nun annesi aylar öncesinden Artemisia'nın giysilerini seçmişti: Genç kadının en güzel giysisi ve takıları üstündeydi. Ama doğumdan sonra ilk kez sırtına

taktığı kadife yeleği, göğüslerini acıtacak kadar sıkıyordu. Sütünün fazla gelişi göğüslerini şişiriyordu. Bu yüzden de ağrısı vardı, öyle ki sonunda doktor iki kez sütü çekmek zorunda kaldı, ilkinde meme başını delerek, öbüründe şıngalı pompayla.

Artemisia içini çekti: Ah ne çok ipî^j Cn^tofiWjo'yu emzirmeyi,
333

I

pı

Giovan Battista'yı beslediği gibi beslemeyi. Ama kayın validesi karşı çıkıyordu.

Daha gebeliğinin üçüncü ayına girdiğinde, yaşlı kadın soylu aileler arasında adetten olduğu üzere bir sûtanne bulmanın peşine düştü. Gelininin sütünün yaramadığını ileri sürüyordu. Artemisia'nın resim yaparken kullandığı verniğin, kokuların, yağların Giovan Battista'yı zehirlediğini, bütün bu Tanrı'nın cezası maddeler yüzünden çocukcağızın sürekli hasta olduğunu, o kadar ki, Pierantonio'nun sonunda korkmaya başladığını öne sürüyordu. Kim bilir, belki de bu kez Artemisia ve resim belasının sonunda ucube gibi bir yaratığın doğmasına neden olacaktı!

Artemisia'ya gelince, o ikinci hamileliğinde hiç sıkıntı çekmemişti. Durumu çok doğal gibi gözüküyordu. Gözaltında bile olsa bir yolunu bulup tüm ilkelere karşı gelerek her ay saçlarını yıkıyordu -her tür temizliğin bebeğin sağlığı için zararlı olduğu ilkesi gibi- ve sabah bulantılarını kessin diye gizlice selvi yaprağı kaynatıp içmişti. Asla resim yapmaya ara vermemişti. Aynı Giovan Battista'da olduğu gibi, bebeğini birkaç saatte doğurmuştu. Ebesi haberi, bütün Floransa'ya yayıyordu bu kadar kolay, "pat diye doğuran" birini daha önce hiç görmediğini anlatıyordu her yerde.

Kapı açıldı, Pierantonio kafasını içeri soktu.

- Florinleri aldın mı? diye sordu tekdüze bir sesle.

Artemisia gözlerini açmadan, 'Hayır' anlamına gelen işaretler yaptı.

Ama küçük, kararsız, ona doğru koşan ayak sesleri duydu, dikildi ve kollarını uzattı. Giovan Battista yatağın üstüne çıktı. İki yaşlarında J küçük bir erkek çocuktı. Yanakları ateşten alev alevdi.

Oğlunu bağrına basmaktan fiziksel bir sevinç duyardı her zaman. Yumuk yumuk ellerine dokunur, karnını ovalar, ince telli saçlarını okşardı.

Yalnızca, onu yatağına yatırma zevkini yaşamak için bile Floransa'yi
334

bir baştan bir başa dolaşabilirdi. Alnına doğru haç işareti yaparak onu kutsar, uykuya dalana kadar uzun uzun yüzüne bakardı.

Çocuğuyla baş başa kaldığı bu yalnızlık anlarında, bütün varlığında geçmişle şu anı bir araya getirmeyi başanır gibi, bir rahatlamaya kavuşuyordu.

O yaşlardayken, Marco'yu -anneleri öldüğünde iki yaşındaydı- eteklerine atılırken; Roma'yı dört dolanırken gözünün önüne getiriyordu. Francesco'yu ve Giulio'yu tartışmaktan şaşkına dönmüş halleriyle, ona varıp aralarını bulmasını ve teselli etmesini bekleyen iki kardeşi geçiriyordu gözünün önünden. Onları düşünüyordu -üç erkek kardeşini, ilk çocuklarını yani- bir yandan da onları babalarına karşı koruyamadığı için kendini suçluyordu.

Agostino Tassi yaşamına girdiğinde, onları kendi hallerine bırakmış, yazgılarına terk etmişti. Bugün koskoca adam olmuşlardı. Onları hayal etmeye çalışıyordu. Uzun boyu ve güzel kız yüzüyle Francesco; daha sert görünümlü olan ve kendisinden büyüklere dik kafalılık gösteren Giulio ve "yavrucuğu" Marco; onu hep savunan kardeşi...

- Derhal in oradan aşağıya! diye buyurdu Pierantonio.

Leğenleri zor belâ topladı, bezleri ağır ağır sardı, katladı, kundakları büktü. Kadınlara özgü bu tür işleri, yatağın çevresinde sanki bir şeyler öğrenmek istiyormuş gibi dolanarak yerine getiriyordu:

- Peki, ne kadar kazanacağını sanıyorsun? "Bilmiyorum" anlamında omuzlarını silktiler Artemisia.

- Eczacı her gün benden borcunu isteyip duruyor. Giovan Battista bana neredeyse bir servete patlıyor... Fırtığı var ya...

- Ona ısmarladığın şu korkunç demir kemeri takmıyor bile; geri ver onu!

Pierantonio karısına öfke ile korkunun karıştığı bir bakışla baktı. Oğluna gösterdiği özen, hastalıkları süresince sabahlara dek başında bekleyişi ve merakı, ona doğanın bir yanılıgısı gibi gözüküyordu.

Arte-

335

misia'nın bu gariplikleri sinirlerine dokunuyordu. Ama küçük oğlu Gi-ovan Battista'nın Gesü Bambino kılığında yapılmış portrelerini kolayca sattığından bu durumdan hiç şikâyetçi olmuyordu.

- Çok açık, bütün kaprislerine göz yumuyorsun, diye homurdandı Pierantonio.

- Kaprislerine mi? Çılgınlıklarını ıstımedin mi? Zavallı çocuk bu demir kemer içindeyken ona gereksiz bir işkence yapıyorsun!

- Yaptığımı her şey kötüdür zaten!

- Hiçbir zaman öyle demedim! Sadece o çok masraf yaptık... ,

- Hata kimin?

- Ne demezsin! Sonra bir de, ne bileyim ben harcamaların dörtte üçünü bilmiyorum.

- Bunun seni hiç mi hiç ilgilendirmediğini hatırlatırım sana! / '

- Ama herkes benden para istiyor. •••<

- Ne önemi var. >

- Nasıl "ne önemi var?" diye yineledi ses tonunu yükselterek, i

- Buonarroto ile riske girmezsin.

- Ama sonunda mahkûm olan benim. v

1613 ile 1616 yılları arasında, Artemisia Lomi adı, sonuçta tam on bir kez Floransa mahkemeleri önünde borçları yüzünden anılmıştır. Çerçeve-veciler, bezciler, eczacılar, iş yaptığı herkes ondan davacı oluyordu. Soruşturmalar, karşı soruşturmalar derken böylece on bir kez ödeme yapmak zorunda kalacaktı.

Bazen sorumlu kendisi olmuyordu. Onun bilgisi olmadan Pierantonio'nun borç paralarla kendi özel harcamalarını karşıladığı oluyordu. Ama borç verenler, Artemisia'yı inatla takip ediyorlardı.

Çünkü bu garip sanatçı çiftin evinde, çalışıp kazananın kadın olduğunu biliyorlar-

336

di. Her ikisi adına da borcu iade edebilmek için Artemisia'nın yalnızca oldukça güçlü koruyucuları olduğunu bilincindeydiler. Artemisia'nın başarılı parlayışı, Stiattesi'lerin mali yıkımlarının iğrençliğini daha da ağırlaştırmaktan öteye gitmiyordu. Onu, yani Artemisia'yı sanatkar derneklerinin takip ve kovuşturmalarından tek bir kurum kurtarabilirdi: Accademia del Disegno. Ama, yarım yüzyıllık varlığı boyunca, Accademia del Disegno hiçbir zaman sıraları arasında kadınlara yer vermemişti. Akademinin isim babası olan Grandük'ün koruması ve onun temsilcisinin ağırlığı -ki bunlardan birisi Aurelio Lomi amca idi- hiç olmazsa Artemisia'nın faiz ödemelerinin kocasınınkinden farklı tutulmasını sağlayacaktı. Artemisia eğer, yüz kadar üyesi olan küçük derneğe aitse, bu durumda, kocası Pierantonio'nün belirlediği loncalara bağımlı olmaktan vazgeçmeliydi.

Artemisia bunu düşünüyordu.

Accademia del Disegno'ya dahil olmak: Burası Titien'in, Michaelangelo'nun da alınmak için başvurdukları, sanat dünyasının en ayrıcalıklı örgütlerinden biriydi. Seçkin ressam, heykeltıraş ve mimarlarla, seçkin hocalar ve bilginleri bir araya getiren bir dernek. Kimilerinin isteklerine, kimilerinin eksikliklerine karşı üyelerini koruma yetkisini elinde tutan bir dernek.

1563'te Giorgio Vasari tarafından kurulan Accademia del Disegno, 1616 yılına gelindiğinde, kurucusunun isteği doğrultusunda çift yönlü amacını korumaktaydı: Genç sanatçıların yetiştirilmesi ve akademik tartışmalar yapılması. Borgo Bitti Sistersiyen

Manastır'ında hazırlanmış iki anfının -biri çalışma salonu, ikincisi ise tartışma salonu- çok açık bir biçimde yansıttığı çalışmalar...

Ortaçağ öğrenim geleneğini izleyen Roma'nın tersine -çirak çok genç yaşta atölyeye girer, toprak boyalan ezer, tuvaler hazırlar, ku-

":":

"

337

L

ramdan önce tekniğini uygulardı- Floransa'da matematik ve fizik I dersleri, perspektif ve desen dersleri, acemi çırak, daha eline bir fırça I geçirecek cesareti göstermeden önce verilirdi. Bu, "resim sanatını bi-, limsel düzeye, pratik bir iş düzeyine yükseltmek" amacını güden Le-1 onardo da Vinci'nin fikriydi. Sanatkâr sanatçıya, resimi şiire dönüştür-! mek. Accademia del Disegno bu amaçla doğmuştu.

I. Cosme yakın bir tarihte desen akademisine seçilmiş üyelikleri soylular arasından ayrıcalıklı kişilere vermişti. Silah onlardaydı. Sivil yaşamda herhangi bir nedenle onları aralarında bölünmeye götüren veya dış dünyaya karşı tavır aldirtan durumlarda, ya kendiliklerinden ya da derebeylerinin ve prensin buyruğuyla, konuya el atarlardı: Bütün yargı kararları, üyelerin temsilcisi olan üç konsülün, Grandük'ün ve bizzat Grandük tarafından aylıkla görevlendirilen ve Grandük'ün şahsına bağlı olan yüksek yargı görevlilerinin önüne bir kez daha dönüp gelirdi. Bu ayrıcalıklı kişiler, ressam, heykeltıraşlar ve büyük mimarlarla işçi loncaları arasında çıkan bozuşmaları kamuya duyururlardı.

Doğduğu kentin kendisine taptığı, yan tanrı katına çıkardığı Michel piü che mortel, Angel divino diye nitelendirilen Michaelangelo sayesinde, sanatçının statüsü Floransa toplumunda değişmişti. Bu yeni toplumsal durum, Accademi'nin vasisinin ve prensin yetkesi dışında -ki bu güç fiiten (ipso facto)* olarak genç akademisyenin, ana baba yetkesinden sıyrılmasını birlikte getiren mutlak güçtü-başkaca her tür yetkinin, reddine izin vermemekteydi.

Hareket özgürlüğünün -vasi, baba, erkek kardeş ve mundual-dus** olmaksızın- zayıf cinse tanınmaması bile, tek başına yasal olarak ömür boyu reşit sayılmayan kadınların Akademi sıralarına dek ulaşmasını yasaklamaya yetip de artıyordu! Öyle ki, yirmi beş yaşından daha genç sanatçıların bağımlı olduğu aile başkanının babalık yetkesi-

>^jnm

* ipso facto: (Latince.) Filler, durum gereği, zorunlu olarak. **
mundualdus: (Latince.) Hukuku koruyucu kişi.

338

nin, konsüllerin hukuksal yetkesine geçişini kabul ettiğini belirterek, yasal olarak tanıdığını bildirmek zorundaydı. Aktin, baba tarafının izni ve onayı ile gerçekleştirilmesi zorunluluğu vardı.

Eğer bütün geleneklere karşı çıkarak Accademia del Disegno, Sistersiyen Manastır'ın mahkeme binasındaki, tartışma salonuna bir gün Artemisia Lomi'yi kabul etseydi, Artemisia yasalardan Gentileschi'nin Toscana'da bulunmasını isteyecekti. Oraya gelmesini onun onayını ve kefil olmasını zorunlu olarak isteyecekti...

Artemisia, babasından, ona asla tanımayacağı bir şeyi kendi üstüne alacaktı: Bu seçkinler topluluğuna dahil olma onurunu Floransa tarihinde ilk kez oluyordu. Artemisia tam yirmi üç yaşında.

Babasından şan ve şöhretini koparacaktı. Tabii özgürlüğünü de.

339

27

Roma - Floransa Arasındaki Yollarda

Temmuz 1616 - Şubat 1620

Orazio Gentileschi'yi Floransa'ya doğru götüren katırı tırıstaydı.

Orazio Gentileschi, buluşmalarına kadar geçen süre içinde kızının karıştıllıklar içerisindeki duygularını hayal etmekten çok uzaktı.

Güneşin yer yer bulutların arkasında kalarak düştüğü Roma kırsalında, uzun su kemerinin kızıl rengi altında, yıkıntı halindeki

mezarlar, kuleler ve tepelikler arasında, Orazio kronikleşen acısını bir yana atıp, güvensizlik ve mutluluğa karşı koyma duygularını tek tek soyunuyordu. Kızına yaklaştıkça, sevincin, ona kavuşmanın

yarattığı coşkununu onu sarmasına, içinde geçmişten gelen kırgınlığı silip süpüren umudun esmesine izin veriyordu. Önceleri, Marches'a sürgün edilışinden, rutubetli küçük kiliselerde geçirdiği kışlardan

Artemisia'yı sorumlu tuttuğu bir gerçektir; ama şimdi, uzaklık ve zaman, içindeki kırgınlıkları yatıştırmış, belleğindeki acımasız

duyguları yumuşatmıştı. Artemisia'nın seçtiği yolun tam tersi bir yol! Bir zamanlar kızı, babasının ayrılığına işkence gibi, bir hata gibi katlanmıştı; bugünse bu anıları acı duymaksızın düşünebiliyordu. Ayrıca Orazio'nun gitgide yaklaşması onu korkutuyordu. 1616 yılının Temmuz ayında yol alan bu iki kişi, karşılıklı iyi davranışlar içerisindeydiler.

340

Artemisia, babası olmaksızın Akademi'ye giremiyordu, Orazio ise kızının Grandük'ün Sarayı'ndaki etkili gücü olmasa Toscana'ya çalışmaya gidemezdi.

Agostino Tassi bir zamanlar "kızının yardımına birgün gereksinim duyacağı" yönünde bir önsevide bulunmuştu. "İşte," demişti, "durumun tersine dönmesiyle Tanrı buna izin verecek Orazio'nun her zaman kızına karşı gösterdiği güven ve merhamet eksikliği nedeniyle, Tanrı bunu gösterecek."

Son dört yıl boyunca daha çok Orazio evladının yokluğunu, bir umursamazlık belirtisi, kendisine karşı bir tür duyarsız davranış belirtisi gibi görmüştü: Evet, kızı onu sevmiyordu, zaten hiç sevmemişti. Evliliği; oralardan gidişi, suskunluğu -acı içinde olduğundan, kızının kendisine mektup yazdığını, ama kendisinin yanıtsız bıraktığını unutuyordu- evet, her şey, her şey kızının onu sevmediğini gösteriyordu. Hatta, saraydan uzakta bir yerlere yerleştirilmesinde ve Floransa'dan atılmasında oynadığı rol, yapıtının kovuşturmaya uğramasındaki sorumluluğu konusunda çok kötü ön yargılara neden olmuştu. Orazio, yapıtı konusundaki bu olumsuz yargıyı büyükelçinin katiplerinden birinden öğrenmişti. Ona mektubun bir kopyasını iletmeyi ihmal etmeyen iyi niyetli bir dostuydu bu kişi. Agostino'nun bir de eski rakibi Giovanni Baglione'nin -şu on üç yıl önceki davacısı, bugün ise Pitti Sarayı ile yakın ilişkisi de olan adamın- bazı konularında oynadığı rolün izinde rastlamıştı. Birkaç tümce, ona aralarının açık olduğu sürece kızının kullandığı sert sözleri çağrıştırmıştı. "Bu adam desen bilmiyor." Başka hiçbir söz onu bu kadar yaralayamazdı. Desen, işte bu nokta

da, bir zamanlar Artemisia'nın tablolarını ısrarla eleştirmiyor muydu?

Ama Roma'dayken ondan aldığı bir haberle bütün sıkıntıları silinip gitmişti. Kızı onu Stiattesi'lerin evinde ağırlayacaktı; babasını Grandük'e takdim edecekti; sipariş temin edecekti.

Sanatındaki yetkinliğini kendi kızına kanıtlama arzusu, bu daveti
341

çabucak kabul etmesinde fazlasıyla etkili olmuştu... Orazio, katınnı Vi-terbe'ye doğru kıvrıla kıvrıla giden yol boyunca sürüyordu. Onu güneşten koruyan kahverengi büyük fötr şapkasının altında yüzü her zamankinden daha zayıf, yanakları Fabriano, Urbino ve Ancö-na Kiliselerinin rutubetinden solmuş, sararmış, yazgısının elli üç yaşında onu zorunlu kıldığı fresk çalışmaları nedeniyle gözleri ateş bürümüş gibiydi. Yine de geçen kışı Roma'da iyi bir ev, iyi bir aşla, Savelli Sarayı'nda prensin özel hizmetinde -servitu particolare- bulunarak geçirmişti. Ama bu yükümlülük onu bahçıvanlar, saatçiler ve çeşmeci-başıyla aynı seviyede tutmaktaydı. Sözü'n kısısı, hizmetkârlarla.

Orazio Gentileschi'nin bağımsız ressam ve kendi atölyesinde usta-hoca konumunu korumasının her ne kadar iyi yanları olsa da yalnızca meslek yaşamının başlangıcında bir insana onur verebilecek bir durumdaydı. Tarih konulu tablolar ve natürmortlar ile uğraşıyordu. Ayrıca meşenin buyrukları doğrultusunda olmak üzere altı ayda on kadar yapıt bitirmek durumunda kalmıştı ki, yaptıklarının çoğu genelde onun dehasına pek de uygun düşmeyen portrelerdi. Savelli de San Sil-vestro in Capite küçük kilisesini süsleyen Saint Francois dışında resmi hiçbir siparişle övünemez haldeydi.

Medicis'ler için çalışmak bugün onun en çok gönendiği hayaliydi. Kızının evinde kalmak. Onunla eskide olduğu gibi işbirliği yapmak. Bu tasarı yüreğindeki kırgınlığı birdenbire silmişti. Ressamlar loncasının ve aynı zamanda kendisinin de üyesi olduğu Roma Ressamlar Akade-misi'nin başkanı olan Saint Luc'ün şu sözlerini

yineleyip duruyordu: "Yetişen her öğrenci, ustası gibi olacaktır."

Neden olmasın ki? Eşit koşullar içerisinde tabii!

Çocukluğunun toprakları, memleketi olan Toscana'nın kırsalında, tekrardan, alçak tepelikler, vadiler, altınımsı renkte bir fon üzerinde görünen kara selviler arasında kıvrılıp giden şu beyaz patikayla yeniden karşılaşınca, limana dönen kaptanın coşkusuna kapılıyordu. Kızına dö-

342

nüyordu; Floransa'ya dönüyordu; yeniden kendisine dönüyordu. Özlemini duyduğu, saklı tuttuğu atölyesini yeniden inşa etmek; bir zamanların çalışma hüccresini kurmak... Artemisia ile sakin bir karşılaşma umuyordu. Bir araya gelmekle, onunla kaynaşmakla, bir bütün olmayı umuyordu, kendi kendisiyle bütünleşmeyi bekliyordu. Onun altı yaşındaki halini gözü önüne getiriyordu; boyalan ezme ve renkleri karıştırmak için telaşa kapılan, yetenekli kızını... Kendi uzantısını, öteki varlığını!.. Aynı eskiden olduğu gibi!

Prudenzia'nın ölümünden, davalardan önceki zamanlara, masumiyet zamanlarına dönüşün onda uyandırdığı müthiş umut içerisinde, neredeyse Pieratonio'nun varlığını unutuyordu. Dört yıl boyunca Orazio damadını hiç mi hiç aklından geçirmemişti.

Torunları, Giovan Bat-tista -bugün üç yaşındaydı- ve bir yaşındaki Cristofano'nun dünyaya gelişini duymuş ve hemen ardından aklından silip atmıştı. Daha çok üç oğlu ile uğraşıyordu; şu an sırtlarından gördüğü, üç uzun boylu, önde eşeklerinin üstünde tırıs giden üç kara giysili silüet. On dokuz yaşındaki Francesco, on yedi yaşındaki Giulio ve on dördündeki Marco; erkek olmuşlardı.

Artemisia'nın gidişinden sonra Orazio gece gündüz onların yanında kalmıştı, yatakta, içki masasında bile. Baba ve üç oğlu birlikte, Marches Eyaletine gitmişler, küçük kentlerde çalışmışlar, Roma'da Prens Savelli'nin evinde bir arada yaşamışlardı.

Yanı başındaki varlıkları Orazio'ya, bir tür güvende oluş, onu yüreklendirecek bir rahatlama duygusu veriyordu. O günlerde, Floransa-Roma arası yolculuğun, önceden haber verilen

"taşımacı'lann yardımıyla dön gün sürmesi olağandı. Bu kılavuz, katırları bulur, mola yerlerini, yemekleri, handa geçecek geceleri ayarlardı; ayrıca müşterilerini karşılaştacağı kötü rastlantılardan korumak için eşkiyalarla anlaşma yoluna giderdi. Ama Orazio mola yerleri konusunda sıkıntı çekmiyordu. Yolu biliyordu ve Francesco'nun çakaralmazına, Giulio ile Mar-

343

co'nun hançerlerine bütünüyle güveniyordu. Evlatlarıyla birlikteyken kendisini daha güven hissediyordu, dokunulmazlığı vardı sanki.

Roma Kapısı'na gelince, dört erkek de, Floransalıları vebalıları temas etmedikleri konusunda güvence veren "sağlık belgelerini" aldılar. Her şeyleri kontrol edildi, silahları ellerinden alındı, kenti terk ederken; ya da oraya yerleşip oturma belgelerini sağladıktan sonra silahlarını geri alacaklardı; Grandük'ün memurları her şeyi ayarlıyordu. Perişan durumdaki binek hayvanlarını sattılar: temizlik nedeniyle, yolcular kente yaya giderlerdi. Yalnızca koşum atları, araba çeken öküzler, yolların iri döşeme taşları üstünden giderlerdi. Çatıların duldasında ki gölgelik araya, dört adam Boboli Bahçeleri'nin duvarları boyunca gittiler. Bu temmuz sabahının sessizliği içinde Grandük'ün ahırlarında üç yüz atın yerlerinde tepinip durmasını, aslanların gürlemesini, kurtların ve sırtlanların uluyuşunu, Fitti Sarayı'nda görülen bakım işlerinin korkunç gürültüsünü, Avrupa'nın en büyük, oloğanüstü değişik hayvanat bahçesinden gelen sesleri işitiyorlardı.

Vecchio Köprüsü'nü geçip de Stiattesi'lerin San Pier Maggiore Pazarı'ndaki evlerine varınca, küçük dükkânı kapalı ve evi bomboş buldular. Birinci katta büyük cenaze örtüleri ile sofrta takımları dolabı, abanozdan sandıklar, masalar vardı ve evin aynaları örtülmüştü.

Orazio örtüleri kaldırıncsa şaşkınlık içinde, damadının aldığı değerli eşyaları gördü: Küçük şarap bardakları koleksiyonu, kristal bir kupa, bir kal taşı, Artemisia'nın kocasının bir tutku haline getirmiş olduğu

fanteziler, kendini alıkoyamadığı bütün bu alışverişler. Dört erkek, sandıkları karıştırdılar, çamaşırları, kadın elbiselerini, uzun kollu tafta astarlı ceketleri yokladılar. Her metre kumaş önünde, Orazio'nun barışçı havası değişiyordu... Kendisi soğukta ve karanlıkta uğraşır ve didinip dururken, Artemisia ipek giysiler içinde dans ediyordu demek!

344

Bir zamanların gizli kıskançlığı yeniden ortaya çıkıyordu.

Kıpırdamadan, gözleri bütün bu yabancı pırıltılara takılmış halde, Orazio, kendisini kızına ulaştıran yollar boyunca duyduğu şu ağır, düşünceli havaya yeniden bürünmüştü.

Şu kötünün iyisi Pierantonio'nun beraberinde belayı da getireceğinden hiç kuşku duymamıştı. Aynaları örten örtüler açıkça bir cenaze demekti. Ama evdeki giysiler ve diğer eşya, evdeki düzeni, bolluğu ve zenginliği haykırıyordu... Kendisi ve oğulları açıkça çekerken!.. Hem de Artemisia yüzünden... Artık Artemisia acı vermeyecekti onlara, daha fazla çekmeyeceklerdi, söz veriyordu! Ya burada tanık olduğu zenginlik? Bütün bunlar, çektiklerinin bedelini yakında alacağını söylüyordu ona.

- Karşiki kiliseler, dedi Francesco. Ne olduğunu öğrenmek için bir ara dışarı çıkmıştı.

- Bu saatte kilisede ne yapıyorlar? t. .•',;••••• > :Y' :/

- Çocukları ölmüş.

- Kimin çocukları? ,; , '---••> ; , ' : : , ••;•••••" > ,v?'•••:•/;

-Artemisia'nın. ..•' : ' •••••? •'•••;•• •'•••, ' ••• • , ; . ::

, -

Bir an kanı donmuş gibi kalakaldı Orazio. Kızının o an nasıl olması gerektiğini aklından geçirdi. Acı içinde kıvranan zavallı yüzünü, ovuşturduğu ellerini, kafeslerin dibinde dururlarkenki halini görür gibi oldu. Heyecandan boğazı tıkanmış.

- İki birden mi? diye yineledi.

- Birkaç saat arayla. Hastalık bulaşıcıymış... ' ; - ,; ; • : '...

Oğulları dışında hiç kimse ondan, ara sıra da olsa, sert karakteriyle

uyuşmayan bir duyarlılık göstermesini beklemezdi. Ne zaman durum gereği bir komşu çocuğunun cenazesinde veya bir bebeğin gömülme töreninde bulursa -bu çok sık olurdu, zira on çocuktan altısı yedi yaşına ulaşmadan ölürdü- yapılan törene dayanamazdı. Kendi öz oğulları iki Giovan Battista'nın ölümlerini mi anımsatıyordu acaba ona?

345

Yoksa Prudenzia'yı kaybedişi mi geliyordu aklına? Bu fiziksel bir acıma, bütün varlığıyla gösterdiği bir sevgi, saklayamadığı bir duyguydu.

Artemisia bir zamanlar, bir çocuğun acı çektiğini sarsılmaksızın görmeye dayanamayan babasının kırılabilirliğini keşfetmişti. Ama bundan yararlanmayı aklından bile geçirmeyen Artemisia, büyük bir istençle, acılarını, yaralanmalarını, şikâyetlerini saklamış, ağrıtlarını gizlemiş, onu kendisine karşı bile korur olmuştu. Daha sonraları, Ora-zio'nun bu yanını unutmuştu ve bozuşmaları sırasında bundan yararlanmayı ihmal etmişti. Acaba kazançlı mıydı Artemisia..? Zira Orazio bunu zayıflık belirtisi olarak görüyor, öfkeyle kaçış yolu arayarak kendi heyecanlarına tepki gösteriyordu.

- Haydi kiliseye, ablanızla birlikte dua etmeye gidin, diye buyurdu. Onların meydanı geçişlerini, kemerleri aşp San Pier Maggiore Kilisesi'nin kapısı altında gözden yitişlerini izledi. Onları gözden kaybedince, içinde bulunduğu şaşkınlıktan kurtulmak ister gibi, birkaç adım yürüdü, sonra eve doğru döndü. Biraz geri çekilip bakınca tümünü kavrıyordu: Hali vakti yerinde bir ev. Burada ne güzel yaşıyorlardı! Gözü çatıdaki deliğe takıldı. Atölyenin tepe penceresi -occulus- vardı yukarıda. Çabucak içeri girdi ve ağzına kadar eşya dolu evin içinden geçerek üst kata çıktı.

Orazio Gentileschi sürgülü kapıya bir omuz atıp açtı, Artemisia Lomi'nin krallığına daldı...

Yaşamının kalan bölümü için bir karar aşaması olacak olan şok hemen gelmedi.

Sakin bir biçimde, ağır ağır ve sakınımla, ışıktaki kuruma bırakılan sıralanmış tuvalere doğru yöneldi. Güneş ışığı, bir leke gibi dip kısımdaki duvara vuruyor, uzaktan bakıldığında şekilsiz ve sırsız beyaz büyük aynaya benzeyen çerçevelere sığıyordu.

. -Orazio, atölye içinde dolaştıkça, silüetinin döşeme üzerine gölge
346

si düşüyordu; gölge büyüyor, tabloların üstüne geliyor, bütün yapıtı karartıyordu. Kenara çekilmek, sağ tarafa iki üç adım atmak ve Buonarroti için yapılan Allegoria dell'indinazione adlı tabloyu incelemek için az az yana doğru geri adım atmak zorunda kaldı.

Fakat gölgesi yine de verniklenmiş yüzeyde yansıyor.

Kızının bedeni, bütünüyle çıplak halde, resim sehpası üstünde tam önünde apaçık sergileniyordu. Kızı Artemisia oturmuştu, kalçaları arkadan görünüyordu, başı sağda, yüzü ona doğru dönük, gözlerini ona dikmiş olarak duruyordu. Örgülü saçları, çok sevdiği biçimde toplanmış, tam üstünde taç gibi bir yıldız parlamaktaydı. Ayak bileklerine çingiraklı halhallar yapmıştı, çabukluğunun simgesiydi bu. İki eliyle bir pusulayı avucunda tutmaktaydı ve bu da karanlığın simgesiydi.

Orazio mantıklı davranarak öncelikle, nesnel olarak başarılı olduğunu kabullendiği bu kişiyi düşündü -salt ışık oyunuyla yaratılan bu beden, bu model, kadın anatomisinin ayrıntılarıyla incelenmesi, teninin saydamlığı, sağlığı, ağırlığı, uzamdaki dengesi ve bu kişi bir umanların Suzanne ve İbtyarlar'ın bir tekrarıydı. Evet, onun, kendi Suzanne'ı! Artemisia dizlerini soldan sağa döndürmüş, kolların devinimini ise sağdan sola almıştı. Eski kompozisyonun bir çeşitlemesi-ydi bu. Rahatlamaya çalıştı: "Açması bir çeşitleme işte!" Evet sinirlenmeye başlıyordu, ikinci tuvali incelemek için yer değiştirdi. Bir Marie Madelaine... Günahkâr kadın tövbe ederken, kendini Tanrı'ya adamak için dünya zevklerinden vazgeçerken... Orazio'nun San Venanzo de Fabriano Kilisesi'nde yapımını tamamladığı ve aynen Artemisia'nın nikâh gününde kendisinden bağışlanmasını, kutsanmasını isterkenki yalvaran halini resmetmişti,

diz çökmüş, bir haçı bağrına basan Marie-Madeline'e kıyasla bu daha az inandırıcıydı; kendi yaptığı azize, diz çökmüş, bir haça sarılmış Marie-Madeline; nikah gününde, kendisinden bağışlanmasını isteyen Artemisia'nın gibi. Tersine, şu an incelediği kişi, tek eliyle göğsünü tutan, öteki eliyle

347

bakmak istemediği aynayı iteleyeni bu kadın, bu Marie-Madeline, Tanrı'ya yakarmıyordu! Ne bağış, ne mağfiret için yalvarmıyordu... Artemisia kılığında resmedilmiş bu kadın, çıplak omuzlu, göğsü açık kadın, Tanrı'ya değil, dünyaya dönmüştü, bütün sevimliliğiyle, baktığı erkeğin iştahını kabartıyordu. Aynanın çerçevesi üzerine altın harflerle boyadığı yazıyı çözümleyebilmek için iyice eğildi Orazio: Optimum par-tet elegit. "O en iyisini seçti" yazıyordu.

Şimdi, öfke içinde kendini hayranlığa kaptırıyordu. Renklerin parlaklığından gözleri kamaşıyor, beyazların patlamasıyla iyiden iyiye görmez oluyor, giysi katlarından sızıntılar halinde akan altın rengin çağla-masıyla kendini körleşmeye bırakıyordu. Bu altın renk, onun giziydi, Orazio'nun! Evet, bu yeşil, evet ve bu kırmızı renk, bunlara ulaşmak için ne çok araştırmamanın, nice yıllar alan deneyimin içinden geçmişti! Sanatının anahtarları; onun renkleri... Evet, ama daha bir koyu; daha zengin ve daha vurucu... Artemisia en iyisini seçmişti: Onun elinden he'r şeyini almıştı! Hem bu hırsızlık hiçti daha, Orazio'nun keşfettiğiyle kıyaslanınca hiçti... Tuvaldeki şu sandalye: Kadifeler, tabure üstündeki kumaş kendisinin Roma'da henüz bitirmiş olduğu yapıttakiyle aynıydı. Dore giysiler içerisinde bir Lavta Çalan Kadın, şu sıralar Savelli Sara-y'nın en üst katında, kurumaktaydı. Kızı bu tabloyu hiç görmemişti! Yine de... Bu resim, Madeline'in dizlerini kapatan kumaşın her pilesı, onun Lavta Çalan Kadın'ındaki kumaş katmanlarındaki çalışmasının tıpkısı...

Artemisia'nın onun yapıtından esinlenmeden tıpkısını yapma-' dan yeniden üretmiş bu tabloyu!

Orazio korkuya kapıldı... Aklını mı yitiriyordu ne? Artemisia kişiyi tam karşıdan vermiş. O ise sırtından. Oturmuş bir kadın. Tek kolu

kıvrık -Artemisia'da ise el yürek üstünde; onda el, lavtanın telleri üstün-; de. Öteki kol gerilmiş-Artemisia'da el aynayı itelemekte; onda el lavtanın kolunda, yukarı doğru çıkıyor... Hayır, yanılmıyordu Orazio. Ma-delaine aynı Lavta Çalan Kadın'ın kopyasıydı. Ama yönü değişik, ter-

348

sinden bir kopya, daha abartılı ve dramatize edilmiş...

Bu iki tablo, birbirlerinin yansıması gibiydi. Aralarında öyle bir benzerlik vardı ki, Orazio hangisinin orijinal, hangisinin sonradan yapılan benzeri olduğunu ayırt edemiyordu. Sanki bir aynada, her iki taraftaki görüntü... Evet, Artemisia en iyisini seçmişti: Elinden her şeyini almıştı!

Öfkeyle bir tablodan ötekine gidip geliyordu. Diana Yıkanırken; Proserpine'in Kaçınışı; Silahlı Bir Amazon. Hep aynı yüz, sonsuza dek kendini yineleyen aynı beden. Artemisia'nın kendisi. Güçlü. İri yarı... Orazio'nun hoşlandığı dişilikle hiçbir ilgisi yok!

Evet, kızının ona öykünmesini kabul edebilirdi, ama ona ihanet etmesini asla!.. Zira kızı ondan kopya çekmekle yetinmiyordu! Onun fırçası ucunda Orazio'nun renkleri, kompozisyonları, kişileri yapısal değişikliğe uğruyorlardı. Burada, etten ve kandan kahraman kadınlarda, kutsallığa yönelik en ufak bir coşkunun, herhangi bir özlemin nebzesini bile göremiyordu... Bu azizelerde ve kadın şehitlerde hiçbir kutsallık duygusu, ya da mistisizm izi yoktu... Evet, Artemisia her şeye ihanet ediyordu! Bir sülüktü kızı; onun sanatını emiyor, özünü boşaltıyordu!

Orazio kendi güçlü noktalarını kesin bir biçimde değerlendirmeye tabii tutuyordu, idealize etmek, yüceltmek. Konusunun dinsel içeriğiyle, modelinin insansılığı arasındaki duyarlı denge... Ondan başka kim, bunca ölçülülüğe, bunca görkeme; bu nefis inceliğe böylesi bir zenginlik katmayı bilebilirdi ki? Ama, güzellik, uyum, sanat üçü de Artemisia'nın zorbalığı altında bir sele dönüşüp, onun yapıtını sürüklüyor, yapıtı ondan söküp alıyor, Tanrı'dan kopanyordu... Tanrı nasıl olup da Artemisia'da iffetsizliğin, estetik

yetkinliğe ulaşmasını kabul edebiliyordu? Zira, Artemisia'nın resmi bayağıydı. İnsancaydı evet, en ileri düzeyde insancaydı! İşte o an kapı kolunun sesini duydu. Döndü. Kızı için giriyordu. Kızı bir an için aralıkta kıpırtısız durdu, acının yoğunluğu, karalar 349

giymiş küçük siluet. Yüzünde onu orada gördüğü için en ufak bir ifade yok. Hiçbir şey yok.

Atölyenin iki ayrı ucunda, baba-kız öylece kalakaldılar. Orazio Artemisia'nın ağladığını gördü.

Evladının kendisinden önce öleceğini bilerek çocuğunun üstüne eğilen Meryem'in acısını sürekli resmetmişti Orazio, bu anne karşısında neler hissediyordu acaba?

Duyduğu heyecan öylesine güçlüydü ki, kendine hakim olamadı.

Atölyeyi baştan uca geçti, kızına doğru koştu. Artemisia babasının onun yardımına koştuğunu sandı, ona sarılıp öpecekti belki.

Yüzü gözyaşlarına boğulan Orazio, Artemisia'ya çarptı, yanından geçip gitti ve merdivenlere atılıp, ortadan yok oldu.

Orazio büyük bir olasılıkla, kentteki sayısız hanlardan birine yerleşmeye gitti.

Bu kısa gün boyunca manastırları, küçük kiliseleri gezmek, Mosaccio'nun fresklerini, Boticelli ve Fra Angelica'nın tablolarını görmek zorunda kaldı. Zira Orazio Gentileschi'nin yapıtı bundan böyle Floransa-lı Rönesans ustalarının ve kızı Artemisia Lomi'nin etkilerinden yansımalar verecekti!.. Ama kızını görmedi. Kızının verdiği avansları geri çevirdi ve ondan uzaklara gidip saklandı. Buna karşın, Accademia del Disegno'nun istediği tüm akitleri onayladı.

Grandük'ün kişisel koruması, konsüllerin desteği, en güçlü üyelerin dostluğu, Artemisia Lomi'nin, adı belki de oylansa uygun bulunmayacağı bir seçime boyun eğmeksizin, akademiye kabulünü olanaklı kılmıştı.

19 Temmuz 1616'da "Orazio Gentileschi kızı, Pierantonio Stiatte-si'nin eşi" bu çok değerli sanatçı örgütünün kayıt defterinin 57.

sayfasına, sonsuza dek kalacak biçimde yazılması için dört ecu parayı ödü-

350

yordu. Ödentiği ve sicil numarasını kabul etmekle, Orazio, kızına dünyada en çok istediği şeyi vermiş oluyordu: bir kimlik. Ona bir iş veriyordu. Bir meslek. Ona bir kariyer sunuyordu. Elbette özgürlüğünü de.

Orazio, sessiz sedasız yeniden yola çıktı. Ama yola çıkacağı sabah, iki oğlundan büyüğü Francesco ile en küçüğü Marco, Artemisia'nın evine geldiler. Ablalarını yatak odasında boş beşikler başında bitkin bir biçimde buldular. Ne diyeceklerini bilemediler.

Ona yalnızca sarıldılar. Artemisia kendini onların kucağına bıraktı yola çıkmadan önce ona uzun uzun sarıldılar. >

Orazio Floransa'da gözden kayboldu.

Artemisia'nın özgürlüğüne kavuşması her ikisinin de kurtuluşunu onaylamış oluyordu. Bu akit ile baba ve kızı karşılıklı sorumlulukların bağlanndan kurtulmuş oluyorlardı. Hoca ve öğrencisi, usta ve çıracı, birbirlerine artık borçlu değillerdi. Ne teşekkür, ne de yardım.

Orazio, teşekkürlerini belirtmelerini dinlemek istemediğini belirterek, oğullarıyla birlikte kalmak için Marches Eyaletine döndü. Sürgün ediyordu kendini, her zaman kızından daha da uzaklara gitmeliydi.

Artemisia için, babasının gösterdiği cömertlik ve kaçışı, yaşamının en güç anında ve tam zamanında oluyordu. Tann'nın onun öz oğullarını elinden aldığı sırada.

Anne olmaktan, Gentileschi'nin kızı olmalara dönüyordu yeniden, desteğe ve sevgiye gereksinimi olan öfkeli bir kızdı. Babası onu niye terk etmişti acaba? Bir an süren bir bakışma sırasında, eski sevgisine kavuştuğunu sanmıştı... Evet, bundan iyice emindi! Babası onu sevmiyorsa, akademiye girişini neden onaylayacaktı ki? Kuşkusuz ona saygı duyuyor ve beğeniyordu.

Yoksa babası onun resmini çok çok aşalıyordu da ondan mıydı başarısına karşı koymayı bile gerekli görmeyişi?.. Babasının, kendini teh-

351

dit altında hissettiği anda ne denli acımasız olabileceğini biliyordu... Kuşkusuz, kızının yeteneğini, bundan bir rahatsızlık duyacak kadar önemsemiyordu... "İki ressamdan hangisi en iyidir?" Orazio Gentilesc-hi'nin gözünde bu sorun çözümlenmiş gibiydi. "Babası mı, kızı mı, hangisi ölümünden sonra da anılacak?" Zafer için düelloda, Ora-zio'nun Artemisia Lomi'den korkacağı yoktu. O halde atölyede bastıran bu gözyaşlarına ne demeli? Kızının başına gelen felaket nedeniyle ona acıdığından mı ağlıyordu? Yoksa korku ve kıskançlıktan mı?

Önündeki çeyrek yüzyıl boyunca bu sorular kafasına takılıp duracaktı. 1616 yılının o Temmuz ayında tabloları gördüğü neydi acaba?

Floransa'da karşılaşamamaları baba ve kızının yaşamında, hiçbir başarının üstesinden gelemeyeceği bir gedik açacaktı. Bir kuşku uçurumu, birbirlerini aramak, birbirlerinden kaçmak ve birbirlerini bir yanıt bulana dek kovalamak zorunda bırakan bir kaygı çukuru. "[..] Tabloma gelince, yemin ederim Sayın Majesteleri, onu bu komik fiyata ancak size veririm, başka kimseye vermeyeceğim konusunda yemin ederim, başka kimseye, hatta babama bile vermem!" diye yazacaktır Artemisia otuz yıl kadar sonra. Orazio Gentileschi'ye son bir göndermedir bu!

Stiattesi'lerin evinden Orazio'nun şöyle bir geçişi Pierantonio ile Artemisia'nın ayrılışını daha da çabuklaştırmıştı... Evliliğin dengesini bu biçimde bozan, çocukların ölümü müydü? Hastalık ve ölüm karşısında her ikisi de öylesine farklı biçimde tepki vermişlerdi ki! Artemisia, Pierantonio'nun ilgisiz, tepkisiz tutumunu, davranışını, başlarına gelen felaket karşısında kaderci tavrını bağışlayamıyordu. Pierantonio ise Artemisia'nın umutsuzluğu son kertesine dek

vardırışını hazmede-miyordu. "Yeryüzünde çocuğunu yitiren tek anne oldun sanırsın!" di-

352

ye geçiriyordu içinden sinirli bir tavırla. Kendi kız kardeşi Lisabetta, doğurduğu on bebeğinden altısını gömmüştü. Bugün Lisabetta da, Artemisia da yeni bebek bekliyordardı ve Pierantonio, bunların yaşayıp, ihtiyarlığı göreceğinden hiç kuşku duymuyordu... Ama eşinin ağıtları ve figanları, sonunda bu evde onun bir yeri bulunmadığı, Artemisia'nın yaşamında bir yeri olmadığı konusunda onu ikna ediyordu!

Artemisia'nın akademiye girişi, kabul edilışinin verdiği onur, özgürlüğüne kavuşmasının sonuçları her ikisini de iki düşman kampa ayırıyordu. Mesleği açısından bakıldığında, varlık gösterebilmesi için kocasının iznine artık hiç mi hiç gereksinimi yoktu. Pierantonio'ya gelince, bugün karısının ulaştığı yüksek yerlerde onu izleyemeyecek kadar küçük, silik biri olarak görüyordu kendisini... Ya da Artemisia'yı kocasından ayıran şey, Orazio'nun kızının gönlüne geri dönüşü müydü?

Bu kez hiç kimse Gentileschi'yi damadını kıskanmakla suçlayamazdı, kötü sözler sarfettiği veya suçladığı kuşkusuna kapılamazdı. Öyle ya, Artemisia'yla bir daha karşı karşıya gelmemiştı ki... Ama Artemisia, kendisini çok yalnız ve acılı hissettiği bir zamanda kardeşlerine kavuşunca, annelerinin ölümünden sonra yetiştirilmesini üstlendiği genç Marco'ya yeniden bağlanmıştı. Ablasının güzelliğine hayranlık duyan ve onun yeteneklerini kıskanan duyarlı Franceso ile ilişkileri hiç değış-. memiştı. Onlara karşı büyük bir sevgi duymuştu. Kavuşmalarının yarattığı sıcak hava acısını yatıştırmış, Gentileschi aşiretinin bütün üyeleri arasında daha uzun süren, daha derinlemesine bir uzlaşmanın hayalini yaratmıştı kafasında. Gidişleri yeni bir boşluk yaratıyordu. Ablaları artık Orazio'nun oğullarını özleyecekti! Kardeşleri onun acısıyla, çaresiz yanlarıyla ve onun kaygılarıyla evin harçlığını harcayarak eğlenen bir koca bırakıyorlardı ona. Bütün servetleri binlerce pahalı ufak tefek şeylere gidiyordu.

Akademi oturumlarında, Buonarroti'nin evindeki bilimsel toplantılarda ve Cristofano'nun atölyesine yaptığı ziyaretlerde geçirdiği nice

353

başarılı saatlerin sonunda, evdeki kavganın, anlaşmazlığın ortasına dönüyordu. Şikâyetler ve görülen davalar...

5 Haziran 1619'da, Artemisia, Il.Cosme de Medicis'ye şunları yazıyordu:

"Artemisia Lomi, halen Pierantonio Stiattesi'nin eşidir. Bu mektupla Alteslerine, kocasının Michael adlı bir ağaç işlemecisine nasıl bir borç taktığını, parasının ödenmesini isteyen bu kişinin, Accademia del Disegno'dan Sinyora Artemisia'ya ilişkin bir karar çıkarttığını arz etmektedir. Kocasını bütün bunları elden aldığı ve ondan gizlediği için kadıncağızın ne bundan ne de aleyhindeki kararlardan haberi bile olmamıştır. Sinyora Artemisia, önünüzde Sayın Altesleri, kendisinin olmayıp, daha önce de drahomasının bütünlüğüne dokunmuş ve bunu bozmuş biri olan kocası tarafından yapılmış bir borcu kendisini ödemeye mahkûm eden karardan dönülmesi için diz çöküp yalvarmaktadır..."

Hazin bir aşkın sonu ve para konusunda iğrenç tartışmalar değil mi? Ya da icradan kaçmak için dolap mı çevriliyor? Hani mallarını ve gelirlerini ayırarak icradan kurtarmaya çalışan eşler suç ortaklığı etmezler miydi?

Ne olursa olsun, bu lütuf dilekçesinin gönderilmesinden beş gün sonra yazgı, bir kez daha Stiattesi çiftinin kapısını çalıyordu.

Floransa sokaklarında dolanan Azrail, sırtında bu kez yeni doğan bebeği küçük Lisabella'yı götürüyordu. Anne-babası onu da san Pier J

"H

Maggiore Kilisesi'ne gömecekti: 9 Haziran 1619 da... Giovan Battista, Cristofano, Lisabella... Hastalıklar çocuklarını tek tek ellerinden alıyordu... Tanrı Artemisia'yı, çabuk ve kolay bir zafer elde ettiği için ceza-j landırıyor muydu?

Akıl almaz yükselişinin sürdüğü yıllar boyunca, Artemisia, ağır balo giysileri içerisinde dansetmişti. Yeşil önlüğü altında karnı tostoparлак bir halde çalışmıştı. Bazen onu tuvallerinden ayıran mesafeyi yok
354

etmek için uzun saplı fırçalar kullanarak öyle ya da böyle resim yapmıştı.

Beş yılda dört çocuk taşımıştı karnında. Tam dokuzar ay boyunca. Onlara güçlü vaftiz babalan bulmuştu -büyük aristokratlar, değerli bilgin kişiler ve kuşkusuz Cristofano Allori. Ama bir hicivci ozan Jacopo Soldoni ve bir de ünlü tiyatro yazarı Jacopo Cigognini'nin karısı var ve Aragone'lu şövalye Aenea Piccolomini var. Gelecekte bu kişiler onları gözetleyeceklerdi...

Çocuklarından tek biri yaşayacaktı, bir kız çocuğu. Orazio Gentileschi'nin yüreğini ısıtan bir adı vardı. Kutsal bir ad: Prudenzia... Artemisia Lomi ve Prudenzia Stiattesi: Ana-kız ömürleri boyunca bir daha ayrılmayacaklardı.

Çatılar üzerine yayılan berbat sis bütün kenti sarıyor, Floransa üstüne iyiden iyiye çöküyordu. II.Cosme de Medicis ölüm döşeğindeydi. Pitti Sarayı mendilindeki kanı "diş eti kanaması" diye nitelese de, sarayda herkes akciğer hastalığının onu kemirdiğini bilmekteydi. Roma'da Papa, durmaksızın Grandük'e "kötü hissettiği günlerde dinlenmesini" rica ediyordu. Oruçta et yesin, pasta ve börekle şişmanlasın, Toscana şarabı içsin! Ziyafetler, bol bol yiyip içmeler gibi tüm aşırılıklara V. Paul Borghese izin veriyordu... Ama Floransa'nın yuttuğu yoktu. Papanın verdiği izin zevke davet değildi. Bayram ya da şölen değildi, tövbeyi ve orucu bastıran. Gençliğin ve mutluluğun sarsıntısıydı bu. Kahkahalar bundan böyle Pitti Sarayı'nın salonlarında çınlamayacaktı.

Sessizliğin içinden, Fransızca Caccini'nin geceyi yırtan sesi yükseliyordu.

Grandük'ün odasının kapalı kapıları ardında, şarkıcı kadın, kaygının ağırlığını hafifleten ve acıyı dindiren aryalar söylüyordu. Buonar-
355

roti'den dizeler döktürüyordu; süslü tümceler okuyordu, aşkın acılarını seslendirdi. Meleklerin sesine öylesine yakın bir sesle okuyordu; tan yeri ağarana dek ilkyazı, yaşamı sarkılıyordu. Soluk bir şubat güneşi Toscana göğünde yükselirken, Grandüşes Marie Madeleine de Habsbourg, hastanın başındaki yerinden ayrılp, sunakların ayaklarına kapanmaya gitti. Kendi küçük kilisesinin bütün boyalı, resimli dolap kapaklarını açtırıyordu ve tavanlara dek yükselen kristal küçük kutucukları seyre dalıyordu. Değerli taşlarla süslü kutsal anmalıkların bulunduğu sandıktan, fildişi, sedef ve abanozdan mücevher çekmeceleri; muskalar, anmalıklar, onun değerli anmalıklarını izliyordu! Hristiyanlık hazinesini bekliyormuş gibi gözüken yüzlerce altın ve gümüş melekçikler ona doğru eğilmekteydiler: Biri ona San Lo-renzo'nun dişini, ötekisi San Benigno'nun üstünde, inci bileziğiyle kolunu sunuyordu ve boğazı kesilerek şehit edilen Azize Cecile'in kan lekeli çamaşırını... Kutsal anmalıklara dokunmak, onlara yüz sürmek! Bedenleri iyileştirmenin, ruhları dinginliğe kavuşturmanın tek ilacı. Grandük'ün odasına, içinde Bakire Meryem'in göğsünden akan sütle dolu bir tüpü taşıyordu...

Her gün Grandüşes'in rahipleri II. Cosme'in karnını Trapani'li Santa Maria'nın kandilinin yağı ile ovuyorlardı. Şafak vakti günah çıkartan papazları Meryem'in sütünden bir damla veriyorlardı.

1620 yılının bir akşamı, saraylardan birinden hastanın artık, ortasında varlığına dayanamadığı lavta çalanların müziği yükselirken, Grandük'ün bitkin bedeni Floransa'daki bütün kutsal anmalıklar altında cansız yatıyordu.

Pitti Sarayı'ndan birkaç yüz metre uzakta ise Medicis'lerin eski dostu Cristofano Allori de ölmekteydi. Ayağında beliren kangren bütün bedenine yayılmıştı. Kilisenin yardımlarıyla çepeçevre sarılı olarak Tanrı'nın huzurunu özlüyor, yaptığı müstehcen resimle, açık saçık

356

tablolardan dolayı pişmanlık duyuyor ve korkaklık gösteriyordu. Bir daha Artemisia Lomi'yi göremeyecekti.

Pierantonio tarafından eve kapatılan Artemisia atölyesinde kalıyordu. Bütün ailesi gibi öfkeden deliye dönen kocası da, iki ressam arasında bir ilişkinin var olduğunu sanıyordu... Evliliklerinin ilk üç yılında ender olarak aklına düşen Artemisia'nın geçmişi, bugün onda bir saplantı halini almıştı... Evlenmeden önce kendini Tassi'ye vermişse niçin ötekilere vermesin? "Boynuzlu"; "orospu", her iki sözcük de Roma'da olduğu gibi Floransa'da da aynı anlama bulunuyorlardı. Pierantonio bununla yatıyor, bununla kalkıyordu. Sevilmiyormuş, karısı tarafından ihmal ediliyormuş gibi duygulara kapılıyordu...

Bundan böyle Pierantonio artık Artemisia'nın yetenekli oluşuna: daha fazla dayanamayıp, kendi orta halliliğini kabulleniyordu...

Orazio'nun yalvaçlığı gerçekleşiyordu galiba.

p ? 'f î

Her zaman son derecede yumuşak biri olan Pierantonio, Artemisia'ya sert davranmaya başladı. Zorbalık nöbetlerine girip Artemisia'yı zorla evde alıyordu. Karısı kendini savundu. Onu cehennemden çekip almış bir adama karşı duyduğu minnet duygularıyla sarsılan Artemisia, ondan gelen her şeyi kabul ederdi, ama o zamanlar artık geride kal- . mıştı. Bugün onu aşağılıyordu; çünkü zayıf biriydi. Pierantonio ve aile-v sini felakete sürüklüyordu. "Her şeye birden sahip olamazsın, diye bağırırmıştı Orazio kızına; , kocanın sevgisiyle sanatının yetkinliğine aynı anda sahip olamazsın!.. • Hayır her şeye sahip olamazsın; şu ölümlü dünyada hem mutluluk, > hem ölümsüzlük ha!.."

10 Şubat 1620'de, Artemisia Lomi, son bir kez daha ölüm döşeğindeki Grandük'ten lütuf diledi: ' , • , ,:•'

:•»>••"•; . M

357

"Altesleri, bir süre Roma'da, ailemin yanında kalmama izin verin lütfen..."

Roma'da, öyle ya... Ailesinin yanında! Artemisia'mn umduğu neydi? Babasıyla buluşmak mı? Orazio'nun onu geri çevireceğini unutmuş gözüküyordu.

Evet, Genova'da, Turin'de, Paris ve Londra'da -dünyanın öte ucunda bile— Artemisia'nın tablolarıyla karşılaşmaktansa, kaçmak daha iyiydi: Floransa'daki atölyede Orazio'nun kendi benzeriyle yeryüzüne gelişinde olduğu gibi.

Orazio çok daha fazla yaşlı olsaydı; içinden geçen bütün yapıtları şimdiye dek ortaya dökmüş olsaydı; belki de kızının sanatı içerisinde kendi yeteneğinin eriyip gittiğini görmeye dayanabilirdi. Ama bu ayna, yani Artemisia'nın resminin çok fazla benzerlik taşıması, bütününü bambaşka oluşu, onu rahatsız ediyordu. Ruhunu tehdit ediyor, hafızasının çok derinlerinde bozup dağıtıyordu...

"[...] Burada yaşadığım sayısız rahatsızlık ve burada, evimde, ailemle geçirdiğim göz ardı edilmez sorunlar nedeniyle, bir parça olsun kendi evime dönmeye gerek duyuyorum. Birkaç haftalığına..." diye sürdürüyordu mektubu.

Artemisia yanıliyordu. O gittikten sonra dostları hayata veda edeceklerdi. 21 Şubat 1621'de, Il.Cosme Medicis gözlerini yumacaktı. Bir ay sonra da Cristofano Allori onun peşinden hayata veda edecekti. Ölümleri kentin inişe geçmesi demekti. Floransa iki kadının eline kalıyordu: Grandük'ün annesi ve dul karısı, iktidarı cahil rahiplerin ellerine bırakacak olan iki kocakarı. Toscana artık Artemisia'yı istememektedir. Yeni hükümdar Marie-Madelaine de Habsbourg bunu böyle istemektedir: Hiçbir zaman da onun tablolarına değer vermemiştir...

Artemisia, kızı ve kocası Pierantonio ile Roma'da Sanatçılar Mahallesi'nin orta yerinde Via del Corso'ya -Karnaval Sokağı'na- yerleşti.

358

Bir zamanlar tecavüze uğradığı Croce Sokağı'ndan çok uzak olmayan yerde: Küçük bir ev kiraladı. Ünlü bir dekorasyon merkezinin, Ölümsüz Kentin prenslerinin salonlarını fresklerle süsleyen Sir sanatçının -Agostino Tassi- atölye ve evinin bulunduğu Ripetta Sokağı'na iki adım ötede, kırmızı bir kapı ve üç basamak...

Artemisia, onurlandırılmış ve tam bir kimlik sahibi olarak savaşlara kalkıştığı alana yeniden dönüyordu. Onun için kavuşmaların ve iç uzlaşmaların zamanı gelmişti.

Anık Artemisia Lomi ve Sinyora Stiattesi'ler filan bitmişti. Eski soyadını yeniden alıyordu ve Orazio'nun ona saklamayı beceremediği bu ada parlaklık katıyordu yeni baştan.

Roma'da bir "Gentileschi" aile başkanı olacaktı.

Yirmi sekiz yaşında, toplumda kendine iyi bir yer edinmişti; özellikle yasal haklar ve yasal bir güç edinmişti.

Ölümünden sonra imzası noter akillerinde görülecekti. imzası, kira kontratları, satış belgelerinin kime ait olduğunu belirleyecekti. O güne değin asla bir kadın -en azından dul olmayan bir kadın- böylesi bir onura erişememişti.

Bir koruyucusu olmaksızın, kendi yazgısının efendisi olan Artemisia, yalnızca kendine bağımlıdır. Sayım kütüklerinde, bundan böyle artık evin kadını olarak "Artemisia Gentileschi, ressam" biçiminde boy gösterecektir.

359

BÖLÜM IV

RESMİN SİMGESİ

ARTEMİSİA GENTILESCHI'NİN

FIRÇASINDAN KENDİ PORTRESİ

RESSAMLARIN BİRER CASUS OLDUĞU DÖNEMDE

LONDRA, VENEDİK VE NAPOLİ

1621-1638

28

Londra

Altı Yıl Sonra, Aralık 1626

Ressam Gentileschi'i Fransa'dan buraya geleli iki ay kadar oluyor.

Haftalık haberinde, Toscana Grandüşesi'nin Londra'da görevli memuru böyle bildiriyordu. "Söz konusu Orazio Gentileschi, sanatını icra etmekten daha öte; bana başka şeyler de, büyük önem taşıyan işler de yapıyor gibi geliyor..."

Artemisia'nın babasının büyük bir dikkatle izlediği ve "büyük önem taşıyan bir iş" dedikleri şey bir gün 'Otuz Yıl Savaşları' diye anılacak olan ve Avrupa'yı ateşle kana boğan, vahşi savaştan başkası değildi. Bu savaştan umulan, Avusturya Sarayı'nın üstünlüğüyle, Habsburg'ların hegemonyasıydı. Viyana ve Madrid'inkilerin de dahil olduğu bu hegemonyayı, İngiltere, Fransa, Venedik ve Roma hiçbir biçimde, ne pahasına olursa olsun istememekteydi.

"... Ressam Orazio Gentileschi'nin burada oynadığı rol üzerine kişisel tahminim, diye sürdürüyordu Floransa'dayken Artemisia'nın resminden nefret etmiş olan Grandüşes Marie-Madeline de Habsburg'un oğlunun hizmetindeki görevli, tahminim, Gentileschi adlı Bey'in yalnızca Monsenyör Buckingham Dükü ile değil, İngiltere Kralı ile de

363

konusmuş olduğu doğrultusundadır. Ayrıca Bay Gentileschi'nin yazışmalar yaptığı ve gizli bir görev için acele olarak Brüksel'e çok yakın bir geçmişte gönderildiği de söz konusu..."

Orazio Gentileschi gibi İtalyan bir ressamın Brüksel'de ne işi vardır? Uzlaşmazlık çoktan Flandres ve Hollanda'nın altını üstüne getirmiştir. Katliamların temelinde Protestan sapkınlığının yeryüzünden kökünü kazımak ve imparatorluğunu merkezileştirilmiş geniş bir Hristiyan devlete, bir Kutsal imparatorluğa dönüştürme hesapları yapan Alman Prens II. Ferdinand -yine Viyanalı bir Habsbourg- bulunuyordu. Bu çabası, Birleşik Kutsal Eyaletlerle İspanya Protestanları arasındaki anlaşmanın çiğnenmesiyle Hollanda'ya yeni bir askeri müdahaleyi gerekli gören Madrid tarafından da desteklenmekteydi. Her ikisi de Lutter yanlısı olan Danimarka ve İsveç hükümdarları birbiri ardına kardeşlerinin inancını savunmak için çaba harcıyorlar. Ama rakip krallar hem birbirlerinden korkuyorlardı, hem de karşılıklı tehditte bulunuyorlardı. Fransa'ya gelince, o tarihte, Avusturya'ya, Viyana'ya ve bütün sınırlarında toprak kaybına uğrayıp, kaybettiklerini yeniden ele geçirmeye çalışan Madrid'e karşı mücadele etmesini iç

sonunları engelliyor olsa da, ispanyolların rakipleriyle, yani bütün Protestan güçlerle gizlice el ele vermekten de rahatsızlık duymaktaydı. XIII. Louis ve Richelieu, biri Le Roi Tres Chretien (Fazlasıyla Hristiyan Kral) öteki Kutsal Kilise'nin kardinali, bir yandan krallıktaki Protestanları vururlarken, öte yandan dinden sapmış uluslarla bağdaşıklık kurmaya çabalıyorlardı. Özellikle de İngiltere'yi iyi niyetinin kanıtı olarak Fransa, İngiltere'ye, fazlasıyla Katolik o' prenseslerden birini armağan ediyordu. Bağdaşıklıkların tersine dönmesi, hazinelerin boşalması, beklenmedik olaylarla -ihanetin bütün yan öğeleri- Otuz Yıl Savaşları şu ikilemle açıklanabilir: Din için yapılan bu savaşlarda, ulusların, sergiledikleri inancı savundukları çok az görülmüştür. Tersine, duruma göre de-

364

gişen kısa vadeli çıkarlarını savunmuşlardır. Böylece, Protestanların yenilmez rakipleri bütün devletlerinde yıkıma neden olan hasımlara sahip ispanyollar -evet onlar da- kapalı kapıların ardında, sapkın İngilizlerle pakt kurmanın, yani Katolik dostları olan Fransızlarla savaşıp onları yenmelerini sağlayacak bir anlaşmaya imza atmanın yollarını arıyorlardı. Böylesi görüşmeler resmi elçiler aracılığıyla gün ışığına çıkamazlardı. Richelieu, Olivares, Buckingham -kralın gözünde en güçlü ve sözü geçen adamlar, Fransa, İspanya ve İngiltere krallarının başbakanları- bu durum karşısında bir sürü özel kişi ve casusu görevlendiriyor, tüm yabancı saraylara ivedilikle bunları gönderiyorlardı. Bu adamlar diplomasi ve siyasetin alabildiğince uzağında etkinlikler gösteren bu görüntü altında çalışan insanlardı: Örneğin müzik, mimari, resim alanlarında... Onun görüntüsünü ölümsüzleştiren ressamdan öte hangi yabancı, bir hükümdarla günde birkaç saat baş başa görüşebilirdi ki? Poz verme saatlerinin içtenlikli havası içindeki söyleşiler, sızmalar, kapalı kapılar ardında verilen öneriler, telkinler... Sanatçı dışında başka kim -ressamın modeline sahip çıktığı o ayrıcalıklı anda- uygun bir ışığın altında günün ters giden

olaylarını aydınlığa çıkartabilir ve hizmetinde olduğu ulusun gözü önüne serebilirdi ki?

İşi ile dehası arasında yer alan; toplumsal yönüyle melez bir birey olan; Tanrı'nın sözcüsü -söz dinlenmeyen, söylemleri en alt düzeydeki bir kibar bey tarafından bile kulak ardı edilebilen- kralın kendisini, zaman ve mekân içerisinde donduran sanatçı, büyüklerin ruhunu sarsan gizlere ve söylentilere, zengin ve güçlü kişilerin projelerine ulaşır kişiydi.

Madrid ve Londra saraylarında, herkes, Richelieu'nün yanında, yeteneğine pek hayran olduğu Rubens'e, aslında ana kraliçenin kendi sarayı için istediği, ama Rubens İspanya için çalıştığından bunu kendisi

365

aracılığıyla verdiği büyük siparişin ikinci yarısını hangi nedenlerle geri çektiğini bilmekteydi. Çünkü, Rubens, Marie de Medicis'nin hayran olduğu tablolarını Paris'te atölye kurmaya geldiğinde, İspanyol yanlısı partizanların tümünü çevresinde toplamayı ve Kraliçe Anne d'Autric-he'in lehine, Richelieu'ye karşı dolaplar çevirerek Fransa'nın iki kampa bölünmesine katkıda bulunmayı becermişti.

"Gentileschi'ye gelince" diye cümlesini tamamladı. Toscana'lı görevli, "onun Avrupa'da oraya buraya gidip gelişleri, mektupları, habercileri, bütün hareketleri bana onun İngiltere tarafından, Londra-Güney Hollanda arası ilişkilerin sıklaştırılmasında ve Stuart'ların tahtı ile IV. Philippe'in halası olan ve Madrid adına Flandres'da hüküm süren İsabella arasında bir uzlaşmada pekâlâ kullanılabileceğini düşündürüyor bana. Bu kadın aracılığıyla, Gentileschi İspanya'ya ulaşır. Bundan öylesine eminim ki, Buchkingham Dükü'nün gizli anlaşmalar siyasetiyle fazlasıyla ilgilendiğini görüyorum. Ama bu denli duyarlı bir görüşme siz Altesleri gibi büyük, yansız ve çıkarı olmayan bir prensin etkinliği olmaksızın sürdürülemez."

Orazio Gentileschi gibi bir adamın, Croce Sokağı ile İngiltere arasındaki derin uçurumu aşabileceğine nasıl inanır insan? Kendini sanata vermiş, içe kapanık birinin kralların sırdaşı, resmin dışında bir başka amacın hizmetinde olabileceğini nasıl düşünebilir insan? Ama niye olmasın!.. Orazio Gentileschi Londra'ya, 6 Ekim 1626'da, XVIII. Lo-î uis'nin, I. Charles'a gönderdiği olağanüstü yetkili, görevi iki ulus ara-'sında savaşçıkmassm engellemek olan Mareşal Bassompierre'in marife- J tiyle geldi.

Bassompierre'in Londra'ya gelişi iki ay kadar önce İngiltere ile i Fransa arasında ortaya çıkan bir tersliğin sonucuydu: Buchingham Dü-j kü, katı bir Katolik olan karısı Kraliçe Henriette-Marie'nin -IV. Her ile Marie de Medicis'nin kızı— çatısı altındaki bütün Fransızları ülkesir

366

den kovmuştu. Bu "Papa yanlısı" Fransızların ülkeden çıkarılmaları, evlilik anlaşmasının maddelerine uymuyordu; en azından Fransa böyle söylüyordu. Bu sava İngiltere, ödenecek drahoma miktarının da aynı kontrat maddeleri arasında bulunduğunu ve asla tümüyle ödenmediği biçiminde yanıt vermişti.

Büyükelçi Bassompierre demek ki bugün, kraliçenin Katolik maiyetinin İngiltere'ye dönüşünü sağlamakla görevlendirilmişti. Koşulsuz olarak yanında o gün iki kişi getirecekti. Birincisi Londra'da hiç seilmeyen Peder Sancy, ki protestanlar daha önce onun dinsel yeteneğini ve Kraliçe Henriette-Marie üzerindeki etkisini görmüşlerdi. ikincisi ise, bir İtalyandı ve Katolikti. En kötüsü de Papa yanlısı olmasıydı! Vatikan için VIII. Clement için ve Paul Borghese için çalışmıştı. Adı da Orazio Gentileschi 'ydi. ,v, \ -AfV

Oni ki yıl boyunca, 1612'den 1624'e kadar Orazio Gentileschi'nin yaşamı hiç de kolay geçmemişti. Her bir yanını tanıdığı Roma-Corte Savella Hapishanesi hücrelerinden Quirinal Saray'na kadar -Roma ve Floransa onu kovmuştu- önce Marches Eyaletine çalışmaya dönmüş, sonra da Cenova'ya kadar gitmişti. Adriatik Denizi

kıyılarında yedi yıl kadar, kiliseleri, sarayları, Sauli ve Doria adlarında, ressam Van Dyck'ın mesenleri olan prenslerin villalarını süsleye donata, dolaşıp durmuştu. Moda buydu ve buna göre Anvers'li genç sanatçının başarısı, İtalyan ressamı, daha uzaklarda, her zaman daha da uzaklarda para kazanmaya zorlamıştı. Cenova'dan sonra Gentileschi daha kuzeye çıkmıştı. "Saint-Marc Sarayı'nın bir salonunu süsleyebileceğimi düşündüm de, diye yazmıştı Venedik Cumhuriyeti'nin hizmetindeki bir generale, bir başka Romalı ressamın da aynı iş için başvurduğunu biliyorum. Ama..." Ama işte sonuçta o "bir başka ressam" siparişi kapmıştı. O zaman Orazio, Turin kentinde Savoie Dükü'nü işçilerine gir-
:: 367

,J«

misti. Orada, Piemont'un kurşuni göğü altında ilahi Koruyucu gözük-
| muştı ve şansı dönmüştü! 1624 yılının mart ayında, Marie de Medicis, Fransa'nın ana kraliçesinin ikinci kızı, Savoie Dükü'nün karısı olan Christine'e, Paris'teki Luxembourg Sarayı'nın dekorasyonunda çalışa-; bilecek bir İtalyan sanatçı bulmasını söylemişti. Özünde mektubun olağandışı bir yanı yoktu: iktidara geldiğinden beri Marie de Medicis işte böyle bütün İtalyan ressamlarıyla alışverişte bulunurdu. Çılgınlık derecesine vardığı lüks merakıyla, Fransa Sarayına, ülkenin en iyi mimarlarını, en iyi ressamlarını, yontucularını çekmek istiyordu. Birkaç yıl öncesi, hatta Toscana Grandüşesi olan halasından, Pitti Sarayı'nın bütün krokilerini ve aynısını yaptırmak ya da kendi özel ikâmetgâhına uyarlamak amacıyla sanatçılar istemişti. Özel ikâmetgâhı o günlerde henüz yeni bitmişti. Ama İtalyan sanatçılar, Napoli'den daha kalabalık, ama güneşten bile daha uzakta bildikleri Paris'te uzunca kalmak istemiyorlardı. Demek ki Marie de Medicis'nin seçim şansı kısıtlıydı. Damadı olan Savoie Dükü'nün, her tür yolculuğu göze alacak mükemmel sanatçı dediği Gentileschi ile yetinmek durumundaydı. Orazio, Turin'den birçok tablo yollamıştı. Kraliçenin

çevresindekiler bu tablolar hakkında iyi şeyler söylemişlerdi. O da Gentileschi'yi saraya davet etmişti.

1624 ilkbaharında, sanatçı ve üç oğlu Louvres'a, ana kraliçenin hizmetindekilere ayrılan daireye yerleşmişlerdi. Kraliçe gibi Toscana'lı olan Orazio Gentileschi nihayet yeteneğine kabul ve saygı görüyordu. Bu zafer tablosu bir yıl sürdü. Caravaggio'nun eski arkadaşının tüm uluslarla, kraliçenin çevresinde kaynaşan tüm komplocularla kol gezenlerle dolup taşıdığı Fransa Sarayı'nın tüm entrikalarını benimsediği, tüm komplolara sızdığı bir dönem oldu bu. Koruması altına aldığı kişilerle uzun uzun içli dışlı olan, konuşan, aşırı cömertlik yapıp dağıtan Marie, kendisine olan övgülerini tuvallerine aktarmada Gentileschi'den yararlanarak, bütün gizli kapaklı işlerine bulaştırmıştı onu. Bu adamı -italyam-

368

haberciliğini yapmada, papanın elçisinin çevresinde ve yeni papa VIII. Urbain'i XIII. Louis'nin karşısına diken çok ağır bir anlaşmazlığı düzeltmek için Paris'e gelmiş olan yeğen-kardinal Francesco Barberini'nin nezdinde kullanmaktan da elbette geri kalmamıştı. Evet, Gentileschi'nin olağanüstü yararlılığı bütün bir yıl sürmüştü, 1625 yılının Mart ayına, Paris'in Rubens'in alegorilerine, Marie-Medi-cis'nin şanına şan katan tablolarını övgülere boğduğu zamana kadar... Aynı biçimde yirmi yıl kadar önce Orazio Gentileschi'yi Corte Savella hücrelerinde, iftiracıların yazgısı üstüne düşünmeye gönderen adamın tablolarına da alkış tutmuştu: Giovanni Baglione'dir bu ressam! Her ikisi de henüz yaşamlarının başındayken, Gentileschi bu sanatçının yeteneğini resim sanatı tarihinde görülmedik biçimde, hak etmediği halde ünü göklere çıkarılan bir yetenek olarak değerlendiriyordu.

Baglione her zamanki alışkanlığıyla, Fransa Sarayı'na gelmişti; bahşiş olarak elinde Mantova Sarayı'ndan Fransa Sarayına ufak bir hizmete karşılık bir armağan vardır. Ana kraliçe için biraz rüşvet! Gonzagues dükleri -Baglione'nin uzun yıllar çalışmış olduğu Mantova Devleti egemenleri- rakipleri olan bir soyun, Florasalı

Medicis'le-rin sefasını sürdüğü ayrıcalıktan yararlanmaya, kendilerine de kraliyet katından gelen rütbe ve makamlar verilmesini görmeye can atıyorlardı. "Kral Hazretleri, Alteslerinin" vereceği... Eğer Mantova Sarayı ona hazinesine katacağı yüksek bir ödül, karşılık sunsalar, belki kraliçe Marie, kralı bunu vermeye razı edebilirdi... Örneğin bir dizi duvar halısı olabilir miydi? Veya birkaç antik heykel? Ya da Luxembourg Sarayı için tablolar?... Rubens'in, büyük galeriye yapıtlarını astığı anda, Yüce Baglione'nin on tablosu çoktandır kraliçenin çalışma odasını süslemekteydiler. Amatörlerin Gentileschi'nin fırçasından, hatta Rubens'inkinden bile üstün görmekte acele ettikleri açık saçık resimlerle on tuval vardı. Artemisia'nın babası, büyük Flaman ressamla karşılaştırılmasından 369

sessizce acı duymuş, Rubens'in dehasına duyduğu saygıdan kıskançlığını bastırarak, Baglione'ye yüklenen övgüler onu kontrol edemediği öfke krizlerinden birine atmış, aptallara, enayilere ve böylesine berbat yapaylıklardan gözü kamaşıp büyülenen alçaklara karşı sözel taşkınlığa değin götürmüştü. "Aptallıklarını bizlere yutturuyorsun Giovanni Baglione." Bu sözleri yazdıktan tam yirmi yıl sonra, Gentileschi'nin berbat ortalama niteliğine -eski düşmanı- karşı başkaldırısı, ana kraliçenin çevresindekilerin öfkesini üzerine çekti.

1625 yılının Mayıs ayında, Marie de Medicis'nin maiyetindekilerin verdiği sıkıntı, Rubens'in varlığı ve Baglione'nin yapıtlarının gösterdiği olağanüstü basan, Luxembourg Sarayı'nın havasını, Gentileschi ve üç oğlu için solunmaz duruma getirmişti. Orazio bir yandan da Buck-hingham Dükü'nün önerilerine kulak verir oldu. Buckingham Dükü de 1625 yılı ilkyazında Paris'te bulunuyordu. İngiltere Kralı'nın favorisi olan Marie de Medicis'nin küçük kızı olan ve İngiltere Kralı I. Charles'ın vekillik aracılığıyla evlendiği Henriette-Marie'yi karşılamaya Paris'e, geldiğinde genç kraliçeyi Britanya Adasına götürmeden önce bu şen şakrak dük, sarayın gözünü kamaştırmanın, Anne d'Autriche'ü sevmenin ve Fransa tarafından

kendisine birkaç tuvalin armağan edilmesinin yollarını arayacaktı. Her şeye karşın Richelieu, ona, Lajacon-de'u vermeye yanaşmıyordu, bu tavır, Buckingham'ın canını sıktı. O da XIII.Louis'nin en iyi sanatçılarını elinden çaldı. Önce Rubens'e antika koleksiyonunu satın almayı önerdi; sonra ona, portresinin çok sayıda yeniden yapımını ısmarladı. Gentileschi'den iki tablo satın almıştı, bunlar birkaç yıl önce başkalarının siparişi olan tabloların aynıydı. Ayrıca ona yepyeni ufuklar gösterdi. Londra'ya onunla birlikte gelme-si gerekirmiş! Fransa'dan İngiltere'ye yolculuğun masrafları ve oğullarının yol parasını da o, ödeyecekti, Buckingham'ın mülkü olan York House sahasında bir ev verilecek ve dükün emrindekiler dört bin sterlin kadar bir paraya evi döşeyeceklerdi ki bu, servet sahibi bir İngiliz

370

> j

Lordun yıllık geliri demekti. Küçük oğlu Marco, Buckingham'ın eşi "Düşes Kate"nin hizmetine acemi er olarak girecekti: bu da delikanlı açısından yüksek düzeyde bir deneyim demek oluyordu. Ona, yani Gen-tileschi'ye gelince, kraldan yıllık yüz lira alacaktı, buna İngiltere Kralı'nın ve Buckingham Dükü'nün ısmarladıkları tabloların bedeli de eklenecekti. Pisa'lı bu sanatçı oğlunun, Croce Sokağı'nın ressamını ve tecavüze uğramış, onurunu yitirmiş bir kızın, sürgünlere gitmek zorunda bıraktığı bir adamın kaderinin büyük yengisinin rövanşı olacaktı.

Ya İngiltere? Bütün büyük İtalyan ressamların sistematik olarak İngiltere'nin önerilerini geri çevirdiklerini çok iyi biliyordu Gentileschi. Bunun, adayı saran puslu, havayla bir ilgisi yoktu! Evet, herkes -Gu-erchin, Guido Reni- sapkınların ülkesinde çalışmak için deniz aşırı yolculuktan vazgeçmiş, papa karşıtı olan bir hükümdarın ve bakanının ağır sulandıran tekliflerine direnmişlerdi. Buckingham Dükü'nün, Gentileschi'yi Londra'ya, kendisi için çalışmaya getirmedeki yoğun ısrarı bundandı. Zengin, yakışıklı Buckingham, görevlendirdiği ajanının, sanat pazarlarında bütün prenslerin elli

yılda biriktirdikleri usta ressamların tuvallerinin, dükün beş yıl gibi bir zamanda satın aldığı yineleyip durduğu -dört yüze yakın tablo- bu ateşli koleksiyoncu, eli açıklığı karşısında direnilmesine hiç alışıık değildi. Ama yine de çağdaş sanatçılar onun davetlerini geri çevirmiyorlardı.

1626 yazı boyunca, Londra-Paris arasındaki ilişkilerin bozulmaya yüz tuttuğu sıralar, Fransa'da görevli İngiliz diplomatlar Gentileschi'nin yanına, dükün isteğini yineleme göreviyle geldiler.

Karar veremeyen Orazio sessizce dinliyor ve açık artırmada fiyatını yükseltiyordu! Ana kraliçenin tablolarına duyduğu hayranlık ve coşku soğumuştı kuşkusuz; ama nice zorluklarla ele geçirdiği bu İtalyanı, İngiliz şatolarına kaptırmayacaktı. Yeter ki Gentileschi, alıp satmaya yarayan para yerine geçmesin; ya da kendisi rüşvetin ta kendisi olmasın... Evet, belki de Henriette-Marie'nin ısrarlarına dayanamayıp, Char-

371

leş, Buckingham'ın daha önce koruduğu şu rahibi -saray papazını- Londra'ya getirirdi.

Evet, ressam ve günah çıkartıcı papaz, ustalığı iki ay içinde, Londra hapishanelerinde tutuklu yetmiş Fransız rahibin serbest bırakılmasını ve Katoliklerin İngiltere Sarayı'na dönmesini sağlayacak olan olağanüstü görevli büyükelçi, mareşal Bassompierre ile birlikte Londra'ya gelmişlerdi. Kaleme aldığı özyaşamöyküsünde mareşal, görevindeki başarısını şöyle anlatmaktadır:

"21 Kasım 1626'da, Danimarka Büyükelçisi'ne veda ettim. Sonra Buckingham Dükü, Suffolk Kontu, Kont Caryle, Kont Montaigu [...] ve Gentileschi [...] akşam yemeğinden sonra [...] hep birden kraliçeyle sarayında görüşmeye gittik [...]."

Hampton Court Sarayı'nın avlularının gri renkteki uçsuz bucaksız taş örtüsü üzerine akşam karanlığı çökmekteydi; VIII. Henri'ye ait, bin odalı ve yabancı elçilerin "kır villası" diye nitelemekte inat ettikleri bir saraydı burası. Londra'nın on iki mil uzağında yer alan sarayın tuğladan yapılmış binaları, Thames Nehri kıyısında, kırmızı bacalar

ormanı gibi göğe yükseliyordu. Mazgalları, kuleleri ve çatıları, avlunun her bir köşesinde yakılan ateşlerden ve bacalardan yükselen koyu bir duman tabakası basmıştı. Burası İngiltere'nin en temiz yerlerinden biri olmasına karşın, nehirde yükselen buharın ve aralık ayının dondurucu neminin de etkisiyle duman kokusu insanın genzini yakıyordu. Avluları birbirine bağlayan kemerli kapılar ardında birbirine sokularak yürüyen, saraydan en son çıkanların aceleci ayak sesleri iştiliyordu. Bu saatte kimse birbirini selamlamak zahmetine katlanmazdı. Ama kulağa müzik gibi gelen bir ses, yoldan geçen birini durduruyordu. İtalyanca sesleniyordu:

372

- Acaba siz ünlü Sinyor Lanier mi siziz?

- Ta kendisi!

Hava akımının ortasında, Base Court'da karşılaşan iki adamın pelerinlerini de rüzgâr şişiriyordu.

- Şu İtalya'yı çok iyi bilen, kralın kilisesinde ki müzik hocası?

- Ve İtalya'ya geri dönmek isteyen! diye cesurca yanıt verdi İngiliz olan, çok iyi konuştuğu Toscana lehçesini kullanmaktan mutluluk duyuyordu.

- Ne zaman dönüyorsunuz? diye ısrarla sordu İtalyan. Sevimli bir hali vardı.

- Majestelerinin hizmeti için, en kısa sürede! Kiminle müşerref oluyorum Beyefendi?

İtalyan, şapkasını çıkarıp üç hareketle selamladı.

!

- Fransa'da, Ana Kraliçenin naçizane ressamı efendim... ';>;--:',' •• Şapkası taşlan süpürdü.

- ... Majesteleri İngiltere Kralı I. Charles ve Monsenyör Buckingham Dükü'nün.

Öteki hiç duraksamadı.

- Ünlü üstadım Orazio Gentileschi! Sizinle tanışmaktan ne kadar memnun oldum efendim...

- Ben de öyle Sinyor Lanier. Majestelerinin huzurunda bu akşam şarkınızı dinledim... Sizin gibi her konuda yetenekli bir centilmenle karşılaşmak öylesine ender bir durum ki!

Nickolas Lanier'nin Fransız asıllı büyükbabası, Kraliçe Elizabeth'in müzisyenydi. 1561'den beri, Lanier'lerin çok kalabalık ailesi, İngiltere Sarayı'nın konserlerine en büyük şarkıcıları, en iyi lavta çalgıcılarını çıkarmıştır. Venedik asıllı bir hanım olan Nickolas'nın annesi de yarım yüzyıldır Londra'ya yerleşmiş, ünlü bir müzisyen aileden geliyordu. Lanier ise bütün bir vürtioz kuşağında, en parlak viyolacı olarak görülüyordu. Nicholas Lanier İngiltere'ye İtalyan şarkısını, "melodinin söz

373

üslûbunu", "recitatif stili" getirmişti, Floransa'da Francesca Caccini'nin söylediği, Venedik'te Monteverdi'nin bestelerinde kullandığı gibi... Sanat anlayışının yanı sıra saray ortamındaki rahatlığında ona bütün İtalya saraylarının kapılarını açmaktaydı. Ama o, müzik delisi prenslerin başlarını döndürmekle yetinmiyordu. Zevk olsun diye, canı öyle istediği için, bu beylerin portrelerini yapıyordu ve tablo koleksiyonlarıyla bir uzman gibi tutkuyla ilgileniyordu. Nickolas Lanier, I. Charles'ın, Buckingham Dükü'nün ve Arundel Kontu'nun -krallığın en yetkili üç kişisi- antik heykeller ve ustaların tuvallerinin peşi sıra koşan, dahası ele geçirmek için Avrupa anakarasına yollanan uzmanlar grubundandı. İtalya'yı ve aynı biçimde Yunanistan'la Türkiye'nin dört bir köşesini dolaşan bu ajanlar, aynı meşen adına birlikte veya rakip mesenler için rakip olarak çalışıyorlardı. Sahip oldukları konum ve kredileri onlara aynı zamanda sınırsız güç sağlıyordu. Bu altı kadar insanın seçimi bütün Avrupa'nın beğeni anlayışını etkiliyordu. Bu baskı Orazio'yu deli ediyordu. Onun gözünde, İngiltere'ye getirilen bazı yapıtlar bu işe yatırılan paraya değmezdi. Daha Londra'ya gelir gelmez yüksek sesle ve etkileyici bir biçimde düşüncesini açıklamıştı. Eleştirilerinin bedelini, yapıt seçimini beğenmediği Buckingham Dükü'nün koleksiyonunu gözeten, koruyucu görevlisiyle arasının açılması

biçimde ödüyordu. Bu adam her gün biraz daha düşman oluyordu Gentileschi'ye. Dükün ve kralın yanında iyi bir yeri olan bu kişi, sistematik biçimde Gentileschi'nin çalışmasını yererek, tablolarını küçümseyerek, Majestelerinin hiç gereksinmesi olmayan bu İtalyanı geri göndermesi için dolaplar çevirerek, dişe diş bir karşılık veriyordu. Bu tür saldırılara karşı koyabilmek için, Orazio sanat pazarında öteki bazı ajanların desteğini almak ve Londra'da bulunan tüm İtalyan resim meraklılarının sempatisini kazanmak zorundaydı, resim konusundaki zevki, sarayda eşsiz sayılan Nicholas Lanier, kuşkusuz karşısına çıkabilecek en iyi ortak olacaktı: Raslantı onları karşı karşıya

374

getirmişti.

- Oho Bayım, asıl ben sizin yeteneğinize olan saygımı anlatmam gerektiğini düşünüyorum... Sonra, kızınıza da büyük hayranlığım vardır!

- Kızım mı?.. Heyecandan birden yüzünün biçimi değişti ressamın; zaman cılız bedenini yaşlandıramamıştı. Thames'ten esen rüzgâra vermişti kısa boyunu, bu haliyle ele avuca sığmaz bir çocuk gibi gözüküyordu.

Delikanlılık çağından beri, hiç yaşını belli etmezdi. Bugün altmış üç yaşındaydı ve sağlığı yerindeydi. Bakışları eskiden olduğu gibi ateşliydi; bu öylesine koyu kırmızı bir ateşti ki, içinde canlılık, yoğunluk, gençlik tutkusu barındırıyordu...

Ama yine de değişmişti Orazio Gentileschi.

Karşılaştığı kişide artık aynı izlenimi uyandıramıyor, aynı izi bırakmıyordu.

Özelliği olmayan, şu kişilerdendi: ne yakışıklı, ne çirkin; fark edilmeden yanından geçilip gidelen biri olmuştu hep. Bugün, ağırlığını koyuyordu işte. Toplum içindeki yeri, önemli zatlarla arkadaşlık etmesi, ona böylesi yaşlı bir centilmen, oturaklı biri havasını katmada etkili olmuştu.

Ne pahalı kumaşlardan elbise giyiyor, ne aşırı kibarlık gösteriyor, ama sade bir tarzda, dış görünüşüne özen gösteriyor. İngiliz saray adamlarının pek çoğunda görüldüğü gibi, o da yakasına abartılı kurdeleler, danteller, iğneler takıyordu. Kraliçe Marie de Medicis, Paris'i İtalya'ya çevirmişti. Paris'teki İtalyanlar da Fransız inceliği ve zerafetine şaşıyorlardı. Palais -Royal Mahallesine yerleşmiş olan Napoli li ünlü bir şair olan süvari Marino, Paris'te erkeklerin, kadınların dantellerini ve giyim konusundaki görkemlerini ellerinden aldıklarını yazıyordu. Soğuk havalarda gömlekle gezerlermiş. En büyük havaları da jileyi gömleğin altına giymeleriymiş. Ahırda bekleyen atları olmadığı halde, hat-

.. ." 375

ta ata binmeyi bile bilmedikleri halde, çizmeler ve mahmuzlarla dolaşırlarmış. "Sanırım bu nedenle, Galyalı horozdan söz ediliyor diye alay ederek bir sonuca varıyordu İtalyan şair, papağan deselermiş daha iyi olurmuş, zira çoğu tepeden tırnağa renklere bürünmüş, hepsi de sanki birer kardinal gibi parlak renkli giysiler içindeymiş kısacası, bir ressamın paleti gibiymişler..."

Her ne kadar siyah hırkasını, alacalı bulacak, dize kadar inen kısa pantolonunu değiştirmeye cesaret edememişse de, Orazio bu renkli dünyadan, hepten özgür bıraktığı zerafeti edinmişti. Paris'teki öteki bütün İtalyanlardan daha ileri giderek XIII. Louis Sarayı'ndaki estetik anlayışını benimsemişti. Her zaman düşünmemiş midir zaten kumaşların zenginliğine zenginlik katmayı, tonlardaki inceliği? İdeal güzellik arayışı, onun işinin, gayret ve çabalarının tam merkezinde yer almıyor mıydı? Son kırk yıl boyunca, tablolarının dekoratif görkemi, resmini !| yaptığı kişinin kaba sabalığı ile sert biçimde tam bir kontrast oluşturmuştu; yaratısındaki uyum, incelik, güzellik, davranışlarda ise şiddet ve kabalık. Ama 1626 yılının bu Aralık gecesi, sanatçıyı resminden ayıran o büyük uçurum en son kertesine ulaşmış gibiydi. Hampton Court Sarayı'nda, samur kürküne sarıyan yaşlı centilmenin resmi kadar kendisi de, elinde manşonu ve yüzüne

takındığı maskesiyle, saray | dünyasına ve krallar arasına büyük bir içtenlikle katılmaktaydı.

- Demek kızımı tanıyorsunuz... diye yineledi tepeden bakarak. Onun hoşuna gitmek isteyen İngiliz, canlı biçimde sözleri birbiri ardıma sıraladı:

- Bayım, hiçbir yabancı, kızınızı görme arzusu taşımadan Roma'yı gezmeyi aklından bile geçirmez. Atölyesine kabul edilmek ise sanat se- J verier için, Roma Colosium'unu gezmek kadar birincil önem taşır...

Artemisia'ya övgüler dizilmesini duymak ona her zaman aynı heyecanı duyumsatıyordu. Yanılmıyordu. Kızı sözünü tutuyordu... Zaman ve uzaklık hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Artemisia hep onun bir uzantı-

376

sı ve benzeri -kızı, sevgili kızı- olarak kalıyordu... Onun başarılarından söz edilirken ne gurur, ne sevinç, ne de hayranlık duyuyordu!

- Cenova, Venedik, Mantova, bütün İtalya onun yeteneğinden söz ediyor, diyerek daha da bastırıyordu Nicholas Lanier.

Bu sözlerin uyandırdığı sarsıntı müzisyenin gözünden kaçmadı. Kendince yorumlayarak şöyle dedi:

- Sanırım size yeni bir şey söylemiyorum... Fransız ressamların Roma'dan getirdikleri güzel deseni, siz de beğendiniz, Dumontier le Neveu'nün elinden, Artemisia'nın eli fırçayı tutarken. Onu, Signora'nın elinin resmini yaparken gördüm. Noel'de, Yıldönümü Kutlama-ları'nın yapıldığı yıl...

Evet, Orazio Gentileschi kızıyla gurur duyuyordu. Ama İngilizin kösnüllüğü, coşkuya kapılışı onu kaçınılmaz olarak yüreklendiriyordu. Ötekisi konuşmasını sürdürürken suratını astı:

- Jerome David'in, Artemisia'nın yaptığı kendi portresine göre işlediği ağaç gravürlerden var mı sizde? Ben gravürün hazırlık aşamasındayken kullandığı karalamalardan birini ele geçirebildim, çok ince bir iş, ama plak tahtaya uygun değil. Buna karşın, Alman

gümüş işlemecilerinin kızınızın onuruna bastıkları madalyonu beraberimde getirmek mutluluğuna eriştim... o soylu yüzü profilden verilmiş, Latince yazılarla çevrili, güzel yazılar. Size de göstermeme izin verir miydiniz? Senyör Gentileschi, bütün şairlerin 'dünyanın sekizinci harikası' gibi değerlendirdikleri bir varlık yaratmışsınız siz! "Bu ne diye karışıyor?" diye geçirdi kafasından. "O, yani Gentileschi, şarkı veya dansla uğraşıyor muydu hiç? Kuşkusuz, güzel konuşuyor ve övgüler düzüyordu ve İtalyancayı yetkin biçimde kullanıyordu; ama, resime ne diye burnunu sokuyordu? Bilgilerini sergileyişi, konuşurken saydığı sanatçı adları..." Bu müzisyen, resamlara bıraksın resi-mi! Viyolasının sesiyle, vurgusuyla, çok iyi çaldığı söylenen, kimselerin çalamayacağı kadar iyi çaladığı viyolasıyla, varsın kralların kulaklarını

377

rahatlatsın! Çok iyi olur! Ama bir daha yineleyeyim; herkes kendi işini yapmalı."

- İyi bir uzman olduğunuz söyleniyor, ünlüsünüz Sinyor Lanier, dedi birden soğuk bir ses tonuyla. Majestelerinin hesabına Roma' dan getirdiğiniz resimleri gördüm. Sonra satın aldığınız Guerchin' n tabloları var... Madem kızım söylediğiniz kadar ünlü bir ressam, neden onun elinden çıkma bir yapıt seçmediniz?

- Ah ne yazık, Artemisia benim satın alamayacağım kadar pahalı! Majesteleri bugün bana açmış olduğu kredileri o zaman açmamıştı... Kızınız sadece Papa'ya, onun yeğenlerine ve onların kâtiplerine çalışıyor.

- Kuşkusuz, Kardinal Francesco ve Süvari del Pozzo' dan söz etmek istiyorsunuz, diye sözünü kesti Orazio, kendisinin de güçlü arkadaşları olduğunu göstermeye çalışıyordu. Onları Paris' te elçilik yaptıkları sırada tanıdım. Savaşı konuştuğumuzu itiraf etmeliyim, kızımın ye-teneginden çok savaşı! O halde. Demek bir kez daha Roma'ya gitmek için hazırlanıyorsunuz.

-Venedik'e.

— O zaman kızımı görmeyecek misiniz?

— Eğer Sinyora Artemisia beni kabul etme lütfunda bulunursa, nerede olursam olayım, gidip onu görürüm. Ayrıca, Majestelerinin yüksek makamını daha da zenginleştirecek olan başyapıtlar almayı deneyeceğim bu kez ondan... Acaba burada, sizin yanınızda çalışması için davette bulunsam, onu kabul etmesi için ikna edebilir miydiniz?

Orazio'da bu adama karşı birden ortaya çıkan tepki nereden geliyordu böyle? Bu Lanier denen adam Artemisia'nın tablolarını satın almayı düşünüyor, onu İngiltere'ye davet ediyordu, onu, neredeyse kralın ressamıyla aynı düzeye yerleştiriyordu, Orazio'ya, evet ona, bu karşılaştırmaya boyun eğdirtiyordu... Bu kendini beğenmiş budala, Artemisia'ya bu kadar yakın mıydı, bunu mu anıştırıyordu? Orazio onu, şöyle

378

i

daha bir dikkatle yüzüne uzun uzun bakarak süzdü. Nicholas Lanier kırk yaşında olmalıydı... Yakışıklıydı... Açık ten, kıvrık kaşan, sarışın, saçla, sakal. Gözleri açık renkli ve bakışı sertti. Bıyıklarının ve çene sakalının altında dudakları sımsıkı kapalı, haris ağzının yılan kavi çizgisi obur ve şehvetli biri olduğunu düşündürüyor-du. Yüzündeki daim belli belirsiz bir alaycı ifade, heyecanlı da olsa, birilerini övüyor da olsa, şöyle baştan çıkarıcı havasını da eksik etmeyen bir yakıcılıkla ele veriyordu kendini. Bir eli hafifçe kılıcının kabzasını kavramış, ötekisiyle şapkasını ve pelerinin eteğini tutuyordu. Beyaz, kırmızı ve siyah renklere bürünmüştü; enli çizgileriyle kabarıp kol ağızlarıyla, üstündeki ipekli kumaş ve gece karanlığında pareler veriyordu. Bu kol kapakları -bu çizgiler, bu renkler- birdenbire Orazio'nun zihninde başka bir görüntüyü gerekete geçirdi: Agostino Tas-si, Quirinal Sarayı'nın tavanında dolaşırken!..

İşte o an Orazio bir sezgiye kapıldı: Tam karşısında Artemisia'nın aşığı vardı! Bu birden beliren kesinlik, bulantıya benzer bir acı uyandırdı onda... Geçmiş yineleniyordu tıpkısı tıpkısına... Artemisia

bir başkasına aitti! Bu İngiliz, bu sapkın mezhepli herif, evlâdının ruhunu dağlıyor, bedenini kirletiyordu. Şeytanın teki olan Tassi'ye verdiği gibi, kendini ona veriyordu demek ki... Bütün bunlar birden her şeyi açıklıyordu: İngilizin, kızının sanatına duyduğu ilgi, coşku; ve kuşkusuz çok abartılı bir hayranlık gibi karşıladığı bu coşku karşısında Ora-zio'nun kapıldığı güvensizlik duygusu...

O sırada Orazio Gentileschi kendi yapıtı Artemis'in Eli adlı tablosunu bekleyen tehditi unutmuştu. Sanatçı kaygısıyla babalık kaygısını karıştırarak, korkuyu yokluyordu -Floransa'da kendi tablosuna tıpatıp benzeyen bir çalışma önünde kızının atölyesinde duyduğu korku; ama bütününü onun görünümüne yabancı, düşüncelerine ve araştırmalarına özünde derinlemesine ters düşen bir korku bu... Geriye sadece en yakını, en çok sevdiği kadını kaybetmiş olmanın v 379

acısı kalıyor. 1612 yılının Mart ayında, Giovan Battista Stiattesi'nin del Moro Hanı'nda konuşurken evlâdının en iyi arkadaşıyla birlikte kendisine ihanetlerini ona ilettiğini açıkladığı akşamdan beridir o acı öylece duruyordu. Bir kez daha, kıskançlık onda kızını reddetmek, ama aynı zamanda da ona olabildiğince sımsıkı bağlanma duygularını uyandırınıyordu.

- Ya damadım? diye sordu hiç çekinmeden.

- Sinyora'nın kocası artık ailesiyle birlikte değil. , .-,'. • : '-
Öldümü? ...••;'•. ;' ,,, , -Kayboldu...

. •: -Artemisia ondan kurtulmuş olacak...

- Kızınızla dertleşmedim, ama başına gelenler konusunda, Ro-ma'da söylenenleri size aktarabilirim.

- Peki, neler söyleniyor ki Roma'da?

- Damadınızın dört yıl önce ortadan kayboldu. Yargıyla başı derde girmiş... Birkaç arkadaşıyla yarışarak, kapısının önüne yerleşen bir İspanyol turne grubunu katletmiş sanırım. Papa'nın uzlaştırmaya çaba- ;j; ladığı bir ulusu temsil eden kişilerle kavgaya girişmenin hiç zamanı değilmiş. İşte tam bildiklerim bunlar.

- Kızım öldürtmüştür!

Nicholas Lanier'nin eli kılıcının kabzasında kasıldı. Buz gibi bir ba-J kışla Orazio'nun yüzüne baktı.

- Görüyorum ki Bayım, kızınızın onuru söz konusu olduğunda, her zaman düşünmeden suçluyorsunuz onu... Eğer onun babası ve < kralın hizmetinde biri olmasaydınız, bunu düzeltmenizi isteyecektim s sizden.

- Hiç gerek yok Sinyor Lanier; özür diliyorum sizden, lütfen bağış-1 lama lütfunu gösteriniz. Görüyorsunuz işte, ben -ben ve kızım- öyle | bir toplumdan geliyoruz ki, orada hançer ve fırça aynı eller tarafından ş

- Dikkat edin de hepsi orada bir arada olsunlar her zaman! İyi dileklerinizi kabul ediniz Bayım.

iki erkek birbirlerini kuru bir biçimde selamladılar ve yollarına gittiler.

Saat kulesinin altında Orazio son bir kez arkasına baktı; sezgileri onu yanıltmamıştı. Kızını bu İngiliz'e, Nicholas Lanier'ye, İngiltere Kra- lı'nın müzik hocası ve yine kralın, İtalya pazarındaki sanat ajanı olan adama bağlayan bağı takdir ettiği doğruyd.

Gentileschi'nin düşünmek bile istemediği şey şuydu: Hampton Court'dan iki bin kilometre uzakta, Artemisia bavullarını topluyor ve kendisini çağırın Lanier'ye gidiyordu. Venedik'e. Ve ikisi birlikte, resim tarihinin en büyük işine el atacaktı.

380

il

38i1, '*

29

Roma, Cenova ve Venedik Yollarında

1626 Yılı Kış Aylarında

Yol kıyısını izleyerek giden siyah, atlı arabada, basamağın karışısındaki sıraya oturmuş küçük kız, karşındaki kadın yolcuyu inceliyordu. Annesiydi bu kadın. Elindeki kâğıda çizilmiş yüzüne, ışığın oynadığı şakaklarına, güneşin vurduğu alına bakıyordu... Kâğıdın üzerinde, genel çizgilerle koşturup duran şu dolgun ve sinirli

el. Artemisia'nın eli. Araba sarsıldığında başı da sallanan küçük kız bu elini niye hiç titremediğini, işinde hiçbir zaman yanılmadığını sorup duruyordu kendi kendine. Yolculukta kullandığı yazı takımını ve annesinin yataylaması-na yerleştirip sabitlediği aynayı en ince ayrıntılarına dek gözden geçiriyordu. Sanatçı, her başını kaldırıpta kendini aynada izleyebiliyordu. Dokuz yaşında olan Prudenzia, ev ortamının bütün gizlerini biliyordu, Artemisia Gentileschi'nin yaptığı kendi portrelerinin çok çok fazla para getirdiğini, yağmur gibi para yağdığını biliyordu. Cenova'dan, Napoli ve Venedik'ten mektuplar, hep aynı mektuplar geliyordu. Küçük kız bunlara yanıt vermeden önce yüksek sesle okurdu. "Kendi ellerinizle yaptığınız yüzünüzün resmini bana gönderme lütfunu gösterin ne olur" diye yazıyor koleksiyoncular. "Ben de sizi, yeteneğinizi kutlayıp, adınızı yayayım. Bu portrelerin bir kadın tarafından yapıldığına inanmayanlar var, siz de anımsıyor musunuz? Sizin Saint Jean-Baptiste'i

382

çok iyi tanıdığım beylere gösterdim de kimseleri inandıramadım. Oysa siz kendi portrenizi gönderirseniz tartışmaya gerek kalmaz. Güzel yüzünüz ünlü kişilerle birlikte galerimde yerini alacak... Bana gelince, ben de iki harikaya aynı anda sahip olacağım: Kadın ve kendi yapıtı. İki harika: Sanatçı ve tablosu."

Küçük kız hâlâ inceliyordu, bir yandan da eğer bir gün kendisine sipariş ederlerse annesini nasıl göstermesi gerektiğini soruyordu kendi kendine. Hiç kuşkusuz, aynadaki görüntüsünü değil! Bu ters yansıda burun delikleri daha da açık, çenesi daha basık gözüküyordu... Neyse, zaten onun resmini yapmayacaktı kız! Doğrudan renk kütleleri halinde tuvale aktaracaktı... Beyaz cildi, kıpkırmızı dudakları...

Annesi siyah bir yelek, aynı renkten fay kumaştan geniş bir etek giymişti, yırtmaçlı uzun kollar; yas giysisi demek için ne varsa, ama küçük kız bu haliyle herkesi kandırdığını biliyordu -bir eş, bir baba ya da kardeş yokluğunda yolculuk boyunca toplumsal bir belge gibi, bir aklanma mesajıydı verilmek istenen. Bazı durumlarda, Artemisia'nın

takındığı bu dul kadın ağırbaşlılığını, saçlarının kabarık taşkınlığı, yanaklarına ve kaşlarına dek inen kızıl kahve saç tutamları yalanlamaktaydı. Ensesinde başıboş bırakılan birkaç tutam saç, koyu kırmızı plili geniş yakası tarafından neredeyse yutulmuştu. Beyaz yakalar ve Floransa Sa-rayı'nın akıllı uslu dantelleri yok artık! Bundan böyle omuz genişliğince yayılan bir yaka, bütün omuzu, sırtı kapatıyor, yüzü, öylesine yukarıda gösteriyordu ki, sanki baş, kanlı bir tepsiye konmuş gibi gözüküyordu. Sonuç mükemmeldi ama! Artemisia, işe dalmadığı zamanlar, gökyüzüne dönük alnı, bakışları ve çenesi ışığı kendine çekerekdi. Kırmızı danteller arasından çıkan elleri daha solgun, daha uzun, parmakları, elbisesinin siyah fonu üzerinde daha uzun gibi gözükürdü. Kumaşlara düşkünlüğünü babasından alan Prudenzia yine de Artemisia'nın abartılı giysilerinden nefret ediyordu. Kıtır kıtır öten ve onu annesinin yumuşacıklığından uzak tutan şu eteklerden ve bütün bakışla-

383
n üstüne çeken şu kan renginden nefret ediyordu. :
Ailesinin başarısından dolayı gurur duyuyordu küçük kız. Artemisia'nın yapıtının aralarındaki içtenliği ortadan kaldırışını Prudenzia zorluk çekmeden kabul ediyordu; ama öteki tüm müdahale biçimlerine lanetler okuyordu. Resim çocuk içinde her şeyin üstündeydi: Annesinin ve sevgilerinin resmi.
Küçük kız ani bir kararla yerinden kalktı, karşı sırada oturan ve işini yaparken hep ona gülümseyen Artemisia'nın omuzuna abandı. Başını kaldırdığında, çocuk gözlemini sürdürüyordu: annesinin kaşları düzdü, gözü -badem gözü- öylesine aralık, dolgundu ki, üst gözkapagının eti, kirpiklerinin çıktığı yerde ışıqla işlenmiş gibiydi, kirpikleri ışıqla oraya yapıştırılmış sanki... Yanakların eğirimi burun kanatlarına gölge salmakta. Yandan bakıldığında burun kısa ama hafif kabarık. Ya çenesi? Yuvarlak, küçük bir çene, ağza çok yakın. Çocuk o an göremiyor, ama biliyordu. Çeneyle ağız arasında bir gamze olacaktı. Prudenzia'nın özenle ayrıntılarını yakaladığı annesinin her yüz çizgisine gösterdiği yoğun ilgi, Artemisia'nın

dikkatini çekti sonunda. — Ne yapıyorsun? diye sordu gülümseyerek.

- Kafamdan senin resmini yapıyorum.

Anne kalemini bir kenara koydu ve kolunu onun omuzuna doladı, ona sarıldı.

- Peki ne görüyorsun?

- Gözlerinde halkalar olduğunu görüyorum... Yorgun halini görüyorum... Çok fazla çalıştığını.

Artemisia yeniden gülümsedi, kâğıdını katladı, yazı takımını kapattı. Çocuğunu yanbaşımda görmekten, onun okşamalarını duyumsamaktan bedensel bir zevk alırdı, onun sorularını dinlemek, eleştirilerini almak ve sıklıkla da tavsiyelerine kulak vermekten ruhsal bir rahatlama duyardı. Küçük Prudenzia ötekinden daha yaramaz değildi ve en az onun kadar koruyucuydu. Hayatı, annesine sahip çıkmak ve onu

384

korumayı istemekle geçti. Ama, kimseler, Artemisia Gentileschi'nin herhangi bir zayıflığından kuşku duyamaz, kimseler onda en ufak bir hafiflik belirtisi göremezdi. Otuz üç yaşında, güzelliğinin tüm görkemi ve parıltısı içerisinde kadın ve sanatçı olmanın doruğunda, görkem içinde, çevresine ışıık saçıyordu. Artemisia'da bunun bilincindeydi. Uzun boylu, güçlü, iri yarı haliyle her yanından sağık fıskırıyordu ve kızının olduğu kadar başkalarının gözünde de gücün ve cinselliğın görüngüsü, simgesiydi bir anlamda. Coşkusu, neşesi, çıkışlarındaki acelecilik, tükenmek bilmeyen entelektüel merakı; ondaki her şey baştan çıkarıcıydı. Kızı da -çevresindeki herkes gibi- onun büyüüne kapılıyordu. Ama Prudenzia'da hayranlığa karışan bir tür korku vardı. Annesinden değil, ona bir şey olmasından korkuyordu. Artemisia'nın başına bir felaket gelecek duygusu, "bir tehlike hep peşinde" duygusu, bu kaygı duygusu kızcağızın sevgisine renk katıyordu.

Artemisia da benzer sıkıntıları Prudenzia için duymaktaydı. Ama olay daha doğaldı onda: Öteki üç evladını kaybetmesi, haklı olarak

ona daha da kötü şeyleri düşündürüyordu. Ne olursa olsun, anne ve çocuk birbirlerine sevgi duyuyorlardı. XVII. yüzyıl başında, bu ender görülür bir durumdu. Aynı çıkışları yapıyor, aynı sıkıntıyı paylaşıyorlardı. Ama yine de anne-kız birbirlerine benzemiyorlardı. Zarif ve kırılgan olan Prudenzia, babasından, uyuşuk, gevşek tavırları, işin kolayına kaçma duygusunu ve durgun hallerini almıştı. Artemisia ona resim yapmayı, çizmeyi öğretmeye kalkıştığında, onu -Ora-zio'un kendisine yaptığı gibi- Roma'da ustalarla haşır neşir olabileceği bütün yerlere götürse bile, Prudenzia resim için özel bir çaba göstermiyordu. İyi resim yapıyordu; ama tutkuyla yapmıyordu, annesinin direktiflerini onu kırmadan izliyordu, toz boya ları eziyor, yağ ları ağır ağır karıştırıyordu. Az buçuk bir bilgiyle de yetinmiyordu!.. Prudenzia büyük bir ressam ha olmuş, ha olmamış, umurunda bile değildi. Annesi nasıl olsa ona güzel bir gelecek hazırlamaktaydı... !!;;

385

Artemisia'nın, kendi başarılarından, fırçasının gücüyle elde ettiği bağımsızlığından ve sanat konusunda edindiği yüksek fikirlerden ne denli gurur duyduğunu ve başının döndüğünü artık Tanrı bilir. Artemisia kendisi için peşinde olduğu şeyi sürdürmekten öte bir şey istemiyordu... Satılan her tablo buna yarıyordu. Devam ettirmek, peşini bırakmamak... Daha da yükselmek. Ölçü duygusunu kaybetmek. Bütün sınırları kırmak. Hırsı sınır tanımıyordu. Bugün elde ettiği başarı, onun coşku nöbetlerinin kanıtıdır. Ama çocuğu için kolay bir yaşam düşünüyordu, daha doğarken üstlendiği onur, Prudenzia'yı kavgadan, kuşkudan, korku ve nefretten uzak tutacak bir yazgı. Kısacası, baba-kız Gentileschi'lerin çektikleri acılardan uzak kalmalıydı... Prudenzia müzik dersi almıştı, klavsen çalışıyordu, dua kitabını okuyordu, reverans yapmayı, bale adımlarına uymayı biliyordu. Nihayet çok güzel yazı yazıyordu ve Artemisia bundan büyük yarar sağlamaktaydı.

- Sana bakınca annem aklıma geliyor, diyordu kızına bazen. Tanrı sana onun layık olduğu, ama ondan esirgediği hayatı verecek.
- Ama o benden güzelmış, diyerek kırıyordu Artemisia'nın övgülerinden fazlasıyla hoşlanan Prudenzia.
- Canım benim, benim için senden daha güzel biri olamaz. — Onun kadar güzel mi? Onun kadar sevimli mi?
- Sevimye en çok değen kişi sensin.

İşte o zaman bir rahatlama gülümseyişi gelip geçiyordu Prudenzia'nın bakışlarında. Annesini dış dünyadan koparıp, kendisiyle birlikte atlı arabaların, içleri çuha kaplı yolcu bölmelerine kapatan bu tuf yolculuklara bayılıyordu. Artık ne kardinal evlerinde ziyafetler, ne elç ilklerde balolar ne de akademide, geçmek bilmeyen oturumlar vardı! Başı anasının göğsünde, bütününü ona dayanmış bu genç bedenin sıcaklığı ona bir huzur, hiçbir aşığının veremediği bir terk ediş duygusu

386

\

-şu sıralar âşıkklarının sayısı çoktu- veriyordu. Rüzgâr, biraz önce Prudenzia'nın -dışarıdan herhangi bir şey vurup dikkatlerini dağıtmasın diye- sımsıkı kapattığı perdeyi kaldırdığında, Artemisia, denizin üzerinde iyice alçakta, yusuvarlak ayı ayırmsıyordu. Yol boyunca kıyıda zeytin ağaçları, şemsiye gibi koca çamlar tüm dallarını açmışlardı: Bomboş, uçsuz bucaksız ıssız yerde kapkara çamlar...

Prudenzia uykuya dalmıştı. Artemisia üst üste attığı bacaklarını çözdü ve düşünceye daldı. Kızı yakında on yaşına basacaktı. Birkaç yıla kalmadan evlendirmek gerekecekti.

Anne, eteğinin altından bacaklarını uzattı ve hesapladı. Pierantonio'nun ortadan yok olmasından bu yana kazancının beşte birini Floransa'da bir bankaya drahoma fonu olarak yatınyordu. Dört yıllık tasarrufu ve Prudenzia'nın birlikteliği de eklenince miktar faizleriyle birlikte yükselecek ve neredeyse bin ecu olacaktı. Acelesi yoktu.

Artemisia şu melek kafasına, şu yuvarlak çehreye bakıyordu; düzenli soluğunu dinliyordu... Kendi eteğiyle aynı biçimde, gri, dokumlu kumaştan yaptırdığı tuvaleti, küçük kızın bedenine tam oturuyordu. Başının üstünde toplanan örgülü topuzları, gözyaşı biçiminde iki incinin titreştiği kulaklarını açıkta bırakıyordu. Prudenzia'nın düzgün yüz hatları, babasının yüzünü çağırıyordu.

Babası... Küçük kız acaba onu anımsıyor muydu? Dört yıldır Artemisia ondan haber alamıyordu. Hâlâ hayatta mıydı? Ne önemi vardı ki? "Defol! Tamam mı, defol!" diye bağırmıştı yüzüne Artemisia kaç kez. Roma'ya yerleşmeleri sırasında, -sessiz ve karamsar olan Pieranto-nio'nun işi gücü yoktu- Corso Sokağı'ndaki atölyeye kapatmıştı kendini, sonra içmeye başlamıştı. Sarhoşluğu kıskançlığını iyiden iyiye körüklemişti. Her yerde karısını izliyordu, her an ardındaydı; Artemisia bir tablo bedelini aldığı zaman, hemen kendi payını istemek için gizlendiği yerden çıkıyordu. Attık karısını dövmüyordu. Ama onun ve tu-

387

vallerinin üstündeki tehdit eden bakışları, en kötü dayaktan bile korkunçtu. Bazen de gözyaşlarına boğuluyordu Pierantonio, iki hıçkırık | arasında karısının ona zarar verdiğini ve bir gün ondan öcünü alacağını öne sürüyordu...

Artemisia içini çekti. Aslında ispanyollarla kapışması Pieranto- | nio'nun taşkınlığını, saldırganlığını göz önüne sermişti, bu da onun, Artemisia'nın işine gelmişti... Bu işin onu üzüp üzmediğini Tanrı bilir! Bir kez daha, adı, onun adı, kişiliğini, ününü lekelemiş oluyordu. Pierantonio tutuklanmıştı! Yakında Artemisia'nın kürek mahkûmu bir kocası olacaktı! Meşeni, korunmasını istediği, yeğen-kardinalin kâtibi süvari dal Pozzo nezdinde dava açarken, Artemisia kocasının zarar verdiği kişilerin, penceresinin altına gelerek gitar çalıp, bağıra çağıra "ressam hanıma" serenad yaptıklarını belirtmekten kaçındı... Boynuzlu... Bu kez Pierantonio boynuzlanmıştı ve bütün mahalle bunu biliyordu. Artemisia'nın gerçekte adını bile anımsayamadığı Kardinal Borgia'nın ^ avanesinden bu ispanyol Beyefendisiyle

ilişisini ne gibi bir ölçüsüz.. lük içinde, öğrenmiş oluyordu Pierantonio? Kuşkusuz onu -fazladan; bir kez daha- dei Serpen ti sokağına dek izlemişti. Artemisia bu sokakta özel kullanımı için ikinci elden iki oda kiralamıştı. Kocasına denize düşen yılanı sarılır niteliğinde duygular besliyordu. Ondan ayrılmak ölüm kalım sorunu olmuştu onun için.

Del Pozzo'dan -müşterilerinden kendisine en yakın olan adam- ; kendisini koruması altına almasını, işinde onu savunmasını ve ona huzur vermesini istemek ve bunu sağlamak kolay olmuştu.

Paralar sağlayarak, Pierantonio Stiattesi Bey'den ortalıkta gözük-1 memesi, çekip gitmesi "rica" edilmişti. Eğer Papalık Devletlerini ziya- J ret etme gibi bir hayali bir daha denerse, darağacı onu bekliyordu. Gü-| zel bir gelir kaynağı sağlanınca, Pierantonio boyun eğmişti: işini bili-J yordu.

Bu olaylar süresince kendi davranışlarından rahatsızlık duyduğu da J 388

olmuştu Artemisia'nın. Onu kimselerin istemediği bir dönemde, kendisine eş olarak alan bu genç adamın, onu Croce Sokağı cehenneminden kurtaran genç adamın hayali, belleğinde varlığını koruyordu. San Spiri-to in Sassia Kilisesi'nde, büyük tahta haçın önünde, Artemisia'nın yanı başında ayakta duran ilk kez gördüğü haliyle getiriyordu Pierantonio'yu gözünün önüne. Ama o adam yaşamıyordu artık, yoktu!

Yoğun bir çalışmayla geçen beş yıldan sonra, Artemisia papalık başkentini fethetmekle övünebilirdi. En çok kabul gören yüksek rütbeli papazların dairelerine gidiyordu. Kardinal Maurice de Savoie'nin konserlerine kabul edilen Accadeia dei Desiasi'deki oturumlara kabul edilen tek kadındı; inançsız aydınlar, bilginler, her çarşamba Monte Giordano'da bilim ve sanat alanındaki ilerlemeleri tartışmak için toplanırlardı... Peki ya şimdilerde?

Şu, onda yer eden işlevin tamamlanmışlığı duygusunun, sanatının devamı için tehlike oluşturduğunu, kendisiyle ilgili doygunluğun

yapıtını tükenmeyle karşı karşıya getirdiğini iç güdüsel olarak hissediyordu.

Peki ya şimdilerde? Evet, un elenmiş, elek duvara asılmıştı. Roma'da elde edebileceği her şeyi elde etmişti. Hattâ Agostino Tassi'yi bile yeniden görmüştü.

Artemisia, Corso Sokağı'na yerleşir yerleşmez, tüm Sanatçı Mahallesi onların buluşma sahnesini görmeyi bekler olmuştu. Her ikisi de aynı yerlere girip çıkıyorlardı. İkisinin de nalburu, çamaşırcısı, noteri birdi... Karşılaşma kaçınılmaz gibiydi. Papalık tahtına VIII. Urbain Barberini'nin seçildiğini, Kardinaller Meclisi'nin Roma içinde ve dışında ilan ettiği gün, İspanya Meydanı'ndaki müthiş kalabalığın içinde karşılaştılar. 6 Ağustos 1623 günüydü. Arabasının tekerleği bir an için yanındaki arabanın tekerleğine takılmış, kapı kapıya gelmişlerdi. Artemisia, yan arabadaki yolcu kadını hemen tanıdı: Sarışın, beyaz tenli, etine dolgun. Costanza, Agostino'nun baldızı! Artemisia'yı görünce

•

389

kendisini geriye attı. İşte o zaman, pencere karesinde Agostino'nun yüzü gözüksü. Artemisia, önceleri onun bütünüyle dazlak olmuş kafasını görünce şaşırırdı. Dazlaklık yüzüne daha ağır bir hava veriyor, güneş yanığı yanaklarını daha da dolgun gösteriyordu. Geri yanı, Agostino'nun ta kendisi. Arabaya gömülmüş, eskinin görkemi ile göğüs geçirip avunuyordu. İki sıra altın zincir vardı göğsünde. Kulağında da bir halka küpe.

Heyecandan o da mahvolmuştu; her ikisinin de ağır bakışları, geçmişi hatırlatır gibi bir ifade taşıyordu yalnızca. Kendini ilk toparlayan Artemisia oldu. Korktu. Yoksa Agostino ona yanaşacak mıydı? Yeniden takipler, saldırılar; onu pek çok üzdüğü o saldırgan yanıla boyun mu eğdirecek yine? Artemisia hiç kıpırdamadı. Ama ilk şaşkınlığını atlatan Agostino, buluşma işareti yaptı, Artemisia ona öyle bir bakışla baktı ki, yerine çakılı kaldı Agostino. Tek sözcük etmediği halde, ona hapisten henüz çıktığını; Corte Savella Hapishanesinin kapılarının onun için henüz açıldığını; rakiplerinin

açtığı ikinci bir ensest davasının -Cons-tanza ile yasal olmayan aşklarını yine ortalığa döken ve daha yükseğe, daha sıkıca asılmasına yol açacak olan- ve o davanın kötü biçimde sona erebileceğini, başını önüne eğmekle daha iyi edeceğini, kendisini tahrik etmeyip, sessiz kalmasının onun çıkarına olacağını hatırlatıyordu!

Sonuçta, skandallarla dolu geçen on yıl, Agostino Tassi'nin mesleğin ilerlemesini engellemişti. Roma'daki büyük aileler saraylarının dekorasyon işini yine ona veriyorlardı. Ama, artık Artemisia Gentilesco-hi'yi baştan çıkaracak veya küçük düşürecek konumda değildi. Her ikisi de karşılıklı bunu anladılar. Agostino Tassi'nin anısı ve korkusu Orazio'nun kızını kâbuslarla sarsamayacaktı artık. Evet, Roma'da tamamlaması gerekeni tamamlamıştı. Portreler, natüremortlar, tarihi tablolar, her türü denemiş, bütün engelleri başarıyla aşmıştı. "Peki ya şimdilerde?"

390

Başarı onu kendini taklit etmeye çağırıyordu. Kendi kompozisyonlarını yineliyor, renklerini, kendi ışığını kopya ediyordu... Eh, artık zamanı gelmişti!

1626 yılının kış aylarında Artemisia'mın papanın kentini bir süre için terk etmek, Noeli Cenova'da geçirmek ve ilkyazda, ta Venedik'e dek uzanmak için pek çok haklı nedeni vardı.

İlk neden, babasını ziyarete verdiği önem.

Duygularına gem vurmayan Artemisia, ki bu onun gerçek değerini ortaya koyuyordu, .babasıyla aynı adımlarla aynı hızda, dört nala başarıya doğru koşuyor olmaktan esrik halde, onunla sürekli ertelenen bu yüzleşmeyi yapmak istiyordu. Orazio'nun İtalya'da gerçekleştirdiği son yapıtları Venedik yolu üzerinde yer alıyordu. Baba Cenova'da ve kızı Roma'da, aynı anda sanatlarında aynı ustalığa eriştikleri söyleniyordu her yerde. Artemisia'ya ait tablolar, başka hiçbir ressamda olmadığı kadar, kadın bedeninin güzelliğini sergiliyor, Orazio'nunkiler ise erkek bedeninin anatomisinin çalışılmasında kendini bile aşıyordu. Li-gurie'de "Kızının Kollarında

Uyuyan Lut" başlıklı tablosunu yaptı, yürek sızlatan bir coşku seli yayılıyordu yapıttan... Cenova'da işte bu tabloyu ilk kez görebilirdi Artemisia: Gomorra'da çıkan yangında çok sevgili eşini kaybeden bir erkeğin acısı, kızlarının onunla yatmak için sarhoş etmeye, baştan çıkarmaya çalıştıkları bir babanın dramı! İncil'e göre "Babalarının soyundan gelen birini dünyaya getirmek istiyorlardı." Bu yapıtında Orazio, kızının resimlerinde başarı göstermesini sağlayan bütün temaları alıp, bir başka bağlam ve nitelikte kullanıyordu. Artemisia'nın S<z<3«tte'ndakinin tersine, şimdi de iki kadın bir ihtiyarı baştan çıkarıyorlardı! Orazio büyük suç öncesinde göstermiyordu kızları, enestten sonra rahatlamış halde gösteriyordu. "Bu tablo, benim tuvalerimden birinden çok çok ayrı..." diye düşünüyordu sabır ve merakla Artemisia. Aşık baba Lut'un, kızının dizine yumulmuş haliyle, tıpya tıpya onun kişilerinden birinin pozisyonunu yinelediği söylen-

391

misti Artemisia'ya: düşmanı, cesur kadın Yael'in dizinde uyuyan general Sisera. Ama Artemisia'nın resminde, kadının eli uyuklayan erkeğin şakağına çivi çakmak üzere havaya kalktığı halde, aynı hareket Ora-zio'da sevgi ve koruma amaçlıydı: Lut'un kızı biraz önce elde ettiği babasının başını okşamaktaydı. Artemisia'nın akli, hayranlarının aralarında aralıksız tartıştıkları farklılıklara, eleştirilere, karşılaştırmalara dönüp dönüp takılıyordu. Şimdi, görmeli ve doğrudan kendisi bir sonuç çıkarmalı, bir karara varmalıydı... Orazio Gentileschi'nin Fransa'ya hareketi, sonra da İngiltere'ye yerleşmesi, kafasını yoran sorulara hiçbir zaman yanıt alamama korkusu, Artemisia'da bir çocuğun merakını ve sanatçının kaygısını uyandırmıştı.

ikinci bir harekete geçirici dürtü, hatta daha da zorlayıcı bir neden, onu bu yolculuğu yapmaya itmişti. O güne kadar: "Yüreğim özgürce dinleniyor göğsümde, kimselerin hizmetinde değilim ve yalnızca kendime aitim" diyen işte o kadın, papanın kentini terk etmiş olan bir yabancıya, Nicholas Lanier adlı bir İngiliz'e aşıkı.

Artemisia, altı ay kadar önce -Eylül 1625'te- Prens Orsini'nin Kardinal Maurice de Savoie'ya kiraya verdiği Monte Giordano Sarayı'nda karşılaşmıştı Lanier ile. O tarihte, Kardinalin portresine yeni başlamıştı, Kardinal her gün saatini hiç şaşırmadan, öğle vakti tam on ikiyi vurduğunda Artemisia'yı evine kabul ediyordu. Ama bu kez, muhafızlar, onu merdivenin başında bekleyip aldılar, hizmetçi ve seyis salonundan geçirdiler, birinci, sonra da ikinci giriş odasına kadar ona eşlik ettiler; sonra ona dinleti salonunun eşliğind' bir süre beklemesi ricasında bulundular. Sayvanlar ve koltuklar yarı: daire biçiminde sıralanmış sandalye ve köşelerdeki tabureler arasından -her oturma yeri, biçimi, rengi bakımından farklı konuklar için di- Kardinalin yatak odasının kapısını kapatan kırmızı kadife ağır kap: 392

örtüsünü görüyordu. Bilinmedik bir ses, yabancı bir aksanla, uzaktan uzağa duyuluyordu; ağır oturaklı, arada bir viyola seslerini ve birden beliren sessizliğin kestiği sıcak bir tını algılanıyordu. Dairesinin iç kesimlerinde bir yerde Maurice de Savoie, müzik dersi alıyordu; bir türlü sonu gelmiyordu dersin...

Sonunda kapı örtüsü sarsıldı. Artemisia kardinalin örtüyü açıp dinleti salonunda ilerlediğini gördü. O zaman Zat-ı âlilerinin, konuşunu bekleme odasına doğru getirmekte olduğunu anladı. Yüksek rütbeli din adamı, hocasına eşlik ediyordu. Hayret! Kurallara göre, böylesi bir jest bir araba dolusu altından daha ağır sayılırdı. Bu hareket ancak elçilere, en azından bazı elçilere yapılırdı. Toscana Büyükelçisine bir bekleme odasına kadar ve dinleti salonunun yarı yoluna kadar eşlik edilirdi. Ama bir Bologna elçisinin veya Ferrare elçisinin yolcu edilmesi sırasında, bekleme odasına giden yolun yarısına kadar gidilirdi. Malta elçisi için kardinal, yolun dörtte üçüne kadar giderdi. Artemisia, iki erkeğin yürümüş oldukları yolu gözüyle şöyle bir ölçtü. Etikete verilen önem göz önüne alınırsa, kuralın çiğnenmesi, müzisyene ne denli önem verildiğini gösteriyordu. Böylesi bir davranışı Saygıdeğer Savoie Kardinali bir kez daha bir başka sanatçıya saygı belirtisi olarak göstermişti: Artemisia

Gentileschi'ye. Demek ki bu adam da onunla aynı sıraya konuyordu! Olay Artemisia'yı sinirlendirdi. Kim olduğunu anlayamadığı kişi ona doğru ilerliyordu. Sesi gibi giysileri de yabancıyı ele veriyordu. Ama bu kişi, soylu sınıftan olduğuna ilişkin en ufak bir işaret taşımıyordu. Ne İsa yolunda Şövalye, ne Saint Jacques Şövalyesi... Malta Haçı da yok üstünde, ne de Altın Post Nişanı.

Bir yandan ilerleyen, Nicholas Lanier de onu, şu kendisine gözünü dikmiş izleyen kadını inceliyordu. Kadın dimdik duruyordu: Cordoba derisiyle kaplı bu bekleme odasının kırmızı ve altın sarısı çiçek dalları üzerinde koyu uzun bir çizgi gibi duruyordu. Kardinal, Lanier'nin kulağına, karşılarında bir doğa harikasının bulunduğunu fısıldıyordu...

En büyük ustaları bile geride bırakan bir kadın sanatçı. Kardinal konuşunu dinleti salonunun neredeyse sonuna kadar götürüp bıraktı. Müzisyen, ressamın yanına geçti. Genç kadının önünde, şapkasını çıkararak selam verdi; ama adıyla takdim edilmedi. Onu tekrar görmek için didiniyordu. Çok beklemedi: Kardinalin konserleri için topladığı küçük grupta ressam kadın da vardı.

Artemisia ve Nicholas Lanier, ikisi de birbiriyle yakından ilgili, ama tedbiri elden bırakmadan, üstelik, güvenmeksizin, uzaktan uzağa arkadaşlık etmişlerdi ve kasım ayı boyunca aralarındaki bağ sıkışmıştı. Birbirlerini seviyorlardı, şaşırtıyorlar, ayartma güçleriyle eğleniyorlar ve daha ileri gitmeden bu oyunlarla günlerini gün ediyorlardı. 1625 yılının sonunda, Artemisia'nın aşkları -ve çıkarları- onu başka kucaklarda tutuyordu: O sıralar İspanya'nın Roma Büyükelçisinin metresi durumundaydı, gururunu okşayan ve meslek yaşamını destekleyen, çok resmi bir ilişkiydi bu...

, ; • , ;

Akşam oluyordu. Artemisia ve kızı, Cenova'ya ışıkları söndürme saatinden önce varmışlardı.

Dışanda, araba sürücüsünün yanında, Gentileschi ailesinin bütün hanımlarının, Floransa'dan Roma'ya peşlerinden gelerek

hizmetlerinde bulunan genç Dianora oturuyordu. Hanımefendi ona çeyiz parası vermiş ve arabacısıyla evlendirmişti. Bu türden bir lüks, yani bu atlı arabaya sahip oluş, sahibini hanımefendilik katına yükseltirdi ve kilise, durumlarının parlaklığına göre, her birinin otuz büyük mum ışığında , ^

, ')

gömülmesini sağlardı —bütün bu lüks, yolcu kadının niteliğini ve onlara gösterilen ilgiyi açıklıyordu. Signora'nın arabası hiçbir gümrük denetimine takılmaksızın pasaportunun yenilenmesi ve sağlık belgelerinin çarçabuk incelenmesiyle Cenova Kapısından kolayca geçebilecek-

394

ti. Öte yandan Artemisia'nın zaten tavsiye mektupları vardı: ıspanya'nın koruması altında yolculuk yapıyordu ve Cenova, Madrid'in boyunduruğu altındaydı... İşleri düzen içindeydi. Arabanın kapısında arma yoktu belki, ama yastıklara -Kral IV. Philippe'in elçisi-Artemisia'nın eski koruyucusu ve aşığı, Akala Dükü'nün numarası işlenmişti.

Dükün Madrid'e geri çağırılması ilişkilerini kesmişti, tam da Artemisia'nın hamile olduğunu keşfettiği sıralardı. İşte Roma'yı terk etmesi için bir başka neden. Bu beşinci bebeğini Cenova ile Venedik arasında bir yerlerde, herhangi bir handa dünyaya getirecekti. Corso Sokağı'na döndüğünde ise kocasının ona kaç çocuk bırakmış olduğunu kimseler bilmeyecekti.

Bu yeni hamilelik ona sıkıntılar yaratacağına mutluluk veriyordu. Alcala Dükü çocuğu kabullenmeyecekti; ama geleceğini güvence altına alırdı, Artemisia bunu biliyordu. Dükün daha önceden zaten üç yasa dışı çocuğu yok muydu, papa onlara takke takma sözü vermemiş miydi? Artık kendisi aracılığıyla Avrupa'nın en eski, soylu kanı pek yakında Orazio Gentileschi 'nin soyundan gelenlerin damarlarında dolaşacaktı. Bu düşünce, bu açıdan bakınca çok hoşuna gidiyordu. Kuşkusuz, düzen hüküm sürüyordu işlerinde! Alcala Dükü, ona sattığı ağır çerçeveli üç tabloyu sandıklara

koydurmuştu: Artemisia Gentileschi'nin özgün iki tuvali ile, Küçük Çocuklun Kutsayan İsa başlıklı ünlü yapıtının bir kopyası. Dük, onun yapıtlarını kralına göstermek istiyordu. Ama David başlıklı tabloyu, Andaluz'da, Guadalquivir Irmağı kıyısındaki karanlık havalı ikâmetgâhına ayırıyordu. Ayrıca, Uyuyan Maria-Magdalena'yı kendi kilisesine: Sevilla Katedraline! Artemisia'nın resimleri babasınıninkiler gibi sınırları aşıyorlardı.

Roma'da, büyük iktidarların temsilcileri Artemisia'ya en gönendireci övgülerde bulunuyor ve yüksek bir değer veriyorlardı. Yalnızca İspanya değil, Fransa, İngiltere de onda aynı zamanda değerli bir kadını ve sıra dışı bir ressamı görüyorlardı... Londra ve Paris gibi Madrid de,

395

İtalya'da sanat pazarına çıkan tablo koleksiyonlarına ilişkin bilgi verebilecek danışmanlar arıyorlardı. Aynı zamanda devletlerin gizli siyasetleri konusunda da onlara bilgi verebilecek Roma, Floransa, Cenova veya Venedik'te dolaşan söylentileri aktarabilecek kişileri arıyorlardı. 1625 yılı kışında, İspanya Büyükelçisi Alcala Dükü ve İngiltere Kralı I.Charles'ın danışmanı Nicholas Lanier, Sinyora Gentileschi'ye parası karşılığında casusluk yapma görevi önermişlerdi. Her iki tarafın teklifini de uygun bir biçimde geri çevirmişti Sinyora Gentileschi. Yine de f sonuç olarak birinin metresi olarak tabii... Sırayla... Her iki erkek de J birkaç saat arayla onun yatağına gitmişlerdi.

O gün, 1626 yılı Şubat'ında, Dük, papalık kentinden ayrılıyordu. Büyükelçiye Aurelien Surlarına dek, soylulardan iki yüz arabalık bir '\$ kuyrukla eşlik eden kortejle arasını kapatacak bir yol izliyordu Artemisia'nın arabası. Ressamın atları adımlarını korumasının atlarının ayaklarına uydurdular, İspanya Meydanı'ndan ta Popolo Kapısına kadar, Alcala Dükü'nün koşu atları Kuzey Yolunda dört nala giderken, Artemisia'nın atları, çevrilen gemlerine uyararak onu Monte Giordano Sara-yı'nın avlusuna kadar rahat bir biçimde getirdiler. O akşam, kardinal, <| Roma'nın müziksever yüksek

rütbeli din adamlarına bir konser veri- , ' | yordu, özellikle de dostu Marki Vincenzo Giustiniani'ye: Marki müzik- l le ilgili kitabında, bütün bir bölümü, lavtanın, viyolanın ve viole-lir'in karşılaştırmalı yanlarına ayırmak istiyordu. Ona o gün, yılsonu şölenle- .<! ri nedeniyle Roma'dan geçmekte olan bir İngiliz virtüöz dinletilecek-1 ti... Nicholas Lanier adlı biri...

Alcala Dükü'yle ilişkisinden önce, Artemisia, sayısını bilemediği ka- lar fındık kırmıştı: Gelip geçen siyaset adamları, ressamlar, Roma'yaf başarı ve serüven aramaya gelen mimarlar. Her şey gizlilik içinde olup | bitiyordu. Kaçamak aşklar! : • , ,

Croce Sokağı iyi bir okul olmuştu Artemfeia için. Fırça tutmayı Öğ- 396

retmekle övünen Tassi, sözcüğü yalnızca resim alanındaki anlamıyla kullanıyordu. Ten zevklerinin ortaya çıkışını ve bazı gizleri, her ikisine de zevk vermiş olan bazı oyunları iyice öğrenmeyi çıraklık dönemine borçluydu. Artemisia, evlenince, bu tür ateşliliklerden vazgeçmek gerektiğine inanmıştı. Birlikteliklerinin ilk zamanlarında, Pierantonio onun çekiciliğine yalnızca zaman zaman ilgi duymuştu. Ona aşık olduğu halde, cinsel çekim konusunu ihmal ediyordu. Hiç önemi yoktu ki! Evlilikteki sevgi, şefkati ve, analık duygusu yetmiş de artmıştı Artemi-sia'ya.

Ama, başka erkelerle paylaştığı zevkler, meşeni olan Buonarroti le Jeune ve ressam Cristofano Allori ile aydın kişiler olarak cinselliği keşfi, kendi etkileme gücünün bilincine varmış olması, zevk alma ve merak duygularını uyandırmıştı onda... Ve eşinin büyük mutsuzluğuna neden olsa da, cilveli olmayı öğrenmişti.

Varsayımsal olarak serseri yaşantısını gözler önüne seren davalardan tam on beş yıl sonra Artemisia, kendisine bazı hakları tanıyor ve güle oynaya günah işliyordu.

Ama en azından, ününün Prudenzia'nın onuruna gölge düşürmesine, gidişatının, kızı için düşlediği pırıl pırıl bir geleceği tehdit etmemesine dikkat ediyordu. Sanatına gelince, hiçbir erkek, hiçbir tutku, ne de kapris onu görevinden alıkoyamazdı. Bütün

aşkları arasında olsa olsa yalnızca Alcala Dükü ile gizli ilişkilerinin - sonuçta karnındaki bebeğin babası- bazı sonuçları olabilirdi... Ama ya Nicholas Lanier?

Mesenleri onların birlikte kaçtıklarını görmedi belki, ama Alcala Dükü'nün yola çıktığı akşam, adı kötüye çıkmış Suburre Mahallesi o gece Serpenti Sokağı'nın iki ucunda duran arabalarını fark etti. Artemisia'nın orada ikinci elden kiraladığı ve bu işler için kullandığı bir evi vardı...

Kısa süren ilişkileri boyunca -otuz gün- Artemisia bir zamanlar arkadaşı Cristofano Allori ile birlikteyken tanımış olduğu mutluluğa bir

397

kez daha kavuşacaktı; sanatçılar arasındaki suç ortaklığı, rekabet...

Cristofano gibi, Nicholas da her tür işte yetenekli gözüküyordu.

Müzik, şiir, dans. Tabii resim. Ama çok yönlülüğüyle yaratma sürecinin hızını kesen ve zorlayan Allori'den farklı olarak, Lanier dikkatini amacına yönelik tutuyor ve emin adımlarla yürüyordu.

Lanier ayrıca tablolardan hoşlanıyordu; kadınlardan hoşlanıyordu...

Bütün kadınlardan. Bir gecelik serüvenlerden hoşlanması -nefis, hafif-tutkularım uyarıyordu. Hiç böyle olmamıştı şimdiye değin, ama Artemisia Gentileschi'nin güzelliği, gücü ve egzotizmi önünde olduğu gibi, başı böylesine dönmemişti.

İltifat ve sevgi deyince tam olarak anlaşılabiliyorlardı. Deneyimler; her ikisini de bu işte ustalaştırmıştı. "

Lanier ile aşkları aklına düşünce, bir ürperti sarsaladı Artemisia'yi: Arabasının içindeki en kuytu yerine çekilip, sarılıp sarmalandı. Daha önce onun kollarında duymuş olduğu duyguların anısı onu heyecanlandırıyordu.

Kendi kendisiyle mücadele etti, Prudenzia'ya doğru, çabuk, suçluluk yüklü bir bakış attı. Çocuk hâlâ uyuyordu.

Oturduğu yerde büzülerek, gözlerini kapadı Artemisia, bedenini uykuya kaptırdı.

Düş görüyordu.

Roma'daki atölyesi; tam kuzeye, Devasız Dertler Hastanesi'nin bahçesinin yeşil ağaçlarına bakan köşedeki büyük odayı görüyordu. Şöminenin önünde, tuvallerinin kurduğu resim sehpasının karşısında dikilmiş duruyordu. Nicholas da oradaydı. Pencereden gelen günışığına karşı durmuş silüetini görüyordu. Yüzünü değil de yüzündeki anlamı ansıyordu Artemisia yalnızca. Gri 398

gözlerinde, ırak, yabancı ve yalansız bir şeyler vardı, sevgi ve gelip gelip yıktığı bir şeyler.

içlerindeki yangından çok, Artemisia'nın aklında bu duygu ve düşünce özgürlüğü ve fantezisiyle, yalnız onda tanıdığı neşe kalıyordu.

- Sana bir iş öneriyorum. Rollerini değişelim, diye telkinde bulunmuştu alayla. Ben senin Viyola Çalan Kadın pozunda resmini yaparken, senin için müzik olacak, şarkı söyleyeceksin... Çırlı çıplak ama!

Yolcu kadının yüzünde bir gülümseyiş belirdi geçti. Yolun sarsıntıları arasında, sokaktan geçerken gören ya da duyan biri olursa ona çok pahalıya patlayabilecek olan o sahneyi gözünün önüne getiriyordu yeniden...

Corso Sokağı'na bakan balkonda güpegündüz, tokalarını, çıtçıtlarını çözmüş, eteğini çıkarmıştı. Saçlarını açmış; adamın onu düzmesine izin vermişti. Nicholas onu omuzlarından tutup önüne getirmiş, ayakta tutmuş, viyolayı da karnına yapıştırmıştı. Ellerini tutup bir güzel müzik aletinin koluna yerleştirmişti. Sonra geri çekilip, sonucu inceleyerek, çalışma sırasında Artemisa'nın yaptığı gibi gözlerini kısıp, aynı yüz devinmelerini takınmıştı.

- Kıpırdama, diye buyurmuştu aynı Artemisia'nın çalışırken modelleriyle konuşması gibi, etkilenmemiş bir ses tonuyla. "Kıpırdama!"

Ne var ki Artemisia anatomisinin mükemmelliğini ölçüp biçerek bir sonuca varan bu bakıştan rahatsız olmuştu. Yerinde duramıyordu.

Oranın öteki ucuna bir kitap seçmeye gitti Nicholas, kitabı açtı ve Artemisia'nın önüne bir rahle üzerine koydu.

399

- Moteverdi'nin Vipres de la Sainte Vierge (Meryem'in Akşam Duası) ilahisinin melodisiyle şu sözleri şarkı söyler gibi söyle bakalım...

Böylece belki biraz rahat durursun!

Nicholas resim sehпасına dönüp önüne oturdu.

Artemisia'nın paletini kolu üzerine gelecek biçimde aldı, fırçasını çanağa daldırdı. Sonra eli havada kaldı. Göğüslerinin büyüklüğünü gözlemliyordu: meme uçları ve teninin dolgunluğunu; dirsek ve kol-tukaltı katmanlarındaki renk tonu değişmelerini... Açıkçası altını üstüne getiriyor, karıştırıyor; anatomisini öğrenmek amacıyla adeta otopsi -yapıyordu.

Dört hamilelik onu şişmanlatmış mıydı yoksa? Bundan korkuyordu...

Örtünmek için çabalar gibi yaptı.

- Seni dinliyorum, dedi adam, soğuk bir tavırlar.

Artemisia gerisin geri kumaşı bıraktı ve bir çabayla atıldı şarkısına:

- "Nefret ediyorum bu kucaklaşmalardan, yalnızca biridir aşıkların göğün yedinci katına ulaşanı" diye Latince okudu uslu uslu ve meleklere özgü bir sesle. "Teslim olması gerektiği için kendini veren ve ıslanmayan kadından nefret ederim..." Gözlerini kırıştırdı ve Pierantonio'nun şu bayıldığı gülüşüyle kıkırdadı. Kimin bu dörtlükler? Properce'ten mi? Virgilius'un mu?

- Ovidius... Sevme Sanatı, II. Kitap... Devam et.

"... ve ıslanmayan, bir yandan nakış işlemesine devam eden!" diye yeniden başladı ciğerlerini şişirerek. "... Bana görevmiş gibi yanaşıp zevk verilmesin, istemem..."

- "Çok güzel... dendiğini duymayı severim ben..." diye devamını okudu, Nicholas bir yandan boyamayı sürdürüyordu. "Hızlı davranmamak gerekir, kendimi tutmam..." diyordu teker teker okuyarak: Sıcacık ve titrek sesi, öylesine anlamlıydı ki, Artemisia beylerin, prenslerin hayranlığına bedel diye düşündü. "Kadını

zevkten bayılmış görmek !: isterim, bacakları ayrık yatağına sırtüstü atmış kendini..." <, ;

400

'\$;;

Ciltler dolusu Latince şiiri bilen Nicholas -yalnızca belirli şiirleri değil, Metamorphoses'u* da, bütün bir Eneides'** de ezbere okudu. Bir yandan da Artemisia'nın bedenini, biçimini gözden kaçırmıyor, kalçalarının yuvarlaklığını, gerdanının eğrimini olağanüstü güzelliği içinde vermeye çalışıyordu.

- "Soluk soluğa, gözler yılık..."

Artemisia susuyordu. Müzisyenin karşısında, çıplaklığından rahatsız olacağına, tam tersine, hoşuna gitmeye başlıyordu. Nicholas'ın hayranlığının farkındaydı ve onunla istediği gibi oynadığını anlıyordu.

- "Bana 'lütfe' derken onu seyretmeyi severim..." diye sürdürdü Nicholas.

Resim sehhasının üstünden ona baktı Artemisia da duet yaparak yaman bir ses tonuyla:

- "Sonra yorgun düşüp, onu daha fazla öpmesini engellediğinde kadın, bayılırım..."

Artık ikisi de kendini tutamaz haldeydi; fırçayı da, viyolayı da bıraktılar.

Tablo yarım kaldı.

Renkler, tonlar halinde; tuvalin kızıl kahve fonu üzerinde, kadının amber kokulu saçları dalgalanıyordu ve bir de müzik aleti vardı...

Ama, 28 Mart 1626'da Alcala Dükü'nün geri çağırılmasından bir süre sonra bu kez Lanier, kentin Popolo kapısından, çıkmak durumunda kaldı. İngiltere'ye hareketini, uzun süre ertelemişti -olabildiğince uzun bir süre. Bugün ise kralı onu sarayına çağırıyordu; I. Charles sabırsızlanıyordu. Ayrıca, Greenwich Şatosu yanında bir küçük köyde ailesi vardı, Nicholas Lanier'nin, beklemekten usanmış bir eşi vardı...

* Metamorphoses: Latin şair Oridius'un 15 kitaplık uzun şiiri. Mitolojinin belli başlı efsanelerini bir araya getirmiştir. **Eneides: Virgilius'un destan şiiri. •.';•'•..•""'•'; > •";;;';
,',V: 401

iki deniz, savaşın ve vebanın altını üstüne getirdiği bütün bir kıta yakında Artemisia Gentileschi'yi Nicholas Lanier'den ayıracaktı. Birbirlerini bir daha göreceklerini ummuyorlardı. Bu kez Artemisia, Popolo Meydanı'na kadar yaya olarak ona eşlik etti. Birlikte birkaç adım atmışlardı, Corso'nun sağındaki uzun sokakta son beraberlikleriydi bu. Ağır ağır yürüyorlardı, Lanier atının yularını tutuyordu.

Birbirlerine dokunmadan, yalağın, dikili taşın ve çamaşırhanenin önünden geçmişlerdi. Bir zamanlar Artemisia'nın annesinin cenaze alayının boylu boyunca izlediği manastır duvarını izlemişlerdi hiç konuşmadan. Santa Maria del Poppolo Kilisesinin basamaklarında birkaç saniyeliğine birlikte durdular -aynı bir zamanlar Orazio ile Artemisia'nın yaptıkları gibi- yan yana...

Veda saati geldiğinde, kucaklaştılar. Sonra gözyaşları, konuşmalar ve vaatler olmadan ayrıldılar. iki düellocu gibi sırt sırta, kollar bedene yapışık, en az hareketle, uzaklaştılar birbirlerinden. Lanier kapıyı geçti. Artemisia meydanı geçti.

Bu hüznü ayrılışın akşamı, atölyesine dönünce, kuru vernik kokusunu içine çekerek, yarım kalmış tuvallerine şöyle bir eğilince, belki de bir rahatlama belirtisi ile, Artemisia uzun bir iç çekti. "Her şey bitti..." diye geçirdi aklından, "Her şey bitti... O halde her şeye yeniden el atabileceğim."

Otuz gün boyunca Lanier'ye sanatının gizlerini anlatabilmek için sa-; dece fırçalarına el atmıştı. Ona babasının tekniğini, renkleri ve saydam- j ıklarını korumayı sağlayan yöntemleri öğretmişti. Ona palette bir dam- j la amber verniğinin toz boyalara nasıl karıştırılacağı göstermişti -Bu kaynatıra yoluna yalnızca lavtacılar çalgı aletlerini cilalarken başvururlardı- Birlikte, boyaları daha çok miktarda ve bozulmaz biçimde elde etmenin yolunu aramışlardı.

Sararmaya karşı koyma işlemi. Gümüşü boyanın güneşte kararmasını önlemek için geliştirilen bir formül, bir tarif... Ama bir ay içinde, kendisi için, mesenleri için, başarı için, çalışa-:

402 •

, -...!

çak ne zaman, ne de çalışma isteği bulabilmişti. Bir kez bile yağlıboya çalışma isteği duymamıştı!

"Tanrı'ya şükürler olsun ki, eskiden olduğu gibi çalışmaya yeniden başlayabileceğim. Tanrıya şükür, her şey bitti."

Yanıliyordu. Hiçbir şey "eskiden olduğu gibi" olmayacaktı artık. Nicholas Lanier'nin anısı, sesi, gülüşü, pek yakın zamanda atölyesine musallat olacaktı; aynı sırada Hampton Court'ta Artemisia'nın hayaleti müzik salonlarını basacaktı.

1626 yılının yaz geceleri boyunca, I. Charles ve Buckingham Dükü, Nicholas Lanier'den o şarkıyı, şu İtalya dönüşü bestelediği şiiri, ayrı düşen aşıkların yakınmasını, tanrıların aşıkların her birini bir kıyıya sa-vuruşunu anlatan Hero and Leander Ağıtım istiyorlardı... Lanier, aşıkların yürek acılarını, hanımları bir hoş yapan bir gülümseyişle sarkılıyordu.

Ama, müzisyenin kafasında, ayrılık her gün daha ağır basıyordu.

Londra'da da -Roma'da olduğu gibi- özlem, kişiyi bağlılığa zorluyordu. Kış başında, Corso Sokağı'na İngiltere'den bir mektup geldi. Lanier bu mektupta aşktan filan söz etmiyordu. Yalnızca, Orazio Gentileschi'nin varlığını anıyor, I. Charles'ın, yaşlı ressamı lütuflara bahsedişini, tablolarının görkemini anlatıyordu...

Kendisinin İtalya'ya döneceğini bildiriyordu. Venedik'e. Bu yeni yolculuk için Londra'da oturan iki İtalyan'ın hizmetlerini kabul edeceğini söylüyordu. Francesco ve Gi-ulio Gentileschi:

Artemisia'nın kardeşleri... Lanier Artemisia'dan lagüne gelip, kıyıda onlara katılmasını istiyordu ısrarla.

İstek tam zamanında geliyordu. Artemisia bu çağrıyı hemen kabul etmişti.

Nicholas Lanier, Artemisia Gentileschi: ayrı dünyaların insanları olsalar da, aynı soydan, aynı çamurdandılar. Savoie Kardinali'nin bu ay-nalığı nasıl da uydurup onlara sağlamış olduğunu keşfedeceklerdi ve her ikisi de bu ayrıcalık için şükran duygulan besleyeceklerdi...

403

30

Venedik, Murano Adası

Ocak- Kasım 1627 . ;

Sabahın dördüydü, Venedik'in uykuda olduğu bir saat. Ama, Murano adasının bahçeleri üzerine çöken sessizliği bozuyordu, bir viyolanın hüznü akorları ve bir aşk şarkısı... Kanalla deniz arasında büyük bir villanın üst katında birkaç mumun alevi titreşmekteydi; orada, çatı katının altında, Nicholas ve Artemisia, buluşmalarının mutluluğunu içlerine çekiyorlardı.

Birkaç gün oluyordu, Lanier onunla buluşmaya -daha çok da onu şaşırtmaya- Paduva'da bir kiliseye gelmişti. Karşılaşma her ikisinin de, duygularını açığa vuruyordu. Şahının yarı karanlığında birbirlerini görünce önce korkmuşlardı, içine düştükleri heyecan durumu öylesine yaşamlarını değiştirecek, her şeyi silip süpürecek türdendi ki... Birkaç saniye birbirlerine uzak durdular. Sonra yavaş yavaş karşılıklı yürüdüler; çok uzun sözler sarfetmeksizin, tek bir açıklayıcı sözcük söylemeden sarmaş dolaş oldular.

Ayrıldıkları biçimde buluşuyorlardı.

Bir daha ikisi de birbirini bırakmayacaktı. Kırk sekiz saattir, Murano'daki bu odaya kapanmışlardı ve deliler gibi sevişiyorlardı.

Nicholas, Artemisia ile gizlilik içinde son yalnız saatlerinin tadını çıkarıyordu.

Bitkin, tutkuyla doygun, Artemisia dağınık yatakta dinleniyordu.

404

"Burada olmak, ona bakmak, onu dinlemek ne büyük mutluluk!" diye düşünüyordu. Gözleri aralık, çok şekerli bir şarabı ufak ufak yudumlar gibiydi. Yatağın ayak ucunda oturan Nicholas'ın soluk

renkli bedenini inceliyordu. Öne doğru, yüzünü, koca karınlı müzik aletine iyice eğmiş olarak duruyordu. Uzun, akça tenli, ince-uzun parmaklı elleri viyolanın kolunda, ağır, baskın, kayıp gidiyordu. Sesi pek tabii ki sıcacık, içerdği sevgiden tir tir titriyordu. Artemisia'nın yüreğine bir heyecan bastırdı. Gözyaşlarının kabardığını duyumsadı ve ta içinden gülümsedi: "itiraf ediyorum" diye kabullendi, kendi kendisiyle dalga geçerek, "başka erkeklerden çok daha fazla haz veriyor bana, itiraf ediyorum."

Nicholas'ın yakışıklı oluşu değildi onu böyle heyecanlandıran, ne de tatlı tatlı söylediği şarkısı. Ondaki güç ile -Nicholas Lanier'nin tükenmek bilmez enerjisi, yaşama gücü- bu müziğin, alabildiğine düşünsel ve duygusal incelikte oluşu arasındaki zıtlıktı. Bugün Artemisia, Lanier'nin yorumlamak amacıyla böylesi yetkin partiyonlar bestelemesi için ne çok şey biliyor olması gerektiğini çok iyi biçimde ölçüp biçebilecek güçteydi. Evet, gerçekten de bilgin kişinin zarif oyunları ve yine bilginin karmaşık çalışmaları -serüvenci korkusuzluğuyla bir araya geldiğinde-Artemisia'yı müthiş etkiliyordu.

Müzik daha da sertleşiyordu. Tempo artıyordu. Nicholas'ın gözü Artemisia'nın üstündeydi: O da çok etkilenmiş gözüküyordu. Dimdik yerde oturmuş, gözünü ondan ayırmıyordu. Artemisia bu ortamın nelere gebe olduğunu bilirdi: Artan istek, arzulayan ve etkileyen isitek. Artemisia onun viyolayı yere koyduğunu gördü. Sonra gözlerini kapadı.

-Yarın benimle geliyorsun, diye fısıldadı, onu bağrına basarak Nicholas. "Seni bu villanın sahibi olarak tanıtacağım. İlk tablolar geliyor..."

Bu iri erkek bedeni altında gömülüp gitti Artemisia.

* .

- Tanrım, dedi usulca. .. ;/>:!•

Yavaşça döşemeler üstünde kayar gibi girdi sonra deponun ta dip

405

JUL

kısımında çömeldi, burası Murano Villası'nın, kaba saba yapılmış kapı sundurmasına açılan eski bir salondtu. Artemisia, yüzünü yukarı kaldırmış, Venedik'in en kurnaz tüccarının kasa yığınlarına yaslanmış haliyle ona göstermek için açtığı rulo yapılmış tuvali inceliyordu: Caravag-gio'nün Bakire Meryem'in Ölümü başlıklı tablosuydu bu. Yaldı ağaçlar gibi gözüken, tabloların lagüne kadar taşınması için demonte edilmiş tüm çerçeve parçaları, sandıklar ve balyalar arasında dikili duruyordu. Heykeller, rutubetli samanlar içinde öylece yatıyorlardı: hayalet gibi tanrıçalar, çıplak beden parçaları... Buz gibi hava, çamur ve bataklık kokuyordu. Uzaktan uzağa martıların öfkeli çığlıkları duyuluyordu; sonra çok yakından gelen dalga sesi...

- Tanrım, diye yineledi ateş basmış bir sesle kadın.

Önünde yatmış uzanan Madonna'nın bedenine bakıyordu. Kırmızı giysisini ve çarmıhlar üzerinde asılı duran çok büyük şalını seyre dalmıştı. Ve sonra ışık! Yukarıda bir pencereden düşen tek bir ışık demeti, yüzleri birbirinden ayırıyor, ellere, kafalara, boyunlara şöyle bir dokunup geçiyordu.

-... Babam her şeyi anlamıştı!

Arkasında sessiz duran üç erkek aynı soran bakışlarla baktılar birbirlerine.

1627 yılının o akşamı, İngiltere elçisi Nicholas Lanier ve birinci kâtibi, ressam Artemisia Gentileschi'nin uzmanca verdiği kararlara boyun eğiyorlardı; Mantova Düküne ait yüzlerce tablodan ilkin, tüccar Daniel Nys, Kral I. Charles'ın alması için satışa çıkarıyordu.

Artemisia'nın hakem rolünü üstlenmişti önemli bir olaydı. Eğer iş | sonuçlanırsa, karşılıklı ödünler vererek verilen toplam fiyat, İrlanda gi- J bi bir ülkede bir yıl boyunca toplanan doğrudan vergilerin toplamını | geçirdi.

İngiltere Büyükelçisi Sir Isaac Wake, onaylamadığı ve kınadığı bu görüşmelere, hiç istemediği halde katılmak zorundaydı.

Majestelerin-

den resmi buyruğuyla, Nicholas Lanier'in ticari girişimine destek vermesi isteniyordu. Tüccar Daniel Nys'a gelince, Lanier'nin metresi olan bu kadının alıcıların kararı üzerinde oluşturabileceği etki konusunda kuşkuluydu. Sanatçılarla ilişkisini koparmış olan ve resim konusunda uzman sayılan Nys, Artemisia Gentileschi'nin, rakiplerinin resimlerini kıskanmasından kuşkulanıyordu.

Artemisia mantosunu atmış ve satıcının ona uzattığı mumu yakalamıştı. Diz üstündeyken, elini tablonun yüzeyinden şöyle bir geçirdi. Avuç içi resmi okşuyor, parmakları kabartıları yokluyordu. - Bu tuvale hiç dokunmamıştım, diye mırıldandı. Santa Maria del-la Scala'nın rahipleri, bir zamanlar beni kabul etmemişlerdi... Rahipler bu Bakire Meryem'i ağırbaşlıca bulmamışlardı, bizlere, insanlara çok yakın bulmuşlardı! Ama babam beni onu görmem için götürdü... Yalnızca bir haftalığına sergilenmişti. Benim seyretmemi istiyordu. Onun hoşuna gitmişti tablo!

Anılara dalıp giden Artemisia sustu.

- Doğum yapmak üzere olan annemi bu tabloyu görmeye giderken evde bırakmıştık. Biz yokken ölmüş. Tam on iki yaşındaydım ben... Bir an süren bir suskunluğun ardından sordu:

- Bu tuvali Matova Dükü hesabına satın alan kişi iubens'ti, değil mi?
- Eh, evet öyle, diye yanıtladı Lanier.

Nys gibi, Büyükelçi gibi, o da Artemisia'yı kıpırdamadan gözleyip duruyordu.

Tuvale dönük yüzünü göremiyordu, ama sesinden heyecanlı olduğunu anlayabiliyordu; şu an zevk, özlemle çarpışıyordu onda. Bir yandan da hayranlık ve korku duyuyordu.

- Mantova'da başka Caravaggio var mı daha? diye sordu iş arkadaşlarına dönerek.

407

Elinde tutmakta olduğu şamdan, gözlerini yaldızlı pırıltılarla tutuşturmuştu.

Nicholas Lanier'yi, saray sanatçısı gösterişliliği içinde tanımıştı: plilerle büzülmüş yakası, inci ve zincirlerle yüklü göğsü ile... Onu şimdi

burada, her gün, bu Venedik depolarında, kolları dirseklerine kadar sıvanmış, halktan bir kadın gibi, elinde tahta kasaların çivilerini sökmek için bir demir kalemle görüyordu hep. Hiçbir zaman, hiçbir zaman, hatta sevişirken bile, onun bakışlarını böylesine ısıltılı, dudaklarını bu kadar parlak ve dolgun olduğunu görmemişti. Kuşkusuz, Artemisia onun kollarında şimdiye değin metreslerinin hiçbirinde yaşamadığı bir coşku sergilemişti hep. Ama onun böyle, başka birinin yapıtları karşısında böylesine coşkuya kapılabileceğini düşünmemişti. Artemisia yanıtı dinlemedi, tablo üzerinde uzun uzun düşünmeye döndü... Bu Bakire Meryem onda eski bir görüngüyü mü uyandırıyordu ki? Kendi annesinin görüntüsü müydü? Dizleri aralanmıştı ve giysisi altındaki ayakları çıplaktı. Prudenzia'nın anısı, Artemisia'nın, Santa Maria del Popolo Kilisesi'nde, ölü bedeninin kilisenin bağrında kaybolup gitmeden önceki hali gibi miydi? Bu yapıt ona çocukluğunu, babasının ona öğrettiklerini çağırıyordu!

- Öteki tabloları aramak için elinizi çabuk tutmanız gerek, dedi, "Mantova'da kalmış olanlar, İspanya ya da Fransa onları ele geçirmeden çabuk olmak gerek..."

Burada, Venedik arşipelinin binlerce depolarından birinde olup bitenler Kardinal Sarayı'nda Richelieu'yü, Escorial Sarayı'ndaki IV. Phi-lippe'i çok yakından ilgilendirmiş olmalıydı.

- Satın alın! Bulabildiğiniz hepsini âlın, dedi ayağa kalkarken Artemisia. Dört erkeğin karşısına dikildi. Satın alamadığınızı da satın alın!

408

- Satın! Her şeyi satın! diye haykırıyordu, yankılanan bu ses sanki, Venedik'e iki yüz kilometre uzak bir yerde Mantova Dükü. Satamadıklarınızı bile satmaya devam!

Dük, bütün İtalya'da tanınan resim ve antik heykel koleksiyonunu kastediyordu. Art arda gelen beş taht hükümdarlığının bilim ve sanat korumacılığı aşkını sürdürerek oluşturduğu ve Caravaggio'dan başka, Mantegna'nm, Guilio Romano'dan Corregio ve Titiano ile Raffaello ve Leonardo da Vinci'nin düzinelerce tablosunu kapsayan

bir koleksiyon. Rubens'in tam sekiz yıl boyunca sorumlu yöneticiliğini yaptığı ünlü koleksiyon.

1627 yılında, Mantovalılar bir özel koleksiyon değil de ulusal müze gibi algıladıkları bu yapıtların tümünden pek gururlanırlardı. Kentin gururuydu. Mantova, dünyanın sekizinci harikası gibi ele alınışını tablolarına borçluydu. Mantovalılar bozuma uğrayacaklardı doğrusu! 1612 yılında, devlet acil önlemler alınmasını gerektiren mali çıkmaz içindeydi. Gonzague'ların yerinde, Avrupa'nın bütün öteki prensleri olsalardı, unvanlarını, görevlerini, ödentilerini ve papazlık onurunu ucuza elden çıkarırlardı. Bunun için: borç para bulabilirler, ipotek altına girebilirlerdi. Elbette güçlerine, en azından güçlerini anlatan simgelerine, yani hazinelerine olan tablolarına el atmadan önce, vergiler koyarlardı. Ama Mantova'da egemen olan dükler, artık Rönesans döneminin büyük adamları değillerdi. Babadan oğula geçerek, onları eski kardinaller tahta getirmişti ve sanat da öyle pek tutku konusu değildi onlar için. Bundan böyle, yalnızca kutsal anmalıkları ellerine geçireceklerdi; yalnızca papağanların, fahişelerin ve cücelerin koleksiyonlarını yapacaklardı artık...

İngiltere, Fransa ve İspanya bunların zayıflıklarını biliyor ve yağmalamak için fırsat kolluyor, bu üç ülke de gözlerini İtalya'ya dikmiş bekliyorlardı. Sanat yapıtlarını zorla ele geçirme yollarını önce İtalya uygulamıştır. Papa -Protestan devletlerin daha ilk bozguna uğrayışlarında- arşiv sorumlusunu, Katolik birlikler tarafından yenilgiye uğratılan sapkın kent Heidelberg'e, İngiltere Kralı I. Charles'ın kayınbiraderinin kütüphanesinin tümünü getirmesi için göndermişti. Bütün bu el yazması kitaplar, tüm bu el yazmaları, tüm bu eski ilk basımlar, Vatikan Kü-tüphanesi'nde bir araya gelecekti. Kitapların taşınmasını kolaylaştırmak amacıyla, papanın güvenlik görevlileri ciltlerini sökmüşlerdi. Hatta eski sahiplerinin adı sanı da iyice unutulup gitsin, kimin olduğu bilinmesin diye çoğu yok edilmişti. 1624 yılının Eylül ayında, Artemisia Gentileschi -ve bütün Roma

halkı- uzun bir katır kervanının Popolo Kapısı'ndan geçip Corso Sokağı'na çıkışını görmüştü. Her katırın boynunda bir gümüş plaket sallanıyordu: Few Bibliotecam Prince Pala-tin. (Saray Prensini Kütüphanesini Taşıyorum) Yüz doksan altı sandık dolusu kapaksız kitap sayfasından oluşan ve en ünlü Alman kütüphanesini soyup soğana çeviren ganimet, katırların sırtında iki yana sallanıp duruyordu. Bundan üç yıl sonra, 'sapkın' bir devlet, bir Katolik prensin elinde bulunan en güzel koleksiyonlardan birini ele geçirmeye kalkışarak rövanşını alacaktı...

Bu kez ne zorla ele geçirme, ne yağma söz konusudur. Yalnızca usulüne ve biçimine uygun bir alışveriş vardır. Ama bu "satış"ın bütün Avrupa'yı harekete geçirecek heyecanı, Otuz Yıl Savaşı ve La Rochelle kuşatması üzerinde etkili olacak sonuçları, pek yakında I. Charles'a darbe indirecek trajedi ile bağlantısı, her şey, her şey bu "görüşmeyi" bir devlet darbesine döndürecekti. Bunu becerebilen sanatkâr, arabayı oka bağlayan en önemli ara parça ve muzaffer kişi, sadece ve sadece İngiltere Sarayı'ndan bir müzisyendi: Nicholas Lanier.

Lanier, Venedik'i karargâhı haline getirmişti. Başka hiçbir Avrupa kenti görevini yerine getirmesinde ona böylesi bir kolaylık sağlamazdı doğrusu. İngiltere'yi yirmi yıldan bu yana yüce Venedik Cumhuriyetiyle birleştiren diplomatik ilişkiler ticareti kolaylaştırıyordu. Her iki

410

ulus arasındaki bağ öylesine ayrıcalıklıydı ki, Londra her an Cumhuriyeti Protestanlığa geçirebileceğini düşünüyordu. Hatta daha da iyisi: Anglikan Mezhebi'ne diyelim!

Otuzlar Konsili'nden bu yana, Venedik denince, Papa'nın duyduğu güvensizlik -ulusçuluğuna, bağımsızlık düşüncesine ve özellikle de ruhban sınıfının geleneksel özerk yapısına güvenemeyişi- ve Kutsal Makam'ın bu kuşkuculuğu, İngiltere'nin işine geliyordu. Cumhuriyet'in Büyük Meclis'indeki en büyük parti, ruhban sınıfın bağımsızlığının, Venedik tapınaklarında cirit atan cizvitlerin varlığını

doğruluyor ve İspanya'nın gölgesini maskeliyordu. Söz konusu İspanya ise, Papalığın düşmanıydı: Roma'yi çember içine almak ve Papalığın iplerinin elinde olması için çalışıyordu. Roma'daki Onlar Konseyi, adam öldürme, ırza geçme ve başka suçlardan tutuklu bulunan iki din adamının kendilerine verilmesini isteyerek, Roma Venedik'in direncini kırmak istemişti. Kilise adamı olma üstünlüğü bulunan bu sıradan iki insanı papazlığa almamışlardı ve sıradan iki vatandaş gibi yargılamak istiyorlardı. Ama Papa, bunların hemen, ivedilikle kendi yargı gücüne ve mahkemelerine teslim edilmelerini buyurdu. Aziz Peder, Venedik toprakları üzerinde, sivil yönetimin izni olmaksızın, kilise, hastane ve dinsel amaçlı yerler inşa etmeyi yasaklayan iki yasanın ivedi olarak yürürlükten kaldırılmasını istemek için yararlanıyordu bundan. 17 Nisan 1606'da, Papa bir ultimatom yazdırıyordu: Eğer iki tutuklu teslim edilmezse ve yasalar yürürlükten kaldırılmazsa, Papalık Devletleri karşı tarafı afarozla vuracaklardı. Bir ay sonrasında ise Venedik, Hristiyan Birliği'nden çıkarılıyordu. Yasaklama, bütün dinsel akit ve eylemlerin, kutsama yönetimi dahil, tümünü kapsamaktaydı. "Sizin bizi birlikten çıkarmanızı geçerli saymıyoruz," biçiminde yanıt veriyordu Venedik Dukası. "Bunu hiçe saydığımız için üzerinde durmuyoruz." Papanın sert tavırlarına, tehditlerine ve lanetlemelerine karşın, dinsel yaşam geçmişte olduğu gibi

411

sürüp gitti. Venedik, rahipleri kutsal görevlerini yerine getirmeye zorluyordu. Hem de güç kullanarak! Kutsal-ruh'un telkinini beklemek gerektiğini söyleyen Paduva rahibine Papalık, Kutsalruh'un, Onlar Konseyine, çok daha önce, kendilerine itaat etmeyecek olanları asmayı telkin ettiği yanıtını verdi. Yeni doğanları vaftiz etmekten veya ölmeden önce kutsal yağ sürme ayininden kaçınan papazlara gelince, onlar da, kiliselerinin kapısı önünde yere saplanmış birer çarmıhla karşılaştılar.

Roma ve Venedik arasındaki bu güç ilişkisi. Ateşe körükle giden Londra, Venedik Cumhuriyetiyle İsviçre'nin Protestan kantonları ile, Madrid'i karşılarında alarak askeri ve manevi bir bağlaşıklık önerdi. Venedik, dinden sapan ulusların kucağına kayıyordu ağır ağır.

Papa, hükümdar olarak Venedik'in birlikten çıkarılmasının sonuçları yüzünden telaşa kapıldı. Eğer Venedik reform hareketine katılırsa, Roma yeni bir sapma olayıyla karşı karşıya kalacaktı. Papa V. Paul Borg-hese, alelacele yasağı kaldırdı.

Venedik Cumhuriyeti hiçbir zaman Protestanlığa geçişi ciddi olarak düşünmemişti, ne var ki, İngiltere'nin desteği ve dinsel bunalımlar sırasında işbirlikçiliği, bu yıllardaki manevi ve ahlâki yalnızlığı, bu iki ulus arasında yüzyıl boyunca sürdürülecek olan bağları

oluşturuyordu. Venedik, İtalya'da seyahatte olan İngiliz büyük aristokrasisinin buluşma yeri olacaktı. Ayrıca üniversitesi, Paduva, Oxford ve Cambridge Üniver-siteleerinden gelen bilginleri ağırlayacaktı. Hatta Buckingham gibi bilgisiz kişiler de kendilerini kaptıracaklardır Venedik'le "koleksiyonculuk" oyununa. Meslek yaşamının başında, Dük moda diye tablolar almıştı yalnızca; ama Veronese'in, Titiano'nun, bütün Venedikli büyük ustaların tuvalleri onu tam bir sanat meraklısı yapacaktı. Mantova Dü-kü'nün koleksiyonunu elden çıkarabileceği dedikodusu yayıldığında, İngiltere Sarayı bunu, Buckingham'ın rakibi, antik heykel, resim ve desen konusunda İngiltere'nin en bilgili kişisi olan koleksiyoncunun eşi Lady Arundel'den öğrendi. Venedik'e yerleşen Lady Arundel, koruma-

412

sı altında ki genç ressam Antoine Van Dyck ile Gonzague'ların koleksiyonunu gezdi. Nickolas Lanier'yi İtalya'ya ilk yolculuğuna onun coşkulu raporları sürüklemişti.

O gün, Buckingham Dükü'nün ajanına Veronese'in tablolarını - bunlar bugün York House'ın gururudur— sağlamış olan satıcının, iyi niyetli yardımlarını sağlamakla kullanmıştı onu. Kuşku uyandıran bu işadamlarının kendisi de koleksiyoncuydu..Bu tün Venedik sanat pazarı

onun denetimi altındaydı. Protestan olduğu söyleniyordu. Adı Daniel Nys idi.

Flaman asıllı Daniel Nys, Otuz Yıl Savaşı'run karşıt cephelerine silah sağlıyordu. Yalnızca fitilli tüfek ve arkebüz değil, sağladığı! Vazolar, mücevherler, parfümler, kürkler ve tüm İtalya saraylarının "merak" konusu olan her şey. Özellikle de Mantova Sarayı'nın ikmalini sağlamaktaydı. Gonzague'lara, Venedik'ten geçmekte olan bir İngiliz virtüözün yeteneğini tavsiye bahanesi altında, Nys, Nicholas Lanier'yi Dukalık Sa-rayı'mn Büyük Galeri'sine sokmuştu. Konser bahanesiyle Lanier tabloları inceleyebilmiş ve bir ön döküm çalışması yapmıştı. Bu listeyi, eyer kuburunda, Artemisia gravürleri ve kral hesabına Roma'da satın aldığı otuz altı resimle birlikte götürmüştü... Mantova yapıtlarıyla kıyaslandığında minicik bir ağırlıktı bu.

Lanier Londra'dayken de Nys'le temas halindeydi. Vereceği bilgiler yirmi günde ancak satış görüşmelerini izleyerek, İngiltere Kralı adına ant içen tüccara ulaşabiliyordu. Vincenzo de Gonzague'ın duymak istediği ne varsa sağlanıyordu: Bu satışın bütün sırları saklanacaktı. Ne Floransalı Medicis'ler, ne Turin'li Savoie'lar, ne de Romalı Farnese'ler tek bir tabloya bile el sürmeyeceklerdi... Bir zamanlar Mantova Dükü'ne ait olmuş olan bir eşyanın rakip evlerden birinin lambirileri altında yer alabileceği düşüncesi ve korkusu satışı geciktiriyordu, belki de

413

bu gidişle bir engel yaratacaktı bu. Lanier, Gonzague'ların sıkıntısını anlamıştı: Bir gün dük, eğer resimlerini satmayı kabul ederse, uzakta bir yerlere, denizler aşın bir adaya, tek bir İtalyan prensinin bile göremeyeceği, sapkın yoldaki bir ülkeye gitmesini isterdi doğal olarak. Demek ki Nys, Mantova'yı rahatlatma yoluna gitmeliydi...

Ama Mantova güvenemiyordu: Nys'in İngiltere hesabına görüşmeler yaptığını kim onlara kanıtlayabilirdi ki? I. Charles'ın müzisyeni yeni bir seyahata çıkmayı işte o zaman düşündü. Nicholas Lanier Venedik'e dönecekti. Da-niel'in yanı başında pazarlığa katılacaktı ve

Lanier'in doğrudan kendisi, yüzlerce tabloyu Londra'ya kadar korumak üzere eşlik edecekti.

Ama anakaraya hareketi İspanya başbakanının 20 Mart 1627'de Fransa elçisiyle imzaladığı anlaşma nedeniyle aylar süren bir gecikme ile karşı karşıya kaldı: Anlaşma İngiltere'nin Paris ve Madrid tarafından işgalini içeriyordu.

Etkili ve kurnaz biri olan Nicholas Lanier, 1627 yılı Temmuz'unda yine de Venedik'le işbirliğine gitmeyi başardı. Artemisia Gentileschi'nin gelişinden altı ay sonra oldu bunlar.

Avrupa'da, savaşların, aşklarına zorunlu olarak ara vermesi, genç kadının Paduva'da gizemli bir handa küçük bir kız çocuğu dünyaya getirmesine fırsat verdi. Ona, Floransa'daki arkadaşı, şarkıcı Francesca Caccini anısına, "Francesca" adını verdi. Alcalá Dükü'nün çocuğunu vaftiz kurnası üstünde tutanlar, hizmetçisi ve arabacısıydı. Ama, Artemisia asıl daha saygın bir vaftiz babası seçimini daha sonraya bırakıyordu...

O zamanın âdeti olduğu üzere, bebeği önce Venetie Çiftliğinde bir sütanneye teslim etmişti; yanında yalnızca Prudenzia'yı alıkoymuştu.

Ana-kız, Brenda Kapısı'nda ilkyaza kadar kalmışlardı. Dal Poz-zo'nun, Savoie Kardinali'nin ve o günlerde Venedik'e dönmüş olan Venedik eski büyükelçisinin dostlarının villalarında çalışmışlardı. Bu 414

Üç meşenin koruması onu, aydın ortamlara sokmuş, özellikle de genç soylulara hocalık eden Nicolino Colluraffi, adındaki, onun gözünde saygı ve coşku uyandıran bir kişinin çevresine girmişti. Accademia dei Informati'nin kurucusu olan Colluraffi ondan, siyasete adadığı bu derneğin amblemini tasarlamasını istemişti. "Yeni doğmuş yavrusunu yalayan ve ona biçim veren bir ana ayı çizmenizi, bunun sizin elinizden çıkmasını isterdim," diye yazmaktadır ona. "Çünkü akıl maddeyi gü-zelleştirir bilgi aklı parlatır."

Bu türden küçük bir iş, Artemisia'nın prestijini artırırdu: içinde bulunduğu duruma pek uyuyordu... Annelik ona yepyeni bir yumuşaklık, tatlılık ve bir içtenlik gereksinimi, yasak veriyordu. Ama, Venedik'te, San Fantino bucağında bir eve, adıyla sanıyla, yüküyle - bebeği, sütannesi, küçük kızı, hizmetçisi ve arabacısı ile- yerleşmesi epey gürültü çıkaracak gibiydi.

Venedik Dükası'nın kadınları, Avrupa'nın tüm öteki yerlerindeki kadınlardan daha kapalı bir yaşam sürdürüyorlardı ve genç kızlar dış dünyayı ancak mazgal deliklerinden görebiliyorlardı. Evli hanımlar ise kiliseye gitmek için iki yaşlı kadının eşliğinde dışarı çıkıyorlardı, ama özgürlük efsanesine bağlı bu yurtsever toplum, üstlendikleri role yönelik tartışmalardan ve zayıf cinsin dünyadaki yerinden hoşnut değildi. Çok sayıda Venedikli kadın tarafından imzalanan plaketter, kendileri ve soylarından gelenler için okuma özgürlüğü, yolculuk yapma serbestliği, yaşama biçimlerini seçme, aile içinde ve toplumda gelişebilme özgürlüğü istiyorlardı. On altı yaşında bir Benedikten manastırına kapatılan genç bir rahibe, başkaldırısıyla, genç soyluların, hocaları Nicolino Colluraffi'nin ve binlerce aile bağıyla yakın olduğu tüm aydınların ekmeğine yağ sürüyordu. Kitapları, L'EnferMonacal, La Tyran-nie Patemelle, uzun yıllar şakaları ve yergileri besleyecek biçimde el altından dolaşacaklardı. Artemisia Gentileschi'nin, zavallı rahibenin düşlerinin can bulması gibi, Venedik'e gelişi, tartışmaya tuz biber eke-

415

çekti. Ama, ünlü müzisyen Nicholas Lanier'le olan aşk dedikodusu, coşku içindeki İngiltere Elçiliği'nin dikkatini gerçek nedenden uzaklaştırmayı başaracaktı.

Biraz önce, Saint-Marc Kilisesi'nin çanı iki bin beş yüz Venedikli soyluyu Büyük Meclis'in pazar günkü oturumuna çağırmaq için vurduğunda; çan sesi, sonu gelmez bir biçimde, kentin kuzey yakasında, en uzaktaki Cannaregio Mahallesi'ne kadar çınlayacaktı. İşte orada rüzgârlı yerde, İngiltere Büyükelçiliği bulunuyordu.

Saraya yakın, lagüne karşı bir sandal, kırmızı küçük bayrağını direğe çekiyordu, sisin içine dalıp gidecek birazdan. San Michele adasını, kara porsuk ağaçlarını, korkunç görünüşlü manastırın duvarlarını izle-ye izleye ilerlemişti. Sonra seviyesi daha yüksek olan denize açılan Ma-rani Kanalı'nı geçmişti, daha sonra da çark ederek, Murano adasının büyük kanalına girmişti. Oradan da, Fondamenta Navagero üzerinde ikiye ayrılan yolda küreğe asılıp kendi yoluna sapmıştı sandal. Martıların çığlıkları arasında da yüklü sandal, sarayımı villaların beyaz cephelerini, balkonlarını, Venedik aristokrasisinin kır evlerinin yüksek pencerelerini dizi dizi yansıtan yeşil suları ikiye yarararak ilerlemişti... Filika, ilk kazığa yanaşıp ip atmıştı, rıhtıma kadar çıkılacak beş basamak, Dük Loredano'nun, Daniel Nys'e kiraya verdiği villanın kapısı önüne kadar çıkıyordu: duvarlarla çevrili, adanın derin içlerine doğru dalıp giden iki patika arasına sıkışmış, gizemli bir mülk. Evin arkasındaki büyük ağaçların tepeleriyle, denize dek giden bir bahçenin sık ağaçlarının . yeşilliği gözüküyordu...

Sandaldan fırlayıp atlayan maskeli üç kişi hızla rıhtımı geçmiş, kapil tokmağını vurmuş ve karanlıkta gözden kaybolmuştu. İnsanların mas-1 keli olması kimseyi şaşırtmazdı Venedik'te. Burada, yüzünü kurt mas-' keşi ardına gizlemek için, karnaval gecelerini beklemek gerekmiyor-1 du. Ağustos'un tam ortasında, öğle vakti bile, erkekler pelerin gibi, j

416

niş siyah mantolara bürünürlerdi. Zevk, gelenek ve gereksinim, yurttaşları gözlerden gizlemeye ve kimliğini saklamaya yönlendiriyordu. Öte yandan, hiç kimse bu denli gösteriş ve çalım düşkünü olmamış; hiçkimse zenginliğini, şatolarını, Venedik aristokrasisi kadar parıltı içinde sergilememişti. Ama, Floransa'lı ve Roma'lı soylulardan farklı olarak, Venedik Dukalığı, zenginlik ve gösteriş bolluğunu halka açık törenlerde, eğlencelerde ortaya dökerdi. Yoksa soylu sınıf günlük yaşamda sessizliği, yalınlığı, üstelik büyük bir ağırbaşlılık görüntüsü altında olmayı, öğütlerdi. Bu

noktada, Cumhuriyeti'n soyluları bütün öteki Avrupa devletlerinden farklılık gösterirdi.

Kuşkusuz Venedik -aynı Floransa gibi- gösterişliliğini yaratan ticareti bugün küçümsüyordu. Venedik -aynı Roma gibi- seçimle gelmiş bir prens, bir dük tarafından yönetilmeye bırakıyordu kendisini. Ama soylu sınıf-Roma ve Floransa'nınkilerin tersine- öbür yönetim biçimlerine duydukları ilgiden çok, sisteme ise ve uygulaya daha fazla ilgi duyuyordu; soylular, siyaset sanatına, bilime ve devlet işlerinin araştırılmasına büyük bir ilgi duyuyordu. Venedik'li bir gencin tüm eğitimi, önce belleme, sonra da bu belenmiş olanı koruma alıştırmalarıyla, çıraklıktan ustalığa giden bir yetiştirme tarzıyla belirlenmişti. En önemli erdem "sır vermeme"ydi. Büyük aristokratların hocası, Artemisia'nın dostu ve maskeli yüzlerin içeri girip kaybolduğu Murano Villası'nın varisi olan Gian Francesco Loredano'nun hocası Nicolino Colluraffi'nin sözünü edip durduğu erdem buydu...

Bu kişilerin, göz ardı edip sakladıkları gizini, hiç kimse farkına varmamış olsa da, hizmetçilerin, güvenlik görevlilerinin ve maskelileri korumak için silahlı bir grubun ortada gözükmeysi Venedik Dükası'nın haber alma görevlilerinin dikkatini çekmişti. Alabildiğine karma-şık. bu dönemde, Venedik'te yanında bir koruma olmaksızın dolaşa- • mazdı insan. Farklı semtler, paralı askerler tutan rakip ailelerin egemenliği altındaydılar. Bu cesur adamlar kendi bölgelerinde dolaşan•.-.•••'.•

417 •••

maskelilere rastgele saldırırlardı. Ama, güvenlik nedeniyle bu koru ların gruplar halinde dolaşması zorunluluğu varsa, bu durum bütün gizleri ortaya çıkardı. Paralı askerlerin arasında gelişen konuşmalar, gevezelikler, yüzlerce hizmetkârın açıklamakta sakınca görmedikleri gizler, Büyük Meclis'in, Senato'nun ve Dükalık'ın, bütün devlet mekanizmasının hizmetindeki kâtiplerin yaptıkları açıklamalar, hafiyelikler, ihanetler; kısacası Avrupa'da hiçbir güç bu Cumhuriyet'teki kadar çok "belge sızdırma" ve "kaçamak"

görmemiştir. Devlet sırları bütün elçiliklerde parayla bol bol alınır satılırdı. İki yanlı çalışan ajanlar, üç yere çalışan ajanlar, Fransa'nın casusları, İspanya'nın, İngiltere'ninkiler, hepsi de yeri geldiğinde Cumhuriyetin ajanlarına yabancı ülkelere ilişkin politik sırları satıyorlardı. Venedik'te, herkes herkesten kuşkulandı, kimse kimseye güvenemiyordu. Beş kişinin karşı karşıya geldikleri Murano Villası işte bu nedenle bomboştu.

Tabloları beklerken -Mantova'dan çıkışları ve Venedik'e varışları gizli kalmak zorundaydı- Artemisa orada, Daniel Nys ve Nicholas Lanier'le birlikte yüksek duvarlar arasında saklanıyordu. Hep birlikte, bahçenin derinliklerinde geceler boyu, kabaran denizin kayalıklara atacağı gemiyi beklemekteydiler. Yanaşılması zor, tehlikeli bir yer... Villa'nın, deniz yönündeki, engine açılan basık kapısından, kasaları içeri alıp zemin kata göndermişlerdi. Sonra onları açmışlardı. Koleksiyonun ilk örnek parçaları şaşkın bakışlar altında ortaya çıkmıştı, yalnızca Caravaggio'nun Bakire Meryem'in Ölümü değil, Titiano'nun Mezara Konuş başlıklı yapıtı ve daha nice başka yapıtlar.

- Eğer Mantova'dan, öteki bütün yapıtların getirtilmesini tez elden sağlayamazsak, Kardinal Richelieu'nün adamı açık artırmada fiyatı yükseltecek, dedi hırsla Artemisia. Biraz önce Bay Nys, villanın çevresinde dolanıp duran İspanya Kralı'nın ajanını gördüm... Peki, tuvalerin burada, Murano'da olduğunu nasıl biliyor? Başka bir alıcı mı var dersi-

418

niz? Sanırım, rekabet ortadan kaldırmak sizin elinizde... Ne kadar pahalı satarsanız, komisyonunuz o kadar yüksek olacaktır... Satıcının yüzü değişti. Büyükelçi ve kâtipi gibi o da kısa boylu, tıknaz biriydi, geniş bir yüzü, çıkık elmacık kemikleriyle Daniel Nys, kendini savunmayı, öcünü almayı ve cezalandırmayı bilmesiyle ünlüydü. Serveti, kim kendisine karşı çıkarsa, elinin tersiyle savurmasına izin verirdi. Yirmi yıldır Venedik'te görevli bütün elçilerle işleri yolunda gidi- yordu. Kendisi de -ne kökeni, ne işi bakımından- bu göreve

getirilemeyeceği halde, İsveç Konsolosluğu görevini üstlenmişti... Elbette ki tüm bunlar yalnızca bilinenler. Zira Daniel Nys gizlilik ve Venediklilerin ikili oynama sanatını son derecede iyi beceriyordu. Nys, gülümsedi ve bir an için tehditle dalkavukluk arasında dalgalanır gibi oldu. Kendisine sorulmamış olan tek soruya yanıt vermeyi yeğledi:

- Sonuç olarak, diye toplarladı, Mantova'da tarafımdan hazırlanan listeler, ne aldığınız tablolarla, ne de heykellerle uyuyor. Kendi kendime soruyorum da, acaba Kardinal Richelieu, koku mu aldı?..
- Burada, diyerek sözünü kesti Artemisia onun, Mantegna'nın Bakire Meryem'in Ölümü eksik ve ayrıca Rafaello'nun Kutsal Aile'si yok!.. Bakışları sabit, sırtını kamburlaştırmış halde, Artemisia Büyükelçi ile Lanier'e döndü. Hızlı adımlarla salonu geçti -döşemelerde sıkırdayan ve unutanlara, soylu sınıfa ait olmadıklarını hatırlatan, büyük hanımefendilerden hal ve hareket dersleri almadığını gösteren adımlar. Koşullar gereği depoya çevrilen odadan geriye kalan yüce bir anı gibi duran küçük bir üçayaklı orta masasının çevresinde oturan üç adamın yanına gitti. Nys ona bir koltuk uzattı. Artemisia ayakta kalmayı yeğledi.

- Evet, sonuç olarak Kutsal Aile yok, diyerek olanı kabullendi Nys. Ben bunu son mektubumda Alteslerine bildirdim.

- Başka şeyler de eksik! Üstelik, fiyatlar anlaştıklarımıza uymuyor... Bana bir bardak şarap verir misiniz?

"• ./ ' ;/ ;<: ;, . . 419

m

Nys ona servis yaparken, elçi yanına yaklaştı.

- Mantova'nın bizi ekmeye çalıştığına mı inanıyorsunuz?

- Bundan eminim Ekselansları. Bu Mantova değilse bile... Artemisia, Nys'e doğru döndü. Yüksek sesle konuşarak, "Bana öyle geliyor ki" dedi, "Venedikli satıcılar ağızlarından düşürmedikleri güzel duyguları, uygulamada hiçe sayıyorlar."

- Bunu bana ne diye söylüyorsunuz hanımefendi?

Nicholas'nm giriştiği her işte, onu daha da coşturan büyük bir proje, başarı dolu bir gelecek umuyordu. Bu aşırı hayranlıktan korkuya kapılıyor ve boşu boşuna birkaç hata, herhangi bir kusur arıyordu. Nicholas Lanier'ye gelince, kadınının yanında tam bir mutluluğa erişiyordu. Tüm arzularının doyuma ulaşması, bunun, resim tarihinin en güzel tablolarını elde etmek için verilen büyük savaşımla iyice kızışmasının, Venedik'e koşa koşa gelirkenki beklentilerini gerçekleştirmiş olmanın mutluluğunu veriyordu ona. Artemisia'dan öylesine hoşnuttu ki, anlaşmalarından, birlikteliklerinden öylesine mutlu oluyordu ki, bazen Attemisia'nın başka isteklerinin, başka ilgi ve menfaatlerinin olabileceğini unutmuyordu.

Doğruyu söylemek gerekirse, unutmuyordu. İş arkadaşında istediği, onda bulabildiği huzur-ki o bu kadarını beklemiyordu- görevlerinin zorunlu kıldığı her şeye uysalca boyun eğişinde olsun, ona gösterdiği mutlak bağlılıkta olsun, sergilediği rahatlık, bazen Lanier'yi onun varlığını ihmale, en azından Artemisa Gentilesch'nin yapıtlarını ihmale dek götürüyordu.

Genç kadın bütün çabalarına karşın, Nicholas Lanier'nin ardı arkası kesilmez kaygı ve saplantılarını değiştiremiyordu. Saygılı, yumuşak ve yaşamını onunla paylaşmakla Artemisia'nın verdiği onura garkolmuş biri olarak Lanier ona gereğinden fazla ilgi gösteriyor, onu sorularıyla sıkıyordu. İşlerinin ve ilişkilerinin karmaşıklığı, verilen yanıtların sesini bastırıyordu. Güçlü duygusal sarsıntılar içindeki Lanier, yal-

421

nızca tutkunun sesine kulak veriyordu: Artemisia'ya, koleksiyona ve satışa olan tutkusunun...

Resim uzmanları, karşı uzmanlar, fiyat listeleri, dökümler, istekler, karşı yazılar: Venedik'ten Mantova'ya, oradan İtalya'da dolaşıp duruyorlardı, dörtlüye giden habercileri, bazen özel ulak ve mektupları geçmeyi başanyorlardı.

"15 Haziran tarihli mektubunuza cevaptır, diye yazmaktadır Daniel Nys, Dük Gonzague'a. Tarih 10 Temmuz 1627: 'Benim keseyi' [Nicholas Lanier] elli bin Mantova ecu'sünden daha fazla bir ödemeyi kabule ikna edeyim derken bitkin düştüm. Nice kavgadan sonra, 'benim kese' ve ben Mantova'ya dönmemiz gerektiğinden, son bir çabayla, fiyat üstünde tartışmak konusunda anlaştık. Öte yandan şu akik kal postası ve öteki sert taşlara bayıldım, bunlara sabit bir fiyat önerisi götürdüm, kendileri bu konudaki tek karar sahibir."

"Zat-ı âlileri bizi Mantova'da, evinde ağırlamayı öneriyor," demektedir on beş gün sonraki mektubunda. "Lâyık olmadığım çok büyük bir iltifat, bir bağış. Eğer dikkate değerse ve işe yarayacaksa büyük bir sevinçle kabul ederim. Sanırım bir handa görüşsek daha iyi olacak, orada kimse bizi tanımaz."

"Perşembe akşamı, gece karanlığında, Murano Villası'na geldik. Gemiyile ikinci parti tablo geldi, aldım," diye bildirmektedir 4 Eylülde, çarşamba günü bu işle görevli memurunuza ödeme yapacağım Senyor Crestino."

Vincenzo de Gonzague'ın görevli memuru, 6 Eylül günü efendisine gönderdiği bir mesajda:

"Daniel Nys, bana ödeme yapmayı kabul etmiyor!" demektedir.

422

j'i

"Daniel Nys'nin neden olduğu sıkıntıları var, satıştan her yanı haberdar etmiş galiba!" diye sızlanır hemen bir hafta sonrasında. Venedik halkı bile, bu alışveriş konusunda aşağılayıcı dedikodularda bulunmuştur. [...] Bunun üzerine Nys bana bu bilgilerin kendisinden çıkmadığını, tablolarımıza göz dikenlerin, ele geçirmek isteyenlerin, paralı casusları tarafından çıkarıldığını söyledi yanıt olarak. O da bundan kişisel olarak üzüntü duyduğunu söylüyor [...]."

Nihayet, 22 Eylül 1627'de, Gonzague'ların görevli memuru - Mantova dönüşü-Venedik Büyükelçisi'ne üzüntülerini bildiren şu mektubu gönderir:

"Altesleri, Zat-ı Şahaneleri, Dük Vincenzo'nun evine, tablolarının satışı konusunda ve bu satışın söylentilerinin yarattığı ciddiyet konusunda ve razı olduğu düşük fiyatların hazinesine zarar verecek biçimde davrandığı konusunda bağırıp çağıranlardan duyduklarımı konuşmaya gittim[...] Altesleri her şeyi dinledi ve benden size çok gizli kaydıyla mühürlü bir mektup yazmamı rica etti [...]
Heykellerimizi, bütün eşyaları, bütün tablolarımızı kurtarmanın, yeniden almanın yolu var mıdır, yok mudur, bir araştırma yapmanızı istedi. Onları parayla mı geri alırsınız? Yoksa zorla mı? Ya da Murano'dan kaçırarak mı? Bu konuda bilgi edinmek isteyen Alteslerine bir mektup gönderebilirsiniz. Bu satışın şöhretinize verdiği zararı belirtiniz. Ben doğrudan ona, ne çok ağladığımızı -sizin ve benim- anlattım. Çok etkilendi. Niyetimizi kimse anlamasın diye mektubunu Alteslerine kendi ellerimle vereceğim. Öte yandan, Altesleri bana anlattıklarınıza uygun biçimde tasvir ettiğim şu cüce kadına tutuldu adeta. Bu cüceyi kesinlikle istiyor, her yolu denemenizi istiyor, onu kaçırmak zorunda kalsak bile. Altesleri size bu tür işlere eli yatkın birtakım adamlar, bir atlı araba ve gerekli olacak her şeyi gönderecek. Tanrı aşkına, şu iğrenç satış nedeniyle üzüntüye kapılan Alteslerini teselli edecek ve ona unutturacak şu yaratığı getirmek

423

için elinizden geleni yapın."

Vincenzo de Gonzague'ın danışmanları tablolarını ne pahasına olursa olsun yeniden mülkiyetine geçirmesi için sıkıştırdığı bir zamanda Mantova Dukalık Sarayı'nın pencereleri altında toplanan küçük topluluk, sıkıntılarını dile getirirken ve kentteki burjuva sınıfı koleksiyonun geri alınması için gereken parayı bir araya getirmişken, yepyeni zorluklar ortaya çıkıyordu.

Bu kez sıkıntıları Londra'dan, Artemisia'nın aşığının isteklerine karşı koymayı düşünen Gentileschi'nin oğullarının şahsından kaynaklanıyordu.

Lanier'in Londra'da bulunmadığı süre boyunca, Orazio, Kral I. Charles'ı ikinci büyük bir İtalyan koleksiyonunun, Cenova pazarında Napolili bir sanatseverin satışa çıkardığı tablolar bütününe ele geçirmek için ikna etmişti. Orazio bu bilgiyi, Ligürya kıyılarında yerleşmiş olan erkek kardeşi ünlü ressam Aurelio Lomi'nin ailesinden almıştı. Oğulları Francesca ve Giulio Gentileschi 28 Ağustos 1627 günü, öngörüldüğü gibi, müzisyen Nicholas Lanier ile İtalya'da^ buluşmak üzere gemiye binmişlerdi. Ama, Francesco ve Giulio, Lanier'in emirlerinin ötesine geçmeye, onun tavsiye ve uyarılarına kulak asmamaya niyetliydiler. Babalarının buyruklarına uyarak bundan böyle tek başlarına İngiliz hükümdarı için tablolar ele geçirerek kraliyetin lütfuna erişmenin yollarını arıyorlardı. Onlar da bu konuda çok uzman değiller miydi? Orazio Gentileschi okulunda formasyon almış iki sanatçı değil miydiler? Tablo ekspertizi bir müzisyenden, bu işte daha bilgili iki ressam!

Lanier Venedik'ten ayrılıp dörtnala Cenova'ya koşmuştu. Artemisia'nın kardeşlerinin, Gonzague'larıncı kadar değeri olmayan yapıtları satın alarak kendisinin onca gereksinin} duyduğu kraliyet hazinesini, har vurup harman savurmasından korkuyordu. Mantova ile görüşmeleri kesmek zorunda olduğu için öfkelenen Lanier, o çok önemli dönemde dön yüz kilometrelik yolu dört günde almıştı.

424

• • • • •

I

Onun özelliklerinden biri olan müthiş enerjisiyle Lanier, Ceno-va'da sadece yirmi dön saat kaldı. Tuvalleri inceleyecek, İngiltere'deki bankacısının Cenovalı iş ortağıyla buluşacak, Francesca ve Giulio Gentileschi tarafından alınacak en ufak eşyaya bile göstereceği vetosunu açıklayacak kadar bir zaman.

Artemisia'nın kardeşleri hesaba alınmayacak adamlar değillerdi. Eğer babalarının vasiliğini kabul etmişlerse, onu gittiği her yerde izliyorlarsa, onun buyruklarını yerine getiriyor ve otoritesini kabul ediyorlarsa, o zaman, bir başkasının çıkıp da onlara kaba ve zorbaca davranmasına izin veremezlerdi.

Giulio, Lanier'in peşine düştü. Bir açıklama, özür dileme istiyorlardı kesinlikle. Özellikle de para istiyorlardı para!

Lanier acaba onların yol masraflarını karşılayacak mıydı? Çabalan boşa mı çıkacaktı? Onları Cenova'da tutacak mıydı?

1627 yılının Kasım ayında, Artemisia, kendisini yeniden çocukluğunun aile aşireti içinde bulacaktı: gürültülü bir aşiret, kin güden ve paraya doymayan...

425

31

Venedik, Cannaregid Mahallesi İngiltere Büyükelçilik Sarayı

28 Kasım 1627

- Majestelerinin emriyle İtalya'ya bir koleksiyon satın almak için gönderildim! diye haykırdı Giulio. Lanier'in Venedik'teki işleri için kullandığı küçük bir salondaydılar.

Öfkeden sapsarı kesilen İngiliz, masasının önünde ayakta duruyordu.

- Kuşkusuz, Senyor Gentileschi, diyerek kabullendiğini belirtti dişleri arasından seslenerek. "Ama, benim iznimle. Niçin gelip bana sormadınız bunu?"

Giulio, eli kılıcında, dosdoğru onun üstüne yürüyordu. Adımları avizeleri sarsıyordu. Otuz yaşlarında, çok yakışıklı bir adamdı. Ama, kaba saba çıkışması askerlerin sertliğini çağırıyordu; bakışındaki açgözlü ifade ise para karşılığı iş gören birinin beklentisini yansıtıyordu.

- Evet bunu yaptım! Siz Londra'dayken bana Cenova'da bulunduğunuz söylendi.

- Kim tarafından?

- Sir Thomas Gary, diye atıldı, "size, kardeşimle bana, işimiz için gerekli olan parayı vermenizi bildiren emri gönderen kralın adamı!"

- Bana bunu yazdığını size söyledi ise... o zaman sizlerin de beni

426

aradığınıza inanmak isterim.

Bu acı olay, haklılığını kanıtlamaya kendini kaptıran Giulio'yu etkilemedi.

- Sizin Venedik'te olduğunuzu bizler ancak Milano'da iken öğrendik, diyerek yanıtladı Giulio. "Daha güvenli olsun diye, Francesco, Cenova postasına bindi, bense, ta buraya kadar dört nala at sürdürdüm. Senyor Daniel Nys, sizin oradan tekrar yola çıktığınızı, bizimle buluşacağınızı söyledi. Ben de sizi izledim! Ama, Cenovada kimsenin sizin geleceğinizden haberi yoktu; poliçelerinizi bize vermeyi reddeden bankacınız dışında tabii. Giulio, tehdit dolu bir ifadeyle isyan bayrağını açtı: "Şimdiyse, bastal Bıktım be! Paramı ödeyin, tersi durumda..."

Arkasındaki kapı açıldı: Artemisia kapıda gözüktü. Kardeşini, aşıyla kapışmış görünce eşikte donakaldı. Giulio onu görmedi.

- Ters durumda n'olmuş? diye yineledi Lanier. Genç adamın yüzünde kurnazca bir gülüş esip geçti.

- Murano'dan gizlice aldığınız güzel tabloları hayran kaldım. Ve bütün o heykeller... Ne ganimet ama! Eminim bu hazine yoluma çıkan ıspanyol dostları en üst düzeyde ilgilendirecektir...

Giulio'nun omuzu üzerinden Lanier'in gözleri Artemisia'ya doğru kaydı.

- Ben yokken kardeşini Nys'in evine mi aldın? - -:'

- Onu kabul ettim, diye doğruladı. Görüştük. : V Lanier sessizliğini korudu. O , -• ,

On gün kadar önce, Giulio'nun Venedik'te ilk kez ortaya çıkışı Artemisia'yı hem şaşırtmış, hem sarsmıştı. Nikâh töreninden bu yana kardeşini görmemişti. Yılları saymışlardı da, tam on beş yıl olmuştu! Francesca ve Manco ile Floransa'da kısa süre için karşı karşıya gelmelerinin çocuklarının ölümünün hemen ertesinde onlarla bir araya gelmesinin anısı taptazeydi onda. Giulio, gelmemesi gereken tek kişiydi.

Onu kucaklarken, bir zamanların küçük çocuğuna sarılıyormuş gibi ;| geldi Artemisia'ya. Onu soru yağmuruna tutmuştu. Babaları nasıldı? Neyin üstünde çalışıyordu? İngiltere'den hoşlanıyor muydu? Giulio, Orazio'nun, saraydaki yeriyle, Avrupa'nın bütün kralları üzerindeki etkisiyle, diplomatik alandaki başarılarıyla övünüyordu. Ama, duygularıyla ilgili daha fazla bilgi verememişti. Tersine, Artemisia bedence ve ruhça vermişti kendisini. Onu yeniden bulmanın sevinci içinde tüm sırlarını açmıştı ona. Ve tabii sevgilisinininkileri de...

Giulio, Lanier'ye buyurdu:

- Şimdi bana beş yüz sterlinlik poliçeyi tahsil edeceksiniz!
- Demek, kralın Cenova koleksiyonunun alımı için öngördüğü şeyi siz almayı kafanıza koydunuz... diye alay etti Nicholas.
- Bu konuda haber vermenizi istiyorum, bu sizin sorumluluğunuz altında ve sizin emrinizle olmuştur...
- Kasayı boşaltmanız mı? diye ti geçti İngiliz. Artemisia kızardı ve ürperdi.

Lanier'i çok iyi tanıdığı için, alay etmesinin kardeşi açısından hiç de iyi olmayacağını biliyordu.

Daniel Nys'in giz dolu depolarına Giulio'yu sokmakla işlediği hata, Artemisia'yı onu savunmakta alıkoyuyordu. Yine de onu savunmak istedi. Ona yardım etmeye çabalıyordu.

Ama, Giulio'nun, Agostino Tassi soyundan -dantellerine, çizmelerine, centilmenlik kılıcına karşın- bir deli olduğunu kabul etmek zorundaydı doğrusu. Yanında müzik hocası olan bir deli.

Cosimo Quor-li tipi...

Artemisia utanıyordu.

- Elçimizle tartışmalıyım, diyerek Lanief olayı sonuca bağladı. Yarın gelin!

428

Giulio ertesi gün geldi. Daha ertesi gün de geldi. Her gün geldi. Israrı, karşındakiler! sinirlendirmekten öteye geçmiyordu.. Nicholas onu hapse attırmayı düşünüyordu.

- N'olur yapma, diye yalvardı Artemisia. Çok sinirlidir o, ama kötü bir şey yapmaz.

- Nasıl "kötü bir şey yapmaz"? Ona verilen parayı yolculuğuna harcamış. Cenova'da beni ekmenin yollarını aramış. Mantova koleksiyonunu ispanya'ya teslim etmekle tehdit ediyor. Kralımızın parasını alıyor...

Belirsiz ve kararsız bir ifadeyle Lanier'i sözünü bitirmekten alıkoymuştu. Artemisia başını öne eğdi.

- Evet biliyorum, dedi, "ama o benim kardeşim."

Lanier'in Artemisia'ya duyduğu sevgi, öteki nedenleri bastırdı; sonunda Giulio'nun İtalya'da kaldığı süre içinde masraflarını karşılamayı kabul etti.

- Poliçenizi alacaksınız Senyor Gentileschi. Sorumluluğu ben üstüme alıyorum... Şimdi gidip kendinizi başka yerde astırın!

Giulio ikinci kez söyletmedi. Kışı rahatça Pisa'da geçirmeye gitti: kuzenleri Lomi'lerde. Amcası Amelio ise hayata gözlerini yummuştu. Francesco ise o süre içinde Cenova'da karışık işlerin peşine düşmüştü.

Ailesinden birilerinin kabalık göstermesi Artemisia'yı sevgilisinin gözünde zor bir duruma düşürmüştü. Ama kardeşlerinin inatçı tutumlarına, kavgacı oluşlarına hayranlık duyabilirdi pekâlâ. Giulio ve Fran-cesca, eğer istediklerini elde etmeselerdi, Lanier'ye karşı silaha veya başkaca ihanet yollarına başvurabilirlerdi, Artemisia'nın bundan hiç kuşkusu yoktu. "Gentileschi çocukları" emeklerinin karşılığını almak sözkonusu olduğunda hiçbir engel karşısında geri adım atmazlardı,

Satıcı, ajan, teslimatçı, baba-kız Gentileschi'lerin ev ekonomisi

... • • • , v; ; . 429

içinde işleri buydu zaten: Gelecek on yıl boyunca, Artemisia işleri Ora-zio ile paylaşacaktı. Ama iki ressam çocukları Roma-Paris veya Madrid saraylarına tabloların bedelini tahsil etmeye gönderdiklerinde, yularlarını elde tutmaya özen göstereceklerdi.

şimdilik, müdahaleleri atlatınca, Artemisia ve Nicholas, çağdaşlarının "yüzyılın işi" diye adlandırdıkları işe kendilerini yeniden verebilirlerdi.

430

32

Venedik ve Mantova

Aralık/1627 - Nisan/1628

İşe bakın ki, Tanrı, Dük Vincenzo'nun Aralık ayında hastalanarak ölmesini istemişti. Varisi, Nevers Dükü, pek yakın bir zamanda tahtını İspanya'nın emellerine karşı savunmak zorunda kalacaktı: Mantova her zamankinden çok daha fazla para sıkıntısı çekmekteydi ve tabloların satışını feshetmek arzusunun hiç zamanı değil gibiydi. Ama, eğer Lanier zahmetlerin sonuna geldiğini sanıyorsa, yanıliyordu. Evet, Mantova satıyordu. Ama Londra ödeme yapmıyordu ki!

Nicholas Lanier'in İngiltere Kralı'nın bankacısından istediği para, Fransa'ya karşı verilen savaşın finanse etmeye ayrılan bütçeyi zor durumda bırakmış ve Londra'da kralın danışmanları arasında Mantova'dakine benzer bir kavgaya yol açmıştı.

O sırada, Birmingham, Re Adası'nın surlarını kuşatıyordu, İngilizlerin yoksunluk içinde kıvrandığı korkunç bir kuşatma. Eğer I. Charles XIII. Louis'yi yenmek istiyorduyorsa, yeni birlikleri seferber etmek, onları giydirmek, beslemek, silahlandırmak zorundaydı...

"Nicholas Lanier'in bana gönderdiği eşyaların dökümü ve betimlenmesi," diye yazmaktadır İngiltere Kralının bankacısı, kendi dairesinden bir soylu kişiye yazdığı mektupta: Bu koleksiyonların satın alınması için gereken parayı nereden bulacağımı yalvarırım söyler misiniz!

431

İki ya da üç bin sterlin söz konusu olsa, bu masrafa katlanabilirdik. Ama on beş bin sterlin! Eğer Majesteleri bu koleksiyonu almaya karar verirse, Milord Duke Buckingham'ın birliklerinin silah ve yiyecek gereksinimini karşılayamaz duruma düşürecektir. Böylesi bir

durumda, ordularımızın yükünü biraz da olsa hafifletemeyecek ve onlar için gereken bu yardımı götüremeyeceğiz. "Ne yapacağımı bana bildirmenizi rica ediyorum sizden."

Kralın imzasıyla kısacık bir yazılı emir bu ağır soruya yanıt verecekti: "Koleksiyonu satın alın!!"

1. Charles, Re Adası'nı bir anda kaybediyordu. La Rochelle'i terk ediyordu. Dinin inançla ilgili resimleri yasakladığı tebasının, tabloya tapanlardan nefret eden bir halkın güvenini yitiriyordu.

Eğer İngiltere yaşadığı bozgunu, araç-gereç ve yol-yordam eksikliğinden çok, Buckingham Dükü'nün savrukluğuna

bağlayabilseydi, ulusu ve zaferi güzel eşyalara olan tutkusuna kurban eden bir hükümdardan bir dahaki sefere sakınırdı.

Sanat, resim ve müzik, Artemisia Gentileschi ve Nicholas Lanier bu alanlarda başarılıydılar.

Geriye, ustaların tuvaleri ve antik heykelleri denizlerden aşırıp,

Fransız gemicilerinin ve İspanyol gemilerinin ele geçirme harekâtlarında, korsanların yağmasından, Türklerin bordalarına yanaşmasından kaçırarak; fırtına ve deniz kazalarından sıyrılarak yollamak kalıyordu geriye... Serüven daha yeni başlıyordu!

Artemisia, yaşamına birden giren Lanier gibi bir adamın karşısında yaşadığı güvensizlik duygusunu bir parça da olsun atmıştı.

Artemisia kendisinininkine benzeyen bir kararlılığa gömülmüş, projelerini gerçekleştirmek için elinde var olan sınırsız araçlar karşısında, j büyülenmiş halde, yalnızca ve yalnızca düşleriyle yaşıyordu... Ro- J ma'daki atölyede kapıldığı korkusunu, Nicholas Lanier'nin Artemisia \

Gentileschi'nin yaratıcı gücünü pekâlâ yok edebileceği korkusunu unutuvermişti.

Ama şunu da burada kabul etmek gerekiyordu ki, Venedik'e yerleştikten sonra bu yana hiçbir şey üretmemişti. Tek bir tuval bile. Tek bir desen bile. Üç-beş kroki, üç taslak, ki Artemisia bunlara yetenek kalıntısının son bir göstergesi olarak bakıyordu. Lucrece ve Suzanne'z. gelince, bunları Dükalık'm koleksiyoncularına satmıştı ve Venedikli

şairler şiirlerine konu ediyorlardı. Bu iki yapıt, Venedik'e gelişinden aylar önce yaratılmışlardı... Esin Perileri onu açıkçası terk etmişlerdi. Esinlenme neredeyse hiç yok gibi, ölü... Daha da beteri, Venedik'in görkemi düş gücüne seslenmiyordu ki!

Artemisia birden şunun ayırıcına varıyordu: Ticaret ve Bassano'nun tuvaleri, Daniel Nys'in evinde onca coşkuyla açılan tablolar.- Titi-ano'nun Gömme Töreni ve Rahdlo'nın Kutsal Aile başlıklı tabloları onun görüşünü etkilemeyecek ve çalışmalarında hiçbir izleri olmayacak, yapıtlarına damgalarını vuramayacaklardı.

Nicholas'ın orada olmadığı zamanlar, Artemisia Murano'nun deposunda birlikte seyrettikleri bazı tabloları anımayı başarıyordu. Özellik-, le de Bakire Meryem'in Ölümü'nü. Ama, ah, Artemisia Caravag-gio'nun, babasının üstündeki etkisini yeterince açık, berrak biçimde değerlendirebilseydi, hele Orazio'nun Cenova'dayken hayran kaldığı çalışmasını bugün, eski rakibinin araştırmalarından ayıran mesafeyi bir ölçebilseydi; kendi çalışmaları üzerinde karar verme yetisini hepten yitirecekti.

Tuzağa yakalanmış ve bunu görebildiğini sanarak -Lanier'ye ve onun resim anlayışına bağlılığının ortaya çıkardığı ortak bir yaşamdı bu- çırpınıyordu.

Bu durumda yitirdiği bağımsızlığı için pişmanlığın kırıntısını bile bulamıyordu kendisinde. Sevinç, arzu, ilgi, merak veya umut duygularını da bulamıyordu. Yalnızca ve yalnızca onda bütün görüntüleri silip

.433

süpüren aşk tutkusuna vardı. "Ne önemi var?" diye düşündüğü oluyor-, du. Mutluluk Nicholas'ı sevmektir, onun düşünceleri, arzulan ve istekleriyle yaşama tutunmaktır... Evet, benim için mutluluk onun için var olmak ve onda erimektir..."

Ne var ki, yeni düşünceler, garip düşler sarsıyordu içini, onu hiç terk etmeyen bir baş döngüsü duygusu. Ona öyle geliyordu ki, Venedik'in suları ile taşları arasındaki sınır, Nicholas'nın bedeniyle onunki arasındaki sınır, birbiri içinde erimiş, karışmıştı. Gondolda olsun,

ayağı yere basarken olsun, sürekli sallantıda olduğu duygusuna kapılıyordu. Canı sıkılıyor, içi kararıyordu.

Bazen, tüm yaşamı boyunca onda yer etmiş olan tutkuyu yeniden kendisinde arayıp bulmaya kalkışıyordu.

Sandalı, lagünü geçerken, kanalların pamuk görüntüsündeki sislerine dalarken Artemisia Venedik'i seyre dalıyordu. Bakışları adacıkların kendini suya salan kütleleri üzerinde duruyor, gözü çan kulelerinin tepesindeki oka takılıyordu. O zaman Venedik'in gölgesiz göğüne karşı yapmayı düşlediği tabloların kompozisyonunu oturtuyordu. Zihninden, kubbelerinin hatlarını, eğimleri, gondolları ve mavnaların yol yol çizgilerini bir daha, bir daha yeni baştan yaratıyordu. Rıhtımı siyah-be-yaza boyayan beyaz taşlar üstünde ışık oyunları kuruyor, Agostino Tas-si'nin derslerini, geometri ve perspektif kurallarına hakim olabilmek için çok gerekli ve değerli eğitimini anımsıyordu... O zaman yüzünde aldırılmaz bir gülümseyiş belirliyordu. Bir kanalın uzayıp gittiği hattı, alttan bakınca gözüktüğü biçimiyle bir insan başının duruşunu, kısa gibi gözükken bacağı inceliyordu..." Tamam, diyordu kendi kendine, "oldu." Gözlerini kısarak, o sırada çececeği insanı düşünüyordu. Lucrece'in, örneğin kolunu görüyordu, intihara hazır bir Lucrece'in. "Tamam, belki biraz eli yukarı kaldırmak, bıçağın pozisyonunu ve fonu oluşturan ki maş katlarını değiştirmek gerekecek..."

434

Roma'dayken, ilişkilerinin başlangıcında, Nicholas Lanier sürekli onu resim yaparken seyretmek isterdi. Bugün ise, onları tutku ve arzularından uzaklaştırabilecek ne varsa ortadan kaldırıyor.

"Yeterince çalıştın" diyordu yavaşça elinden kâğıdını alarak. "Bu kadar çok resim yapma sen de!" diye fısıldıyordu kulağına, onu boyalarını hazırlarken, tozlan ezer, kolayı ve vernikleri kaşıtırken gördüğü ender anlarda... "Bu kadar çok resim yapma sen de!.." Bu sözleri Agostino Tas-si, Croce Sokağı'ndaki atölyede, tecavüz gecesi söylemişti. Nicholas'ın sevgisi için hoşuna giden her şeyi bırakıyordu. Havanlar, çanaklar, kazanlar, sanatıyla ilintili bütün

araç-gereç, terk edilmiş olarak duruyordu. "Yeter bu kadar resim!" Zamanla, estetik arayışları ona bir başkasına, Caravaggio ya da Orazio Gentileschi'ye özgüymüş gibi gözükür oldu... Güzellik, sarsıcı, üzüntü verici bir bütünlük gibi gözüküyordu. Bir acı. Neredeyse bir vicdan azabı!

- Ne düşünüyordun? diye soruyordu Nicholas ona, bakışları dal-gınlaşıncaya.

- Hep aynı şeyi... diyerek yavaşça içini çekiyordu... seni!

Bu yanıtla yetiniyordu o da. Ne kendisinden, ne sevdiği kadından kuşku duyuyordu. Artemisia Gentileschi'yi beraberinde İngiltere'ye götürmeyi düşünüyordu.

Yola çıkışlarından bir ay önce, 1628 yılının Mart ayında, Nicholas planlarını alt üst eden bir hata işledi. Artemisia'nın resim defterlerini karıştırdı. Ondaki bütün tabloları ele geçirme alışkanlığı ile tüm heykelleri, göz diktığı tüm eşyaları kurcaladı... Acaba Artemisia'nın başını mı döndürmüştü?

Artemisia'nın sakladığı üç taslağı buldu... Bir gün Lucrece başlıklı tablosuna kaynak yapacağı üç kroki.

Bunları pek beğenmeyen Nicholas, desenleri üç heykelcikle değiş tokuş etmişti. Daniel Nys'e ait olan üç Roma tanrıçası parçaları: Lani-435

er'in Buckingham Dükü'ne ayırdığı özel bir sungu. Bu takas ona pahalıya patlayacaktı.

- Desenlerimi sen mi aldın? diye haykırdı Artemisia. Onuru kırılmıştı ve üzgündü.

- O kadar bağırarak ne var?.. Pek bir değerleri yoktu.

Sevdiği kadının yüz ifadesi karşısında, Lanier, yaptığı işin ciddiyetini kavradı.

-Artemisia, diye telaşlandı. "Artemisia, yalvarırım bağışla beni!"

Ama, Nicholas sesini daha da yükselttiğinde, onun başını öne eğmesi Nicholas'ı daha da çok şaşırttı. O güne dek öylesine istekli bu başı, kadın yerlere dek vurabilirdi!

- Taslaklarını vermekle seni kırmak istemedim, diye yalvardı. Onlara bu kadar önem verdiğini bilmiyordum...

- Eğer erkek olsaydım, çalışmamı sahiplenmeye asla cesaret edemezdin!

- Eğer erkek olsaydın, diye yanıtladı Lanier hafif bir neşeyle, "ben seni sevmezdim ki! Sadece birkaç kroki aldım senden."

- Gölgeler vurulduğunda, planlar, şekiller kâğıt üzerinde belirdiğinde, tablonun gerçekleştirilmesi artık bir çocuk oyuncağıdır. Görüngü -kurgu— her şeyi yapar sonrasında da! Senin Nys'e verdiğin bu üç taslakla kim olsa resim yapar!

- Şu altı ay içinde seni resim yaparken görmedim hiç, bu desenlerle ilgileniyormuşsun gibi gelmedi bana... Düşündüm de, sen de ol- | j san, Nys'e armağan ederdin, eğer bu armağan bize çok daha iyi şeyle getirecekse. Ona ne kadar çok ihtiyacımız var biliyorsun.

Monte na'nın Sezar'm Dokuz Utkusu, Mantova'da kaldı. Dokuz Utku serisi-f ni almadığımız sürece hiçbir şey elde edemeyiz...

Gonzague'ların ko- | leksiyonunun en güzel parçaları yanında senin desenlerin ne ki?

- Benim yapıtımı almaya kimsenin hakkı yok! * :""{ :<'••,••><

- Ben bunu İngiltere Kralı'na hizmet için yaptığımı saflıdili

436

- İngiltere Kralı umurumda bile değil! Ve sen... Başını yukarı kaldırdı. "Sen yalnızca kendi başarına hizmet ediyorsun!"

Dargınlıkları kısa sürdü. Ama Venedik'te yeni bir yaşam başlangıcını da belirlemiş oldu: Artemisia, Akademiyle yeniden bağlantı kurdu, Murano Villası'ndan ayrıldı ve İngiltere Elçiliğini boşalttı. Lanier onun bu davranışını ihanet olarak duyunsuyordu. Ama nasıl düzeltmeliydi; çaresi neydi? Açıklama isteme girişimlerinin her seferinde, Artemisia, alaylı bir hayret içinde, neşeli gibi gözükerek, hiç anlaşılamayacak, sı-zılamaz bir halde öylece duruyordu.

"Evet, kuşkusuz, Dona Ines'in portresini yapmayı kabul ettim.

İspanya Kralının ajanının kızı söz konusu... Eee, ne diyeceksin?"

Aralarındaki mesafe gün geçtikçe artıyordu...

Venedik elçisi Isaac Wake 28 Nisan 1628 günü Londra'daki kâtibine, "Right Honourable My Singular Good Lord"* diye yazıyordu.

"26 Mart tarihli mektubunuzda, Bay Lanier'le ilgili olarak, aldığı tablolar konusunda, bu tuvaleri ve heykelleri getiren yük gemisi ve yola çıkış tarihine ilişkin, bana tebliğ edilen bir emir buluyorum."

"Bu buyruğa yanıt olarak size, Bay Lanier'in bu alışverişin gerektirdiği tüm dikkat, özen ve çabukluğu gösterdiğini söylemiliyim. Tablolar, Londra'dan gelen Kaptan Thomas Brown komutasındaki Margaret adlı gemiye yüklendi.[...]

"Ben yalnızca titizlik içinde Bay Lanier'nin emirlerine uymaktan öte bir şey yapmadım. Bu işte görevim şunlardı:

İlk olarak: Dük'ü, tabloların maliyetini yükseltecek gümrüğün kaldırılması yönünde ikna ettim. Bu kolaylık sayesinde ki, hiçbir masraf ödemedik.

İkinci olarak: Doğrudan ben kendim, Bay Lanier ile birlikte, san-

* Right Honourable My Singular Good Lord: (ing.) Çok Saygıdeğer Yüce Lordum.,,

.....

' 437

dıkların iyi istiflenmiş olup olmadığını ve yükün tamamının her bir tehlikeye karşı korunmuş olup olmadığını denetlemek için gemiye bindim. Rastgele bırakılmış, tehlike altında olan herhangi bir şey görmedim. [...]

Bay Lanier'ye gelince, efendimize şunu söyleyebilirim ki, nisan ayı sonunda buradan ayrılacak, İsviçre ve Lorraine'i aşp, Brüksel'e ulaşacak.

Grisons'lardan geçişinde kolaylık sağlaması için ona bir pasaport çıkarttım, ayrıca yanına dünyanın bu en tehlikeli bölgesinde ona eşlik etsin diye, hizmetkârım Olivier'i verdim. Ayrıca Bergame'âm* güvenilir bir kılavuz getirttim. [...] Nihayet Bay Lanier'e onu

Paduva'ya kadar çıkaracak olan kendi sığ su kayığını verdim.

Oradan arabayla Ber-game'a geçecek. Daha sonra atla ve yalnız başına yola devam edecek. Yanında koleksiyonun en güzel parçalarını, özellikle Mantova Mağara-sı'nda bulunan Corregio'nun

yapıtlarını götürüyor. Islak çalışılan bu etüdlerin uzun süre rutubete, tuza ve gemiyle geçişte deniz havasına dayanamamasından korkuyor.

Umarım, bu mektup elinize geçtiğinde Bay Lanier İngiltere kıyılarından çok uzaklarda olmaz..."

* Bergamo: İtalya'nın Lombardiya BSÜgesi'nde. Alplerin eteğfide bit yerleşim bölgesi,

438

33

Venedik - Murano Arasında

Nisan 1628

Daniel Nys'in villasının en üst katındaki odalarında, Artemisia ve Nicholas hiç de rahat değillerdi. Son geceleriydi. Ne konuşabiliyor, ne sevişebiliyor, ne de birbirlerine dokunabiliyorlardı. Yan yana, çıplak, uzanmış, kıpırtısız yatıyorlardı; yarı karanlıkta, iki ölü gibi. Bastırmaya çalıştıkları soluklarından başka hiç gürültü yoktu. "Beni sevmiyor", diye düşünüyordu; "Nicholas, beni hiç sevmedi... Öyle olsaydı benimle İngiltere'ye gelirdi!" "Eğer senin peşinden gidersem," diye savunmaya geçiyordu Artemisia kendisini, "sanatımı gözardı etmiş olurum, düşüşe geçerim ve öteki bütün kadınlar gibi ölüürüm... Resim olmadan, yaşayamam: Senin gözünde de yaşayamam ben!" Şu son zamanlarda, Nicholas'ın yanında, kendinden, kendi kararlarından, seçimlerinden kuşkuya kapılarak, çırpınıyordu. "Hayır," diye teselli veriyordu kendi kendine, korkunç da olsa bir karar almaktan korkmamalıym. Nicholas zaten beni küçümsüyor. O beni artık sevemez, öyle ya, işime saygı duymuyor... Ama onsuz nasıl yaşamalı peki?"

Gece geç vakit, Nicholas'ın bedeninin yanı başındaki ağır varlığını duyumsadığında, yan uykuda olduğunu anlayınca, yatakta ona doğru döndü, yaklaştı, elinde şamdan, onu, uzun uzun seyre daldı. Alevlerin ışıltısı, uykunun gevşetemediği bu güçlü yüze can katı-

439

yordu. Artemisia sinsi dudaklarına, dediğini yaptıran bakışlarını örteleyen kapalı gözkapaklarının narinliğine bakıyordu. Ve o koklamayı nice sevdiği sarışın ten, okşamaya bayıldığı o beden. "Onu arzu ettiğimi bilse de o bile yetmez..." diye itiraf etti kendi kendine. Artemisia ağlıyordu. Elini uzatmak, ona hafifçe dokunmak istiyordu. Ama yine geri çekildi. Hareketlerine dikkat ediyordu, gözyaşları, hıçkırıkları onu uyandırmasın diye. Uyansa yine o ciddi havasıyla şöyle bir bakar ve bir kez daha onunla birlikte Londra'ya gitmeyi ne diye reddettiğini sorardı. Resmini -Judith'i, Lucrece'i, Suzanne'i, Bethsa-bee'yi- ona yeğlediğini söylerdi sitemler ederek! Onu hırsına mı, başarısına mı kurban etmekle suçlardı?..

"Ötesi yok," diye geçiriyordu aklından Artemisia. Aşkım, sevgim git gide tutku halini alacak, onun sevgisi de yavaş yavaş sönecek ve sanatım da ölmüş olacak... Hayır, başka çaresi yok! Londra'da n'aparım ben? Kralı, müziği, karısı onu bütünüyle koparıp alır benden. Beni artık sevmezse ya da acıyarak iyi davranmak zorunda kalırsa, bir başka kadına tutulursa -n'apanm o zaman ben Londra'da? Karar vermeye çalışıyordu: "Haydi bakalım, n'olur ki bize, kim bize mutluluk sunar? Tut ki Tanrı'nın aklına Nicholas'ın karısı düştü ya da Pierantonio öldü diyelim, babam ortadan kayboldu varsayalım... Mezhep değiştirdiğimizi ve benim Nicholas ile evlendiğimi varsayalım: Nicholas benim resim yapmama hiçbir zaman izin vermez! Tut ki her şeye karşın beni yüreklendirdi, peşinden gitmeyi önerdi bana... Ama ben yapamam! Onun karşısında yeterince güçlü değilim ben, onun yanında ruhum, sanatım, her şey bitiyor... Yapıtımı bir başka tutkuyla bir kez takas ettim ben. Ayrıca bu değiş tokuştan dolayı sızlanmıyorum. Ama başka hiçbir çaresi yok!"

- Peki, benim ne yapmamı istiyorsun şu an, diye sordu Nicholas yalın biçimde ve çok ciddi bir tavırla. Murno bahçesindeki patikayı son

440

bir kez tırmanıyorlardı o sırada.

Artemisia, şu zorlama gülüşüyle bir daha güldü, ona danışmadan krokilerini aşırmasından bu yana, ikisini ayıran gülüşüyle güldü.

- Tuvalleri kralına götür, dedi köprü'nün basamaklarını çıkarken. Bunu hafif bir serzeniş içinde söyledi. "Fransızlara yakalanmamaya büyük özen göster... bir de yolda kimseleri öldürmemeye dikkat et!"

- Bütün istediğin bu mu? diye sordu kırılgan bir sesle. Artemisia duraksadı. Artemisia'nın başka türlü düşünüp, bambaşka bir yanıt vermeye zorlandığını duyumsadı. Artemisia'nın gözleri dolu dolu oldu. Onu dirseklerinden kavrayıp köprü parmaklığına yaslamak için Nicholas bundan yararlandı.

- Benimle birlikte İngiltere'ye gelmeni istiyorum. Sana olan aşkım...

-Aşkın bu denli büyükse... Artemisia ondan ayrıldı. "Bana gücümü ve dinginliği geri ver!"

- Artemisia, sen dinginlik nedir bilmezsin! Olası bir dinginlik göremiyorum. Rahatlık yok! Ne sana, ne bana! Londra'ya gel benimle... Ailenin yanına gel, onlarla bir arada ol... Babanın yanı başında yap resmini.

Artemisia alaylı bakarak:

- Babamın mı? Altı aya varmadan beni kulu kölesi yapar.

Kardeşlerime bak. Ben de onlar gibi babam için, onun için çalışacağım ha!

Yanıt aynı tonda geldi.

-,...,,

- Kendini küçümsüyorsun...

Uzunca bakıştılar. Artemisia duygularını açıklamayı denedi:

- Eğer babam Londra'da yaşıyor olmasaydı belki seninle gelirdim, dedi.

- Ondan korkuyor musun? ;,, Artemisia yanıt vermedi, Nicholas ona şöyle bir baktı.

- Onunla eşdeğersin! Bundan kuşku mu var? Neden korkuyorsun?

;; ' ' ,,, •;V,,,;/...;';',,,,; ,,,,;/• r.'r;..

;; " ' ' ..

441

• -Vazgeçmekten.

- Ne cesaretin var, ne de onurun Artemisia! Ben sana yaşam öneriyorum, aşk sunuyorum, serüven, başarı, büyük bir prensin hizmetinde başarı, ama sen kaçırıyorsun!

- Babamın da kaçtığı gibi kaçıyorum... Yitmemek, yok olmamak için...

"Tanrım", diye geçirdi kafasından Nicholas. Kızgındı. "Benim olmayı tam kabul edecekken yine kaçıyor; öteki elimden kaçıyor!"

- Baban sonunda Roma'ya dönecek. O zaman ondan nereye kaçacaksın? diye alaya aldı.

Artemisia dikleşerek gülümsedi:

- Londra'ya mı?

- Artemisia, sana söylediklerimi iyice bir düşün. Senden ayırlamam ben. Biliyorum, gözünde her ikimiz ne aynı, ne tek bir kişiyiz...

Artemisia "Hayır" dercesine başını salladı ve düzeltti:

- Resim ve ben, biz tek bir bütünüz, başka kimse yok.

- Eğer inat edersen, sen ve kızların için mutsuzluk ve umutsuzluk görüyorum yalnızca.

- Neye inat edersem eğer? diye sordu, başını sert bir devinimle yukarı savurarak.

- Bu saçma yarıştā; babanın tabloları ile seninkiler arasındaki şu düelloda; ne bileyim nasıl bir başarı arayışı içinde olduğunu?..

Artemisia'ya sıkkin gözlerle baktı. Başarı, onur, şöhret, bunların hepsine sahipsin sen... Hepsine. Evet hepsini elde ettin! Sana hiçbir şey önermiyorum artık, yalnızca peşimden gel! Sana sonsuz mutluluk vaat ediyorum.

- Ne büyük mutluluk ya! diyerek alaya aldı. Köklere dönüş: "Baba-kız Gentileschi'ler"...

- Biliyor musun, İngiltere Kralı geçen yıl kaç tablo aldı, ha?

Koleksiyonlarının dökümleri, tahta çıktığında yirmi biri geçmiyordu.

Bu gün

442

tam beş yüz adet. Hesapla bakalım bir! İngiltere'de olsan yaratıcı gücün sınır tanımazdı!

Artemisia konuşmak istedi. Ona umutsuzca baktı...

- Seni sevdiğim içindir ki seninle gelemem, dedi.

- Benim varlığım hoşuna gitmese de, bunu anlıyorum, beni görmeyeceksin artık! diye kestirip attı Lanier. Ama ikimizin de yaşam mutluluğu, şu bir zamanlar öylesine rahatlıkla telaffuz ettiğin, bugünse sanki dudaklarını yakıyormuşçasına söylediğin tek sözcüğe bağlı.

- Aşk, diye onayladı yavaşça söyleyerek. Eğer dudaklarımı yakıyorsa, benim için baş döndürücü bir anlama bürünmüştür de ondan. Benim duyumsadığım biçimiyle aşka her şeyi feda ederdim. Senin içinse, kendime borçlu olduğum şeyi doğrusu artık iye yarar görmezdim... Tereddüt içindeydi. Senin için de, baban için de. Eee o zaman... Yu-' muşak ve çabuk adımlarla küçük köprü'nün son basamaklarını indi, rıhtım boyunca gitti, gondolcunun önünden geçti ve bir kiliseye girdi.

Köpükler yeşil suyun üzerinde bir tuval bezi dokuyordu sanki, atkı ve çözümler arasında Nicholas Lanier'nin kırık yansıması vardı. Geminin önünde, kıyıyı bakışlarıyla tarayarak, ayakta durmuş Artemisia'yı araştırıyordu. Birden onu variller, dalgakırandaki balyalar arasından gördü, Dukalık Sarayı'nın kemerlerinin yarı karanlığı içinde gözden yi-tiyordu. Nicholas olduğu yerde öylece kaldı. Artemisia onun ikinci kez yaşamından çıkıp gidişine bakıyordu.

Tam on yıl boyunca bir daha görmeyeceklerdi birbirlerini.

Artemisia pek yakında Venedik'ten ayrılacaktı. 1629 yılının Şubat ayında, eski meşeni, Alcalá Dükü, İspanya'ya ait olan Napoli Krallığı'na genel vali oluyordu. Yüz yıldan daha fazla bir

443
süreden beri, Madrid Habsbourg Hanedanlığı Napoli'yi papalık devletlerine sınırı olan bir askeri birliği sivil üs olarak kullanıyordu: vergilerle ilişkisini emdikleri bir sömürge olarak...

İki-Sicilya Krallığının* yönetimi, İspanya'dan bir büyüğün onurlandırabileceği çok yüksek bir görevi üstleniyordu. Beş yıl boyunca - tahtta kalınan süre- Genel valinin İtalya'yı tırtıklama, hazinelerini

yağmalama; IV. Philippe ve kendi hesabına en yürekli çağdaş sanatçıları kullanma yolları vardı tabii: Bu durumda Alcala Dükü de "ressamını" oraya gelmesi için davet ediyordu işte.

İspanya, İngiltere: Artemisia, Orazio.

Baba ve kızı bundan böyle artık iki ulusa hizmet veren iki ustaydılar. Geçmişleri, dinleri, açgözlülükleri ve bir de savaş, kadir bilmez bir kargaşanın içine atıyordu bu ustaları.

İlkbahar gelince, Sinyor GentilescW, güçlü işv^çeninin ıRiaÜkanesi-ne yerleşmeye gitti.

* İki-Sicilya Krallığının: Tarihte sırayla, Fenikelilerin, Yunanlıların ve Karaçalıların işgaline uğrayan Sicilya, İ.Ö. 241 tarihinde Romalıların eline geçti. Vandalların yağmasına uğradı. 11. yüzyılda Norman istilasına uğradı. 1130'da Hristiyan Birliği'ne katıldı. 12. yüzyılda German istilası altındaydı. 1282'de Sicilya ikiye bölündü: Sicilya ve Güney İtalya. Her ikisi de Sicilya adını aldı. 1442'de Aragonya Prensi, Deux-Sicules (İki-Sicilya Krallığı) adını verdi. Daha sonra yeni bölünmeler oldu. 1816 yılındaki birleşmeden sonra bu ad kullanımdan kalktı ve daha sonra da Yeni İtalya imparatorluğu'na katıldı.

444

34

Napoli

Temmuz 1629

- Ben Napoli'yi sevmiyorum, dedi mırıltılı bir sesle Prudenzia.

- Neden? diye sordu Artemisia. Napoli insanın düş gücünü aşar!

Bir insan denizine kapılmış ana-kız, kolkola sürükleniyorlardı.

Rutubetli, kestirme yollardan kendilerine bir geçit açmaya

çalışıyorlardı. Ama, sayısız kilise önlerinde dört bir yana koşuşturup duran köylüler, dilenciler, serseriler ve İspanyollar onları birbirinden sıklıkla ayrı dü-şürüyorlardı.

Yirmi kilometre çapındaki bir alan içinde tam dört yüz elli bin kişi.

Avrupa'nın en kalabalık, İtalya'nın insan yoğunluğu en fazla olan, Paris'le kıyas kabul eden bir kent.

Her iki kadını çembere alarak, çok daha fazla engeller oldu kalabalık. Birbirlerinden kopuyor, sonra yeniden bir araya geliyorlardı, sonra yine birbirlerini yitiriyor ve tekrardan buluyorlardı.

Sonunda, birbirine dalan daracık sokakların örgüsünü terk ederek, Toledo Caddesi'ne çıktılar. Kent'in bu ana damarı İspanyollarınki gibi kasklı askerler, Madrid havalan estiren Napolili insanlarla kaynıyordu. Tıpkı bir karınca yuvası gibi. Ta başından ucuna dek, binlerce gezginle dolup dolup taşmaktaydı Napoli. Muazzam bir insan yığını. Atlısı, yayası, arabalı, faytonlusu, işsiz güçsüz sürüsü, karşılıklı çarpışıp duru-

445

yorlardı. Kimisi yırtık pırtık giysili, kimisi poliseli yakalıklar, koca mantolar, pelerinler içinde saçları kulak ardı atılmış ve sivri sakallı kişiler...

Bu kargaşanın ve taşkınlığın hayretlere düşürdüğü Artemisia, nereye bakacağını bilemiyordu. Çünkü patırtı içinde, kızıyla yeniden konuşmak ve duyduğu coşkuyu bir parça onunla paylaşarak onu rahatlatmak istedi!

- Şu kiliselerden herhangi birine girsek? dedi soluk soluğa, oraları insan kalabalığından bambaşka bir biçimde görürsün... Kalabalık, kestirme yollardan, kıpır kıpır kiliselere dolanır. Sonra her yer değerli mermerlere bürünmüş olur! Mihrabın üstü, mezarlar, her yanda, her yanda alacalı, mat akik, somaki mermer, her türden mozaik, sanat başyapıtları görürsün yalnızca. Artemisia kendinden geçiyordu.

Prudenzia doğrusu bu hayranlığı paylaşıyordu: Dosdoğru önüne bakıyordu, kimse çarpmasın, annesinden uzaklara düşmesin diye. Bu korkmuş çocuk yüzü karşısında, Artemisia sözlerine onu hâlâ etkileyen şeyi eklemeye de dikkat etti: Bu ışıkla gölge; pırıltılı denizle gözleri yakan güneş, ve Vezüv'ün kapkara kütlesi arasındaki karşıtlık; sokakların aşırı sıcaklığı ve avlu içlerinin ıslak serinliği. Bu devasa manastır binaları ile çıkmaz sokaklarda üst üste, iç içe yığılı

bitişik barakalar arasındaki zıtlıktı; bir yanda sarayla, öte yanda altı katlı ve çıkmalı büyük yapıların arasında kalan kulübeler... inşaat halindeki evler, katedraller, manastırlar, ispanyol soylu sınıfının Napolili soylularla kıyasıya yarıştığı, mutlak monarşinin, tüccar burjuvazi ile boy ölçüştüğü müthiş bir şantiye alanı. İspanya ile olduğu kuşku götürmez biçimde ticaret yapan bir liman; ama aynı zamanda Doğu dünyası, İngiltere ve Hollanda ile de ticaret yapan bir liman. Öyle bir devlet ki, orada Roma'da olduğundan daha fazla rahip, keşiş, rahibe, diğer bir deyişle ruhban sınıfı bulunmakta, onlara tanınan ayrıcalıkları son sınıra dek kullanmak kaygısıyla, Saray'a, Reale Sarayı'na ve Habsbourg'lara kafa tutmaktan çekinmemektedir. Bir de halk var

446

tabii! Kırsal kesimden çok kalabalık sayılarda kente akan bir halk; öyle ki, her üç kişiden birinin bir çatı altı vardı, altı kişiden biri iş bulabiliyordu, yoksul ve işsiz halk, köşebaşlarında, mağaralarda yaşıyor, hane köşelerinde, mağaralarda, kapı altlarında uyuyorlardı. - Napoli'den nefret ediyorum! diye yineledi Prudenzia. Bir grup dilenci aralarına girerek onları yine ayırdı. Sesleri o hengâmede kayboldu.

Yerin altından, Vezüv'ün eteklerine dek yayılan toprağın derininden, onca gürültü ve şamata arasında, aralıksız bir uğultu yükseliyordu; yabancılar bunu, belki de kafalarını karıştırdığından, volkanın tehdidiymiş gibi anlatıyorlardı seyahatnamelerinde; Napoli gümbürtüsü gibi örneğin. Oysa, 1629 yılının bu Temmuz sıcağında, körfezde tek bir haber konuşuluyordu: Genel Vali Alba Dükü, erkini onun yerine gelen Alcala Dükü'ne devretmeyi reddediyordu.

Artemisia'nın meseninin -Alcala Dükü- tahta çıkarken verilen törende etikete önem vermeyerek suçlu duruma düştüğünü öne süren Napolili soyluların bundan hoşnutsuzluk duyması, kaygılarını daha da ağırlaştırıyordu. Dükün, diplomalarının geçerliliğini kendi onayından geçirmek istediği iddiaları karşısında yasa adamlarının

duydukları güvensizlikti bu. Onun yönetimi sırasında konulan vergileri ödemeyi reddeden tüccarların öfkesi gibi...

Kıscası, Alcala Dükü, krallığının gözünde sevgi ve lütuf bulamıyordu... Eski metresinin gözünde de daha fazlasını göremiyordu!

Olaylar beklentilerine cevap vermemişti. Venedik serüveninden, düşündüğünden fazla etkilenen Artemisia, Genel Vali'nin yatağını paylaşmayı sevinç içinde, güle oynaya kabullenmemişti. Dükü dış dünyadan iyice soyutlayan saray protokolü, Artemisia'nın kanını donduruyordu; Alcala'nın gururu, acımaları, kuru sevgisi onun başını döndürmekten öte, yıldırıp bezdiriyordu. Alcala'ya gelince, kollarına aldığı anda artık tanıyamadığı o cinselliğiyle bu kadından çabucak bıkmıştı.

447

Birkaç haftalık bir süre sonunda, Artemisia resim sehpasını Genel Vali'nin özel dairesinde açıp çalışmayı kesti. Birkaç ay sonra ise, Artemisia "tablolarının" -onların olan- üstünde belirtilen kayıtları, adları, onunla birlikte bulunamaz olmuştu.

Akala Dükü ona hâlâ değer veriyordu. Babası olduğuna Artemisia'nın yeminler ettiği çocuğa alçakgönüllü desteğini eksik etmiyordu. Ama aralarındaki bağ çözülüp gitti.

Londra yerine Napoli'yi seçmekle Artemisia bağımsızlığı yeğlemiş oluyordu. Yaşamında ilk kez, bir işin içinden bütünüyle kendi başına sıyrılmak zorunda kalacaktı böylece.

Otuz yedi yaşındaki bir kadın -XVII. yüzyılda bu olgun yaş demekti- bu uyumsuz; bu aşırılıklarla ve şiddetle yüklü dünyada ne gibi bir yer edinebilirdi ki? Kişisel servetten yoksun bir kadınsa ve kocasız, babasız, erkek kardeşsizse ve -erkeksiz yani- onu savunmak için hiç kimsesi yoksa? Yalnızca o ve kızı varlarsa? Bir kadın, hem de onu Napoli ya da Madrid'e bağlayan aile bağı bile olmayan bir kadınsa ne yapar?

- Niçin sevmiyorsun Napoli'yi? diye yeniden sordu Artemisia.

- Burada çok insan var, diye homurdandı Pridenza. "Sonra..." -
Sonrane? , ' , , , ; ; ; V

- Sen burada üzgünsün. ! • "" "" • "" ; ; "" • : ' • ' !

- Üzgün mü? Ben mi?

Ana kız, alelacele bakıştılar. Bu en uzak yerdeki manastıra kadar yürümek zorunda kalışlarını birkaç sipariş alma gerekliliğine borçluydular. Chartreux, Carmelite, Dominicain ya da Clarisses Manastırları olsun, fark etmez, hepsinde de müşteri avındaydılar. — Hiç dinlenmiyorsun, dedi kızı. "Bir şatodan ötekine gezip duruyorsun... Alife'den Piedimonte'ye Düşes Caetani'nin portresi için gidiyorsun, Chiaia'ya Kont Carraciolo'nun resmi için dönüyorsun, sonra

imparatoriçenin portresi için Reale Sarayı'na koşuyorsun..."

- Prudenzia! diye çıkış yaptı Artemisia. "Napoli'de kaç ressam böylesi bir sipariş almayı düşlerdi bilir misin? İspanya Kralı'nın kız kardeşinin resmini yapmak, çok büyük bir başarı! Kapılar açılır sonra..."

- Hep başarı, başan! diye yanıt verdi Prudenzia, sıkındı. "Resim, hep resim... Bu kadar resim yapma sen de."

İtişip kakışan kalabalığa dalan Artemisia iç çekti ve bakışlarını kızından öte yana çevirdi. Kızı da ona, aynı Agostino Tassi ve Nicholas Lanier'nin sözleriyle sitemde bulunuyordu. Bu sözler aşıklarından geldiği içindir ki, Artemisia dinlemek istememişti. Ama Prudenzia söylüyorsa? Peşinde koştuğu şey, kendisinden bir parça güzellik koparıp başkalarına verme mücadelesi, onu Prudenzia'yı ihmal edecek denli yiyip bitirmiş olabilir miydi ki? Yine de, Napoli'ye gelişlerini, ilkin, bir manastıra yerleşmelerini, sonra Calvaire Tepesi'ndeki şu büyük eve, bunları anımsadığı zaman, iki kızı; Prudenzia ve Francesca'nın her an yaşamının orta yerinde, yüreğinde yer aldığına inanıyordu. Bir zamanlar kocası Pierantonio değil miydi ona yaratısının iki yakası arasına analığı ve resimi; tabloları ve çocukları arasına hiçbir şeyin sızamayacağını söyleyen? Böyle konuşan, kocası mıydı yoksa Nicholas Lanier mi? Ayrılışlarının

üstünden henüz üç yıl geçmişti, Lanier'nin anısı onda saplantı halindeydi, sesinin, kokusunun, bedeninin ağırlığının anısı... Ayrıldıkları anda kendi kendine sormak istemediği soru bu gün aklına takılıp duruyordu...

Hiç kuşku yok, geçmişini sarsalayıp duran yaşlı bir kadın olup çıkıyordu. Aşıkların sayısı git gide azalıyordu. Ünü ona yine de geniş bir seçim şansı tanıyordu. Ama kimseler onu heyecanlandırmayı başara-mıyordu ki.

Her şeye karşın, zevk ve hoşlanma duygusunu birbirinden ayırabiliyordu. Adı sanı belirsiz birçok kişi yatağından gelip geçmişti; çömezler, işlerini görsünler diye tuttuğu kâtipler... O dikte ettiriyor, onlar da

449

mektuplarını yazıyorlardı, evini koruyorlar, Napoli'nin tehlikeli sokaklarında, geç saatlerde bir poz seansından dönerken ona korumalık yapıyorlardı. Atölyesindeki çıraqlara gelince, hepsi de üst katta uyumayı düşünüyordu. Artemisia bunu bilmezden gelemezdi. Onun evindeki varlıkları ona baştan çıkmanın tehlikelerini hatırlatıyor ve onu uyanık olmaya zorluyordu. Kızlarının namusuna göz kulak oluyordu. Zaten onlara olabildiğince kendisinininkinden farklı bir gelecek hazırlamaya çabalamıyor muydu? İki çocuğunun eğitiminin baş kuralı buydu.

Kendisinden ve seçimlerinden bu denli emin, başarılarından bu denli gurur duyan bu ressam kadının, çocuklarına bol bol verdiği eğitim bugün iki aksiyomla özetlenebilirdi: "Benim yaptıklarımı yapmayın. Benim yaptıklarımın tam tersini yapın."

Peki neden kuşku duyuyordu? "Her şeyden!" diye itirafta bulunuyordu kendi kendine. "Hata yaptım." Neden korkuyordu? Babasının hiçbir sezgisi gerçekleşmemişti. "Eğer bu sıradan adamla Floransa'ya gidersen," demişti, Pierantonio ile nikâhlandığı sıra; "Büyük bir ressam olamazsın." Yanılmıştı Orazio. Sıradanlık, Artemisia'nın resmini hiç mi hiç tehdit altına almamıştı. Birine hayranlık dışında! Kendisi kadar güçlü birine kapılmak! Nicholas Lanier'ye.

Artemisia bu aşkı feda etmişti. Bu vazgeçişin yerine başka bir şeyi koyamıyordu. "Başka ne yapabilirdim ki? Başkaca ne yapmalıydım?" - Bizim yanımıza Londra'ya gel! diye fısıldıyordu Francesco Gentileschi onun kulağına; bu soruyu ona sormak için tam üç kez gelmişti Napoli'ye.

Giulio kadar yakışıklı, onun bir küçüğü; ama en değerlisi, en ince ruhlusu ve daha kurnaz olanı, Francesco, ailenin başarılarını ustaca sağlar, paraya çevirirdi. Gentileschi'nin oğulları birbirini tamamlayan kişilerdi: güç isteyen ve maddi konular Giulio'nun; gereksiz konuşmalar, görüşmeler Francesco'nun işiydi. Genç Marco'ya gelince, o Buc-

450

hingham Düşesi'nin yanında acemi er olarak hizmet vererek saygınlığı sağlamaktaydı.

Üst üste gidip gelmelerinde Francesco, şatafatlı İngiliz şatolarını kız kardeşine tasvir eder dururdu. Babalarının Somerset House için, Greenwich için, Hampton Court için yaptığı tabloların görkemini, güzelliğini öve öve bitiremiyordu. Son derece güzel bir dille, Nicholas La-nier'nin uzun deniz yolculuğunu, Mantova yapıtlarının İngiltere'ye ulaşmasını -geminin yanaşmasıyla ortaya çıkan korkunç gerçeği- anlatıyordu ablasına. Her tür tehlikeden korunduğu sanılan bazı tablolar -Margareth adlı geminin taşıdığı üzüm çuvalları ve cıva variller yüzünden -karaya çalan bir renge bürünmüştü yolculuk boyunca. Evet, La-nier felaketlerin en kötüsünü düşünmemişti. Isının ve şekerle cıvanın sintine içinde yoğunlaşmasıyla oluşacak sonuçları aklına bile getirmemişti. Nereden bilebilirdi ki cıvanın buharlaşarak gelip suluboyaların üzerinde küf gibi birikeceğini, desenleri ıslatıp yayacağını, tuvaler üzerine parlak gümüş renginde ve mürekkep renginde yapışıp kalacağını? İyi ki yapıtları krala göstermeden önce sandıkları açtırmıştı! Haftalar boyu, onları temizlemekle uğraşmıştı. Fakat süte ve bir de köpek salyasına bandırılan süngerlerle -o gün başvuru yollar bunlardı-korkunç pelikül tabakalarını yok etmeyi başaramamıştı. Sonra Nicholas,

ressamların başvurduğu bütün "işleri" çok iyi bilen bir akrabasını, Jerome Lanier'i, daha sonra da krallığın en ünlü kimyacılarını çağırtmıştı. Tahminlere göre, en fazla zarar gören tablolara rakıyla tampon yapmış. Olmamıştı. Çok yıpranmış birkaç bölgeye binbir özenle, damla damla, imbikten geçirilmiş şarabın alkolünü damlatmıştı. Yok, yok! Olmuyordu! Daha kaba yollara başvurarak en güzel tabloları bol suyla yıkamıştı. Bu denli içten uğraşmış, biraz da şans ve resim tekniğine hakimiyeti ona bazı başyapıtları onarmasını sağlamıştı. "Majestelerinin her zamankinden daha çok lütfuna mazhar olmuş pek tabii..." O zaman, Francesco, Londra'da bir sanatçının isteyebileceği, du-

451

yulmadık lüksü göklere çıkararak aktarıyordu... Nicholas Lanier'in kaldığı ikâmetgâhı, verdiği konserleri, avcunun içine aldığı saray erkânını öve öve bitiremiyordu!

Öte yandan Francesco, Orazio'nun sefaletini anlatmaktan kaçınıyordu: İngiliz sanatçıların nefreti; Katolik, Protestan ve Anglikan ressamlar arasındaki saray rekabeti; Gentileschi'nin oradaki varlığına sanatçılar loncasının sert bir biçimde, acımasızca karşı çıkması gibi...

Francesco, çok daha korkunç bir zulmün acımasızlığını kız kardeşinden saklıyordu: Buckingham'ın mallarının baş koruması, hırslı, öç güden Balthazar Gerbier'nin yaptıklarını.

452

I

35

Londra

1629 -1630

Ressam, aynı zamanda mimar -ama yetersiz- sanat danışmanı -ama eğitimsiz diplomatik ajan- incelikten yoksun ve onursuz biri olan Balthazar Gerbier, Avrupa'nın bütün başkentlerini, Buckingham için sanat yapıtı arama bahanesiyle soyup soğana çevirmişti.

Çağdaşlarının, böyle bir adamın nasıl olup da işgal ettiği makama kadar ulaşmış olduklarını birbirlerine sorup durdukları adamlarandı: Gerbier, Roma'da, Venedik'te, Paris'te alımlar yapıyordu. Koleksiyoncular ve ressamlarla doğrudan temasa geçiyordu. İngiltere tahtı için arzu ettiği tablolara parasal kaynak bulmak, fiyat üstünde pazarlık etmek, renkleri, tuvali ve fırçaları sağlamak onun göreviydi. Böylesi bir hegemonyaya karşı koyan, kafa tutan bir sanatçı kendini sefalet, bir yığın işkenceye ve aşağılanmaya mahkûm ederdi. Orazio Gentileschi de bundan kurtulamayacaktı. Balthazar Gerbier ona bir başka kişiyi anımsatıyordu. Agostino Tas-si gibi, Gerbier de, Orazio'nun hiçbir zaman edinemeyeceği şeye sahipti: Sevimlilik, incelik, bir parça esneklik ve ustalık, yağ çekme yeteneği. Dalkavukluk...

Buckingham Dükü'nün katlinden sonra, Gerbier bu yeni durumda, kralın hizmetine geçmişti: Oradaki işi Orazio Gentileschi gibi ve-453

rimsiz, pek yetenekli olmayan bir ressama artık ihtiyaçları kalmadığını Majestelerine kanıtlamaya çalışmaktı. İtalyan ve üç oğlu bavullarını toplamalıydılar! Eski bir hesaplaşma: Orazio Londra'ya geldiğinde, Buckingham'ın kâhyası, yerine Gentileschi takımını yerleştirmek amacıyla Gerbier'yi, Dükün toprakları üzerindeki muazzam evinden çıkarmıştı. Tartışmalar ilk bu olaydan çıkmıştı. Orazio Gentileschi'nin yaratıcı gücünü ezen, pestilini çıkaran bu kuşatma ve yıpratma savaşı, onun görebilme gücünü bulanıklaştırıyor, dikatinin dağılmasına neden oluyordu.

Kapışmak için her iki insan da konu bulmuşlardı: Otuz Yıl Savaşı. İngiltere, İtalya ve İspanya arasındaki resmi görüşmelerde oynadıkları rol, bu iğrenç kavgaya tüm Avrupa'yı kapsayan bir genişlik katmalarını sağlıyordu onlara.

Her ikisi de 1628 ve 1629 yılları arasında Brüksel'e gönderilmiş, her ikisi de, orada, IV. Philippe'in özel arabulucusu olan ve Orazio'nun Paris'ten çok iyi tanıdığı bir sanatçıyla, rakibi Rubens'le karşılaşmışlardı. Londra'ya yaptığı ziyaret sırasında, Flaman ressam,

İspanya adına gelmiş olan, büyük dostu Balthazar Gerbier'nin evinde ikâmet etmişti. Krala armağan edeceği bir tabloda, bütün bir Gerbier ailesini ölümsüzleştirecekti. Orazio Gentileschi böylece birinci raundu kaybetmiş oluyordu. Gerbier'nin toplum içindeki başansı, diplomatik zaferi, İtalya'nın, Katolik blokla, Protestan dünyası arasındaki ayrıcalıklı arabuluculuğunu elinden alıyordu. Orazio Napoli'ye ivedi biçimde, İspanya adına çalışan bir Romalı rassama tavsiye ettiği iki İngiliz gezgin yollayarak anında yanıtı yapıştıracaktı: Bu ressam Artemisia Gentileschi'ydi. Rubens'ten istenilenden fazlası değil, İngilizler, güven mektubu götürüyorlardı yalnızca. Ama yine de hükümdarları adına konuşabilirlerdi. Bu durumda Orazio, kızının bu kişileri İspanyol Genel Valisi'nin maiyetine kadar sokmasını

454

diliyordu. Onlara Madrid'in kapılarını açmasını kesin bir biçimde istiyordu.

Böylelikle baba-kız Gentileschi'ler birlikte, I. Charles'ın ve IV. Philippe'in gizli isteklerine hizmet edeceklerdi. İki güçlü düşmanın bağdaşıklık kurmasına birlikte katılmış olacaktı. Elbette ki Fransa karşısında.

İngiltere, Napoli Krallığı ve İtalya sarayları arasındaki bu arabulucuların bir araya gelmesi için, Orazio'nun gözünde her şey Artemisia'yı işaret ediyordu. Güçlü mesenlerle, örneğin Papa'nın yeğenleri ile canlı tutmayı sürdürdüğü ilişkileri. Güvenilir adamı olan süvari Carsiano dal Pozzo ile samimiyeti -bütün bunlara- Artemisia'yı Floransa'ya bağlayan eski dostlukları, dostane ilişkileri, Medicis'lerin çevresinden kişilerle mektuplaşması ve Galilei'nin hâlâ faydasını gördüğü koruyucu tavrı ekleniyordu. Geçmiş, gelecek, evet her şey, Orazio'nun, bu rolü ona vermenin bir yolunu aradığını doğruluyordu.

Bu bahaneyle, kızıyla bir mektuplaşma girişimi oldu. Orazio'nun mektupları hiçbir kişisel bilgi, haber taşııyordu. Resimden söz etmiyordu mektuplarında, ne tablolarına, ne de başarılarına

değiniyordu! Yazdığı mektuplar yine de, aradaki uzaklığa, zamana ve o kişinin yerinde bulunmayışına karşın bağlantının sürmesini sağlıyordu.

Ne var ki, Artemisia bu kez babasının beklentisine karşılık verecek durumda değildi.

Babasının Napoli'de karşı karşıya bulunduğu sefaletten ve sıkıntılardan, çok daha tehlikeli bir rekabetle yüz yüzeydi Artemisia ve buna karşı durması gerekiyordu.

455

36

Napoli

1630 -1634

Resim yapmak, boyamak, aralıksız boyamak, yerleşmek için Napoli'yi salt bu amaçla seçmişti.

Aileden kalma şatoları için, düşeslere portreler, burjuva evlerinin yemek salonlarına natürmortlar; yüksek sınıftan din adamlarının çalışma odalarına mitolojik ve açık saçık alegoriler: Artemisia her çeşit ortama girebilecek bütün türlere el atıyordu. Kökleri, yolculukları, dostlukları ona Floransalı bankerlerin, Venedikli veya Cenovalı tüccarların kapılarını açıyordu. Ayrıca, soylular sınıfının, ruhban sınıfının ve İtalya devletlerinin kapılarını da; bir elçinin verdiği siparişler; elçiler aracılığıyla gelen siparişler, Napoli'de bir araya toplanıyordu. Feodal soyluların inşa ettirdikleri yeni sarayların, manastırların, inziva köşelerinin, kilisenin dört bir yana kondurduğu katedrallerin dekorasyon işleri ona sınırsız olanaklar sağlıyordu. İki-Sicilya Krallığının başkentinde ra-kiplerinin darbelerine dayanabilen sanatçı, orada devasa bir yapıt ortaya çıkarabilirdi kuşkusuz!

Napoli, orada ayakta kalabilmeyi başaran insanların kentiydi.

"Rakiplerim, dişlerini bilemiş, beni orada çoktan parçalamaya hazır bekliyorlar [...] diye yazıyordu, Artemisia ile aynı zamanlarda Napoli'ye, ortak mesenleri olan Cassiano dal Pozzo'ya gelmiş olan, Domini-

/ • " /"

456

quin adlı bir ressam. [...] Elim kolum demir zincirlere vurulmuş [...], bana parasal destek sağlayanlar yalnızca kendileri için çalışmamı istiyorlar. Kontratın altına yazılı yemin metinleri koyarak beni buna zorladılar. Şimdi de, kendilerine yapmakta olduğum işleri bitirmeden başka yapıtlara başlarsam beni, korkunç işkence yapacaklarını söyleyerek tehdit ediyorlar. [...] Öyle zorluklarla karşı karşıyayım ki, cehennem yanında hiç kalır."

Bu sıkıntılar bir hançer darbesi ya da zehirlenmek olgusu karşısında bile hafif kalıyordu. Katedralin küçük kiliselerinden birini resimlemek için Napoli'ye davet edilen ünlü ressam Guido Reni, hizmetkârını, bıçakla delik deşik edilmiş bir durumda atölyesinin eşliğinde bulmuştu. Son nefesini verirken efendisine şu bilgiyi fısıldıyordu: "Bu, daha bir uyarıymış..."

Guido Reni apar topar bavullarını toplamıştı. Bu olaydan bir süre sonra, güzel iş çıkaracaklarını umdukları çok sayıda Bolonyalı ressamı getirmek için katedralin keşişleri tarafından kiralanan gemi, insanları ve içindeki eşyalarla Ischia açıklarında sulara gömülüyordu. Yapı iskelelerine gelince, yabancı sanatçıların en cesurları bile, çıkmaya korkuyorlar; çünkü düşüyorlar, işçileriyle çarpışarak sapır sapır yerlere dökülüyorlardı. Floransalı freskçilerin yaptıkları resimler gizemli bir biçimde zarar görüp kopuyordu, çeperleri, renkleri bozuluyor, siliniyor-du. Napoli'de bu belaların "Kabala"dan geldiğini herkes biliyordu: Üç erkek, üçü de ressam ve aralarında aile bağları vardı. Kayınbirader veya kayınpeder gibi Vezüv'ün gölgesinde hiçbir yabancıyı çalıştırmama-ya ant içmişlermiş. Bu üçlü belanın üyeleri Napolili değillermiş ama! Çetenin en zeki olanı, en ünlüsü, İspanyol uyruğundan olduğunu ileri sürüyormuş. Adı, Jusepe de Ribera imiş, ama ona Spagnoletto (İspanyol) deniyormuş. Adeti olduğu üzere başvurduğu şiddet, işverenlerin sertliğini doğrular nitelikteydi: Ruhban sınıfından olanlar ve soy-

457

lular, kiliselerini, saraylarını süslemek için getirttikleri yabancı sanatçılara nefes alacak zaman bırakmıyorlardı; çünkü burada zamanın onlar için sınırlı olduğunu biliyorlardı. Yeni gelenler Kabala'nın baskılarına acaba altı ay dayanabilecekler miydi? Onlara nasıl güvence vermeli? Romalı ya da Bolonyalı ressamı Napoli'de bekleyen sıkıntıların verdiği korku, onları tüm davetleri geri çevirmek zorunda bırakıyordu. Bu sanatçıları nasıl istekli kılmalı? Onları buraya nasıl çekmeli? San Gennaro Katedrali'ndeki Capella del Tesoro'nun süslenmesinden sorumlu din adamları, bu sorulara, yerel sanatçıları ikinci plana atan bir ferman çıkararak çözmüşlerdi. Napoli kökenli hiçbir sanatçı, ne şimdi, ne de gelecekte, katedraldeki büyük çalışmalara katılmayacaktı. Halkın para yardımları ile, katedralin sağ alt tarafına kondurulan küçük kilisenin kubbesi, kuş pencereleri, duvarlar, yerel sanatçılar tarafından süslenmeyecekti. Napolili olanların yüreğinde en kutsal, en değerli yer olan bu yapıt, güzelliğini, ününü, ölümsüzlüğünü, yabancı yeteneklere borçlu olacaktı. Böylesi bir karar sonucu ortaya çıkan ayrımcılık, kıskançlıkları besliyor ve baskıları olabildiğince artırıyor. Ribera, üretilen çözümler karşısında geri çekilmiyordu. İki-Sicilya Krallığı, İspanyol soyluları için on beş yıldan bu yana çalışmaktaydı ve art arda gelen üç genel valinin de gösterdiği hayranlıktan çıkarlar sağlamaktaydı. Demek ki kendisine yarar sağlayabileceği daha çok şey vardı.

"Jusepe de Ribera, diğer bir deyişle, bir İspanyol, tarafından yapılmıştır, İsa Tarikati'nden nişan sahibi 'bu çağın Yeni Apelle'!" diye not düşünüyordu son müşterisi Alcalá'ya yaptığı tablolara. Sanatçı da, dük de kendilerinden emindiler. Evet, Apelle, antik dönemin en büyük ressamı olarak ölümünden sonra da anılır, ama onun meşeni de Büyük İskender'den başkası değildir!

Genel Vali'nin önemi ve kişiliği, o ölçülerde değildi elbette.

Doğrudan düşmanlarının saldırılarına iki yıl dayanamayacaktı. Alba Dükü -tahta çıkan genel vali- bugün onu, hükümdarı Kral IV. Philip-458

pe'in kız kardeşine hakaretle suçluyordu. Ona göre, Akala Dükü, bu soylu hanımı, Napoli'den geçişinde, hiç de iyi karşılamamıştı, ona yeni bir yatak, yeni bir araba sunmamıştı, oysa Avusturya imparatoriçesi ve Macaristan Kraliçesi olarak buna hakkı vardı. Bu savlara, Alcala Dü-kü'nün devletlerini yönetmekte karşılaştığı zorluklar da eklenince, İspanya'ya geri çağırılması kaçınılmaz görülmüştür.

1631 yılının Mayıs ayında, Artemisia'nın arabası ikinci kez Alcala Dükü'ne kent kapılarına kadar eşlik ediyordu. Gemisi ufukta kaybolana dek yelkenlerine uzun uzun baktı Artemisia: Dük, gidişat konusunda Madrid'e bilgi vermek için gidiyordu. Yirmi iki aydır topladığı başyapıtları da yanına, gemiye almayı ihmal etmemişti: Altmış sekiz tuval ki, bunların çoğu Artemisia Gentileschi'nin Esin Perisi ya da Resmin Simgesi kılıklarında kendi portreleriydi. Aslını, ardında, Tiren Denizi'nin kıyılarında bırakmış oluyordu, ama sanatçı kadını, bir başka koleksiyoncunun, tablo merakını doyurmanın bütün yollarını elinde tutan ve Olivares Kontu Dük d'Oliva-res'in kayınbiraderi, başbakan ve aynı zamanda İspanya Kralının en güçlü adamı olan Monterrey Kontunun, ellerine bırakıyordu.

Artemisia'nın resim sanatı, Monterrey Kontuna pek bildik gözükme de, Madrid Orazio'nun yeteneğini yakında kabul edecektir.

1633 yılı, Mayıs ayında, Francesco Gentileschi, babasının, Majesteleri IV. Philippe'e armağan ettiği bir tabloyu Madrid'e getirdi. Kral, tuvalin güzelliğini ve yapılan davranışın büyüklüğünü takdir etti. Bu başarıdan yararlanan Francesco, İspanya Kralı'nın danışmanlarına ressam Orazio Gentileschi'nin İngiltere Kraliçesi Henriette ile her gün görüşüğünü anımsattı. Orazio'nun Katolik ve Floransalı olduğunu belirtti. Eski meşeni Marie de Medicis'nin çıkarlarını korumakta hâlâ çok duyarlı olduğunu söyledi. "Yamlanlar GwwwTndeki* başarısızlığının

* Journee deş Dupes

459

ardından Brüksel'e sürgün edilen sabık kral naibi Marie de Medicis, bu gün artık Richelieu'ye karşı İspanya ile el ele veriyordu. Belki de bir sanatçı, Marie de Medicis ve İngiltere kraliçesi ile rahatça konuşabilen biri -Orazio Gentileschi gibi örneğin- Fransa'ya karşı verilen bir savaşta iki tahtın da yakalayabileceği avantajların, her iki kraliçenin gözünde, güzelce altını çizirdi. Napoli yeni Genel Valisi, Artemisia'nın babası ile anlaşmasına ve hem İngiltere'nin, hem İspanya'nın ve hem de Fransa ana kraliçesinin çıkarları arasında yakınlık kurması için aralarındaki kan bağına güveniyordu.

I

Kont Monterrey, bu hassas görevi tam olarak yerine getirtilenin bütün çarelerini ona sunmak için elinden geleni yapacaktı. /.

460

•'• 37

Napoli

1634 -1638

Artemisia Gentileschi'nin atölyesini ziyaret etmek; gezginlerin ve yabancıların zorunlu geçiş yeri olup çıkıyordu. "18 Mart 1634 tarihinde akşam yemeğinden sonra, Sinyora Artemisia'nın oraya gittik," diye yazıyordu güncesinde, Nicholas Lanier'nin tablo alışverişi sıralarında " İngiltere'nin Venedik Büyükelçiliğini yapmış olan Sir Isaac Wake'in Paris'teki eski sekreteri genç Bullen Rheimes. "Siyora'nın kızı bize klavsen çaldı, o aynı zamanda resim de yapıyor." Politika yapılan salonlara benzer bu yerde, resim konuşmaları adı altında, savaşın yarattığı değişiklikleri tartışıyorlardı. Güney Hollanda'da 1627 yılı yaz mevsimi boyunca birlikte yaptıkları uzun deniz gezisi sırasında Delft'te tablo avına çıktıklarını, Amsterdam ve Utrecht'in güzelliklerine hayran kaldıklarını öne süren, oysa o sırada İspanya ve İngiltere arasında bir barış anlaşmasını imzaya hazırlamakta olan Ru-bens ve Balthazar Gerbier gibi, Roma'dan, Venedik'ten, Floransa'dan gelen genç ressamalar da Artemisia

Gentileschi'nin çevresinde toplanıyorlardı... Girip çıktıkları saraylarda duydukları haberleri oraya taşıyorlar, istemeden bildikleri sırları açıklıyorlar, doğru ya da yanlış bilgileri İspanya'ya ulaştın diye yayıyorlardı. Korkunç bir rekabet içerisinde geçen yıllardan sonra, "Gentileschi" adı Kabala'dan paçayı sıyırmış gözü-461

küyordu. Artemisia'nın şansı, resmi ve atölyesi en az Ribera'nın kadar Napoli'ye ait oluyordu artık.

Buraya kadar Artemisia hep çok özel sanatseverler için çalışmıştı. Tuvalleri prenslerin salonlarını ve kardinallerin kiliselerini süslüyordu. Ama, Mantova işinden sonra, Nicholas Lanier ile serüveni ona, yapıtların yer değiştirdiğini, deniz aşırı ülkelerde kaybolabildiğini öğretmişti: Koleksiyonlar surlarını yıkıyor, dağılıyor; satılıyorlardı. Yalnızca kilise sahnelerine ve halka açık yerlere yaptırılan resimler, daha çok in situ (olduğu yerde) kalıyorlardı. Bu gibi yapıtlar yalnızca bir din adamının konukları tarafından değil, büyük bir mümin kalabalığınca, yüzyıllar boyunca kilise ve mabetleri gezmeyi sürdürecektir olan binlerce inanç sahibi tarafından beğeniyle izlenmişti.

Artemisia bundan böyle, babasının zar zor ele geçirdiği şeye göz dikiyordu: katedrallerin duvarlarına! Boyamak için, Pozzuoli'nin, yeni kubbelerinin koro yerini istiyordu.

Genel Vali'nin çevresinin sayesinde bunu da elde edecekti.

Artemisia'nın rakipleri, onun başarılarını yeteneğine değil, Ribera'nın düşmanı olan büyük ressam Massimo Stanzione ile işbirliği yapmasına bağlıyorlardı. Kabala ondan öylesine korkuyordu ki, sonunda bir gün Pzeftz'larından birine asit atarak sabotajda bulunacaktı. En azından Napoli'de anlatılan buydu. Ayrıca Stanzione'nin Artemisia'yı Roma'da tanımış olduğu ve orada onun metresi olduğu söyleniyordu. Bundan on yıl sonra, ilişkilerinin yeniden kurulması, yapıtlarının bi-çem olarak birden bire benzeşmesini ve Bayan "Gentileschi"nin bir tablosunun Massimo Stanzione'nin IV. Philippe ve Buon Retio'daki sarayı için yaptığı

Vaftizci Yahya'nın Yaşamı başlıklı serinin tuvaleri arasında bulunuşunu açıklıyordu.

iki-Sicilya Krallığı'nın başkentinde Artemisia Gentileschi'nin çap-462

kırdığını anısmak; beylik bir edim gibi geliyordu insana. "Oradaki bütün kadınlar güzeldir, hepsi sağlıklı ve hepsi de alabildiğine isteklidir" diye yazacaktır İngiliz John Evelyn.

Babayla kızını yarışmaya sokmak! Ötekinin yaratı gücünü sıfırlamak için berikinin resmini kullanmak. Her şeyi babasından çaldığının -konular, desenler, renkler- altını çizmek. Artemisia'nın ne gücü, ne de kurgusu olmadığını söylemek. Babasının imzasına kadar her şeyi yağmaladığını vurgulamak: Suzanne ve İhtiyarlar -Roma'dan- Judith Holophome'un Başını Keserken -Floransa'dan- Artemisia'nın en başarılı yapıtlarının kendi elinden çıkmadığını ve hiçbir zaman da çıkmayacağını yinelemek. Orazio Gentileschi'nin bir zamanlar, Ceno-va'da Theatins Tarikatı* için çalıştığını ve eğer Artemisia bu gün San Giorgio Kilisesi için -Cenovalı göçmenlerin ve Napoli'deki Theatin Tarikat pederlerinin görev alanı- bir tablo siparişi koparabilseydi, bu yeni başarısını da babasının yeteneğine borçlu olacağını unutmamak! Pederlerin ondan istediklerinin, Orazio'nunkiyle aynı konuda olduğunu belirlemek: Bu birAnnonciation.** Artemisia'nın kompozisyonunu tuvale aktarmakla; Meryem'in ve Cebraill'in yerlerini değiştirmekle yetindiğini ortaya çıkarmak. Dekorunu ortadan kaldırarak, jestleri dramatize ederek, paletteki renkleri iyiden iyiye koyultarak, tablosunun içeriğinin her tür dinsel duygudan arındırılmış olduğunu kabul etmek! Orazio Gentileschi uzakta yaşıyor, uzaklarda çalışıyordu. Dalkavukça övgüler dizmesi bir işe yaramıyordu. Buna karşılık Artemisia Napoli'de oturuyor ve kentteki tüm siparişleri silip süpürmekle ortalığı tehdit ediyordu... "Bayan Gentileschi, bir efsane!" Karşıtları isyanları oynuyorlardı: "Sahteci! Sadece ve sadece İspanyolların şiddetten aldıkları zevki pohpohlayan bir düzenbaz!.." Sakallı Kadın'a, Topal Cü-
* Theatins Tarikatı: 1525'de İtalya'da kurulmuş bir tarikat.

**** Annonciation:** Hristiyan inancına göre Cebrail'in Meryem'e gebe kalacağını önceden bildirmesi. Bu olayı anmak için kiliselerde düzenlenen törenlere verilen ad.

463

ce'ye ve Artemisia Gentileschi'nin Kendi Portresi'ne bayılıyorlardı. "Madem ki öteki sanatçılarla konuşmuş, o halde, Napolili işverenin kötü niyetli oluşuna hiç şaşmıyorum artık" diye yazıyordu ressam Lanfranco bir Roma sanatı tacirine. "Tablomu gözleri önüne sererek, sizin bildiğiniz kişiye gösterdikten sonradır ki şaşmıyorum artık; Monsenyör daha sonra buna bir şaka, bir komedi derse şaşmam, sanki bir kadın tarafından yapılmış gibiymiş," diye sürdürüyordu yazısını, Napoli'de en sivri dili geçinen Lanfranco... "Eğer benim yapıtım bir kadının elinden çıkma ise, bunun hemen farkına varılacağını söyledim: Çünkü ona üç kat daha pahalıya malolurdu." "Bir kadın neler yapmayı becerir, göstereceğim sizlere." diye karşılığını yapıştırıyordu Artemisia da...

Ne ki, başarıları her zaman onu, yeni ve daha korkunç bir rekabet ortamına atıyordu. Fırçası güç kazanmış ve eşsizleşmişti. Herkese Herkese örnek olmuş, halk arasında sanatçı olmayı moda haline getirmişti. Artemisia Gentileschi Napoli'de öylesine çok çalışmıştı ki, başkalarıyla eşit olmak, işte bugün şantiyelerini hemcinslerine, benzerlerine karşı savunmak zorunda kalıyordu. Ressam Lanfranco, kadınların gerçekleştirdiği tuvalerin ötekilerden üç kat daha fazla paraya gittiğini öne sürerek olayı az buçuk abartıyordu! "Pislik, müstehcen!" diye özetliyordu sözlerini.

Artemisia'nın, böylesi bir yargıdan ve yalnız koleksiyoncu kaprisiyle yaşayan bir grubun içinde sıkışıp kalmaktan korktuğu kadar vardı. Kuşkusuz, kendisi için "Bir kadın yüreğinde Sezar'ın Ruhunu" olarak öneride bulunsa da, yalınlığına çok önem veriyordu. Yeteneğinin garipliği, başarısının en etkileyici yardımcı öğesi olup çıkıyordu. Kıskançlığı keşfediyor ve kendinden daha genç kadınlardan çekiniyordu. Özellikle, bir ressam kızı olan -aynı kendisi gibi- ve

Massimo Stanzione ile çalışan -yine aynı kendisi gibi- Anna de Rosa adlı bir

464

hanım, kilise sarımlarına tablo yapmak için halktan sipariş alıyordu! Sanatları, kuşkusuz kıyas kabul etmezdi! Anna de Rosa, kendisini onun işlerine mesenleri yanında kefil gösteren Stanzione sayesinde ancak Napoli'de başarılı olabiliyordu. Artemisia ise onu küçük görüyordu. Korku ve kıskançlık, Napolili sanatçılara özgü bu iki özellik, onlara da mı bulaşmıştı?

Neyse ki Artemisia'nın rakibi kadın ressamın, kendisini Stanzione ile aldattığından kuşkulanan ressam kocası tarafından öldürülmesi onu rahatlatmıştı. Anna de Rosa ancak bu değişik türden ölümü nedeniyle anılacaktır. Oysa ki durum, geleneklerin acı sonucundan başka bir şey değildir.

Bu türden ün kazanmanın bedelini fazlasıyla biliyordu Artemisia Gentileschi! İki kızını da sanatıyla ilgilenecek biçimde eğitmişti, ama : onları yalnızca hanım işlerinde destekliyor ve en azından, atölyeye ge- :> lip giden diplomat ortamından uzak tutuyordu. Geçmişteki deneyim- ' leriyle dersini almış olduğundan, Artemisia, Tassi gibi heriflerin tavlamlarından uzak tutuyordu onları. Küçük

Francesco'nun, Conception Manastırı'nın rahibeleri arasında yüksek soylu sınıftan genç kızlarla bir arada yetişmesini sağlıyordu. Ayrıca kendisiyle birlikte oturan dünya tatlısı Prudenzia'ya da müzik, dans ve davranış dersleri aldırıyordu. Genç kız yirmi yaşına varıyordu... Ama Artemisia -aynı bir zamanlar Orazio'nun yaptığı gibi- ortaya çıkan her fırsatı geri çeviriyordu. O da aynı babası gibi, kızından ayrılmayı göze alamıyordu. Koca adaylarının hiçbirisi kızına lâıyk gibi gözüküyordu. Ya servetleri yetersiz kalıyor, ya da evleri o denli görkemli olmuyordu... Annesinin aynı yaşlardayken yaptıklarının tersine, Prudenzia evlenmek istemiyordu. Hiç acele etmiyordu. Bu konuyu kafasına taktığı yoktu. Yine de, yedi yaşından bu yana aynı lâıfları yineleyip duruyordu annesine:

- Ne diye inat ediyorsun? Napoli'de mutlu değilsin... " . v • . ' "

1637 yılının Temmuz ayında, Francesca Gentileschi bir kez daha, I. Charles adına ablasını davet etmeye geliyordu. Ona özellikle, Rubens ve Van Dyck'a İngiltere Kralı tarafından yeni bir soyluluk unvanı verildiğini anlatıyordu... Neden Majesteleri aynı şeyi baba-kız Gentilesc-hi'ler için de yapmasını ki?

Francesca, Savoie Dükü ve İngiltere Kralı'nın onu yeni yeni tablolar bulup satın alsın diye gönderdikleri Ligurya'dan geliyordu. Orada, Resim 'in Simgesi'ni ve Artemisia Gentileschi 'nin Kendi Elinden Portresi'ni elde etmişlerdi. Bu tuvali, 1631'de Alcala Dükü Sevilla'ya dönerken, gemiye, yanına almıştı. Ama daha sonra Avusturya'daki yüksek görevine giderken onu da birlikte götürmüştü. Sabık Napoli Genel Valisi 28 Mart 1637 günü Villach'da hayata gözlerini yummuştu. Bu cenaze, Artemisia'nın kızını bir baba şemsiyesinden yoksun bırakıyordu. Alcala Dükü'nün vasiyeti otuz bir duka altına kadar bir borcu tanıyordu. Bu inanılmaz bir rakamdı! Cenazesinin ertesi günü, ona kredi vemiş olanlar tablolarından yüz otuzunu Cenova'da açık artırmaya çıkarmışlardı ki, bu tabloların çoğu onun en sevdiği sanatçıların elinden çıkmaydı.

-Resim'inSimgesi'ni İngiltere Kralı'na doğrudan kendin götür, diye bastırıyordu Francesco. Modeli, konusu, yapanı sensin. Seni burada tutan ne? Evet, kuşkusuz, Napoli soylu sınıfı için çalışıyorsun. Arna sen hiçbir hükümdarın ressamı olmadın. Tamam, Monterrey Kontu'na satıyorsun yapıtlarını. Ama her şeyi fırçanın gücüyle elde etmek zorundasın sen! İspanya savaşa giriyor. Fransa'ya karşı mücadele sürecektir gibi. İki-Sicilya Krallığı'nın kasaları boşalacak. Napoli, talan edilmekten kurtulamayacak. Peki, tüm bunlar olduğunda kızlarınla yaşamını sürdürmek için ne yapacaksın?

Artemisia'nın Prudenzia için yeni soylular sınıfından bir üye ile yaptığı görüşme onu neredeyse beş parasız bırakacaktı. Evlilik kontra-tınınjmalanmasında bir seferde ödeyeceği çeyiz parası onu parasal"

466 ^X

yönden neyi varsa alınmış durumda bırakacaktı. Çok üzgündü. Ve çok yalnız.

- Öte yandan başka görevlerin de olacak, diye üsteliyordu Francesco. Başka başka işlerin. Yeniden bir başka çeyiz parası, ikinci kızının drahomasını biriktirmek. Bakarsın ona İngiltere'de bir koca bulursun, neden olmasın? İngiltere barış demek, diyerek vurguluyordu. Bir tablonun güzelliğinin tadına varmak için devlet işlerini daha sonraya bırakan bir hükümdar, sanatçılarına hayran kalan, onları barındıran bir meşen bulacaksın...

Peki, Artemisia'yı Napoli'de kim barındıracaktı peki? Sonuncu meşeni Monterrey Kontu bavullarını topluyordu. Görevi sona ermişti. Alcala Dükü gibi, İspanya'ya yirmi dört kasa götürmüyordu, Napoli ve İtalya'dan topladığı hazinelerle yüklü tam kırk gemi götürüyordu!..

- Şimdi her şeye yeni baştan, yeni gelenle başlamalısın, diyerek yakınıyordu Francesco. Yedi yıllık mücadele! Genel Vali'nin yeni çevresini etkilemeye baştan başlamak... İspanyolların yanında kendini göstermeye çabalamak, onların Roma'dan getirecekleri sanatçılar karşısında kendini kabul ettirmek... Peki, kim bilebilir, ya bu kez rakiplerinin darbelerinden kurtulup başarı elde edemezsen? Oysa Londra'da...

Londra'da, Orazio'nun çalışmaktan canı çıkıyordu. Kızının yardımı olmaksızın yapıtını hiçbir zaman bitiremeyecektir! Francesco, Artemi-sia'ya babalarının artık büyük işlere girişemeyecek yaşta -74 yaşında-olduğunu ve ne gücünün ne de yüreğinin kaldığını hatırlatıyordu.

Orazio'nun, kızını ölmeden önce son bir kez bir daha görmeyi arzuladığını söylüyordu. Yaşlı sanatçı bu son arzuyu yerine getirmesi için kızına yalvarıyormuş. Artık, kavuşma, birleşme anı onlar için gelip çatmışmış.

Tam yirmi beş yıldır ayrılır! Orazio, Artemisia'nın yalnızca tek bir tablosunu mu seyretmişti? Onun yapıtının büyüklüğünü ve önemini ölçüp biçmiş miydi? Yirmi beş yıldır tablolarının her birinin önünde

467

hep şu soruyu sormuştu Artemisia kendi kendine: "Acaba babam bu konuda ne düşünürdü?" Kuşkulan zaman içinde giderek artmıştı. İşine ilişkin bu güvensizlik, başarılarla yatışmış değildi. Kaygı, bütün yaratı gücünü sarmıştı. "O ne derdi acaba?"

Artemisia, Francesco'nun ona bıraktığı İngiltere Kralı'na ait bir tablosunu inceliyordu: Işık içinde bir resim sehpasında kurumlanıyordu. Resim'in Simgesi. Yedi yıllık eski bir yapıt. Artemisia onu Napoli'ye yeni geldiği günlerde yapmıştı. Bunu, o günkü Romalı meşeni, Süvari del Pozzo'ya yapıyordu. Boyutlarını da belirleyerek sipariş vermişti Artemisia'ya, Ünlü Kişiler Galerisi'ne koyacaktı. Ama, dal Pozzo sabırla beklemek zorunda kalacaktı, zira Artemisia bu tabloyu, İspanya Kralı'nın ressamı Diego Velasquez'e göstermeyi düşünüyordu. 1630 yılı kış aylarında, Napoli'den geçen Velasquez, Artemisia Gentileschi ile aynı zamanda, IV. Philippe'in Reale Sarayı'nda Akala Dükü'nün evinde oturan kız kardeşi imparatoriçe'nin portresini yapmaktaydı. Genel Valinin, imparatoriçe'nin portresine pek az ilgi göstermesi ve umursamazlığı ona pahalıya patlamıştı, ama Akala Dükü yine de Resim'in Simgesi'ni satın almıştı. Her ne pahasına olursa olsun, bunu istiyordu! Kimselerin malını çalmadığını söyleyerek tabloyu ele geçirmişti: Bu durumda Artemisia Süvari del Pozzo için bir kopyasını daha yapacaktı.

Önünde bir ayna gibi duran tuvale yaklaştı. Büstün yüzü tıpkı kendisini yansıtmaktaydı. Görüntüsünde ve alışkanlıklarında, yıllar geçmesine karşın çok az bir değişiklik olması onu rahatlatıyordu. Yine hâlâ eskisi gibi, çok uzun fırçaları, kıl ucuna yakın yerinden tutuyordu. Hâlâ giysi kollarını dirseklerine dek sıvıyor, dantel kısmını kolunun so-kabildiğince yukarısına dek kıvırıyordu. Hâlâ o aynı, lekeli kahverengi önlüğü ve dikkörtgen paleti kullanıyordu... Renkleri aynı düzende sıralıyordu: Beyaz renk başparmağa yakın, sonra kırmızı, kahve, daha sonra da yeşil. Tıpkı, babasının ona

öğretmiş olduğu düzende. Ancak babası bu portresi hakkında ne düşünürdü?Esin Perileri Pavyonu'n-

468

da, Kardinal Borghese'e kızını takdim ettiği gün ona armağan ettiği, ucunda sallanan mask biçimli boncuğu ile boynuna taktığı altın zinciri tanımazdan gelebilir miydi? Ya, doreli giysisini? Dağınık saçlarını? Sanatçıların kullanımı için yapılan ikonoloji el kitaplarında tanımlandığı biçimdeki gibi resimi simgeleyen alegorideki bütün özellikleri?.. Peki, gizini yalnız kendisinin bildiği şu altın parıltılı yeşile ne derdi? Ya drape çalışmaları için? Alnına vuran ışığı ve giysisinin açık yakasından görülen teni üzerindeki kolyesini, ve kolyenin ten üzerine düşen gölgesini vermek için başvurduğu küçük dokunuşlardaki ustalığı fark edebilecek miydi babası? Bütün tuvali yukarıdan aşağıya bölen, ayıran büstünün köşegensi yayılımı içinde verilen kompozisyonunu beğenecek miydi? Kendisini yarı profilden vermek isteyen Artemisia, önüne dik açı yapacak biçimde büyük bir ayna yerleştirmek zorunda kalmıştı. Kendilerini halka parlatılmış görüntüleriyle sunan çoğu sanatçının tersine, resim sehpalарının önüne kurulmuş, güzel giysiler içinde, gözleri seyirciye dönük biçimde veren ressamların tersine, Artemisia, -ayakta, tam iş üstü yakalanmış gibi- tablonun tümü boyunca dikiliyordu aşağıdan yukarıya. Halka bakmıyordu, modeli üzerine, aynalarda yansıyan kendi görüntüsüne eğilmekteydi. Baş, bedeninin üst bölümü devinim halinde, yaratısına eğiliyordu, kollarını paletiyle tuvali arasında iyice açmış bir konumda, saçları dağınık, göğsü alabildiğine açık. Savaşır gibi resim yapıyordu.

Orazio Gentileschi, kızının -gerçekte de olduğu gibi- resmi ölümsüzleştirmeye kalkıştığını kabul edebilecek miydi? Bu bir savaş, maddeye karşı savaştı. Bedensel bir savaş, biçim ve düşünce ile beden bedene savaş.

Artemisia'nın atölyesi her ay onlarca tablo çıkarıyordu. Kendi zevklerinden çok, parayı verenlerin isteklerine göre resim

yapıyordu. Her tür tekniği ustalıkla deniyordu. Resmi, karanlık ve dramatik olabiliyor,

.469

"Napoli tarzı", renkli ve pırıltılı "Floransa tarzı" ya da "Romalı, Caravag-gio tarzı olabiliyordu." Atölye sahibi olarak, elinin altında bir çırak ordusu vardı. Aralarından en yeteneklisi Viviano Codazzi, dosdoğru Ro-ma'dan, Corso Sokağı'ndan, Artemisia'nın da ustası olan bir atölyeden geliyordu: Agostino Tassi'nin atölyesinden. Geçmiş zamanın yumağını, yaşamının iplerini kendi ellerinde tutuyordu.

"Ama ben büyük kızımı evlendirmek zorundayım," diye yazıyordu Cassiano del Pozzo'ya. "Bu evlilik işinden yakamı kurtarır kurtarmaz, Roma'ya, doğduğum kente, dostlarımı görmeye, mesenlerime hizmete gelebilmeyi umuyorum."

En çılgın bahislergi kazanmakla övünen, olgunlaşma yolunda bir kadının özlemiydi bu.

"Kocam öldü mü, sağ mı, bana bildirme lütfunu gösterebilir miydiniz acaba?" diye soruyordu aynı mektupta.

Pişmanlık mı? Vicdan azabı mı? Ya da geleceğe yönelik, yalın bir soru mu bu? Bu evliliğin sonuçlanabilmesi için Artemisia Prudenzia'nın babasının onayını gereksinmektedir.

"Napoli'de daha fazla kalmak istemiyorum artık" diye itirafta bulunacaktır, Floransalı dostu, Medicis'lerin grandükalığında devle't kâtibi olan Andrea Cioli'ye. "Artık burada dolaşan savaş söylentileri nedeniyle, yaşamın pahalı oluşundan ve ayakta kalabilmenin zorlukları yüzünden kalmak istemiyorum..." ;

Soluksuz kalıp tıkanan bir ressamın yorgunluğa, tükenişi miydi bu?

.,',.,., - ""

Sallanan sandalyesinde oturduğu yerde annesine sânlan Prudenzia fısıltıyla konuştu:

470

- Beni bırakma, yalvarıyorum sana!

Kutsal Cuma gecesi, her iki kadın da Solitaria Kilisesi keşişlerinin dinsel tören alayını izliyorlardı. Onlara sunulan onur bütün Napoli'nin bakışlarını üzerlerinde topluyordu. Hanımefendilerin arabaları sokakta, şurada burada durmuşlardı. Siyah atların koşulduğu, siyah perdelerle süslü, siyah tüyler takılı arabalar boylu boyunca Toledo Caddesi'nin iki yanına sıralanmıştı. Arabalar dört kilometre boyunca aralıksız dizilmişlerdi; arabaların iki kapısında da altı acemi askerin tuttuğu büyük meşaleler, pencere karelerinden ayrılan, uzayıp giden kadın silüetlerini aydınlatıyorlardı. Bu ışıklı yolda, pudralanmış yüzleriyle, İsa'nın yasını tutan dulların solgun yüzlü hayaletleri çıkıyordu ortaya. Kadınlar karalar içindeydiler; ama altın sırma çizgili siyah giysiler içinde, yaka ve kulaklar değerli taşlarla yüklü, saçları, altın renkli fistoları alınlarına düşen kan kırmızısı dantel şallarla örtülüydü. Süvariler dört nala tekrar tekrar önlerinden geçiyordu. Kucaklarına küçük çiçek demetlerini andıran şekerlemeler ve badem ezmesinden yapılmış minicik kuru kafalar atıyorlardı.

Bu dinsel alay, İspanyollardan geçen âdetlere göre düzenleniyordu. İsa'nın Çilesi Gecesi*, kendi uluslarına özgü dinsel tiyatro adı verilen oyunları sergiliyorlardı, renk renk boyanmış, Romalı ya da Yahudi giysileri içinde, öfkeli yüzleriyle doğal büyüklükte tahta heykeller, İsa'ya küfürler ediyor, onu dövüyor, tartaklıyor, taşıyorlardı.

Solitaria rahipleri, kahverengi kukulelerini altında gizlenerek, bu azap temsilcilerini taşıyorlardı. Korkunç yükleriyle ağır ağır, büyük bir dinginlik içinde, koca mumların arasında ilerliyorlardı.

İspanyollar her yıl Napoli'ye, bu dinsel tiyatro oyunlarını sergileyecek on iki önemli kişiyi davet ederlerdi. Böylece, kentin büyük İtalyan ailelerinin başkanlarını, eski evlerin temsilcilerini onurlandırmış oluyorlardı. 1638 yılının Nisan ayında, Sinyora Artemisia'ya ve hanesine

* İsa'nın Çilesi Gecesi: La Passion du Signaur.

471

ricada bulunmuşlardı. Otuz kadar insan -öğrencileri, çıkarları, hizmetkârları- onun kürsüsü ardında, beyaz, büyük mumların arasından geçerek gidiyorlardı.

- Ne diye gidiyorsun ki? diye yineledi Prudenzia.

Çuha kumaş kaplı sallanan koltuğun bulunduğu küçük odanın içinde karşılıklı oturmuş, iki kadın büyük bir içtenlikle birbirlerinin ellerini tutuyorlardı. Uzaktan gelen boru sesi, çarmih tepesine dek, işkence görecek olanların ağır yürüyüşünü bildiriyordu. Sonra, çok yakınlarından düzenli ritm sesleri geliyordu: azap içindekilerin sırtlann-a inen kırbaçların şakırtısı.

İspanyollar, bir dağılıp bir toplanarak, yürüyüşü bir kesip bir başlatan iki insan alayını parayla tutmuşlardı. Adam başı on beş para... Parayla tuttukları insanların sırtlarında açtıkları dikkörtgen biçiminde bir delikten, akan kanlan ve oluşan yaralan gözler önüne sererek, çıplak tenlerini gösteren cübbe ve kukuletalarla donatıyorlardı. Ayrıca azap için çivili kırbaç isteyenlere İspanyollar yirmi para veriyorlardı.

- Niçin bu yolculuğa kalkışıyorsun? diye inatla soruyordu Prudenzia. Genç kadın henüz bir ay önce, güçlü bir hukukçu ailenin mirasçısıyla evlenmişti. Düğün töreni her yönüyle, Artemisia'nın Roma'da, Santo Spirito in Sassia Kilisesi'ndeki nikâh törenine taban tabana zıttı. Çeyiz sepeti ve bohçası, nişanlı kızın evinde bir haftaya yakın serili kalmış ve ressam takımı daha uzun süre sanatçının kızına verdiği kumaşları, mücevherleri, altın kaplama ve gümüş eşyayı konuşacaktı.

- Yalvarırım gitme...

- Geri döneceğim, dedi mırıltıyla Artemisia. Prudenzia'nın elini göğsüne götürdü. "Tanrı huzurunda yemin ediyorum, Napoli'ye geri döneceğim."

- Peki, ya kız kardeşim?

- Ona dikkat edip gözteceğinden eminim. Vasiyetimde ona... J 472

- Francesca'yı burada bırakmayı mı düşünüyorsun? diye sordu Prudenzia.

Elini çekti, yirmi yaşın verdiği ilk isyankâr devinimdi bu. Annesinin gözlerinde biriken yaşı görmedi.

- Başka ne yapabilirim? diye sordu Artemisia. "Savaş ve veba bütün yolları kesiyor. Napoli'den gemiye binmek gerekiyor. Francesca'yı böylesi bir tehlike içine nasıl atarım?"

- Dün akşam yemekte, kocam bana Türk korsanlarından söz etti, savaş ortamından yararlanıp İspanyol gemilerini tutsak alıyorlarmış.

- Korkmadığımı mı sanıyorsun?

- Kız kardeşim... Onu Napoli'de bırakma!

- Peki ya barbarlar bizi ele geçirirse? Onun için böylesi bir tehlikeyi göze alamam!

- Benim için tehlikeleri göze aldın ama, diye yanıtladı genç kadın kuru bir ses tonuyla.

Kaygı ve şaşkınlık dolu bir bakışla kızına baktı. Bu tümceyi nasıl yorumlayacağını, bilemiyordu. Prudenzia, şimdiye kadar yaptıkları yolculukların sıklığı nedeniyle sitem mi ediyordu acaba? Demek ki, kızının, baş başa geçen yolculukları her şeyden çok sevdiği düşüncesinde yanılmıştı.

"Ama ta İngiltere'ye götürmedim ya seni," diyerek savundu kendini, "olsun, seni sapkınların yanına götürmedim ki!"

- Tanrı bilir, ne zaman varırım Londra'ya, diyerek iç geçirdi

Artemisia. Kaç gün, kaç ay sonra... Kuşkusuz, Cenova'da, Marsilya'da, dururuz... Yabancı ülkelerin verdiği sağlık belgelerinin geçersiz olduğu söyleniyor. Bulaşıcı hastalık korkusuyla, tüm kentler yolculan surlar dışında, karantina yerlerinde alıkoyuyorlarmış. Her limanda kırk gün kalmaya zorlanacak olursam... ,,,; ,,,;

.,,;.

- Gitme! diyerek onun sözünü kesti gCÖç kadın. Bu, maeççaya atılmaya gerek yok!

473

Artemisia'nın yüzü acılı bir ifadeyle gölgelendi.

- intihara kalkışsan, belki de gitmezdim.

- Tanrı bana ne derse onu yaparım, diye yanıtladı sakın sakın. Prudenzia bir an sessiz durdu, sonra devam etti: "Sonra kocam bana ne buyurursa onu."

Annesinin yüzünden bir gülümseyiş gelip geçti: Prudenzia hep başka bir dünyaya ait olmuştu! Eğer genç kocası ölse, hiç kuşku yok, Prudenzia Napoli âdetlerine göre, bütün saçlarını keserdi; güzelim saçlarını mezar çukuruna atar, kahverengi bukleleriyle ölünün yüzü çepeçevre sarılırdı. Saçları yeniden uzayıp beline varmaya dek merhum kocasına 'sadakatin'i' gösterirdi. Tam da göreneklere uyan biçimde...

Artemisia kızının geri çektiği elini sevgiyle avcuna aldı, uzun uzun inceledi. İsa'nın dul karısı kılığında, Prudenzia böyle ne kadar da güzeldi! Yas giysileri tenine yakışıyordu. Başındaki şu kırmızı örtü, onu soylu sınıf kadınlarına benzetmişti. Artemisia böyle olsun istemişti. Prudenzia'nın evlenmesi, yüksek sosyeteye yerleşmesi, Napoli'de giderek önem kazanan yeni soylular düzenindeki yeri, ana-kızı ayırıyordu. Toplum içinde sizli bizli konuşuyorlardı. Prudenzia gözlerini yere indirdi. Çok uzun, çok sevgili bir bakışla, Prudenzia, kendisini son kez seyreden birinin derin sevgisini hissettiği sanısına kapıldı. Artemisia da bakışlarını hemen öte yana çevirdi.

Sessiz ve dayanıklı, ana-kız aynı düşünceleri paylaşıyorlardı.

Francesco Gentileschi'nin gidişini, sembolik devinimini düşünüyorlardı: Resim'in Simgesi, Artemisia Gentileschi'nin Kendi Portresi başlıklı tabloların Napoli'de bırakılışı. Kuşkusuz, ablasını bir oldu bitliyle karşı karşıya bırakmaya çabalıyordu. Ablası, kendisini etkilemeye çalıştığını anlamıştı, ama henüz pes etmemişti. Portreyi asıl sahibine de geri göndermemişti. Her şeye karşın ortaya sayısız fırsat çıkmıştı, çok sayıda İngiliz tüccar Napoli'ye demir atıyordu, Artemisia'nın kaçırdığı fırsatlar.

474

1638 yılı kış sonu, işleri şöyle bir yoluna koymakla yetinmişti.

Prudenzia'nın evliliğini kesinleştirmiş, kendilerine parasal destek

sağlayanlara borçlu olduğu tuvaleri tamamlamış, ajanlarından parasını tahsil etmişti. Noteriyle uzun uzun görüşmüş, birlikte bütün mal ve mülkünün miras ayrıntılarını da belirleyerek listesini yapmışlardı.

Kızları, Artemisia'nın çok uzun süredir bir yolculuk planladığından kuşkulanmışlar mıydı hiç? Prudenzia daha çocukluğundan beri, onu çözmeyi, onu anlamayı kendine görev saymıştı: onu koruma, ikna etme, ona uzun uzun öğütler vermek gibi... Prudenzia daha küçük bir kızken, sarsalayan sorular bulup sorar ve tekdüze bir sesle, bazı durumların yarattığı sıkıntıyı kısaca anlatıverirdi. Artemisia'nın birden sessizleşmesi, katılaşması, sakinmiş gibi gözükmeye çalışması gibi herhangi bir belirti sezdiğinde Prudenzia hemencecik annesini sarsan kaygıları, şüpheleri ortaya koyabilmişti... Bu yolculuğun, bu kaçınılmaz ayrılığın tehdidini önceden hissetmişti. Artemisia'nın susması, kimseyle konuşmaması sıkıntısını biraz olsun hafifletiyordu. Evlenmesinden bu yana kızıyla arasına mesafe koymuştu. Ona, toplumda geçerli olan deyimle "yavrucuğum" diye sesleniyordu ve onunla konuşurken sevimli ve özverili tavırlar göstermeye özen gösteriyordu: Anne, ipin ucunu artık kaçıyordu. Prudenzia ondaki umursamazlık inanmayacak kadar annesini iyi tanıyordu. Açıkçası, davranış biçimi bir kaçıştı ve İngiliz müzisyenden ayrıldığı sıralar Artemisia'nın mizacını, ele avuca sığmaz buluyordu. Öyle ki, annesinin bile isteyerek kendine reva gördüğü bir ayrılıktı bu! Prudenzia, annesinde soğuk bir tavırla ertelediği mücadeleyi takdir ediyordu: Venedik'te Artemisia'nın acısını tanık olmamış mıydı? Nicholas Lanier'yi terk edişindeki büyük acısını, parçalanışını görmemiş miydi? Çocuk o zaman her şeyi anlamıştı. Şimdi de bu yeni projesi için, bu yeni gidiş için ortaya konan özverileri anlıyordu. Artemisia, Napoli'yi pek sevmediğini bahane edebilirdi, orada

475

dostları, koruyucuları, yaşamı vardı. Atölyesinden ne kadar uzak kalabilirdi? Bir yıl mı? İki mi? Beş mi? Bu süre içinde hayranlarının, mesen-lerinin, öğrencilerinin, çıraklarının onu bekleyeceğini nasıl

düşleyebi-lir insan? Daha, Napoli'de gözden yiter yitmez, rakipleri onu suçlamaları ve kötü sözleriyle parça bölük ederlerdi. Evet, şu an, kızına geri döneceği konusunda yeminler edebilir, Kutsal Haç üstüne ant içebilirdi; ama tek bir şeyden çok emindi: Artık Napoli'ye kendisini kabul ettirmeyi başaramazdı. Böyle bir şey gerçekleşse bile, bunun çok güç olacağı kesindi!

Orazio'nun çağırısına yanıt olarak, Artemisa yaşamında önemli neyi varsa terk ediyordu. Meslek yaşamına veda ediyordu. Kızlarından kopuyordu...

- Bu kez, anneciğim, kendinize ne olur kötülük etmeyiniz! diye yalvardı Prudenzia.

Genç kadın güçsüz ve yaralı halde, sosyetenin bu biçimde konuşmak zorunda bıraktığı, sizli bizli hitabına döndü.

- İsa sizden, ne sanatınızdan vazgeçmenizi, ne de sizin için çok değerli olanları kurban etmenizi istiyor.

Artemisia irkildi. "Siz" diye seslenmeler, ince, kibar tavırlar sadece ve sadece sesin kendinden emin oluşunu ve ses tonundaki ateşliliği daha bir kesinlikle vurgulamaktaydı. Tatlı Prudenzia, soylu ve edilgen bir biçimde, İsa adına konuşuyordu ve İsa'nın yazgısını en az onun kadar iyi biliyor gibiydi:

- Eğer Tanrı sizi olduğunuz gibi yaratmak istememiş olsaydı, size resim yapma yetisini vermezdi, sizden evlatlarınızın sevgisini alırdı. Kuşkusuz, göreviniz sizi babanızın başucuna çağırıyor. Ama sizi burada, çok seven kızlarınız var!..

Heyecanlanan anne evladının yüzünü inceliyordu. Prudenzia tutkuya, acıya ilişkin her şeyi biliyordu, evet! Bu soylu dilini konuşur gibi yapıp, formalitelere, göreneklere, görgü kurallarına başvurması, sade-476

ce ve sadece içindeki ateşi dizginlemek içindi. Artemisia onu hiç anlamış mıydı? Bu gece ilk kez, kızının yüzünü keşfediyordu. Prudenzia'nın ona benzemediğini nasıl aklından geçirebilmişti? Yanı başında oturan bu duru, saydam, küçük kadında, bu beyaz tende, alabildiğine saf bu yuvarlak yüzde, bildik bir yüzle karşılaşıyordu:

Kendi yüzüyle. Prudenzia'nın çatık kaş, somurtkan dudaklarındaki ifade, aynı şiddet, aynı öfke, aynı sıcaklık. Artemisia'da, duygular, coşkular bakışları kendine kilitler, yanakları kızartırdı. Prudenzia'da ateş, içten dışa vurmaktaydı.

- Mantıklı ol! diyerek, on yıllık içli dışlı oluşun verdiği rahatlıkla, onu ikna etmeye çalışıyordu. Napoli'de durmadan şikâyetçi olduğun top sesleri ve savaş söylentileri, İtalya'nın kuzeyinde daha da feci! Fransa'nın batısı da, söylenenlere bakılırsa, ateş ve kan içinde. İngiltere'ye nasıl geçeceksin peki? Eğer şimdi, babanın çağrısına yanıt verirsen, eğer bu tür bir yolculuğa atılmayı seçersen, yaptığın sadece çılgınlık olur! Ayrıca, senin cinsinde ve senin yaşında biri için yolculukların pek uygun düşmediğini anımsatmam gerek var mı? Artemisia dudaklarını büzdü, çok sevdiği evladı ona hakaret ediyordu. Karşı çıkmamayı yeğledi. Her iki kadının da elleri dizleri üzerinde, bakışları durağan, sessiz sedasız öylece kalakaldılar... Anne kendine güvenmeli miydi? Prudenzia onun atılmayı düşündüğü serüvenin büyüklüğünü kavramaktan uzaktı. Artemisia bütün Avrupa'yı bir uçtan ötekine geçip, Hollanda'ya ulaşmayı düşünüyordu. Orada, Orazio'nun eski meşeni Fransa ana kraliçesi Marie de Medicis ile buluşacaktı. Her yerde istenmeyen kişi olan ve oğlu XIII. Louis tarafından sürgüne yollanan, damadı IV. Philippe tarafından geri çevrilen ana kraliçe, I. Charles'dan onu krallığında ağırlamasını istiyordu.

Kutsal Cuma alayının sonundaki azap çekenler korteji denize doğru yol alıyordu. İlk dinsel içerikli tiyatro oyununun oyuncular, Reale

477

Saray'ın avlusuna ulaşmaktaydı. Sinyora Artemisia, kızı ve ailesi, Genel Vali'nin büyük evinin balkonlarında, tenteler altında yerini alıyordu. Yapmak istedikleri birazdan onları birbirinden ayıracaktı. Az bir zamanları kalıyordu.

- Eğer kesin kararım vermişsen anlarım, anlıyorum, diye içini çekti kırılgan bir şekilde Prudenzia. Seni kararından caydıramam. Seni ko-ruyamam, diye ekledi üzgün bir ses tonuyla. En azından kendine iyi

bak! Londra'ya varmak için gereksiz özverilere girerek kendini zorlama. Hiç değilse bu kez, senin için önemli olan insanlardan kolay vazgeçme...

Her iki kadın da, aynı sevgi dolu bakışla birbirlerine baktılar. Ama" son cümleyi bir buyruk gibi söyleyiveren genç olanıydı:

- Francesca'yı da beraberinde götür.

Bazen katır sırtında, bazen arabada, bitli hanlann pis şiltelerinde ve karantinaya alınan yolcuların yığıldığı saman yataklarda, onca insanın arasında Artemisia peşinden bir de on bir yaşında biF kız çocuğunu sü-rüklüyordu. Aynı, Orazio'nun bir zamanlar, o tam kızı yaşındayken Al-bains dağlarında, kiliselerini süslediği manastırların ırak odalarında Ar-temisia'yı beraberinde sürüklemesi gibi...

1638 yılı Ekim ayında, dört ay süren başıboş bir göçebelik sona erdiğinde, ana kız, La Haye'de, Marie de Medicis'nin filosundan bir gemiye bindiler. Bir yığın rahip, papaz ve hizmetkârlar eşliğinde, Artemisia Gentileschi İngiltere'ye doğru yelken açıyordu.

478

BÖLÜM V BARIŞIN VE SANATIN ZAFERİ

PUT VE RESİM DÜŞMANLARININ TABLOLARI YAKTIKLARI BİR ZAMANDA LONDRA

38

Londra

Kasım 1638

- Yani ölecek miyiz? diye sordu Francesca sakın bir sesle annesine.

- Tanrı buna izin vermeyecektir: Yapacak daha çok işimiz var, bizim için ölüm zamanı değil...

- Peki, ya öteki kadınlar için?

Çocuk, geminin güvertesinde hiç çekinmeden kusup duran hizmetçi kadınlar ve diğerlerinin üzerinde bakışlarını gezdirdi! Ana kraliçe birinci gemide yolculuğunu sürdürüyordu. Artemisia ve kızı önlerinde, dalga çukurunda ilerleyen geminin şişen yelkenine bakmaktaydılar. Fırtınanın savurduğu her dalgada atların kişneyişini, korku içindeki maymunların ve papağanların çığlıklarını, birkaç adım

önlerinde sağlama alınmış arabaların tekerleklerini tutan urganların gıcırtısını işitiyorlardı. Kendir ip her an kopabilir, arabalar küpeşteye kadar yuvarlanıp her ikisini de ezebilirdi.

Üç gündür, fırtına kraliyet filosunun Douvres'a yanaşmasını önceden bilindiği biçimde engelliyordu. Dalgalar ve çakan şimşekler arasında, karada kıpırdanan küçücük insanlar fark ediliyordu. Büyük bir olasılıkla I.Charles'ın hanesinden soylular, Majesteleri Ana Kraliçe'nin gelişini sabır içinde bekleyen kentin belediye başkanı ve önemli kişi-

481

leri olmalıydılar. Ama, çiçeklerle süslenmiş kayıklardan hiçbiri onlara ulaşmak amacıyla limandan ayrılma tehlikesini göze alamıyordu. Marie de Medicis ve adamları, dünyayla ilişkisi kesilmiş durumda, sallantı içinde, kararsız, kıyının birkaç mil açığında çarpalayıp duruyorlardı. "Amaca bu denli yakınken," diye düşünüyordu Artemisia... (bu kadar yakınken!) Dalgakırana savrulmuş kayıklara, kayalara çarpıp parçalanan sallara ve kıyıdaki insanlara bakıp duruyordu. Belki Orazio da bu kalabalığın içindeydi. "Ben ona ulaşabilecek miyim acaba?"

- Ölmeyeceğimizden emin misin? diye sordu Francesca.

Ablası gibi, insanı yüreğinden vuran ve rahatsız eden sorular sorma yeteneğine sahipti o da. Ama, Prudenzia'nın düş gücü onda yoktu, tehlikeyi kestiremediği için korkuyu da bilmiyordu. Ergenlik dönemindeydi, ama annesinden daha uzun boyluydu. Artemisia'mn gençliğinde olduğu gibi, o da sıksa abir bedene sahipti.

- Bak, diye üsteledi: Kusmayan kadınlar papaza günah çıkartıyorlar. Karşılıklı helalleşiyorlar birbirleriyle, kucaklaşıp ağlıyorlar. Ölmeye hazırlanıyorlar.

Artemisia arkasına dönmedi.

Rüzgâr alnına çarparıyordu, ama deniz tutmasından dolayı sararan rengini pembeleştirmiyordu. Saçları her zamankinden daha koyu kahverengi, hatta yağmur altında neredeyse kapkaraydı, tek bir ak teli yokmuş gibi kara gözüküyordu.

Yaşı ilerledikçe bedeni ağırlaşmıştı. Temmuz ayında kırk beşine basmıştı. Dimdik duruşluydu, gözleri bir vakitlerin aynı ateşiyile parlıyordu. Yine de, rıhtımdaki topluluğu araştırıp duran bakışlarındaki sıkıntı, gözyaşı perdesi ardından kıvılcımlar saçarak gibi gözükken koyu kahve gözbe-bekleri, sabırsızlıktan daha ötesini ele veriyordu: Korkusuz demlemeyecek bir tür ateş.

Sonuçta gemi, Douvres'da limana yanaşmadı, fakat üç gün sonra, Essex'de, Harwich Limanı'nda yanaşmayı başardı. Ana Kraliçe Marie de

482

Medicis, tam bir hafta dinlendi orada, sonra tantanalı bir törenle, kortej halinde başkente doğru yola koyuldu.

I. Charles, kayınvalidesini karşılamaya -doğrudan kendisi- Londra Kapısı'na geldi. Çevresindeki soylular arasında sarayın bildik ressamı yoktu. Orazio Gentileschi, kızına, onu Greenwich Şatosu'nda beklediği haberini gönderdi. Onu Thames Nehri kıyısındaki bir sarayda karşılayacaktı. Tüm yaşamı boyunca korktuğu buluşma anını, yaşlı sanatçı yine ileri bir tarihe atıyordu.

Kuşku yok ki, Orazio onu yardım etmesi için çağırmıştı; Artemisia'ya ihtiyacı vardı. Bir zamanlar Agostino Tassi'nin önsezilerine dayanarak söylediği gibi, onu, başladığı işi bitirsin diye çağırmıştı. "Gentileschi Atölyesi"ni kursun, tamamlayamadığı o devasa yapıtı, bitirsin istiyordu. Ama bu istek şimdilik bir bahane gibiydi. Bu görüşme için aylardır hazırlanıyordu ve karşılaşmalarının görkemli olmasını istiyordu. Orazio, her şeyi sahnelermişcesine kafasında tasarlamıştı... Ölümün eşiğindeyken kendine yakışır bir karşılaşma istiyordu. O sahada, yani, yeniden buluşma anında bile...

Artemisia hemen onun peşinde, birkaç adım gerisindeydi. La Haye'e beraber gittikleri yol boyunca hep, Marie de Medicis'yi etkilemeye çalışmıştı. Sapkınlar ülkesinde, kimliği belirsiz bir yolcu, sonsuz bir kısır döngü içinde, bütün kötülüklerin yerle bir ettiği kırık yürekli bir gezgin gibi sunmuyordu kendini. Tersine, kendisi gibi italyan ve Katolik olan bir kraliçenin maiyetinde bir hanımefendi,

sorguçlu arabalardan ağır ağır çıkan bir aristokrat gibi görünüyordu. Boru sesleri arasında, yol boyunca İngiltere kentlerinden şölenlerle geçen Majesteleri I. Charles'ın huzuruna, kendi babası tarafından değil de, üç kralın anne ya da kayınvalidesi olan bir şahsiyet tarafından çıkarılıyordu.

Orozio ve Artemisia'nın her ikisi de, içlerinden birinin kibirli burnunun kırılmasını arzuluyordu. Her ikisi de, kendi yeteneğine güveni-

yordu. Kız evlat olarak sevgisi, Artemisia'nın çılgın serüvenine yön vermiş, baskın gelmişse de, sevgi bunun yalnızca bir yönünü oluşturuyordu.

Zira aralarında son bir düello söz konusuydu! Kararı Tanrı katına götürüyorlardı; âdeti, yargının "kim haklı?" sınamasına başvuruyorlardı! Artık Tanrı bu sancılı soruya bir yanıt vermeliydi: "Ustası mı, öğrencisi mi? Babası mı, kızı mı, hangisi en büyük ressamdı?"

Bu kapışma için, ta Floransa'daki ilk başarılarından bu yana, peşinde olduğu bu gerçek için, Artemisia meydan okuyordu.

"İngilizler anlaşılmaz bir halk [...]. Ziyaretlerine bir karşılık vermek için aştığınız deniz onların mizaçlarının bir göstergesidir." Elçisinin, Londra'daki Katoliklerin inanç özgürlüğü üzerine hazırladığı raporu çok iyimser bulan Papa VIII. Urbain, uyarıcı nitelikteki konuşmasında -içine doğmuş gibi- Papalık Büyükelçisi'ne düşüncelerini böyle ifade ediyordu.

Bu aşırı iyimser yaklaşım zaten I. Charles'ın bütün çevresinin yakalanmış olduğu bir hastalıktı. Otuz Yıl Savaşı ana kıtayı kasıp kavuruyordu ve Ana Kraliçe Marie de Medicis, İngiltere'ye doğru yola çıkıyordu. Ama İngiltere kralı kendisini Hristiyan dünyasının en mutlu hükümdarı olarak nitelendiriyordu. Doğruyu söylüyordu: Hayal içinde yaşıyorlardı, sanatı koruması altına alarak, tablolar biriktirerek, I. Charles hayalini gerçekleştirmekteydi. Sürekli var olan değişmez bir toplumun biçim ve simgelerini denetimi altına almak; krallığını savaş çılgınlıklarından ve dünya zevklerinden soyutlamak;

sanatçı dünyasına, kendisine hizmet etmesi için egemen olmak, İngiltere parlamentosunu emri altına aldığı gibi, sanatçılara da hükmetmesini sağlıyordu. V

Sarayın düzenlediği sayısız eğlenceler sırasında kral ve kraliçe, sah-
484

neye simgesel giysileriyle Olimpos tanrıları gibi yukarıdan sahneye, şimşek gürültüleri ve efektleri içinde inerlerdi. Bunları, krallığın mimarı ünlü İnigo Jones, onlar için özel olarak düzenlerdi.

Bu ünlü mimar, Hanriette Marie'nin isteği üzerine İngiltere'nin, VIII. Henri'den bu yana görmüş olduğu Katolik havailiğin ve Roma türü kiliselerin en gösterişlisini -Somerset Chapel- inşa etmişti.

Altın ve gümüş anmalıklar, kudas kitapları, kupalar; işlemeli atkılar; ayinlerin görkemi - üstünlüğün, gerçek imanın belirtisi- ruhları sarsmak, yüreklere dokunmalıydı. En azından, kraliçenin Fransisken papazlarının istekleri bu doğrultuydu, Henriette-Marie, Fransa'dan, sapkın bir ülkedeki halka egemen olup onları döndürmek, yola getirmek için ayrılmıştı. Evliliği, yalnızca siyasal bir bağ, özel ya da dinsel bir görev gibi görünüyordu. Ta gönülden duyulan bir Tanrı çağrısı. Roma ve Paris'in, kraliçeden İngiltere'yi imana getirmesinden başka bir şey beklediği yoktu. Bir Protestan ile birleşmesine izin veren özel belgeyi imzalayarak, Papa VIII. Urbain, kraliçenin vaftiz babası, "Baskı altında ezilen halkının Esther'i", Katoliklerin koruyucu meleği olmasını kesin biçimde istemişti ondan. O zaman, I. Charles'ın ve Henriette-Ma-rie'nin yaşamlarının en ince ayrıntısına dek birlikte karar verecek biçimde birbirlerini deliller gibi sevecekleri kimsenin aklından geçmemişti. Birliktelikleri, sevgisi, kralı olsa olsa sofuluğa itebilirdi: Şu kilise - Somerset Chapel- I. Charles'ın sevgili karısına armağanı oluyordu.

'iyi' niyetli kral, manevra alanının, bütün Avrupa'yı ve kendi ülkesini ayağa kaldırıp sarsmakta olan dinsel bağnazlık içinde daraldığını ve bu nedenle kendine rahat bir yol açamayacağını kestiremiyordu. Kuşkusuz, yüz yıldır, Anglikanizm, tebaasının resmi dini olmuştu. Ama, VIII. Henri tarafından kurulan inanç biçimi, yadsınan bir din

olarak kalıyordu: İngiliz Kalvinistlerin büyük bir bölümü, papa dini olan Katoliklikle arasında çözümlenemeyecek bir anlaşmazlık görüyordu. Bu katı bölücü edimin üyelerine "Püritel" deniyordu. Daha saf bir Hı-

485

ristiyanlık yanlısı kişiler, kurtuluşu yalnızca İncil'de buluyor ve tinsel başkan olarak kralın gücünü kabul etmeyip, bütün saray sanatlarını da mahkûm ediyorlardı. Onların gözünde resim, müzik, şiir, duyuları büyülüyor ve ruhları bozuyordu. Güzellik yalnızca bir tuzaktı, Seylan'ın insanları mahvetmek için girdiği bir kılıktı.

1638 yılı sonunda, dinsel anlaşmazlıkların krala bağlı Anglikanlarla, İskoçyalı Presbiteryenler arasında iç savaşa dönüştüğü bir sırada; Londralı Püritenler, Kraliçe Henriette'i ülkedeki bütün felâketlerden sorumlu tutarak suçladığı bir sırada, Ana Kraliçe Marie de Medicis, dört yüz atı ve altı arabasının ardındaki markiz ve barones, cüce, keşiş ve günah çıkartan papaz sürüsü olduğu halde, kent içinde cirit atıyordu. Ortadaki varlığı, davranışları, Protestanlara meydan okumayı hedef alan korkunç bir kışkırtma hareketinden başka bir şey değilmiş gibi görünüyordu. Kendini dine, imana adanmış kraliçe, küçük dua yerini, mumlarla aydınlatılan cenaze odasına dönüştürüyor ve duymak isteyen herkese damadının doğru yola döndürülmesini!, kendisinin üstlendiğini bağıra çağıra söylüyordu... Durum böyleyken, I. Charles'ın mezhep değiştirmesi İngiltere'nin, Kralın bir Katolik kadınla evlenmesinden bu yana beklediği bir ihanetti. Halkının ona duyduğu güvensizlik, Mantova yapıtlarının gemiden boşalttırmasıyla başlıyordu. Bugün Anglikan ve Püritenler parklarda kalçalarını açıkta bırakan yüzlerce çıplak heykele, şatolarda biriken put benzeri tanrıçalara, mihraplarda-ki tabloları, galerileri süsleyen meleklerle ve haçlara kuşkuyla bakmaktaydılar. Hazineye bu kadar pahalıya patlayan, Protestanların Re Adası önünde uğradıkları bozgunda büyük payı olan bu denli değerli eşya konusunda ne düşünebilir ki insan? Dört yıldır, Roma'dan gelen sandıklar, tabloların yerine varması, Papa'nın hazinelerine kattığı

heykel-j ler, Londralıların kafasını karıştırıyordu. Acaba kral ruhunu şeytana mı j satmıştı?

Katoliklerin umutları ve protestanların korkuları, I. Charles'ı amaçlarından çok başka şeylerdi. Kral dinsel törenlerde, güzelliğin rolü ve işlevi üzerine düşündüğünde, mezhep değiştirmek fikrini aklının ucundan bile geçmiyordu. Krallığının ruhani başkanı ayrıcalıklarından vazgeçme kararında değildi, ama bunları tamamen Papa'ya bırakmaya niyetili de değildi! İşte bunu kimseler anlamıyordu: Katolikler ve Püritenler, kraliçenin onun yüreği üzerinde etkili oluşuna ve Papa'nın armağanlarının kralın ruhunu efsunladığına inanmakta uzlaşıyorlardı. Aşkın baş döndüren coşkusu ve sanatın etkileme gücü -kimilerinin gözünde Şeytanın kötülük ortağı; kimilerine göre de Tanrı'nın yardımcıları- kralın tabloları, din yolunda şehit edilenleri gösteren resimlere, Maria Magdakna'mn Kendinden Geçiş ve Majesteleri Kılığında Meryem gibi konulara olan ilgi ve tutkusu, Londra'da, günaha girmeye aynı anlama gelir olmuştu. Marie de Medicis, resmin, damadının, aklı üzerindeki etkisine o denli inanmıştı ki, bir zamanlar Ora-zio Gentileschi'nin fırçasını ona bırakmıştı ve bu gün de bir başka ressamın, bir Katolik ve Roma kökenli İtalyan ressamını yine ona getiriyordu. Niçin kaşıyordu acaba bu işe? "Kim ki Vatikan'ın kutsanmış tohumları, madalyonları ve papa tarafından kutsanmış gibi görünen her türlü nesneyi; örneğin mihrabı gösteren tabloları, dinsel resim ve tasvirlerle haçları İngiltere'ye getirir, o kişi krala karşı gelme suçunu işlemiş olacak, suçlanacaktır," diye yasaya özel bir madde konmuştu. I. Elisabeth döneminde aynı biçimde, Katolik putperestler hapse atılacaktır. Oradan tahta bir kafes üstünde sürüklenecek, cellat onu işkence direğine bağlayacaktır. Boğulmadan biraz önce, cellat onu asılı tutan ipi kesecek, büyükçe bir ateşin yanına, yere yatıracaktır. Onu çıırılçılak soyacak ve adını söylemeye utandığımız organını kesecek ve o şeyi ateşe atacaktır. Sonra cellat onun karnını yaracak, bağırsaklarını sökecek, hâlâ

çarpmakta olan kalbini çıkartacaktır ve yüksek sesle: 'İşte bir hainin yüreği!' diye haykırarak İngiliz halkına gösterecektir!"

487

İşte bu tür gelenekleri olan; papanın Deccal, Katolik bir kişinin bir Yahudi Judas ve ressamın da, bir kafir olarak görüldüğü bir ülkede, Orazio meslek yaşamının başyapıtını bitiriyordu: Kraliçe Henriette-Marie'nin Greenwich'teki De/z'ces* adını taşıyan evindeki balo salonunun tavanı için gerçekleştirdiği, dokuz devasa tuvalden oluşan yapıtı.

Babasına doğru yaptığı uzun yolculuğu boyunca, Artemisia onu bir daha hiçbir zaman görememe korkusuna kapılmıştı. Douvres ve Hars-wich surlarına yaklaşan geminin güvertesinde dimdik durmuş, İngiltere kıyılarını gözleriyle taramıştı. Kıyıda kardeşi Francesco'yu tanıyınca, uzun boylu silüetinin ona doğru ilerleyişini görünce - umduğu adam yerine bu— hiç kuşkusu kalmamıştı: Evet, çok geç kalmıştı. Orazio çoktan ölmüş olmalıydı. Onu kaybetmenin acısı öylesine yıldırım gibi vurmuştu ki, üzüntüsü artık hiç gitmeyecekti. Tepeden tırnağa ürper-di. Francesco onu daha sonra bu konuda rahatlattıktan, babalarının olabildiğince iyi olduğu üzerine yeminler edip, bir tutsak gibi çalıştığını, zamanının bir dakikasını bile boşa geçiremeyeceğini, tüm gücünü yapıtına harcadığını anlattıktan sonra bile, Artemisia'mn acısı dinme-mişti. Nasıl olur? O, çağrısına yanıt verip bütün Avrupa'yı aşip gelsin, küçücük kızını binbir tehlikeye atsın, ama babası bir kaşılama özverisini göstermesin! Kiminle alay ettiğinin farkında mıydı? Öfke içindeydi, bozulmuştu. Yaşlı sanatçının bu son çağrısını kabalık göstererek reddetti: Hayır, Greenwich Şatosu'na, onun atölyesine gitmeyecek onunla buluşmayacaktı.

Artemisia, White-Hall Sarayı'nın Bear adlı galerisinin yüksek pencerelerinden nehre bakıyordu. Şatonun dibinde bir direkler ormanı sanki tüm perspektifleri kapatıyordu. Kentin daracık patikaları, kurşuni renkli sulara atılmak için uzayıp gidiyorlardı. Nehrin aşağı tarafında,

^

* Delices: Büyük zevkler, mutluluklar. 488

taş bloklar ve ağaç kütükleriyle yüklü koca mavnalar depoların önüne yanaşmaya çalışıyorlardı. Açık denizde, küçük tonajlı gemiler

toplarını kimbilir hangi elçi için gümbürdetiyor; yayım ateş, istakoz satan kadınların çığlıkları, işkembe satıcılarının küfürleri ve arabacıların hakaret dolu sözleri arasında yankılar yaparak yayılıyordu. Londra, bir gürültü ve patırtıydı kentiymiş sanki.

Artemisia, alnını cama dayamış, gözünü akıp giden su şeridinden, kentin can damarı olan Thames'ten ayıramıyordu. Kayıklar,

mavnalar, salları ve Londralıların nehri geçişte kullandıktan tek araç olan, küçük tekne filosu bir kıyıdan ötekine gidip geliyordu. Zira

krallığın bu en geniş kentinin tek bir köprüsü vardı. London Bridge; dükkânları ve evleriyle tıklım tıklım ve ölüme mahkûm edilenlerin

kazıklara takılı kafalarının dikildiği kapısı ile, tıks tıks.

"Gelmeyecek," diyordu babasını düşünerek, "onu daha fazla beklememin bir anlamı yok... Tanrım o, ilk adımı atmaktansa ölmeyi

yeğler." Her şeyi kabullenmiş bir halde, bir zamanlar Sanatçılar Mahallesi'nde, her iki ressamın da kendini ötekinden üstün

gördüğü, selamlaşmayı reddettikleri zamanlardaki terslikler aklına geliyordu. Corso Sokağı'nda, Gentileschi ile Baglione'nin

karşılaşmalarını anımsıyordu, her ikisi de ötekinin şapkasını önce çıkarıp selam vermesini beklerdi. Bu selam ve öncelik hakkı sorunu,

• şapka çıkarma davaları, sonunda onları iftira davalarına kadar götürmüştü, "Babam gelmeyecek." İçini çekti Artemisia. Eğer kış

olmasaydı, çoktan dönüş için gemiye binmiş olurdu. İngiltere Sarayı'nın onu iyi karşılamadığı için değildi elbette! Kral, kraliçe ve

ana kraliçe onu ilgiye boğuyorlardı. Kızı Francesca ile birlikte Saint James Sarayı'nda, Marie Medicis'nin maiyetindeki hanımlara ayrılan

dairelerde kalıyordu. Orada, Tiziano'nun tuvalerini hayranlıkla izliyordu. Kendi elinden çıkmış portresi de, Hampton Court Krallık

Konutu'nun baş köşesindeydi. Günde iki kez, saray efradı Artemisia

Gentileschi'nin portresinin önünden geçmekteydi. Tıpkı, kendisinin de Nicholas Lanier'nin portresi önünden geçmesi gibi. Müzisyenin Van Dyck tarafından yapılmış portresi, Artemisia'nın arkasındaydı: Whitehall'da; Bear Galleri-si'ndeki otuz beş tablo arasında, bu tuval bir başyapıt özelliğini taşıyordu. Artemisia'nın ona bakmaya cesareti yoktu. Zira, her ne kadar, Artemisia Gentileschi ve Nicholas Lanier'nin yüzleri, krallığın en tepesinde duvarlarda güzellik yarışına girmiş olsalar da, modellik yapmış olan her iki sanatçı da henüz yeniden karşı karşıya gelmemişlerdi. Lanier, küllenmiş aşkının yaratacağı kargaşadan mı kaçıyordu? İngiltere'ye geldiğinden bu yana Artemisia onunla ilgili bilgiler ediniyordu. Elli yaşındaki, Nicholas Lanier hâlâ ele avuca sığmaz, korkusuz bir erkek ve mükemmel bir müzisyen sayılıyordu. Çocuğu yoktu. Dolaşıp duruyordu yeryüzünde, ama dönüp dolaşıp yine de eşinin, akıllı bir kadın olup gölgede kalmayı bilen tatlı Elisabeth'in yanına dönüyordu. Bu gün acaba nasıl biri olmuştu Nicholas, neye benziyordu? Yerinde duramayan Artemisia pencereden ayrılıp görkemli tablolarla yanaştı. Tuval, ilişkilerinin sürdüğü dönemde, belki de, Venedik'ten sonra Anvers'e geçtiği dönemde yapılmış olmalıydı. Artemisia, onun bu kırmızı çizgili hırkasını omuzuna atmak için kolunun altında katlayarak topladığı pelerinini, parmağındaki şövalye yüzüğü iyi tanıyordu. Belleğinde yer etmiş nice anı arasında bu çok sevgili yüzü, ona bakar gibi eğilen ve ona hâlâ bir şeyler soran şu gri gözleri ve bakışlarındaki sert yoğunluğu yakalıyordu yeniden. Artemisia, sol elin hemen üzerinde yapılan değişiklikleri incelemek amacıyla ilerledi: Van Dyck -belki de Lanier mi?- elinde tuttuğu lavtay silmiş, yerine bir kılıç tutuşturmuştu. Saray nedimleri, bu portrenin niteliğinin, I. Charles'da, tabloyu yapan sanatçıya hayranlık uyandırdığını anlatıyorlardı. Van Dyk'ı, Orazio Gentileschi'nin aldığı - zaten oldukça dolgun- ödentilerden iki kat daha fazla bir ücret karşılığı İngiltere'de oturmaya davet etmişti kral.

Artemisia'nın yüzünde bir gülümseyiş belirdi. Bu ayrıntı nasıl olmuş da daha önce gözünden kaçmıştı? Anvers'li ressamın bu yapıtın-490

da, çok iyi bildiği bazı teknikleri yakalıyordu Artemisia. Model - Nicholas- kahverengi bir duvar pano önünde ayakta duruyor gibiydi. Sol tarafta neredeyse tuvalin dörtte birini kaplayan bir manzara; gökyüzünün bir ayrıntısı görüş ufkunu açmakta... Duvarla gökyüzü arasındaki sınırı belirleyen nokta, taş desenleri, arasında belli aralıklarla çıkıver-miş bitkiler, sarkan yapraklar, hepsi babasının biçimini çağırıştırıyordu. Bunlar onun tipik motifleriydi...

Gentileschi'nin Van Dyck gibi bir büyük sanatçıyı etkilemesinde hiçbir şaşırtıcı yan yoktu: Her iki sanatçı aşağı yukarı on beş yıl önce Cenova'da tanışmışlardı. Ne var ki, Nic-holas'ın yüzünün, Orazio'nun resim tekniklerinin, aynı tuvalde bir araya geldiğini görmek Artemisia'yı beklenmedik biçimde heyecanlandırmıştı. Bu, yolculuğa karar verirken kafasına koyduğu şeye ulaşmak gereksinimi uyandırıyordu Artemisia'da. "Hemen yarın gidip göreceğim işini." Birden bu karara vardı. Hemen Greenwich'e gidecekti. Bir kereliğine. Babasının yapıtını görüp, ondan beklediği işin büyüklüğüne, kendi yaşamına, geçmişe ve geleceğe ilişkin kararlarını verecekti. Yarın, kafasına adeta saplanan bu soruya yanıt bulacaktı: Artemisia Gentileschi'nin sanatının değeri nedir?

Sisler içerisinde, ayak sesleri tahta döşemede çınılıyordu. Nehrin sularına dalacakmış gibi uzanan dalgakırana indi, gel-git nedeniyle suları alçalan Thames Nehri, uzaklara çekiliyordu.

Ani bir kararla, Orazio'ya duyduğu kavuşma isteği; sabahın köründeki bu telaş, birden verilmiş bir kararla ortaya çıkmış olan Orazio'yla konuşma isteğini, bir sevgi gösterisiymiş gibi düşündürse de, yine de Artemisia kendisini bekleyen tuzakları aklından çıkarmıyordu. Dahası, bunlara büyük bir özenle hazırlanmıştı. Önce, giyeceği tuvalet için hazırlık yapmıştı. Evlenme teklif eden taliplisiyle buluşmaya giden bir sevgilinin titizliği içinde giyinmişti. Soğuk hava

ve rüzgâr, onu, samur kürküne sarınmaya zorluyordu. Eh, bu iyiydi. Kürk kapşonunun, saç

, , ^, ':- ' . •' 491

bukleleriyle karışan ışıklı yansıması gözünü alıyordu. Yalnızca gözleriyle ortada kalan; zira bir maske takmıştı yüzüne. Ne casuslardan kaçmak için, ne Venedik'te ve ne de karnaval kalabalığına karışıp gitmek içindi bu maske. Bütün İngiliz soyluları gibi maskeyi tenini kızartı ve çatlaklardan korumak için takmıştı. Etekliği, eldiveniyle aynı kahverengi tonundaydı. Geniş tuvaletinin bütün pillerini önde toplamıştı. Drape-lerin devinimi, belinden üstünün; bedeninin güzelliğini ortaya çıkarıyor ve ayakkabılarının gül biçimli rozeti ile yüksek ökçelerini ortaya çıkarıyordu. Nehirde karşıya gidip gelen çok sayıdaki kayıklardan birine seslendi uzaktan.

Yağmurlu havalarda yolcuların barınak altında olmasını sağlayan kabin ile köprü arasındaki açıklıkta bir tabureye oturarak, kendisini onu babasına kadar götüren son yolculuğa bırakıyordu. Londra'nın çatılarında, diken gibi sıralanmış bacalardan kara duman şeritleri yükseliyordu. Bunlar, Newcastle madenlerinden çıkartılan kömürün dumanlarıydı. Yirmi yıldır, bütün evler kömürle ısıtılıyordu. Hava kirliliği, geniz yakan, yanmış kömürlerden çıkan koku, öylesine berbattı ki, ağaçlar bu havada soluksuz kalıp ölmekteydiler. Pis kokuyu önlemek ve havayı temizlemek için her evde dolap kapaklarının topuzlarına, kuru lavanta, biberiye ya da yasemin dolu çiçek keseleri asıyorlardı. Bu renkli küçük keselerden İngiltere Kralı'nın resim galerilerinin kapılarını açan gümüş kaplama anahtarların ucunda da bulunurdu. Londra'ya geldiğinden bu yana, her an, farkında olmaksızın burada bulduğu, gördüğü her şeyi, İtalya'da bıraktığı şeyle karşılaştırıyordu. Onda ne bir pişmanlık, ne bir eskiye özlem olmadığı gibi, kendisini çevreleyen her şeyin belli bir düzen içinde dökümü, sayımı da söz konusu değildi. Işığın soğukluğunu, renklerin tekdüzeliğini, araç gereçteki yapmacıklığı, tüm bu tuğlaların ve bu tahtanın hüznünü saptıyordu. Yeni saray bloklarının ve mermerle kaplı Whitehall Malikanesi'nin önünden,

nehirden, bütün bu parıltı ve güzellikten hiç etkilenmeden, ağır ağır geçip

492

gidiyordu. Onun gözünde bütün manzara kara ve sivriydi. Dahası, bahçelerin uyumu, küçük duvarların avlular oluşturmaları, kavakların dizi dizi durması ve okların sıralanışı, Westminster Katedrali'nin iki kulesinin kusursuz simetrisi ona boğuk, sıkıcı geliyordu. Gördüğü ya da duyduğu her şeyde, hareketlerde, Londra yaşamında, insanı tehdit eden bir şeyler buluyordu. Sanki önleyemediği bir şiddet kuluçkaya yatmış da onu bekliyordu. Başının üzerinde dönen kargaların gıkla-ması, bir zamanlar Tiber Irmağı üzerinde kuşların dönüp durması gibi, ona Roma'daki martıların çığlığının korkunç biryankısıymış gibi geliyordu. Çocukluğunun kenti belleğinden hiç çıkmıyordu: Napoli Körfezi, Venedik'in gizemli havası, ya da Floransa'nın o nefis zerafeti; Ro-ma'nın ışığı onda saplantı gibiydi, onun için geçmiş simgeliyordu. Uzakta, sular alçaldığı için kıyıya vuran kayıklar, ters çevrilmiş tekneler, yere yatmış direkleri, gemilerin dibinde kıpırdanıp duran kırmızı üniformalı küçük insanlar, ağlarını onaran ya da balık içinde çivi ve kurtçuk arayanlar, kafasında bildik bir görüntü çağırıyorlardı: bir zamanlar Agostino Tassi'nin yaptığı büyük deniz resimlerinden birini. Artemisia onu Greenwich'teki şatoda bekleyen yüzleşmeyi düşünerek, uyuşukluğundan kurtulmaya çalıştı. Orazio'nun Harwich'te olmayışı, buluşmalarındaki tüm duygusallığı silip süpürmüştü, en azından Artemisia'nın düşündüğü buydu. O, babasına karşı hiçbir şey hissetmediğini sanıyordu... Dahası, artık onun kim olduğunu hatırlamıyordu. Eskiden, o yok olan kişiye sevgi gösterisinde bulunduğu, onu, annesinin öldüğü sıralardaki haliyle anımsıyordu: Değerli ve şefkatli, soğuk bir görünüm altında, dünyanın bütün tutkusunu ve sevgisini gizleyen bir varlık olarak. Büyük bir dikkatle üstüne titreyen bir baba; onu her zaman yanı başında isteyecek denli çok seven bir usta; bir hoca gibi çok eskiyen bir görüntü kalmıştı babasından. Ama, güven veren bu kişinin

yanına, belleği bir başkasını daha koyuyordu: Öylesine solgun, ince dudaklı, öylesine ateşli gözleri olan, insanın içini oku-

493

yan türden; Artemisia'nın aldattığı, ihanet ettiği ve ne pahasına olursa olsun güvenini ve sevgisini yeniden kazanmak zorunda olduğu bir adam. Bütün bu yansımalar Thames Nehri'nin sırsız aynasında ve umursamazlık gibi ele aldığı şu sis içinde belirmektedir.

Yirmi yılı yakın bir süre bu karşılaşmayı istemiş olmasına karşın, yolculuğu sırasında aylar boyunca kendini buna hazırlamış olsa da, Artemisia bu son kez yüzyüze gelişin doğurduğu böylesi bir heyecan beklemiyordu.

494

39

Greenwich Şatosu Kraliçenin Evi

Kasım 1638

Kenarları trabzanla çevrili büyük bir pavyon; tek kat, küçük kareli on dört yüksek penceresiyle, Greenwich'teki, Delices adı verilen beyaz ev, yumru tepeler ve nehrin kıyıları arasında dikilmektedir.

Yağmur rengi bir ışık altında, saray yavrusu bir villa. İngiliz bahçesinin, dip kısımlardaki koyu siyah zemini üzerinde yer alan ve bir İtalyan prensine ait bir ikâmetgâh.

Kraliçe I. Elisabeth'in önemli adamı, Sir Walther Raleigh'in, çamurlar kraliyet pabuçlarını kirletmesin diye mantosunu kraliçenin ayakları dibine attığı yerde kurulmuş olan saray bomboş, geniş bir şantiye gibi duruyor; Artemisia'nın iskarpinleri tekerlek izlerinde toprağa gömülüyordu. Titriyor ve yolu çıkarken acele ediyordu. Kardeşi Francesco ile geliş haberini ulaştırmıştı. Bu kez babasının onu orada, Great Hall'da, iki taraftan inişli merdivenin tepesinde beklediğini biliyordu. Ayrıca, Orazio'nun orada, kırk dört metre karelik, dokuz parçaya ayrılmış bir tavanı resimlediğini biliyordu. İngiltere tahtının ona sipariş ettiği Bansın ve Sanatın Simgesi başlıklı bir resim... Barış, sanatlar, bu ikonografik program, baba-kız Gentileschi'lerin ruhunda

yankılanır gibiydi. Orazio sıkı çalışıyordu. Tondi'ler için yapmayı tasarladığı tavanı

495

kaplayan dokuz kadın figürü, bir zamanlar Kardinal Borghese için Esin Perileri Pavyonu 'nda yaptığı kadın figürlerini andırıyor muydu acaba? O zaman yaptığı Esin Perileri, kızına, baba kıskançlığının iş arkadaşlarının zevkine teslim ettiği, on yedi yaşındaki Artemisia'ya benziyorlar-dı. Acaba Gentileschi, yapıtını başladığı gibi mi bitirecekti?

Artemisia, yüzündeki maskeyi çıkarıyor, merdiveni çıkıyor, terası kapatan parmaklık bölümünü geçiyor. Onu kapıdan uzak tutan kısıcık bir mesafe kalmış, orayı aşıyor. Bir an, girişte duruyor, sonra geniş hole giriyor. Mükemmel biçimde, tasarlanmış kübik beyaz salon, Sarayın iki kat üzerini bütünüyle kaplamakta. Pencereler arasında, yaldızlı altı kütük altlık üzerinde Mantova mermerlerini sergiliyor: Artemisia hemen tüccar Daniel Nys'in evinde gördüğü Diana Avda heykelini tanıyor! Topuklarını döşemenin siyah-beyaz karolarına çarpıyor, mücevherleri o sessizlik içinde şıkırdıyor. Etekleri hışırdıyor. Tek bir mobilya yok, halı, odayı ısıtacak duvar halısı yok. Bu katta, duvarlar boyunca yine yaldızlı bir balkon, uzun bir ahşap galeri biçiminde uzayıp gidiyor. Tavanda, geniş kalaslar döşemenin geometrik hatlarını yineliyor: merkezde gül biçimli bir karo, köşelerde kare biçimindekiler; yanlarda ise dikdörtgenler. Kirişlerin gölgesi her yana gri çizgiler atıyor. Tek renk dokunumu bu işte. Zira tavan teknelerinde başka hiçbir şey yok. Bomboş çerçeveler halinde! Orazio Gentileschi'nin büyük yapıtı, Artemisia'nın ateş içindeki gözleri karşısında yok, gözüküyor. Yoksa yine mi gizlenecek? Kaçacak mı?

Artemisia, yüzü yukarıya dönük, yerdeki gül biçimli kara taşın üzerinde, holün tam ortasında duruyor. Kattaki galerinin kapı tokmağı açılıyor. Balkonda sir siluet var. Orazio Gentileschi! "Her zaman siyahlar içinde" 1612 yılında, tecavüz davasının tanıklarının ifadelerinde betimledikleri gibi. "Orta boyda, zayıf, kemikli." Ta

kendisi! Keçi sakalı çenesinde, eskiden kırdı, şimdiyse hepten bembeyaz. Saçları -küçük, çocuk bukleleriyle- onlar da aklaşmış.

Ama Artemisia'nın üzerine in-

496

dirdiği bakışındaki ciddiyet, hocasının öğrencisine yönelik güvensizlik, hâlâ aynı. Orazio onu tanıyor mu acaba?

Kürküne gömülmüş, kadifelere sarınmış, boynunda ağır, kocaman incileriyle, şakaklarındaki zülüfleri, broşları, tokaları ile, Van Dyk'ın fırçasından çıkmış, uzun boylu bir kadını, Cenova ya da Londralı bir soylu hanımı çağırıştırıyor. Croce Sokağı'nın tecavüze uğramış kızı ile bu soylu kadın arasında ortak hiçbir yan yok. Orazio tereddüt içinde. Evet, Francesco Gentileschi'nin yineleyerek, kafa ütölediği gibi hâlâ güzel! Ama, yapay, ipeksi, her tür zordan, şiddetten sıyrılmış bir güzellik. Gerçekten de, Orazio'nun kararını etkilemesinden korktuğu -şu dul yaşlı kadın- karşımda mı?

Artemisia da duralıyor; sonra o da rahatlıyor. Değişmemiş!

Sırtındaki hırkası ve kurdelelerine rağmen, Orazio Gentileschi kısacık, küçücük bir varlık olmayı sürdürüyor. Krallıklarda dolanıp durmalarından, Avrupa saraylarındaki serüvenlerinden hiçbir şey öğrenmemiş. Dünyaya ve yaşama ilişkin hiçbir şeyi anlamamış.

Artemisia'yı hâlâ korkutuyor: Evet bu bakışlarıyla; başını döndürüp belini büküyor, ama heyecanı sonunda geçecek.

Artemisia dimdik ayakta ona bakıyor: "İşte geldim!" diye haykırıyor içinden. Bir bakış bekliyor tutunacak, yok! "Beni yardıma çağırdın, anladım seni." Sonra şöyle bir sonuca varacak: "Beni yardıma çağırdığın, işe başlamışsın bile!" Sitemler edecek: "Ne diye beni buralara getirdin?"

Orazio atılır hızla. Geriler, gölgeye çekilir ve:

- Soyun! der.

Bu sözlerle soluğu kesilen Artemisia, yirmi beş yıldır ilk kez böyle bir isteğin nedenini anlamaz. Kıpırtısız kalakalır.

- Çıkar şu üstündekileri! Terlersin, der, "Çalışmaya hazırsan, iş çok sana!" . . . " " . "

Orazio balkondan çekilir.

••4*7

Şatoların bu pırıltısında, Artemisia tek başına kalacaktır... Kırk yıllık bir mücadeleden sonra buraya kadar gelebilmiştir ancak: Cosimo Quorli'ye özgü bir kabalıkla karşı karşıyadır!.. Agostino Tassi benzeri bir şiddetle, Orazio Gentileschi'ye özgü bir aptallıkla yüz yüzedir!..

"Soyun." Sanatçılar Mahallesi'nin balçığına dönmek için işte kırk yıllık savaş! "Çıkar üstündekileri, terlersin!"

Artemisia, savaşı kaybetti ve bu, son kaybedişiydi. Her şeye sahip oldu: basan ve özgürlüğe, ama ayakları balçıkta kaldı. Evet kuşkusuz resime büyük bir yeteneği var, bir kadında az görülür bir yetenek... Bunu biliyor. Aynı biçimde, ruhunun ve sanatının Orazio Gentileschi'ninkilerle bir arada yaşayamayacağını da biliyor. Babasının eli onun elini eğitti ve ustasının fırçası, öğrencisinininkinde süregidecek. Gözünü dört açmış, kızının geçirdiği sarsıntı ve şaşkınlığın bir anını bile gözden kaçırmadı. Baba, onun, onu kızından ayıran mesafeyi ölçüp, biçip, aşmayı başaramayacağını anlıyor birden. Orazio ki şu bilgisiz; şu akıl ve zekâdan yoksun, şu Meryem tasvirleri üreten, şairin yürek ve şiirinden yoksun Orazio, artık her şeyin ayırdına varmıştır. Ar-temisia'yı kendi yapıtı üzerinde işe koşacağı anı beklemektedir: "İş çok sana!"

Artemisia mantosunu döşemenin üstüne fırlatır, eteklerini toplar. Holü geçer, ilk giriş kapısına varmak için. Sonra, çatıya açılan kata giden merdivenleri çıkar koşarak. Tekrar salona iner, başka bir koridora dalar, bir başka merdiven sonra. Dosdoğru ışığa gider, terasa açılan kapıya; fakat orada duraksar. Soldaki odaya dalar. Bir kapıyı zorlar. İçgüdüleri onu yanıltmamıştır: Kraliçenin daireleri şömineler için mermerleri kesen yontucularla, kalasları yerinde biçip onları altlık, kaide, tablo çerçevesi haline getiren ustaların atölyeleriyle doludur. Sonra ressamı da vardır... Orazio, Francesco, Giulio, Marco: Bütün Genti-leschi kabilesi oradadır, onun gelişini seyretmektedirler. Hiç konuş-maksızın, onların yüzüne bile bakmaksızın, Artemisia dosdoğru yüzle-

498

ri duvara dönük biçimde kapatılmış olan tuvalerin kurumaya bırakıldığı duvara doğru yürür. Orazio Gentileschi'nin dokuz tuvali, son tuvaleri...

Artemisia kollarını iki yana açar, bir çerçeveyi kapar ve ters döndürür... Sonunda öğrenecektir, ikisinden hangisi ötekinden daha uzun yaşayacaktır. Resmin üstüne eğilir. Korkunç bir şok! O an, orada gördükleri karşısında şaşkınlıktan ağzı açık kalır. Olay bir ihanete benzemektedir. Babası onu hainlikle suçlarken şimdi onu taklit etmiştir. Orazio'nün yaptığı yüzlerdeki o silinmez sevgiye, kompozisyonların-daki dengeye neler olmuş? Ya renklerindeki uyuma? Işığın saydamlığına? Artemisia'nın şu an bir anlam taşımayan, güçsüz, sevimlilikten ve incelikten yoksun, hiçbir açıklaması olmayan bir pozla yüzünü buruşturan kocaman bir çehresi var önünde. İnsan bedeninin anatomisinde en ufak inceleme bile bu çalışmadaki yanlışlığı gözler önüne serebilirdi: kol çok kısa, başta oranlar bozuk... Ya ışık ve gölge oyunlarındaki saçmalık! Artemisia bir türlü anlayamıyor. Babasının bazı tablolarını Londra'da görelili çok az olmuyor mu? Joseph ve Patiphare'ın Kansı, Sulardan Kurtulan Musa, ki bunlar Veronese'in, Rafaello'nun, Cara-vaggio'nun derslerinin bir birleşimi gibi gözüken tabloları. Artemisia kolunu öne uzatarak, elinde tuttuğu tabloya bir daha bakar. Renklerin çirkinliği ve ışığın matlığıyla aynı düzeyde bir desen zayıflığı! Her şey yumuşak, her şey dümdüz... Bu çalışma belki de bir kaza sonucu bu hale gelmiş olabilir miydi? Bozuldu belki de? Yoksa başarısızlık mı? O da buna benzer durumlar yaşamadı mı? Ateş basmış halde öteki tuvaleri alır, bir bir inceler. Kıyaslar. Kaygısı yok olmaz! Böylesi ağır, acemice bir kumaş drape çalışması nerede, hangi berbat tabloda, hangi acemi ressamda bulunur ki? Şu hacimsiz kumaş yalnızca içi boş delikleri örtmüştü. Belki de bu yapıt Orazio Gentileschi'nin elinden çıkmadı... Tabii ya! Nasıl da aklına gelmedi? Francesco'nun acemiliği... Mar-co'nun beceriksizliği bunlar... Giulio'nun hiçbir işe yaramaz ressamı- :

499

ğı! Gözlerini kaldırınca Artemisia'nın gördüğü şey, babasının yüzü, korkunun, ölümün ta kendisi seyrettiği şey! Zamanın taşlaştırdığı, korkunun pes ettirdiği bu yüzde, Artemisia, Orazio Gentileschi'nin her şeyini feda ettiği -sakin yaşamını, mutluluğunu, kızını ve Tanrı'yı- güzellik ülküsünün ondan kaçtığını okuyordu. Ortada gözükmeyeceğini ve zaten böyle bir şeyin çoktandır olmadığını okuyordu. Yalnızca bedeni değildi ona ihanet eden; titreyen eli, iyi görmeyen, perdelenen bakışı. Ruhu ondan kaçıyordu. Varlığının ta derinlerini yoklayıp kendini araması boşuna, yalnızca eski şekiller, eskimiş hayaletler, artık görmediği renkler dünyasının bir ırak yankısını buluyor bula bula.

Artemisia onun yapıtlarının önünde durduğunu anlıyor: Orazio pekâlâ oğullarının fırçalarına gereksinim duymuş olmalı, ama bu tuvali boyayan sanatçı, ta kendisinden başkası değil. Başkalarının çabaları karşısında onca sert biri olan babasının gözlerinde, eleştiriye her an hazır olan ağzında, insanı fazlasıyla duygulandıran bir yakarı görüyor. Orta halli bir sanatçı olduğunu, ona söylemeyip, gizlemesi için, varoluşunun hiçliğini ve yakınlaşan ölümünün korkunç boşluğunu ondan saklaması, ertelemesi için, ona yalvarıyor. Artemisia birdenbire, babasının Douvres'da ve Harwich'te bulunmayışının nedenini kavlıyor... Neden onu karşılamaya İngiltere kıyılarına gelemediğini. Neden, kendinden üç metre yukarıda, balkonda duran kızına kendisini gösteremediğini. Neden bir zamanlar onu aşağılamak ve incitmek amacıyla, şiddete ve kabalığa başvurduğunu sez-gileriyle kavlıyor. Orazio onu son bir kez etkilemenin yollarını arıyordu. Kızının Londra'da olduğunu ve Orazio Gentileschi'nin tablolarına hayran kalıp büyülendiğini bile bile çektiği acılan kafasında ölçüp biçiyor Artemisia. Bu büyük yapıtlar acaba hangi yıldan kalmaydı? Beş yıl mı? On yıl öncesinin mi? Kendi sanatını, arkadaşlarınıninkiyle artık karşılaştırmayan bir ressamın, kızıyla rekabet edemeyen, kendi kendisiy-

500

le yarışan bir ressamın acısını anlıyor. Bir zamanlar kavramış olduğu güzelliklerle, bu gün ürettiklerini ayıran korkunç uçurumun önünde duran bir sanatçının sıkıntısını kavıyor.

Orazio'nun üzerinde çalıştığı son dönemlerdeki tuvallerinin yetersizliği, işini, sanatını ve belleğini gözden düşürmüştür.

Artemisia, son başarısızlığın bütün yapıtlarını tartışmaya açacağını bilmektedir. Bu akşam ya da yarın, Bansın Esin Perileri ve Sanatın Zaferi sonsuza dek kaybolup gidecektir. Araştırma ve mücadele ile geçen bütün bir ömrün sonunda, orta hallilik Orazio Gentileschi'yi mat etmiştir.

Babanın umutsuzluğu kızını sarsar: Onun adeta yalvararak istediği iş anlaşmasını kabul eder. Orazio Gentileschi'nin yapıtını Artemisia bitirecektir. Meşaleyi o alacak, adları yaşayacaktır. Artemisia'nın sayesinde babasının dehası ve başarısı ölümünden sonra da anılacaktır.

Artık Artemisia, peşinde koştuğu, aradığı yanıtı bulmuştur. Tatlı bir bakıştır bu, sevgi, şefkat, merhamet dolu bir bakış: Yaşlı adamın gözlerine Artemisia'nın yerleştirdiği bir bakış.

501

40

Greenwich'de Delices Malikanesi Orazio Gentileschi ve Artemisia'nın Atölyesi

Ocak, 1639

- Yeşillerle, altın rengi ve morlarla bir senfoni kuruyordum. Dokuz f pano arasında tam yirmi altı kişi... Beni izliyor musun?

Atölyenin büyük ocağı önünde, yağın kaynadığı kazanın altında, Artemisia yokken başladığı dokuz tuval yanmaktadır. O büyük kor ateş bütün salonu aydınlatır.

Çekingen bir sesle:

- Yüz yüze oturmuş esin perileri biçiminde tasarlamıştım, diyor Orazio,

Artemisia resim çizmektedir. İki kişinin sessizliği içinde kurşun madeni gıcırıyor. Babanın düşündüğü görüntü kızının eli altında yeniden doğmaktadır...

- ... Orta dairenin tam merkezinde, kubbelerden ötede görünen Roma göğü gibi masmavi bir gökyüzü perspektifi, ışık demeti içinde oturmuş bir kadın var: Barış!..

Baba-kız, atölyenin kapısını kilitleyip, yan yana resim sehpasının başına geçtiler. Francesco, Giulio ve Marco ağır panoların, önlerinde dikilmelerini seyrediyorlar, panolar öyle ağır ki, dengesini bulamayıp 502

düşerek onları ezecek sanki.

Zaman kazanmak için iş bölümü yaparlar. İkisi de aynı anda birkaç tabloda birden çalışıyorlar. Artemisia, Orazio'nun toz boyalarını eziyor, tuvallerini zamlıyor, fonları çabucak resmediyor. O sırada sıva-nanlan koruyor ve Artemisia ilk tabakayı vurarak; bir gölge veriyor ve saydam bir boyayla biraz daha güzelleştiriyor.

Sıçrayan boyalardan ve soğuktan korunmak için giydikleri büyük robdöşamlar, ikisini de tepeden tırnağa örtmüş. Bedenleri plilere, boya lekelerine boğulmuş; cinsiyetleri belli değil, yaşları yok. Bir ileri, bir geri gidiyorlar; hep ayaktalar, yapılanın iyi olup olmadığına bir karar vermeye çalışıyorlar. Bazen de sendeleyip dengeyi kaybediyorlar. İşte o zaman, bir ayaklarını ötekinin önünden ileriye atıyorlar, bedenlerinin üst bölümü tuvale dikey olacak biçimde; bir el ya sırtta, ya kalçada öylece duruyorlar. Sanki düello yapanlar gibi, her an havayı yarıp geçiyorlar, birbirlerinin yanından ayrılmıyorlar. Ama karşı karşıya kılıçla vuruşur gibi değililer artık. Ellerinde fırçaları, aynı rakipler karşısında yan yana mücadele ediyorlar. Rakipleri: orta halli veya berbat sanatçı olmak ve unutulmak.

Onlara bakıp duran Artemisia'nın kardeşleri, Croce Sokağı'nın bu iki ressamının tutkusunu iyi biliyorlar. Babadan gelen buyrukların beklentisi içinde, buyruklara boyun eğerek, verilen bilgileri uysalca dinleyerek... Artemisia, çocukluğun yumuşak başlı uysallığına yeniden dönmüş gibi hissediyor kendini.

- Keten yağın al, ceviz yağı ve haşhaş yağıyla karıştır onu... diyor Orazio.

Ondan gelen her buyruğu, yapmakta olduğu işe müdahale olarak görse bile hemen kabul ediyor Artemisia.

Gentileschi'nin oğulları, gönül rızasıyla tüm başarılarını, özgürlüğünü ve etki gücünü soyunan bu kadını seyretmeye dayanamıyorlar. Üçü de onun beğenisini bir vazgeçiş olarak alıyor. Orazio hariç! O ar-503

tık ne hoca, ne öğrenci kalmadığını biliyor. Ne baba var, ne kız olmak. Yalnızca, el ele vermiş, elde kalan az zaman içinde işi iyi götürmek isteyen iki sanatçı var.

- Önce fırça... Hayır, o değil, diyor sabırsızca, ince olanı! Onu verniğe batır. Sonra yeşile karıştır... Evet, dosdoğru palet üstünde. Tamam, şimdi onu çabucak vur...

- Sarının üstüne mi? Ama sarı daha kurumadı...

- Yeşili, çabuk, yeşili diyorum sana.

- Ama yeşili şimdi vurursan renkler birbirine girer...

- Çabuk! Sen benim dediğimi yap!

Artemisia boyun eğiyor. Sonra paletine dönüyor, fırçasını ucuyla bastırıp palet çukurunda döndürüyor, dikkatlice yeni bir dokunuşla vurmaya hazırlanıyor.

- Hayır, o kadar fazla değil, ton kaçacak. Yaptığını bir göster bakayım!

.... : "-i

Uysal uysal işi babasına gösteriyor.

- Sağ gözün altındaki gölge çok yeşil oldu. Kırmızı kat! • ;':•(O rengi bezle alıyor, nüansı yeniden vuruyor. ; Artık ne

kışın soğuşunu, ne rutubeti, ne İngiltere sislerini duyuyorlar.

Dışarıda veba kırıp geçiriyormuş Londra'yı; günde dört yüz kişi ölüyormuş; kral yeni vergiler koyuyormuş; faizler İngiltere'yi kızdırıyor-muş, haberleri bile yok onların; İngiltere, iskoçyalı Presbiteryenlere karşı verilen savaşı kaybetmiş, halk bütün Katolik ülke büyükelçilikle-rindeki kiliseleri tehdit ediyormuş, bihaberler. Greenwich Şatosu üzerinde atan şafak onları iş başında yakalıyor

her zaman. İkisi de zamanı ve ölümü takmış kafaya, aynı düşü, aynı görüntüyü paylaşmaktalar...

Ama Orazio'nun eli titrer, kayar ve düşer. Kızının enerjisi tüketir onu. Biraz dinlenmek isterdi o. Artemisia ise hiç ara vermez. Yemeyi, giyinmeyi, uyumayı reddeder. İki ay içinde en büyük tuvallerden dört tabloyu çoktan bitirdi bile.

504

- Çok hızlı, çok çok hızlı gidiyorsun, diye çıkışır Orazio. Bundan böyle Artemisia ona artık hiç soluk alma fırsatı tanımaz. Aç gözlülükle, Orazio'yla beslemektedir sanki; Orazio'nun eğitimi, Orazio'nun deseni, Orazio... Işığını, rengini, maddesini özümser Orazio'nun...

- Bekle! diyerek yalvarır. Seni izleyemiyorum! Bu kırmızı niye? Bu yeşil de nereden çıktı?.. Anlamıyorum.

Artemisia'nın ruhu, kişisel bir hırsın, tutkunun anısını unutmuş gözükse bile, eli, şairlerin harikalar yarattığını söylediği eli, ne paleti, ne fırçalan, ne tuvaleri bırakır artık. Yirmi yıllık teknik, yirmi yıllık uygulama. Artık Artemisia'nın eli tek başına boyuyor. Resim yapma, boyama ritmi arttıkça artıyor. Delilik.

Ama, Esin Perileri babasının boyadığı kadın figürleriyle gitgide daha az benzerlik göstermektedir. Greenwich'te kilitli kapılar ardında kurumaya bırakılan bütün bu çıplak göğüslü kadınlar, Orazio Genteschi'nin dünyasına ait değillerdir! Sert güçlü, dramatik figürleri uzayda güçlü bir yer edinirler kendilerine. Kıpırdanırlar. Konuşur bu kadınlar, bağırırlar.

Hiç gücü kalmayan Orazio, yapıtının onaya çıkışını izler. Bir zamanlar Floransa'daki atölyede korkuya kapıldığı şey gerçek olur: Artemisia sonunda onu soyup soğana çevirir! Belki de babasının istediği kompozisyonları sonsuza bırakacak ve onun aradığı tonları bulacaktır kuşkusuz. Ama her renk, her biçim, her gölge, her bir fırça darbesi, Orazio'nun anlatmak istediğine karşıt bir sonuç çıkaracaktır ortaya. Orazio bir kez daha direnir inatla:

- İnsan teni için, gümüş rengiyle sedef sarısını karıştır, ona kırmızı katarsın. Tendeki daha koyu nüanslar için, sedef rengini kırmızıyla iyice karıştıracaksın.

İtaat eder. Ama, Artemisia içinden geleni dizginleyememekte, razı olamamaktadır. Orazio, onun yapıtını aşırıldığını görmektedir. Ama bu

••' "•'

5°3

bile önemini kaybeder.

Kızının bulup oraya yerleştirdiği bir sıranın üzerinde uzanmış halde, Orazio, gözleri iyice açık, kızını son bir kez daha seyrederek. Saçları dağınıktır... Ona sırtından bakmaktadır, kolunu uzatmış: kocaman paleti, kapkara, orada eli, yüzü de kapkara. Baş parmağıyla işaret parmağı arasında, on kadar fırçayı -ışığı bir buket oluşturan, sapların ucundaki ışığı yakalayan fırçaları- tutmaktadır. Artemisia geriye döner.

- Uyuyor musun? diye sorar, üstüne dikilmiş bu gözden rahatsız olmuş gibidir.

- Hayır, uzun süredir seni seyreliyorum. Çok güzelsin. Artemisia kızarır, sanki bu bakış, bu tümce onda eski heyecanları çağıştırmıştır.

-... Seni yakından görmek istiyorum... Yaklaş.

Orazio kollarını uzatır, onu kendine doğru çeker. Devinimi öylesine kolay, öylesine bildik... Orazio bir daha hiçbir zaman yineleyemedi bunu.

- Tanrı bizi yargılamayacaktır, diye fısıltıyla konuştu. Tanrı ikimizden birini seçmeyi istemiyor...

Bakışı sarsılır. Sözleri Artemisia'da yankılanır, sanki artık orada yokmuş gibidir. Babası için, kendisi için, başka sözcükler arar, bir zamanlar birbirlerine söyleyebildikleri sözcüklerden.

- Ama Tanrı bizi ayırıyor. Bizi bizden ayırıyor... Söz ver bana, yemin et, bütün yapıtı bitirmeden bu kapıyı açmayacaksın.

Bunu istemesine gerek var mıydı? Orazio gözlerini kapatır. O ana kadar hiç bilmediği bir güvende oluş duygusuna kapılır; bırakır

kendini: Onu, sevgili kızını yeniden bulmuştur, aynı onun yarattığı biçimiyle kızı yeniden karşısındadır. Bu, Agostino Tassi ile karşılaşmalarından önceki, güzelliğin ona babasının bakışları aracılığıyla geçtiği zamanların Artemisia'sıdır; yaşamın en büyük serüveninin, fırçalarının ucunda ele geçirdiği zamanın Artemisia'sıdır. ; .

41

Londra, Somerset Kilisesi Orazio Gentileschi'nin Cenaze Töreni
7 Şubat 1639

"Ölüm, ey ölüm!" Kraliçenin kilisesinde ilahiler söyleyen koro böyle seslenmektedir.

Büyük, gergin bir örtünün ardına gizlenen müzisyenlerin soluğu, örtüleri iç karartıcı ürperişlerle titretmektedir.

"Yaklaşın tabuta, yaklaşın," diyerek çağrıda bulunuyor bu sesler.

"Bakın zavallı günahkârlar, gururunuzu seyredin bir."

Henriette-Marie'nin Fransisken tarikatından on iki papazının ağır ağır yürüyen alayı, baş şahında kurulmuş katafalkın çevresinde dönüyor. Döşemedeki geometrik çizgileri izliyor. Delices Malikanesi'ndeki siyah-beyaz döşeme taşlarını çağrıştıran mermerden gül bezekli döşemeyi izliyor. Kilisenin tavanı da Greenwich'teki evin büyük girişindeki yaldızlı dokuz tavan teknesini hatırlatıyor.

Orada, Banş ve Sanatlar, yeşil, altın sarısı, mor karışımı bir senfoni, aynı Orazio'nun düşlediği gibi. Kompozisyonun tam ortasında, bulutları doyuran güneşin ışıktan içinde 'Barış' oturmakta. Işık, bir ses titreşimi gibi bütün tanrıların yüzleri üzerine yayılarak genişliyor. Uygulamadaki olağanüstü ustalık, simgelerin dünyasını, elle tutulabilen dünya ile uzlaştırmayı başarmış. Bu güzellik ne Orazio'nun fırçasının

506

507

pek sevdiği şatafata, ne de Artemisia'nın mutlak isteği olan gerçekliğe: kan ve hayata ters düşüyor. Tavan, tek ve aynı gizli

görüntüyü ölüm-süzleştiriyor: baba-kız Gentileschi'lerin gördüğü görüntüyü.

Kilise korosunda, papazların kara renkli alayı yarım bir daire oluşturuyor. Her papaz sıraları gelince ressamın ölüsünü bekleyen yalancı mermerden iki ürkünç hayaleti simgeleyen heykellere yüzlerini dönerek duruyor.

Orazio Gentileschi'nin cenaze törenindeki görkem, Somerset Kilisesi Mezarlığındaki istirahatı, bir kraliçenin sunak taşı altında yer alacak olan mezar taşı, bütün bu tören, bu şatafat, ona ölümsüzlüğün kapısını açmakta. Ama artık bundan böyle ölümsüzlüğün ne önemi var ki? Koronun üstündeki tribünde yer alan Artemisia, gözünü tabuttan ayırmıyor. Deliler gibi sevdiği babasının, hocasının, ustasının, erkeğin ve yaratıcı kişinin yası içinde, kendi öcünün, öfkesinin ve kendi düşü^ nün yasında aynı zamanda.

Mezarda, bu katafalkın gölgeliği altında Judith'in kılıçları, Yael'in çekici, Lucrece'in hançeri, Kleopatra'mn yılanları, Artemisia'nın kadın kahramanlarının öfkesi ve yaşamı donduruluyor. Yumuşamış, uzlaş-mış, barışçıl Artemisia, bağışlıyor, vazgeçiyor her şeyden. Kâbus görüntüleri ve güzellik ülküsü Orazio ile birlikte kaybolup gidiyor. Onun ölümü, baba-kız Gentileschi'lerin ölüm çanı gibi. Artemisia, rakibi olan babasının uzaktan uzağa istek ve baskısıyla ancak resim yapabildiği zamanlardaki gönülleri fethettiği yılların ateşini bir daha bulacak mı acaba?

"Ama, yapıtları görmelisiniz" diye yazacaktır kısa bir süre sonra, l
"Kendi kendine yeten yapıtlar."

Papazlar kollarını kaldırıyor, buhurdanlıklarını üç kez ölü'nün baş,: |
üstünde sallıyorlar. Beyaz bir duman. iskeletlerin, tırpan ve kum
saati- i

508

nin çevresinde haleler oluşturuyor. Tütsü, kiliseyi tümüyle kaplıyor...
Peçesi altından hiçbir şey algılamıyor Artemisia. Tütsünün kutsal
yayı-lımını, Tanrı'nın kokusunu bile duyamıyor. Ama giysilerine

sinmiş terebentin kokusu, etekliğindeki tutkal kokusu, saçlarındaki reçine, yağlar, hülâsalar, vernikler, derisindeki yağ, bütün bu kokular tenine, etine sızmış, iliğine, kemiğine dek işlemiş. O yalnızca bu kokuyu algılıyor, soluyor: Kesimin kokusunu. Orgun gümbürdeyişi, kilisenin önünde, bir ressamın cenazesi için sergilenen bu şatafatı protesto eden Pu-ritenlerin haykırıışları, hiçbir şey onun kafasında çalıp duran ezgiden alamaz onu: hafif bir ovma sesi, hafif bir gel-git; bezin, atkılarının dokusunu tırtıklayan bir kılın sürtünme sesi; törpüleyen, gıcırdayan bir kıl. Tuval üzerindeki fırça bu... Bazen de bakır tıngırtısı, yuvarlak havan içindeki elinin tıktırtısı.

509

Sonraki Yıllar

ARTEMISIA GENTILESCHI, Orazio'nun ölümünden sonra iki yıla yakın bir süre daha İngiltere'de kalacaktır. Portreler yapacaktır, ama bunların ne olduğunu bilemiyoruz. Son durak, İtalya'dır. Kardeşleri, onları Portekiz kodeslerine dek sürükleyecek olan serüven dolu bir yaşam sürdüreceklidir. Altmış dört yaşında Francesco, Fransa Kralı'nın sürekli ressamı unvanını alacak ve Angers'te bir genç kızla, ikinci evliliğini yapacaktır.

İngiltere'de, iç savaş sembolik bir çıkışla başlayacaktır: Somerset Kilisesi soygunudur bu. Halk kapıları, heykelleri kıracak, tabloları yırtıp parçalayacak, mihraptaki tuvali koparacak ve Thames Nehri'ne atacaktır. Hâlâ nehirde: Rubens'in bir yapıtı. Puritenlerin resamlara ve Ka-tolıklere karşı besledikleri aşırı öfke, Artemisia'yı Marie de Medicis ile birlikte ana karaya yeniden dönmek zorunda bırakacaktır. Napoli'ye dönecek, orada her şeyi -bıraktığı gibi- bulacaktır, atölyesini, rakiplerini, sanki İngiltere bölümü hiç yaşanmamış gibi... Yine de resmi eskisi gibi değildir. Tarihçilerin Artemisia Gentileschi'nin Napoli'deki ikinci döneminden diye nitelendirdikleri birkaç tuvalin, Floransa ve Roma dönemi resimleriyle uzaktan yakından ilgisi yoktur. Onun olduğu öne sürülen son tablolar onun elinden mi çıkmıştır? Yoksa öğrencilerinin midir? Bunlar onun atölyesinden mi? Artemisia kendini günün

modasına mı kaptırdı? Ticari kaygılara mı? Buyruklara mı? Ne olursa olsun, Artemisia yaşamını her şeye karşın fırçasıyla kazanacaktır ve küçük kızını Saint-Jacques tarikatından bir şövalye ile evlendirecektir. Altmış yaşın-510

da hayata gözlerini yumar -1653'ler için hatırı sayılır bir yaş- ve büyük bir olasılıkla Napoli'de, Floransalılarının bulunduğu yöre kilisesine gömülür. Arşivler, onun olabilecek bir yazıdan söz ediyor; soyadı ve gö-müt yazıtı yoktur: Heic Artemisia (Artemisia burada yatıyor) yazmaktadır.

NICHOLAS LANIER: Artemisia'nın gidişinin ertesinde İngiltere'de patlak veren iç savaş, sarayı, Londra'yı terk etmeye zorlar onu. Monarşiye sadık olan Lanier, kralı izleyecek, daha sonra da ana karada sürgün yaşamı sürdürecektir. Anvers'e yerleşecek, ama Kraliçe Henriette-Ma-rie'nin hizmetinde Avrupa yollarında koşturmayı sürdürecektir. I. Charles'm kafasının kesilmesinden sonra, Ekim 1649 ve Kasım 1651 yılları arasında Cromwell'e bağlı Puritenler, bütün bir resim tarihinin en büyük ve en müthiş satışını gerçekleştireceklerdir: Kraliyet koleksiyonlarının dağılmasıdır bu. Fransa Kralı ve İspanya Kralı, el altından gizlice çok sayıda yapıtı, ajanları, bankerleri ya da elçileri aracılığıyla satın alırlar. Bu nedenle, Caravaggio'nun Meryem'in Ölümü -Lanier'in Venedik'te hayran kaldığı tablo- başlıklı tablosu bugün Louvre Müzesi'nde yer almaktadır. Bu satışlar sırasında, Nicholas Lanier, Van Dyk'ın yaptığı, Lanier'nin kendi portresini, on sterlin gibi bir para karşılığı satacaktır. Artemisia'nın Kendi Portresi, bu rakamın iki katına alınacak ve doğruca, kralın muhasebecisi olan, Jackson adlı birine gidecektir.

Henriette-Marie'nin oğlu II. Charles'a gelince, tahta çıkacak, babasının bazı tablolarını elde etmeyi başaracaktır. Özellikle de Orazio ve Artemisia Gentileschi'ninkileri. Artemisia'nın Kendi Portresi, hâlâ İngiltere Kraliyet Koleksiyonu'nün bir parçasıdır ve Hampton Court Şatosu'nda sergilenmektedir.

AGOSTINO TASSI: Tassi, Roma'da kalacaktır. Meslek yaşamı hiçbir za- • man inişe geçmemiştir. .Altmış yaşındadır ve çok genç bir hanımla, ya-

511

sal olmayan bir ilişki içinde, Korsika'da sürdürür yaşamını. İki çocuğu olacaktır ondan. Artrit'e yenilir, 1644'te, Artemisia'dan yaklaşık on yıl önce ölür. Santa Maria del Popolo Kilisesi'ne gömülecektir.

YAPITLAR: Kraliçenin Greenwich'deki evinin büyük hol tavanı, 1711'de söküldü ve Londra'daki Malborough House'ın tavanına monte edildi. Orazio ve Artemisia Gentileschi'nin tabloları dünyanın en büyük müzelerinde, özellikle Louvre, Prado ve New York Metropolitan Museum 'da sergilenmektedir.

512

EKLER

Baba-kız Gentileschi'lerle aşk hikâyem, yirmi yıl öncesine uzanır. Onlarla XVII. yüzyıldan ve İtalya'dan uzaklarda bir yerde karşılaştım: Los Ange-les'da. Geçmiş dönemleri kapsayan bu olağanüstü sergi, 1550 ile 1950 yılları arasında yaşamış olan kadın ressamların tablolarını bir araya getiriyordu. Altı tablo, gerek görkemlilikleri, gerek içerdikleri şiddet ve gerekse çeşitlilik açısından dikkatimi çekmişti. Büyük bir heyecan içerisinde, bu tabloları yapanların kimler olduğu konusunda bilgi edinmeye çalışmıştım. Yanıt olarak neredeyse paylandım, hatta dikkatli olmam istendi: "Orazio Gentileschi'nin kızı ile ilgilenmeyiniz!" dendi. Böylesi bir engelleme çabası, merakımı iyiden iyiye artırdı. Coşkuma tanık olanların edindikleri bilgiye bakılırsa, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Artemisia Gentileschi üzerine yapılan doktora tezleri, fakültelerin dolaplarında yığılıp kalmış. Pek yakın bir zamanda, Anglo-sak-son öğrencilerin, en çok değer verdikleri Caravage'cı ressam olup çıkacakmış; bu tespitin büyük bölümü bir Amerikan yasasıyla açıklanabiliyordu: Yasa, üniversite çalışmalarının önemli bir bölümünün -sanat tarihi alanında, yüzde otuz kadar bir oranda- "azınlıklardan" çıkmış sanatçılara ayrılmasını istiyordu. Bu azınlık ise,

İspanyol asıllı ressamlardan veya kadın ressamlardan oluşuyordu. Yetenekleri üzerine yapılan araştırmaların onlarca yılı kapsamasının doğruluğunu kanıtlamış olduğu, kadın sanatçıların sayısı kaçır acaba? Bu nadir ve seçkin hanımlar arasında en fazla oyu, Artemisia topluyordu. Artemisia'nın yaşamındaki acı olaylar, tuvalerin üzerine sıçrayan kanın renginin gerçekliğini rahatça kanıtlıyor. "Orazio Gentileschi'nin kızı ile uğraşmayın canım!" Uzman kişilerin bu tavsiyesi, kulaklarımda bir tehdit gibi ötüyordu. "Orazio'nun kızı" şu, adını dahi anmaya cesaret isteyen insan kategorisine dahilmiş gibi gözüküyordu. Ben de hainlik edip, boyun eğeceğim öyle mi? Daha sonra ki yıllar, başka başka yolculuklar sırasında, rastlantı, her seferinde beni aynı tür coşkulara salacak şekilde, sık sık Artemisia'yı belleğimde çağıştırmıştı. Güvenemiyordum, kaçıyordum. Artemisia fazlasıyla güçlüydü!

513

Ondan korkuyordum! İçimden geldiğince, daha karanlık, bilinmeyen, tahtların ardında kalan gücü, haklarında kimselerin bir şeyler bilmediği kahramanları yeğliyordum. Orazio'nun kızı beni hainlikle suçladı. Beklemediğim ve ummadığım bir yerde yakaladı beni. Bu yolda babasını kullandı! Beş yıl önceydi, Roma'da yaz mevsimini yaşıyorduk. Yapış yapış bir sıcak kentin üstüne çökmüştü, Saint-Luis-des-Français Kilisesi'nde, hayran hayran Caravaggio'nun tablolarını seyrediyordum. Saint Matthieu'nün İmanı adlı tablo önünde birbirini iteleyeni kalabalık, beni, kilisenin küçük bir bölümünde bir kenarda sabır içerisinde beklemek zorunda bırakmıştı. Parmaklığa abanmış, bir kubbenin beyazlığına açılan büyük mermer perdenin kıvrımlarını, minik bir pencerenin azizliği sonucu oracığa düşen aşı boyası rengindeki ışığı, altınların ve meleklerin oynayıpını seyrediyordum. Kılavuzuma sorup defterime notlar alıyordum: Bu kilise, bir kadın, Plautilla Bricci adlı bir kadın tarafından tasarlanmış, çizilmiş ve inşa edilmiş... Bir mimar kadın, Caravaggio zamanında, Papalığa bağlı devletlerde kiliseler inşa etsin, olacak iş mi? Bu düşünce, aklımdaki eski bir öyküyü

canlandırıyor. Bibliotheque Nationa-le'de, sanat tarihi ile ilgili el yazmalarında, Plautilla Briççi, erkek kardeşiyle birlikte gözüküyor. Tabii babasıyla da birlikte... İlk formasyonu ona babası vermiş, ayrıca siparişleri babasının atölyesine borçlu. Plautilla'nın yazgısı bu akrabalığa, baba kız ortaklığında noktalanıyor gibiydi. Onun yaptığı küçük kilisede, onun garip meslek yaşamını düşlerken bir turistin veya kılavuzun sesi, kulağıma şu şaşırtıcı bilgiyi söyledi: "Surda, Saint Matthieu, görüyor musunuz? Bir portre çalışması söz konusu orda. Caravaggio, oraya galiba içki arkadaşlarından birinin yüzünü resmetmiş. Bu adam ressam Orazio Gentileschi."

Orazio ile benim aramda eski bir bağ var, tutkuyla üstlendiğim bir bağ...

Sanatseverler, tarihçiler, tüccarlar, Orazio Gentileschi'yi resim dünyasının devleri arasına yerleştirmiş olsalar da, halk onu çok fazla tanımıyor. Yine de Louvre'da tuvallerini her gün izlemeye gelenlerin sayısı kaçtır ki? Büyük Galeride, tam da Caravaggio'nun Bakire Meryem 'in Ölümü'nün yanı başında, heyecan verici, güzel, nefis mi nefis, fazlasıyla insancıl bir Mısır'dan kaçarken, dinlenme anında, o köşeyi taçlandırmakta. Tablonun altında bir plaka-514 da ressamın adı yazıyor: Orazio Gentileschi (Pisa, 1562-Londra, 1639).

Prado Müzesi'nde, Hampton Court'da, Nantes'da, yapıttan yapıta gittikçe, gitgide büyüyen bir hayranlıkla, tablolarım keşfetmiştim. Orazio Gente-leschi, daha Los Angeles'da, ilk kez dikkatimi çektiğinde, bana gizlice, güzelliğin çılgın zevklerini sunmuş oluyordu. Kariyerini ve daha sonraki yazgısını düşünmeye cesaret bile edemiyordum.

Bu kez, Roma Kilisesi içinde, başım dönmüştü. Artık dayanamıyordum. Balıklama, serüvene dalyordum...

Orazio Gentileschi ve Artemisia Gentileschi mi? Bir baba ve kızı mı? Orazio'nun izini sürerken, Artemisia'nın peşinde gezinirken benim bütün yaşamım sarsıldı. Onların izini süreyim derken, Fransa'yı terk ettim. Hiç tanımadığım yerlerde araştırma gezilerine çıktım,

İtalyanca ve Latince öğrendim, paleografi okudum... bütün Avrupa'da, baba-kız Gentileschi'lerin dolaştıkları yerlerde köşe başlarında evler tuttum. Adım adım peşlerinden gittim. Çağlar arasında böyle iz sürmem, benim yaşamımın en büyük serüveni oldu belki de. Vatikan'ın gizli arşivlerinde, Archives notariales, Capitole'de, Roma Tarihi arşiv dairelerinde, devlet arşivlerinde-Roma'da, Floransa'da, Venedik'te, Napoli'de, Madrid'de, Paris'te, Londra'da, yüzyılların sararttığı sayısız muazzam kayıt kütüklerinde, binlerce küçük ad ve milyonlarca ölü arasında üst üste bitişen, karışan kahverengi el yazılarının bulunduğu parşömen kâğıtlar üstünde -her ikisi de daim vardılar: Orazio ve Artemisia... Vaftiz kayıtları, borç kayıtları, nikâh kontradan, ölümden sonra, mal bildirimleri, onların sesleri, süregiden sessizlik içerisinde de yankılanıyor. Suç bildiriminde bulunuyorlarsa, aşığılayıcı; suçluyorlarsa, intikam duygusu yüklü; mirasa konmuşlarsa ya da mirastan çıkarıyorlarsa, ikiye bölünmüş haykırımlar. Bağışlar, vasiyetler, davalar, tek tek her sözleri, tasdikli, imzalı, zabıt kâtiplerinin noterlerin huzurlarında verdikleri şekliyle... ikâmet adresleri, alışveriş yaptıkları kişiler, hizmetkârlar, yaşamlarının en ince ayrıntısına kadar, kayıtlı olarak, geçen dört yüzyıl, onların anılarını saklı tutmuştu.

Ama işte birdenbire bu tartışmaların yetmeyeceğini anlayacaktım. Onların hikâyesini anlatmak için, onların gelip geçtikleri ortamların tarihsel, dinsel ve toplumsal bütünlüğü içerisinde Orazio'nun ve Artemisia'nın yerine geçmek zorundaydım. Caravaggio'nun resmine ve Saint-Pierre Bazilikası'na

515

hükmeden anlayışını ve sanat ortamım yeniden canlandırmak. Daha da eskilere gitmek, araştırmak. Daha derine dalmak. Bu ikiliden daha da beteri vardı: Birden, roman türü ayırdına varmak istediğim gerçekliğe tanıklık edebilecek yegâne formül gibi gözükecekti bana! Beş yıllık bir araştırmadan sonra içimde beliren Orazio'nun ve Artemisia'nın yazgılarına ihanet etmeme saplantısı

ile, birden kurgulama tekniğine gözü kapalı daldım. Serüvenimin dönemeçlerini bilmek, tanımak isteyen okuyucuya, bu durumda, araştırmalarımın öyküsünü oluşturan, varsayımlarıma ve yaptığım seçimlere açıklamalar getiren bu birkaç sayfayı sunuyorum.

516

Altı kitap çalışma masamdan hiç kalkmadı, Bunlar, araştırmalarımın kaynağı, temel taşları oldu. Yazarlarına, derinden teşekkür ediyor, büyük bir hayranlık ve sayısız işbirliği için minnet duygularımı iletiyorum. Benim için her şey, 1976 yılında, Artemisia Gentileschi'nin tablolarının bulunduğu, Los Angeles'taki bir resim sergisinin katalogunu görmemle başladı. Ann Sutherland Harris ve Linda Nochlin'in 1981'de Editions des Femmes yayınevinin, Fransızca olarak yayımladığı, 1550-1950 yılları arasında yaşamış olan Kadın Ressamlar'ı da benim için önemli bir kaynak oldu.

Kısa bir süre sonra, 1982 de, yine Editions des Femmes yayınları arasında, 1612 yılında gerçekleşen bir tecavüz davasının 'Belgeleri' ve 'Artemisia Gentileschi'nin Mektupları' çıktı. Orijinal metin, Laetitia Martinetti tarafından Latince olarak kaleme alınmış, İtalyancası da, Anne-Marie Sauzeau Boetti, Eva Menzio ve Roland Barth'in tanıtım yazılan eşliğinde ve Dora Valli-er'nin önsözü ile Marie-Anne Toledano tarafından yazılmıştı. Bu kitap, benim için. Artemisia'nın sesine ilk giriş oldu. Kısa bir zaman sonra, orijinal baskısıyla, Eva Menzio'nun, bir yıl önce İtalya'da yayımlanmış olan 'Artemisia Gentileschi/Agostino Tassi, Atti di un processo Per stupro' adlı kitaba da dıracaktım: Roma Devlet Arşivleri'nde olduğu şekliyle böyle korunmuş olan en önemli ifadelerin, aslına sadık metinleriydi bunlar...

P. O. L. Tarafından, 1985 yılında (1. Basım 1947 yılında) basılmış olan, 'Artemisia' adlı roman bende yeni yeni görüntüler oluşturmaktadır. Bir tarihçi ve sanat eleştirmeni olan yazarı Anna Banti, İtalyanların çok iyi tanıdığı biridir. Ünlü Paragone adlı bir tarih dergisini çıkaran kocası, Roberto Longhi'nin bizzat kendisi, 'Gentileschi padre e figlia' adlı ilk büyük denemenin yazarıdır. 1916

da kaleme alınan deneme, L'ARTE adlı dergide yayımlanmıştır. Bu makalede Orazio ve Artemisia ile ilgili başvuru kaynakları incelenmektedir. Roberto Longhi ve Anna Banti, biri bilgi açısından ötekisi hayal gücü açısından, dünyanın bütün müzelerinin ve koleksiyoncularının dikkatini Genti-

ı 517

leschi'ler üzerine çeken ilk kişiler oldular.

Michigan Üniversitesi'nde üzerinde çalıştığı tezini, yakın bir zamanda, Orazio'nun yaşam öyküsü incelemesine dönüştürecek olan R. Ward Bissel, bunu, 'Orazio Gentileschi and the Poetic Tradition in Caravagesque Painting' adı altında 1981 yılında yayımlatacaktır. Bu bugün için Orazio'yu temel konu alan tek kitaptır.

1976 yılında, Los Angeles sergisini hazırlamaya katılanlardan biri olan Mary Garrad, 1989'da, 'Artemesia Gentileschi: The Image of the Female Hero in Italian Baroque Art' adını vereceği ilk monografi çalışmasını yayımlamak durumunda kalıyordu. Bu nedenle hazırlanmış kataloga ek bölüm olarak, dava tutanaklarının önemli bir bölümünün İngilizce çevirisini ve yayımlanmamış arşiv belgelerinin aslını ilave ediyordu.

Nihayet, 1991 de, iki İtalyan sanat tarihçisi, Roberto Contini ve Gianni Pa-pi, serginin 'Artemisia' adını verdiği katalogunu hazırlıyor ve bunu, Floran-sa'daki Casa Buanoratti'ye daha sonra da Roma'daki San Michele Manastırı'-na gönderiyordu. Bu, tümüyle Artemisia Gentileschi'ye ayrılan ilk sergi olmuştur.

Bütün bunlar benim romanımı oluşturmamı sağlayan belgelerdir. Şansım, şaşkınlık verici keşifler yapmama sık sık yardım ettiyse de yazgı, bazen de acımasızca intikamını aldı benden. Özellikle de Napoli'de. Muhasebe defterlerine dalışlanm, noterlerin kayıtlarına, yöre ve bucak kilise ve başpisko-posluklanca muhafaza edilen dinsel akit belgelerine inatla, tekrar tekrar geri dönmeme karşın, Napoli arşivlerinden hep eli boş şaşkın dönmüşümdür. İşte bu boşluk, Artemisia'nın Napoli'deki yaşam bölümlerine kadar, yapılmış

yarım yamalak ek bilgilere bir açıklık getirecektir. Bu eksiği orada, onun bulunduğu ortamları betimleyerek gidermeye çalıştım. Buna karşılık Roma, bana şans getirdi. Papalık'taki hükümet örgütlerinin ve devletin, Agostino Tassi'ye karşı, ırza geçme ve pezevenklikten açtığı davanın aslına değgin tutanaklar, eğer, Archive di Stato di Roma'da (buna ben bundan böyle ASR. diyeceğim) gayet güzel bir biçimde, ulaşılabilir nitelikte idiyse; (Tribunale Criminate del Governatore -buna da TCG diyeceğim-processi, sec. xvü, vol. 104, f 270-447 eski usul sayfalama; f 1-340 yeni say-falama düzeninde), bildiğim kadarıyla, bütünüyle ne Fransızcaya çevrilmiştir 518

ne de yeniden kaleme alınmıştır. Hâlâ ilk günkü durumunda korunmaktadır. Durum böyleyken, sıradan bir sürü küçük insanın sayısız tanıklıkları, davanın mantığını ve yapısını anlamak için kaçınılmazdır. Papalık Roma'sında, ceza sistemindeki mutlak akılcılık bugünün çağdaş jüri üyelerini hayran bırakacak niteliktedir. Dava özünün halka duyurulmasındaki hakemlik yapma izlenimine göre, yargı adamları, insan psikolojisi denince, yorulmak bilmez bir merak gösterirlerdi. Yargıçlar, tam bir doğruluk içerisindeydiler. Yasayı uygulamaya koymada tereddüt etmediler. Böylesi bir hukuki metinde, tarihçilerin bugüne kadar pek tatmin olmadıkları dokuz ay süren bir sorgulama süresi bitiminde varılan hüküm kararındaki bir yanlışlık olasılığı, bana bir yanlış yorumlama gibi gözüküyor. Davanın anahtarı olan çok sayıda parçalar gibi, Agostino Tassi'yi mahkûm eden karar metni de bugüne dek korunmuş. Bu belgeler, Devlet Ağır Ceza Mahkemesi'nin sayısız yargı tutanağı arasına karışmış ve dağılmış haliyle Roma Devlet Arşivleri'nde bulunmaktadır. Orazio Gentileschi'nin ölüm haberi, Toscana Dükü'nün ajanının Londra'dan Floransa'ya gönderdiği acil haberde görülüyor. Amergio Salvetti adlı bu ajan, tek başına bir roman konusudur. Eğer 1639 yılında, İngiltere'de bulunuyorsa, bu, Lucques kentinin onu öldürtmek için tuttuğu katillerin hançerinden kaçmak içindir. Erkek kardeşi, orada idam edilmiştir ve ailesi de bütün

bireyleri ile, kovulmuş, mallarına el konmuştur. Asıl soyadı Salvetti değil; lakabı, Alessandro Antelminel-li'dir. 11 Şubat 1638'de (Roma takviminde, 1639) şöyle yazar: "Mori quattro giorni f, il Gentileschi, famoso pittore, regrettato molto da şua Maesta e da ogn'altro amatöre di quella şua virtù."

Bu belge, Archivio di Stato di Firenze, Carteggio Mediceo 4199, kaydıyla arşivlerde saklanmaktadır. R. Ward Bissel tarafından, Orazio üzerine yapılan araştırma metninde yer almaktadır, (öp. çit.) ve ayrıca Anna Marina Crino, değerli makalesinde kullanmaktadır: "Rintracciata la data di morte di Orazio Gentileschi" diyerek...

519

Artemisia

17. yüzyıl barok İtalya'sından ölümsüzlük uğruna, bir baba ile kızı arasında yaşanan düello

Artemisia, ün ve özgürlüğe ulaşmak için yaşadığı toplumdaki bütün kuralları yıkan, yapıtlarıyla da ölümsüzlüğe ulaşan tarihteki ilk büyük kadın ressamlardan, Artemisia Gentileschi'nin (Roma 1597-Napoli 1652) serüvenidir.

Roma'da, 1611 yılında Sanatçılar Mahallesi'ndeki bir atölyede, genç ressam Artemisia yeteneğini kanıtlamak için büyük bir savaşım vermektedir. En büyük rakibiye, resim dalındaki ustası, ünlü ressam, babası, Orazio Gentileschi'dir. Ama kader Orazio'nun kızıyla ilgili

planlarını altüst eder: Böylece aralarında, sırasıyla hem babanın hem de kızının kurban ve kazanan olacağı bir düello başlar.

Artemisia, kan bağı olan iki insan arasındaki çılgınca sevginin, şefkatin ve nefretin dramıdır. Sanatın, iktidar ve siyaret anlamına iki ressam arasındaki acıklı rekabetin öyküsüdür. Artemisia, aynı zamanda, güzelliğe ulaşmaya çalışan insanların, bu tutkularının ortaya çıktığı Roma, Floransa, Napoli, Venedik, Londra gibi kentlerin tarihidir.